

XI-XII

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

შ რ მ ე ბ ი

შ რ მ ე ბ ი

XI-XII

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

PROCEEDINGS

XI-XII

Publishing House "Meridiani"

Tbilisi, 2016

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

შ რ ო მ ე ბ ი

XI-XII

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი, 2016

მთავარი რედაქტორი ოთარ ჟორდანი
რედაქტორები: მერი გაბედავა, ნონა (ნაზი) უშვერიძე

პასუხისმგებელი მდივანი: ირმა ზაქარაია

სარედაქციო საბჭო

მარია კორნელია ბარლიბა, რუმინეთი (კულტუროლოგია), ბადრი გოგია, საფრანგეთი (ისტორია), ტანია კაპიკი, საბერძნეთი (ტურიზმი), ანზორ მიქაია, აშშ (ქიმია), ჰენრიკ პაპროცკი, პოლონეთი (თეოლოგია), ლიუბოვ სოლოვიოვა, რუსეთი (ეთნოლოგია), დავით ყოლბაია, პოლონეთი (ისტორია), მარია კონიუშკევიჩი, ბელორუსი (ფილოლოგია).

სარედაქციო კოლეგია

ჭიათურისა და საჩხერის მიტროპოლიტი დანიელი (დათუაშვილი), ზოია ადამია, დიანა ალანია, ეკატერინე ბაკარაძე, მერი გაბედავა, ნუგზარ ებანოიძე, ეკა ვარდოშვილი, ანზორ თოთაძე, გურა კვარაცხელია, მედეა კვარაცხელია, პაატა კოლუაშვილი, მაია მარღანია, ანტონინა მსხილაძე, ნოდარ ნათაძე, ქეთევან პავლიაშვილი, ავთანდილ სილაგაძე, ნონა (ნაზი) უშვერიძე, გულნარა ქარჩავა, მალხაზ ლვინჯილია, მანანა შელია, ვაჟა შენგელია, თემურ ჩილაჩავა, ნოდარ ჩხარტიშვილი, გივი ცინცაძე, მარატ ციციშვილი, მინედა ჭანტურია, ნოდარ ჭითანავა, გულნაზ ხუხუა, მარინა ჯაიანი, ლილიანა ჯანაშია, ლევან ჯინჯიხაძე, ჯემალ ჯინჯიხაძე.

Editor-in-Chief: Otar Zhordania

Editors: Meri Gabedava, Nona (Nazi) Ushveridze

Executive Secretarie: Irma Zakaraia

EDITORIAL COUNCIL

Maria Cornelia Barliba, Romania (Culture Studies), Badri Gogia, France (History), Tania Kapiki, Greece (Tourism), David Kolbaia, Poland (History), Anzor Mikaia, USA (Chemistry), Henrik Paprotsky, Poland (Theology), Lubov Soloviova, Russia (Ethnology), Sergi Volkov, Ukraine (Chemistry), Maria Koniushkevich, Belarus (Philology).

EDITORIAL BOARD

Metropolitan Daniel (Datuashvili) of Chiatura and Sachkhere Eparchy, Zoia Adamia, Diana Alania, Ekaterine Bakaradze, Meri Gabedava, Mineda Chanturia, Temur Chilachava, Nodar Chitanava, Nodar Chkhartishvili, Nugzar Ebanoidze, Malkhaz Ghvindjilia, Marina Jaiani, Liliana Janashia, Jemal Jinjikhadze, Levan Jinjikhadze, Gulnara Karchava, Gucha Kvaratskhelia, Gulnaz Khukhua, Medea Kvaratskhelia, Paata Koghuashvili, Maia Marghania, Antonina Mskhiladze, Nodar Natadze, Ketevan Pavliashvili, Avtandil Silagadze, Manana Shelia, Vazha Shengelia, Anzor Totadze, Givi Tsintsadze, Marat Tsitskishvili, Nona (Nazi) Ushveridze, Eka Vardoshvili.

მისამართი: ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა
აკადემია, 0186, საქართველო, თბილისი,
მ. თამარაშვილის ქ., 15ა.

Address: Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences, 15a T amarashvili st. 0186, Tbilisi,
Georgia.

www .taas.ge; tskhumabkhazianacademy@gmail.com; T el. 2 18 39 42

© ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია

© Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

ISSN 2233-3363

უკ (UDC) 908(479.224)
ც-998

ქიმიის
SHEMISTRY

მინერალური ქიმია, ანტიბიოტიკების მსხილაძე

იოდის – ინტელექტის მიკროელემენტი ქიმიური
ეკოლოგიის სწავლების პროცესში

სტატისტიკის მიზანია დღევანდელი მწვავე ეკოლოგიური მდგომარეობიდან გამომდინარე სტუდენტებს მივანდოთ ინფორმაცია იოდის, როგორც სიცოცხლისათვის მნიშვნელოვანი და დეფიციტური მიკროელემენტის შესახებ. „SOS კაცობრიობისათვის“ ასე უწოდებენ ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის ექსპერტები იოდდეფიციტის პრობლემას, ვინაიდან ეს დაავადება მსოფლიოში ყველაზე გავრცელებული არაინფექციური პათოლოგიაა. 1999 წელს ჟენევაში ჯანდაცვის მსოფლიო ასამბლეაზე ორგანიზაციის გენერალურმა დირექტორმა აღნიშნა, რომ საზოგადოების ძალისხმევით და გაერთიანებით არის შესაძლებელი ამ „ეპიდემიით“ დაავადებული ადამიანების ინტელექტუალური პოტენციალის ამაღლება. ყოველ ცოცხალ ორგანიზმში ხდება ამ ელემენტის კონცენტრირება. დეფიციტისას ვითარდება ენდემური ჩიყვი, გონებრივი ჩამორჩენილობა, ბავშვებში – კრეტინიზმი.

იოდის ძირითადი ფუნქციებია:

- არეგულირებს ფარისებრი ჯირკვლის მოქმედებას;
  - გავლენას ახდენს გულ-სისხლძარღვთა სისტემაზე, ფსიქოსექსუალურ სფეროზე, სუნთქვის პროცესზე, კუჭ-ნაწლავის ტრაქტზე, კუნთის ფუნქციურ მდგომარეობაზე, ძილის პროცესზე, სხვა ენდოკრინულ ჯირკვლებზე;
  - აღადგენს ორგანიზმის ჰორმონულ ბალანსს;
  - წვავს ცხიმებს;
  - ხელს უწყობს ნერვული სისტემის სტაბილიზაციას;
  - აუმჯობესებს ნივთიერებათა ცვლის ნებისმიერი რგოლის წარმართვას, ბავშვების გონებრივ აქტიურობას, ფიზიკურ განვითარებას – ზრდის ფაქტორს;
  - აუმჯობესებს თმების, ფრჩხილების, კანის, კბილების ჯანმრთელობას;
  - მისი ნაერთები ზრდიან იმუნოგენეზს – ლეიკოციტების ფაგოციტურ აქტივობას. იოდის ნაერთებს იყენებენ ენდემური ჩიყვის, ათეროსკლეროზის, ბრონქიტის, ბრონქიალური ასთმის, რევმატიზმის, ვერცხლით და ტყვიით მოწამვლის შემთხვევებში. იოდი ასევე გამოიყენება კრიმინალისტიკაში თითების ანაბეჭდების გამოსავლენად.
- ცოცხალი სისტემების საფუძველია:

6 ორგანოგენი არამეტალური ბუნების ელემენტი - C, H, O, N, P, S (მათი წილი 97,3%-ის ტოლია), (მათი წილი 2,4%-ია)

სასიცოცხლო პროცესების აქტიური მონაწილე ათი სიცოცხლის ლითონი - K, Na, Mg, Ca, Mn, Fe Co, Cu, Zn, Mo (მათი წილი 2,4%-ია)

15 ბიოგენური ელემენტი - F, Cl, Br, I, Si, Se, As, Li, Ba, Sr, Sn, Ti, V, Cr, Ni. (მათი წილი < 0,3%-ზე).

ბიოგენური ელემენტი იოდი ორგანიზმში 25 მგ-ია. ამერიკის ნაციონალური აკადემიის დიეტოლოგიური კომისიის რეკომენდაციით ყოველდღიურად ქიმიური ელემენტების შემცველობა საკვებში უნდა შეესაბამებოდეს განსაზღვრულ დონეს.

იოდის ყოველდღიური მინოდება მოზარდებში 0,15 მგ-ია, ხოლო ბავშვებში – 0,07 მგ. იგი გროვდება ფარისებრ ჯირკვალში, კუნთებში, ძვლებში, ღვიძლში, თირკმლებში, თავის ტვინში, სისხლში და სხვა. იოდის სიჭარბესთან ან დეფიციტთან არის დაკავშირებული ცნება „ბიოგეოქიმიური ენდემია“. ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის დასაწყისში დაადგინეს, რომ მთიანი რეგიონის მოსახლეობაში ენდემური ჩიყვისა და კრეტინიზმის მიზეზი ადგილობრივ საკვებ პროდუქტებში იოდის ნაკლებობა იყო. დღეისათვის გამოვლენილია რამდენიმე ათეული ბიოგეოქიმიური ენდემია, დაკავშირებული იოდისა და სხვა ელემენტების – ფტორის, ბორის, მანგანუმის, თუთიის, სტრონციუმის, კობალტის, რკინის, სპილენძის, სელენის, მოლიბდენის, ბერილიუმის, ლითიუმის და სხვა მიკროელემენტის შემცველობის ცვლილებასთან. საკვებ რაციონში იოდისა და ამ ელემენტების დეფიციტი სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ადამიანის ჯანმრთელობას.

იოდი მიკროელემენტია, ვინაიდან მისი მასური წილი ორანიზმში 10^{-2} %-ზე ნაკლებია. ფარისებრი ჯირკვალი ჩვენი ორგანიზმის „დირიჟორია“. ორგანიზმში იოდის ძირითადი ბიოროლი განისაზღვრება მისი მონაწილეობით ფარისებრი ჯირკვლის შემდეგი ჰორმონების სინთეზში:

1. თიროქსინი ანუ ტეტრაიოდთირონინი;
2. ტრიიოდთირონინი;
3. თირეოკალციტონინი.

ფარისებრი ჯირკვალი სისხლში გამოყოფს 2 ძირითად ჰორმონს: ტრიიოდთირონინს და თიროქსინს (ერთად მათ უწოდებენ თირეოიდურ

ჰორმონებს). ორივე ჰორმონი აჩქარებს მეტაბოლიზმს, თერმორეგულაციურ რეაქციებს, ახდენს ნერვული სისტემის, გულის, სასქესო ჯირკვლების, ზრდის ნორმალურ ფუნქციონირებას. თირეოკალციტონინი არეგულირებს ორგანიზმში კალციუმის ცვლას, გაძვალეების, კბილების ფორმირების პროცესებს. თირეოიოდინების უკმარისობა (ჰიპოთირეოზი) იწვევს მოთენთილობას, ძილისადმი მიდრეკილებას, შრომისუნარიანობის და მახსოვრობის დაქვეითებას, ჭარბ წონიანობას. შესაძლებელია სანინაალმდაგო მდგომარეობაც: ჰორმონების სიჭარბე (ჰიპერთირეოზი ან თირეოტოქსიკოზი) იწვევს მოჭარბებულ აგზნებადობას, ნევროზს, ტაქიკარდიას, სიგამხდრეს. რა არის მიზეზი? ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონის სეკრეციის რეგულაცია.

ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონების ფუნქციებია:

- ახასიათებთ მაღალი ბიოლოგიური აქტივობა;
- ახდენენ გავლენას მიზანმიმართულ ორგანოებზე;
- უადვილებათ სისხლიდან უჯრედთა მემბრანაში გავლა და სამიზნე ორგანოებამდე მისვლა მცირე მოლეკულური ზომის გამო.

ჰორმონი თირეოტროპინ-რილიზინგი ასტიმულირებს ჰიპოფიზის თირეოტროპულ ჰორმონს, რომელიც, თავის მხრივ, ასტიმულირებს ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონების სეკრეციას. ერთი მოლეკულა ტრიიოდთირონინი შეიცავს იოდის 3 ატომს (T_3), თიროქსინის მოლეკულა – იოდის 4 ატომს (T_4), ამიტომ, თუ არ არის იოდი – არ არის ჰორმონიც. ფარისებრი ჯირკვლიდან გამოყოფილი აქტიური ჰორმონების 93%-ი თიროქსინია, ხოლო 7%-ი ტრიიოდთირონინი, რის გამოც ორივე ჰორმონს დიდი ფუნქციური მნიშვნელობა აქვს. ტრიიოდთირონინი თიროქსინზე 4-ჯერ უფრო ძლიერია, სისხლში მისი რაოდენობა და არსებობის დრო თიროქსინთან შედარებით მცირეა. თიროიდული ჰორმონი გავლენას ახდენს:

- **ცენტრალურ-ნერვულ სისტემაზე** – ჰიპერთიროიდულ ინდივიდებს აღენიშნებათ მძიმე ნევროზი და მრავალი ფსიქონევროზული გადახრა.
- **კუნთის ფუნქციურ მდგომარეობაზე** – თიროიდული ჰორმონების უკმარისობა იწვევს კუნთების მოდუნებას, მცირედი მომატება კი იწვევს კუნთების მუშაობის გაძლიერებას. ჰორმონის ჭარბი რაოდენობით გამოყოფის დროს კუნთები სუსტდება ცილების გაძლიერებული კატაბოლიზმის გამო.
- **კუნთების ტრემორზე** – ჰიპერთიროიდიზმისათვის დამახასიათებელი მოვლენაა კუნთების ტრემორი, რომელიც არ გავს პარკინსონის დაავადებისას განვითარებულ უხეშ ტრემორს ან უბრალო კანკალს, რადგან ძალიან დიდი სიხშირისაა: 10-15 შეკუმშვა ყოველ წამში. ტრემორს იწვევს ნერვული სინაპსების მომატებული რეაქტიულობა კუნთების ტონუსის მარეგულირებელ ზონებში.
- **გავლენა ძილის პროცესზე** – კუნთებსა და ცენტრალურ ნერვულ სისტემაზე თიროიდული ჰორმონების ამგზნები ეფექტების გამო ჰიპერთიროიდიული სუბიექტებს მუდმივი გადაღლილობის შეგ-

რძნება ანუხებთ, მაგრამ სინაპსებზე თიროიდული ჰორმონების ამგზნები ზეგავლენის გამო დაძინება უჭირთ. მეორე მხრივ, ჰიპოთირეოდიზმისათვის დამახასიათებელია ძლიერი ძილიანობა, ზოგჯერ დღეში 12-14 საათის ხანგრძლივობით.

- **გავლენა სხვა ენდოკრინულ ჯირკვლებზე** – თიროქსინის გაძლიერებული სეკრეცია ზრდის გლუკოზის მეტაბოლიზმის სიჩქარეს ორგანიზმში და პანკრეასიდან ინსულინის გამოყოფას, ასტიმულირებს ძვლის წარმოქმნის მეტაბოლურ პროცესს, აჩქარებს ღვიძლში გლიკოკორტიკოიდების ინაქტივაციას.

თიროქსინის საკმარისი რაოდენობის წარმოსაქმნელად საჭიროა შეთვისებული იყოს იოდის დაახლოებით 50 მგ იოდიდის სახით (ყოველ წელს) ან 1 მგ კვირაში. დეფიციტი შეივსება ზღვის ნობათით, იოდინირებული მარილით. ჰგ იოდი ორგანიზმისათვის სასიკვდილო დოზაა. ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონის გამომუშავებაში თავისებური ბიოქიმიური სიგნალის როლს ასრულებს ჰიპოფიზის თირეოტროპული ჰორმონი TSH (შინაგანი სეკრეციის ჯირკვალი, განლაგებულია თავის ტვინის ფუძესთან).

TSH-ს დონე სისხლში კონტროლირდება უკუკავშირის პრინციპით: როცა ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონის კონცენტრაცია მცირდება, ჰიპოფიზი მომენტალურად ახდენს TSH-ს გამომუშავებას მანამდე, სანამ თირეოიდული ჰორმონების დონე არ მიაღწევს ნორმალურ კონცენტრაციას. ასე ხდება სისხლში ჰორმონების მუდმივი კონცენტრაციის შენარჩუნება. რაც უფრო ნაკლებია T_4 , T_3 , მით უფრო მეტია ჰიპოფიზის TSH დონე და პირიქით.

„+“ – მასტიმულირებელი მოქმედება,

„-“ – დამთრგუნველი მოქმედება.

ადამიანის ორგანიზმს არ შეუძლია იოდის სინთეზი, ამიტომ გადასარჩენად მან უნდა მიიღოს იოდშემცველი პროდუქტები – ზღვის წყალმცენარეები და ღრუბელები. ბევრი იოდია თევზის ქონში. თოვლის დნობის დროს ნიადაგიდან ირეცხება ნაყოფიერი ფენის ქვეშ არსებული გრუნტის ფენა, ამიტომ ნიადაგი იოდი მცირე რაოდენობითაა. ხილსა და ბოსტნეულს, მარცვლეულს არ შეუძლია იოდის კონცენტრირება ზღვის ფლორის მსგავსად და იოდის შემცველობაც მთლიანად დამოკიდებულია ნიადაგის მიკროელემენტურ შემცველობაზე. ამის გამო, ადამიანები, რომლებიც იყენებენ ნატურალურ და ნახევრადნატურალურ პროდუქტებს, განიცდიან იოდის დეფიციტს და ავადდებიან. ქალაქის მცხოვრებლებში შედარებით ნაკლებადაა გამოვლენილი ეს პრობლემა, ვინაიდან ისინი ადგილობრივი პროდუქციის გარდა სარგებლობენ შემოტანილი ზღვის ნობათით.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ჩატარებული გამოკვლევების შედეგები ნათლად მეტყველებენ, თუ რაოდენ მაღალია საკვები პროდუქტების დაბინძურება ტოქსიკური ქიმიური ნივთიერებებით, რადიონუკლიდებით, ბიოლოგიური აგენტებით და მიკროორგანიზმებით. FAO-ს მონაცემებით, 1986 წლიდან დღემდე რადიონუკლიდების შემცველობა საკვებ

პროდუქტებში 5–20-ჯერ გაიზარდა, ნიტრატების – 5-ჯერ.

სასურსათო პროდუქტების უვნებლობის ძირითადი გარანტია მათი სერტიფიცირების და სტანდარტიზაციის მკაფიოდ ჩამოყალიბებული სისტემაა. ამჟამად კვების მრეწველობის სხვადასხვა დარგში ძირითადად ხდება საბოლოო პროდუქციის სერტიფიცირება. მომხმარებლის უფლებების დაცვისათვის აუცილებელია მოხდეს არა მარტო საბოლოო პროდუქტის, არამედ წარმოების სერტიფიცირება, რაც საშუალებას მისცემს კომპეტენტურ ორგანოებს მკაცრად აკონტროლონ სასურსათო პროდუქციის ხარისხი მისი წარმოების ყველა ეტაპზე, დაწყებული ნედლეულიდან – საბოლოო პროდუქტით დამთავრებული.

აქტუალურია რადიოიოდის ბიოლოგიური მოქმედების შესწავლა.

I^{131} ითვლება საშიშ რადიოაქტიურ ნუკლიდად. გამოიყენება ფარისებრი ჯირკვლის მდგომარეობის გამოსაკვლევადაც, კიბოს მკურნალობისათვის. ნახევარდაშლის პერიოდია 8 დღე-ღამე. იგი ბეტა და გამა გამომსხივებელია. წარმოქმნის ფაგოციტებს – სისხლის საპატრულო უჯრედებს, რომლებიც ანადგურებენ უცხო სხეულებს, ნაგავს, გადაამუშავებენ მიკროორგანიზმებს, არასრულფასოვან უჯრედებს.

იოდი მაღალი აქროლადობის გამო ადვილად გაიფრქვევა ატმოსფეროში. ნორმის ფარგლებში ფარისებრი ჯირკვალის შთანთქმავს ორგანიზმისათვის მინოდებული იოდის 50%-ს; ის ვერ ანსხვავებს იოდის რადიოაქტიურ იზოტოპს სტაბილურისაგან. ბავშვების ფარისებრი ჯირკვალის სამჯერ უფრო აქტიურად შთანთქმავს ორგანიზმში მოხვედრილ რადიოიოდს, გარდა ამისა I^{131} ადვილად გაივლის პლაცენტას და აკუმულირდება ნაყოფის ფარისებრ ჯირკვალში. ფარისებრ ჯირკვალში დიდი დოზით I^{131} -ის დაგროვებას მივყავართ სეკრეტორული ეპითელიუმის რადიაციულ დაზიანებამდე, ჰიპოთირეოზამდე – ფარისებრი ჯირკვლის დისფუნქციამდე. იზრდება ქსოვილების ავთვისებიანი გადაგვარების რისკიც. ბავშვებში ჰიპოთირეოზის განვითარების მინიმალური დოზაა 300 რად, დიდებში – 3400 რად. მინიმალური დოზა, რომლის დროსაც შესაძლებელია განვითარდეს ფარისებრი ჯირკვლის სიმსივნე ვარირებს 10-100 რად. დიაპაზონში, უფრო მაღალი რისკის შემცველია 1200-1500 რად დიაპაზონი. ქალებში სიმსივნის განვითარების რისკი 4-ჯერ მეტია, ვიდრე მამაკაცებში, ბავშვებში 3-4-ჯერ მეტი, ვიდრე მოზრდილებში.

თანამედროვე სამყაროში იოდის დეფიციტს აქვს პანდემიური პროპორცია იმის გამო, რომ ადამიანის ორგანიზმში ხდება იოდის ჩანაცვლება საყოფაცხოვრებო ტოქსინებით – ბრომიდებით, პესტიციდებით, კვებითი დანამატებით. თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიებმა გამოიწვიეს ნიადაგის გაღარიბება იოდითა და სხვა მინერალებით.

2017 წლის იანვარში რადიოაქტიური I^{131} იოდის გაზრდილი კონცენტრაცია დაფიქსირდა ერთდროულად ევროპის რამდენიმე ქვეყანაში. IRSN – საფრანგეთის ბირთვული უსაფრთხოებისა და რადიოდაცვითი ინსტიტუტის მონაცემებით, პირველად ნორვეგიაში შეინიშნა რადიოაქტიური იზოტოპი, თუმცა ეს ინფორმაცია მოსახლეობას მიაწოდა საფრანგეთმა. ნორვეგიაში ფუნქციონირებს 33 I^{131} მონიტორინგის სადგური

და ინფორმაცია ყველასთვის ხელმისაწვდომია. ძირითადი კითხვაა – ნარმოშობის წყაროს მიზეზი და ადგილი?

ამ საკითხების გაცნობა სტუდენტს:

- ჩამოუყალიბებს თანამედროვე შეხედულებას ქიმიური ეკოლოგიის პრინციპებზე;
- შეასწავლის ანთროპოგენული დამაბინძურებლების გარემოში გავრცელების ქიმიური წყაროებს და მათთან დაკავშირებულ ეკოლოგიური პრობლემებს;
- შეუქმნის ნარმოდგენას ქიმიური ელემენტის – იოდის როლზე ადამიანის ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოებისათვის;
- აჩვენებს ატმოსფეროს, ჰიდროსფეროსა და ნიადაგის დაბინძურების მონიტორინგის ასპექტებს;
- დაანახებს სურსათის, სამკურნალო საშუალებების უვნებლობისა და ხარისხის რეგულირების მნიშვნელობას სახელმწიფო და საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად;

აქედან გამომდინარე, სტუდენტი შეძლებს გამოიყენოს მიღებული ცოდნა საქართველოს გარემოს დაცვის სტრატეგიისა და სწორი ეკოლოგიური პოლიტიკის შემუშავებაში.

ლიტერატურა:

1. Antonova M. S. Borba s iyod-defitsitom: Istorya i sovremennost. Birobijanskiy gosudarstvenniy pedagogicheskiy institute BGPI, Elektronniy zhurnal „Issledovano v Rossii“ <http://zhurnal.ape.relarn.ru/articles/2004/207>
2. Chanturia M. Kveba, radionuklidebi da adamianis janmrteloba // Sokhumis universiteti, sabunebismetyvelo mecnierebata seria, 2009, #3, 51-58.
3. Chernobil ne otpuskaet ... (K 50-letiyu radioekologicheskikh issledovaniy v Respublike Komi). Syktikvar, 2009.
4. Gabrichide O., Arziani B., Samedicino qimia. G gamomcemloba `Inteleqti“, Tbilisi, 2003.
5. Gerasimov G. A. Sviridenko N. Yu. Iydefitsitnie zabolevaniy. Diagnostika, metody profilaktiki i lecheniy (obzor). Terapevticheskiy arkhiv. 1997, t. 69. № 1, p. 17-19.
6. Rosenfeld L. Discovery and Early Uses of Iodine //Journal of Chemical Education Vol. 77 (8), August 2000. p. 985.
7. Peterovka V. A. Iyodniy defitsit i ego posledstvia u detey. <https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2013/02/04/issledovatel'skaya-rabota-vliyanie-geograficheskogo-polozheniya-na-defitsit>
8. Sviridenko N. Yu. Mikroelement intellekta. Nauka i zhizn, 2003, #10, 1999, p. 66-70.

Mineda Chanturia, Antonina Mskhiladze

**IODINE – A MICROELEMENT OF THE INTELLECT IN THE PROCESS
OF STUDYING CHEMICAL ECOLOGY**

Summary

The purpose of this article is to provide students with information about the element iodine - as an essential element of life and a deficient trace element. „SOS humanity“ is what experts of the World Health Organization call the problem of iodine deficiency, since it is the most widespread non-infectious disease in the world. The main functions of iodine are considered in the article. Pathologies caused by its lack or excess.

According to the Institute of French Nuclear Safety and Radioactive Protection, in January 2017, there was an increase in the concentration of radioactive iodine simultaneously in several European countries. Showing the relevance of studying the biological effects of radioactive iodine -, a dangerous radioactive - nuclide. It is used for examination of the thyroid gland, cancer treatment. Accumulation of large doses of iodine - in the thyroid gland leads to radiation damage to the secretory epithelium, to hypothyroidism - to disruption of thyroid function, increases the risk of malignant tissue degeneration.

ლალი ტაბატაძე, ვასილ შველიძე, ნათია შენგელია

**ოზოგენერატორის „სამანი-1“ გამოყენება
სახალხო მეურნეობაში**

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ქიმიის
ინსტიტუტმა*

ოზონი სულ უფრო ფართოდ გამოიყენება, სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგში, განსაკუთრებით მედიცინაში როგორც მშრალი, დაბალტემპერატურული დეზინფექციის და სტერილიზაციის უებარი საშუალება. აქედან გამომდინარე, თანამედროვე სრულყოფილ ოზოგენერატორებზე მოთხოვნა მსოფლიო ბუმის დონეზეა ასული.

ჩვენს ქვეყანაში ოზონის ფართო გამოყენებას აფერხებდა პრაქტიკული გამოყენებისათვის საჭირო კონცენტრაციის ოზონის მისაღები საიმედო და სრულყოფილი გენერატორის არარსებობა. თსუ-ს და კომპანია „ველიმისიონის“ სამეცნიერო ჯგუფის მიერ შემუშავებულ იქნა სხვადასხვა მოდიფიკაციის და დანიშნულების ოზოგენერატორების ვარიანტები, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია ცალკეული სახეობის ობიექტების შედარებით იაფად და მასიური მომხმარებლისათვის ხელმისაწვდომ ფასებში დეზინფიცირება. ელექტროენერჯის ხარჯი მსოფლიო ანალოგებისაგან განსხვავებით სულ რაღაც 5 ვატ/საათს შეადგენს (3,5-ჯერ იაფია ანალოგებთან შედარებით). შემუშავებულია და მიმდინარეობს ახალი ოზოგენერატორების ჰიბრიდული ვარიანტის გამოცდა. აღნიშნულ მონეობილობებს მიმზიდველი ტექნიკურ-ეკონომიკური მახასიათებლების გამო ბევრი მომხმარებელი ჰყავს და წარმატებით გამოიყენება ჩვენი ქვეყანის სხვადასხვა სანარმოში: მინერალური წყლის „ლიკანის“ ჩამომსხმელ სანარმოში, ნატახტარის ხორცკომბინატში, თბილისის პურის საცხობ 4 ქარხანაში, ორხევის საკვების გადამამუშავებელ კომბინატში და სხვ. (დაახლოებით 18 ობიექტზე).

ოზონი ყოფაცხოვრებაში გამოიყენება როგორც აირის, ასევე ოზონირებული წყლის სახით. ოზონით დეზინფექცია მეცხოველეობაში არის სახალხო მეურნეობის კეთილდღეობისათვის მდგრადი მხარდაჭერა ინფექციური დაავადებების მიმართ, მაღალი სანიტარული ხარისხის მქონე ცხოველური პროდუქტების მისაღებად და შესანახად.

ოზოგენერატორით „სამანი-1“ შესაძლებელია მეცხოველეობაში მთელი რიგი კომპლექსური ამოცანების გადაწყვეტა:

- საკვების სანიტარული დამუშავება კვებითი ღირებულების გაუმჯობესების პარალელურად;
- ჰაერის დეზინფექცია მეცხოველეობის ობიექტებში;
- ლაბორატორიების აღჭურვილობის და ინსტრუმენტების სტერილიზაცია;
- მეცხოველეობის ადმინისტრაციულ და სანარმოო შენობებში

ჰაერის განმენდა.

მეცხოველეობის ობიექტებში ოზონირება საშუალებას იძლევა ჰაერში არსებული მომწამვლელი გაზები (ამიაკი, გოგირდწყალბადი) 80-85%-ით და მიკრობული დაბინძურება, სოკოები 80-90%-ით შემცირდეს. დადასტურებულია, რომ მელორეობის შენობაში ოზონის კონცენტრაცია დღე-ღამეში 2 საათის განმავლობაში არის 0,2 მგ/მ³, შეიმჩნევა საერთო ბაქტერიული დაბინძურების შემცირება 50%-ით; მუცლის ტიფის, ნაწლავური ჩხირების რაოდენობა მცირდება 70-80%-ით. შენობის ოზონირება საშუალებას იძლევა არა მარტო შერმცირდეს ჰაერის დაბინძურება, არამედ დადებით ზემოქმედებას ახდენს ახალდაბადებული გოჭების ზრდაზე.

ცხრილი 1

მწვანე მასის შრობის ეფექტურობა ოზონის გამოყენებით

შრობის ხერხი	შრობის გაგრძელება 1 სთ	კაროტინის შემცველობა, მგ/კგ	პროტეინის შემცველობა, %	ნედლი ცხიმის შემცველობა, %
ოზონირებით	71-98	49-141	10-14	3,2-3,5
ოზონირების გარეშე	96-120	30-91	10-13	3,0-3,1

ოზონირება ამცირებს მწვანე მასის შრობის ხანგრძლივობას 5-11%-ით. ამავდროულად მცირდება ელექტროენერჯის ხარჯი აორთქლებაზე. ამ დროს მიღებულ მშრალ მასას აქვს შედარებით მაღალი ხარისხი, რაც უზრუნველყოფს თივის კარგად შენახვას.

ოზოგენერატორი „სამანი-1“ ფართოდ გამოიყენება მეფრინველეობაში სხვადასხვა მიზნებისათვის:

ვეტერინალურ-ჰიგიენური ღონისძიებების ჩატარებისას ობიექტის დეზინფექციისათვის;

ტექნოლოგიური გადამუშავების, მეფრინველეობაში გამოყენებული პროდუქტების შესანახად, სანიტარული დამუშავებისათვის, ასევე ფრინველის ხორცისა და კვერცხის კონსერვაციისათვის; ქათმის საკვების წარმოება-გადამუშავების სანიტარულ-ჰიგიენური დამუშავებისათვის და კონსერვაციისათვის; ქათმის კვერცხის ინკუბაციისას ემბრიონის განვითარების სტიმულაციის მიზნით; ჰაერის სადეზინფექციოდ ინკუბატორებსა და სანყოფნებში; ტარას, აღჭურვილობის, ინსტრუმენტების და მომუშავე პერსონალის სპეციალური ტანსაცმლის სადეზინფექციოდ.

ცხრილი 2

**მეფრინველეობის ფაბრიკაში ოზოგენერატორის „სამანი-1“
სამუშაო გრაფიკი და მიღების დიაპაზონი**

მიღების ხერხი	დამუშავების ხანგრძლივობა წთ	გაგრძელების შეწყვეტა	ოზონირების პერიოდულობა	ოზონირების ადგილი
კვერცხის პროფილაქტიკური დეზინფექცია	60	15	ერთხელ ინკუბატორში მოთავსებამდე	სადეზინფექციო კამერა
ფრინველის დეზინფექცია ინკუბაციის პერიოდში	30	7	კვირაში ერთხელ	ინკუბატორი
საინკუბაციო კვერცხის შენახვის დროის გაზრდა	120-180	20	კვირაში ერთხელ	კვერცხის სანყოფი
ემბრიონალური განვითარების სტიმულაცია	20	5	ყოველდღე, დღე-ღამეში ერთხელ	ინკუბატორი
ჰაერის დეზინფექცია	5-10	–	2-ჯერ დღეში	ფრინველის თანაობისას
საკვების დეზინფექცია	6-8 სთ	60	ერთხელ ინკუბატორში მოთავსებამდე	საკვების შემნახველი სანყოფი
მეფრინველეობის პროდუქტთა დამუშავება	10-15	–	ყოველდღე 2-3-ჯერ დღე-ღამეში	მაცივარი

სამეცნიერო-კვლევითი და პრაქტიკული სამუშაოები ძირითადად შესრულებულ იქნა ჩვენს მიერ შექმნილი ახალი ტიპის (ჰიბრიდული) ოზოგენერატორის „სამანი-1“-ის ბაზაზე დარგში არსებული შესაბამისი მეთოდების გამოყენებით. შედეგი არის ელექტროენერჯიის ეკონომია და მონყობილობების სამუშაო რესურსის მნიშვნელოვანი ზრდა.

დღეისათვის ატმოსფეროში ქიმიური ნაერთების რაოდენობა დღით-დღე მატულობს, რაც, თავის მხრივ, მავნე ზემოქმედებას ახდენს როგორც ადამიანის ორგანიზმზე, ასევე გარემო ფაქტორებზე. ოზონის გამოყენება მეცხოველეობაში და მეფრინველეობაში წარმოადგენს ბიოლოგიურ მეთოდს, რომლის დროს ხდება ატომური ჟანგბადის ურთიერთქმედება ცოცხალ უჯრედში არსებულ ბიოპოლიმერებთან, ასევე უერთდება მეორე ატომურ ჟანგბადს და წარმოიქმნება მოლეკულური

ჟანგბადი, რომელიც ინვეს უჯრედის იმუნოსტიმულაციას.

ოზოგენერატორის „სამანი-1“-ით მიღებული ოზონის გამოყენებით სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგში მცირდება ელექტროენერჯის ხარჯი, რომელიც შრობის დროს აორთქლებაზე იხარჯება და მიიღება ცხოველური წარმოშობის მაღალი ხარისხის და ბაქტერიციდული თვისებების მქონე პროდუქცია.

ლიტერატურა:

1. Mmzis kombinirebuli ozogeneratori. Saqartvelos mecnierebata akademiis macne, t. 37, seria 1-2, 2011, p. 198-199.
2. Sovremennye metody dezinfektsii v pishchevoy promishlennosti I perspektivy ikh primeneniya v usloviyakh Moldovii. Kishinyov, 1993.
3. Talakvadze V., Saqartvelos Teqniki Universiteti, Shromata krebuli Tbilisi, 2015.
4. Tabatadze L., Transporti da ekologia, Tbilisi, 2011.
5. Tabatadze L., Svelidze V., MirianaSvili S., Gaxokidze R. `ozonis miRebis xerxi”, patenti p 15520 (2009w); patenti p15521 (2009w); ganaxadi gamogonebaze prioriteti 11477/01

Lali Tabatadze, Vasil Shvelidze, Natia Shengelia

USING AN OZGENERATOR SAMANI-1 IN AGRICULTURE

Presented by Institute of Chemistry at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Summary

The paper notes that ozone is becoming more widely used in various fields of national economy and medicine as a means of disinfection and sterilization. The scientific team of the TSU and scientific group „Velimisioni“ developed Ozonogenerators „Samani -2“. Resulting from ozone Ozogenerators „Samani-2“ was used for livestock production and storage of products of animal origin. Also with its high antibacterial properties, is widely used in the poultry industry.

ეკოლოგია
ECOLOGY

გულნარა ქარჩავა, მარატ ციციშვილი, ეკა ესებუა,
ელენე პეტრიაშვილი, ეკატერინე შანავა

ბარემოს დაცვის ეკოლოგიური ანალიზი

ცივილიზაციის მომავალ ბედს და განვითარების ტემპებს მთლიანად მისი ენერგოაღჭურვილობა განაპირობებს; ცივილიზაციის განვითარების დონის ძირითადი განმსაზღვრელია გამომუშავებული ენერჯის რაოდენობა (Reymers, 1994; Teverovski, 1983; Meskhi, Khvedelidze, Tsitskishvili, 1988; Ekologiis, ganatlebis, mecnierabis, politikis problemebi, 2012). თანამედროვე ცივილიზაციას ენერგორესურსების გადანაწილების გლობალური სისტემები, ფაქტობრივად, უკვე ჩამოყალიბებული აქვს. მიუხედავად ამისა, რესურსები და ბუნებრივი ფაქტორები ჯერჯერობით ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის მნიშვნელოვან რესურსს წარმოადგენენ. ფუტუროლოგიურ მოდელებში ცივილიზაციის განვითარების დამოკიდებულება ბუნებრივ ფაქტორებზე ან უსაფუძვლოდაა ფეტიშირებული (ამის მაგალითია „გეოგრაფიულობის“ იდეები შ. მონტესკიეს ფილოსოფიურ ნაშრომებში და ლ. ნ. გუმილიოვის „პასიონარული განვითარების“ მოძღვრებაში), ან იგნორირებული (გავისსენოთ თუნდაც ა.ს. ხომიაკოვის სადისკუსიო გამოთქმა – „ბუნებრივ-კლიმატურ ფაქტორებზე ისტორიის დამოკიდებულება პირობითია და სულ უფრო მცირდება“) (Reymers, 1994). ამ საკითხის მზარდი აქტუალობა, მიმდინარე ათასწლეულში, დაკავშირებულია ადამიანის საქმიანობის შედეგად ატმოსფეროში გაზრდილი ემისიების შედეგად ჰავის მოსალოდნელ არასასურველ ცვლილებებთან და კატასტროფების სულ უფრო გაზრდილ ალბათობასთან. ამავე დროს, ბუნებრივი რესურსების ოპტიმალურ გამოყენებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება „მდგრადი განვითარების“ კონცეფციაში (Reymers, 1994; Mamedov, 1992; Ekologiis, ganatlebis, mecnierabis, politikis problemebi, 2014a).

საქართველოს საერთო ენერგეტიკურ ბალანსში ლომის წილი შემას უკავია; ბევრისათვის უცნობია, რომ შემის წილი მეტია, ვიდრე ჰიდრორესურსების. ეს გარემოება სრულად გამორიცხავს საქართველოს ენერგეტიკის მდგრადობასა და საქართველოს მდგრად განვითარებას, პირდაპირ საფრთხეს უქმნის საქართველოს ეკოლოგიას. საუბედუროდ, ამის გაგება არ უნდა ზოგიერთ გაუნათლებელ ბუნების დამცველს, რომლებმაც ქუჩიდან გადაინაცვლეს მასმედიის საშუალებებში, პოლიტიკური ოპოზიციის ორგანიზაციებში და ფართომასშტაბიან შეტევებს ანხორციელებენ, ფაქტობრივად, საქართველოს მომავალზე. მათ არ აფიქრებთ არც სავალალო მახასიათებლები ელექტროენერჯის მოხმარების მხრივ. ამ მაჩვენებლით, რომელიც მთავარი მახასიათებელია ცხოვრების კომფორ-

ტული დონისა, საქართველოს ერთ-ერთი უკანასკნელი ადგილი უკავია მსოფლიოში. საზოგადოებრივი კეთილდღეობა, სამეურნეო აღორძინება, ტურიზმისა და აგროსფეროს განვითარებაც კი უშუალოდ დაკავშირებულია საქართველოს ენერგეტიკის შემდგომ განვითარებასთან, ახალი ენერგოსიმძლავრეების მშენებლობასთან, ელექტროენერჯის ღირებულების აუცილებელ შემცირებასთან, შეშის გამოთავისუფლებასთან ენერგეტიკული ბალანსიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ ცივილიზებულ სამყაროს ვერ მივუკუთნებთ. ტყეების გაჩეხვის შედეგად, ჩვენ საქართველო აღარ გვექნება, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით! ჰიდრორესურსებით ენერგეტიკის განვითარების კანონზომიერებები გვკარნახობენ სხვადასხვა სახის ენერგობიექტებით დაკომპლექტებული ერთიანი ენერგოსისტემის დაბალანსების მძლავრი მარეგულირებელი თბოელექტროსადგურის არსებობის აუცილებლობას, რაც მოითხოვს გარემოზე გაზრდილი ეკოლოგიური დატვირთვის რეგულირებას (Reymers, 1994; Beriya, 2003; Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2014b). ამ მიზნით გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ამ ობიექტების ეკოლოგიურად ოპტიმალურ განთავსებას. ამავე დროს, ნებისმიერ საწვავზე მომუშავე თბოელექტროსადგურს ახასიათებს დიდი მოცულობის ტოქსიკური გამონაბოლქვი; ამრიგად, ცალსახად აუცილებელია ეკოლოგიური კონტროლი, რომ მავნე ზემოქმედებამ პირდაპირი ზიანი არ მიაყენოს მოსახლეობას (Gavasheli, 1980; Teverovskiy, 1983; Meskhi, 1988).

XX საუკუნის მიწურულისათვის საბოლოოდ ჩამოყალიბებულმა ეკოლოგიურმა კრიზისმა მოწინავე მეცნიერება კანონზომიერად მიიყვანა ცივილიზაციის განვითარების ალტერნატიული გზების ძიებად. ჯერ კიდევ 60-იან წლებში „რომაული კლუბის“ მიერ პოსტულირებული „ზრდის შეზღუდვის“ კონცეფციას საუკუნის მიწურულს „მდგრადი განვითარების“ კონცეფცია ცვლის; ეს უკანასკნელი ახდენს გარემოსა და ტექნოცივილიზაციის ჰარმონიული თანაარსებობის მცდელობის დეკლარირებას (Reymers, 1994; Mamedov, 1992; Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2014b). მიუხედავად ამ თანაარსებობის შესაძლებლობის დეკლარაციული ხასიათისა, მთელი რიგი პროგრესულად მოაზროვნე ფუტუროლოგი, ენვიროლოგი, ეკოლოგი თუ ფილოსოფოსი შესაძლებლად მიიჩნევს ამგვარი განვითარების ოპტიმიზაციას. XXI საუკუნის დასაწყისი ხასიათდება მცდელობით ჩამოყალიბდეს მეთოდოლოგიური მიდგომები „მდგრადი განვითარების“ კრიტერიუმების შესამუშავებლად. არაერთი მონოგრაფია და საკვალიფიკაციო ნაშრომი მიძღვნილი კონკრეტული მიდგომების დამუშავებისადმი, მათ შორის, ამიერკავკასიაში, მაგალითად, კ. ს. დანიელიანის სადოქტორო ნაშრომი, რომელშიც არის მცდელობა გამოყვანილ იქნეს „მდგრადობის კრიტერიუმები“ ეკოლოგიური მახასიათებლების გამოყენებით სომხეთისათვის (Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2013). მდგრადი განვითარების კონცეფცია ძირითად ეკონომიკურ კრიტერიუმებს ემყარება, რომლებსაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ეგრეთ წოდებული „ეკონომიკური ანალიზის გზის“ მიდგომებში.

საპირისპირო მიდგომებში განხორციელებულია აქცენტები „ბიოდეგრადაციის კრიტერიალურ შეფასებებზე“ (Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2013). სავსებით გასაგებია, რომ ოპტიმალური გზა „მდგრადი განვითარების“ კრიტერიალური მახასიათებლების ჩამოყალიბებისათვის სადღაც ამ ორ უკიდურეს მიდგომათა შორის მდებარეობს. ძირითადი სიძნელებები ამგვარი შეფასებების რანჟირებისა, ჩვენი აზრით, წარმოიშობა არა ანტროპოგენური დატვირთვების (რის კრიტერიუმდაც წარმატებით შეიძლება გამოყენებული იქნეს არსებული მოლისმოლოგიური მონიტორინგის ქსელის მონაცემების რანჟირება-შეფასება), არამედ რეგიონალურ ჭრილში ამა თუ იმ რეგიონის „ეკოლოგიური ფასეულობის“ შეფასებისას (Reymers, 1994; Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2013). მსოფლიოში არსებული მიდგომების ანალიზი გვარწმუნებს, რომ ყველაზე ხშირად ამ მიზნებისათვის გამოიყენება წმინდა ბიოლოგიური – ფლორისა და ფაუნის ენდემურობის, უნიკალურობის (რელიქტები) კრიტერიუმები და ა.შ. უფრო წარმატებულია ბიომრავალფეროვნების რაოდენობრივი შეფასებები, რომლებიც უკანასკნელ წლებში მსოფლიო პრაქტიკაში სულ უფრო ფართოდ იწერება. სხვადასხვა რეგიონის ბიომრავალფეროვნების შედარება-შეფასებების ჩატარებისას, თვალში საცემია, რომ ძალზე ხშირად საქმე გვაქვს არა რეალური ბიომრავალფეროვნების შეფერებასთან, არამედ „შესწავლილობის“ დემონსტრირებასთან. საჭიროა დროულად იქნეს ჩამოყალიბებული რაოდენობრივი შეფასებების მეთოდოლოგია (თანამიმდევრობა, სიღრმე და ა.შ.). „მდგრადი განვითარების“ კრიტერიალური შეფასების მეთოდოლოგიის განვითარებისათვის აუცილებელია დეტალურად დამუშავდეს რეგიონალური რანჟირების საკითხები, როგორც სოციო-ეკონომიკური და ბიო-ეკოლოგიური კრიტერიუმების საფუძველზე, ისე ერთიანი მულტიპლიკატიური (კომბინირებულ-შეთავსებული) პარამეტრებით (Gavasheli, 1980; Teverovskiy, 1983; Mamedov, 1992; Meskhi, 1988).

ცალკეული ეკონომიკური მახასიათებლის შერჩევის გარკვეული დადებითი პრაქტიკა მეტ-ნაკლებად ჩამოყალიბებულია. მაგალითისათვის მოვიყვანთ ჯერ კიდევ 1980 წელს გამოქვეყნებულ კავკასიის რეგიონალური რანჟირების მცდელობას „ენერგომომხმარების ხვედრი სიმკვრივის“ მაჩვენებლის შეფარდებით „მთლიანი ტერიტორიალური პროდუქტის“ მაჩვენებელთან; ამ კომპლექსური მახასიათებლის საფუძველზე შეფასებულ იქნა მთლიანად „კავკასიის ეკონომიური რეგიონის“ წვლილი გლობალურ ანტროპოგენურ დაჭუჭყიანებაში (ატმოსფეროში აეროზოლური ემისიის წვლილის სახით), მსოფლიოს უმსხვილეს სამრეწველო კონგლომერატებთან შედარებით (Gavasheli, 1980). საქართველოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და ენერგეტიკული კრიზისების უკანასკნელმა პერიოდმა ბევრი ეკოლოგიური ჭეშმარიტება გამოამჟღავნა; გაირკვა რომ:

- ბუნებაზე ყველაზე დამანგრეველად ენერგეტიკული კრიზისი მოქმედებს, რომელიც ეკონომიკური კრიზისის კანონზომიერი გამომწვევია;
- ეკონომიური კრიზისი ბუნებრივი რესურსების მზარდი გაჩანაგებით ხასიათდება;

– ენერგეტიკული დამოუკიდებლობა პოლიტიკური დამოუკიდებლობის და ეკოლოგიური სტაბილურობის გარანტიაა.

ამ კრიზისების გადასალახავი ღონისძიებების ნუსხაში პირველ რიგში დგება კლასიკური გეოეკოლოგიური ამოცანა - სამშენებლო მოედნის ეკოლოგიურად უსაფრთხო შერჩევის კრიტერიუმების გამომუშავების პრობლემა (Gavasheli, 1980; Teverovskiy, 1983; Mamedov, 1992; Meskhi, 1988). საქართველოს ტერიტორიის მეცნიერულად დამუშავებულ დარაიონირებაში (სეისმიკა, ჰიდროლოგია, კომუნიკაციები, ინფრასტრუქტურა, დემოგრაფია) უკვე ჩადებულია მთელი რიგი მალიმიტირებელი ფაქტორების გათვალისწინება. დასახლებული მალიმიტირებელი ფაქტორების შესწავლის მასალები პრაქტიკულად არსებობს და კარტირებულიც არის; სათანადო ორგანოებს მოეპოვებათ ამგვარი დარაიონირების მასალები. მაგრამ სადღეისოდ მთიანი რეგიონისათვის სავსებით გამოუკვლეველი ატმოსფეროში ტოქსიკური მინარევების (ამონაბოლქვის) გაბნევისა და ტრანსფორმაცია-გადატანის კანონზომიერებები; არ არის კარტირებული და სათანადოდ ფორმალიზებული არსებული ანტროპოგენური ფონური დაჭუჭყიანება, დადგენილი არ არის ძირითადი პოლუტანტების დონეებისა და მიგრაციის კანონზომიერებები. სამშენებლო მოედნის შერჩევისას შესაძლებელია ამ ფაქტორების გათვალისწინებით მინიმუმამდე დავიყვანოთ მაგნი ეკოლოგიური ზემოქმედებები ბუნებასა და მოსახლეობაზე, სათანადო ინფორმაციული უზრუნველყოფის არსებობის შემთხვევაში (Ekologiis, ganatlebis, mecnieribis, politikis problemebi, 2013; 2014a, 2014 b).

ცივილიზაციის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე არსებულმა ინტერნაციონალურმა ინფორმაციულმა სისტემებმა მთლიანად შეცვალეს ინფორმაციის გავრცელების კანონზომიერები ინტერნეტიზაციის მეშვეობით (Chogovadze, 2003). ასევე, პრინციპულადაა შეცვლილი და გაზრდილი გლობალური მონიტორინგული სისტემების შესაძლებლობები; სულ უფრო სრულყოფილი ხდება ამ სისტემების ინფორმაციული მასივების განზოგადების შედეგად შექმნილი სხვადასხვა სახის სტატისტიკური საინფორმაციო მასალები და რეჟიმული მონაცემები. გეოინფორმაციული სისტემების ათვისება-დანერგვამ თვისობრივად შეცვალა საინფორმაციო მასალების საიმედოობა, ინფორმატიულობა და ხელმისაწვდომობა (Chogovadze, 2003). ამავე დროს მთელ რიგ განვითარებად და ნაკლებად განვითარებულ ქვეყნებში იქმნება ინფორმაციული დეფიციტის პრობლემები. ძალზე სანყენია, რომ ეს ასევე აქტუალურია საქართველოსათვის და მთელი კავკასიის რეგიონისათვის. ადამიანის საქმიანობის შედეგად ბუნებრივ გარემოში გამოწვეული ძვრების შეფასება ხშირად შეუძლებელი ხდება, ინვესტიციების სიმცირე განვითარებად ქვეყნებში შეუძლებელს ხდის ავითვისოთ გარემოსდაცვითი ხასიათის საინფორმაციო ტექნოლოგიები და მათ მიერ გენერირებული მონაცემთა ბაზები, უსახსრობის გამო, ხშირად დაუმუშავებელი გვრჩება.

ამა თუ იმ ტოქსიკური მინარევის კონცენტრაცია ბუნებრივ არეებში განპირობებულია არა მარტო ძირითადი დამაჭუჭყიანებელი წყაროების

სიმძლავრით (ანუ გარემოზე რეალური დატვირთვებით) და რეგიონის შიგნით წყაროების განთავსებით, არამედ, აგრეთვე, კონკრეტული რეგიონის გეოეკოლოგიური თავისებურებებით. ეს თავისებურებები განპირობებულია მრავალი გეოფიზიკური თუ გეობიოლოგიური ფაქტორით, განედობრივი განლაგებით, რელიეფის თავისებურებით და მრავალი სხვა ბუნებრივი ფაქტორით (Meskhi, 1988). გეოკლიმატური თავისებურებების გათვალისწინება და შესაბამისი რაიონირება დიდი ხანია დამკვიდრებულია ადამიანის საქმიანობის რეგლამენტაციისათვის; ამ მიზნებისათვის კაცობრიობამ უძველესი დროიდან დაკვირვების სადგურები შექმნა; საქართველოს ეროვნულ სიამაყეს წარმოადგენს ატმოსფერულ მოვლენებზე ევროპაში ერთ-ერთი ყველაზე ხანგრძლივი დაკვირვებების რიგი და უძველესი გარემოს მონიტორინგის სისტემა ცენტრალური ობსერვატორიით (თბილისის შუაგულში დღესაც დგას გერმანელი მეცნიერების მიერ დაარსებული გარემოზე დაკვირვების ობსერვატორია; ეს ნაგებობა, რომელშიც დამკვირვებლად მრავალი ცნობილი პიროვნება მოღვაწეობდა, ნათელი ილუსტრაციაა საქართველოს წვლილისა თანამედროვე ცივილიზაციის გეოფიზიკური მეცნიერების დამკვიდრება-განვითარებაში). გარემოზე დაკვირვების სადგურებზე მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე შესაძლებელია სხვადასხვა რეგიონის რანჟირება-დარაიონირება. გარემოსდაცვითი ამოცანების გადაწყვეტასთან დაკავშირებული საერთო მიდგომები სავსებით დამუშავებულია. წინასწარი რანჟირების შედეგად, ინფორმაცია იღებს მატრიცულ სახეს, სადაც მატრიცის განზომილება განაპირობებს მახასიათებელი პარამეტრების სიმრავლეს, ანუ ასახავს რეალური სურათის სირთულეს. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ინფორმაციის გადამუშავების და შეფასების, ან გადაწყვეტილებების მიღების სისტემას არ შეუძლია გაზარდოს საწყისი მასალის ინფორმატულობა და სანდოობა (Chogovadze, 2003). დაკვირვებებზე დაფუძნებული რაიონირება გარკვეულწილად პირობითია და ხშირ შემთხვევაში ვერ ითვალისწინებს რეგიონის ეკოლოგიური პირობების რეალურ მრავალფეროვნებას; იგი ყურადღებას ამახვილებს მხოლოდ გეოფიზიკურ ან გეოქიმიურ ასპექტებზე და იგნორირებას უკეთებს ბიოეკოლოგიურ სიტუაციას, თუმცა უკანასკნელი განპირობებულია პირველით (Reymers, 1994; Mamedov, 1992). ამ სიტუაციიდან გამოსასვლელად კვლავ მიმართავენ ამა თუ იმ პირობით რაიონირებას. „ეკოლოგიური ღირებულების“ შეფასება ხშირად „წითელ წიგნში“ შეტანილი ენდემებისა და რელიქტების რეგიონალური განაწილების „პირობით-სიხშირობრივი ანალიზის მეთოდით“ კეთდებოდა. ამგვარი კარტირება პირველად საქართველოში გასული საუკუნის 80-ანი წლების დასაწყისში განხორციელდა საქართველოს „წითელი წიგნის“ ოფიციალურ დასტამბვამდე, შემდგომი განზოგადება და ინფორმატულობის გაღრმავება ამგვარი პირობითი დარაიონირებისა შესაძლებელია ეგრეთ წოდებული „მულტიპლიკატური“ პარამეტრიზაცი-

ის მეთოდით (Teverovskiy, 1983; Meskhi, 1988). როგორც დასახელებიდან ჩანს, ეს პარამეტრი მრავალ ფაქტორს ითვალისწინებს; დიხოტომიური ლოგიკური სიდიდეების შემოტანით, რაც ინფორმატიკასა და მართვის თეორიაში ფართოდ მიღებული მეთოდია, ჩნდება საშუალება გავითვალისწინოთ სოციალური ფაქტორებიც. ამგვარი პირობითი დარაიონირება საკმაოდ შორს სცდება ჩვეულ გეოფიზიკურ ან გეობოტანიკურ მიდგომებს და, სავსებით კანონზომიერად და ზუსტად ასახავს ეკოლოგიის, როგორც მულტიდისციპლინარული მეცნიერების არსს. ფორმალიზებული მიდგომა მულტიპლიკატიური პარამეტრის გამოყენებით ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 70-იან წლებში პირველად გამოყენებულ იქნა ამიერკავკასიაში ატომური ელექტროსადგურების ეკოლოგიურად უსაფრთხო განლაგების ოპტიმიზაციის ამოცანაში (Meskhi, 1988; Ekologiis, ganatlebis, mecnieribus, politikis problemebi, 2013; 2014a, 2014 b).

ჩატარებული მრავალწლიანი ექსპერიმენტალური კვლევების შედეგად მიწისპირა ატმოსფეროს თვითგანმენდის სიჩქარე ისაზღვრებოდა ექსპერიმენტალურად, როგორც ატმოსფეროში შენონილი ნაწილაკების – აეროზოლების – მიწის ზედაპირისაკენ ფართობის ერთეულზე მიმართული ნაკადის სიმკვრივის შეფარდება ამავე აეროზოლების კონცენტრაციასთან ჰაერის ერთეულ მოცულობაში. ამგვარი ეკოლოგიური პარამეტრის ექსპერიმენტალური მნიშვნელობები დადგენილია არა მარტო საქართველოს რეგიონებისათვის; ნაჩვენებია მისი მრავალწლიანი კლიმატოლოგიური მდგრადობა გამოყოფილი რაიონების შიგნით. ეს საშუალებას იძლევა, შესაბამისი რაიონირებით, რეგიონების მიხედვით, ჩავატაროთ მეცნიერულად დასაბუთებული ატმოსფეროს დაცვის ღონისძიებები.

ატმოსფეროში ტოქსიკური მინარევის გადატანა-ტრანსფორმაციის პროცესების შესაძლებელი პარამეტრიზაციის და არსებული ანტროპოგენური დატვირთვების გათვალისწინების პრობლემის გადასაწყვეტად პირველი მცდელობები რეალიზებული იყო ჯერ კიდევ XX საუკუნის 70-ან წლებში ამიერკავკასიაში ატომური სადგურების ეკოლოგიურად უსაფრთხო განთავსების მეცნიერული კრიტერიუმების დამუშავებისას (Teverovskiy, 1983; Meskhi, 1988; Ekologiis, ganatlebis, mecnieribus, politikis problemebi, 2013; 2014a, 2014b). იმხანად რეალიზებული იყო რეგიონის დარაიონირების მეთოდი მულტიპლიკატიური პარამეტრის მეშვეობით. მალიმიტირებელ ფაქტორებად შერჩეული იყო არსებული რადიაციული ფონის მახასიათებლები (ხელოვნური რადიონუკლიდების უკვე არსებული ფონით) და ატმოსფეროში ტოქსიკური მინარევის გაბნევის თავისებურებები (ატმოსფერული დიფუზიის კოეფიციენტის ექსპერიმენტალურად შესწავლილი მნიშვნელობების გათვალისწინებით). შემოყვანილი იყო აგრეთვე კლიმატოლოგიურად სავსებით ახალი მახასიათებელი – ატმოსფეროს ქვედა ფენის თვითგანმენდის უნარი, მოცემული იყო ამ

პარამეტრის განსაზღვრის მეთოდოლოგია (Teverovskiy, 1983; Meskhi, 1988; Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2013; 2014a, 2014b). ამავე დროს, ფორმალიზებული მიდგომისას მულტიპლიკატიური პარამეტრის გამოყენებით შესაძლებელია გათვლების მაქსიმალური გამარტივებაც, მთელ რიგ პარამეტრში შემავალი კომპონენტის „პირობითად დიხოტომიური სიდიდით“ წარმოდგენის (ხო – არა; ერთი – ნოლი) შემთხვევაში; მაგალითად, მსხვილი ენერგოსაწარმოს ეკოლოგიურად უსაფრთხო სამშენებლო ადგილის განთავსებისას, შესაძლებელია ძირითადი აქცენტი გაკეთდეს ტოქსიკური მინარევის ატმოსფეროში გადატანის თავისებურებებზე და ძირითად „მალიმიტირებელ“ პარამეტრად „ატმოსფეროს თვითგანწმენდის გასაშუალებელი სიჩქარე“ იქნეს აღებული. ეს პარამეტრი, როგორც კლიმატოლოგიურად მდგრადი ეკოლოგიური მახასიათებელი, გეოეკოლოგიაში პირველად საქართველოში იქნა შემოტანილი და მისი ექსპერიმენტალურად განსაზღვრის მეთოდოლოგია დამუშავებული (Gavasheli, 1980; Teverovskiy, 1983; Mamedov, 1992; Meskhi, 1988; (Teverovskiy, 1983; Meskhi, 1988; Ekologiis, ganatlebis, mecnierebis, politikis problemebi, 2013; 2014a, 2014b). ამგვარი ექსპერიმენტალური კვლევის მასალები წარმოადგენენ ძირითად ფაქტოლოგიურ საფუძველს, რომლის მიხედვითაც შესაძლოა შეფასდეს სადღეისოდ მოსალოდნელი დატვირთვები საქართველოს სხვადასხვა რაიონებისათვის და ამ მონაცემების საფუძველზე მოხდეს რისკების წინასწარი რანჟირება. ამრიგად, აუცილებელია მხედველობაში იქნას მიღებული სხვადასხვა პირობებში ამა თუ იმ პოლუტანტის მიგრაციის თავისებურების ამსახველი ექსპერიმენტალური მასალა, რომელიც საშუალებას იძლევა, რიცხვითი პარამეტრების საშუალებით, გავითვალისწინოთ რეგიონის თავისებურებები, რომლებსაც შეუძლიათ შეცვალონ დაგროვების კოეფიციენტები.

თანამედროვე გეოეკოლოგიის ამოცანაა შეამციროს ეკოლოგიური დატვირთვები საარსებო გარემოზე, შეაფასოს გარემოს დეგრადაციისა და მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე უარყოფითი ზეგავლენის რისკები, გამოავლინოს ამ მახასიათებლების ფუნქციონალური კავშირები გარემოს გეოეკოლოგიურ თუ სოციოეკონომიკურ მახასიათებლებთან. მთიან რეგიონში მაღალტოქსიკური ამონაბოლქვის მქონე მსხვილი ობიექტის ეკოლოგიურად უსაფრთხო განლაგების ოპტიმიზაცია მოიაზრება როგორც გარემოზე ზემოგმედების მულტიპლიკატიური მრავალკომპონენტიანი პარამეტრის მინიმიზაციის ამოცანა. გასაგებია რომ, ამ შემთხვევაში (ატმოსფერული ამონაბოლქვების არსებობა გვაქვს მხედველობაში) მთავარ მალიმიტირებელ პროცესად ატმოსფეროში მავნე მინარევის გაფანტვის პროცესი გვევლინება და უკვე არსებული დატვირთვების რანჟირება, მოსალოდნელი კუმულაციური ეფექტების თავიდან აცილების მიზნით.

ლიტერატურა:

1. Chogovadze G. G. Information, Society, Mankind. Moscow. Printed in PIK VINITI. 2003, 288 pp.
2. Ekologiis, Ganatlebis, mecnierabis, politikis problemebi. Krebuli. Saqartvelos ekologiur mecnierabata academia, Tbilisi, t. I, 2013.
3. Ekologiis, Ganatlebis, mecnierabis, politikis problemebi. Krebuli. Saqartvelos ekologiur mecnierabata academia, Tbilisi, t. II, 2014a.
4. Ekologiis, Ganatlebis, mecnierabis, politikis problemebi. Krebuli. Saqartvelos ekologiur mecnierabata academia, Tbilisi, t. III, 2014b.
5. Gavasheli Sh. G., Tsitskishvili M. S. Nekotorie rezultati izucheniya atmosfernih aerozoley (yader kondensatsii) v Zakavkaze. Trudy ZakNIGMI, bip. 66(72): Voprosy izucheniya zagryaznenia vneshney spedy. Leningrad, Hidrometeoizdat, 1980, pp.18-39.
6. Mamedov G. Sh. Karta ekologicheskoy otsenki pochv Azerbayjana i ee znacheniya. Obzhornaya informatsiya AzNIINTI, 1992. Seriya Selskoe Hoziaistvo, p. 1-25.
7. Meskhi S.S. Khvedelidze Z. I. Tsitskishvili M. S. Obespechenie ekologicheskoi bezopasnosti energoobiektov v gornih regionakh. Dokladi Vsesoyuznoy konferentsii `Ispolzovanie Vichislitelnoy tekhniki dlya resheniya problem okhrani okruzhayushches sredi v teploenergetike. Sevastopol, 1988., Ch.1, pp. 69-73.
8. Reymers H. F. Ekologiya (Teorii, zakony, pravila, printsipi i gipotezi), Moskva, Rossiya Molodaya, 1994. p. 367.
9. Teverovskiy E. N. Tsitskishvili M. S. Optimalnoe pazmeshchenie energeticheskikh predpriyatiy v Zakavkaze s tochki zreniya okhrani okruzhayushchey sredi. Sbornik materialov nauchno-prakticheskoy konferentsii `Aktualnie problem ekologii`, Tbilisi, 1983. pp. 471 -477.

**Gulnara Karchava, Marat Tsitskishvili, Eka Esebua
Elene Petriashvili, Ekaterine Shanava,**

ECOLOGICALLY ANALYSIS OF THE ENVIRONMENTAL PROTECTION

Summary

The progress of civilization is accompanied by increased energy capacity. To ensure concept `sustainable development`, with the growth of toxic air emissions from power plants regulatory base, you need to develop criteria for `optimal placement`. To assess the environmental load information is used environmental monitoring networks; assessment of „ecological values“ can be formalized criteria. As a result of such formalization it is possible to compare different environmental conditions and socio-economic characteristics of the regions and for building opt for environmentally safe disposal within the region to choose the most profitable area.

ლინგვისტიკა
LINGUISTICS

გვანცა გვანცელაძე

პირთა სახელეუბნი სამებრელო-აფხაზეთის
ქართულ წარწერებში

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ო. ჭურ-
ღულიას სახელობის ქართული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტმა

ერთიმეორის მეზობლად მდებარე საქართველოს ორ მხარეში, სამე-
გრელოსა და აფხაზეთში მრავალი ქართულენოვანი ეპიგრაფიკული ძეგ-
ლია გამოვლენილი. ესენია: ლაპიდარული, ფრესკული, ქედური, ნაკანრი
წარწერების ტექსტები, რომელთა უმრავლესობაში მოხსენიებულნი არი-
ან იესუ ქრისტე, მისი მოციქულები, წმინდანები, ქართველი მეფეები,
დედოფლები, უფლისწულები, დიდგვაროვანნი, სხვადასხვა რანგის სა-
სულიერო პირები, მშენებლები და სხვ.

ტაძრების ფრესკებს, საფლავის ქვებსა და რელიგიური ფუნქ-
ციის ქედურ ნივთებს (ხატებს, ბარძიმ-ფეშხუმებს...), აგრეთვე საერო
და სასულიერო დანიშნულების ნაგებობებს, ჩვეულებრივ, თან ახლავს
განმარტებითი წარწერები მხოლოდ ბერძნულ, ბერძნულ-ქართულ, ანდა
მხოლოდ ქართულ ენებზე. ამ ტექსტებში დიდი რაოდენობით დასტურ-
დება კანონიკური ქრისტიანული, ქართული და უცხოური წარმომავ-
ლობის ანთროპონიმები, პატრონიმები და გვარსახელები.

კანონიკური ქრისტიანული პირსახელები ქართულად წერისას ადაპ-
ტირებულია ქართული სამნიგნობრო ენის ფონოტაქტიკის წესების დაც-
ვით, ანუ მორგებულია ქართულ ფონოლოგიურ სისტემას და ამ მხრივ
**არავითარი სხვაობა არ არის სამეგრელოსა და აფხაზეთის ტერიტორიაზე
გამოვლენილ კანონიკურ ანთროპონიმებს შორის.** მაგალითად: სამეგრე-
ლოში, კერძოდ, ახლანდელი მარტვილის რაიონში მდებარე **ჭყონდიდის
ტაძარსა და ნოქალაქევის „ქუეყანაში“** პალეოგრაფ ვ. სილოგავას მიერ
გამოვლენილ ნაკანრ წარწერებში (გრაფიტებზე) ტრადიციული ქართუ-
ლი ორთოგრაფიით (ფონეტიკური ფორმით) დასტურდება ებრაული და
ბერძნული წარმომავლობის შემდეგი კანონიკური ქრისტიანული პირსახ-
ელები: **იესუ, ქრისტე, მიქაელ, გაბრიელ, იოვანე // ივანე, ანტონ, პავლე, ბა-
სილ, აბრაჰამ, ანტიპა, კურიკე, მერკვლე, გიორგი, ელია, სტეფანე, არსენი,
დემეტრე, ლუკა, სუიმონ, პეტრე, ელენე, დავით** (Silogava, 2006: 49-185).

აფხაზეთის ათეულობით ქართულენოვან წარწერაში გვხვდება:
**ქრისტე, ს(უი)მეონ, კოსტანტინე, დავით, ნიკოლოზ, სოფრონ, ანტონი,
გიორგი, გრიგოლ // გრიგოლი, ევსტატე, მარინა, მიქაელ, ბასილ, თ(ევდორ)ე,
დემეტრე, მერკვლე, გაბრიელ, აბრაჰამ, კირილე, ლუკა, ბაგრატ** (Akhaldze,
2005: 21-188).

როგორც ვხედავთ, ორივე მხარეში ეპიგრაფიკულ ძეგლებში დადასტურებული კანონიკური ანთროპონიმები ბგერითი შემადგენლობითაც და ორთოგრაფიულადაც ემთხვევა ერთმანეთს, თუმცა აფხაზურ ენასაც და მეგრულ მეტყველებასაც ზოგი დასახელებული პირსახელის შემთხვევაში სამნიგნობრო ქართული ენისაგან განსხვავებული ვარიანტები მოეპოვებათ. მაგალითად, მეგრულად **ქრისტე** გამოითქმის როგორც **ქირსე**, **სტეფანე** კი როგორც **სეფანე**, **სუიმონის** ნაცვლად ისმის **სუმო**, **კოსტანტინე** ჟღერს როგორც **კოსტანტილე**. აფხაზურ ენაზე ქართული სამნიგნობრო ენისაგან განსხვავებულად ჟღერენ: **ქირსა** < მეგრ. **ქირსე** < **ქრისტე**, **აასა** < ქართ. **იესო**, **შემან** < ქართ. **სვიმონ**, **კვარსანტელ** < მეგრ. **კოსტანტილე** // **კორსანტილე**, **დაუთ** < თურქ. **დაუთ** „დავით“, **ნიკვალა** < მეგრ. **ნიკოლა**, **გარგა** < ქართ. **გიორგი**, **გირგვალ** < მეგრ. **გირგოლ**, **დგრმიტ** < მეგრ. **დრიმიტი**. აქ საყურადღებოა ისიც, რომ **ამ კუთხური ვარიანტებიდან არცერთი არ არის წარმოდგენილი ხსენებულ წარწერათა ტექსტებში, ანუ წარწერათა შემდგენლები მკაცრად იცავდნენ ქართული სალიტერატურო ენის ორთოგრაფიულ ნორმებს უცხო წარმომავლობის ანთროპონიმთა წერის დროს**. ამ მიზეზის გამო კანონიკურ სახელთა მონაცემების მიხედვით ისტორიკოსს გაუჭირდება იმის უეჭველად გარკვევა, თუ რა ეროვნებისა, ან საქართველოს რომელი მხარის მცხოვრები იყო ამა თუ იმ ტექსტის შემდგენელი – ქართული სამნიგნობრო ენის ნორმების დაცვა ყველასათვის სავალდებულო იქნებოდა, მით უმეტეს, როცა საქმე კანონიკურ ქრისტიანულ სახელთა წერას ეხებოდა.

დაისმის ორი საკითხი: მოქმედებდა თუ არა იგივე წესი არაკანონიკურ ანთროპონიმთა წერის შემთხვევაში? ასახულია თუ არა სამეგრელო-აფხაზეთის კუთხური სპეციფიკა არაკანონიკურ სახელთა წერის შემთხვევაში? ამ კითხვების პასუხი ამგვარია:

ორივე მხარის წარწერებში არაკანონიკური ქართული, თუ უცხოური სახელები ერქვათ სამეფო და არისტოკრატიული ოჯახების წევრებს, მშენებლებს, მხატვრებს, მრევლის წევრებს. **ჭყონდიდის ტაძარსა და ნოქალაქევის „ქვეყნის“** წარწერებში გვხვდება შემდეგი პირსახელები და გვარსახელები, რომლებსაც საყრდენ ფუძედ არაკანონიკური სახელები უდევს:

შერგილ დადიანი – ჭყონდიდის ტაძრის ნაკანრი წარწერა, XIII ს. II ნახ. ვ. სილოგავას ცნობით, იმავე პირის ფრესკული გამოსახულება მეუღლესთან **ნათელ**-თან და ვაჟთან **ცოტნე**-სთან ერთად არის ხობის ტაძარში (სილოგავა, 2006, გვ. 59). საყურადღებოა, რომ ამ ოჯახის სამივე წევრს არაკანონიკური სახელები რქმევია.

ოქროპირი – ჭყონდიდი, XVII-XVIII სს. (Silogava, 2006: 61). XX საუკუნის შუა ხანებამდე ეს იყო ქართველთა შორის პოპულარული პირსახელი.

კაცაჲ – ჭყონდიდი, X-XI სს. ვ. სილოგავას აზრით, რაკი ამ ნაკანრი წარწერაში სახელი წარმოდგენილია შეუმოკლებლად, სრული სახით, ეს იმის მაუწყებელია, რომ ფორმა **კაცაჲ** უჩვეულო იყო (Silogava, 2006: 63-64). ცდება ავტორი, როცა ამ ვარიანტის მსგავს სახელებად **კ(ა)ტ(ა)ი** და **კაციტა** ანთროპონიმებს მიიჩნევს (Silogava, 2006: 65). რეალურად

ეს პირსახელები სხვადასხვა სტრუქტურისაა, კერძოდ: **კატა-ი** შეიცავს მხოლოდ ძირ-ფუძესა და სახელობითი ბრუნვის **-ი** ნიშანს (საინტერესოა, რომ აქ სუფიქსად დასტურდება სრული **ი** ხმოვანი და არა მოკლე **ე**, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში); **კაც-ა** გაფორმებულია მანთროპონიმებელი **-ა** სუფიქსის **კაც-** ძირზე დართვით, ხოლო **კაც-იტ-ა** ნაწარმოებია იმავე ძირზე კნინობითობის რთული **-იტ-ა** სუფიქსის დართვით (შდრ.: გვანცელაძე, 2009, გვ. 82). ჩვენი აზრით, სახელი **კატაი** არ უნდა იკითხებოდეს ჭყონდიდის ტაძრის 62-ე ნაკანრ წარწერაში, როგორც ამას ვ. სილოგავა ვარაუდობდა: XI საუკუნეში ფუძისეული ხმოვნის მომდევნოდ **ი** ხმოვანი ნაკლებად მოსალოდნელია. ამიტომ უფრო მეტი საფუძველი არსებობს აქ აღდგეს პირსახელი **კ(ოსტან)ტი**, როგორც ამას ერთ-ერთ შესაძლებლობად უშვებს თვით ვ. სილოგავაც. ამგვარ აღდგენას მხარს ისიც დაუჭერს, რომ, მისივე სიტყვით, ჭყონდიდის არცერთ სხვა ნაკანრ წარწერაში ქალები არ იხსენიებიან (Silogava, 2006: 128-129).

თიკან – ჭყონდიდი, X-XI სს. ტექსტში წერია: „ნ(მიდა)ო ლ(მრ)თისმშ(ო) ბ(ე)ლო, შეინყალე პავლე და თიკ~ნ, მისი მოწაფე“ (Silogava, 2006: 66). ვ. სილოგავა აღნიშნავს: „...**თიკ-ნ** უნდა გაიხსნას, როგორც **თიკ(ან)**; ე.ი. პავლეს მოწაფეს რქმევია ზოოანთროპონიმული სახელი **თიკან**. სიტყვა **თიკან** ქართული ენის ლექსიკის უძველეს წერილობით დაფიქსირებულ ფონდს განეკუთვნება – იგი სამგზის გვხვდება ქართული სახარების უძველეს ტექსტებში (მათ შორის, პალიმფსესტებით მოღწეულ ხანმეტურში...). ლექსემა **თიკან** X-XI სს-ებისთვის, რა დროითაც ჭყონდიდის №3 წარწერა თარიღდება, ქართულ ენაში დიდი ხნის დამკვიდრებული იყო და მისი ანთროპონიმად არსებობა ისევე, როგორც სხვა უამრავი ზოოანთროპონიმებისა, სავსებით დასაშვებია (შდრ.: **კრავი, მგელა, ფოცხვერა...**)“ (Silogava, 2006: 67-68). აქ დავუმატებდით, რომ წარწერის შექმნის პერიოდისათვის ცხოველთა აღმნიშვნელი არსებითი სახელები (აპელატივები) შედარებით იშვიათად ფორმდებოდა მანთროპონიმებელი აფიქსებით და წარმოდგენილი იყო წმინდა ფუძის სახით (Gvanceladze, 2009: 69).

სართან – ჭყონდიდი, X-XI სს. წარწერის ტექსტი ამგვარია: „ქ(რისტ) ე, შ(ეინყალ)ე სართან, ა(მე)ნ“ (Silogava, 200: 69). „ანთროპონიმი **სართან**, როგორც ჩანს, ეპონიმი გვარისათვის **სართანია**, რომელიც საკმაოდ გავრცელებულია... დასავლეთ საქართველოში... განსაკუთრებით საინტერესოა, რომ **სართანიები** ამჟამად მოსახლეობენ მარტვილშიც, ე.ი. იქ, სადაც XI ს-ში მათი გვარის ეპონიმი **სართანი** ცხოვრობდა... ვფიქრობ, ვარაუდი გვარის **სართანია** საკუთარ სახელ **აღსართან** (ზ. ჭუმბურიძე) ან პირსახელ **სარიდან**-ისაგან წარმოშობის შესახებ (პ. ცხადაია...) უნდა გამოირიცხოს მას შემდეგ, რაც ჭყონდიდის ტაძრის XI ს-ის ამ წარწერაში ანთროპონიმი **სართან** დადასტურდა, რომელიც, ცხადია, ამოსავალია გვარისათვის **სართანია**“ (Silogava, 2006: 69-70). ჩვენც ვფიქრობთ, რომ გვარსახელს საფუძვლად სწორედ **სართან** პირსახელი უდევს, ხოლო ეს

უკანასკნელი, თავის მხრივ, შესაძლოა, მართლაც იყოს **აღსართან** ანდა **სარიდან** ანთროპონიმთა ფონეტიკური ცვლილების შედეგად წარმოქმნილი – მით უმეტეს, რომ ორივე ეს ამოსავალი უცხოური პირსახელი ძველ საქართველოში საკმაოდ გავრცელებული იყო. ამჟამად გვარი **სართანია** გვხვდება აფხაზეთა შორისაც, მაგრამ მას აფხაზეთურ ენაზე ეტიმოლოგია არ ეძებნება.

გამახარე სუნთქავა – ჭყონდიდის ტაძრის ნაკანრი წარწერა, XI ს. როგორც ვ. სილოგავა ასკვნის, გვარსახელი **ს(უ)ნთქ(ა)ვა -ვა** დაბოლოების მქონე ერთ-ერთი უძველესი გვარია მთელ დასავლეთ საქართველოში აფხაზეთში, ილორის ტაძარში დადასტურებულ **ქოჩოლავა** (იხ. ქვემოთ) გვარსახელთან ერთად (Silogava, 2006: 84-86). საყურადღებოა პირსახელი **გუე**, რომელიც აქვე კიდევ 4 ნაკანრი წარწერაში დასტურდება და ვ. სილოგავა კითხულობს როგორც **გეორგე**-ს. ამგვარი იკითხვისის შემოთავაზებას მკვლევარი იმით ამართლებს, რომ X-XI საუკუნეთა რამდენიმე ხელნაწერ ტექსტში წერია ვარიანტი **გეორგი** (სილოგავა, 2006, გვ. 83). ჩვენი აზრით, უფრო მართებულია, აქ ისეთი პირსახელი იყოს, რომელიც უფრო ფართოდ იყო გავრცელებული ქართულ სინამდვილეში, ვიდრე მხოლოდ თეორიულად რეკონსტრუირებული **გეორგე** ვარიანტი. ასეთია წერილობით წყაროში ფიქსირებული **გამახარე** (Kakabadze, 1925: 10), რომელიც ისე იყო გავრცელებული, რომ მისგან სამურზაყანოში (გალის რაიონი) წარმოქმნილა გვარსახელი **გამახარია** (< ***გამახარე**-ა, შდრ. ანალოგიური ტიპის ანთროპონიმები: **მახარე, მახარა...**).

იოვანე **დოყონელი** – იხსენიება ორ წარწერაში, XI ს. (სილოგავა, 2006, გვ. 97-101). ვ. სილოგავას მართებული დასკვნით, **დოყონელი** მეგრული **დოჯონელი** „ხეზე დაბუდებული; დამყნული“ სიტყვის ძველი სემანტიკის ამსახველია და წარსულში „დასმულს, დაყუდებულს“, ანუ მესვეტეს ნიშნავდა (Silogava, 2006: 98). ეს კარგი მაგალითია წარწერაში ადგილობრივი სპეციფიკის ასახვისა.

სულაყმაი – ჭყონდიდი, XI ს. (Silogava, 2006: 104). „**სულაყმაი** შედგენილი სახელია, მსგავსად **სულაბერისა** (ეს უკანასკნელი ნიშნავს სულას ვაჟიშვილს ან სულა ვაჟს (პ. ცხადაია, გვარები და გვართა დასახლებანი, [2000,] გვ. 129)... **სულაყმა**-ში **ყმა** ნიშნავს ბავშვს – ეს ამ სიტყვის ჩვეულებრივი, გავრცელებული მნიშვნელობაა ძვ. ქართულში (Sarjveladze, 1995: 22). მამასადაამე, წარწერისეული **სულაყმაი** სახელის მოფერებითი ფორმაა – **სულა ბავშვის** აღმნიშვნელი და შეიძლება წარწერა ავტოგრაფული არც იყოს და სულას მშობლების ან მათი დაკვეთით ვინმე სხვა პირის მიერ იყოს შესრულებული პატარა სულას „ყოვლისა სნებისაგან“ დაცვის მიზნით“ (Silogava, 2006: 105).

ივანე **დადიანის ძე** – ჭყონდიდი, XI ს. წარწერაში **დადიანის ძე** ორ სიტყვად წერია, რაც იძლევა უფლებას საიმისოდ, რომ აქ **დადიანი** გვარად კი არ ჩაითვალოს, არამედ პირსახელად (Silogava, 2006: 124) და გვარის საყრდენ ფუძედ.

კაციტა – ჭყონდიდი, XI ს. ვ. სილოგავას ვარაუდით, ანთროპონი-

მი **კაციტა** მიღებული ჩანს **კაცი //კაცი-საგან** (Silogava, 2006: 127), რაც ნაწილობრივია სწორი, ვინაიდან **კაც-ა-ა** და **კაც-იტ-ა** მომდინარეობენ **კაცი**-ი აპელატივისგან. **-იტ-ა** ქართულ დიალექტებსა და სამნიგნობრო ენაში გავრცელებული კნინობითობის სუფიქსია.

გიორგი **ქედქედისძე** – ჭყონდიდის ტაძრის ნაკანრი წარწერა, XIII ს. (Silogava, 2006: 133). ეს გვარსახელი სამეგრელოში გავრცელებულ **-ძე** დაბოლოებიან გვართაგან უძველესია.

დემეტრე **ბუზაგავა** – ჭყონდიდი, XIII ს. გვარის საყრდენი **ბუზაგა** ფუძის რაობა გაურკვეველია, თუმცა აშკარაა, რომ მას მეგრული **-ვა** დაბოლოება აქვს დართული (Silogava, 2006: 135-136). გვარსახელი მკაფიოდ ასახავს მხარის ონომასტიკურ სპეციფიკას.

ასანიძე – ჭყონდიდი, XVII ს. (Silogava, 2006: 151). აშკარაა, რომ გვარსახელი სხვა მხარიდან სამეგრელოში მიგრირებულ პირს ეკუთვნოდა.

თუ(ა)ლემუქი – ჭყონდიდი, XVII ს. **თუალემუქი** კაცის სახელია (სილოგავა, 2006, გვ. 153-154). ანთროპონიმის ისტორია ასე წარმოიდგინება: **თუალისა შუქი > თუალის შუქი > თუალიშუქი > თუალემუქი**.

შედან (მამა), **შედან** (შვილი) და **ჯავახ** (შვილი) ჭილაძეები (სილოგავა, 2006, გვ. 182-185): შხეფის ციხის კოშკი, XVI ს. II ნახევარი. საყურადღებოა, რომ ამ შემთხვევაში სამეგრელოს ტერიტორიაზე დოკუმენტირებულია სადაურობის **ჯავახ** სახელი, რომელსაც ეტიმოლოგიურად უკავშირდება საქართველოს ერთ-ერთი მხარის **ჯავახეთის** სახელწოდება და პირველად მოხსენიებულია არმაზის ახ.წ. II საუკუნის წარწერებში: ბეჭდის თვალსა და სერაფიტას ეპიტაფიის ბერძნულ და არამეულ ტექსტებში **ზევახ** ფორმით.

ამრიგად, სამეგრელოს ეპიგრაფიკულ მასალაში შთამბეჭდავადია ასახული მხარის ეთნოლოგიური სპეციფიკა. რაც შეეხება აფხაზეთს, აქ ამგვარი ვითარებაა არაკანონიკურ პირსახელთა და გვარსახელთა ფიქსირების თვალსაზრისით:

ვაჩე – ლიხნის ტაძარი, 1054-1073 წწ. (Silogava, 2006: 211). ძველ საქართველოში ფართოდ გავრცელებული პირსახელია.

საგდუხტ ნიანის ასული – ლუმურიში, XI ს. (Silogava, 2006: 61). ქალის სახელი **საგდუხტ** სპარსული წარმომავლობისაა, ხოლო მამაკაცის სახელი **ნიანია** საქართველოს სხვა მხარეებშიც იყო გავრცელებული. მაგალითად, 1104-1125 წწ. შედგენილ საბუთში იხსენიება ვინმე **ნიანია ნიანისძე** და მისი ძმა გრიგოლი, რომლებიც ყოფილან გრიგოლ მაოხრებლის ვაჟები. ნიანია ნიანისძის შესახებ საბუთში აღნიშნულია, რომ რაკი ის მოხუცი იყო და ლაშქრობა აღარ შეეძლო, მეფე დავით IV აღმაშენებელს მისთვის ვეძისხევის მამულის შეუვალობა მიუცია (პალ, ტ. III, 2004, გვ. 290). ამ წყაროს ტექსტიდან ირკვევა, რომ XII საუკუნის დასაწყისში **ნიანისძე** უკვე პირსახელ **ნიანია-საგან** ნაწარმოები ნამდვილი გვარსახელი იყო, რაკი ნიანისა და გრიგოლის მამას გრიგოლს მეტსახელად **მაოხრებელი** რქმევია. ამრიგად, ლუმურიშის წარწერაში ხსენებული დიდე-

ბული ქალბატონის (მას ეპითეტად „დეოფალთა დეოფალი“ აქვს) მამას ქართულ სამყაროში კარგად ცნობილი ის სახელი რქმევია, რომელიც აფხაზთა შორის არ დასტურდება.

მერკილე – პირსახელი იხსენიება ნკელიკარის ტაძარში მიკვლეულ ფილის ნამსხვრევებზე, რომლებზეც გარკვეული სირთულით იკითხება შემდეგი: „ქ. წმიდაო გიორგი მნკელიკარისაო, მეოხ ეყავ წინაშე ღმრთისა მონასა შენსა **[მერკილეს]**... ხოცე [= ხუცესი]“ (შდრ. **მერკილის**: ახალაძე, 2005, გვ. 90). ფილის დაზიანებული ნაწილების ზღვარზე გამოსახული ბოლოსწინა სიტყვის წაკითხვის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს: ლ. შერვაშიძის ვარაუდით, იგი უნდა იყოს აფხაზური **თარკილ** გვარსახელის ნაწილი; ლ. ახალაძის მოსაზრებით, აქ დასავლეთ საქართველოს ონომასტიკურ მასალებსა და ეპიგრაფიკულ ძეგლებში ხშირად ხსენებული პირსახელი **მერკილე** ეწერა (ახალაძე, 2005, გვ. 90-91). აკად ქ. ლომთათიძემ დამაჯერებლად დაასაბუთა, რომ აქ უნდა აღდგეს წმიდა **მერკვლე**-ს სახელი (Lomtadze, 1998: 168-169), რომელიც, სხვათა შორის აფხაზეთშივე მდებარე ანუხვის ტაძრის ქვის სვეტზეც არის ამოკვეთილი (გუდაუთის რაიონი) (ახალაძე, 2005, გვ. 160) და, როგორც ზემოთ აღინიშნა, სამეგრელოს ეპიგრაფიკაშიც გვხვდება. ამრიგად, ეს ანთროპონიმი ბერძნულიდან ნასესხები კანონიკური სახელი გამოდის და არა აფხაზური გვარსახელი. წარწერას ზოგი მკვლევარი XI საუკუნით ათარილებს, ზოგი კი – XV საუკუნით.

გიორგი **ქოროლ(ა)ვაჟ** – იხსენიება ილორის (ოჩამჩირის რაიონი) წმიდა გიორგის ტაძრის მღვდლად, XI ს. (სილოგავა, 2006, გვ. 272). უაღრესად საყურადღებოა, რომ ამ წარწერაში მოხსენიებული გვარსახელი **ქოროლავა-ჟ** მთელ დასავლეთ საქართველოში ერთ-ერთი ყველაზე ადრე მოხსენიებული **-ვა** დაბოლოებიანი გვარსახელია ზემოთ უკვე დასახელებულ, ჭყონდიდის ტაძარში მიკვლეულ **სუნთქავა** გვართან ერთად, არ იხსნება აფხაზურ ენაზე და ქართული წარმომავლობისაა (Gvanceladze, 1999: 52-58). ეს მაგალითი უდავო დადასტურებაა იმისა, რომ ამ ადგილას XI საუკუნეში ზუსტად ისეთივე ეთნოლოგიური ვითარება ყოფილა, როგორც იმავე დროის სამეგრელოში.

გრიგოლ **გ(უ)ძ(ა)ნისძე** – მოქვი (ოჩამჩირის რაიონი), მოქველი მიტროპოლიტი, XII ს. (ახალაძე, 2005, გვ. 113-116). გვარსახელის საყრდენი ფუძეა **გუძან // გუზან**, რომელიც შუა საუკუნეთა დიდ ფეოდალებს შორის ყოფილა გავრცელებული. მაგალითად, თამარის მეფობის დროს ქართული სამეფოს პოლიტიკურ ასპარეზზე გავლენიანი ფიგურა იყო **გუზან** აბულასანისძე, რომელიც მართავდა კლარჯეთს, შავშეთსა და ტაოს, თუმცა გიორგი რუსის მომხრეობის გამო დააბრმავეს. იგი „ქართლის ცხოვრებაში“ რამდენიმეჯერ იხსენიება (ქც, 2008, გვ. 353, 413, 422-423, 428, 451, 506). ეს წარწერაც ასახავს მხარის ეთნოლოგიური ვითარების ორგანულ კავშირს სამეგრელოსა და დანარჩენი საქართველოს სიტუაციასთან.

გ(ო)ნგლიბაისძე – ბედია (ოჩამჩირის რაიონი), XIII ს. II ნახ. ამ წარწერაში მოხსენიებულია **სოფრონ ბედიელი გონგლიბაისძე** (Silogava, 2006:

272). რაკი გვარსახელში ქართული **-ძე** დაბოლოების წინ **-იბა** სეგმენტის არის, შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ეს აფხაზური წარმომავლობის გაქართულებული გვარია (შდრ. აფხაზური გვარსახელები: **ადლეზა, ლეზა...**), მაგრამ ამგვარი დასკვნა გამოსარიცხია შემდეგ გარემოებათა გათვალისწინებით: 1. იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის ალაპების წიგნში აღნიშნულია, რომ XIII-XIV საუკუნეთა მიჯნაზე ერთი ალაპი დაწესებული ყოფილა ბედიელი მიქაელ **გონგლიბაისძის** სახელობაზე (მეტრეველი, 1996, გვ. 80, 120), რაც ამ გვარის წარმომადგენელთა გამორჩეულობას ნიშნავს. 2. როგორც თ. გვანცელაძემ დაადგინა, ქართველურ ენობრივ სივრცეში დასტურდება ქართველურ ნიადაგზევე წარმოქმნილი ათეულობით პირსახელი და გვარსახელი, რომლებიც დაირთავენ აშკარად კნინობითობისა და აბსტრაქტულობის გამომხატველ ქართულ **-აბა, -იბა** სუფიქსებს (Gvanceladze, 2010: 47-70). ამრიგად, გვარსახელის ქართული წარმომავლობა და ქართულ რეალობასთან ორგანული კავშირი სრულიად უდავოა.

მარტინევა – წებელდა (გულრიფშის რაიონი), XIV ს. ქვის ფილაზე ამოკვეთილ ჯვარს მკლავების ქვეშ ახლავს ნ-სტრიქონიანი წარწერა, რომელიც ასე იკითხება: „ამის ჯ(უარ)ისა მაშენებელსა ლ(უ)კ(ა)ს **მ(ა)რტინევას** შ(ეუ)ნდოს ლ(მერთმა)ნ, ა(მე)ნ“ (Silogava, 2006: 288). გვარსახელს აშკარად აფორმებს მეგრულ გვართა მანარმოებელი **-ვა**, რაც იმას ნიშნავს, რომ დღევანდელი აფხაზეთის შუაგულში XIV საუკუნეში ჯერ კიდევ ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ ქართველი სასულიერო პირები. ეს გვარსახელიც ასახავს მხარის ორგანულ კავშირს სამეგრელოსთან.

რაბია და **ნუგამწირა** – გუდავა (გალის რაიონი), XV ს. შუა ხანები (Silogava, 2006: 295-296). მამაკაცის სახელი **რაბია** იხსენიება XV საუკუნის რამდენიმე ქართულ და უცხოურ წყაროში და ყველგან ერთი და იმავე პირს, ანაკოფიის ერისთავს გულისხმობს. ვარაუდობენ, რომ გუდავის წარწერაშიც იგივე პირი უნდა იხსენიებოდეს (Akhaldze, 2005: 137). რაც შეეხება **ნუგამწირა** ფორმას, იგი, ლ. ახალაძის მართებული აზრით, რაბიას მეუღლის სახელია და ტიპურია ქართული სინამდვილისათვის (Akhaldze, 2005: 136-137). ცხადია, რომ **ნუგამწირა** მომდინარეობს ზმნური **ნუ გამწირავ** „ნუ მიმატოვებ“ ფორმისაგან, შდრ. ასევე ზმნური ფორმებისაგან მომდინარე პირსახელები: **ველოდი, გელოდი, არველოდი < არ ველოდი, მახარე, მახარა, გამახარე** და ა.შ.

ამრიგად, წინამდებარე ნაშრომში განხილული ეპიგრაფიკული მასალა სრულ საფუძველს იძლევა, დავასკვნათ:

XI საუკუნიდან XVI საუკუნემდე სამეგრელოსა და აფხაზეთის ტერიტორიაზე შედგენილ ძეგლებში წარმოდგენილი როგორც უცხოური (ებრაული, ბერძნული) კანონიკური ქრისტიანული პირსახელები, ისე ქართული და ქართველიზებული უცხოური ანთროპონიმია კანონზომიერად გვიჩვენებს მწყობრ ერთიანობას და აფხაზეთის მონაცემები პრაქტიკულად არანაირ სხვაობას არ გვიჩვენებს ამ მხრივ.

ლიტერატურა:

1. Akhaladze L. Afkhazetis epigrafika, rogorc saistorio tskaro. I. Lapidaruli da freskuli tsartserebi. Tbilisi, 2005.
2. Gvanceladze G. Ckhovelta sakhelebi rogorc adamianis makhasiateblebi qartulSi. Nats. II. Tbilisi, 2009.
3. Gvanceladze T. Chrdilo-dasavlet saqartvelos mosakhleobis etnikuri shemadgenloba shua saukuneta lapidaruli tsartserebis mikhedvit. "Qartveluri memkvidreoba", t. III. Qutaisi, 1999.
4. Gvanceladze T. Ba marcvlis shemcvel qartul pirsakhelta da gvarsakhelta tsar-momavlobisa da -oba,-eba,-iba,-(a)ba sufiqsta raobis sakitkhisatvis. "Filologiuri paralebi", # 2, Tbilisi, 2010.
5. Kakabadze S. Saamilakhvros davtari, me-17 s-nis meore nakhevrisa. Tbilisi, 1925.
6. Lomtadze Q. Tskelikaris (galis r-ni) XI saukunis tsartseris erti adgilis tsakitxvisatvis. "Qartvelur enata struqturis sakitxebi". T. 7. Tbilisi, 1998.
7. Metreveli E. Narkvevebi atonis kulturul-saganmanatleblo keris istoriidan. Tbilisi, 1996.
8. Pirta anotirebuli leqsikoni. T. III. Tbilisi, 2004.
9. Ssarjveladze Z. Zveli qartuli enis leqsikoni, Masalebi. 1995.
10. Silogava V. Samegrelo-afkhazetis qartuli epigrafika. Tbilisi, 2006.
11. Qartlis ckhovreba. T. II. Tbilisi, 2008.
12. Ckhadaia P. Gvarebi da gvarta dasakhlebani, Tbilisi, 2000.

Gvantsa Gvantseladze

NAMES OF PERSONS IN GEORGIAN
INSCRIPTIONS OF SAMEGRELO-ABKHAZIA

*Presented by O. Churgulia Institute of Georgian Language and Literature at
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Summary

A number of Georgian epigraphic monuments are discovered in two neighbouring regions of Georgia – Samegrelo and Abkhazia. These monuments include lapidary, mural, embossed, scratched inscriptions many of which refer to Jesus Christ, the apostles, saints, Georgian kings and queens, princes, noblemen, various clergies, builders etc.

Frescos, grave stones and embossed items with religious functions (icons, cruets...) as well as secular and religious buildings are usually accompanied by explanatory inscriptions only in Greek, Greek and Georgian or Georgian. In those texts a number of anthroponyms with the Christian canonical, Georgian or foreign origins are attested.

The Christian canonical as well as non-canonical foreign given names are adapted according to the rules of phonotactics of the Georgian literary language when written in Georgian, i.e. they are adjusted to the Georgian phonological system. In this regard **there is no difference between the canonical anthroponyms attested in Samegrelo and Abkhazia.**

The epigraphic material discussed by us gives a good reason to conclude that the foreign (Hebrew, Greek) Christian canonical given names as well as the Georgian and Georgianized anthroponyms of XI-XVI century monuments of Samegrelo and Abkhazia naturally form coherent unity and Abkhazian data shows no difference compared with the data of the Megrelian inscriptions.

Диана Алания

СОВРЕМЕННОЕ ЯЗЫКОВОЕ СОСТОЯНИЕ В ГРУЗИИ

Современный мир вошел в XXI веке под знаком глобализации, которая охватывает множество разных значений и определяет облик и структуру современной жизни во всех ее аспектах – социальном, экономическом, культурном, политическом, образовательном, информационном, культурологическом и лингвистическом.

Лингвистический аспект глобализации выражается в появлении языка международного общения и региональных языков, начинающих играть первостепенную роль в общении между людьми в определенных географических ареалах.

Сегодня английский язык становится международным по причине политического влияния его носителей. Не благодаря своей великой культуре, литературе, религии, созданными в прошлом, и не благодаря лексическому объему и особым структурным свойствам язык становится глобальным. (хотя по счастливой случайности, грамматическая структура и лексические особенности английского языка вполне соответствуют запросам нынешней технократической цивилизации).

Статус английского языка определила экономическая и военная мощь США. Сегодня США является ведущей и развитой в экономическом отношении страной, оказывающей политическое и государственное влияние на весь мир. Английский язык преобладает почти во всех сферах: в политике, в промышленности, в общественной жизни и т.д.

Экспансия английского языка на сегодняшний день очевидна, она объясняется распространением процесса глобализации. Этот процесс не может быть остановлен. Свыше 1,6 миллиарда человек использует английский язык в той или иной форме каждый день.

Одновременно повышается значимость национально-культурных особенностей и тенденция к сохранению языков национальных меньшинств. Как видим, налицо внутренне противоречивый процесс: одной стороны – глобализация, с другой – тенденция к дифференциации.

Многообразие мира является источником его совершенствования.

Современный человек, в состоянии понять это и сохранить себя в следующих поколениях.

До сравнительно недавнего времени русский язык в Грузии занимал привилегированное положение среди иностранных языков, а порой конкурировал и с государственным языком Грузии – грузинским.

Русский язык изучали в обязательном порядке и массово. И это было полезно для общества.

Однако времена изменились. Изменился и статус русского языка – он стал одним из иностранных языков. Но следует признать, что статус рус-

ского языка в Грузии фактически является не вполне определенным, так как русский язык все еще является основным языком функционирования для определенной части населения Грузии, которое представлено не только этническими грузинами, но и русскими, армянами, азербайджанцами, украинцами, осетинами, абхазами, греками, евреями и др.

Временно и неофициально на данном этапе можно определить статус русского языка как интерязыка (Beriya, 2003: 9).

Русский язык De facto является интерязыком в общении с нашими соседями по региону / на Южном Кавказе, на Северном Кавказе/.

Сегодня на официальном уровне русский язык обсуживает национальные меньшинства внутри нашего государства в их контактах с представителями стран Ближнего и Дальнего Зарубежья, владеющими русским языком. Многие грузины и представители национальных меньшинств получили образование на русском языке; некоторые передачи по радио и телевидению ведутся на русском языке.

Изменение коснулось самого понятия русский язык. Если раньше оно связывалось со значением грамматических структур, то в настоящее время лингвистика выдвинула понятие «коммуникативной компетенции», предполагающей не только знание соответствующего слова и соответствующих грамматических структур, но возможность правильного включения в ситуацию реального общения, т.е. понимание «коммуникативной ситуации» (Gogitidze, 2003: 43).

Таким образом, русский язык продолжает, хотя и не в таком объеме, как прежде, функционировать на официальном уровне, функционирует от также и на бытовом уровне. Но, как и почти во всех бывших советских республиках, русский язык в Грузии занимает все же скромное положение, потому что в какой-то степени, надо признать, на данном этапе в связи с глобализацией он подвергается двойному выдавливанию: со стороны государственного (грузинского) и английского языков.

Грузинский язык сегодня в полной мере выполняет функции государственного языка на территории распространения фактической юрисдикции Грузии (за исключением сепаратистки настроенных автономий - Абхазии и Южной Осетии).

Английский язык упорно внедряется во все сферы и регионы Грузии, опять-таки, за исключением Абхазии, Южной Осетии и части компактно проживающего негрузинского населения в Верхнем и Нижнем Картли.

В Грузии понимают, что потерять контакты с русским языком это значит ослабить связи с русской культурой, которая сыграла огромную роль в развитии грузинской культуры, да и сама впитала в себя ее идеи и образы. Два века общности было временем настоящей взаимного обогащения.

В настоящее время в Грузии успешно изучается русский язык в школах и в вузах, но существует проблема оперативной разработки такой методики, которая гарантировала бы успехи в обучаемых условиях, находящихся под влиянием телевидения, мидии и вышедшего на первое место в мире англий-

სკოგო ეზუკი, კორუი რინაკოვო ტესნიტ ვსე დრუგე ეზუკი – «ბოლშიე» ი «მალე». სეგონი პერედ მეთოდიკი ეზუკოვო ბრავონი ემოლეჯი გრუზიი სთიტი ტრიედიანი ჯადეკა – ბესეპეჩიტი ბუდუშეე მოლოდუი კოკოლენი სოვერშენნიმ ვლადენიემ როდნო ეზუკი, დოსტოჩნიმ ჯნანიემ ანგლიისკო ი რუსსკო ეზუკოვ, ბეზ კეო ბოენი ტრუდნო ბუდეტი ეი ნაიტი სვოე მესოე ვ ჯიჟნი.

სოკრენი ნოვი, ბვეჩეაოუეი ტრებონიემ ვრემენი მეთოდიკი - დელო ნელეკოე. ნო ტაკუი მეთოდიკუ სლედუეტი სოკრენი ბვეპრეკი პრეპიეტსვიემ ბიბექტივნიმ ი სუბექტივნიმ.

გრუზიი – მნოგონაციონალნი სტრანი. ჯდესე პრეჟივნიე, პომიმო ეთნიკესკი გრუზინ, რუსსკი, აბხაზი, ბესეინი, არმიენი, აზერბაიჯანჯი, გრეკი, ევრეი, უკრაინჯი ი დრ. კრეოე ტოგო, ვ გრუზიი პრედსტავლენი ეზუკი, სტატუს კორუი ჯურიდიკესკი ნე ბორმლენ, ეტო კურდსკი, ასირიისკი, უდინსკი ი დრ.

ეზუკოვი პოლიტიკა გრუზიი დოლჟნა ბაზიროვნიე სე მნოგოეზუკიი, ვკლუკაოუეი ჯნანიე ნესკოლკი ეზუკოვ (გრუზინსკო, ანგლიისკო, რუსსკო – ვ ბიჟატელნიმ პორეჟკე, დრ. ბინოსტრანი ეზუკოვ ი ეზუკოვ ნაციონალნი მენიშინსტვ, სუესტვოუიქი ვ გრუზიი).

სლედუეტი პრეჟნნიე, კოე ვლადენი რუსსკი ეზუკოვ ნე სეგონიჟნი დენი ევლენიე ვაჟნი სოციალნი ჯადეკეი. კომუნიკაციი ს ნეგრუზინსკი ნესელენიემ ვ გრუზიი ბოსუესტვლენიე ი ბოსუესტვლენიე პრი პომოეი რუსსკო ეზუკი.

ვ გრუზიი ხოროშო პონიმაოუი, კოე პოტერეტი კონტაკტი ს რუსსკი ეზუკოვ, ჯნანიე ბსლბიტი სვეჟი ს რუსსკი კულტურეი, კორუი სიგრალა ბგრომნუი როლე ვ რავიტიი გრუზინსკი კულტურეი, დე ი სემა ვპიტილა ვ სებე იდეი ი ბრავი ნეპრეხოდეჟეი კენნიესი.

დვე ვეკე ბიშნოსი – ეტო ვრემეი ვეაიმნოგო ბოგაჟენიე.

ლიტერატურა:

1. Beriya M. Beriya S. Yazykovoe planirovanie v geterogenetichnom obshchestve. *Slavistika v Gruzii*, #4, Tbilisi, 2003.
2. Gogitidze N. M. Lingvisticheskaya sistemnost kak osnova formirovaniya komunikativnoy kompetentsii. ADD. Tbilisi, 2003.
3. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar.

დიანა ალანია

თანამედროვე ენობრივი სიტუაცია საქართველოში

რეზიუმე

თანამედროვე სამყარო შევიდა XXI საუკუნეში გლობალიზაციის ნიშნით, რომელიც განსაზღვრავს თანამედროვე ცხოვრების სტრუქტურებს – სოციალურს, ეკონომიურს, კულტურულს, პოლიტიკურს, ინფორმაციულს, კულტუროლოგიურს და ლინგვისტურს.

გლობალიზაციის ლინგვისტური ასპექტი გამოიხატება საერთაშორისო და რეგიონალური ენების გამოჩენაში.

თავისი პოლიტიკური გავლენით ინგლისური ენა არის საერთაშორისო. ინგლისური ენის სტატუსი დღეს განაპირობა აშშ-ის ეკონომიკურმა და სამხედრო ძლიერებამ, რომელიც ახდენს გავლენას მთელ მსოფლიოზე ეკონომიკურ-პოლიტიკური და საზოგადოებრივ სფეროებში.

1.6 მილიარდი ადამიანი იყენებს ინგლისურ ენას ყოველდღიურად. ერთდროულად არსებობს უმცირესობაში მყოფი ენების შენარჩუნების ტენდენცია.

როგორც ვხედავთ, სახეზეა ურთიერთსაწინააღმდეგო პროცესები: გლობალიზაცია და ენების დიფერენციაციის ტენდენცია.

Diana Alania

MODERN LANGUAGE SITUATION IN GEORGIA

Summary

The modern world has entered into the XXI century marked by globalization, which defines the modern structures of life-social, economical, cultural, political, informational, cultural and linguistic.

Linguistic aspect of globalization is reflected in the appearance of the international and regional languages.

The English language with its political influence is the international language. The current status of the English language has conditioned by economic and military strength of the United States, which has an impact on the whole world in the economic, political and social fields. 1.6 billion people speak the English language daily. In the same time there is a tendency to preserve minority languages. As we can see, there are contradictory processes: globalization and the tendency to language differences.

Зоя Адамия

ТРУДНОСТИ И СПЕЦИФИКА ПЕРЕВОДОВ БИБЛЕЙСКИХ ИМЕН

Библия — это священная книга христиан. Она состоит из Ветхого и Нового Заветов, ядром которого является Евангелие. Большинство книг Ветхого Завета было написано на иврите, за исключением нескольких поздних книг, написанных на арамейском. Книги Нового Завета были написаны на диалекте греческого койне.

Слово Библия происходит от греческого слова *biblia*, означающего книги (в множественном числе), а оно в свою очередь от *byblos* – папирус. Библия состоит из отдельных произведений, написанных разными авторами в разное время на протяжении 16 столетий. Эти произведения так и называются «книги», например: «книги Нового Завета» или «книги Ветхого Завета», и они дошли до нас только в переводах и списках (Pravoslavnoe khristianstvo).

Библейским именем называются личные имена, которые упоминаются в Библии, дальнейшем они стали именами различных христианских и мусульманских народов.

Обычно, но не всегда, это еврейские имена. Когда речь идёт о Ветхом Завете, то все имена, которые там встречаются, – это еврейские имена. Когда же речь заходит о Новом Завете, то имена там, как правило, греческие. Иногда один и тот же человек имеет и еврейское, и греческое (или латинское) имя. Это обстоятельство ярко иллюстрируют имена апостолов (учеников Христа). С одной стороны, здесь имеются еврейские имена Иуда, Яков (Яковами звали двух апостолов – Яков Алфеев и Яков Старший (или Зеведеев), брат Иоанна Богослова), Симон. С другой стороны, здесь имеются и греческие имена – Петр (его еврейское имя Симон) и его брат Андрей, Фома (неверующий), Павел (его еврейское имя Саул), Фадей, Филипп (это греческое имя, так звали отца Александра Македонского), Варфоломей... Это объясняется следующими обстоятельствами. В описываемое в Новом Завете время (первые десятилетия новой эры) Иудея была римской провинцией (Bibleyskie imena).

Иеромонах Иов (Гумеров) пишет: «Принятое у нас произношение имен не только пророков, но и других библейских лиц, действительно, отличается от еврейского произношения. Однако речь идет не о переводе имени, а о неизбежном проявлении фонетических особенностей того или другого языка. Славянское и русское произношение соответствует греческому звучанию. Эта форма имен появилась вместе с переводом священных ветхозаветных текстов на греческий язык в 3-м веке до Р.Х. Разница порой существенна, но речь все же идет об одних и тех же именах: Моше – Моисей, Йехошуа – Иисус, Нун – Навин, Ахарон – Аарон, Аврахам – Авраам, Илийяху – Илия, Хабакук – Аввакум, Йосеф – Иосиф, Шеломо – Соломон,

Иоханан – Иоанн, Хавва – Ева, Ханна – Анна, Рут – Руфь, Сарай – Сара, Шаул – Саул, Елиша – Елисей, Малкицедек – Мелхиседек, Ноах – Ной, Эстер – Есфирь, Шошана – Сусанна, Рахел – Рахиль, Леа – Лия и др.

Когда библейские имена были восприняты арабами, они неизбежно приобрели иное звучание в соответствии с характером их языка: Нух – Ной, Ибраг(х)им – Авраам, Якуб – Иаков, Гарун – Аарон, Даут – Давид, Сулейман – Соломон, Муса – Моисей, Ильяс – Илия, Аль-Яса – Елисей, Юнус – Иона, Яхья – Иоанн. Шамиль – арабское произношение еврейского имени Шемуэль (Самуил)» (<http://www.pravoslavie.ru/answers/>).

В статье «Библейский перевод: имена и заимствования» Андрей Десницкий раскрывает новые нюансы практики библейского перевода. Внимание автора обращено к вопросам перевода имен собственных. Отдельно освещается проблема осуществления заимствований и применения правил транслитерации.

Матусевич пишет: В противоположность транскрипции, предназначенной для максимально точной передачи звуков языка, транслитерация, как это показывает сам термин (лат. *litera* – буква), касается письменной формы языка: текст, написанный на том или ином алфавите, передается алфавитом другой какой-либо системы. При этом обычно принимается во внимание только соответствие букв двух алфавитов, а звуки, скрывающиеся за ними, не учитываются. Транслитерация применяется преимущественно по отношению к мёртвым языкам, как санскрит, древнеперсидский и др. Кроме того, часто транслитерируют тексты живых языков, пользующихся малоизвестным или трудным алфавитом, как, например, арабский и др. При транслитерации живых языков обычно идут по пути компромисса, так как в какой-то мере необходимо учитывать и звуковой момент, чтобы не чересчур отрывать слово от его живой звучащей формы; иначе говоря, транслитерируется не алфавит, а принятая в данном языке система графики. Так, например, французская фамилия Daudet транслитерируется по-русски Додэ (или Доде), то есть учитывается, что [сочетание] *au* по-французски обозначает *о*, а конечное *t* не произносится. В чистой транслитерации пришлось бы эту фамилию писать Даудэт (или Даудет), что едва ли было бы рационально, так как слишком оторвало бы ее в звуковом отношении от оригинала (Matusevich, 1941: 106).

Десницкий А. С. считает, что заимствование имен собственных или других слов предполагает необходимость транслитерации.

«Все языки различаются меж собой по звучанию, орфография во всех языках до некоторой степени условна и не передает всех тонкостей устной речи, да к тому же нередко разные носители языка прочитывают одно и то же сочетание букв неодинаково. Поэтому одно и то же слово оригинала обычно бывает возможно транслитерировать в ЯП по-разному.

В любом случае необходимо добиться некоторых четких и ясных принципов транслитерации. Общих рецептов нет и здесь, но можно перечислить некоторые типичные точки выбора.

1. **Какой язык** брать в качестве основы для транслитерации? В теории это, казалось бы, всегда ЯО, но на практике за основу часто берется язык, на котором большинство потенциальных читателей познакомилось впервые с библейскими сюжетами и персонажами, например, для языков России - это русский в варианте СП. Однако русские имена обычно воспринимаются именно как имена русских людей, что может вызывать культурное отторжение. Особенно сложна ситуация с НЗ, потому что многие употребленные в нем имена имеют две формы на языках оригинала, греческую и еврейскую, или арамейскую. К тому же наше произношение древних языков всегда до некоторой степени условно, и о том, как именно выговаривали арамейские слова в Палестине НЗ времен, мы можем только догадываться.

2. В какой степени имена собственные **адаптируются** к фонетике ЯП? Обычно в языках бывшего СССР заимствования из русского сохраняли русское написание и произношение даже в тех случаях, когда оно грубо нарушало орфографические и фонологические правила, действующие в ЯП – примерно так происходит и в большинстве языков, пользующихся латинским алфавитом (исключение – языки Прибалтики). Это позволяет избежать путаницы и помогает однозначно идентифицировать людей и географические объекты, но приводит к трудностям при чтении сложных имен. Очевидно, при решении этого вопроса стоит рассмотреть, как оформляются заимствования в самом ЯП. Иногда, правда, существует своеобразное раздвоение: старые заимствования полностью подчиняются фонологии ЯП и при этом иногда изменяются до неузнаваемости (так, в алтайском в полном соответствии с местной фонологией из имени Василий получилось имя *Пазылай*), в то время как новые заимствования сохраняют русское начертание. Иногда адаптированные имена собственные воспринимаются как признаки просторечья или диалектизмы, «как в деревне говорят». Иногда, наоборот, русская орфография воспринимается как «чужая», как признак имперского прошлого. В любом случае, адаптация (или сознательный отказ от нее) должна строиться на последовательно выраженных принципах: в какой мере учитывается сингармонизм (в тюркских и финно-угорских языках), заменяются ли фонемы, которые не встречаются в этих позициях (в начальной позиции звонкий взрывной в хакасском или глухой в туркменском) и т.д.

3. Будут ли при транслитерации сохраняться **греческие окончания**? Андрей или Андреас; Том, Фома или Томас; Амфиполь или Амфиполис; Род или Родос? Хорошо бы добиться в этом какого-то единообразия. Как правило, отсутствующие в ЯП флексии отбрасываются, но есть и исключения, в том числе и в русском языке (*Иисус Христос*, а также двусложные названия островов, как *Родос* и *Хиос*).

4. Будут ли, наоборот, **добавлены морфемы** ЯП в тех случаях, когда ЯП позволяет делать или не делать этого? Например, сказать «галилеяне» по-башкирски можно двумя способами: *галилеялар* или *галилеялылар* – следует выбрать один вариант и придерживаться его последовательно» (Desnickiy, 2012).

О **транслитерации** говорят тогда, когда языки пользуются различными графическими системами (например, английский, русский, греческий, армянский, грузинский), но буквы (или графические единицы) этих языков можно поставить в какое-то соответствие друг другу, и согласно этим соответствиям происходит межъязыковая передача ИС. Поскольку, например, латиница, греческий алфавит и кириллица имеют общую основу, то большинство букв этих двух алфавитов могут быть поставлены в соответствие друг другу с учётом тех звуков, которые они регулярно обозначают.

Транслитерация имеет как преимущества, так и недостатки. Преимущества очевидны – письменный вариант имени не искажается, его носитель имеет универсальную, независимую от языка идентификацию (Ermolovich, 2001: 10). При транслитерации в ещё большей степени, чем при прямом переносе, заимствующий язык навязывает имени произношение по собственным правилам.

При передаче ИС на другом языке следует руководствоваться целым рядом принципов, но эти принципы не могут быть соблюдены все сразу и в равной мере. Поэтому переводчику следует в каждом конкретном случае выстраивать систему приоритетов. Д. И. Ермолович примерно излагает стратегию передачи ИС при переводе с английского языка на русский. При переводе текстов, так или иначе связанных с древними, в том числе библейскими именами, недопустимо исказить сложившуюся традицию. Поэтому переводчику обязательно следует иметь тексты Священного Писания на тех языках, с которыми он работает, и передавать такие имена в точности по ним, то есть пользоваться методом транспозиции (Ermolovich, 2001: 76).

Д. И. Ермолович считает, что библейские имена собственные нужно переводить методом транспозиции.

Кроме транскрипции и транслитерации, в практике заимствования и передачи имён наблюдается ещё один довольно слабо изученный принцип — принцип этимологического соответствия, или транспозиции. Транспозиция заключается в том, что ИС в разных языках, которые различаются по форме, но имеют общее лингвистическое происхождение, используются для передачи друг друга. В одних случаях транспозиция применяется регулярно, в других — эпизодически (Ermolovich, 2001: 23).

Однако после распада СССР бывшие союзные республики стали самостоятельными государствами, и русский язык утратил в них прежний статус. Поэтому начиная с 90-х годов изменилось и написание на латинице многих ИС, относящихся к бывшим республикам СССР и их гражданам. Название столицы Украины теперь всё чаще передаётся на английский язык не Kiev, как принцип благозвучия раньше, а Kyiv; Харьков – не Kharkov, а Kharkiv; Львов – не Lvov, а Lviv; имена граждан Украины транскрибируются как Mykola, Andriy, Mykhailo, Olexiy, Vasyl, Olexandr, а белорусские имена – как Tatsiana, Uladzimir, Valyantsina; фамилия Гончарук – как Hancharuk (щелевое белорусское г транскрибируется буквой h), Быкова – как Vukava и т.п. В других бывших республиках СССР также государственными стали

национальные языки, и изменилась транскрипция ИС на латинице. Например, Казахстан теперь транскрибируется по-английски как Kazakstan (ранее было Kazakhstan), Ашхабад как Ashgabat. Принцип транспозиции используется и в русско-английских соответствиях, однако уже в особых случаях, и касается он прежде всего исторических и библейских имён, а также имён монархов (Ermolovich, 2001: 24-25).

Ветхий Завет был первой в истории книгой, переведенной на иностранный язык. Этим языком был греческий, который с IV века до Р.Х. стал международным. Для библеистики древние переводы играют немалую роль, так как помогают уточнению исходного текста (текстуальная критика).

Таргумы. До возникновения греческих синагогальных переводов существовали переложения Ветхого Завета на разговорный арамейский язык – таргумы. Первые такие устные переводы были предприняты еще в V веке до Р.Х. при Ездre (Неем 8: 8), поскольку народ уже плохо понимал древнееврейский язык. Наиболее ранний из дошедших до нас таргумов на Пятикнижие создан иудеем Онк`елосом во II веке по Р. Х. Этот и другие таргумы являются не столько переводами, сколько свободным парафразом, вносящим комментарии. Таргумы создавались в Палестине и Вавилоне (таргум Ионатана бен Узиеля на Пророков, Иерусалимский таргум на Пятикнижие и др.) вплоть до VII века по Р.Х.

Септуагинта. Самый ранний и единственный дохристианский перевод Ветхого Завета на греческий был сделан в Александрии. Он именуется Септуагинтой или переводом 70-ти (LXX). Это название связано с легендой, которая сохранилась в назидательно-апологетической книге «Послание Аристея» (русск. пер. ее дан в приложении к пер. «Иудейской войны» И. Флавия, 1787 г.).

Послание, написанное ок. 200 г. до Р. Х., рассказывает следующее: Греческий царь Египта Птолемей II Филадельф (285-247 гг. до Р. Х.) решил пополнить свою огромную библиотеку и по совету ее хранителя Димитрия велел включить в нее «законы евреев». Для того, чтобы осуществить этот замысел, он отправил посольство в Иерусалим, прося прислать переводчиков. Первосвященник Елеазар дал по 6 мужей от каждого из 12 колен. Эти 72 мудреца прибыли в Александрию и за 72 дня переложили на греческий все Пятикнижие. Работали они на острове Фаросе, не общаясь друг с другом, но перевод у всех получился тождественный.

Это предание повторяют Филон, Флавий, Талмуд, св. Иустин, Климент Александрийский и свт. Иринеи Лионский. Однако уже бл. Иероним (Против Руфина, II, 25) считал подробности, сообщенные в Послании, легендарными. По-видимому, главной побудительной причиной перевода Ветхого Завета была потребность иудеев диаспоры в греческом Писании, так как многие из них плохо помнили родной язык. Таким образом, Септуагинта отвечала нуждам обширной иудейской колонии в Александрии. Аристей говорит лишь о переводе Закона. Позднее были переведены и остальные книги Ветхого Завета. Вся работа была закончена к середине II века (как это видно

из предисловия к Сир).

Септуагинта сохранилась в нескольких версиях. Критическое ее издание осуществлено Альфредом Ралфсом (1935). Перевод имеет следующие особенности:

Септуагинта написана на общеупотребительном в то время греческом диалекте – койн`е.

Синтаксис ее отмечен гебраизмами (т.е. влиянием еврейского оригинала).

В рукописях перевода св. Имя Божие обозначалось еврейскими буквами.

Еврейские имена и названия переданы в греческой транскрипции, сильно отличающейся от еврейской (примеры: Моше – Моисей; Шмуэль – Самуил; Аталия – Гофолия; Омри – Амврий; Бет-леhem – Вифлеем; Беершева – Вирсавия).

Перевод сделан с оригинала, отличающегося от масоретского текста. Исследование Кумранских рукописей показало, что в Ветхом Завете существовало несколько рукописных традиций, одной из них и воспользовались переводчики 70-ти. Это установил еще Ориген, который пользовался еврейским текстом, вполне совпадающим с масоретским.

Некоторые места перевода носят следы интерпретации, вызванной условиями, в которых Септуагинта создавалась. Например: 1) он смягчает некоторые восточные антропоморфизмы Ветхого Завета; 2) фраза לַלְלֵךְ אֱלֹהִים «Элохимлотекалель» («Бога не поноси», Исх 22: 28), переданная как «богов не поноси», призывает тем самым к религиозной терпимости в отношении к окружающим язычникам.

Септуагинта отличалась по своему составу от палестинского собрания ветхозаветных книг. В нее входили и книги неканонические. Перевод 70-ти стал общепринятым в христианской Церкви. Его цитируют апостолы, евангелисты и Св. Отцы. В связи с этим иудеи предприняли собственные переводы (Мен, 1982).

Грузинские переводы. Христианизация Грузии началась в 4 в. Некоторые исследователи полагают, что тогда же на грузинский язык были переведены книги Священного Писания (прежде всего Евангелие) Однако сохранившиеся рукописи относятся к более позднему времени (7-9 вв.). Из них можно сделать вывод, что переводчики имели в своем распоряжении арм. версию. Насчитывают 5 различных грузинских пер. Евангелия этого периода. В 10 в. появился новый перевод, сделанный афонским монахом Евфимием; в 11 в. он был переработан Георгием Агиоритом и послужил основой для всех последующих рукописных и печатных изд. НЗ. В печати грузинский перевод Библии появился в Москве (1723, 1843) и в Петербурге (в изд. Росс. библ. общества, 1816, 1818). В наст. время Патриархат Грузинской Правосл. Церкви работает над подготовкой пер. Библии на совр. грузинский язык (Мен, 1982).

Библия – текст исключительно ортодоксальный и канонизированный.

Это обстоятельство должно было, кажется, гарантировать большое однообразие и сходство между собой, различных переводов. Однако это далеко не так. Скажем, русские и грузинские переводы библейских имен намного больше совпадают между собой, чем, скажем, грузинские и английские или русские и английские. Это, видимо, следует объяснить следующими обстоятельствами:

Грузины и русские придерживаются одного направления христианства – православия. Это продолжалось веками. Это наложило свой отпечаток на их понимание христианских догм, на понимание роли религии в повседневной жизни верующих.

Эпоха принятия христианства тем или иным народом сильно повлияло на характер перевода. В частности, на лексику и на синтаксис перевода. Некоторые считают, что русские переводчики неправильно перевели библейские имена, т.е. исказили их. Это не так. Русские перевели имена так, как в ту эпоху произносили византийцы, т.е. греки. Грузия (по терминологии той эпохи) Иверия на 400 лет раньше стала христианской, чем Русь. Это сказалось на лексике и фонетике переводов. Так, в разных звучаниях заимствованы личные библейские имена – то есть так, как их произносили сами греки. Марта – Марфа, Оидипос – Эдип, Григол – Григорий и др. Что-то подобное видим и в одном из раннехристианских языков – армянском. Притом эти древнехристианские языки (грузинский и армянский) в эпоху принятия христианства находились под длительным влиянием восточной культуры и религий и к приходу христианства их языки не были готовы к приему новых идей и новой лексики. Этим следует объяснить то обстоятельство, что переводы библейских книг часто подправлялись, уточнялись и решительно заменялись новыми переводами. До нас дошли имена тех церковных деятелей, которые остались в истории за заслуги в деле дорабатывания старых переводов.

Литература:

1. Desnickij A. S., Bibleyskiy perevod: imena I zaimstvovaniya, Moskva, 2012.
2. Ermolovich D. I., Imena sobstvennye na styke yazykov i kultur, Moskva, 2001.
3. Zaimstvovanie i peredacha imyon sobstvennyh s tochki zreniya lingvistiki iteori i perevoda, M., 2001.
4. Matusevich M. I., Vvedenie v obshhuyu fonetiku. Moskva, 1941.
5. Men A., Isagogika. Teksty, Perevody I izdaniya Biblii, Zagorsk. 1982.
6. Men A., Bibliologicheskiy slovar v tryoh tomah, M: Fond imeni prof. Aleksandra Menya, 2002.
7. <http://www.hristianstvo.ru/heritage/bible/>
8. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/41398>
9. <http://www.pravoslavie.ru/answers/>

ზოია ადამია

ბიბლიურ სახელთა თარგმანის სირთულეები და სპეციფიკა

რეზიუმე

ბიბლია ორტოდიქსალურად და კანონიზებულად გამორჩეული ტექსტია. აღნიშნულმა მდგომარეობამ, შესაძლოა ჩავთვალოთ, რომ გამოიწვია სხვადასხვა თარგმანის მსგავსება. თუმცა, ეს ასე არაა. ბიბლიურ სახელთა ქართული და რუსული თარგმანი უფრო ახლოსაა ერთმანეთთან, ვიდრე ქართული და ინგლისური, ან რუსული და ინგლისური, რაც, შესაძლოა აიხსნას შემდეგი ვითარებით:

ქართველები და რუსები საუკუნეების მანძილზე ქრისტიანობის ერთი მიმართულების – მართლმადიდებლობის – აღმსარებლები არიან, რამაც თავისი კვალი დაატყო ქრისტიანული დოგმებისა და რელიგიის გაგებას მორწმუნეთა ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

ამა თუ იმ ერის მიერ ქრისტიანობის მიღების ეპოქამ მნიშვნელოვნად იმოქმედა თარგმანის ხასიათზე; ნაწილობრივ, როგორც თარგმანის ლექსიკაზე, ასევე სინტაქსზე (სინტაქსისზე). ზოგიერთებს მიაჩნიათ, რომ რუსმა მთარგმნელებმა არასწორად თარგმნეს ბიბლიური სახელები, უფრო სწორად, დაამახინჯეს ისინი. თუმცა, ეს ასე არაა. რუსებმა თარგმნეს ისე, როგორც მოცემულ ეპოქაში თარგმნიდნენ ბიზანტიელები, ანუ ბერძნები.

საქართველო, იმ ეპოქის ტერმინოლოგიით იბერია, რუსეთზე 400 წლით ადრე გაქრისტიანდა, რაც სათანადოდ აისახა თარგმანის ლექსიკასა და ფონეტიკაზე. სხვადასხვა წარმოთქმაში, ბერძენთა მსგავსად, ამ გზით დამკვიდრდნენ ბიბლიური საკუთარი სახელები: მართა-მარფა, ოიდიპოს-ოედიპუს, გრიგოლი-გრიგორი და სხვ. აღნიშნული მსგავსება შეიმჩნევა სომხური ენის ადრექრისტიანულ პერიოდში, რაც გამოწვეულია იმით, რომ ადრე ქრისტიანული ენები (ქართული და სომხური), ქრისტიანობის მიღების პერიოდში აღმოსავლური კულტურისა და რელიგიის გავლენას განიცდიდნენ და არ იყვნენ მზად ახალი ქრისტიანული იდეებისა და ლექსიკის მისაღებად. ამით შეიძლება აიხსნას ის გარემოება, რომ ბიბლიურ წიგნთა თარგმანები ხშირად კორექტირდებოდა, ზუსტდებოდა და იცვლებოდა ახლით. ჩვენამდე მოღწეულია იმ საეკლესიო მოღვაწეთა სახელები, რომლებიც ისტორიას შემორჩენ როგორც ძველ თარგმანთა დამამუშავებლები.

Zoia Adamia

DIFFICULTIES AND SPECIFIC TRANSLATIONS OF BIBLICAL NAMES

Summary

The Bible is the text exclusively orthodox and canonized. It seemed that this fact maybe guaranteed a considerable monotony and similarity of various translations among themselves. However it is far not so. Perhaps Russian and Georgian translations of Biblical names considerably coincide among themselves, than perhaps Georgian and English or Russian and English ones. It is probably, should be explained with the following circumstances:

The Georgians and Russians keep to one direction of Christianity–Orthodoxy. It has been gone on for centuries. It has put its mark on their understanding of Christian dogmas, a role of religion in believers' everyday life.

The era of acceptance of Christianity these or those people strongly affected nature of translation. In particular on lexicon and syntax of translation. Some consider that the Russian translators incorrectly translated biblical names, i.e. distorted them. It's not so. The Russians translated names as the Byzantines pronounced them in that era, i.e. the Greeks did the same. Georgia (on terminology of that era Iveria) for 400 years formerly became Christian, than Russia. It affected lexicon and phonetics of translation. So, in different soundings personal biblical names were borrowed that is as they had been pronounced by the Greeks. Марта –Марфа, Оидипос – Эдип, Григол – Григорий (Martha – Marfa, Oidipos – Oedipus, Grigol –Grigory), etc. Something similar we see in one of the early Christian languages – Armenian. Besides these, old Christian languages, (Georgian and Armenian) during the era of acceptance of Christianity, were under long influence of east culture and religions and with coming of Christianity their languages weren't ready to accept new ideas and new lexicon. These should explain that circumstance that the translations of biblical books were often corrected, improved and resolutely replaced with new translations. The names of those church figures have been reached to us who remained in the history for merits in completing of old translations.

Manana Shelia, Viola Esvanjia

ENGLAND AND GEORGIA'S FLORISTIC SYMBOLS
AND THEIR HEALING PROPERTIES

The question of the interrelationship between nations, countries, languages and symbols is greatly important. National character reveals the national spirit. The nation's life, history, culture and traditions are interpreted by the language strengthening the peoples' relations and unifying ethnic groups. Language is not only a means of communication; it is the first and most important form of revealing its essence and the inseparable sign of nation like the national culture and national mentality.

A study and analysis of words cannot be done without the consideration of various features and linguistic theories. Modern studies of semantics are interested in meaning primarily in terms of words and nature of lexical relations between them. The word is one of the basic units of language. Each word exhibits different form, nature, element and meaning. As is known the word is a unit of speech which serves the purposes of human communication. According to L. Lyons the word is ambiguous, both everyday usage and also as it is employed technically by linguists. Words may be considered purely as forms, whether spoken or written, or, alternatively, as composite expressions, which combine form and meanings (Lyons, 1995).

The associations of symbols arise from cultural and contemporary contexts. Eternal symbols, since primitive society haven't still lost their actuality. They are based on the human spirit in all spheres. The word "symbol" is originated from the ancient Greek language and has several meanings – symbol (Greek. σύμβολον, "sign", the emblem) is a sign, which is connected to the displayed object so representing and interpreting itself. It represents general and specific synthesis. A symbol may be a physical object or phenomenon, a feature of things, the object situation.

Natural symbols display variety of the world nature of all countries. The floristic symbol refers to flowers specifically and is primarily used in a number of countries.

The aim of the paper is to conduct etymological, semantic and cognitive analysis of England and Georgia's floristic symbols – the rose and the vine. The study includes survey of the given lexical units on both the linguistic and the extra-linguistic levels. We also attempt to present the healing characters and properties of the floral symbols.

As is known many flowers have come to Europe from the East, they are associated with the legends and symbolics. Many new plants appearing in Europe are as connected with the conquests and travels in Asia. Initially, the flowers were

used for decorative purposes, such as for trimming cathedral and church altars and they were cultivated and grown in monastery gardens. Such gardens were called as “Mary’s paradise”.

Flower depicted as a symbol of power have cultural or religious roots that go back hundreds or even thousands of years. Special symbolic importance of flowers has gained many researchers’ attention.

National symbols are defined as the symbols or icons of a national community uniting its people by creating visual, verbal, or iconic representations of the people, values, history and traditions. In a number of countries, floral emblems have been chosen as symbols to represent specific geographic areas or regions.

Roses have played an important role in myths, history, poetry, phraseology, art, pharmacology, medicine, flower gardening, perfume and cosmetics food and beverage industry.

As is known this popular flower has been loved by people so much throughout history. The rose has been a symbol of love, beauty, even war and politics since ancient time.

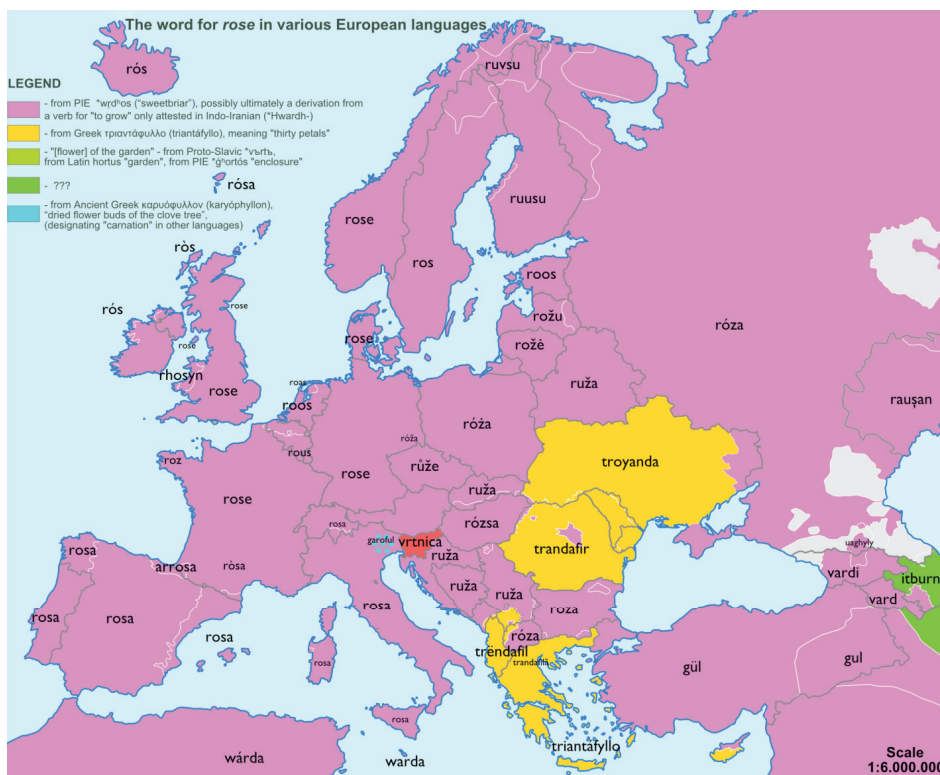
The National Floral Emblem of England is a red rose. A dynastic civil war in England (1455 -1487) was a feudal fight for the English throne between the rival houses the Red Rose of Lancaster and the White Rose of York. The Red Rose of Lancaster triumphed over the White Rose of York. Henry Tudor was proclaimed King as Henry VII. He married Edward IV’s daughter Elizabeth of York to unite the interests of the two houses. Henry VII introduced the rose as the heraldic floral emblem of England and the red rose became not only a symbol of reconciliation, but also a national flower of England.

Roses are recognized as the national flower of the USA, the states of New York, Iowa, Northern Dakota and Oklahoma as well.

According to Merriam-Webster Dictionary the definition of the flower rose is the following – any of a genus (*Rosa* of the family Rosaceae, the rose family) of usually prickly shrubs with pinnate leaves and showy flowers having five petals in the wild state but being often double or partly double under cultivation.

Here, is a map connected with the name for rose used in various countries.

The English word rose (Old English *rōse*), comes from Latin and Old French. Latin *rosa* may be an Etruscan form of Greek *Rhodia*, ~Rhodian, originating from Rhodes”. Similar forms are found in Semitic languages (Akk. *wurtinnu*, Heb. *ward*, Aram. *wardā*, Ar. *ward*, and late Mid. Pers. *gul*, Turkish *gül*, Old **Armenian** վարդ (*vard*) from OIran. “*urda*”, Arabic *قَدْرُو* (*warda*), also Dutch *roos*, German *Rose*, Swedish *ros*, Serbo-Croatian *ruža*, Polish *róża*, Russian *roza*, Lithuanian *rože*, Hungarian *rózsa*, Irish *ros*, Welsh *rhosyn*, etc.), Georgian *vardi* - ვარდი, etc.

The first mentions of the flower belong to the 2nd century BC. According to the ancient Persian legend, rose-petals were at first snow-white. But the nightingale has seen the beauty of the flower, has fallen in love and with admiration has pressed a flower to a breast. Suddenly from the nightingale’s heart blood has shed pierced with thorns of rose-petals and has been painted in scarlet color. In Ancient India the person who has brought to the tsar a rose could ask executions of any desire. Roses rendered tribute, and rose attar was appreciated worth its weight in gold.

It is believed that the rose has its origin in Central Asia and dates back to 60 and 70 million years - the period known as the Eocene epoch. The documents show that various early civilizations, such as the Egyptians, the Chinese, the Greeks, the Romans and the Phoenicians not only appreciated roses, but also

cultivated them extensively as early as 5,000 years back. The rose has been associated with several Goddesses, among them are Inanna, Ishtar, Aphrodite, Venus, Lakshmi, Chloris, Cybele, Flora, Demeter, Astarte, Aurora, Hecate and a few Gods, Cupid, Dionysius, Eros, Mars and Bacchus.

Ancient Sumerians of Mesopotamia (in the Tigris-Euphrates River Valley) mentioned Roses in a cuneiform tablet (a system of writing) written in approximately 2860 BC.

In Egypt during the Greco-Roman period, wall paintings within Egyptian tombs included roses as a part of their subject matter, objects were decorated with rose motifs, and roses were used in funerary wreaths.

The rose was eventually brought to southern Italy by Greek colonists. Both the Greeks and the Romans used roses for perfume, medicine, festivals and temple rituals. The poetess Sappho first named the rose “Queen of Flowers” in her poem “Ode to the Rose”.

Confucius, 551 BC to 479 BC, reported that the Imperial Chinese library had many books on Roses. The first roses (*Rosa sp.*) were cultivated in the gardens of China in 500 B.C. Folktales that come from China to Europe tell similar stories about the rose’s symbolism as the unfolding of both spiritual and physical love and perfection.

The English were already cultivating and hybridizing roses in the 15th century.

In Christian folklore, the red rose has symbolized the blood and suffering of Christ, the five petals representing his five wounds. Roses have also been used to represent Mary and the purity and motherhood associated with her.

One legend says the red rose came from the blood of the Greek love goddess Aphrodite. The name of Aphrodite’s son Eros, god of love, is an anagram for rose. Red roses often appear in poetry, literature, classical artwork and films. The famous Scottish poet, Robert Burns, compared his love to a red rose in the poem Red, Red Rose. Based on a folk Robert Burns wrote a version of a song he had heard on his travels. “O my Luve’s like a red, red rose, that’s newly sprung in June: O my Luve’s like the melodie, that’s sweetly play’d in tune...” The poet compares his love first with a blooming rose in spring and the color “red” may be obvious a symbol of love and passion.

There are various opinions among botanists around the exact number of species in the *Rosa* family. But most of them agree that there are at least 150 types. . In addition, there are thousands of cultivars (a group or subspecies) of roses bred for very specific colors, shapes, scents and other characteristics.

Roses are divided into 3 main groups: Species (wild) roses and their hybrids, Old garden roses and Modern roses.

Species of roses are typically large climbing or shrub-like roses with single, flat flowers blooming in late spring or early summer followed by hips (seeds) in autumn. They have been growing wild for hundreds of thousands of years. Old roses are also called antique or heritage roses. These types have been around since at least 1867 without being changed. Modern or hybrid roses were created

by taking the best varieties of old rose to create new and better roses. Unlike Old Garden Roses which bloom once a year, Modern Roses bloom continuously. They also have a larger bloom size and longer vase life, but lack fragrance, and are less hardy and disease resistant. Within these three groups, roses are divided based on their classes.

The rose comes in a number of colors. With so many varieties and colors, roses have various meanings. All roses signify love and their specific colors mean the following:

Black roses signify death, white roses symbolize innocence, coral rose conveys desire, lavender roses mean love at first sight and enhancement, orange roses indicate enthusiasm, desire and fascination, pink (deep) roses express softness, appreciation, thankfulness, pink (light) rose conveys friendship, admiration, sympathy, gentleness, grace, gladness, joy and sweetness, pink roses send the message of happiness, gracefulness and gentleness, red roses symbolize sincere, love, respect, courage and passion, red (dark) rose expresses unconscious beauty, red (single) conveys love, red and white roses express purity/heavenly, secrecy, silence, reverence, humility, innocence and charm, white (bridal) rose symbolizes a happy love, yellow roses indicate joy, gladness, friendship and care, yellow rose with red tip indicates friendship falling in love, gaiety, joviality, a green rose means calm, fertility, fruitfulness, a coral rose symbolizes desire, passion, peach roses mean appreciation, sincerity, gratitude.

It should be noted that the rose has a very long practical history as a medicinal plant. For centuries the rose has been highly valued by many cultures not only for its beauty and perfume but also for its profound healing properties. About hundred species of roses are applied in several nature cures.

In the 1st century CE, Pliny the Elder, the Roman natural philosopher recorded thirty-two different healing properties of the rose in his encyclopedia, Natural History. Roses were grown in medieval gardens more for medicine and food than for beauty. The great Persian physician Ibn-i Sina (Avicenna) first recognized the beneficial effects of the rose on the heart and brain in the 11th century. He described its medicinal benefits both the heart and the soul, like a “mind-body” therapy.

All parts of the rose plant (hips, flower petals, leaves, barks, roots) have long been used to heal both external and internal wounds. The rose usually contains numerous constituents, among them vitamins C, B, E and K, nicotinamide, organic acids, tannin, malic-acid, ascorbic-acid, hibiscus-acid- mucilage, pectin and anthocyanins.

Rose water and rose oil were used in the traditional medicines of China, India, Assyria, Egypt, Greece and Rome, to cure a wide range of medical conditions. They have many valuable properties and treat the skin, the heart, the liver, digestion, gynecological problems, appetite, breathing, the eyes, the mouth, bruising, cuts and wounds, veins, limb joints, head pain, infectious illness, sexuality and the mind. Three varieties of rose are used in commercial production of rose oil and rose water: *Rosa Centifolia*, *Rosa Damascena* and *Rosa Gallica*.

As is known the grapevine (typically *Vitis vinifera*) is considered as the state floral symbol of Georgia. It is a country with incredibly wonderful landscapes, fabulous history, culture, delicious food and legendary hospitality.

Vitis (grapevines) is a genus of 79 accepted species of vining plants in the flowering plant family Vitaceae (Royal Botanic Gardens, 2013).

The vine as symbol of Jesus Christ planted by God is used in the Old Testament, "I am the vine". Jesus Christ considers metaphorically himself to be the "true vine".

"I am the true vine, and my Father is the gardener". 1 He cuts off every branch in me that bears no fruit, while every branch that does bear fruit he prunes 2 so that it will be even more fruitful. 3 You are already clean because of the word I have spoken to you. 4 Remain in me, as I also remain in you. No branch can bear fruit by itself; it must remain in the vine. Neither can you bear fruit unless you remain in me.5

"I am the vine; you are the branches. If you remain in me and I in you, you will bear much fruit; apart from me you can do nothing. 6 If you do not remain in me, you are like a branch that is thrown away and withers; such branches are picked up, thrown into the fire and burned. 7 If you remain in me and my words remain in you, ask whatever you wish, and it will be done for you. 8 This is to my Father's glory, that you bear much fruit, showing yourselves to be my disciples. John 15:1-8 (New International Version (NIV)).

The vine and wheat ear have been frequently used as symbol of the blood and flesh of Christ, hence figuring as symbols (bread and wine) of the Eucharist. It is also used as symbol of temporal blessing.

Christianity was first preached in Georgia by the Apostles Simon and Andrew in the 1st century. The final establishment of Christianity in Georgia is due to the preaching of Saint Nino from Cappadocia who was equal to the Apostles (Toumanoff, 1963, Rapp, 2007).

Mary, the mother of Jesus appeared to Nino in a dream and gives her a crucifix made out of grapevines saying, "Go to the country that was assigned to me by lot and preach the Gospel of our Lord Jesus Christ. He will send down His grace upon you and I will be your protector. By the strength of this cross, you will erect in that land the saving banner of faith in my beloved Son and Lord". Saint Nino preached Christianity in the ancient Kingdom of Iberia in about 320 with a cross of grapevine canes. The "Grapevine Cross" becomes a major symbol and a sacred plant of the Georgian Orthodox Church by 337, when Christianity became the official religion of the Georgian Kingdom of Iberia (39th World Congress of Vine and Wine).

The vine is one of the oldest and unique cultivated plants that first appeared in the Cretaceous era. It is one of the spread cultures in Georgia and worldwide. It is noteworthy that Georgia is recognized as the motherland of vineyards. Carbohydrate analysis showed that seeds dates to 5000-7000 BC are the oldest not only in Georgia but throughout the world (Ramishvili, 1988).

The first information about the cultivation of the vine in Georgia dates back

to the IV-V millennium BC. Since ancient times our Georgian ancestors have preserved unique grape species. There are about 4000 vine varieties all over the world. Georgia has 500 local grape species. Varieties of vine are divided into black and white according to the berry color. The most famous Georgian varieties of grapes are Saperavi, Mtsvane, Chinuri, Rkatsiteli, Aleksandrouli, Tsolikauri.

The majority of linguists agree that semantic meaning of the word “wine” is rooted in Georgian language, and supposedly it is derived from the verb “Gh-vivili”. The root of the word, “ghv”, is purely Georgian and is found in many Georgian words.

In vine homeland, in Georgia, soldiers have always had the most marvelous tradition describing their spirit firmness and their superior spirituality culture.

The Georgians often had and still have to defense their own country, traditions, beliefs and rules in completely unequal and heroic wars. The warriors with the packages of vine branches on their back fought against enemies in fierce wars for homeland because they knew that in case of death if their brothers couldn't bury them then their bodies would join together with homeland and the noble vines would grow in fertile soil.

The Georgian warriors believed that on the defenseless battlefield, surviving enemy couldn't realize that behind their backs they left not death valleys but beautiful vineyards.

The vine fruit products are used for many purposes: the table grapes, wine, cognac, grape juice and concentrates, raisins, marinades, compote, jams and more, rootstock varieties and decorative species.

Grapes are considered as the best dietary and delicious food with the sugar content of 18-25% and containing B1, B2, B6, B12, CP ripe grapes contain sugar acids (wine, apple, lemon, etc.) and minerals (potassium, phosphorus, calcium, iron, etc.).

Grape vine is one of the most used and well-researched medicinal herbs. Early medicine was intimately tied with religion and the supernatural, with early practitioners often being priests and magicians. Wine's close association with ritual made it a logical tool for these early medical practices. Tablets from Sumeria and papyri from Egypt dating to 2200 BC include recipes for wine based medicines, making wine the oldest documented man made medicine. (Robinson, 2006).

The various parts of the plant have been traditionally used for: Disinfecting skin wounds - The leaves of the plants have anti-inflammatory properties and is a strong antioxidant. Lowering the risk of cardiovascular disease - Eating the fruit can improve circulation and lower the risk of cardiovascular disease. Treating diarrhea and digestive infections - The leaves work as an astringent and can help stop diarrhea.

Traditional herbal medicine has also makes good use of the plant, with European folk traditions employing grape vine sap to cure skin and eye diseases. Its leaves have found use in stopping bleeding, pain, and hemorrhoid inflammation. Grape vine has been endorsed as a mouthwash and teeth whitener since the 17th

century (www.herbazest.com › Herbs).

A moderate consumption of wine made from red grapes can have positive effects on cardiovascular health. Grape leaves are also edible and can supply body with a wide range of beneficial nutrients, from omega-3 fatty acids and antioxidants to magnesium and calcium. Delicious rolls made of grape leaves filled with rice, meat, or vegetables are used in culinary.

Thus, symbol is associated with such features, such as dynamics and permanent creation giving unlimited possibilities of interpretations. The paper covers semantic, etymological and cognitive analysis methods of floral symbols of England and Georgia. The rose is a singular example of a natural form that has been included in the symbolism of many cultures, spiritual traditions and folklore throughout the centuries. The study of the floral plants - the rose and the vine has been conducted both in linguistic and extra-linguistic aspects as well as it presents a description and history of the healing properties and medicinal uses of these plants.

References:

1. agro.ge/index.php?m=1335
2. Lyons J., *Linguistic Semantics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 46.
3. health.howstuffworks.com/.../aromatherapy/aromatherapy
4. Rose (plant) – *Britannica Online Encyclopedia*. Britannica.com. 2007-11-19. Retrieved 2009-12-07.
5. Merriam Webster Dictionary.
6. New International Version (NIV)
7. Ramishvili R. *Qartuli vazisa da gvini istoria*. Tbilisi, 1988.
8. Rapp Stephen H., J. *Georgian Christianity*. The Blackwell Companion to Eastern Christianity. 2007: 138, 2007.
9. 39th World Congress of Vine and Wine, Grape and wine culture in Georgia, the South Caucasus, 2016.
10. Robinson J., (ed). *The Oxford Companion to Wine* (3rd ed.). Oxford University Press. p. 433, 2006.
11. *The Plant List: Vitis*. Royal Botanic Gardens, Kew. 2013.
12. Toumanoff Cyril (1963). *Iberia between Chosroid and Bagratid Rule*”. *Studies in Christian Caucasian History*. Georgetown UP, 1963. Retrieved 30 June 2012.
13. www.herbazest.com › Herbs

მანანა შელია, ვიოლა ესვანჯია

**ინგლისისა და საქართველოს ფლორისტიკული სიმბოლოები
და მათი სამკურნალო თვისებები**

რეზიუმე

ენა წარმოადგენს კულტურის მნიშვნელოვან ნაწილს, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული ამა თუ იმ ქვეყნის ისტორიასთან, კულტურასთან და ტრადიციებთან. მასში შემავალი ლექსიკური ერთეულები მუდმივ ცვლილებას განიცდის ლინგვისტური და ექსტრალინგვისტური ფაქტორებიდან გამომდინარე.

მოცემული სამეცნიერო ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს ლექსიკური ერთეულების, კერძოდ კი ინგლისის (წითელი ვარდის) და საქართველოს (ვაზის) ფლორისტიკული სიმბოლოების სემანტიკური, ეტიმოლოგიური და კოგნიტიური ანალიზი ხალხთა კულტურის ეროვნული თავისებურებების ჭრილში როგორც ლინგვისტურ, ასევე ექსტრალინგვისტურ ასპექტში. ნაშრომში ასევე ჩავატარეთ ვარდისა და ვაზის ლინგვო-დესკრიპტიული ანალიზი სამკურნალო თვისებების თვალსაზრისით.

ლიტერატურათმცოდნეობა
LITERATURE STUDIES

ეკა ვარდოშვილი

ბუნება ვაჟა-ფშაველასა და მსოფლიო
პროზაიკოსთა თხზულებაში

მსოფლიო ლიტერატურაში ძნელად მოიპოვება მწერალი, რომლის შემოქმედებაშიაც ბუნება იმდენი კუთხით იყოს წარმორჩენილი, როგორც ამას XIX საუკუნის ქართველი რეალისტი მწერლის ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში ვხვდებით. თავის ნაწარმოებებში ვაჟა-ფშაველამ მოახდინა ადრე არსებული ბუნების გაგების სინთეზი და ამავე დროს დაამკვიდრა ახალი იდეალები. ბუნებისადმი მიმართების საკითხებში ამერიკელი მწერლის ტრუმენ კეპოტის მოთხრობაში „ბალახის სიმღერა“ გვაგონებს ვაჟა-ფშაველას მოთხრობებს: „ხმელი ნიფელი“, „მთის წყარო, „მთანი მაღალნი“, „ია“, „ქუჩი“. ბუნება ტ. კეპოტის მოთხრობებში თითქმის ყველა იმ კუთხით აღიქმება, როგორც ეს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაშია გადმოცემული, როგორც ვაჟა-ფშაველას ასევე კეპოტის შემოქმედებაში ბუნება გასულიერებულია.

ტრუმენ კეპოტი ამერიკული ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენელია. ლიტერატურის კრიტიკოსთა მიერ იგი აღიარებულია, როგორც ლირიკული პროზის ავტორი, რომლის ნაწარმოებებშიც ნაჩვენებია დაპირისპირება სინამდვილესა და ოცნებას შორის. მის მოთხრობებში დახატულია ცხოვრებისაგან დაჩაგრული, უსუსური, განანამები ადამიანები. ტ. კეპოტის ცნობილი მოთხრობებია: „ბალახის სიმღერა“, „საუზმე ტიფანისთან“, „ერთი მე მკითხეთ!“, „ვერცხლით სავსე ბოთლი“. წიგნში „ჩვეულებრივი მკვლელობა“ ავტორი გამოთქვამს აზრს, რომ ადამიანის სიცოცხლე გაუფასურდა. ტ. კეპოტის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მოთხრობას „ბალახის სიმღერა“, რომელიც მან 1951 წელს დაწერა. მოთხრობა ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა და თარგმნილია მსოფლიოს მრავალ ენაზე. მოქმედება ამერიკის სამხრეთით მდებარე ერთ პატარა პროვინციულ ქალაქში ხდება, სადაც სიყმაწვილის წლებს მოთხრობის მთავარი გმირი დაობლებული კოლინ ფენვიკი თავის ორ ნათესავთან დოლისთან და ვირენასთან ერთად ატარებს. კოლინი და დოლი გაექცვიან რეალურ ცხოვრებას და ქალაქთან ახლოს ხეზე აშენებულ ხის ქოხში დაბინავდებიან. მათთვის მიუღებელია საზოგადოებაში გაბატონებული სიცრუე და გულგრილობა, დაუნდობლობა და შური. ისინი ბუნების წიაღში ეძებენ თავმესაფარს. მათთვის აქ რეალური და ირეალური სამყარო ერწყმის ერთმანეთს. მოთხრობა იწყება და სრულდება ბუნებასთან მიახლებით.

მოთხრობის დასაწყისი ასეთია: „ნეტა, როდის გავიგონე პირველად, ბალახი მღერისო? ეს იყო შემოდგომის დღე. ოღონდ ის შემოდგომა კი

არა, როცა ჩვენ ჭადრის ხეზე ვცხოვრობდით! გორაკის ძირში მაღალი, ინდური ბალახით დაფარული მინდორი იწყება, რომელიც წელიწადის ოთხივე დროს იცვლის ხოლმე ფერს. შემოდგომაზე მოდით, სექტემბრის მიწურულს: ბალახი წითლად ლუის, როგორც მზის ჩასვლისას ცის კიდური, როცა მენამული ჩრდილები ცეცხლის ანარეკლივით გადაუქროლებს და შემოდგომის ქარისაგან ათროთლებულ, ხმელ ფოთლებს ადამიანის ხმაზე ააკვნესებს – ჩანგია, სხვადასხვა ხმაზე ამღერებული ჩანგი! დოლიმ მითხრა:

– გესმის, როგორ ჩანგით მღერის? რალაცას გვიამბობს. ყველას ამბავი იცის. ეგერ გორაკზე ვინც ასვენია, იმათიც... ყველასი, ვისაც ოდესმე უცხოვრია... ჩვენ რომ მოვკვდებით, ჩვენს ამბავსაც იმეღერებს“ (Kepoti, 1973:7). კოლინს განსხვავებული დამოკიდებულება აქვს მამის ბიძაშვილების მიმართ, მისთვის მათი თანაცხოვრება სიკეთის და ბოროტების ჭიდილია. ვირენას, რომელიც მთელ ქალაქში ყველაზე მდიდარ ადამიანად ითვლებოდა ადამიანური თვისებები აღარ შერჩენოდა. „ვირენა მთელ ქალაქში ყველაზე მდიდარ ქალად ითვლებოდა: აფთიაქი, ტანსაცმლის სავაჭრო, ბენზინის კოლონა, საბაკალეო, კანტორა... მისი იყო ყველაფერი და ამდენი სიმდიდრის დამგროვებელს ხათრი და რიდი საიდან შერჩებოდა“ (Kepoti, 1973: 8). სიკეთესა და კეთილ ადამიანებთან ასოცირდება მისთვის დოლი. „მამის სიკვდილის შემდეგ „ქალაქში კაცი არ დარჩენილა, ან ნაყინი არ მოეწოდებინოს ჩემთვის, ან ბადაგში ამოვლებული ბატი-ბუტი. სკოლაშიც პირველად მაშინ მივიღე კარგი ნიშნები. ასე რომ, კარგა ხანი გავიდა, სანამ დავმშვიდდებოდი და დოლი ტელბოს შევნიშნავდი. შევნიშნე და შემეყვარდა კიდეც“ (Kepoti, 1973: 9). დოლი წყალმანკის ნამალს ამზადებდა ბალახებისაგან და ამით ირჩენდა თავს. და როდესაც ვირენა და მისი მეგობარი დოქტორი რიტცი მას ნამლის შემადგენლობას მოსთხოვენ დოლი კეთრინთან და კოლინთან ერთად იძულებული გახდება წავიდეს სახლიდან და ხეზე აშენებულ ქოხს შეაფაროს თავი. მართლაც, არაჩვეულებრივი რამ იყო ეს ქოხი: „ზედ ტყის პირას ტყუპი ჭადარი იდგა – სინამდვილეში ორი ხე იყო, მაგრამ ტოტები ისე გადახლართოდათ ერთმანეთში, რომ ერთი ხიდან თავისუფლად გადახვიდოდი მეორეზე. შუაში ფიცრები იყო გადებული. ნამდვილი ხის სახლი იყო, კარგა მოზრდილი, გამძლე, ფოთლების ზღვაში მოცურავე ტივსა ჰგავდა. სინამდვილეში ეს იყო გემი! აქ რომ იჯექი, თითქოს შენი ოცნების ნისლიანი ნაპირის გვერდით გასწვრივ მიცურავდი“ (Kepoti, 1973: 16-17).

აქ ცხოვრება მოთხრობის არაერთ პერსონაჟს სურს, რაილი ჰენდერსონსა და კეთრინს, მოსამართლესა და სხვებს. მოსამართლე ხშირად აღნიშნავდა: „რამ გვაიძულა, რომ ერთად შევეკრებილიყავით? გაჭირვებამ. მისს დოლის და მის მეგობრებს გაჭირვება დაადგათ. შენს რაილი, მე და შენ, ორივე გასაჭირში ვართ. ჩვენი ადგილი იქ არის, ამ ხეზე. ასე რომ არ იყოს, აქ არ ვიქნებოდით“ (Kepoti, 1973: 48). სიყვარულს უამრავი სიყვარულისაგან შექმნილ ჯაჭვს უწოდებს კეპოტი, ბუნებას კი მრავალი სიცოცხლის ჯაჭვს, ამგვარად აღიქვამს კეპოტი სამყაროს.

მოთხრობის მთავარი გმირი კოლინი მოთხრობის ბოლო თავში აღნიშნავს: „სადაც წამიკითხავს, ადამიანის სიცოცხლე, წარსული და მომავალი – სპირალიაო: ყოველი ხვეული მომდევნოს შეიცავს და მის მომავალ გზას განსაზღვრავს“ (Kepoti, 1973: 120). თანდათან კოლინის ცხოვრებაში ბევრი რამ იცვლება. დიდი ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვლება. კოლინი ადვოკატობას გადანიშნავს და სასწავლებლად გაემგზავრება. არ იცვლება მხოლოდ ბავშვობის მოგონებები, რომელიც მარად თან სდევს კოლინს და კვლავ იმ ქალაქში აბრუნებს, იმ გზასთან და ჭადართან, სადაც სიყმაწვილე გაატარა: „ეს გზა და ეს ჭადარი... მაშინ თვალები დავხუჭე, რომ თან წამელო მათი გამოსახულება – რას ვიფიქრებდი, რომ ისევ დავბრუნდებოდი, რომ ჩემი ფიქრები მუდამ ამ გზაზე ივლიდა, რომ მანამდე ვიოცნებებდი ამ ჭადარზე, სანამ ოცნება ისევ იქ არ მიმიყვანდა!

ხელიხელგაყრილები ძირს დავეშვიტე ინდური ბალახით დაფარულ მინდორში, რომელიც სექტემბერს ნაირფერად მოეხატა და სიცხისაგან იწვოდა. ფერების ჩანჩქერები გადმოფრქვეულიყო სიცხისაგან გამომშრალ, აყდერებულ ფოთლებზე და უცებ ვინატრე მოსამართლესაც გაეგონა ის, რაც მე დოლიმ მითხრა: ეს ბალახი ჩანგია, აგროვებს ჩვენს ამბებს და დღედაღამ ჰყვება – სხვადასხვა ხმაზე აყდერებული ჩანგია.

ჩვენ ვუსმენდით“ (Kepoti, 1973: 125).

პიროვნების ბუნებისადმი მიმართების საკითხებში ტ. კეპოტი ხშირად გვაგონებს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებას. მათ ადამიანთა თვისებები ბუნებაზე გადააქვთ. ბუნებას ადამიანივით შეუძლია ფიქრი, ლოდინი, მწუხარება, ამბის თხრობა, სიხარული. მოთხრობაში „ხმელი ნიფელი“ ვაჟა-ფშაველა წერს: „ყველას და მათ შორის მეც მიყვარს მაღალი, მწვანით, ყვავილებით მორთული მთა; გაზაფხულის სუნი, ახლად ამომავალი ბალახი, ახლად დამდნარის ყინულისთვის რომ უჯობნია, უცოდველად, უვნებლად ამოუჩენია თავი და შეჰყურებს მზეს. ქვეყანას, იჩქმალება, ინაბება, მაგრამ ნაზს, მიბნედილ სახეზე გამოუთქმელი ტრფიალება გადაჰფენია: – გავცოცხლდი, მაგლი ჩემს გამჩენსაო, – თითქოს დუღუნებს“ (Vazha - Pshavela, 1960: 763).

როგორც ვაჟა-ფშაველასთან კეპოტთანაც ბუნება ადამიანის განწყობას ესიტყვება, მოქმედება მიმდინარეობს ბუნების ფონზე, ბუნება აღძრავს მათ გმირებში პატრიოტულ გრძნობებსა და რომანტიკულ განცდებს. მათ მოთხრობებში ნაჩვენებია ბუნების თავისთავადი სილამაზე, სადაც ყველაფერი ჰარმონიულადაა შერწყმული და ამასთანავე კანონზომიერებას ექვემდებარება.

მსოფლიო ლიტერატურიდან ჩვენი ყურადღება მიიპყრო ლათინო-ამერიკელი მწერლის მოთხრობამ „ადამიანი და მთა“. მოთხრობაში სესარ ლეანტე გადმოგვცემს ლერნმის მჭრელი ჩია, სათვალეებიანი მამაკაცის ცხოვრებასა და განცდებს. მას უჭირს მძიმე სამუშაოს შესრულება, ყოველდღე ბანაკში საშინლად დაღლილი ბრუნდება. მას სიცოცხლის ძალასა და მომავლის იმედს აძლევს მხოლოდ მთა, რომელსაც როგორც მხსნელს შორიდან შესცქერის, ტკბება მისი სიდიადით და ოცნებობს მთის წვერზე ავიდეს. „ბანაკში მოვიდა თუ არა, მაშინვე დაინახა მთები.

ეს იყო პირველი, რაც თვალში ეცა, როგორც კი სატვირთო მანქანიდან ჩამოხტა. მთები იქვე, ბარაკის უკან აღმართულიყო და ცას სწვდებოდა. ქალაქელი გაცოცხლებული ათვალეირებდა მათ, თითქოს თავის სიცოცხლეში პირველად ნახაო. მთებზე ჯერ კიდევ ეფინა დილის ნისლი, როცა ბრძანებამ: „ადექით!“ – სიცვიისაგან აკანკალებული ზეზე წამოაგდო. ცოტა მოგვიანებით მთებს ნისლის მსუბუქი მოსასხამი კალთებიდან ჩამოუცურდებოდა და ჰაერში თეთრ მარმაშად გაიშლებოდა, შუადღისას კი მთელი თავისი დიდებულებით გამობრწყინდებოდა. დიახ, მთები თავიანთ სიდიადეს აჩვენებდნენ. ხარბად ჩააშტერდებოდა ხოლმე მთებს, თითქოს უტევდა და იპყრობდა მათ. მისი მზერა კლდიდან-კლდეზე, ფრიალოდან-ფრიალოზე ინაცვლებდა. თითქოს რაღაცას გამალებით ეძებდა იქ, მწვანე მასივებს შორის და თავისთვის დუდუნებდა: „აქედან ცხადია, არა ჩანს, მაგრამ სადღაც უნდა იყოს ბილიკი, არ შეიძლება იქით ბილიკი არ მიდიოდეს“ (Leante, 1974: 171-172).

ერთ დღეს, როდესაც ავადმყოფი და სიცხისაგან დაუძღურებული სამუშაოზე ვერ წავიდა, მოულოდნელად სადღაც გაუჩინარდება. საღამოს ვერავინ იპოვის მას. ბანაკში მხოლოდ ორი დღის შემდეგ დაბრუნდება. ბედნიერი, ბავშვურ გულუბრყვილო სახეზე მოზეიმე ღიმილით. როდესაც ჰკითხეს სად იყო, მთებისკენ გაიხედა, „ – ცხადია, ძნელი იყო იქ ასვლა... მაგრამ მაინც ავედი!“ (Leante, 1974: 174). – უპასუხა მან ცნობისმოყვარეებს და მაჩუქეროს ამ სიტყვებით სრულდება მოთხრობა.

ვაჟა-ფშაველას მოთხრობაში „მთანი მალაღნი“ ვკითხულობთ: „მთებო, მთებო“ რას ელით, ვის ელით? ნუთუ გყავთ სატრფო დიდი ხნის უნახავი? იქნება შვილი დაჰკარგეთ? იქნება ძმა, ან დედა გყავთ შორს წასული და არაფერი ამბავი მოგვლიათ? პასუხი არ ისმის, დგანან წარბშეუხრელად. ელოდნენ, ელიან და კვლავ ექნებათ მოლოდინი. რა დააშრობს იმათ გულში იმ მოლოდინის ზღვას? არა აქვს იმას ბოლო, არც დასასრული, როგორც ღვთაებას“ (Vazha-Pshavela, 1960: 801).

მთა ღმერთთან მიახლების, სულიერი ამაღლების სიმბოლოა, საიდანაც მთელი ქვეყანა მოჩანს, თავისი სიკეთითა და ბოროტებით, ცოდვითა და მადლით. სწორედ საკუთარი სულისა და სხეულის მხსნელად აღიქვამს მთას სესარ ლეანტეს მოთხრობის გმირი.

მთა მალაღ სულიერების, სინმინდის სიმბოლოა. ბიბლიაში ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა მთაზე ხდება. ძველ აღთქმაში ღმერთმა სინას მთაზე გადასცა მოსეს ათი მცნება. მთის სიმბოლური დატვირთვა მნიშვნელოვანია ახალ აღთქმაშიც. გავიხსენოთ ქრისტეს ქადაგება მთაზე ან მისი ფერისცვალება. მთის პარადიგმული სახისმეტყველება დამახასიათებელია როგორც ქართული, ასევე მსოფლიო ლიტერატურისათვის.

ჩვენს მიერ განხილულ ნაწარმოებებში ბუნება გასულიერებულია. იგი ესიტყვება ადამიანის განწყობას და თითქოს ცდილობს, უთანაგრძნოს მას. ბუნების ამგვარი გაგება დამახასიათებელია მსოფლიო ლიტერატურისათვის.

ლიტერატურა:

1. Kepoti T., Motkhrobedi, Tbilisi, 1973.
2. Vazha-Pshavela, Tkhzulebani, Tbilisi, 1960.
3. Leante C., Latinuri Amerikis mtserlebi, rcheuli motkhrobedi, Tbilisi, 1974.

Eka Vardoshvili

NATURE IN THE WORKS OF VAZHA-PSHAVELA
AND WORLD LITERATURE

Summary

It would be hard to find a writer in the world literature representing the nature in the works as Vazha-Pshavela did in his literary heritage.

In his works Vazha-Pshavela made synthesis of pre-existing understanding of the nature and at the same time he introduced new ideals. In the issues of reference to the nature, the sample of lyric prose of the American writer Truman Capote "The Grass Harp" reminds us of Vazha-Pshavela's stories. Let us remember "An old beech", "The mountain spring", "The mountain height"... The nature in Truman Capote's stories is perceived from almost all aspects as it is described in the works of Vazha-Pshavela. In the works of Vazha-Pshavela the nature is animated as well as in Truman Capote's works. It can think, wait, and grieve just like a human being. At the same time, the nature suits the mood of a human being, the action takes place against the background of the nature, and the nature arouses patriotic and romantic feelings. In their works the original beauty of the nature is shown where everything is harmoniously combined.

It is noteworthy that Truman Capote is an outstanding representative of the American Literature. The story "The Grass Harp" written in 1951 occupies a significant place among the writings of Truman Capote. The main heroes of the story are looking shelter in the nature. The real and unreal worlds merge here for them. The story begins and ends by getting closer to nature.

Cesar Leante's story "A man and the mountain" attracted our attention from world Literature. And exactly this mountain is perceived by the hero of Cesar Leante's story as a savior of his soul and body.

ისტორია
HISTORY

ქეთევან მანია

**ლინგვისტური იდენტობა იაკოვ გოგებაშვილის
პუბლიცისტურ მიმდევრობაში**

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის დ. გუ-
ლიას სახელობის ისტორიისა და კულტურის ინსტიტუტმა*

*მხოლოდ დედა-ენა არის ენა სულისა და გულისა,
– ყველა უცხო ენანი-კი ენანი სახსოვრისანი*

იაკობ გოგებაშვილი

ენა იძლევა არამარტო კულტურის მონაპოვრების, არამედ სოლიდა-
რობის სენტიმენტების და იდეოლოგიების ცირკულაციის საშუალებას.
ამგვარად, ენა ხელშემწყობ ვითარებას ქმნის ჯგუფის ჰომოგენურობი-
სა და ექსკლუზიურობისათვის. ამასთან ერთად, ენას აქვს სიმბოლური
მნიშვნელობაც, რომელიც უკავშირდება ჯგუფის წევრების თვითაღ-
ქმებს, მათ მიერ იმის განცდას და რწმენას, რომ მშობლიური ენა გან-
საკუთრებულია, საღვთოა, კურთხეულია, და ა.შ. (Chkhartishvili, Mania
2010: 472-483). აღნიშნულიდან გამომდინარე ფრიად საინტერესოა ენო-
ბრივ საკითხებთან დაკავშირებით, გოგებაშვილის შეხედულებებზე დაკ-
ვირვება იდენტობის ისტორიის კვლევის კონტექსტში.

ი. გოგებაშვილის პუბლიცისტური წერილები, რომლებიც ენობრივ
საკითხებს შეეხება, არაერთ მკვლევარს აქვს შესწავლილი. აღნიშნავ
ზოგიერთ მათგანს: შ. ძიდიგურის „იაკობ გოგებაშვილი და ქართული
საერთო-სახალხო ენა“ (Dzidiguri, 1952); ზ. ჭუმბურიძის „იაკობ გოგე-
ბაშვილი და ქართული ენის საკითხები“ (Chumburidze, 1956, #10: 182); ი.
ქავთარაძე „იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენა“ (Qavtaradze, 1956); ი.
მეგრელიძის „იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა“ (Megrelidze,
1973, 1988); ვ. რამიშვილის „მოდღვარი დედაენისა: იაკობ გოგებაშვილი“
(Ramishvili, 1993); იაკობ გოგებაშვილის ღვანლი და დამსახურება მრავ-
ალი ასპექტით აქვს წარმოჩენილი გ. გოგოლაშვილს თავის წიგნში. ეს
არის ავტორის მიერ სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული სამეცნიერო
და პუბლიცისტური წერილების კრებული იაკობ გოგებაშვილზე და მის
დედაენაზე. განხილულია იაკობ გოგებაშვილის ღვანლი, ქართველური
ენობრივი სივრცე იაკობის თვალთახედვით, ბრძოლა დედაენის გადარ-
ჩენისათვის, დედაენის დღევანდელი მდგომარეობა (Gogolashvili, 2014)
და სხვა.

ჩემს მიზანს არ შეადგენს ი. გოგებაშვილის ცხოვრება-მოღვაწეობის
შესახებ შექმნილი გამოკვლევების ისტორიოგრაფია, რომელიც მრავ-

ვალრიცხოვნობით და მრავალმხრივობით გამოირჩევა. ჩემი მიზანია მისი ცხოვრება-მოღვაწეობა განსხვავებული კუთხით გავაანალიზო და ახალი შტრიხებით გავხადო საინტერესო მკითხველისათვის. წინამდებარე გამოკვლევაში შევეცდები იაკობ გოგებაშვილის ღვაწლი ქართული ლინგვისტური იდენტობის შენარჩუნებაში წარმოვაჩინო ეთნოსიმბოლისტური მიდგომის ფარგლებში. ძირითად აქცენტს გავაკეთებ საზოგადოებრივ აღქმებზე, ნაციონალურ გრძნობებზე, ღირებულებებზე.

XIX ს-ს II ნახევარში რთული გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა ქართული იდენტობა. რუსეთის იმპერიული პოლიტიკა გააფთრებით უტევდა ყოველივე ქართულს. რეჟიმის მთავარი სამიზნე გახდა იდენტობის ენობრივი მახასიათებელი. დაიწყო საგანმანათლებლო სივრცის რუსიფიკაცია. ქართული სასწავლებლებიდან საერთოდ ამოიღეს ქართულ ენაზე სწავლება და ქართველი ყმაწვილების აღზრდა ქართულის არ მცოდნე მასწავლებლებს ჩააბარეს. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, მედიაში ინტენსიური მსჯელობა გამართული დედა ენის მნიშვნელობის, პირველდაწყებითი განათლების მშობლიურ ენაზე მიღების, საერთოდ, სასწავლებლებსა და ოჯახში ქართული ენის ფუნქციის საკითხებზე. დედაზრი ამ წერილებისა მდგომარეობდა იმაში, რომ ხალხის განათლება, რომელიც უარყოფდა დედაენის შუამდგომლობას პირველდაწყებითი განათლების გადასაცემად, გახსნის მაგიერ გონებას უხშობდა ახალ თაობას, გონებითად და ზნეობითად ამდაბლებდა და აღარიბებდა მას. ერთი სიტყვით, პირდაპირ ეწინააღმდეგებოდა ხალხის განათლების დანიშნულებას.

ბეჭდურ მედიაში ენობრივი თვალსაზრისით გაშლილ დისკუსიებში აქტიურად იყო ჩართული იაკობ გოგებაშვილი. მან, ერთი მხრივ, სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადა რუსიფიკატორულ პოლიტიკას, მეორე მხრივ, დაუღალავ მოღვაწეობას ეწეოდა სამოქალაქო ცნობიერების ასამაღლებლად, მშობლიური ენის, ლიტერატურის, ისტორიის სიყვარულის გასაღვივებლად და გასაძლიერებლად.

როგორც აღვნიშნე „რეაქციის“ წლებში ძლიერ დამცრობილ მდგომარეობაში აღმოჩნდა ქართული ენა. კავკასიის სამოსწავლო მზრუნველის კ. იანოვსკის (1878-1899 წწ. იყო კავკასიის სწავლა-განათლების მზრუნველი) მიერ შემუშავებული სწავლების გეგმა ფარულ, მუხანათურ გარუსების პოლიტიკას ემსახურებოდა. სწორედ გეგმის ეს სიფლიდე გამოაშკარავა და გაამათრახა ი. გოგებაშვილმა. გამოარკვია, რომ იანოვსკის სამოსწავლო გეგმა და ღირექტორებისთვის სასწავლო გეგმასთან დაკავშირებით გამოგზავნილი წერილი ერთმანეთთან შესაბამისობაში არ მოდიოდა (Droeba 1881, №50). კავკასიის სამოსწავლო ცირკულარის მონაცემებით, გიმნაზიებსა და სხვა სასწავლებლებში ქართული ენისათვის მეექვსე გაკვეთილები ყოფილა დანიშნული და იმდენად მცირე საათები ჰქონია დათმობილი, რომ ბევრად ჩამორჩებოდა მეორე თუ მესამე ხარისხის საგნებს. ცირკულარის მიხედვით, თბილისის გიმნაზიაში ქართულ ენას წელიწადში 156 გაკვეთილი ჰქონია. თბილისის საქალაქო გიმნაზიაში ქართული ენისათვის 23 გაკვეთილი ყოფილა განწესებული მაშინ, როდესაც სომხურ ენას ამ სასწავლებელში 101 გაკვეთილი

რგებია. ხოლო ალექსანდროვის სამასწავლებლო ინსტიტუტში, სადაც აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ქართულ ენაზე სწავლება, რადგანაც ეს ერთადერთი სასწავლებელი იყო თბილისში, რომელშიც უმრავლესობას ქართველობა შეადგენდა და საიდანაც მასწავლებლები გამოდიოდნენ საქალაქო სკოლებისათვის, ქართული ენის ხსენებაც არ ყოფილა (Iveria, 1882, №2).

იგივე მდგომარეობა ყოფილა გორის საოსტატო სემინარიაში, რომელიც ამზადებდა ასევე მასწავლებლებს სასოფლო სკოლებისთვის. საერთოდ ამოუღიათ ქართულის სწავლება. ამასთან, სემინარიის მასწავლებელს ნათიევს სწავლების უკუღმართი მეთოდი – ქართული ენის რუსული ასოებით სწავლება შემოუღია. რადგან რუსულ ანბანს აკლია ასოები ქართულის გამოსახატავად ნათიევს ახალი ასოები გამოუგონია. აღნიშნულ აღმამფოთებელ გარემოებას ი. ჭავჭავაძის და ი. გოგებაშვილის კრიტიკული გამოხმაურება მოჰყვა. ამიტომაც აქვს სახელმძღვანელოს განსაკუთრებული მნიშვნელობა, შეუძლია ნალმა ნაიყვანოს მთელ ხალხში განათლება და უკუღმაც დააბრუნოს, – წერს გულისტკივილით ი. გოგებაშვილი (Droeba, 1877, №74, 75, 76).

სწავლა-განათლების მხრივ არსებულ ვითარებას თვალსაჩინოდ ასახავს ი. გოგებაშვილის სტატია „ხე ნაყოფით იცნობება“. ავტორის აღმფოთებას იწვევს ის ფაქტი, რომ ქრისტიანობის აღმადგენელი საზოგადოების სკოლებში გამოცდის დროს, რომელიც წინა წლის (ანუ 1879 წლის – ქ. მ.) სექტემბერში ჩატარებულა, არ აღმოჩნდა ერთი მონაფეც კი სამასწავლებლო სემინარიაში მიღების ღირსი. მისი შეხედულებით, აღნიშნული სკოლების უნაყოფობის უმთავრესი მიზეზი დედაენაზე სწავლების აკრძალვა იყო (Droeba 1880, №2, №3). აქ ხაზგასმულია, რომ სკოლა ხალხს უნდა ემსახურებოდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ნაყოფს ვერ გამოიღებს. სასოფლო სკოლები ძირითადად გლეხების ინიციატივით და ხარჯით იყო გამართული და სწორედ გლეხების ინიციატივით უნდა ყოფილიყო გათვალისწინებული. გლეხობის ინიციატივი კი ითხოვდა განათლების მიცემას მათი შვილების კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად. სასოფლო სკოლა ამ ინიციატივს მოკლებული აღმოჩნდა, რადგან მშობლიურ ნიადაგს იქნა მოცილებული (Droeba, 1881 №57).

ასეთივე უნუგემო მდგომარეობა იყო სხვა სასწავლებლებშიც. მაგალითად, სასულიერო სასწავლებლებში, სადაც ქართული ენის სწავლება განსაკუთრებულ საჭიროებას წარმოადგენდა, ვინაიდან სასწავლებელს უნდა აღეზარდა ჭეშმარიტი სულიერი მოძღვრები, საერთოდ ამოღებულ იქნა სწავლებიდან. შედეგად საზოგადოებას უბრუნდებოდა ყოველი ეროვნული საუნჯის ცოდნას მოკლებული მოძღვარი, რომელიც თავის მოვალეობას ვერ ასრულებდა. ი. გოგებაშვილი აქვე მიუთითებს, რომ კათალიკოსობის გაუქმებამ და ეგზარქოსობის შემოღებამ, სასულიერო ახალგაზრდობის აღზრდა და სწავლა ააცდინა თავის ნამდვილ მიზანს – „ქართველ ხალხისათვის ჭეშმარიტის მოძღვრების მომზადებას – და დააყენა გადაბირების გზაზე“. ამ დროიდან დაარსდა ჩვენში სასულიერო სასწავლებლების ნაცვლად, სქოლასტიკური (ანუ ფორმალური)

ბერძნულ-ლათინური სემინარიები. ჩვენი ქვეყნის სასულიერო საქმეების წარმართველად დაინიშნა უმაღლესი სინოდი, რომელმაც რუსულ ყაიდ-აზე გარდაქმნა ჩვენი სემინარიები. ეგზარქოსები თუ რაიმე გონიერ მოსაზრებას წარადგენდნენ ხოლმე სინოდში, ისეთ მოსაზრებას, რომელიც ზედ გამოჭრილი იყო ჩვენს ცხოვრებაზე, უარი მოსდიოდათ – იმ საბუთით, რომ თქვენი წადილის შესრულება საზოგადო წესდების ჰარმონიას დაარღვევსო, თითქოს ერის ცხოვრება ყოფილიყოს დაწესებული წესდებისათვის და არანესდება ერის ცხოვრებისათვის. XIX ს-ის 60-იან წლებში ეგზარქოს ევსევის შეუნიშნავს ის გარემოება, რომ ქართველი მღვდლები არამცთუ ვერ აღავლენდნენ ქადაგებას ქართულ ენაზე, არამედ საეკლესიო წიგნებს ბორძიკით კითხულობდნენ და წინადადება წამოუყენებია თბილისის სასულიერო სასწავლებლებში ქართული ენის სწავლების გაძლიერების თაობაზე, თუმცა მთავრობისაგან უარი მიუღია (ივერია, 1882, №2). სკოლების ასეთივე უნაყოფობა აღინიშნება 90-იანი წლების მიწურულსაც. „ჩვენებურმა სკოლამ, არა თუ ვერავითარი ცვლილება ვერ მოახდინა ერის სულიერს ცხოვრებასა და ეკონომიკურს ვითარებაში, არამედ ისიც-კი ვერ მოახერხა, რომ უბრალო წერა-კითხვა გაევერცელებინა ხალხში“, – მიუთითებს ი. გოგებაშვილი და აქვე მოჰყავს მაგალითები ამ მდგომარეობის ფაქტებით გადმოსაცემად. 1897 წ. მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის დროს ქართულ სოფლებში, სადაც სკოლა დიდი ხნის დაარსებული იყო, არ აღმოჩნდა ისეთი პირები, რომლებიც შეძლებდნენ უწყების ფურცლებში ჩაენერათ საჭირო ცნობები ქართულად ან რუსულად. ამიტომ ყველა სოფელში პოლიციას შეუსრულებია ეს საქმე. აი სხვა მაგალითიც. როდესაც სოფელი განაჩენს ადგენდა, გლეხკაცთა შორის არავინ აღმოჩნდა ქართული წერა-კითხვის მცოდნე ხელი რომ მოენერა განაჩენისთვის. ასეთი მდგომარეობა ყოფილა სოფლებში, სადაც სკოლები ათ წელნადზე მეტი ხანია დაარსებული იყო (ივერია, 1902, №70).

ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა სასწავლო სახელმძღვანელოების შედგენას. თუ სახელმძღვანელო გონიერ მიმართულებას მოემსახურებოდა, სასურველ ნაყოფს გამოიღებდა და დიდ სამსახურს გაუწევდა სკოლასაც და საზოგადოებასაც.

„მაგრამ თუ იგი ასცდენია პედაგოგიურს დედა-აზრსა, მოსწყვეტია ეროვნულს ნიადაგს და ემსახურება რომელსამე უკუღმართს მიმართულებასა, ხალხის განათლების მაგიერ, მაშინ სახელმძღვანელო შეადგენს სკოლისათვის და ხალხისათვის ნამდვილს სანამლავსა.

ნასწავლთა დასი, რომელიც წინამძღოლია და გზის გამკვლევი ხალხისა, ყოველთვის სიფრთხილით იქცეოდა ამ საქმეში, მეტადრე იმ ქვეყნებში, სადაც სკოლა სურდათ გაეხადნათ პოლიტიკურ იარაღად. იგი იყო დაუძინებელი მცველი პედაგოგიურის და ეროვნულის პრინციპებისა და არც ერთს სახელმძღვანელო წიგნში მას ვერ შეეპარებოდა უკუღმართი მიმართულება... დედა-ენის სახელმძღვანელოებს ვრცელს საფუძველზედ აყენებდნენ, ფართო თვისებას აძლევდნენ მაშინაც კი, როდესაც ზემო სფერათა მიმართულება თხოულობდა მის ვინრო კა-

ლაპოტში მოქცევასა; სახელმწიფო ენის სახელმძღვანელოებს ადგენდენ ისე, რომ შეუძლებელი გაეხადნათ მისი დანყება, ვიდრე დედა-ენას, სამშობლო წერა-კითხვას და გრამატიკას არ შეისწავლიდენ მოსწავლენი“ (Droeba 1883, №202).

ასე რომ იაკობ გოგებაშვილის ეს მსჯელობა პირდაპირი მოწოდებაა სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოიწვიოს ქართული ინტელიგენცია თავისი ვალდებულების შესასრულებლად, რათა დაიცვას საკუთარი „ვინაობა“ / იდენტობა. ამ შემთხვევაში პედაგოგიური პრინციპების დაცვა „ვინაობის“ დაცვის ტოლფასი იყო. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აუცილებლობას წარმოადგენდა სასკოლო სახელმძღვანელოების სწორი მიმართულებით შედგენა სწავლა-განათლების წარმატებისათვის, რაც მოზარდის ეროვნულ ფესვებზე აღზრდას განაპირობებდა.

აღნიშნული თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობის მოვლენა იყო 1876 წ. ი. გოგებაშვილის მიერ ქართული ენის სახელმძღვანელოს „დედა ენის“ შედგენა. დიდი შრომა გაუწევია პედაგოგიური პრინციპების გათვალისწინებით, ყმანვილთათვის პირველდანიებითი სახელმძღვანელოსთვის მასალების შესაგროვებლად. იგი სოფელში გადასახლებულა და შეუკრებია ხალხური მეტყველების ქმნილებები. წერა-კითხვის შესასწავლ მასალასთან ერთად საგანგებოდ შეურჩევია ზნეობრივ, მორალურ, პატრიოტულ მოტივებზე საყმანვილო თქმულებები, ხალხური შემოქმედების ნიმუშები, ისტორიული, გეოგრაფიული, ეთნოგრაფიული ხასიათის მოთხრობები (Cnobis furceli 1896, №76). თემების შერჩევასა გათვალისწინებული აქვს უმნიშვნელო ნიუანსიც კი, რათა ყმანვილს გაადვილებოდა მარტივიდან რთულზე გადასვლა. მთელი ოცი წელიწადი უღრმავდებოდა ყმანვილთათვის პირველი სახელმძღვანელოს შედგენას. ასეთი დიდი შრომით შეუქმნია ქართული კულტურის „აღუხოცველი ძეგლი“¹ – „დედა ენა“, რომელიც ავტორის სიცოცხლეში 33-ჯერ გამოცემულა.

სულაც არ არის გასაკვირი ეროვნულ პრინციპებზე შედგენილ, ხალხურ ფესვებზე დაფუძნებულ სახელმძღვანელოს წინააღმდეგობა შეხვედროდა მთავრობის მხრიდან. დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, ქართულ სასწავლებლებში სახელმძღვანელოდ სამზრუნველო სამოსწავლო საბჭოს მაინც „დედა ენა“ დაუმტკიცებია (ივერია, 1877, № 2, 3).

პირველდანიებითი განათლების მშობლიურ ენაზე მიღების და საერთოდ, სასწავლო პროგრამაში ცვლილებების აუცილებლობაზეა საუბარი. გოგებაშვილის პუბლიკაციაში „განმარტებითი წერილი სწავლების პლანისა, რომელიც მიღებულ უნდა იქმნას სამეურნეო სკოლაში. წინამძღვრიანთ კარს“². ავტორს დასაბუთებულად აქვს წარმოდგენილი მო-

¹ ეს სიტყვები ი. გოგებაშვილს ეკუთვნის და იყენებს იმერეთის მღვდელმთავრის გაბრიელ ეპისკოპოსის ღვანლის აღსანიშნავად (Iveria 1896, №56).

² 1883 წელს საკუთარ მამულში ილია წინამძღვრიშვილმა თავისი ხარჯითა და „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დახმარებით წინამძღვრიანთკარს გაუხსნია სასოფლო-სამეურნეო სკოლა (Droeba 1883, №136).

საზრება¹ სასოფლო სამეურნეო განათლების მიღების, მშობლიურ ენაზე სწავლების მნიშვნელობის შესახებ.

დედაენის მნიშვნელობა რომ მკითხველისთვის უფრო ნათელი იყოს, ი. გოგებაშვილი მოიხმობს მაგალითებს სხვა ქვეყნების ისტორიიდან. საუბრობს იმპერატორ ალექსანდრე მეორის 1864 წ. პოლონეთის მთავარმმართველისადმი დაწერილ რესკრიპტზე, რომელშიც დედაენაზე სწავლების აუცილებლობა საქალაქო თუ სასოფლო სკოლებში დაურღვეველ საჭიროებად არის გამოცხადებული. იმავე წლის პოლონეთის გუბერნიების სასწავლებლებისათვის დამტკიცებულ წესდებაში კი აღნიშნული ყოფილა, რომ „ყოველს პირველდანიყებით სასწავლებლებში სწავლა უნდა იყოს იმ ენაზე, რა ენაზედაც ლაპარაკობენ იმ ქალაქისა და სოფლების მცხოვრებნი, სადაც სკოლაა გამართული“.

შოტლანდიის მაგალითზე ნაჩვენებია, თუ როგორი გასაოცარი ცვლილება მოახდინა სახალხო სკოლებში დედაენაზე სწავლებამ. ხალხში განათლების მოფენა დასახელებულია ორ ნაწილად გათიშული ბრიტანეთის პოლიტიკური გაერთიანების განმაპირობებელ ფაქტორად. განსხვავებული შედეგი მოჰყვა ორგვარ წესს უცხოთემელების განსანათლებლად წარმართულ ქმედებებს პრუსიასა და ავსტრიაში. ავტორის აზრით, ავსტრია წარმოადგენდა საგულისხმო მაგალითს იმისას, რომ არავითარი სიკეთე არ მოაქვს სახელმწიფოში მიღებული ენის ძალადობით გავრცელებას. რადგანაც ეს ძალადობა ეროვნობის მოსპობისაკენ იყო მიმართული, იგი აღძრავს ხალხში ნაციონალურ გრძნობას, რომელიც თვით ძალადობითვე იკვებება და აქეზებს ხალხს იხმაროს ყოველი ღონე ეროვნობის დასაცველად. ავსტრიამ ამგვარი მოქმედებით არამცთუ თავის წადილი ვერ შეისრულა და თავის ქვემეგრდომი უცხო ხალხები ვერ „გაანემცა“, არამედ უფრო აუყარა გული „ნემეცობაზედ“. განსხვავებით ავსტრისაგან, პრუსია, პირიქით, ყველანაირად უწყობდა ხელს შეერთებული პროვინციების განათლებას. სწავლა დედაენაზე მიმდინარეობდა და პრუსია თვითონ ითხოვდა გერმანული ენის სწავლებას. პრუსიის მაგალითი გვასწავლის, რომ სახალხო სკოლა საუკეთესო საშუალებაა ნაციონალურ მძულვარების მოსასპობად, მაგრამ მხოლოდ მაშინ, როდესაც სკოლა არ ჩაგრავს და არ ასუსტებს დაპყრობილ ხალხთა, არამედ ამალღებს მათ სულიერ და ზნეობრივ მხარეს, ნათელსა ჰფენს, ავითარებს მათს ჭკუა-გონებას, სარწმუნოებას და დააყენებს მათ კეთილდღეობის გზაზე (Iveria 1881, №12).

ევროპის სახალხო სკოლის ისტორია და გამოცდილება მოწმობს ავტორის სწავლების გეგმის საფუძვლიანობას და გვარწმუნებს, რომ მის შესრულებას უნდა მოჰყოლოდა ხალხის გონებისა და ზნეობის განვითარება და კეთილდღეობა. ავტორის მითითებით, ქართველებს ჯერ კიდევ არ ჰქონიათ გაცნობიერებული ხალხის განათლების დიდი მნიშვნელობა. ასეთ შემთხვევაში საზოგადო აზრის განმტკიცებისთვის ძალიან სა-

¹ იაკობის მიერ შემუშავებული სასწავლო გეგმა მთავრობის მიერ იქნა დამტკიცებული (Droeba 1883, №107).

სარგებლო იყო ისეთი მაგალითები, როგორცაა დაცემული შოტლანდიის ფეხზე დაყენება და აყვავება სახალხო სკოლების მეშვეობით. მხოლოდ ამგვარ მაგალითებს შეეძლო თვალი აეხილა საზოგადოებისთვის, მხურვალე თანაგრძნობა აღედრა მის გულში და გამოეწვია თაოსნობა და დახმარება ამ საქმეში. განათლება ქართველთა უპირველეს საჭიროებას შეადგენდა და უდიდესი სიკეთის მოტანა შეეძლო, განავითარებდა ხალხს გონებით, აამაღლებდა ზნეობით და მისცემდა კეთილდღეობას. ამასთან, სახალხო სკოლა იყო საუკეთესო ღონისძიება ჩვენი ვინაობის აღდგენისათვის. ამიტომ აუცილებელი იყო მთელი საზოგადოების ჩართვა და დახმარება წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებისთვის ხალხის განათლების წარმატებისათვის ზრუნვაში. ეს იყო ი. გოგებაშვილის პუბლიკაციების მიზანი. განათლების წარმატება კი აუცილებელ პირობას წარმოადგენს „ვინაობის“ შენარჩუნებისათვის.

ისეთ ვითარებაში, როდესაც ენა უკიდურესად დამცრობილ მდგომარეობაშია, სრული ინდიფერენტიზმია გამეფებული თვითობის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლის მიმართ თვით ქართველებშიაც, ნაციონალური გრძნობების გასაღვივებლად დიდი მუშაობა იყო საჭირო. ამ მხრივ საყურადღებო ი. გოგებაშვილის კიდევ ერთ პუბლიკაციაზე შევჩერდები, სადაც აღშფოთებას გამოთქვამს იმ გარემოების გამო, რომ ქართული ენა გამოძევებულ იქნა არა მარტო სასწავლებლებიდან, არამედ ქართული ოჯახებიდანაც. მის გაკვირვებას იწვევს განათლებული ოჯახების შვილების უცხო ენაზე საუბარი. იმ ოჯახების შვილებისა, რომლებიც 40-60-იან წლებში მამულის სიყვარულს ქადაგებდნენ ლიტერატურაში, ახლა კი თვითონაც უღალატეს ეროვნობას და სახლებიდან გამოაძევეს ქართული ენა. ვრცელ საუბარს უმართავს მათ დედაენის მნიშვნელობის შესახებ:

„დედა-ენა არის ძვირფასი საღარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიაც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონების, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულ ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით. ამიტომ, როდესაც რომელიმე მშობელი თავის შვილს დედა-ენას აშორებს და უცხო ენაზედ ასწავლის, რასა შვრება ის ამითი? იგი ართმევს თავის შვილს ერთადერთს ღონისძიებას გონების სწორე გახსნისათვის... ბავშვი დაბადებიდანვე მოკლებული დედა-ენის გამაცოცხლებელ გავლენას, ძნელად ისწავლის ჯეროვან აზროვნობას“...

აქაც დედა ენას ასახელებს იდენტობის განმსაზღვრელ ფაქტორად და ნაციონალური გრძნობის გასაძლიერებლად ყურადღებას ამახვილებს ისეთ ღრმად გულში მოსახვედრ სიტყვებზე, როგორც არც ერთ სხვა ენაში არ მოიპოვება, მაგალითად: „შენი ჭირიმი“, „შენ გენაცვალე“, „შენ გეთაყვანე“, „თავ-შემოგევლე“, „ნამლად დაგედე“ და მრავალი სხვა.

„დაახ, მხოლოდ დედა-ენა არის ენა სულისა და გულისა, – ყველა უცხო ენანი არიან ენანი სახსოვრისა“, – ასკენის ი. გოგებაშვილი (Iveria 1890 №100).

ამგვარი თვალსაზრისების მოშველიებით ი. გოგებაშვილი ცდილობს ქართველ მკითხველებში ნაციონალური სენტიმენტების აღძვრას, მათ გამსჭვალვას მოქალაქეობრივი ვალდებულების აღსრულების გრძნობით და ეროვნული იდეის გარშემო ქართული ერთობის დარაზმვას.

ენას ამ განსაკუთრებულ ფუნქციას სძენს მასში ხალხის კულტურული მონაპოვრების, მისი სულიერი ცხოვრების ისტორიის დაცულობა. ეს გარემოება აქცევს მას ერის წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ერთობის შემქმნელად. ცხადია, ენა ხალხის არსებობისათვის აუცილებელი ფაქტორია. ამიტომაც როცა ენა ქრება, ხალხიც წყვეტს არსებობას. ე.ი. სწავლება ხალხის ენაზე, რომელშიც ხალხის გრძნობებია გამოხატული, მნიშვნელოვანია სკოლის წარმატებისათვის.

ადამიანი, მოკლებული დედა ენის ცოდნას და მკვიდრს სულიერს კავშირს თავის სამშობლოსთან და ერთან, ემსგავსება საბრალო ობოლს, სანყალ სტუმარს, რომელსაც არ გააჩნია თავისი საკუთარი სახლი ამ ქვეყანაზე. აქ ისევ უშინსკის მიმართავს, რომლის შეხედულება პირდაპირ ეხმიანება ი. გოგებაშვილის წერილის დედააზრს:

„გაჰქრა ენა ერისა? გაჰქრა თვითონ ერიცა. და თუ ადამიანის სული ძრწუნდება ერთის კაცის მოკვლის წინაშე, მაშ რაღა უნდა იგრძნოს მან, როცა გაუქმებას უპირებენ ათასის წლის ისტორიულს სიცოცხლეს ხალხისას, ამ უმაღლესს ქმნილებას ქვეყანაზე.“

ერის გაქრობა მარტო მის კერძო უბედურებას არ წარმოადგენს, მოასწავებს, იგი ნამდვილს დანაკლისს შეადგენს თვით კაცობრიობისათვისაც, რადგანაც ამითი კაცობრიობას ესპობა, უშრება ერთი წყარო-თაგანი, რომელნიც ავსებენ შეერთებულად თავისებურობის მსოფლიო ზღვასა“.

ასეთი ფართო ხასიათის საუბრები მკითხველთან როგორც უკვე არაერთხელ მივუთითე, აუცილებლობით იყო განპირობებული. ვინაიდან ჩვენს სკოლებში რუსული ენის ქართულ ენასთან პარალელურად სწავლებას ქართველებშიც ჰყავდა მხარდამჭერები, რომელთა შორის იყვნენ: სენაკის უეზდის უფროსი ბ. ბებურიშვილი, სენაკის განყოფილების მომრიგებელი მოსამართლე ი. ბერიძე და სხვები. ამ ბატონების განცხადებას – ქართული ენის პარალელურად მოსწავლეებმა სკოლებში ისწავლონ რუსული ენა, „ჩინოვნიკურ ერთგულებას“ უწოდებს ი. გოგებაშვილი. საყურადღებოა, რომ ეს ბატონები სამეგრელოს ხალხის სახელით საუბრობდნენ, თითქოს ხალხის სურვილს ახმოვანებდნენ. ი. გოგებაშვილი აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, სწორედ, ხალხის თვალსაზრისს წარმოუდგენს მკითხველებს. მიუთითებს, რომ მასწავლებელთა კრებაზე ხალხის აზრს გამოთქვამდნენ სწორედ სოფლის მასწავლებლები, რომლებიც მუდამ ხალხში ტრიალებდნენ, ემსახურებოდნენ მათ და ყველაზე კარგად იცოდნენ ხალხის მოთხოვნილება განათლების შესახებ. მასწავლებელთა კრებას კი ერთხმად გადაუწყვეტია, რომ სოფლის სკოლებში ოთხი წლის სწავლების კურსი ქართულ ენაზე ყოფილიყო და რუსულის სწავლება მხოლოდ მესამე წლიდან დაწყებულიყო (Droeba 1881, №8).

ერთ-ერთი უმთავრესი ადგილი უკავია „ივერიაში“ სახალხო

სკოლების მონყობაზე მსჯელობას. ი. გოგებაშვილი საჯაროდ კიცხავს იმ პირებს, რომელთაც ხელი მიუწვდებოდათ სკოლის საჭიროებებზე და შესაბამისად არ ასრულებდნენ თავიანთ მოვალეობას, რომლებიც ცდილობდნენ სკოლა დაეცილებინათ თავისი წმინდა დანიშნულებისათვის – ცოდნის და სწავლის მოყვანა ხალხში. ამის მაგალითი იყო ჩვენს სასწავლებლებში რუსული ენის უმართებულო – რუსი ბავშვებისთვის შედგენილი სახელმძღვანელოთი სწავლება, მაშინ, როდესაც არსებობდა გ.კალანდარიშვილის შესანიშნავი წიგნი „სახელმძღვანელო რუსული ენის სასწავლებლად ქართველ ახალ მოსწავლე ყმანვილთათვის“ (1865 წ.). მაგრამ ქართველთა გარუსების აქტიური მხარდამჭერნი ყოველნაირი ხერხით უშლიდნენ ხელს რიგიანი სახელმძღვანელოების გავრცელებას.

ი. გოგებაშვილი წერილში „უკუღმართი ნაბიჯი“ (Iveria, 1883, №3) სასტიკად აკრიტიკებს ჩვენს სასწავლებლებში შემოღებულ უმართებულო სწავლების მეთოდს. იგი მიუთითებს, რომ უცხო ენის შესწავლისათვის დანიშნული სახელმძღვანელო განსაზღვრული რაოდენობის სიტყვებს არ უნდა გადასცილდეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბავშვის გონებას გადამეტებულ სამუშაოს მისცემს და წარმატებას შეუძლებელს გახდის.

სახელმწიფო ენა და დედაენა ქართველისათვის ამ დროს გამიჯნული იყო. ქართული ინტელიგენცია აღიარებდა სახელმწიფო ენის კარგად ცოდნის აუცილებლობას, მაგრამ თვლიდა – მისი სწავლება ისე უნდა წარმართულიყო, რომ ამ პროცესს მოზარდის გონებიდან მშობლიური ენა კი არ განედევნა, პირიქით, უცხო ენის ათვისებას დედაენის უკეთ შესწავლა მოჰყოლოდა (Chkhartishvili, Mania 2011: 312). ამიტომ ცდილობდა რუსულის სახელმძღვანელოდ დამკვიდრებულიყო ქართულენოვანი მოწაფეების მოთხოვნილების გათვალისწინებით ქართველი ავტორის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელო. სწორედ ასეთი სახელმძღვანელო – «Русское Слово» იქნა გამოცემული 1887 წ. ი. გოგებაშვილის მიერ ქართული სკოლებისთვის, რომელსაც დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა ქუთათური განათლების წარმომადგენლებისგან. ქუთაისის სასწავლებლებში გარკვეული წრის წყალობით, არ გამოიყენებოდა მთავრობის მიერ დამტკიცებული აღნიშნული სახელმძღვანელო (Iveria, 1890, №265). ამის მიზეზი აღმოჩნდა ლევიცკის¹ მიერ გამოცემული წიგნი «Курсъ русскаго языка для грузинскихъ начальнихъ школъ». ქუთათურ განათლების მესვეურებს გადაუწყვეტიათ ამ სახელმძღვანელოთი სარგებლობა (Iveria 1891, №87).

ი. გოგებაშვილი ლევიცკის გამოცემულ სახელმძღვანელოს უძღვნის კრიტიკულ წერილებს სათაურით „პედაგოგიური საკვირველება ანუ

¹ XIX ს-ის 90-იან წ-დან იმერეთის საგუბერნიო სკოლების ინსპექტორად დაინიშნა პოლონური წარმომავლობის ლევიცკი (თ. სახოკია. თქვენ რაღას მისდევთ? თ. სახოკიას ეს წერილი „მცოდნეს“ ფსევდონიმით გამოუქვეყნებია ხობის რაიონულ გაზეთში 1933 წელს. №6-7, რომელსაც საფუძვლად დაედო რუსთაველის სახ. სახელმწიფო თაეტრში გამართულ კრებაზე 1925 წ. წაკითხული მოხსენება (Komunisti 1925, №219; Saqartvelos respublika 1992, №176-177).

«Курсъ русскаго языка для грузинскихъ начальнихъ школъ, годъ первый, составилъ Ф. Левитскій». როგორც რეცენზიიდან ჩანს, სახელმძღვანელოში რუსული ენის სწავლება ჯანსაღ მეთოდზე არ იყო დამყარებული. მისი შეხედულებით, რუსული ენის სწავლება ჩვენს სკოლებში ორ მნიშვნელოვან ბურჯზე უნდა დაფუძნებულიყო: „საგნის შინჯვაზე და დედა-ენაზე; ხოლო შუამავლად, მოციქულად უნდა იქმნას უმთავრესად ცოცხალი სიტყვა მასწავლებლისა; წიგნი უნდა იყოს მხოლოდ დამხმარებელი საშუალება. ამგვარი სწავლება მისცემს ბავშვს დაკვირვების უნარს და შედარების ნიჭს, რაც გაუმყარებს ცოდნას, რადგან ყოველ ნაბიჯზედ ეცდება შედარებას დედა ენის რუსულთან, ამით გარკვევით შეიგნებს ორივე ენის ბუნებას“ (Iveria 1891, №177).

ლევიტკის სახელმძღვანელოს მიხედვით, ბავშვებს პირველი წლიდანვე რუსულ ენასთან ერთად უნდა ესწავლათ მათემატიკა, რომელიც ერთვოდა წიგნს ცალკე განყოფილებაში და შეიცავდა ამოცანებს რუსულ ენაზე. რეცენზენტი აღნიშნავს, რომ მათემატიკა რთული საგანია და უფრო გაუძნელდებოდათ მონაფეებს ამ საგნის უცხო ენის საშუალებით სწავლება, რადგან ორმაგი სირთულის გადალახვა მოუწევდათ. ავტორის გაკვირვებას იწვევს ლევიტკის სახელმძღვანელო იმ თვალსაზრისითაც, რომ ენინაალმდეგებოდა სახალხო სკოლების პედაგოგიურად მონყობის მთავრობისეულ გეგმას, რომლის მიხედვით პირველი ორი წელი მონაფეებს მათემატიკა დედაენაზე უნდა ესწავლათ (Iveria, 1892, №23).

ასეთ სწავლებას განათლების სრულიად გაუკუღმართება, დედაენის გაუქმება, ქართული წერა-კითხვის მისუსტება, გონებრივი განვითარების ნაცვლად დახშობა, სარწმუნოების და ზნეობის დაუნერგაობა მოზარდ თაობაში, ერთი სიტყვით, სკოლის სრული უნაყოფობა მოჰყვებოდა აუცილებლად.

„ხალხის განათლება ხალხის დაბნელებად გვექცევა, სკოლა ხელიდგან მიგვდის, ეკკლესია ცარიელდება, ორივე ბურჯი ერის ცხოვრებისა – ცოდნა და სარწმუნოება – იკარგება და იშლება...“ (Iveria, 1894, №138).

ქართული საზოგადოების, მათ შორის ი. გოგებაშვილის აღშფოთება გამოიწვია წმინდა ნინოს სასწავლებლის მასწავლებლის ი. როსტომაშვილის პროექტმაც სასოფლო სკოლების მონყობის შესახებ. ი. როსტომაშვილიც შენიშნავს, რომ მოზარდის განათლების საკითხი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ქვეყნის კეთილდღეობისა და უკეთესი მომავლისათვის (Iveria, 1895, №23, №24), მაგრამ მისი პროექტი დიდად დაცილებული აღმოჩნდა სახალხო სწავლების საკითხებს და ეროვნულ ნიადაგს. უცხო ენაზე სწავლება მაშინ არის შესაძლებელი და სასარგებლო როდესაც ეს ენა მოსწავლეებს ასე თუ ისე შესწავლილი აქვთ. ი. როსტომაშვილს საგნების სწავლება რუსულ ენაზე პირველივე წლიდან მიაჩნია შესაძლებლად (Iveria, 1895, №31 №140, №141).

როგორც ი. გოგებაშვილის¹ კრიტიკული წერილებიდან ირკვევა, ი. როსტომაშვილი უკუღმართ მიმართულებას დიდი ხანია დასდგომოდა. იგი უარყოფდა სახელმძღვანელოებს და მათ მაგივრად პატარა საკითხ-ავი წიგნების შემოღებას ცდილობდა. ამით ემხრობოდა თვით-სწავლით სახალხო და სამონაწყო ლიტერატურის გაძლიერების პრინციპს. ამ პრინციპს იყენებდნენ ადრე, სკოლების არ არსებობის პერიოდში. მაგრამ რადგან სკოლების არ არსებობის გამო ხალხის განათლება ცუდ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, სხვადასხვა ქვეყნებმა უპირველესად სკოლების დაარსება-გამრავლებაზე იწყეს ზრუნვა. საქართველოში, როგორც ჩანს, პირიქით, თვით-სწავლის პრინციპს აღმოუჩნდნენ მიმდევრები ი. როსტომაშვილის სახით (Iveria, 1895, №141). მეთოდი ერთგვარად ეხმიანებოდა რუსიფიკატორულ პოლიტიკას, რომლის მიზანი იყო დედა-ენის ოჯახებში გამეფებით და სკოლაში მთლიანად უცხო ენისთვის დროის დათმობით ქართველთა კულტურული განვითარების შეფერხება.

ფართო დისკუსია გაიმართა გაზეთის ფურცლებზე ა. ნათაძის მიერ გამოცემულ „დედა ენის“ შემცველი სახელმძღვანელოს „ბავშვების მოკეთეს“ თაობაზე. ამ პოლემიკაში საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ქვეყნის ბედ-იღბალზე გულშემატკივარი მამულიშვილები ბჭობენ მოსწავლეთა აღზრდისთვის საჭირო სახელმძღვანელოს ბედზე. ასეთი სახელმძღვანელო კი ვერ იქნებოდა ა. ნათაძის გამოცემული „ბავშვების მოკეთე“, ვინაიდან არ გამოირჩეოდა მასალის სიმდიდრით, ღირსებით, იდეალებით, შედგენილი იყო მექანიკურად და მისი მიღება სკოლებში დიდად შეავიწროებდა ქართულ ენას, ბავშვების განვითარებას და ხალხის განათლებას. მით უფრო აღშფოთებას იწვევდა ის გარემოება, რომ მთავრობას მოუწონებია სკოლებში პირველდანიყებით სახელმძღვანელოდ (Iveria 1897, №2, №104).

მაშინდელმა ინტელიგენციის წარმომადგენლებმა „დედა ენის“ დაცვა საზოგადო საქმედ აღიქვეს (ამას ხაზგასმით მიუთითებდნენ თავიანთ წერილებში) და სათანადო პუბლიკაციებით გამოექომაგნენ კიდეც. მათ შორისაა ქართული მნიგნობრობის მოყვარე, ჩვენი მწერლობის საქმეების ერთგული ქომაგი ზაქარია ჭიჭინაძე (Iveria, 1897, №152). ასევე ამ საკითხზე ქვეყნდება ნათაძე-ბოცვაძე, ნათაძე-გოგებაშვილის პოლემიკური წერილები. ლ. ბოცვაძე ახსენებს ა. ნათაძეს მისსავე მეთოდურ სახელმძღვანელოში „დედა ენის“ შესახებ გამოთქმულ შეფასებას „ქართულ გამოცემებში სრული უფლება და წინამძღოლობა ბ-ნ გოგებაშვილის „დედა-ენას“ უნდა დაუთმოს, რადგანაც ეს სახელმძღვანელო ცო-

¹ იაკობ გოგებაშვილის პოლემიკური წერილები განპირობებული იყო იმით, რომ ი. როსტომაშვილი გარკვეულწილად, შესაძლოა უნებლიედ, მხარს უბამდა რუსული პოლიტიკის გამტარებლებს. ამ თვალსაზრისით აკრიტიკებდა მის ნაშრომებს. ცდილობდა ქართული ნიადაგის გაძლიერებას. აქვე აღსანიშნავია ი. გოგებაშვილის მიერ ი. როსტომაშვილის მოხსენიება თვალსაჩინო ქართველი პედაგოგების გვერდით წერილში „სწავლა-განათლების ნიჭი ქართველთა“, რომელიც დაუნერია პარიზის გამოფენისათვის. წერილის თარგმანი „ივერიაში“ გამოუქვეყნებია პეტრე მირიანაშვილს (Iveria 1901, №2, № 3).

ტად თუ ბევრად დაფუძნებულია უტყუარ პედაგოგიურ ჭეშმარიტებაზე და მასალით მშობლიურ ნიადაგზე აღმოცენებული“. ამ შეფასების ავტორი გადის დრო და თავად გამოსცემს საბავშვო სახელმძღვანელოს. ამასაც არ დაჯერდა, დარწმუნებული თავისი წიგნის უპირატესობით, სახელმძღვანელოების შედარებით განხილვას მოითხოვდა „ივერიის“ ფურცლებიდან (Iveria, 1897, №181). ლ. ბოცვაძე გამოეხმაურა ა. ნათაძის სურვილს. იგი ხაზგასმით აღნიშნავს „დედა ენის“ ღირსებას, მიუთითებს, რომ „დედა ენის“ სახით მოგვეპოვება ვრცელი, სრული, სისტემატიურად შედგენილი და ხელოვნურად დასურათებული წიგნი, რომლითაც ცოტა თუ ბევრად შეგნებული და პედაგოგის მხრივ განათლებული ერი იამაყებდა კიდევ (Iveria, 1897, №153). „დედა ენის“ სენტენციები ცოცხლად არის დახატული შესაფერის მოთხრობებში, ამიტომ შეიძლება იმოქმედოს პირდაპირ ბავშვების გრძნობაზე და გაუღვიძოს მკითხველს თავისუფალი დამოუკიდებელი აზრი... იმისთანა სტატიებს, ზღაპრებს და მოთხრობებს, რომელშიაც გატარებულია რომელიმე ზნეობრივი მხარე, დიდი გავლენა აქვს ბავშვების ზნეობრივად განვითარების მხრივ (Iveria, 1897, №216). „ბავშვების მოკეთეს“ კი სიფრიფანა ძალად გაბერილ კომპილაციურ ნაწარმოებს უწოდებს ლ. ბოცვაძე. იქვე მოიხმობს ერთ-ერთი სამრევლო სკოლის მასწავლებლის შენიშვნას, რომელსაც გადასინჯვის დროს უთქვამს: „ბავშვების მოკეთეს“ კი არა, ნამდვილი მტერიაო“ (Iveria, 1897, №153).

ენის მაღალი დანიშნულება მეტ მოთხოვნებს უყენებს ყმანვილებს-სთვის შედგენილ სახელმძღვანელოს, რადგან სახელმძღვანელოს ენა დიდ გავლენას ახდენს ყმანვილების ენის სიაკვარგეზე. ამიტომაც შემდგენელს ავალდებულებს ფაქიზი ლიტერატურული და ხალხური ენით წეროს, ასევე ამ მოთხოვნების გათვალისწინებით შეარჩიოს ლიტერატურული თუ ხალხური ნაწარმოებებიდან მასალა. სწორედ ამ მხრივ გამოირჩეოდა ი. გოგებაშვილის „დედა ენა“ სხვა სახელმძღვანელოებისგან.

XIX ს-ის მიწურულს ახალი შეტევა განხორციელდა ქართული ენის წინააღმდეგ. გაუქმდა 1885 წელს დამტკიცებული სამოსწავლო გეგმა, რომლის მიხედვითაც სწავლების სამწლიანი კურსი ქართულ ენაზე მიმდინარეობდა. ახალი პროექტით სწავლება ქალაქის ყველა სკოლაში მთლიანად რუსულ ენაზე იქნა შემოღებული. რუსი ბავშვებისთვის შედგენილი სახელმძღვანელოებით უნდა წარმართულიყო სწავლება სოფლადაც, სადაც ქართველებთან ერთად სომხებიც და ოსებიც (შინაური სხვა იდენტობა – ქ.მ.) სწავლობენ, მიუხედავად იმისა, რომ ეს უკანასკნელნი კარგად ლაპარაკობდნენ ქართულად. ქართული ენა ამ სკოლებში ისწავლებოდა, როგორც ცალკე საგანი. მხოლოდ იმ სკოლებში უნდა წარმართულიყო ქართულად სწავლება, სადაც არც ერთი სომეხი და ოსი არ იყო. ეს პროექტი შეუდგენია დეკანოზ ვოსტორგოვს¹, რომელიც დაუნიშ-

¹ იოანე ვოსტორგოვი – საქართველოს სამრევლო სკოლების ზედამხედველი 1900-1905 წწ. (Iveria 1900, №270; 1905 №151).

ნავთ ქართლ-კახეთის საეპარქიო მეთვალყურედ ნ. ტატიშვილის ნაცვლად (Iveria1901, №145).

ქართული ინტელიგენცია აღშფოთებული იყო სწავლა-განათლების მხრივ შექმნილი ურთულესი მდგომარეობის გამო. მათი უმთავრესი საზრუნავი ამ მდგომარეობის გაუმჯობესება გახდა. ი. გოგებაშვილმა 1902 წ. წერილების სერია – „როგორ უნდა მოენყოს უკეთესად სასოფლო სკოლა“ – მიუძღვნა სასოფლო სკოლებში არსებულ მდგომარეობის ასახვას. სასოფლო სკოლები ჩვენში 1864 წლიდან არსდება. მათი უმთავრესი დანიშნულება იყო „აქმაღლებინა გლეხკაცობა გონებითა და ზნეობით, განემტკიცებინა მისი სარწმუნოება და სათნოება და განეკარგებინა მისი ნივთიერი ყოფა-ცხოვრება“. მაგრამ სასოფლო სკოლამ „არა თუ ვერავითარი ცვლილება ვერ მოახდინა ერის სულიერს ცხოვრებასა და ეკონომიკურს ვითარებაში, არამედ ისიც-კი ვერ მოახერხა, რომ უბრალო წერა-კითხვა გაეცვრცელებინა ხალხში“. მისი თვალთახედვით ასეთი მდგომარეობა განპირობებული იყო: 1) სასკოლო სწავლების კურსის ხანმოკლეობით; 2) სასოფლო სკოლებში სასწავლო წლის ხანმოკლეობით (სწავლა გიორგობის თვიდან იწყებოდა და აპრილის ბოლოს სრულდებოდა); 3) დედა ენაზე სწავლების შეზღუდვით. 4) ქართული წერა-კითხვის არასავალდებულო საგნის ხარისხზე დაყვანით; 5) რუსულის სწავლების უდროოდ დანყებით და სწავლების მეთოდით; 6) სკოლების ინსპექტორების და დირექტორების მიერ ქართულის არ ცოდნით (Iveria, 1902, №70).

აქვე ი. გოგებაშვილი, მკითხველის ყურადღებას იქცევს საზოგადოებრივი პერცეფციებით დედაენის და სახელმწიფო ენის მნიშვნელობის შესახებ. აღნიშნავს, რომ „ბუნებრივის და სრულიად კანონიერის გრძნობით გატაცებულს ქართველს ხალხს, ასე თუ ისე, უყვარს თავისი დედა-ენა, სამართლიანად მიაჩნია დედა-ენაზედ წერა-კითხვის ცოდნა, ხელშემწყობ ღონისძიებად ჰსახავს თვისის გონებრივისა და ზნეობრივის განკარგებისა და ნივთიერ კეთილდღეობის განმტკიცებისათვის; ამიტომ დიდადაც აფასებს დედა-ენას. ამასთანავე ხალხი ეტანება სახელმწიფო ენის ცოდნასაც, უნდა რუსულის წერა-კითხვის სწავლაცა. ერთის სიტყვით, სიყვარულს ადგილობრივისას, საკუთარისას ხალხი უკავშირებს სიყვარულს საერთოსა და სახელმწიფოსადმი“.

მაგრამ ეს ურთიერთობა შეიცვლება როგორც კი რუსული შეავიწროებს დედა-ენას. ამ შემთხვევაში ხალხი ისე დაუნყებს ცქერას სახელმწიფო ენას როგორც არაკეთილისმყოფელს, მოქიშპეს, რომელიც ცდილობს გააუქმოს და აღმოფხვრას ის რის სიყვარულსაც უბრძანებს ღმერთი და კერძო სიკეთე (Iveria1902, №71).

აღნიშნული პირველდანიებითი განათლების შემაფერხებელი გარემოებები აუცილებელ აღმოფხვრას საჭიროებდა სკოლების განათლების ნამდვილ დანესებულებად გადასაქცევად. ი. გოგებაშვილი რეფორმატორად გვევლინება. ცვლილებები, რომლებიც წარმატებას მოუტანდა სწავლა-განათლების საქმეს, შემდეგში მდგომარეობდა: 1) გახანგრძლივებულ იქნას სახალხო სკოლების სწავლების კურსი; 2) სასოფლო სკოლებში

სწავლა თავდებოდეს იმ ვადაზე რა ვადაზე თავდება ქალაქის სკოლებში, ე.ი. სასწავლო წელიწადი იყოს 8 თვე და არა 5; 3) სწავლება ერთკლასიან სახალხო სკოლებში მიმდინარეობდეს დედაენაზე სამ წელიწადს. მეოთხე წელს როცა ყოველდღიური სწავლით პირველი წლიდან ცალკე გაკვეთილებზე საკმაოდ შეითვისებენ ამ ენას, მთელი კურსი სკოლისა მოკლედ და არსებითად განმეორებულ იქნას რუსულად. ამ გზით შესაძლებელია განხორციელდეს განმანათლებელი მნიშვნელობა სკოლისა. 4) ქართული ენა სავალდებულო საგნად უნდა იყოს. უნდა იყოს ორგანოვანი ნაწილი მთელი სასკოლო პროგრამისა, ზეპირი და თვალსაჩინო გაკვეთილები ქართულის ენისა უნდა უძღოდეს რუსულს ლექსიკურს გაკვეთილებს, ქართული წერა-კითხვის ცოდნა უნდა უკვალავდეს გზას რუსული წერა-კითხვის შეთვისებას და სხვ.

დედაენის ამგვარად სწავლებას მოითხოვდა არა მარტო ქართული წერა-კითხვის გავრცელების ინტერესები, არამედ სახელმწიფო ენის ინტერესებიც, ვინაიდან მხოლოდ ამგვარად იყო შესაძლებელი თვით სახელმწიფო ენის შეთვისებაც (Iveria 1902, №76).

ასეთია ი. გოგებაშვილის ხედვა განათლების სფეროში არსებული პრობლემების რეფორმებით დაძლევის შესახებ. მაგრამ გარუსების პოლიტიკის მიზნებში რეფორმების ადგილი არ იყო.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ ქუთაისის გუბერნიის სკოლებში ლევიცკი იძულებით ავრცელებდა მის მიერ გამოქვეყნებულ სახელმძღვანელოს, რომელიც უვარგისად ჰქონდა გამოცხადებული სახალხო განათლების სამინისტროს სამოსწავლო კომიტეტს. თავიდან ქუთაისის გუბერნიის მასწავლებლები შიშით ვერ გამოთქვამდნენ უკმაყოფილებას აღნიშნული სახელმძღვანელოს შესახებ. თუმცა თანდათან იზრდებოდა უკმაყოფილება ამ საკითხთან დაკავშირებით და ხალხმაც ღიად დაიწყო თავისი აზრის გამოთქმა. სახელმძღვანელოთი სარგებლობაზე უარი განუცხადებია დაბა ოჩამჩირის მოსახლეობას და მოუთხოვია ქართულ ენაზე სწავლება. პასუხად ლევიცკის უარი მიუღია ოჩამჩირის მოსახლეობას შემდეგი მიზეზით: „თქვენ აფხაზნი და მეგრელები ქართულს ენას არა სთვლით სამშობლო ენად“ (Iveria 1895, №155). „კონდრაბანდაა, ნამდვილი კონდრაბანდა და ისიც სრულიად დამპალი საქონლისა. მაგრამ ამ დამპალმა კონტრაბანდამ, ერთის ბების წყალობით, მოიპოვა, როგორც მოგახსენეთ, სრული მონოპოლია მთელს დასავლეთს საქართველოში და კანონიერსა და საღს საქონელს სრულიად შეუკრა გზა, და მთელი ნახევარი ჩვენი სამშობლო ქვეყნისა იძულებულია იკვებებოდეს ამ დამპალი და უნელებელი საჭმელითა...“ წერს აღშფოთებული ი. გოგებაშვილი (Iveria 1902, №248). მასწავლებლებსაც მიუმართავთ სამოსწავლო კომიტეტისთვის სახელმძღვანელოს შეცვლის მოთხოვნით. მათთვის ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების ინსპექტორს სავიჩს ურჩევია ლევიცკის სახელმძღვანელოს ნაცვლად ი. გოგებაშვილის „რუსსკოე სლოვოს“ შემოღება (Cnobis furceli 1900, №1214). მაგრამ გარუსების პოლიტიკის მესვეურნი მაინც ლევიცკის სახელმძღვანელოს უჭერდნენ მხარს. მიუხედავად დიდი წინააღმდეგობისა, 1904 წ. ქუთაისის გუბერნიის სახალხო

სკოლების დირექცია კვლავ პირველ დანყებითი სკოლების მასწავლებლებისგან მოითხოვდა უსათუოდ ლევიციის სახელმძღვანელოს გამოყენებას (Cnobis furceli 1904, №2677).

რუსული ენის სახელმძღვანელოზე მსჯელობას მიეძღვნა 1904 წ. გაზაფხულზე ჩატარებული საეპარქიო მეთვალყურეთა სხდომები. სხდომებზე ვოსტორგოვის დავალებით კორხანიდის¹ მიერ მუწჯური მეთოდით ბერძენი ბავშვებისათვის შედგენილი რუსული ენის სახელმძღვანელოს „ჟივოე სლოვოს“ განხილვა მიმდინარეობდა. ვოსტორგოვიც, ლევიციის მსგავსად, ეწინააღმდეგებოდა რუსულის მშობლიური ენის მეშვეობით სწავლების პრინციპს. იგი ემხრობოდა გარუხების ყველაზე რეაქციულ პოლიტიკას და მოითხოვდა მშობლიური ენობრივი მონაცემების გამორიცხვას რუსულის სწავლებისას. სწორედ ამგვარი სახელმძღვანელო შეუქმნია კორხანიდს და საეპარქიო მეთვალყურეთა სხდომას გადაუწყვეტია ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოს „რუსკოე სლოვოს“ ნაცვლად მისი სწავლების შემოღება ქართულ სასწავლებლებში (Cnobis furceli, 1904, №2494). ვოსტორგოვის მავნე მიმართულების მიმართ ი. გოგებაშვილის მუდმივმა წინააღმდეგობამ და კრიტიკამ საქმე იქამდე მიიყვანა, რომ თავის უკანასკნელ სამოსწავლო გეგმაში საერთოდ ამოუღია მისი სახელმძღვანელოები (Iveria, 1905, №139).

„ყოველი სახალხო სკოლა ჩვენში წარმოადგენდა რუსიფიკაციის და დენაციონალიზაციის ქარხანას“, – აღნიშნავს განათლების თვალსაზრისით უნუგეშო მდგომარეობით აღშფოთებული ი. გოგებაშვილი (Iveria, 1905, №142).

ხალხის განთლების მხრივ არსებული მდგომარეობის გამოსწორებას ისახავდა მიზნად, კავკასიის მეფისნაცვლის მითითებით, ა. ჭიჭინაძის თავმჯდომარეობით სპეციალური კომისიის მიერ შედგენილი სამოსწავლო გეგმა, რომლის განხილვის განკარგულებით მიუმართავს მეფისნაცვალს პედაგოგებისთვის, რათა გაეცნონ და გამოთქვან აზრი სასწავლო გეგმის შესახებ. ი. გოგებაშვილი აქვე აქვეყნებს მეფისნაცვლის განკარგულებას:

„კავკასიის ნამესტნიკმა, გაიცნო რა ხალხის განათლების მდგომარეობა ამ მხარეში, საჭიროდ სცნო: პირველ-დანყებით სასწავლებლებში ყველა სამოსწავლო საგნების სწავლება უნდა მოეწყოს მონაფეთა დედა-ენაზე; ერთკლასიანი სასწავლებლების კურსი უნდა იყოს ოთხწლიანის ნაცვლად სამწლიანისა; რუსული ენის სწავლება უნდა იწყებოდეს პირველი წლის მეორე ნახევრიდან ზეპირ საუბართა საშუალებით, თვალსაჩინო ღონისძიებათა და დედა-ენის დახმარებით; რუსულის წერაკითხვის სწავლება დანყებული უნდა იქნას მეორე წლის პირველი ნახევრიდან და მასწავლებელთათანამდებობაზე უნდა იქმნან გამწესებულნი მხოლოდ იმისთანა პირნი, რომელთაც მოსწავლეთა დედა-ენა იციან“.

არსებული უკუღმართი ნესნყობილება უნდა გაუქმებულიყო 1905 წ.

¹ კორხანიდი თბილისის სათავადაზნაურო სკოლაში მიუწვევიათ კიდევ თავისი საგანმანათლებლო თეორიების პრაქტიკულად განხორციელებისათვის (Iveria 1905, №107).

სექტემბრიდან და აღნიშნული გეგმა სწავლება უნდა შემოეღოთ. ი. გოგე-
ბაშვილი გულისტკივილით მიუთითებს ამ საკითხისადმი საზოგადოების
გულგრილობას და მოუწოდებს მათ აქტიური ჩართულობისაკენ განა-
თლების მდგომარეობის გაუმჯობესებისთვის წარმართულ ღონისძიე-
ბებში (Iveria, 1905, №144).

როგორც ზემოთ განხილული მასალა მოწმობს, XIX ს-ს II ნახევარში
რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის მთავარი სამიზნე გახდა იდენტობის
ენობრივი მახასიათებელი. ქართული ენა გამოიდევნა სასწავლებლები-
დან, სასამართლოებიდან და ეკლესიებიდან. რუსიფიკაციის პოლიტიკას
სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადა მაშინდელი ქართული ინტელიგენციის
წარმომადგენლებმა. ამ ბრძოლაში აქტიურად ჩაერთო იაკობ გოგებაშ-
ვილი. იგი, ერთი მხრივ, დაულალავ მოღვაწეობას ენოდა სამოქალაქო
ცნობიერების ასამაღლებლად, მშობლიური ენის სიყვარულის გასაღ-
ვივებლად და გასაძლიერებლად. მეორე მხრივ, ყმანვილებისთვის მის
მიერ შექმნილი სახელმძღვანელო „დედა ენათი“ აღძრა ხალხში დიდი
ნაციონალური სენტიმენტები. „დედა ენათი“ გახდა პედაგოგიური და
ეროვნული პრინციპების დაუძინებელი მცველი.

ლიტერატურა:

1. Chkhartishvili M., Mania K., Qartuli identobis enobrivi markeri premodernul khanashi da nacionaluri konsolidaciis epoqashi. Ena da kultura. Shromebi. I. Qutaisi, 2010.
2. Chumburidze Z. Iakob Gogebashvili da qartuli enis sakitkhebi. Mnatobi. #10, 1956.
3. Dzidziguri Sh. Iakob Gogebashvili da qartuli saerto-sakhalkho ena. Tbilisi, 1952.
4. Gogolashvili G. Dedaena-tsignta tsigni. Tbilisi, 2001.
5. Gogolashvili G. Sibrdzne iakobisa. Tbilisi: TSU, 2014.
6. Megrelidze I. Iakob Gogebashvili da akhali qartuli ena: sakhelmdzgvaneloebi, gramatikis sakitkhebi. Ganatleba, Tbilisi, 1973.
7. Megrelidze I. Iakob Gogebashvili da axali qartuli ena: sakhelmdzgvaneloebi, gramatikis sakitkhebi. Me-2 shevsebuli gamocema. Ganatleba, Tbilisi, 1988.
8. Ramishvili V. Modzgvari dedaenisa: Iakob Gogebasvili. Ganatleba, Tbilisi, 1993.
9. Qavtaradze I. Iakob Gogebashvili da qartuli ena. Tbilisi: Saqartvelos mecnierebata akademiis gamomcemloba, 1956.

Ketevan Mania

LINGUAL IDENTITY IN IAKOB GOGEBASHVILI'S
PUBLICISTIC INHERITANCE

*Presented by D. Gulia Institute of History and Culture at Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences*

Summary

In the II part of the XIX century, the main political goal of Russian imperial policy was lingual characteristics of identity. Representatives of Georgian intelligence of that time severely opposed Russification of the education system. I. Gogebashvili actively participated in this struggle. He was intensively publishing letters and was inviting Georgian society to fulfill its obligations in the field of their carrier to protect their own "Identity". Gogebashvili was trying to evoke feelings of execution national sentiments and civilian obligations among Georgian readers. He worked tirelessly in order to raise civil awareness and to kindle-strengthen love towards mother language. His primer "Deda-Ena", which was created for young generation, raise great national sentiments and made it indefatigable guard of national and pedagogic principles.

In previous research I. Gogebashvili's remarkable merit is represented according to the analysis of publications of Georgian printed media – "Droeba", "Iveria", "Tsnobis Purtseli".

ეკონომიკა
ECONOMICS

ჯანდრი ზარანდია

საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაცია: ლიტვისა და
საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური
მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი

საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაციის პროცესი უნდა განვიხილოთ საქართველოსა და ევროკავშირის ქვეყნების ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე. ვინაიდან საქართველო ევროპული ქვეყანაა და ევროპული მოდელის დამკვიდრება უნდა გახდეს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ორიენტირი, გადავწყვიტეთ ერთმანეთისთვის შეგვედარებინა საქართველოსა და ყოფილი სსრკ-ის შემადგენლობაში მყოფი და ამჟამად ევროკავშირის წევრი ერთ-ერთი ქვეყნის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები. ქვეყნის შერჩევისას ვხელმძღვანელობდით პრინციპით, რომ შესადარებელი ქვეყნების ტერიტორიები ფართობით და მოსახლეობით ყოფილიყო მეტნაკლებად თანაბარი. ამიტომ ჩვენი ყურადღება შეჩერდა ლიტვაზე. ასეთი შედარება საშუალებას გვაძლევს გავაანალიზოთ, ეკონომიკური და პოლიტიკური თვალსაზრისით, თუ როგორ განვითარდნენ დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ ყოფილი საბჭოთა კავშირის წევრი ქვეყნები, ერთი მხრივ, ლიტვა, როგორც ევროკავშირისა და ნატოს წევრი ქვეყანა, ხოლო, მეორე მხრივ, საქართველო, რომლის საგარეო ეკონომიკური და პოლიტიკური კურსი მიმართულია ევროკავშირში ინტეგრაციასა და ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსში განევრიანებისკენ. ლიტვისა და საქართველოს გეოგრაფიული, დემოგრაფიული, ეკონომიკური და ისტორიული განვითარების პროცესების, გეოპოლიტიკური გარემოს შედარებითი ანალიზის საფუძველზე წარმოვაჩინეთ ამ ორი ქვეყნის მაკროეკონომიკური განვითარების თავისებურებებს.

ლიტვის ზოგადი დახასიათება – ლიტვა, ოფიციალურად ლიტვის რესპუბლიკა წარმოადგენს სახელმწიფოს ჩრდილოეთ ევროპაში, რომელიც ტერიტორიის ფართობითა (65.3 კვ. კმ.) და მოსახლეობით (2.986) ბალტიისპირეთის ყველაზე დიდი ქვეყანაა. ის მდებარეობს ბალტიის ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროს გასწვრივ, შვედეთისა და დანიის აღმოსავლეთით. ჩრდილოეთით ესაზღვრება ლატვია, აღმოსავლეთით და სამხრეთით – ბელარუსი, სამხრეთით – პოლონეთი, სამხრეთ-დასავლეთით – რუსეთის ექსკლავი (კალინინგრადის ოლქი), ხოლო დასავლეთით – ბალტიის ზღვა.

2012 წლის აღწერის მონაცემებით ლიტვის რესპუბლიკაში ცხოვრობს 2,986,072 ადამიანი. ქვეყნის უდიდესი ქალაქი და დედაქალაქია ვილნიუსი. მოსახლეობის დიდ ნაწილს ლიტველები შეადგენენ, რომლებიც

ლაპარაკობენ ლიტვურ ენაზე. მორწმუნე ლიტველები უმეტესად კათო-
ლიკეები არიან. ლიტვა არის ჩრდილო ატლანტიკური ხელშეკრულების
ორგანიზაციის (2004 წლის 29 მარტიდან), ევროპის საბჭოს, ევროკავ-
შირისა და აგრეთვე შენგენის ხელშეკრულების სრულუფლებიანი წევრი
ქვეყანა (ka.wikipedia.org).

ადამიანის ცხოვრების უძველესი ნაკვალევი ლიტვის ტერიტორიაზე
ქვის ხანით თარიღდება (ძველი ნელთალრიცხვის X-IX ათასწლეული).
სახელმწიფოებრიობის ფორმირება ლიტვის ტერიტორიაზე XIII საუკუნის
შუახანებიდან ლიტვური მიწების გაქრისტიანებითა და ერთიანი სამთ-
ვროს ჩამოყალიბებით იწყება. XIV საუკუნეში ლიტვის დიდი სამთავრო
გახდა ევროპის ერთ-ერთი დიდი ქვეყანა, რომელიც მოიცავდა, ძირითა-
დად, თანამედროვე ლიტვის, ბელორუსის და ნაწილობრივ უკრაინის,
ლატვიის, პოლონეთისა და ესტონეთის ტერიტორიებს. 1569 წელს ლუ-
ბლიანას უნიის საფუძველზე პოლონეთისა და ლიტვის დიდი სამთავრო
ერთ სახელმწიფოდ – რეჩ-პოსპოლიტად გაერთიანდა. XVIII საუკუნეში
რეჩ-პოსპოლიტას სახელმწიფოს პოლიტიკური დასუსტების პროცესში,
ლიტვის სახელმწიფოებრიობა თანდათან გაქრა და შესაბამისად ქვეყნის
ტერიტორია გადანაწილდა მეზობელ დიდ სახელმწიფოებს შორის. ლიტ-
ვის დიდი ნაწილი რუსეთის იმპერიამ შეიერთა და მის შემადგენლობაში
იყო პირველ მსოფლიო ომის დამამთავრებელ ეტაპამდე. ლიტვის და-
მოუკიდებლობის აქტს ხელი მოეწერა 1918 წლის 16 თებერვალს.

1940 წლის 21 ივლისს შეიქმნა **ლიტვის საბჭოთა სოციალისტური რე-
სპუბლიკა**, ხოლო 1940 წლის 3 აგვისტოდან ის უშუალოდ შეუერთდა
სსრკ-ს. ფაშისტური გერმანიის აგრესია ლიტვას შეეხო 1939 წლის მარტ-
ში, როდესაც გერმანელმა ფაშისტებმა დაიკავეს კლაიპედა. 1944 წელს
ლიტვა განთავისუფლდა ფაშისტური გერმანიისგან და კვლავ სსრკ-ის
შენადგენლობაში აღმოჩნდა. 1990 წლის 11 მარტს საბჭოთა კავშირის
დაშლამდე 1 წლით ადრე, ლიტვა გახდა პირველი საბჭოთა რესპუბლიკა,
რომელმაც დამოუკიდებლობა გამოაცხადა.

მიუხედავად იმისა, რომ ლიტვა მცირე ფართობის ქვეყანაა, დიდი
ეთნოგრაფიული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. იგი იყოფა ოთხ ის-
ტორიულ და ეთნოგრაფიულ პროვინციად. ეს დაყოფა ლიტვის ისტო-
რიული და კულტურული ევოლუციის რთულ და გრძელ გზას ასახავს.
თითოეული მხარეთაგანი ერთმანეთისგან გამოირჩევა არა მხოლოდ ეთ-
ნოგრაფიული კოსტუმებითა და სასოფლო-სამეურნეო იარაღთა სახეე-
ბით, არამედ ბუნებაში არსებული განსხვავება აირეკლება მოსახლეო-
ბის აზროვნებაშიც. კლიმატი ცვალებადია, ამის მიზეზია ატლანტისა და
ჩრდილოეთ ყინულოვანი ოკეანეების ძლიერი გავლენა (ka.wikipedia.org).

2007-2008 წლებში დაწყებულ მსოფლიო ფინანსურ კრიზისამდე
ლიტვა ევროკავშირის ერთ-ერთი ყველაზე ეკონომიკურად სწრაფმზარ-
დი ქვეყანა იყო.

ლიტვის ეკონომიკა მუდმივ ცვლილებებს განიცდიდა სახელმწიფოს
განვითარების კვლადაკვალ. უკანასკნელი დიდი გარდატეხები ქვეყნის
ეკონომიკაში გამოიწვია საბჭოთა კავშირის დაშლამ 1991 წელს, რა-

საც ქვეყანაში ფინანსური და ეკონომიკური არასტაბილურობა მოჰყვა. მიუხედავად ამისა, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის წყალობით, 1990-იანი წლების ბოლოდან ლიტვის ეკონომიკა აღმავლობას განიცდის და სტრუქტურულად ევროპის კავშირის ეკონომიკასთან გახდა ინტეგრირებული.

დამოუკიდებლობის 25 წლის მანძილზე საბჭოთა გეგმიური ეკონომიკიდან თავისუფალ საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან ერთად ლიტვაში დიდი სტრუქტურული ცვლილებები განხორციელდა. ეკონომიკური რეფორმები, მათ შორის პრივატიზაცია, ფასების რეფორმა, ახალი საბანკო და საფინანსო სისტემების შექმნა, ეკონომიკური კანონმდებლობის ცვლილებები 1991 წლის შემოდგომაზე დაიწყო. რეფორმების განხორციელების ფონზე, თავდაპირველად, დაეცა მწარმოებლურობა მრეწველობასა და სოფლის მეურნეობაში. 1994 წელს მისი დონე 1989 წლის მაჩვენებლის მეოთხედამდე დაეცა. უმუშევრობა გაიზარდა 4.5%-იდან (1994) 12.5%-მდე (2002) ამას დაემატა ჰიპერინფლაცია, რომელმაც 1992 წელს დაახლოებით 1.400 % შეადგინა. საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის დახმარებით განხორციელდა ეკონომიკური რეფორმები, მათ შორის 1993 წელს ლიტის შემოღება. ინფლაციამ დაიწყო ნელი შემცირება და 1994 წლის აპრილში დაფიქსირდა მყარი გაცვლითი კურსი აშშ დოლართან 4:1. ლიტის შემოღების შემდეგ დამყარდა სტაბილურობა და 1995 წლიდან ეკონომიკური ზრდა შეადგენდა ყოველწლიურად მინიმუმ 3.5%-ს. 1998 წლის რუსეთის კრიზისმა უარყოფითი გავლენა იქონია ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე.

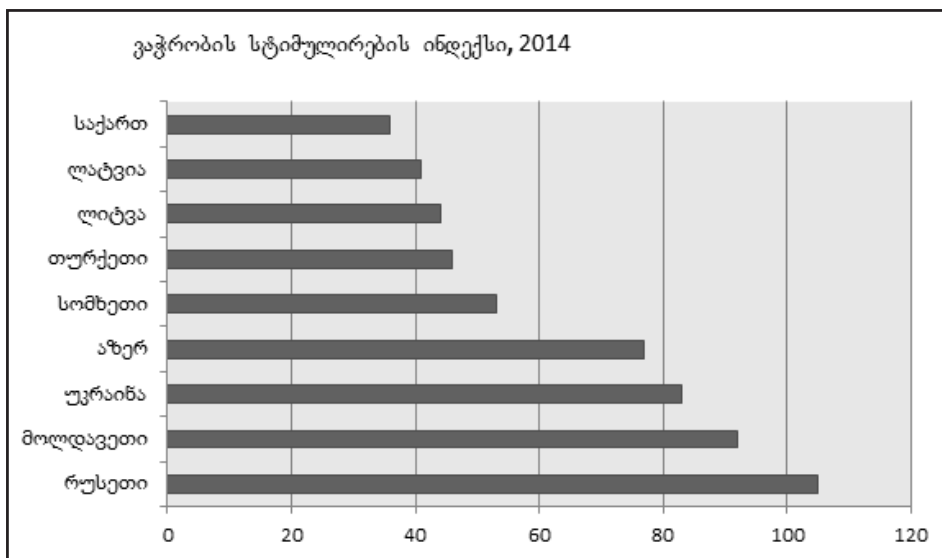
ლიტვის ეკონომიკის მომავალი განაპირობა ინტეგრაციამ დასავლურ სტრუქტურებში: ნატო, ევროპის კავშირი, ევროპის საბჭო, ბალტიის ზღვის ქვეყნების კავშირი. ევროკავშირში გაერთიანებამ გააძლიერა მიგრაციული ნაკადები, განსაკუთრებით ახალგაზრდებისა და უმაღლესი განათლების მქონე მოქალაქეებისა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისკენ. ფინანსური არასტაბილურობის გამო დამოუკიდებლობის პირველ წლებში ლიტვის მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) იყო ყველაზე დაბალი ბალტიისპირეთში. 1989-1992 წლებში ის განახევრდა, მაგრამ 1994 წელს დაიწყო მცირე ზრდა 0.6%-ით. რუსეთის ეკონომიკური კრიზისის უარყოფითი გავლენის გადალახვის შემდეგ ბალტიისპირეთის ქვეყნების ეკონომიკა სწრაფად ვითარდებოდა 2007-2009 წლების მსოფლიოს ეკონომიკური კრიზისის დადგომამდე. ლიტვის მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 2007 წლამდე ყოველწლიურად 7%-ით იზრდებოდა. 2008 წელს მშპ-ის მოცულობამ 111 მლრდ ლიტს, ანუ 32 მლრდ ევროს მიაღწია, რაც სამჯერ მეტია 1999 წლის მაჩვენებელზე. ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის მოცულობა – 33 000 ლიტის, ანუ თითქმის – 10 000 ევროს გაუტოლდა. მშპ-ის მოცულობის – 31.3%-ს ქმნის მრეწველობა, ხოლო სოფლის მეურნეობა მხოლოდ – 6.1%-ს (ka.wikipedia.org/wiki/litva).

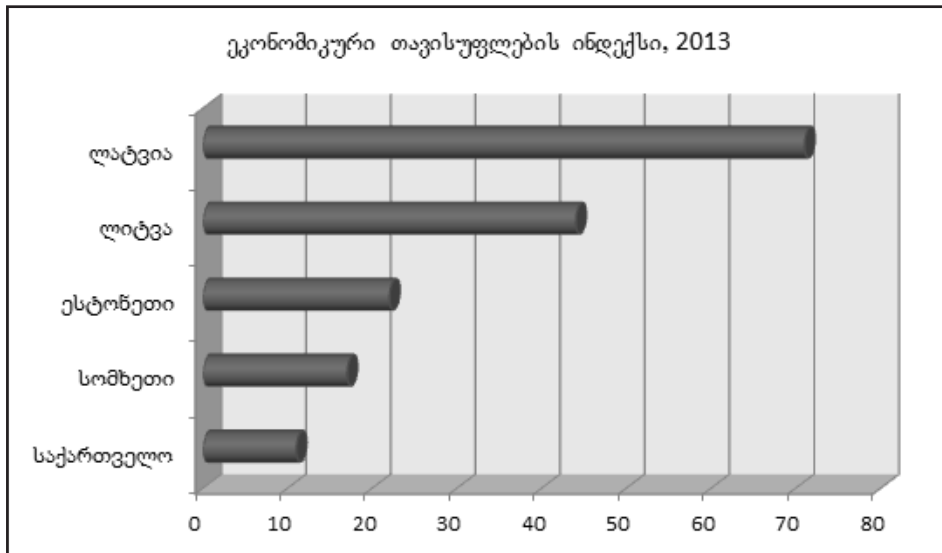
2012 წლიდან ლიტვის ეკონომიკა ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდია ევროკავშირის მასშტაბით. 2012 წელს 3.6 % გაიზარდა წინა წელთან შედარებით მშპ-ი. ყოველწლიურად ფართოვდება წარმოება, შე-

საბამისად, ექსპორტის სწრაფი განვითარება ხდება. 2013 წელს, ლიტვის ექსპორტმა 28.4 მილიარდი დოლარი შეადგინა, ხოლო იმპორტმა – 34.3 მილიარდი, რის შემდეგაც უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი შემცირდა და 5.94 მილიარდ დოლარს გაუტოლდა. 2014 წელს ლიტვის ექსპორტმა შეადგინა 30.3 მილიარდი დოლარი, იმპორტმა – 34.5 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, გაიზარდა სავაჭრო ბრუნვა და შეადგინა 64.8 მილიარდი დოლარი, ხოლო სავაჭრო დეფიციტი შემცირდა და გაუტოლდა – 4.2 მილიარდ დოლარს (Soflis meurneobis profilis satsarmoebi...).

2015 წლის მონაცემებით ლიტვის მშპ მოცულობა შეადგენს – **41 916 მილიარდ დოლარს**. მშპ-ის მოცულობა ერთ სულ მოსახლეზე – **14 463 დოლარს**. ლიტვის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი და შესწავლილია მრავალი სახის ნიაღისეულის საბადო. მათ შორის, ცნობილია ნავთობის, გაზის, მანგანუმის, ტორფის და სხვა. სოფლის მეურნეობის პროდუქცია – მარცვლეული, რძის პროდუქტები, განვითარებულია მეფრინველეობა, მეღორეობა. გლიტვის საუკეთესო საექსპორტო საშუალებებია: ნავთობ-პროდუქტები, ავეჯი, ხორბალი, აზოტოვანი სასუქები, მედიკამენტები. **ექსპორტირებული პროდუქციის განაწილება ძირითად პარტნიორ ქვეყნებთან** პროცენტულად შემდეგნაირად გამოიყურება: რუსეთი – 15 %, ბელარუსი – 10 %, ლატვია – 8.9 %, გერმანია – 8.9%, ხოლო **იმპორტირებული პროდუქციის განაწილება ძირითად პარტნიორ ქვეყნებთან** პროცენტულად შემდეგნაირად ნაწილდება: რუსეთი – 21%, გერმანია – 10%, პოლონეთი – 9%, ლატვია – 6.7%.

საქართველო და ლიტვა საერთაშორისო რეიტინგებში
(Urtiertobwebi saqartvelosa da litvis respublikas shoris)

რომ, ქვეყანაში კარგადაა განვითარებული სოფლის მეურნეობა, რომელიც ეფუძნება წარმოების მექანიზაციის, ქიმიზაციისა და ელექტროფიკაციის მაღალ დონეს. ტერიტორია ძირითადად ვაკეა, რომელიც კარგ ფონს ქმნის სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის. სასოფლო-სამეურნეო ლანდშაფტისათვის ტიპიურია მარცვლეულის, კარტოფილის, შაქრის ჭარხლის, საკვები კულტურების, საძოვრების დიდი ფართობები. ნიადაგობრივ-კლიმატური პირობებიც ხელსაყრელია, როგორც მინათმომკმედებისათვის, ისე მეცხოველეობისათვის. კლიმატი ცვალებადია, ამის მიზეზია ატლანტისა და ჩრდილოეთ ყინულოვანი ოკეანეების ძლიერი გავლენა. ლიტვა მდიდარია მინისქვეშა წყლებითაც, რომელსაც ფართოდ იყენებენ საყოფაცხოვრებო, სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო და სხვა დანიშნულებით.

სოფლის მეურნეობის სასაქონლო პროდუქციის სტრუქტურაში წამყვანია მეცხოველეობა და მემცენარეობა. ძირითადად მოჰყავთ ხორბალი, ქერი, ჭვავი, სოია. ტექნიკური კულტურებიდან წარმოდგენილია შაქრის ჭარხალი. ჭარხალს იყენებენ როგორც შაქრის საწარმოებლად, ისე მეცხოველეობისათვის. ტრადიციული კულტურაა კარტოფილი. ქვეყანაში განვითარებულია როგორც ღია, ისე დახურული გრუნტის ბოსტნეულის წარმოება, მოჰყავთ კიტრი, პომიდორი, კომბოსტო, მწვანელები. ლიტვაში ბოსტნეული მხოლოდ ხმელი სუნელების სახით შემოაქვთ (Oqrocvaridze, Iachkepiani, Oqrocvaridze, 2010).

საქართველოს ზოგადი დახასიათება. საქართველო არის დემოკრატიული სახელმწიფო მმართველობის ნახევრად საპარლამენტო რესპუბლიკის ფორმით. სახელმწიფო ხელისუფლებას საქართველოში ახორციელებენ საქართველოს პრემიერ-მინისტრი, საქართველოს პრეზიდენტი, საქართველოს პარლამენტი, საქართველოს სასამართლო ორგანოები.

საქართველოს პრემიერ-მინისტრი არის აღმასრულებელი ხელისუფ-

ფლებების მეთაური. საქართველოს პრეზიდენტი არის საქართველოს სახემწიფოს მეთაური და მთავარსარდალი, ხოლო საქართველოს პარლამენტი არის ქვეყნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო, რომელიც ახორციელებს საკანონდებლო ხელისუფლებას. ეროვნული ვალუტა ლარი 1995 წლიდან. საქართველო 1992 წლის ივლისიდან გაეროს წევრია.

საქართველოს უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობა გააჩნია. მისი გეოგრაფიული მდებარეობის დადებითი მხარეებიდან პირველ რიგში აღსანიშნავია ქვეყნის ევროპისა და აზიის შესაყარზე მდებარეობა. საქართველოს ჩრდილოეთით ესაზღვრება რუსეთის ფედერაცია, აღმოსავლეთით – აზერბაიჯანი, სამხრეთ-დასავლეთით – თურქეთი, სამხრეთით – სომხეთი, დასავლეთით აკრავს შავი ზღვა.

საქართველოს ტერიტორია 69,7 ათასი კვ.კმ (მასში შედის ოკუპირებული ტერიტორია, აფხაზეთი, ოსეთი-სამაჩაბლო). საქართველოს გეოგრაფიულმა მდებარეობამ განაპირობა მისი ბუნების მრავალფეროვნება. საქართველოს მოსახლეობაა 3 729 500 (2015 წლის მონაცემებით). საქართველოს საბაზრო ურთიერთობათა ფორმირების კვალობაზე, უდაოდ პრიორიტეტულ მნიშვნელობას იძენს ქვეყნის ბუნებრივ-რესურსული პოტენციალის თავისებურებათა გათვალისწინება. ეკონომიკის აღორძინება-განვითარებისათვის აუცილებელი რესურსული პოტენციალი რესპუბლიკას გარკვეულწილად გააჩნია. ეს არის 300-მდე მინერალურ-სანედლეულო საბადო. 11 ნავთობის საბადო შესწავლილია 28.0 მლნ ტონამდე მარაგის საერთო რაოდენობით. მოძიებულია 400-მლნ. ტონა ქვანახშირის საბადოები. 215 მლნ. ტონა მანგანუმის მარაგები გამოკვლეულია. საქართველოში არის, აგრეთვე, ფერადი ლითონების – სპილენძისა და ტყვია-თუთიის სამრეწველო მარაგები. ჰიდროენერგეტიკული რესურსების პოტენციალი 60 მლრდ. კვტ. საათს აღწევს. დღეისთვის მხოლოდ მათი 16%-ია გამოყენებული. რესპუბლიკას გააჩნია თერმული წყლების საკმაოდ დიდი მარაგი. რესპუბლიკაში არსებული ენერგეტიკული და ფინანსური კრიზისის პირობებში, განსაკუთრებით აქტუალობას იძენს საქართველოში არსებული რესურსული პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენება (Baratashvili, Zarandia, Abralava, 2009).

საქართველოს გეოპოლიტიკური მდებარეობა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ევროპისა და აზიის სახელმწიფოთა ეკონომიკური ინტეგრაციის გაღრმავების პროცესში. დღევანდელი საქართველოსთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს შავი ზღვისპირა მდებარეობას. ამ მხრივ საქართველოს მრავალი უპირატესობა გააჩნია ამიერკავკასიისა და შუა აზიის სახელმწიფოებთან შედარებით. ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო დერეფანი ის ძირითადი სატრანსპორტო არტერიაა, რომლითაც საქართველო უკავშირდება შავი ზღვისპირეთის ნავსადგურებს, ჩრდილოეთ კავკასიას, აზერბაიჯანს, მთელ მსოფლიოს დასავლეთით, ჩრდილოეთით და სამხრეთით. ეს სატრანსპორტო დერეფანი, უდიდეს პერსპექტივებს სახავს საქართველოსა და მთელი კავკასიის, ცენტრალური აზიის, აღმოსავლეთის, სამხრეთისა და ჩრდილოეთის ქვეყნების ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განვითარებაში. ტრასეკა ევრაზიის ვრცელი რეგიონის ინ-

ტეგრაციის, დაბალანსებული განვითარებისა და სოციალურ-პოლიტიკური სტაბილიზაციის ფაქტორად გვევლინება.

საქართველოს გეოპოლიტიკური პოტენციალის ათვისებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ევროპა-კავკასია-აზიის დამაკავშირებელი სატრანსპორტო დერეფნის ამოქმედებას. ამ მხრივ მეტად მნიშვნელოვანია, მაგალითად, ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობის დასრულება, რომელიც აერთიანებს აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის სარკინიგზო ხაზებს. ამ სატრანსპორტო დერეფნის ამოქმედებით შეიქმნა ერთიანი, გრანდიოზული სატრანსპორტო არეალი, სადაც საქართველოს მონაკვეთში განსაკუთრებული ადგილი შავი ზღვის პორტებს, ფოთსა და ბათუმს უკავია. ანაკლიის პორტი, რომლის მშენებლობა ახლო მომავალში უნდა დაიწყოს, უფრო განამტკიცებს ევროპა-კავკასია-აზიის დამაკავშირებელი სატრანსპორტო დერეფნის მნიშვნელობას. ჩვენი ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდებარეობა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ევროპისა და აზიის სახელმწიფოთა ეკონომიკური ინტეგრაციის გაღრმავების პროცესში.

საქართველოს სოფლის მეურნეობას მდიდარი ტრადიციები გააჩნია, ამასთან სოფლის მეურნეობის სექტორი ბევრი პრობლემისა და გამოწვევის პირისპირ დგას – სწორედ ამ მიზეზით 2005 წლიდან რეალური წარმოება საქართველოში 20%-ით შემცირდა, ნათესი ფართობი – 43%-ით, ხოლო საშუალო წარმოებამ ერთ ჰექტარზე გაანგარიშებით იკლო. საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობების არსებობის მიუხედავად, დარგის განვითარების ტემპი საგრძნობლად ჩამორჩებოდა ეკონომიკის სხვა სექტორების განვითარების ტემპებს. მიუხედავად ამისა, სოფლის მეურნეობას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მშპ-ში მისი წილის, წმინდა სავალუტო შემოსავლების, დასაქმებისა და სიღარიბის დაძლევის თვალსაზრისით. სოფლის მაცხოვრებელთა უმრავლესობისთვის სოფლის მეურნეობა შემოსავლის უმნიშვნელოვანესი წყაროა, სწორედ სოფლის მეურნეობაშია დასაქმებული მთელი სამუშაო ძალის 50%. მათი 95% მცირე მენარმეები არიან (Mikro da mtsire metsarmeobis khelsheckoba sakartveloshi).

სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის ხელისუფლებას დასახული აქვს სერიოზული ღონისძიებები – სოფლის მეურნეობაში კაპიტალის მოდინების სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის შესყიდვაზე, ტექნოლოგიების განახლებაზე, სარწყავი სისტემის რეაბილიტაციაზე, საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთების, სასათბურე მეურნეობის მოწყობაზე, ასევე, სურსათის უვნებლობის სფეროში მუშაობაზე. სწორედ ამ ღონისძიებებში იკვეთება სოფლის მეურნეობისადმი, როგორც დიდი ხნის განმავლობაში ერთგვარად იგნორირებული დარგისადმი გაზრდილი ყურადღება და ხედვა, თუ როგორ უნდა განვითარდეს ქვეყნისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანი ეს მიმართულება.

საქართველოსა და ლიტვას ახლო პარტნიორული ურთიერთობები აერთიანებს თანამშრომლობის ყველა სფეროში. ქვეყნებს შორის ეკონომიკური თანამშრომლობის შესახებ მემორანდუმი აკავშირებთ ფოთის,

ბათუმისა და კლაიპედას საზღვაო პორტებს.

შედარებისათვის განვიხილოთ საქართველოს და ლიტვის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები:

ცხრილი 1. საქართველო ლიტვის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები (მონაცემები აღებულია 2015 წ.)

	საქართველო ¹	ლიტვა ²
ფართობი	69.7 კვ.მ	65,3 კვ.კმ.
მოსახლეობა	3.7 მლნ	2 898 062 კაცი
მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა	§16.51 მილიარდი აშშ დოლარი	§42 მილიარდი აშშ დოლარი
მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა ერთ სულ მოსახლეზე	§3.68 ათასი აშშ დოლარი	§14.5 აშშ დოლარი
მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მოცულობა	§16.36 მილიარდი აშშ დოლარი	§82.1 მილიარდი აშშ დოლარი
მთლიანი ეროვნული პროდუქტის მოცულობა ერთ სულ მოსახლეზე	§3.64 ათასი აშშ დოლარი	§28,36 ათასი აშშ დოლარი
უმუშევრობის დონე	7%	9%

ეკონომიკური მაჩვენებლების, შედარებითი ანალიზის განზოგადოებით, შესაძლოა დავასკვნათ, რომ საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ყველა პარამეტრით მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ლიტვის რესპუბლიკას. მაგალითად, ცხრილი 1. საქართველო ლიტვის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების შესაბამისად – მშპ-ის მოცულობით ლიტვა დაახლოებით 2,5-ჯერ აღემატება საქართველოს, მშპ-ის მოცულობით ერთ სულ მოსახლეზე – დაახლოებით 4-ჯერ, ხოლო მეპ-ის და მეპ-ის მოცულობით ერთ სულ მოსახლეზე, შესაბამისად, 5-ჯერ და 7,5-ჯერ აღემატება საქართველოს იგივე მონაცემებს.

სოფლის მეურნეობა ლიტვის ეკონომიკის მნიშვნელოვანი დარგია, რომელიც თითქმის უზრუნველყოფს საკვებ პროდუქტებზე ქვეყნის მოთხოვნილებას. ამავდროულად, ექსპორტზე გააქვს პროდუქტის მნიშვნელოვანი ნაწილი. საქართველოსა და ლიტვის სოფლის მეურნეობის დარგების შედარებისას იკვეთება შემდეგი – ლიტვასთან შედარებით საქართველოში არსებული ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებისა და ამ დარგში დასაქმებულთა მეტი რაოდენობის მიუხედავად, სოფლის მეურნეობაში გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა ლიტვის რესპუბლიკაში (2557 მლრდ-ი ევრო) თითქმის 2-ჯერ აღემატება, საქა-

¹ Geostat.ge/?action=page&p_id=118&lang=geo

² https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_lithuania

რთველოში გამოშვებულ პროდუქციის მოცულობას.

შესაბამისად, საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარება უნდა ეფუძნებოდეს წარმოებაში მექანიზაციის ამაღლებას, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას, გაერთიანებებისა და კოოპერატივების შექმნას. ხელისუფლებამ ხელი უნდა შეუწყოს სოფლად საწარმოო და სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარებას, ასევე უნდა მოხდეს ცვლილებები ფერმის მენეჯმენტსა და ორგანიზებაში.

საქართველოსა და ლიტვის საგარეო ვაჭრობის შედარებისას დავინახავთ, რომ ფაქტობრივად ორივე ქვეყანაში იზრდება სავაჭრო ბრუნვა, იმ განსხვავებით, რომ საქართველოში იმპორტი დაახლოებით 305 %-ით ან 3-ჯერ მეტია ექსპორტზე, სავაჭრო დეფიციტი თითქმის ყოველწლიურად იზრდება და ექსპორტი, ძირითადად, სანედლეულო საქონელზეა ორიენტირებული, მასში მზა პროდუქციის ხვედრითი წილი უმნიშვნელოა. ლიტვის რესპუბლიკაში პირიქით – იმპორტი მხოლოდ დაახლოებით 120 %-ით ან 1,2 მეტია ექსპორტზე, სავაჭრო დეფიციტი თითქმის ყოველწლიურად მცირდება და ექსპორტი, ძირითადად, მზა პროდუქციაზეა ორიენტირებული, მასში სანედლეულო საქონლის ხვედრითი წილი მცირეა.

საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 2011 წელს – 9.25 მილიარდი დოლარი შეადგინა, მათ შორის, ექსპორტი – 2.19 მილიარდი დოლარი, იმპორტი – 7.06 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, სავაჭრო დეფიციტმა შეადგინა – 4.87 მილიარდი დოლარი. 2012 წელს საქართველოს ექსპორტმა 2.38 მილიარდი დოლარი შეადგინა, იმპორტმა – 7.84 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, საგარეო სავაჭრო ბრუნვა იყო 10.22 მილიარდი დოლარი, ხოლო სავაჭრო დეფიციტი გაიზარდა და გაუტოლდა – 5.46 მილიარდ დოლარს. 2013 წელს საქართველოს ექსპორტმა 2.91 მილიარდი დოლარი შეადგინა, იმპორტმა – 7.87 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ შეადგინა 10.78 მილიარდი დოლარი, ხოლო სავაჭრო დეფიციტი გაუტოლდა 4.96 მილიარდ დოლარს (Saqartvelos statistikis erovnuli samsakhuri).

ლიტვის ექსპორტმა 2013 წელს 28.4 მილიარდი დოლარი შეადგინა, ხოლო იმპორტმა – 34.3 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, სავაჭრო ბრუნვა გაუტოლდა 62.7 მილიარდ დოლარს, ხოლო სავაჭრო დეფიციტმა შეადგინა 5.9 მილიარდი დოლარი. 2014 წელს ლიტვის ექსპორტმა შეადგენა 30.3 მილიარდი დოლარი, იმპორტმა – 34.5 მილიარდი დოლარი, შესაბამისად, გაიზარდა სავაჭრო ბრუნვა და შეადგინა 64.8 მილიარდი დოლარი, ხოლო სავაჭრო დეფიციტი შემცირდა და გაუტოლდა 4.2 მილიარდი დოლარს (Saqartvelos statistikis erovnuli samsakhuri).

დღესდღეობით მსოფლიო ეკონომიკაში რამდენიმე ათეული რეგიონული ინტეგრაციული გაერთიანებაა, მათ შორის, ევროპის კავშირი ერთ-ერთ ყველაზე წარმატებულ განვითარებულ ინტეგრაციულ წარმონაქმნს წარმოადგენს მსოფლიოში. ვინაიდან, საქართველოს საგარეო ეკონომიკური და პოლიტიკური კურსი, ძირითადად, მიმართულია ევროპული

სივრცისკენ და ევროკავშირთან ინტეგრაციის პროცესი აქტიურ ფაზაში შევიდა, ევროკავშირის აღმოსავლეთ მეზობელ პარტნიორ ქვეყნებთან თანამშრომლობისა და ურთიერთობის ფორმატში პოტენციური უზარმაზარია. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის და უფიზო რეჟიმის შემოღება, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკის და ინფრასტრუქტურის მოდერნიზებას, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას შეუწყობს ხელს. განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ფაქტი რომ, ყოფილმა საბჭოთა იმპერიის ქვეყნებმა, მათ შორის: ლიტვამ, ლატვიამ, ესტონეთმა, მოახერხეს ერთიან ევროპულ სივრცეში ინტეგრირება, ნარმატებით შეძლეს ორიენტაცია გაეკეთებინათ დასავლეთის ბაზარზე და მოკლე პერიოდში მიაღწიეს მნიშვნელოვან ეკონომიკურ აღმავლობას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს ხელისუფლებამ მნიშვნელოვნად უნდა გაზარდოს ეკონომიკური თანამშრომლობის მასშტაბები ევროკავშირის ქვეყნებთან. ევროპასთან ინტეგრაციის პროცესი ჩვენს ქვეყანას აძლევს დიდ შესაძლებლობებს გააფართოვოს შიდა და გარე ბაზარი, შემოიტანოს უცხოური ინვესტიციები, ახალი ტექნოლოგიები, გაზარდოს სამუშაო ადგილები და ეროვნული ეკონომიკისა და პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა.

ამდენად, საქართველოს ხელისუფლებამ უნდა დააჩქაროს ევროკავშირთან ინტეგრაციის პროცესი, გამოიყენოს ევროპის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება და განავითაროს ეკონომიკის ის სფეროები, სადაც ქვეყანას დიდი ეკონომიკური პოტენციური გააჩნია, ხელისუფლების სწორი მიდგომისა და მენეჯმენტის შემთხვევაში შესაძლებელი იქნება, საქართველომ საშუალოვადიან პერიოდში უზრუნველყოს ქვეყნის ეკონომიკური ზრდა და მიუახლოვდეს ევროპის ეკონომიკურად განვითარებულ სახელმწიფოებს.

ლიტერატურა:

1. Baratashvili E., Zarandia J., Abralava A. Teoria da praqtika, Tbilisi, Sokhumis sakhelmtsifo universiteti, 2009;
2. Lithuania, OEC. <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/ltu/>;
3. Mikro da mcire metsarmeobis khelsheckoba saqartveloshi, <http://greengeorgia.ge/?q=ka/node/66>
4. Oqrocvaridze A., Lachkepani T., Oqrocvaridze L., Msofllo ekonomika, Tbilisi, 2010.
5. Saqartvelos statistikis erovnuli samsakhuri, <httpwww.geostat.ge>;
6. Soflis meurneobis profilis sakhelmcifo sacarmoebis mimart arsebuli politika baltispiretis qveknebsi, <https://idfi.ge/public/upload/posts/Policy%20towards%20SOEs%20in%20Baltic%20States.pdf>;
7. Urtiertobebi saqartvelosa da litvis respublikas Soris,
8. <http://lithuania.mfa.gov.ge/index.php?lang-id=geo&sec-id=362>

Jandri Zarandia

**GEORGIA'S INTEGRATION WITH THE EUROPEAN UNION:
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE KEY MACROECONOMIC
INDICES OF LITHUANIA AND GEORGIA**

Summary

Within the scopes of “Georgia’s EU integration process”, we provide comparative analysis of key macroeconomic characteristics of Georgia and EU member states. In this case we would like to offer discussion of the relevant indicators of Lithuania and Georgia. As Georgia is European country and fostering of the European model should become the milestone of economic growth if the country, we decided to compare key macroeconomic characteristics of Lithuania. In making such decision we relied upon the position that the compare countries had approximately similar areas and populations. It is of interest as well, what were the economic and political outcomes of gaining independence for former soviet republics - Lithuania, on one hand, as EU and NATO members and Georgia on the other – with the foreign economic and political orientation to EU integration and NATO membership.

The process of integration with the European Union provides great opportunities to our country, especially after signature of the Free Trade Agreement and introduction of visa-free regime. Thus, Georgian government should accelerate EU integration process, rely upon the experience of the Europe’s developed countries and develop the economic sectors where the country has great economic potential, In case of the government’s adequate approach an management Georgia would be able to ensure economic growth of the country in the medium term and go closer to the developed EU states.

სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებანი
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ხათუნა ამალლობელი, ნინო ვახანია

ენა და სოციალური მოთხოვნულობანი

(ხოსე ორტეგა-ი-გასეტის „ადამიანი და ხალხი“ მიხედვით)

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის
დ. გულიას სახელობის ისტორიისა და კულტურის ინსტიტუტმა

სიტყვა აზრის, მნიშვნელობის და მნიშვნელოვნების მატარებელია მხოლოდ სოციალურ სივრცეში. ნებისმიერი სიტყვა ქმედითია მხოლოდ მაშინ, როცა ის ვინმესკენ ან/და რაიმესკენაა მიმართული. სიტყვა მხოლოდ მაშინაა ჭეშმარიტი სიტყვიერი ქმედება და მაშინ იძენს თავის რეალობას, როცა ერთი ადამიანი მეორეს მიმართავს, ანუ როცა ცოცხალი ქმედება (აქტივობა) ვითარდება. როცა სიტყვები წარმოითქმის ვინმეს მიერ, ან ვინმეს მიმართ „ჩვენი გონებრივი მზერის წინაშე მეტნაკლებად მკაფიოდ წარმოიქმნება სხვადასხვა კონკრეტული მნიშვნელობა“ (Gasset, 2012: 31) თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა მდგომარეობაში, როგორ კონტექსტში და რა სიტუაციაში იმყოფებიან მისი მონაწილეები. მაგ., როცა ვამბობთ: „ჩემო მშვენიერო“, მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ ვინ არის ადრესანტი და ვინ ადრესატი; რადგან სულ სხვაა დედობრივი სიყვარულით წარმოთქმული ეს სიტყვები და „სულ სხვაა, როცა ეს ქალისა და მამაკაცის სიყვარულს გამოხატავს. ანუ „ჩემო მშვენიერო“ – ეს გამოთქმა ერთი და იმავე მნიშვნელობის მატარებელია, თუმცა სხვადასხვა გრძნობას გამოხატავს. „სიტყვა მხოლოდ მაშინ შეიძენს ნამდვილ მნიშვნელობას, როცა ჩვენ მას გამოვთქვამთ“ (Gasset, 2012: 34). ენის და სიტყვის ეს თავისებურება (მნიშვნელობის, აზრის შექმნისა) იბადება თვით ენის ფარგლებს მიღმა. ის მომდინარეობს იმ ადამიანებისაგან, რომლებიც განსაზღვრულ ვითარებაში, განსაზღვრულ ტონალობაში, სახის ამა თუ იმ გამომეტყველებით, შესტიკულაციით და ა.შ. ლაპარაკობენ. „სიტყვები რეალობის რთული კომპლექსის მხოლოდ ერთი ნაწილია და ასეთი მხოლოდ იმდენად არიან, რამდენადაც მონაწილეობენ ამ რეალურ კომპლექსში და მას არ ცილდებიან“ (Gasset, 2012: 35). სიტყვა, როგორც ასეთი, თავისთავად აღებული, ძალიან ცოტას ნიშნავს. მისი, როგორც უძლიერესი დეტონატორის მნიშვნელობა განისაზღვრება „იმ გარემოთი, იმ სიტუაციით, რომლებშიც ისინი გამოითქვა“ (Gasset, 2012: 36) და იმ ზემოქმედებით, რომელსაც ის ახდენს. „სიტყვის აზრი ყოველი გამოყენებისას რალაციით განსხვავებულია და ახალია, მისი ჩონჩხი კონკრეტული მნიშვნელობის ცოცხალი ხორციით მეტყველების სწრაფმავალ და მარად ცვალებად ნა-

კადში იმოსება“ (Gasset, 2012: 36).

ენის ერთიან რეალობად შესწავლის უპირატესობა იმაშია, რომ ის (ენა) რალაც აბსტრაქცია კი არაა, არამედ ადამიანთაშორისი ურთიერთობებისა და საზოგადოებაში სოციალური კავშირების არსებობის, ფუნქციონირებისა და განვითარების სუბსტანციაა. ამიტომ, ენა არ არის ერთხელ და სამუდამოდ შექმნილი „ფაქტი“ („ფაქტობრივი ვითარება“), არამედ ის „მუდმივად ქმნაა საკუთარი თავის, ქმნის და ამავე დროს ანგრევს, სპობს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ენა, ერთსა და იმავე დროს მუდმივად თვითქმნადობის პროცესშიცაა და თვითგანადგურებასაც განიცდის“¹ (Gasset, 2012: 40).

გასეტი გადმოსცემს მისეულ ლინგვისტურ მოძღვრებას, რომლის მიხედვითაც საუბრისას ენა შეინახება, როგორც ჩვეულება. თუმცა ისე როგორც ჩვეულების დაცვა ადასტურებს, რომ „ენა უკვე სრულქმნილია და თავს ჩვენს გარშემო არსებულმა საზოგადოებამ მოგვახვია“ (Gasset, 2012: 40-41). ე. ი. ენა შექმნილი პროდუქტია. ქმნადობა კი, თავის მხრივ, უბრალო საუბარი კი არ არის, არამედ ენის ახალი მოდუსების აღმოჩენაა, რაც აუცილებელი მომენტია, რადგან „ენის განკარგულებაში არსებული მოდუსები საკმარისი არ არის ყველაფერ აუცილებლის გამოსახატავად და გამოსათქმელად“ (Gasset, 2012: 42). ეს პროცესი მნიშვნელოვანია ადამიანისათვის, რომელიც არა მხოლოდ გონიერი არსებაა, არამედ გასეტის მტკიცებით, „გამომთქმელი არსებაც“, ანუ ის, ვისაც ეთქმის. ამიტომ, თვითგამოთქმა, თვითგამოხატვა ქვაკუთხედია, ზოგადად ენის არსებობის და ფუნქციონირების.

სწორედ ის ფაქტი, რომ ადამიანს უჩნდება გამოთქმის დაუოკებელი მოთხოვნილება, არის ენის განვითარების საფუძველი. თუმცა მედალს ორი მხარე აქვს. გასეტის მტკიცებით, გამოთქმა სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ნებისმიერი ენით ნებისმიერი აზრის გამოთქმა შეიძლება. ჰუმბოლტი აღნიშნავდა, რომ „ნებისმიერ ენაში ერთი მისი ნაწილი ყოველთვის ექსპრესიულადაა აღნიშნული და მკაფიოდ გამოხატული, მეორე კი, დამატებითი, ყოველთვის განზე რჩება, იგულისხმება“ (Gasset, 2012: 43-44).

ამდენად, ადამიანი რალაცის გამოთქმისაგან თავს იკავებს, რათა დანარჩენი თქვას, „რადგან აბსოლუტურად ყველაფრის გამოხატვა შეუძლებელია“ (Gasset, 2012: 47). ამიტომ, განსხვავებული კულტურის ადამიანები სრულიად განსხვავებულად გამოთქვამენ ან არ გამოთქვამენ

¹ ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც XIX საუკუნეში ქართული ენის რეფორმა მოახდინა და, ფაქტობრივად, ხელი შეუწყო ერთიანი სალიტერატურო ქართულის დამკვიდრებას, წერდა: ხალხია ენის კანონის დამდები და არა რომელიმე ანბანთეორეტიკაო. ეს გამონათქვამი კი, ცხადია, გულისხმობს სწორედ ენის ყოველდღიურ ცვალებადობას.

საკუთარ აზრს ამა თუ იმ მოვლენაზე.¹

ქართული რომანტიზმის ბრწყინვალე წარმომადგენელი ნიკოლოზ ბარათაშვილი ერთ-ერთ ლექსში („არ უკიჟინო სატრფოო“) სახელს ვერ არქმევს თავის გრძნობას სატრფოსადმი. ეს კლასიკური ნიმუშია იმისა, თუ როგორ ვერ გამოხატავს ენა ყველაფერს. „ნუთუ ამ სულის წადილსაც ვრქვა სიყვარული სხვათაებრ?“ – კითხულობს პოეტი. მაშასადამე, თუ გაჩნდა კაცობრიობისთვის აქამდე განუცდელი გრძნობა, მას, რა თქმა უნდა, სახელიც არ ჰქვია. ჩვენს თანამედროვე მწერალს, ნაირა გელაშვილს უწერია ერთგან, სასვენი ნიშნები არ მყოფნის, გრძნობის გამომხატველი მარტო ძახილის ნიშანია, შეყვარებულ გულს კი რამდენ-ნაირი ნიუანსის გამოხატვა სურს!

რატომ გაუჩნდა ადამიანს გამოხატვის, გამოთქმის დაუოკებელი მოთხოვნილება? გასეტის მტკიცებით, ადამიანში „ადამიანურის“ გაჩენის წამიდან წარმოიქმნება ადამიანური ურთიერთობის, ადამიანური თანაგანცდის, მეორე მისნაირთან კავშირის მოთხოვნილება. და ამის სურვილი იმდენად ძლიერი იყო, რომ ეს გრძნობა ავსებდა მის შინაგან სამყაროს, სამყაროს, რომელიც „შინაგანად ხეთქავს ადამიანს, სიმშვიდეს სტაცებს, ალაგზნებს და შფოთვითა და ძრწოლით ავსებს“ (Gasset, 2012: 52). შინაგანი სამყაროს ამ ხატ-სახეების მეორე მისნაირამდე (სხვამდე) მიტანა უკავშირდება ენის „გამოგონებას“ (შექმნას), რომელიც დღემდე გრძელდება და „მცირე ქმნილებათა სერიად გარდაიქმნება“ (Gasset, 2012: 53).

ენა (და განსაკუთრებით, მშობლიური ენა) თითოეულ ადამიანს, თითოეულ ინდივიდს „ხალხის“ კერძო შემთხვევად აქცევს. სწორედ ამიტომ, ნებისმიერი ინდივიდი საზოგადოებას ეკუთვნის, ის „საზოგადოების მარადიული მატარებელია“ (Gasset, 2012: 54)².

ის ფაქტი, რომ ადამიანი საზოგადოებრივი არსებაა და საზოგადოებას ეკუთვნის მაშინაც კი, როცა რბილად რომ ვთქვათ, მასთან ურთიერთობა არ ხიბლავს, ეს მშობლიური ენის დამსახურებაა. ენა სთავაზობს ამ ენის შემქმნელ და მატარებელ ხალხს (და ე. ი. ინდივიდს) სამყაროს „თვითმყოფ სურათს“, აძლევს მათ (მას) საკუთარი თავის რეალიზების, ცხოვრების საკუთარი ფორმის შექმნის განსაზღვრულ შესაძლებლობებს, თუმცა, ამავე დროს, არსებითად ზღუდავს კიდევ. სწორედ ეს შეზღუდვა უბიძგებს ადამიანს ახალი ენობრივი ჩვევის ჩამოყალიბებისაკენ, ანუ თუ ახალი რეალობის გამოსახატავად მშობლიურ ენაში ადამიანი ვერ პოულობს ადექვატურ სიტყვიერ ჩვევას, ის ქმნის ახალ გამოთქმას, რომელიც (საზოგადოების უმრავლესობის გაზიარების შედეგად) სწორედ

¹ დასავლური კულტურის ადამიანი აღმოსავლური კულტურის მატარებელი ადამიანისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის, რაზეც ევროპელმა შეიძლება თავისუფლად ისაუბროს (მაგ; პირადი, ინტიმური ცხოვრება), აღმოსავლური კულტურისათვის გამოუთქმელია.

² უფრო მეტიც, გასეტი თვლის, რომ „ყოველივე, რაც ადამიანში სანუკვარი, წინასწარ არის განსაზღვრული და ფორმულირებული ამა თუ იმ საზოგადოებით“ (Gasset, 2012: 55).

ახალ ენობრივ ჩვევად ყალიბდება.

ენაში ვლინდება ნებისმიერი სოციალური ფაქტის პარადიგმა. ის (ენა) სოციალური ჩვევაა, რომელიც ორ სამყაროს შორის (ადამიანი-საზოგადოება თუ ადამიანი-ადამიანი) შუამავლად გამოიყენება და რომელშიც ყველაზე ნათლად ვლინდება ჩვენი სოციალური ყოფა. განსაზღვრულ ენაზე მეტყველება არ ნიშნავს მარტოოდენ დანაწევრებულ ბგერათა წარმოთქმას³; ის, ამავე დროს, მოიცავს მთელი ადამიანური სხეულის სრულ შესტიკულაციას, უფრო მეტიც, გასეტის კატეგორიული მტკიცებით: „მეტყველება შესტიკულაციას ნიშნავს“ (Gasset, 2012: 58). ამიტომ, „ნებისმიერი საზოგადოება თავისი ჩვეულებებით, თავის შესტებით ცხოვრობს და სწორედ მათი მეშვეობით გამოიხატება ყველაზე ნათლად ამ საზოგადოების ხასიათი“ (Gasset, 2012: 63).

საზოგადოება თანაარსებობის, თანაცხოვრების განსაკუთრებული ფორმაა, „განსაზღვრული კოლექტიური ერთობის უწყვეტი და უდრეკი არსებობა“ (Gasset, 2012: 20). კოლექტიური არსებობა შობს გასეტის აზრით, სოციალურ მოთხოვნილებებს – გავრცელებულ შეხედულებებს, „საერთო ზოგად ადგილებს“, რომლებიც „არ საჭიროებენ ინდივიდთა რომელიმე ნაწილისა ან განსაზღვრული ჯგუფების მხარდაჭერასა და დაცვას. პირიქით, ყველას თავს ეხვევიან და ყველაზე ზემოქმედებენ“ (Gasset, 2012: 74).

გაბატონებული საზოგადოებრივი აზრი⁴ მართავს სამყაროს და ადამიანს. ის ძალაუფლებითაა აღჭურვილი და ბატონობს რა გონებაში, განაგებს სხვა აზრებს. ზემოთაღნიშნული ეს „სოციალური მოთხოვნილება“ ანგარიშგასაწევია იმიტომაც, რომ ჩვენი მოწონებისა თუ არ მოწონებისაგან დამოუკიდებელია და ასევე (რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს) ყოველთვის შეგვიძლია მივმართოთ მას როგორც „ძალაუფლების იმ ინსტანციას, რომელსაც დავეყრდნობით“ (Gasset, 2012: 78). ადამიანი როგორც კოლექტიური ერთობის წევრი, ერთი მხრივ, მოიხმარს იმ გამოთქმებს, რომელიც საზოგადოდ მიღებული და გაბატონებულია. ამ „ინტელექტუალური კრედიტის“ გამოყენება (Gasset, 2012: 72) თავისთავადი პროცესია. თუმცა ასეთი გავრცელებული, გაბატონებული შეხედულებების ზემოქმედების აქტივობა ინდივიდებზე დაიყვანება მექანიკურ ზემოქმედებამდე, „სულგამოცლილ ძალადობამდე“ (Gasset, 2012: 75). მეორე მხრივ, ადამიანს აქვს თავისი, საკუთარი, კერძო, ინდივიდუალური აზრები და მსჯელობები, რომლებიც მისთვის მნიშვნელოვანია და რომელიც განაპირობებს მის ინდივიდუალურ არსებობას კოლექტიური ერთობის შიგნით.

³ თანაც გასეტის აზრით, მეტყველება არის ენის თვისების მხოლოდ მექანიკური შედეგი, ჩვევა, რომელიც ნებაყოფლობითი აქტი კი არაა, არამედ საზოგადოების მიერ თავს მოხვეული.

⁴ გასეტის მტკიცებით, საზოგადოებრივი აზრი პრინციპულად განსხვავდება რომელიცაა კონკრეტული ჯგუფის აზრისაგან. საზოგადოებრივი აზრი ჩამოყალიბებული და მომთხოვნია, ხოლო ამა თუ იმ ჯგუფის აზრი, მხოლოდ კერძო მოსაზრებაა და არსებობს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც განსაზღვრული რაოდენობის ადამიანები უჭერენ მხარს.

როცა რომელიმე სოციალური ჯგუფი თუ ერთობა უკვე არსებული ენის შიგნით ქმნის „თავის“ ენას, არსებულ სიტყვებსა და გამოთქმებს სხვა შინაარსით ტვირთავს ან ახალ სიტყვებს იგონებს, ეს ნიშნავს ან თავისებური პროტესტის გამოხატვას საზოგადოების მიმართ, ან ე. წ. „ჩაკეტილი“ ჯგუფის წარმოქმნას. ჩვეულებრივ, ასეთი ჯგუფები ჟარგონით მეტყველებენ. ჟარგონი კი იმ თავისებურებით ხასიათდება, რომ სწრაფად ცვალებადია. დღეს ცოცხალი, ხვალ უკვე აღარ გამოიყენება, ან დღეს ერთ რამეს აღნიშნავს, ხვალ – სხვას. ხდება ისეც, რომ თავის დროზე ჟარგონი შესულა და დამკვიდრებულა სალიტერატურო მეტყველებაში, ან პირიქით, სალიტერატურო სიტყვა გადაქცეულა ჟარგონად. ჟარგონის შესწავლა საინტერესოა როგორც ენათმეცნიერული, ასევე ფსიქოლოგიური ასპექტით. მის წარმოშობას სხვადასხვა მიზეზი თუ მიზეზთა ერთობლიობა ინვესტს ხოლმე და მასზე დაკვირვება ერის ფსიქოლოგიური მახასიათებლების შესასწავლად ერთ-ერთი გასაღებია. იოსებ გრიშაშვილი წერს: „ქალაქური ენაც, ჟარგონი (არგო) იქ იზადება, სადაც გონებამახვილი ხალხია, მხიარული, დარდიმანდი; სადაც სიცოცხლის და ადამიანის დაუშრეტელი სიყვარული სუფევს“ (Bregadze, 2005: წინათქმა). ის მწერლებიც სრულ ჭეშმარიტებას ამბობენ, რომლებიც ჟარგონის დამკვიდრებას ეწინააღმდეგებიან ენის სინმიწდის დაცვის მიზნით. თუმცა ჟარგონს, როგორც არსებულ რეალობას, ვერც ბრძოლა შველის და ვერც იგნორირება. მას შესწავლა უნდა და ამ მხრივ ქართველ მკვლევართ თავიანთი წვლილი აქვთ შეტანილი ამ საქმეში. ლევან ბრეგაძის „ჟარგონის ლექსიკონი“ სამჯერ გამოიცა, ყოველ ჯერზე ახალი მასალით შევსებული. თუმცა მოსაძიებელი და საკვლევი კიდევ ბევრია. მაგალითად, არცერთ ლექსიკონში არაა განმარტებული სიტყვა „მითილი“, რომელსაც გრიგოლ ორბელიანი იყენებს ერთ თავის ცნობილ ლექსში („დიმ. ონიკოვის დარდები“). კონტექსტიდან გასაგებია, რომ ქალაქური გამოთქმაა და იმასაც იოლად მიხვდება მკითხველი, რას უნდა ნიშნავდეს, თუმცა ლექსიკონებში ადგილი ვერ დაიკავა, დღეს აღარავინ იყენებს და, რასაკვირველია, მთლიანად დაიკარგებოდა, რომ არა ეს ლექსი. ასეთი მაგალითი კიდევ ბევრია. სიტყვაკაზმულ მწერლობაში გამოყენებული ჟარგონი ქრება, როცა თავის ფუნქციას რეალობაში კარგავს, თუმცა დაწერილი უკვე სამუდამოდ ცოცხლობს და, ამდენად, ენის კუთვნილებაა.

„იდეა, ხასიათი, ფორმა ენისადმი ინდივიდუალური დამოკიდებულებით იქმნება და კონკრეტულად რა ენობრივ საშუალებებს მიმართავს მწერალი მხატვრული სახეების საჩვენებლად, ეს მისი სტილის განმსაზღვრელია“ (Zviadadze, 2016: 168). ზოგი მწერალი თუ მთარგმნელი მეტად, ზოგი ნაკლებად წყალობს ჟარგონს. მთავარია, რომ სლენგი არამარტო პროფესიონალთა, არამედ მკითხველის ყურადღებას იპყრობს თავისი „კოლორიტულობითა და მრავალმხრივ გასათვალისწინებელი დანიშნულებით“ (Chkheidze, 2016: 4). აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ერთგვარი სიფრთხილე, რა თქმა უნდა, საჭიროა მხატვრულ ნაწარმოებებში ჟარგონის გამოყენების დროს, რათა სლენგმა თუ უხამსობამ სულ არ გან-

დევენოს სალიტერატურო ენა. თუმცა მწერალმა თვითონ იცის, სად, რა, როგორ უკვობს.

ლიტერატურა:

1. Bregadze L., Glossary of Georgian Slangs. Tbilisi, 2005.
2. Gasset J. O., “Man and People”. Iliia State University. Tbilisi, 2012.
3. Zviadadze T., Epilogue of the book: Rostom Chkheidze, Slangs and Nicknames. Tbilisi, 2016.
4. Chkheidze R., Slangs and Nicknames. Tbilisi, 2016.

Khatuna Amaglobeli, Nino Vakhania

LANGUAGE AND SOCIAL DEMANDS

(According to José Ortega y Gasset’s “Man and People”)

Presented by O. Culia Institute of History and Culture Literature at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Summary

The primary advantage of studying language as a unified reality is that it (language) is not an abstraction but a substance that determines existence, functioning and development of relationships among people and social connections in the society. This is why language is not once and forever created “fact” (“factual condition”). Instead, it “constantly creates itself, creating and destroying at the same time. In other words, language always experiences processes of both self-creation and self-destruction” (Gasset, 2012:40). Though, the cornerstone of the existence and the functioning of language is the self-expression, which can only be achieved by a man.

The fact that a man has an untamable willingness to express is the prerequisite of language’s development. However, medal has two sides. Gasset argues that expression does not necessarily mean that one can express any idea through any language. Humboldt remarked that “in every language, part of it is distinctly expressed, and the other, additional part is always left aside, is implied” (Gasset, 2012:43-44). Therefore, a person refrains from expressing some things in order to say the rest “as it is impossible to express absolutely everything” (Gasset, 2012:47). That is why people of different cultures differently express or not express their opinions on a particular topic.

Paradigm of any social fact is revealed in language. It (language) is a social habit, which is used as a mediator between two worlds (man – society or man – man) and in which our social existence is most clearly revealed.

ზაზა ნურნუშია

თურქეთის აფხაზური დიასპორა

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგიათმცოდნეობის ინსტიტუტმა

დიასპორა და „ნაციონალიზმი საზღვრებს გარეშე“

თურქეთის აფხაზური დიასპორა, ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვან ფაქტორად ყალიბდება. ეს განპირობებულია აფხაზური დიასპორის მჭიდრო კავშირებით სოხუმის რეჟიმთან და იმ გავლენით, რასაც ის ახდენს აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებზე.

ტერმინით „დიასპორა“, აღინიშნება თავისი სამშობლოდან სხვა ქვეყანაში გადასახლებული და იქ დამკვიდრებული მოსახლეობა და მათი შთამომავლობა, რომელიც იცავს საკუთარ ეთნიკურ და კულტურულ იდენტობას. დიასპორა ინარჩუნებს ცოცხალ კავშირს თავის დედასამშობლოსთან და მონაწილეობს მის ეკონომიკურ, კულტურულ, პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ცდილობს მასზე ზეგავლენის მოხდენას. დიასპორას შეუძლია მნიშვნელოვანი როლის თამაში საერთაშორისო არენაზე თავისი ისტორიული სამშობლოს ინტერესების გასატარებლად. დიასპორა „ახალი“ და „ძველი“ სამშობლოს დამაკავშირებელი ხიდია.

დიასპორას აქვს როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური გავლენა თავისი წარმოშობის ქვეყანაზე. ის შეიძლება განვიხილოთ როგორც თანამონაწილე, თანამგრძნობი ისტორიულ სამშობლოში მიმდინარე პროცესებისა, შეიძლება მოგვევლინოს, როგორც დესტაბილიზაციის ხელშემწყობი, ისევე დაპირისპირებულ საზოგადოებრივ და სოციალურ ჯგუფებს შორის მომრიგებელი.

XX საუკუნეში თავი იჩინა დიასპორის აქტიურმა ჩართულობამ ისტორიულ სამშობლოში მიმდინარე კონფლიქტებში. მას დაუკავშირდა ცნება „ნაციონალიზმი საზღვრებს გარეშე“. ამა თუ იმ ქვეყნის ნაციონალური იდეოლოგია, გამოძახილს ჰპოვებს ამ ქვეყნიდან თუნდაც ათასობით კილომეტრით დაშორებულ, განსხვავებული კულტურისა და გეოპოლიტიკური რეალობის პირობებში მცხოვრებ დიასპორაში. თვალსაჩინო მაგალითი ამ მოვლენისა გახლავთ სომხური დიასპორა საფრანგეთში, აშშ-ში და მისი აქტივობები.

თანამედროვე ტექნოლოგიებმა, სოციალური ქსელების საყოველთაო განვითარებამ ხელი შეუწყო ე.წ. ვირტუალური საზოგადოებების წარმოქმნას. პიროვნებები, ეთნონაციონალური და ეთნოკულტურული ინტერესებიდან გამომდინარე, ინტერნეტში დიალოგის და კონფლიქტის გარემოს ქმნიან. ეს ვირტუალური გარემო კი, თავის მხრივ, სრულიად რეალურად, ყოფიერების დონეზე წარმოშობს მტერსა და მეგობარს. ამ მხრივ, დიასპორის აქტიურობა, „საზღვრებს გარეშე ნაციონალიზმის“ ჩარჩოში თავსდება.

ყოველი ზემოაღნიშნული ნიშნით გამოირჩევა აფხაზური დიასპორა. სწორედ ამ გარემოებით არის განპირობებული მისი აქტიური მონაწილეობა აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებში.

აფხაზური დიასპორის აქტივობები:

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში (1867 და 1877 წლებში) ოსმალეთის იმპერიაში გადასახლდა 52 ათასი აფხაზი. დღეს მათი შთამომავლები – აფხაზური დიასპორის წევრები, ცხოვრობენ ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიაზე შექმნილ ახლო აღმოსავლეთის სახელმწიფოებში, ასევე ევროპის ქვეყნებში. ყველაზე მრავალრიცხოვანი აფხაზური დიასპორა არის თურქეთში (დაახლოებით 150 ათასი), იორდანიაში მათი რაოდენობა 3 ათასამდეა, სირიაში 2 ათასამდე. ევროპაში მცხოვრები აფხაზ-აბაზების საერთო რაოდენობა 7 ათასზე მეტია, რომელთა უმრავლესობა ცხოვრობს გერმანიაში. აფხაზები ცხოვრობენ რუსეთის ფედერაციაში (15 ათასამდე). უცხოეთში აფხაზების საერთო რაოდენობა 180 ათასამდეა.

თურქეთის რესპუბლიკაში დამკვიდრებული აფხაზების განსახლების ადგილებია: საქარია (ადაფაზარი), ქოჯაელი (იზმითი), ბოლუ, დუზჯე, გოლჯუეკი, ბილეჯიკი, ზონგულდაკი, ჩორუმი, ესკიშეჰირი, ბურსა, სამსუნი და ქ. სტამბოლი, ანკარა და იზმირი. თურქეთის ქართული წარმომშობის მოსახლეობასთან აფხაზები თანაცხოვრობენ საქარიაში, იზმითში, დუზჯეში, გოლჯუეკში, ბურსაში, ინეგოლში. ადგილებზე აფხაზები გაერთიანებულნი არიან არასამთავრობო, კულტურულ-საქველმოქმედო ორგანიზაციებში – საზოგადოებებში. აფხაზური დიასპორის კულტურულ-პოლიტიკური ცენტრი მდებარეობს ქ.სტამბოლში.

თურქეთში აფსუა-აბაზური ეთნიკური ელემენტი (აფხაზური დიასპორა) წარმოდგენილია სამი ქვეჯგუფის სახით: საკუთრივ აფხაზები (აფსუა); აშეუა (აბაზინები) და აშხარუა. აფსუას განეკუთვნება ბზიფი, გუმა, აბჟაყვა, ფსხუ, ახჩიფსუ და სამი წარმომავლობის თემები. სოფლებში შენარჩუნებულია ზოგიერთი აფხაზური წეს-ჩვეულება, სარიტუალო (საქორწილო) ცეკვა-თამაშობები, სიმღერები, ტრადიციული დამოკიდებულება უფროს-უმცროსებს შორის. უფროსი და საშუალო თაობის ნაწილი ფლობს აფხაზურ ენას. თურქეთის აფხაზები ატარებენ თურქულ სახელებსა და გვარებს, მაგრამ იციან საკუთარი აფხაზური საგვარეულოები და ამის მიხედვით განსაზღვრავენ ნათესაურ კავშირებს. მაგალითისთვის, გადუზჯეს ოლქის სოფლებში ცხოვრობენ აფხაზური საგვარეულოები: იაშბა, ტარბა, კაპბა, არგუნ, შამბა, ვარდანი, ჟიბა, კოზბა, ცუგბა, ავიძბა, გულია.

თურქეთის აფხაზების აქტივობა ვლინდება მათი არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობაში. მოქმედებს აფხაზური საზოგადოებების საკოორდინაციო ორგანო – აფხაზური საზოგადოებების ფედერაცია (Abhaz Dernekleri Federasyonu), რომელიც ცამეტ დიდ აფხაზურ სათვისტომოს აერთიანებს მარმარილოს ზღვისა და შავი ზღვის რეგიონებში.

აფხაზური ორგანიზაციებიდან აღსანიშნავია „კავკასია-აფხაზეთის სოლიდარობის კომიტეტი“ (Kafkas Abhazya Dayanışma Komitesi) „სტამბო-

ლის აფხაზური კულტურის საზოგადოება“ (İstanbul Abhaz Kültür Derneği) „ანკარის აფხაზური საზოგადოება“ (Ankara Abhaz Derneği), „დუზჯეს აფხაზური საზოგადოება“ (Düzce Abhaz Derneği).

თურქეთის განათლების სამინისტრომ დაამტკიცა აფხაზურ ენაზე სწავლების სახელმძღვანელო, რითაც თურქულ სკოლებში შესაძლებელი გახდა აფხაზური ენის, როგორც არჩევითი საგნის სწავლება. ამ ეტაპზე აფხაზური დიასპორა არ იჩენს მშობლიური ენის შესწავლის დიდ სურვილს. მხოლოდ რამოდენიმე კლასია გახნილი ჰენდექის რაიონში (საქარიას ოლქი). ამ დროს საქარიაში 35 აფხაზური სოფელია და 80 ათასი ეთნიკური აფხაზი ცხოვრობს, იმდენივე, რაც აფხაზეთში. 2015 წელს, აფხაზურ დიასპორაში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგად გაირკვა, რომ მშობლიურ ენას ათასი გამოკითხულიდან მხოლოდ სამოცდაჩვიდმეტი ფლობს.

თურქეთ-აფხაზეთის საზღვაო და საჰაერო მიმოსვლის დაწყება, ეთნიკური აფხაზების აფხაზეთში გადასახლების პროპაგანდა, აფხაზეთში ბიზნესიდან მოგების მიღება, აფხაზეთის გავლით რუსეთთან ხელსაყრელი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების დამყარება – აფხაზური დიასპორის საქმიანობის ძირითად პრიორიტეტებს წარმოადგენს.

თურქეთის აფხაზების ორგანიზაციებს აფხაზეთში ხშირად ჩაჰყავთ თურქი ჟურნალისტები, პოლიტოლოგები, ბიზნესმენები, არასამთავრობო სექტორი.

აფხაზური დიასპორის დაფინანსებით, 2016 წელს გამოვიდა პოპულარული თურქული გაზეთის „შაბაჰ“-ის ერთჯერადი დამატება „ბჰაზია“, რომელიც უფასოდ გავრცელდა. გაზეთი პროპაგანდას უწევდა აფხაზეთის ე.წ. დამოუკიდებლობას და მოუწოდებდა თურქეთ-აფხაზეთის ურთიერთობების გაღრმავებისაკენ.

თურქეთში მოქმედებს აფხაზური დიასპორის რამოდენიმე ინტერნეტ-საიტი, თურქეთის ტელევიზიებში, მათ შორის სახელმწიფო არხებზე, გადის აფხაზური დიასპორის მონაწილეობით შექმნილი დოკუმენტური ფილმები და სიუჟეტები აფხაზეთის შესახებ.

თურქეთის მოქალაქეები მონაწილეობენ აფხაზეთში საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. თურქეთის მოქალაქე, ეთნიკური აფხაზი სონერ გოგუა, რომელიც წლების განმავლობაში იყო აფხაზეთის სახალხო კრების (პარლამენტი) დეპუტატი, ხელმძღვანელობს საერთაშორისო ფონდს „აფსნი“, მისი ორგანიზებით იბმება აფხაზეთის სავაჭრო-ეკონომიკური, ჰუმანიტარული კავშირები თურქეთთან. თურქეთიდან ჩამოსული აფხაზი ტაიფუნ არძინბა, ფლობს კომპანიას „ტყვარჩელის ქვანახშირი“, რომელსაც წლების განმავლობაში გააქვს ქვანახშირი თურქეთში. ტაიფუნ არძინბა აფხაზეთის სახალხო კრების წევრია.

აფხაზეთსა და თურქეთს შორის სავაჭრო ტვირთბრუნვა შეადგენს 300 მილიონ დოლარს და მასზე მოდის აფხაზეთის საგარეო ვაჭრობის 20%-მდე. აფხაზეთიდან თურქეთში გადის ქვანახშირი, თევზეულობა, ხე-ტყე, შემოდის სამშენებლო მასალები, საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, ტექსტილი და კვების პროდუქტები. ბიზნესმენები თურქეთის აფხაზური

დიასპორიდან მიიჩნევენ, რომ აფხაზეთი შეიძლება გახდეს რუსეთ-თურქეთს შორის საქონლის გაცვლა-გამოცვლის ტრანზიტული დერეფანი. ასეთი საშუაშაშლო ვაჭრობა, აფხაზეთს როგორც ეკონომიკურ მოგებას, ასევე პოლიტიკურ დივიდენდებსაც მოუტანს.

2016 წელს სოხუმის რეჟიმმა შეიმუშავა ე.წ. რეპატრიაციის – ეთნიკური აფხაზეთის სამშობლოში დაბრუნების სახელმწიფო პროგრამა, რომელიც ორიენტირებულია აფხაზეთში გადმოსახლებული დიასპორის აფხაზეთისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურისა და საკანონმდებლო ბაზის შექმნაზე. სოხუმში აცნობიერებენ, რომ არ შესწევთ ძალა ათასობით უცხოეთის მოქალაქე ეთნიკური აფხაზისათვის მიმზიდველი გახადონ აფხაზეთში გადმოსახლება, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში, აუცილებლად მიიჩნევენ მათთან კავშირების განმტკიცებას.

2016 წლის მონაცემებით, დიასპორის 8 ათასმა წევრმა აიღო ე.წ. აფხაზეთის მოქალაქის პასპორტი. აფხაზეთში მუდმივ საცხოვრებლად სამი ათას ხუთასი რეპატრიანტი აღირიცხება. მათგან ათასამდე არის თურქეთიდან, სამასამდე სირიელი აფხაზია, ორი ათასამდე რუსეთიდან შემოსული აბაზები და ჩერქეზები, მცირე რაოდენობით (ას კაცამდე) დასახლდნენ ევროპელი და იორდანიელი აფხაზები, სოხუმში დამკვიდრდა რამოდენიმე ბათუმელი აფხაზიც.

აფხაზეთის მოსახლეობის 15 პროცენტი მუსლიმია, რეპატრიანტები თითქმის ყველანი მუსლიმები არიან. ამ დროს, აფხაზეთში მხოლოდ ორი მცირე შენობა გამოიყენება მუსლიმთა სამლოცველოდ – სოხუმსა და გუდაუთაში. აფხაზეთში მეჩეთების უქონლობა მუსლიმი აფხაზეთისათვის სამშობლოში დაბრუნებისათვის ერთ-ერთი ხელისშემშლელი ფაქტორია. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ აფხაზეთში მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა ქრისტიანია.

2014 წელს აფხაზეთის ე.წ. პრეზიდენტის არჩევნებში, თურქეთის ტერიტორიაზე არაოფიციალურად განხორციელდა აფხაზური დიასპორის მიერ ორგანიზებული ხმის მიცემის პროცედურა.

თურქეთის ოფიციალური არ უქმნის რაიმე სახის საგრძნობ დაბრკოლებას აფხაზური დიასპორის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ აქტივობებს. ეს გასაგებიცაა, დიასპორის წევრები თურქეთის მოქალაქეები არიან და საბოლოო ჯამში, თავიანთი მოქმედებით ემსახურებიან თურქეთის სახელმწიფოს გავლენის გაფართოებას.

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები თურქეთში:

აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარების საკითხი, თავის გავლენას ახდენს თურქეთში ქართველებსა და აფხაზეთს შორის ურთიერთობაზე.

თურქეთის დაბა-სოფლებში, თითქმის საუკუნენახევრის განმავლობაში, მშვიდობიანად თანაცხოვრობენ ქართველები და აფხაზები. თურქეთში ქართველები (თვითდასახლება: ჩვენებურები, გურჯები – ზ.წ.), აფხაზეთს აბაზებს უწოდებენ.

თურქეთში მცხოვრები აფხაზისათვის, ყოფითი ტრადიციის დონეზე, მენტალური და კულტურული სიახლოვის გამო, პირველ რიგში ქართ-

ველთან დამოყვრება, ოჯახის შექმნა იყო სასურველი. უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზეთის ომმა აქაც იქონია ნეგატიური გავლენა, თუმცა შერეული ოჯახები, შედარებით მცირე რაოდენობით, ახლაც იქმნება. შენარჩუნებულია, განსაკუთრებით უფროს თაობაში, ერთმანეთის ენის ცოდნა, ზრდილობიანი დამოკიდებულება და პატივისცემის გამოხატვა საერთო-სანათესავო შეხვედრების და რელიგიური რიტუალების დროს.

ქართველების რაოდენობა თურქეთში ათჯერ აღემატება აფხაზებისას, მაგრამ აქტივობებისა და დინამიზმის თვალსაზრისით, აფხაზური დიასპორა ათჯერ აღემატება ქართულ დიასპორას.

თურქეთის ქართველობა მთლიანობაში და ცალკეულად აფხაზეთთან დაკავშირებითაც პასიურია. აფხაზეთის პრობლემატიკას ეხება დიასპორის ორგანიზაცია „სტამბოლის ქართული კულტურის სახლი“, რომლის ვებგვერდზე გამოქვეყნებულია აფხაზეთის ისტორიისა და დღევანდლობისადმი მიძღვნილი პუბლიკაციები, რამოდენიმე თურქეთელი ქართველი თურქულ სოციალურ ქსელებში გამოდის აფხაზეთში ქართველების დისკრიმინაციის მხილებით. ეს არ ცვლის საერთო სურათს - აფხაზური დიასპორა დომინირებს აფხაზეთის საკითხის გაშუქების საინფორმაციო და პრაქტიკული საქმიანობის სფეროში.

აფხაზეთის კონფლიქტისადმი განსხვავებული დამოკიდებულების მიუხედავად, თურქეთის ქართველობა და აფხაზობა ფლობენ შესაბამის პოტენციალს ცივილიზებული დიალოგის პროცესში მონაწილეობისათვის.

თურქეთი საქართველოს მეგობარი ქვეყანაა, რომლის ქართველი და აფხაზი მოქალაქეების თანაცხოვრება კარგი მაგალითია საქართველოში აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირებისა და ჩვენს ხალხებს შორის ნდობის აღდგენისათვის.

ლიტერატურა:

1. Ankara Abhaz Kültür Derneği, www.ankaraabhaz.org
2. Esman Milton J. *Diasporas in the contemporary world*. Cambridge: 2009.
3. Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesi, www.abhazya.org
4. Sakarya Abhaz Derneği, <http://sakaryaabhazdernegi.org.tr>
5. Tsursumia Z. *Gürcistan-Türkiye İlişkilerinde Abhazya Faktörü*. İstanbul Aydın Üniversitesi Üç Deniz Havzası Ülkeleri Sempozyumu. İstanbul Aydın Üniversitesi: 2011.
6. Tsursumia, 2012-Tsursumia Z. *Çerkes ve Abhazların Osmanlı topraklarına Sürgünü*. Tarih Bilinci, Tarih ve Kültür Dergisi, Sayı: 19-20. Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği: 2012.
7. Türkiye Abhaz Dernekleri Federasyonu, <http://abhazfederasyonu.org>
8. Türkiye'nin ilk Gürcü web sitesi, www.chveneburi.net

Zaza Tsursumia

THE ABKHAZIAN DIASPORA IN TURKEY

Presented by Religion Studies Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Summary

The Abkhazian diaspora in Turkey are established as a important factor for Georgian and Abkhazian relationship. There are living about 150 000 Abkhazians in Turkey. Abkhazians living in provinces of Turkey are unified in non-governmental, cultural and charity organizations. (Dernek). The main organization for Abkhazian Diaspora is The Federation of Abkhaz Cultural Centers in Turkey. The foundations in big cities of Turkish Abkhaz Diaspora, aimed at sustaining their cultural identity and ethnic traditions.

There is preserved their some traditional customs in Abkhazian villages in Turkey. The older and midlife people know Abkhazian language. Abkhazians living in Turkey have Turkish names and surnames. They also know their Abkhazian ancestral and also protecting their ties of relationships.

Abkhazian diaspora have good trade, economical and cultural relationships with Abkhazia. Hundreds of Abkhazians migrated from Turkey to Abkhazia. They are participating in political processes of Abkhazia. Abkhaz Diaspora of Turkey has significant impact in political and public levels in Abkhazia and they perform important workings of partnership in Abkhazia.

There is a normal relationship among Georgians and Abkhazians living in Turkey although, Georgians and Abkhazians there have different position about situation which took place in Abkhazia since 1992-1993 war. On the other hand, Turkey's increasing interest in Abkhazia, which constitutes an important part of Black Sea region and preparation to undertake a constructive intermediary role for the resolution of Abkhazia dispute with the Georgian government can be mentioned.

მერი გაბედავა

1992-1993 წლების რუსეთ-საქართველოს ომის ბაზრებისათვის

უკანასკნელ დროს პოპულარული გახდა დისკუსია ჰიბრიდულ ომზე, როგორც რუსეთის სამხედრო აზროვნების ახალ ფორმასა და სტრატეგიაზე. ამ დისკუსიებს ბიძგი მისცა რუსეთის ახალმა სამხედრო დოქტრინამ (2014 წლის დეკემბერი), რომელშიც ნატო განხილულია რუსეთის მთავარ საფრთხედ. კერძოდ, დოქტრინის მე-12 მუხლში – „ძირითადი საგარეო საფრთხეები“ – ნატო-ს პოტენციალის გაძლიერება და მისი გლობალური ფუნქციების გაზრდა, ნატო-ს ნეგრი ქვეყნების ინფრასტრუქტურის რუსეთის საზღვრებთან მიახლოება და ბლოკის შემდგომი გაფართოება განხილულია როგორც საერთაშორისო სამართლის ნორმების დარღვევა, რუსეთსა და მის მოკავშირე ქვეყნებზე პოლიტიკური და სამხედრო ზეწოლა. დოქტრინის მიხედვით, უკრაინისა და საქართველოს დღევანდელი საზღვრების გადასინჯვის ნებისმიერი მცდელობა რუსეთის მიერ აღიქმება როგორც საფრთხე (Voennaya Doctrina, 2014). ამ სამხედრო დოქტრინით, პრაქტიკულად, რუსეთმა ნატო თავის გეოპოლიტიკურ მეტოქედ გამოაცხადა, რითაც თანამედროვე საერთაშორისო სისტემა ცივი ომის ახალ ეტაპზე გადავიდა.

რუსეთის სამხედრო დოქტრინა იმთავითვე გახდა ანალიტიკოსების, პოლიტიკოსებისა და ექსპერტების საყოველთაო განხილვის საგანი. გერმანელი მკვლევარი მ. კლეინი (Margarete Klein) დეტალურად განიხილავს რა რუსეთის სამხედრო დოქტრინას, გამოყოფს რამდენიმე მთავარ ასპექტს:

1. აშშ-სა და ნატოზე ფოკუსირება;
2. ტრანსნაციონალური საფრთხეები და რეგიონალური კონფლიქტები;
3. რუსეთის „მაიდნის“ შიში;
4. არაბირთვული შეკავება;
5. არასწორხაზოვანი ომის წარმოება;
6. საზოგადოების მობილიზაცია და ეკონომიკა;
7. თანამშრომლობის შესაძლებლობის სიმცირე.

მ. კლეინის აზრით, კრემლის მთავარი შიში იმაში მდგომარეობს, რომ რუსეთი ძალიან ჩამორჩა აშშ-ს ჩვეულებრივი თავდაცვისა და თავდასხმის შესაძლებლობებით, რაზეც მიუთითებს პასაჟები „გლობალური დარტყმის“, კოსმოსში იარაღის განთავსების, არაბირთვული სტრატეგიული შეიარაღის შესახებ (Klein, 2015).

როგორც ცნობილია, ბიპოლარული მსოფლიო წესრიგი ეფუძნებოდა ბირთვული შეკავების დოქტრინას, სადაც აგრესორის იდენტიფიცირება დიდ სირთულეს არ წარმოადგენდა. ცივი ომის შემდგომი მსოფლიო წესრიგის პირობებში კონვენციური ომის ნაცვლად მივიღეთ კონცეპ-

ტუალურად ახალი ტიპის არაკონვენციური ომები, რომლებსაც ანალიტიკოსები სხვადასხვა ტერმინით გამოხატავენ. ესენია: ჰიბრიდული ომი (Hybrid Warfare), ახალი ომები (New Wars), მეოთხე თაობის ომი (Fourth-Generation Warfare) და ასიმეტრიული ომი (Asymmetric Warfare) (Renz, Smith, 2016:3). ომის წარმოების ნებისმიერი ახალი მიდგომა, რომელსაც შოტლანდიელი სამხედრო ისტორიკოსი ჰ. შტრაჩანი (H. Strachan) „სტრატეგიულ“ მიდგომას უწოდებს, სრულდება გამარჯვებით, თუ ის ოპერატიულ შესაძლებლობებსა და დოქტრინას ეფუძნება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჰიბრიდული ომის წარმოებისას მთავარია როგორც სტრატეგია, ასევე ოპერატიული მიდგომა (Renz, Smith, 2016:3).

ჰიბრიდული ომის კონცეფცია XX საუკუნის დასასრულსა და XXI საუკუნის დასაწყისში შემუშავდა როგორც სტრატეგია, რომელიც მოიაზრებს ომის წარმოების კონვენციურ და არაკონვენციურ ელემენტებს. ტერმინი „ჰიბრიდული ომი“, როგორც სამხედრო ოპერატიული მიდგომების კონცეფცია, პირველად აშშ-ის სამხედრო ძალების ყოფილმა ოფიცერმა ფ. ჰოფმანმა (Frank Hoffman) გამოიყენა. მისი თვალთახედვით, „ჰიბრიდული ომის“ იდეა წარმოადგენს ანალიტიკურ კონცეფციას, რომელიც განმარტავს შედარებით სუსტი ოპონენტების – არასახელმწიფო აქტორების (თალიბანი, ალ ქაიდა, ჰეზბოლა) – წარმატებების მიზეზებს მაღალტექნოლოგიური შეიარაღებისა და მათზე ბევრად ძლიერი აშშ-ის და კოალიციის სამხედრო ძალებზე ავლანეთში, ერაყსა და ლიბიაში. ჰოფმანის აზრით, „ჰიბრიდული ომი“ არის ომის წარმოების ორი – სამხედრო (შეიარაღებული ძალები) და არასამხედრო (არარეგულარული ტაქტიკა, დანაშაულის ზრდა, ტერორისტული თავდასხმები და ა.შ.) მეთოდის გამოყენება, რაც კონფლიქტის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური განზომილებების სინერგეტიკულ ეფექტს იძლევა (Renz, Smith, 2016:3).

ჰიბრიდული ომის კონცეფცია კიდევ უფრო განავრცო პოლკოვნიკმა მარგარეტ ბონდმა (Margaret Bond), რომელმაც ჰიბრიდული ომის ძირითადი მახასიათებლები ჩამოაყალიბა. მისი აზრით, ჰიბრიდული ომი გულისხმობს ყოვლისმომცველი და მაღალტექნოლოგიური სამხედრო მოქმედებების, რესურსების, პროგრამებისა და აპლიკაციების გამოყენებას, რომელიც მიმართულია რა ძალადობის მაქსიმალური შემცირებისკენ, უპირატესობას ანიჭებს ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენების გამოყენებას არასასურველი ხელისუფლების შესაცვლელად, დესტაბილიზაციის მიღწევას საზოგადოებრივი მოძრაობების, პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების მეშვეობით. მ. ბონდის განმარტებით, ჰიბრიდული ომი, ასევე, მოიცავს სამხედრო დაზვერვის სრულ სპექტრს, არაკონვენციურ (არალეტალურ) შეიარაღებას, შეიარაღებულ ძალებს, დამხმარე ქვედანაყოფებსა და საბრძოლო აღჭურვილობას, რომლებიც დაუყოვნებლივ ხდება ხელმისაწვდომი რეგულარული ჯარის ნაწილების ოპოზიციური ელემენტებისა თუ არარეგულარული ფორმირებებისათვის, ტერორისტებისთვის, ან სხვა არასახელმწიფო აქტორებისათვის (Bond, 2007: 4). როგორც ვხედავთ, მ. ბონდი დიდ ყურ-

ადლებას უთმობს ქვეყანაში შიდა დაპირისპირების ესკალაციის ინსტრუმენტებს, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელია სუსტ და არშემდგარ სახელმწიფოებზე სრული კონტროლის მოპოვება.

რუსეთის ჰიბრიდული ომის კონცეფციის შემუშავება გენშტაბის გენერლის – ვალერი გერასიმოვის სახელს უკავშირდება. 2013 წლის იანვარში მან სამხედრო მეცნიერების აკადემიის სხდომაზე წაიკითხა მოხსენება «Ценность науки в предвидении», რომელშიც დასვა საკითხი ომის წარმოების ფორმებისა და მეთოდების გადასინჯვის აუცილებლობის თაობაზე (Gerasimov, 2013). ვ. გერასიმოვი, ანალიზებს რა „არაბული გაზაფხულის“ მოვლენებს, ომს საქართველოსთან და ა. შ., მიდის დასკვნამდე, რომ თანამედროვე ეპოქაში ფართოდ გამოიყენება ასიმეტრიული მოქმედებები, რომლებიც საშუალებას აძლევს მოახდინო მონინალმდეგის უპირატესობის ნიველირება. ბრძოლის ამ ფორმებში ის მოიაზრებს მოსახლეობაზე ინფორმაციული ზენოლის განხორციელებას, სპეციალური ოპერატიული ძალებისა და შიდა ოპოზიციის გამოყენებას მონინალმდეგე ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე მოქმედი ფრონტის ხაზის გასახსნელად. ამრიგად, გერასიმოვის აზრით, ტრადიციულ შეიარაღებულ ძალებთან ერთად გამოყენებული უნდა იქნეს პოლიტიკური, ეკონომიკური, ინფორმაციული ბრძოლის არასტანდარტული და ასიმეტრიული მეთოდები.

გერასიმოვის დოქტრინა საყოველთაო განხილვის საგანი გახდა რუსეთის მიერ ახალი სამხედრო დოქტრინის მიღების შემდეგ. დღეს ექსპერტები ამტკიცებენ, რომ რუსეთმა შეიმუშავა ომის წარმოების ახალი ტაქტიკა, რითაც დაფარულია ომის ნამდვილი მასშტაბები. ეს კი მონინალმდეგესა და მოკავშირეებს არ აძლევს საშუალებას სწრაფად და ეფექტურად უპასუხონ ინტერვენციას.

ვერ გავიზიარებ დასავლეთის ექსპერტებისა და პოლიტიკოსების მოსაზრებას, რომ რუსეთის ახალი სამხედრო დოქტრინა წარმოადგენს მის ახალ სამხედრო კონცეფციას. ჩემი ღრმა რწმენით, რუსეთი ოპერატიული მიდგომების ტაქტიკას წარმატებით იყენებდა ჯერ კიდევ XX ს. 90-იანი წლების დასაწყისიდან. ამის მაგალითს წარმოადგენს 1988-1993 წწ. რუსეთის მიერ შავი ზღვის რეგიონებსა და სუბრეგიონებში ინსპირირებული შეიარაღებული კონფლიქტები (კონფლიქტები საქართველოში, აზერბაიჯანში, უკრაინასა და მოლდოვაში), რითაც შეკრა დასავლეთისა და ნატოსაგან გამყოფი ხაზი. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომი წარმოადგენს დახვეწილი ჰიბრიდული ომის მაგალითს ასიმეტრიული კონფლიქტის ელემენტებით, რომელზეც საერთაშორისო თანამეგობრობამ სათანადო რეაგირება არ მოხდინა.

ჰიბრიდული ომის რა ელემენტებს შეიცავდა 1992-1993 წწ. რუსეთ-საქართველოს ომი? საკითხში მეტი სიცხადის შესატანად ცალ-ცალკე განვიხილავ ომის მომზადებისა და საომარი მოქმედებების ეტაპებს.

1. ომის მომზადება.

ა/ უპირველესად, მინდა აღვნიშნო, რომ ომის იდეოლოგიური და პრაქტიკული მომზადება დაიწყო ჯერ კიდევ საბჭოთა სახელმწიფოში,

1988 წლიდან. სწორედ ამ დროს აფხაზეთში შეიქმნა მემარჯვენე რადიკალური ნაციონალისტური მოძრაობა „აიდგილარა“ (ერთობა), რომელმაც მოამზადა იდეოლოგიური საფუძვლები აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოსაყოფად. ეს ძალა დაუპირისპირდა ქართულ რადიკალურ ნაციონალურ მოძრაობას, რომელიც მიმართული იყო სსრკ-ის წინააღმდეგ, მიზნად ისახავდა მის დემონტაჟსა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას.

„აიდგილარას“ ინიციატივით შემუშავდა ე. წ. „აფხაზური წერილი“, რომელიც ითხოვდა აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფას და რსფსრ-თან მიერთებას. „ლიხნის მიმართვას“ მოჰყვა პირველი შეიარაღებული შეტაკება სოხუმში 1989 წლის 15 ივნისს, სადაც ქართველთა და აფხაზთა სისხლი დაიღვარა. იმავე წლის აგვისტოში სოხუმში ჩატარდა „კავკასიის მთიელ ხალხთა I ყრილობა“, სადაც აფხაზეთი „კავკასიის ხალხთა კონფედერაციის“ ნაწილად, ხოლო სოხუმი – კონფედერაციის დედაქალაქად გამოცხადდა. კონფედერაციაში თავი მოიყარეს პრორუსულმა პოლიტიკურმა ძალებმა, რომლებიც ღიად დაუპირისპირდნენ ჩეჩნეთის პრეზიდენტს, ჩეჩნეთის რუსეთისაგან გამოყოფისა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნისათვის მებრძოლ ჯ. დუდაევს. კონფედერაციის მთავარი მხარდამჭერი გახდა რუსეთის პარლამენტის თავმჯდომარე რუსლან ხასბულატოვი. დაძაბულობის ესკალაციაში დიდი წვლილი შეიტანეს სსრკ-ის კგბ-ს (КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ) აგენტებმა და პარტიულმა ნომენკლატურამ, რომლებიც წარმოადგენდნენ კრემლის მთავარ იდეოლოგიურ დასაყრდენს საქართველოში.

ბ/ 1991 წლიდან საქართველოში შეიქმნა მართვადი ქაოსი. პრეზიდენტ ზ. გამსახურდიას ლეგიტიმურ ხელისუფლებას დაუპირისპირდა რადიკალური ნაციონალისტური მოძრაობა, რომელსაც სამხედრო-კრიმინალური ძალები და კგბ-ს აგენტები მიეტიმასნენ. სამხედრო გადატრიალების შედეგად ხელისუფლება ხელთ იგდო სამხედრო საბჭომ. საქართველოში დაიწყო სამოქალაქო ომი, ქვეყანა ორ ნაწილად გაიხლიჩა. პარალელურად დაიწყო აფხაზეთში რადიკალური ნაციონალისტური ძალების შეიარაღება და უკანონო ბანდფორმირებების ჩამოყალიბება, რომლებიც იარაღით მარაგდებოდნენ აფხაზეთში დისლოცირებული რუსეთის სამხედრო ბაზებიდან.

II ეტაპი. საომარი ოპერაციები.

აფხაზეთის ფრონტზე მიმდინარე სამხედრო ოპერაციები ასიმეტრიული ომის ელემენტებს შეიცავდა. კერძოდ:

ა/ ჩამოყალიბდა აფხაზთა, სომეხთა, კაზაკთა და ჩეჩენთა პარამილიტარისტული ფორმირებები, რომლებიც შეიარაღებული იყვნენ უახლესი ტიპის მძიმე ტანკებითა და რუსეთის არმიის შეიარაღებაში არსებული თანამედროვე იარაღით. ამ ფაქტზე მიუთითებდა საქართველოს სახელმწიფო საბჭო თავის მიმართვაში გაეროს გენერალური მდივნისადმი (იხ. სახელმწიფო საბჭოს მიმართვა ბუტროს-ბუტროს გალისადმი).

ბ/რუსეთის შეიარაღებული ძალები უშუალოდ მონაწილეობდნენ სამხედრო ოპერაციებში საქართველოს წინააღმდეგ. აფხაზ სეპარატ-

ისტებს სამხედრო-საექსპერტო დახმარებას უწევდა რუსეთის გენერალიტეტი (გ. კონდრატიევი, რ. ჩინდაროვი, ა. კვაშინი, ი. სიგუტკინი და სხვ.) და ოფიცერთა კორპუსი. 1992 წლის 2-9 დეკემბერს რუსეთის არმიის უშუალო მონაწილეობით დაიბოძა სოხუმი და ოჩამჩირის რაიონის სოფ. ახალდაბა, სადაც არ მიმდინარეობდა საომარი მოქმედებები, რასაც მოჰყვა მსხვერპლი მშვიდობიან მოსახლეობაში. რუსეთის შეიარაღებული ძალები ცეცხლს უხსნიდნენ საქართველოს შეიარაღებული ძალების ვერტიკალურ და თვითმფრინავებს, რუსეთის სამხედრო-საჰაერო და სამხედრო-საზღვაო ძალები ბომბავდნენ ქართული ჯარის პოზიციებს და ეთნიკური ქართველებით დასახლებულ ტერიტორიებს, რაც ზრდიდა მსხვერპლს მშვიდობიან მოსახლეობაში.

არსებული რეალობიდან გამომდინარე, საქართველოს პარლამენტმა დაადგინა დაწყებულიყო მოლაპარაკებები აფხაზეთიდან რუსეთის ჯარების გაყვანის თაობაზე (1992 წლის 25 თებერვალის დადგენილება).

გ/ 1992-1993 წლების რუსეთ-საქართველოს ომში არ არსებობდა ზღვარი ომსა და მშვიდობას შორის; კერძოდ, 1992 წლის 3 სექტემბერს რუსეთის მედიატორობით შედგა შეთანხმება მხარეებს შორის ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ, ხოლო შეთანხმების გაფორმებიდან თითქმის 2 თვეში, 1992 წლის 23 ოქტომბერს, რუსეთის ფედერაციის თავდაცვის სამინისტროს ბრძანებით, აფხაზეთში დისლოცირებულ რუსეთის ჯარებს ოფიციალურად მიეცათ ქართული ჯარის პოზიციებისთვის ცეცხლის გახსნის უფლება.

სოხუმის დაცემიდან და საომარი ოპერაციების შეწყვეტიდან თითქმის ექვსი თვის შემდეგ, 1994 წლის 6 თებერვალს, როდესაც უწევდაში უნდა დაწყებულიყო მხარეებს შორის მოლაპარაკებები ცეცხლის შეწყვეტისა და დევნილთა დაბრუნების საკითხზე, აფხაზურ-ჩეჩნურმა ბანდფორმირებებმა და კაზაკებმა იერიში მიიტანეს გალის ქართულ მოსახლეობაზე, ადმინისტრაციული საზღვრის, ზუგდიდისა და წალენჯიხის რაიონების სოფლებზე, რითაც საბრძოლო ოპერაციები გადაიტანეს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ფარგლებს გარეთ. იერიშის შედეგად დაიღუპა 100-ზე მეტი მშვიდობიანი მოქალაქე, გადაინვა საცხოვრებელი სახლები.

დ/ რუსეთის ხელისუფლება დიდ როლს ასრულებდა საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში და რუსული მასმედია ხელს უწყობდა კონფლიქტის შემდგომ ესკალაციას. 1992 წლის 3 სექტემბრის ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმების პირობებში, რუსეთის დუმის დეპუტატები აფხაზ სეპარატისტთა მხარდამჭერ განცხადებებს აკეთებდნენ, რასაც მოჰყვა შეთანხმების დარღვევა და გაგრა-ლესელიძის ტრაგედია 1992 წლის ოქტომბერში.

1994 წლის 9 მარტს გაეროს უშიშროების საბჭოს სხდომაზე საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარემ ე. შევარდნაძემ თავის მოხსენებაში ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „კონფლიქტი აფხაზეთში არ იყო კონფლიქტი ეთნიკურ წინააღმდეგობათა ნიადაგზე, კონფლიქტი ქართველებსა და აფხაზებს შორის“, რომ მას განზრახ მიაჩქეს ეთნონაციონალური ელფ-

ერი დიდი პოლიტიკური მიზნების შესანიღბად.

ე/რუსეთთან 1992-1993 წლების ომში ქართული საზოგადოება არ იყო ერთიანი. ის გახლეჩილი იყო პოლიტიკურ ბანაკებად – ზვიადის-ტებად და შევარდნაძისტებად, რაც კიდევ უფრო ართულებდა მტრის წინააღმდეგ ერთიანი ფრონტის შექმნას. კონფრონტაციის გაღრმავებას ემსახურებოდა, რუსეთის სპეცსამსახურების დახმარებით, ზ. გამსახურდიას ჩამოყვანა გროზნოდან ზუგდიდში.

ვ/ სამოქალაქო ომმა გამოიწვია მოსახლეობის მასობრივი გაღატაკება, უმუშევრობა, განადგურდა ქვეყნის ინფრასტრუქტურა. აფხაზეთში განხორციელდა ქართველების მიზანმიმართული ხოცვა და ეთნიკური წმენდა, რაც აღიარებულია ეუთოს 1994, 1996 და 1997 წლების კონვენციებით, ბუდაპეშტის, ლისაბონისა და სტამბოლის სამიტების დეკლარაციებით.

ვფიქრობ, ზემოთ მოყვანილი მასალა ადასტურებს, რომ 1992-1993 წლებში აფხაზეთში მიმდინარე სამხედრო მოქმედებებში რუსეთი იყენებდა ჰიბრიდული ომისათვის დამახასიათებელ ოპერატიულ მიდგომას, ომის წარმოების კონვენციურ და არაკონვენციურ ელემენტებს (ერთადერთ გამოჩვენებს წარმოადგენს მაღალტექნოლოგიური ომის წარმოების მეთოდები და კიბერშეტევა, რაც იმ დროისთვის ჯერ კიდევ არ იყო განვითარებული). სამწუხაროდ, XX ს. 90-იან წლებში საერთაშორისო თანამეგობრობა ნაკლებად იყო დაინტერესებული პოსტსაბჭოთა სივრცეში მიმდინარე კონფლიქტებით, რის გამოც რუსეთის მიერ ომების წარმართვის ახალი სტრატეგია მათი ყურადღების მიღმა დარჩა.

ლიტერატურა:

1. Bond M., United States Army Reserve, Hybrid War: A New Paradigm for Stability Operations in Failing States, 2007, file:///C:/Users/cw/Downloads/2016%20White%20Paper.pdf
2. Renz B., Smith H. Russia and Hybrid Warfare - Going Beyond the Label, Aleksanteri Papers 1/2016, University of Helsinki, Finland.
3. Voennaya doktrina Rossiyskoi Federatsii <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
4. Russia's New Military Doctrine NATO, the United States and the "Colour Revolutions", German Institute for International and Security Affairs, WP Comments 9 February 2015, Stiftung Wissenschaft und Politik German Institute for International and Security Affairs.
5. Saqartvelos respublikis sakhelmtsifo sabchos mimartva gaeros generalur mdivans. Gaz. Saqartvelos Respublika, # 201-202, 3. 10.1992.

Meri Gabedava

TO UNDERSTAND THE RUSSIAN-GEORGIAN WAR
BETWEEN 1992-1993 YEARS

Summary

Lately, a discussion of the hybrid war as a new form of Russian military thinking and strategy has become popular. New Russian military doctrine (December 2014), in which NATO is considered a major threat to Russia, has given rise to these discussions. With this military doctrine, Russia has declared NATO as its geopolitical opponent, and the modern international system has moved into a new stage of global confrontation.

I cannot share the opinion of western experts and politicians that Russia's new military doctrine is a new military concept. In my deepest belief, Russia successfully used tactics of operational approaches as early as 20th century, from the beginning of the 90s. An example of this is armed conflicts in 1988-1993 years, inspired by Russia in Black Sea regions and sub-regions, (Georgia, Azerbaijan, Moldavia, and Ukraine) which have created a dividing line between Russia and the West. The Russo-Georgia war in 2008 was an example of the refined hybrid war with asymmetric conflict elements that the international community did not respond to properly.

The work deals with the elements of the hybrid war that were used in 1992-1993 years during the Russian-Georgian war. Unfortunately, In the 1990s, the international community was less interested in the conflicts in the post-Soviet space, because of this Russia's new warfare strategy was left without attention.

Tina Dolbaia

GEORGIAN SUPRA

Presented by D. Gulia Institute of History and Culture at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Introduction

According to the popular Georgian legend, which is usually told to foreign visitors of the country with pride and great enthusiasm, while God was distributing the portions of the land to all the peoples of the earth, Georgians were feasting and thus, arrived very late just to find out that all the lands were already taken away by others. When God asked them the reasoning behind their late arrival, Georgians replied that they were lifting their glasses in His honour. As a result, God was so pleased with this fact that gave them the land He was saving for Himself (Tuite, 2008).

It is not difficult to understand why Georgians are so fond of this legend, as this romanticized tale outlines the beauty of the land as well as uniqueness of the nation – something that most Georgians love to brag about. However, there is another, equally interesting aspect of the legend and that is the famous tradition of feasting, called “supra”, which involves some serious drinking and eating around the table. The fact that Georgians were late for such an important for them event indicates the significance that supra is given in our culture. At the same time, involving religious motives during feasting, such as a toast proposed in praise of God, shows connections between religion and culture, and more precisely, between Orthodox Christianity and Georgian identity.

Taking the above-mentioned into account, in the following essay I discuss the importance of supra, arguing that it resembles, and has always resembled, a micro model of Georgian society as it reflects our culture, tradition and distribution of roles between sexes as well as changes in attitudes and beliefs. I do so by analyzing a set of rules and different elements of supra and its role in socialist and post-socialist Georgia. The paper is divided into two main chapters, accompanied by concluding remarks upon the topic.

Origins, Elements and Rules of Georgian Supra

Mintz and Du Bois in their article “The Anthropology of Food and Eating” (2002) state that one of the most important subsections of food studies are connected with eating and ritual, eating and identities, food and social change and food insecurity. Similarly, I argue that supra incorporates all these main fields of food study as, on the one hand, it represents Georgian identity and culture through eating and behavioral patterns and, on the other hand, reflects socio-economic and political transformations through changes in feasting traditions.

However, in order to understand the very complexity of supra, we should at first discuss its origins.

The legend mentioned in the introduction creates an illusion that supra has existed since the time of immemorial. Though, according to Georgian academics, supra, in the form known today, was originated only in the 19th century as before that its name as well as names of its compounding elements, such as “toast” and “toastmaker”, were not mentioned anywhere in Georgian sources. The tradition of supra was originated in the families of Georgian elites and was eventually spread throughout the whole country. As for the timing, due to the loss of independence and incorporation into the Russian Empire in the 19th century, Georgians started to feel dysfunctional and depressed which had to be somehow neutralized; and this is how supra was born with its toasts dedicated to God and the motherland, with its rituals and strict rules, and, of course, with its abundant food and wine. Other academics say that supra was not created only as a reaction to Russian invasion. Instead, a lot of its aspects were brought by those Georgians who migrated from mountains to more central areas of the country once Georgia became part of the Russian Empire. Indeed, one of the main features of supra is connected with the so-called “guest-host” relations that was a sacred tradition in mountains, according to which, a host is obliged to give away food and drinks and a guest is obliged to receive these gifts (Kevkhishvili, 2012). One way or the other, it is apparent that origins of supra is strongly intertwined with Georgia being annexed by another country, which strengthened people’s national identity and, subconsciously, pushed them towards creating a special type of feasting that would incorporate and preserve all the sacred traditions and rules of Georgian culture and society.

Debevec and Tivadar (2006) mention two groups of strict unwritten culinary and behavioral rules that are followed when a proper meal is cooked: “the structure of the eating event (the items of which it is composed, cooking techniques, the combination of flavors, foodstuff, the sequence of dishes eaten); and its adequate social relations (with whom food is eaten, who has cooked and prepared it, table manners, etc).” Similarly, elements of supra can be allocated into these two groups.

The structure of supra involves beverages and national dishes, usually drunk and eaten in massive quantities. It is an unwritten rule that an “excellent” supra must display a wide variety of food so that the table-cloth (supra), from which this tradition of feasting takes its name, must not be visible. As Manning (2003) says, “supra cannot succeed as an act of hospitality” without such an abundance display of food. From my very own experiences, there are three sets of meals and two sets of drinks presented at supra. The first set includes food prepared in advance and served at room temperature, such as vegetable salads (mainly prepared from walnuts and eggplants), Georgian cheese – “Suluguni”, Georgian sauce – “Tkemali” (a mixture of wild plums and different spices and herbs, including coriander) and Georgian bread, called “Lavashi”. The second set of dishes includes beloved national food, usually served hot, such as “Khinkali” (dough stuffed with

meat and spices), “Khachapuri” (cheese-stuffed bread), “Lobio” (bean soup with herbs and spices) and “Mtsvadi” (slices of pork put on a metal spit and fried). Lastly, sweets such as “Churchkhela” (strings of walnuts dipped in a grape sauce) and “Gozinaki” (a mixture of nuts and walnuts put in honey; usually prepared for the New Year’s celebration) are served. Most importantly, supra is always refreshed, with new meals being added to the remaining ones. In other words, the feast must be “ever young, it must always appear in a state of perfection, every dish must always be full, every plate must always be clean” (Manning, 2003). I believe this particular characteristic of supra wonderfully resembles Georgians’ inclination towards exaggeration, especially when it comes to the tradition of hospitality in which food becomes one of the chief ways of expressing love, respect and appreciation towards a guest. Furthermore, the fact that the table is loaded with Georgian national food, which “encode national identity”, indicates that the act of eating becomes “a way of incorporating and performing the nation” (Muehlfried, 2014). Thus, the display of national food turns supra into a place where Georgian identity is preserved, revived and reproduced.

Furthermore, the structure of supra includes two types of beverages: alcoholic and non-alcoholic. The latter is composed of Georgian lemonade of various fruit flavours and naturally carbonated mineral water. As for the alcoholic drinks, the main beverage is wine. Generally, Georgia is regarded as the motherland of wine and thus, this particular drink is highly respected in our culture. This fact itself explains special, almost sacred meaning that wine is given at supra. Therefore, high quality wine becomes an indicator of supra’s “goodness”; it also becomes one of the most valued gifts for occasions like supra. Wine is usually drunk from a glass, however, if a very special toast is given, it is drunk from Georgian drinking horn, called “Kantsi”. Apart from wine, other alcoholic beverages seen at supra are homemade Georgian vodka, called “Chacha” and/or liqueur. No beer is allowed as “wine is a ritual drink, beer is an informal, non-ritual drink... One may toast with beer but a beer toast is always humorous and always insincere, almost always political... Wine toasts are always serious, always sincere, never political” (Manning, 2003). And as supra is the place where Georgians can escape from highly politicized reality and where sincerity and respect play an important role, there is no place for beer. Thus, wine, just like food, becomes another representation of Georgian culture and identity at supra.

The second groups of rules, mentioned by Debevec and Tivadar (2006), are connected with the social relations such as who has cooked the food, with whom it is eaten, what the table and behavioral manners are, and etc. Supra is usually held at various occasions such as weddings and funerals, birthdays, New Year’s and Christmas’s celebrations, anniversaries and many others. Sometimes, no special reason is required and supra is held for the purpose of socializing among friends and relatives. One of the main rules of supra is that people, mostly men, should remain seated around the table. Men, not women, usually stand up when a special toast, such as a toast in honour of God, motherland or women, is given. In this way they express their appreciation towards the subject of the toast. Supra al-

ways has a head, called “tamada” (toastmaster), who, traditionally, is a man. This position is very honourable and only certain men can meet the necessary criteria – those, who are witty, sing and recite poetry, propose interesting toasts, understand people’s mood and entertain the audience. Most importantly, tamada must be able “to drink large amounts of wine without showing any signs of drunkenness” (Linderman, 2011). Usually, tamada is “elected”; however, there is never a competition as the candidate for this position is chosen by the host long before supra. As Manning (2003) wittily notes, “after the election, the tamada becomes ‘the dictator of the table’. The supra on first glance looks very much like a failed democratic transition in miniature.” The latter, I would say, becomes especially true after taking into account Georgia’s historical background – due to the incorporation at first into the Russian Empire and then into the Soviet Union, in which the state used to dictate instead of governing people, Georgians’ perception of democracy is rather distorted.

Another important characteristic of supra is that men are expected to eat and drink in massive quantities, which is eventually reflected on their bodies. According to Bourdieu (1984), body is the most noticeable resemblance of habitus and “the most indisputable materialization of class taste”, manifested through its dimensions and shapes. Similarly, “the Georgian ideal of masculinity in the supra ritual is expressed quantitatively, both in terms of body size and drinking capacity” (Manning, 2003). There are more than dozen toasts given, from specific in honour of the host of the supra to more general ones about love, kinship and friendship; and men are required to drink till the end for each toast proposed to prove their “manliness”. As a result, the more they consume, the more their body increases in shapes and dimensions, becoming one of the primary manifestations of masculinity and “manliness”.

However, it is not only man’s habitus that is formed and shaped at supra. There are certain responsibilities that women must fulfill in order to prove their “womanhood”. Georgia is a traditional country, with roles and behavioral patterns being strictly distributed between two sexes – women are viewed as housewives and mothers, while men are expected to be main breadwinners and heads of the family. As Linderman (2011) notes, “popular discourses reflect the idea that Georgian culture offers “exceptional respect for women”... Gender discrimination is viewed as a pseudo-problem imported from the West.” Thus, being a micro model of Georgian society, supra depicts both the distribution of roles between sexes as well as the “appreciation” of women. As a rule, they are the ones who prepare food for supra, which can be very time-intensive. Linderman (2011) says that large groups of women come together to prepare for large supras. They are the ones responsible for constantly refreshing supras by adding new meals, changing guests’ plates and keeping area near the table clean. And just like tamada is forcing men to drink, housewife is forcing guests to eat her food, the taste of which afterwards must always be complimented. In return, men express their respect towards women through toasts proposed for love. Manning (2003) refers to these distributions of roles as “foregrounded masculine activity (drinking and

toasting) and backgrounded feminine activity (food)”, which, I believe describes perfectly gendered characteristic of supra and indicates on the patriarchal origins of the ritual.

The Role of Supra in Socialist and Post-Socialist Georgia

Supra had somewhat controversial meanings in socialist Georgia. Manning (2009) writes that it was a symbol of socialist material wealth and “goodness” of life, expressed through large quantities of food and wine. However, it also represented an act of carefree consumption and “misappropriation of agricultural wealth” (Manning, 2009), in which production, the basis of Soviet ideology, was nonexistent. Furthermore, supra was a place where personal social support networks such as family and peer group (Altman, 1990) were further strengthened and renewed. In a highly corrupted Georgian society of soviet times, such networks were essential for achieving success in every aspect of life. Thus, supra was a medium for establishing and strengthening these ties. This special type of supra was called “magarichi”, in which food and wine were exchanged in recognition of some other service (Manning, 2009) that could vary from enrolling at university to getting promoted at work. Therefore, food and wine were more valued than actual money in Soviet Georgia as money was associated with bribery, while “magarichi” symbolized gratitude towards the person in whose honour this feast was held. Lastly, supra was a place where famous Georgian customs and traditions as well as Georgian identity were revived through the abundant display of national food and drinks. All of these combined became the reason why “in the eyes of a law passed in 1975 in Soviet Georgia, large banquets associated with major life events such as births, marriages and deaths were dismissed as a public display of traditional attitudes, opposed to the ideal of *Homo Sovieticus*” (Muehlfried, 2014).

However, while communists’ attempts to undermine the significance of supra were unsuccessful, this ritual has faced a number of challenges since the dissolution of the Soviet Union. The first years of independence were very chaotic for Georgia: transition from the centrally command to market economy, with the “Soviet habitus” of citizens remaining unchanged, turned out to be quite difficult. This coupled with civil wars and secessionist movements destroyed country’s economic and political systems. Obviously, these changes were reflected on supra as with inflation and food shortages throwing party was unimaginable; and from this perspective, Soviet Union was viewed as a “golden age” for supra (Manning, 2003). Though, the situation has changed drastically over the past few years, with Georgia adopting pro-Western course and improving socio-economic and political conditions. Thus, the tradition of supra has been revived, with large quantities of food and drinks presented at the table. However, as Muehlfried (2014) notes, “the West is both the blessing and a curse: it guarantees Georgian independence in the face of neo-colonial Russian policy, but it dismisses cultural differences for

the sake of market.” Thus, supra is being challenged by another ritual, called “a la fourchette”, which corresponds with western ideology of democracy and equality (Tuite, 2008). Unlike supra, a la fourchette does not involve massive amounts of foods and drinks as well as sitting around the table and proposing toasts. Instead, everything here resists rules of supra – “western-type” food and beverages are provided in small portions, while men and women stand and socialize with one another. As Tuite (2008) notes, a la fourchette is “almost exclusively practiced by younger, educated and more or less cosmopolitan Georgians”, who regard supra as a patriarchal legacy of Soviet times. However, while a la fourchettes remain practices of elites living in urban areas of the country, mostly in the capital, supras are thrown throughout the whole Georgia as an embodiment and celebration of Georgian culture and identity, thus making it hard to believe that this ritual will ever be neglected.

Conclusion

Debevec and Tivadar (2006) say that “food and eating practices can be a medium for seeing and understanding the world”. Indeed, after attending even one supra, a foreign visitor can find out both positive and negative aspects of Georgian culture and society, with its strict division of roles between males and females (women prepare food, while men eat and toast), with its strong connection between Orthodox Christianity and national identity (toasts proposed in honour of God and the motherland), with its distorted perception of democracy (tamada being pre-selected by the host), and with its inclination towards exaggerated hospitality (excessive amount of food and wine). Thus, as argued in the introduction, supra is the micro model of Georgian society, in which customs, rules and behavioral patterns characteristic for Georgian culture are transmitted from one person to another. Tuite (2008) writes that while Georgians are baptized as Christians at church, they are baptized as truly Georgians at supra. Therefore, real “Georgianness” for both a man and a woman is proved after having participated in this ritual, while neglecting supra is associated with the rejection of national identity and failed masculinity/femininity.

Food and wine play central role at supra as they “embody the taste of the nation, a taste that is “ours” alone” (Muehlfried, 2014). Thus, by displaying “everything national”, supra defends Georgian culture, history and identity against “powerful forces” of the West; and it has done so under Soviets. Even though its existence has been challenged for many times over the past few decades (Soviet law of 1975, first years of Georgia’s independence, modern-day a la fourchettes), supra has endured all the hardships on its way, remaining the most widespread tradition throughout the whole country.

Ben and Susan Passmore (2003), who discuss the importance of Czech cuisine for the Czech nation, write the following: “Food has remained an area distinctly Czech in the face of great change and remains a keystone for the maintenance of

Czech culture as the nation passes into a new European future.” Similarly, supra has remained solely Georgian, preserving “our” taste, “our” culture and “our” identity as the nation passes into a new pro-Western future.

References:

1. Altman, Yochanan (1990). The Role of Personal Social Support Networks in Soviet Type Centralised Command Economies: Social Networks at Work in Soviet Georgia. X International Social Network Conference, San Diego, California, February 15-18 1990.
2. Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press, pp.177-200.
3. Debevec, Liza and Tivadar, Blanka (2006). “Making connections through foodways: contemporary issues in anthropological and sociological studies of food”. *Anthropological Notebooks*, XII/1, pp. 5-16.
4. Kevkhishvili, Aleksandre (2012). *Georgian Supra in the Process of Transformation*. Ilia State University.
5. Linderman, Laura Joy (2011). “The Gendered Feast: Experiencing a Georgian supra”.
6. *Anthropology of East Europe Review* 29(2), pp. 22-50.
7. Manning, Paul (2009). “The Mirror of Consumption: The supra and socialism” in *Georgian Drinking Culture*. Available at: <<http://www.dangerserviceagency.org/drinking.html>> (Accessed 12th January 2017)
8. Manning, Paul (2003). *Socialist supras and drinking democratically: changing images of the Georgian feast and Georgian society from Socialism to Post-Socialism*. Trent University.
9. Mintz, Sidney & Du Bois, Christine (2002) “The Anthropology of Food and Eating”. *Annual Review of Anthropology* Vol.14, pp. 99-119.
10. Muehlfried, Florian (2014). “Sharing the same blood – culture and cuisine in the Republic of Georgia”. *Anthropology of Food*, pp. 1-15.
11. Passmore, Ben and Passmore, Susan Racine (2003). “Taste and Transformation: Ethnographic Encounters with Food in the Czech Republic,” *Anthropology of East Europe Review*, Volume 21: 1, pp. 1-5.
12. Tuite, Kevin (2008). *The Autocrat of the Banquet Table: the political and social significance of Georgian supra*. Universite de Montreal.

თინა დოლბაია

ქართული სუფრა

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის დ. გულიას სახელობის ისტორიისა და კულტურის ინსტიტუტმა

რეზიუმე

სუფრა ქართული საზოგადოების მიკრო მოდელს წარმოადგენს, რომლის მეშვეობითაც ჩვენი კულტურისთვის დამახასიათებელი ტრადიციები, ღირებულებები და ქცევისა თუ აზროვნების ნესები ერთი ადამიანიდან მეორეს გადაეცემა. ტუიტეს (2008) მიხედვით, თუ ქართველები ქრისტიანებად ეკლესიაში ინათლებიან, მათი მონათვლა ჭეშმარიტ ქართველებად სწორედ სუფრაზე ხდება. შესაბამისად, მის ნამდვილ „ქართველობას“, როგორც კაცი, ასევე ქალი, სწორედ მაშინ ამტკიცებს, როდესაც სუფრას ესწრება; ხოლო ამ ტრადიციის უკუგდება ქართული იდენტობის უკუგდებასთან ასოცირდება.

ქართული ეროვნული კერძები და ღვინო სუფრის ცენტრალურ ელემენტებს შეადგენენ, რადგან ისინი „განასახიერებენ ნაციის გემოს, გემოს, რომელიც მხოლოდ „ჩვენია“ (Muehlfridi, 2014). მაშასადამე, „ყოველივე ეროვნულის“ გამოფენით, სუფრა ქართულ კულტურას, ისტორიასა და იდენტობას დასავლეთის „ძლევამოსილი ძალებისგან“ იცავს ისევე, როგორც ეს საბჭოთა კავშირის დროს ხდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ მისი არსებობა ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში საფრთხის ქვეშ არაერთხელ ჩავარდნილა (1975 წლის საბჭოთა კანონი, საქართველოს დამოუკიდებლობის პირველი წლები, თანამედროვე ალათურშეტები), დღემდე სუფრა ქვეყნის ყველაზე გავრცელებულ ტრადიციად რჩება.

სოფიკო ქუნთელია

ნდობის აღდგენის გზები ქართველებსა და აფხაზებს შორის მეგობრული ურთიერთობის დარეგულირებაში

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტიკური კონფლიქტებისა და მშვიდობის მშენებლობის ინსტიტუტმა

„უფალო ძალთა! ნეტარია კაცი შენზე მონდობილი“.
ფსალმუნი 83 (84):13

სანამ შევეხები ძირითად საკითხს – იძულებით გადაადგილებულ პირთა/დევნილთა პრობლემას და მათ როლს კონფლიქტით გაყოფილ საზოგადოებებს შორის ნდობის აღდგენაში, მსურს მოკლედ მიმოვიხილო ის ისტორიული წინაპირობები და გარე ფაქტორები, რომელთაც ხელი შეუწყვეს ქართველთა და აფხაზთა შორის ურთიერთობების დაძაბვას, რაც შემდგომში სისხლისმღვრელ ომში გადაიზარდა.

აფხაზეთი ერთ-ერთი ულამაზესი რეგიონია, რომელიც ყოველთვის საქართველოს განუყოფელ ნაწილად ითვლებოდა. ამას ადასტურებს მრავალი ქართული თუ უცხოური ისტორიული წერილობითი წყარო. ქართველებსა და აფხაზებს შორის ურთიერთობის დაძაბვა ჯერ კიდევ XIX საუკუნის მეორე ნახევარში დაიწყო, რაშიც დიდი წვლილი მიუძღვის რუსეთის იმპერიულ პოლიტიკას. ცარისტული რუსეთის ხელისუფლება გამიზნულად ცდილობდა ქართული სამყაროსგან აფხაზეთისა და აფხაზების ჩამოცილებას (Khorava, 2004).

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, კავკასიის ხალხებში დაწყებული ერთა თვითგამორკვევის პროცესის გამო მთელი კავკასია ცეცხლის ალში აღმოჩნდა გახვეული. საქართველოში პოლიტიკური ვითარება დაიძაბა XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მკვეთრად გააქტიურების ფონზე. კრემლმა ქართულ ეროვნულ მოძრაობას სეპარატისტული, ანტიქართული ძალები დაუპირისპირა და მათი დახმარებით შეეცადა საქართველოზე პოლიტიკური გავლენის შენარჩუნებას. მრავალი ადამიანის სიცოცხლე იმსხვერპლა აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში მიმდინარე შეიარაღებულმა კონფლიქტებმა. ათასობით საქართველოს მოქალაქე ეთნიკურად ქართველმა, აფხაზმა და ოსმა იძულებით დატოვა მშობლიური კერა. აფხაზეთში განხორცილდა ქართული მოსახლეობის ეთნიკური წმენდა. დადასტურებული ფაქტია, რომ სოხუმის ალების შემდეგ აფხაზი, სომხური და ჩრდილოეთ კავკასიელი პარამილიტარისტული ძალების მეზობლობმა ათასამდე ეთნიკურად ქართველი სოხუმში სასტიკი წამებით მოკლეს. საერთო ჯამში, ამ აფხაზეთის კონფლიქტში, სავარაუდოდ, 5.000-ზე მეტი მშვიდობიანი ქართველი მოქალაქე დაიღუპა. მათ შორის 80-ზე მეტი მედიცინის მუშაკი, ჩემი ოჯახის ახლობლები და მეგობრები:

ვერა ყოლბაია, თინა ნონორია, ნინო შონია, არიანა ადამია-შელია (ჩემი დიდი ბებია), გიორგი ბარკალაია, შოთა ჯღამაძე, ზელიმხან დანელია, გია სიჭინავა, პედაგოგები: ვენერა სიგუა, იულია გოგობია, ეკა ფილფანი, უუჟუნა მალაფერიძე და სხვები. ამ კონფლიქტში დიდი დანაკარგი განიცადეს აფხაზეზმაც – დაიღუპა 4 ათასამდე აფხაზი, ხოლო 20,000-მდე აფხაზი ლტოლვილად იქცა.

23 წელი გავიდა აფხაზეთში ცეცხლის შეწყვეტის შემდეგ. კონფლიქტის მოგვარების არაერთი მცდელობის მიუხედავად, მხარეთა შორის კონსენსუსი ვერ იქნა მიღწეული. სამწუხაროდ, ვერც გაეროს მიერ მიღებულმა ზომებმა თუ საერთაშორისო დონეზე ორგანიზებულმა შეხვედრებმა შედეგი ვერ გამოიღო. კონფლიქტში მონაწილე მხარეებს აქვთ რადიკალურად განსხვავებული პოზიციები: აფხაზები ესწრაფვიან დამოუკიდებლობის მოპოვებას, ხოლო ოსები მიზნად ისახავენ რუსეთთან ინტეგრაციას. კონფლიქტის შედეგად დევნილი ქართველების უსაფრთხო დაბრუნების პრობლემის გადაწყვეტას ბოლო არ უჩანს. აფხაზთა და ოსთა აზრით, ქართველ დევნილთა უპირობო დაბრუნების შემთხვევაში ისინი კვლავ უმცირესობაში აღმოჩნდებიან. მათ ამ პოზიციას იზიარებს და მხარს უჭერს რუსეთი. ამიტომ კონფლიქტით დაშორიშორებულ მხარეებს შორის ნდობის აღდგენა გაყინულ ნერტილზე დგას, რაც ხელს უწყობს მათ შორის გაუცხოების გაღრმავებას. დევნილობაში გაზრდილი თაობებისთვის სულ უფრო შორეული და უცხო ხდება აფხაზეთი და აფხაზი ხალხი თავისი თვითმყოფადი ტრადიციებითა და კულტურით. თანდათანობით მცირდება შერეული ქართულ-აფხაზური ოჯახების რაოდენობა. სამწუხაროდ, ნდობის აღდგენის ეს დიდი რესურსი არ იქნა სათანადოდ გამოყენებული. საბედნიეროდ, აფხაზებს შორისაც არიან პროგრესულად მოაზროვნე ძალები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ აფხაზი ერის გადარჩენა მხოლოდ საქართველოს სახელმწიფოსთან მჭიდრო თანამშრომლობის პირობებში იქნება შესაძლებელი.

ნდობის აღდგენისა და შერიგებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია ისტორიული მოვლენების გადაფასება. პირველ რიგში, ქართველმა და აფხაზმა ახალგაზრდებმა უნდა გაითავისონ, რომ ეს სისხლიანი კონფლიქტი ორივე მხარისთვის იყო უდიდესი შეცდომა, რომ ჩვენ მტრები არ ვართ და საჭიროა უნდობლობისა და სიძულვილის დაძლევა. ახალგაზრდებს შორის ურთიერთობის აღდგენა უნდა დაიწყოს ნეიტრალურ ტერიტორიაზე მათი შეხვედრების ხელშეწყობით. გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ასეთი ტიპის შეხვედრებზე ქართველი და აფხაზი ახალგაზრდები დაუფარავად საუბრობენ მათ პრობლემებზე, სამომავლო გეგმებზე. გულახდილობა არის ყველაზე მთავარი ახალგაზრდებს შორის ნდობის აღდგენის თვალსაზრისით. ასეთი ფორმატის შეხვედრებზე ნათლად ჩანს, რომ ორივე ერს სჭირდება ერთმანეთი, საჭიროა გამოსავალის ერთად ძიება, მხარეებს შორის ნდობის აღდგენა და ერთმანეთთან თანამშრომლობა.

როგორც აფხაზეთიდან დევნილთა შთამომავალს ყოველთვის მაინტერესებდა ამ ორი ერის მეგობრული ურთიერთობის საკითხი, რომელსაც

არა ერთი ლიტერატურული ნაწარმოები თუ სამეცნიერო ხასიათის ნაშრომი მიეძღვნა როგორც ქართველთა, ასევე აფხაზთა მხრიდან. როგორც გადმოცემით ვიცი, ადრე, კონფლიქტამდე ეს კავშირები ურთიერთნდობაზე და ურთიერთსიყვარულზე იყო აგებული. ნდობა ჩნდება მაშინ, როდესაც ადამიანებს აქვთ საერთო მიზნები და ამოცანები. ნდობა და შერიგება ძალიან რთულია, როცა ჯერ კიდევ მოუშუშებელია ომით მიყენებული ტკივილი. ამ სასტიკ ომში ორივე მხარემ დაკარგა ოჯახის წევრები, მეგობრები, ახლობლები, მაგრამ როგორც ჭეშმარიტმა ქრისტიანებმა უნდა მივუტევოთ ერთმანეთს ჩადენილი ცოდვები. უნდა დავიცვათ უფლის მცნება: **„გიყვარდეს მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენი“**.

ქართველმა ახალგაზრდებმა მეტი აქტიურობა უნდა გამოვიჩინოთ და გადავდგათ ნაბიჯები აფხაზთა და ქართველთა შორის ურთიერთობის აღსადგენად, მათ შორის ნდობის მოსაპოვებლად. ნდობის აღსადგენად საჭიროა სათანადო ღონისძიებების დასახვა და მათი განხორციელებისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა, ამ ღონისძიებების ორგანიზებაში აფხაზი ახალგაზრდების ჩართულობის უზრუნველყოფა მათი ინტერესების გათვალისწინებით. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვან რესურსს წარმოადგენენ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტისა და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ის სტუდენტები, რომლებიც სწავლობენ აფხაზურ ენასა და ლიტერატურას. აფხაზურ ენაზე მოლაპარაკე ქართველი ახალგაზრდა, რომელიც იცნობს აფხაზ კლასიკოსთა შემოქმედებას, უფრო მეტ ნდობას აღძრავს აფხაზში, ვიდრე პოლიტიკოსი. ნდობის აღდგენისათვის ნაყოფიერ ნიადაგს შექმნიდა სტუდენტური გაცვლითი პროგრამები საერთაშორისო ორგანიზაციების ეგიდით. საჭიროა აფხაზ ახალგაზრდებთან უშუალო დიალოგი სხვადასხვა საჭირობოროტო საკითხზე. ვფიქრობ, დიალოგის დროს მთავარია სიმშვიდე, კეთილგანწყობის ატმოსფეროს შექმნა, რასაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ნებისმიერი სახის შეხვედრაზე შედეგის მისაღწევად. შეხვედრის ორგანიზებისას აქცენტები უნდა გაკეთდეს ისეთ საკითხებზე სადაც შეიძლება საერთო შეხების წერტილების პოვნა, მაქსიმალურად უნდა მოვამზადოთ ახალგაზრდები ინფორმაციულად დიალოგის საგანზე, მივანოდოთ ცნობები მხარეთა შესაძლებლობისა და ინტერესების შესახებ. მათ ერთად უნდა დაგეგმონ სამომავლო კომუნიკაციები და შეხვედრები, რადგან მხოლოდ მაშინ არის კომუნიკაცია წარმატებული, როცა მხარეების ინტერესები თანხვედრაშია.

სოციალური ქსელი დიდ როლს ასრულებს ინფორმაციის მიწოდების, აზრთა გაზიარების, ენების, ისტორიის, ტრადიციისა და კულტურის უკეთ შესწავლასა და დაახლოების თვალსაზრისით. აფხაზ ახალგაზრდებთან სოციალური ქსელით ინფორმაციის გაცვლისას საჭიროა გამოვიჩინოთ კომუნიკაციის, კონტაქტის დამყარების სათანადო უნარები. ამას კი სჭირდება შესაბამისი ცოდნა და განათლება. ახალგაზრდებმა აქტიურად უნდა მივიღოთ მონაწილეობა სხვადასხვა პროექტში, მათ შორის ახალგაზრდულ საზაფხულო სკოლებში, ტრენინგებში, სამშვიდობო ღონისძიებებში, ისტორიული ძეგლების, ტაძრების მოვლასა და მათი

ისტორიის შესწავლაში. ნდობის აღდგენის პროცესში ჩართული უნდა იყოს არა მხოლოდ დევნილი, არამედ არადევნილი სტუდენტი ახალგაზრდებიც. მსოფლიოს აქვს დიდი გამოცდილება კონფლიქტით გაყოფილ საზოგადოებებს შორის ნდობის აღდგენის კუთხით. საჭიროა ამ გამოცდილების გაცნობა, ინოვაციური მიდგომების დანერგვა და გამოყენება, რაც უფრო ეფექტურს გახდის ნდობის აღდგენის რთულ პროცესს.

ქართველებსა და აფხაზებს შორის ნდობის აღდგენის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან რესურსად მესახება უხუცესთა შორის ურთიერთობების დამყარება, კერძოდ, ორივე მხარის უხუცესთა წარმომადგენლების შეხვედრების ორგანიზება ასევე ნეიტრალურ ტერიტორიაზე. ჩემი მშობლების გადმოცემით ვიცი, რომ ადრე აფხაზეთში გვარის წარმომადგენლთა შეკრებებზე აფხაზები და ქართველები ერთად იკრიბებოდნენ. ქართველი სექანიებისა და აფხაზი საქანიების ყოველწლიური შეხვედრების აქტიური მონაწილე იყო ჩემი დიდი ბაბუა, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის დამსახურებული ექიმი შალვა სექანია. იმედი მაქვს, მოვა დრო და ქართველი და აფხაზი სექანიების მომავალი თაობა კვლავ ერთად შევიკრიბებით ჩვენს საგვარეულო თავყრილობაზე.

შემოქმედებითი შესაძლებლობების განვითარება, ახალი იდეების დასახვა დაგვეხმარება სხვა თვალთ შევხედოთ სამყაროს, განსხვავებულ ღირებულებებსა და ნაციონალურ ინტერესებს. მხოლოდ ამ გზას შეუძლია ერთხელ დაკარგული ნდობის ხელახლა აღდგენა. თბილი, მეგობრული ურთიერთობების აღდგენა მოგვეცემს შესაძლებლობას უშუალოდ გავეცნოთ ამ ულამაზეს მხარეს. იმედია, ჩვენი თაობა შეძლებს დათესოს ნდობის ის მარცვალი, რომელიც მომავალში გააერთიანებს ჩვენს ხალხებს. უფლის წყალობით, დადგება სანუკვარი დრო, როცა ქართველთა და აფხაზთა ნდობა აღდგება და ისინი მშვიდად და მეგობრულად იცხოვრებენ ერთიან საქართველოში.

ნდობის აღდგენის პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მას-იმედია. საჭიროა უარი ვთქვათ სიძულვილის ენაზე, ნიშნის მოგებით საუბრებზე, ჭკუის დარიგებებზე და გავითავისოთ, რომ აფხაზთა გასაჭირი ჩვენი გასაჭირიცაა.

საქართველოს მოქალაქეებმა, და უპირველესად დევნილებმა, უნდა გაითავისონ ისტორიისა და ქართველი ერის წინაშე მომავალი თაობების პასუხისმგებლობა და ვალდებულება. მიუხედავად გადატანილი ტკივილისა და პიროვნული ტრაგედიისა, ჩვენ უნდა მიუტევოთ ერთმანეთს, დავანგრიოთ უფროსი თაობის მიერ ნაგები სიძულვის გამყოფი კედელი და ის მეგობრობის, ნდობის ხიდით ჩავანაცვლოთ. ამის გაკეთება მხოლოდ ახალ თაობებს შეუძლიათ. ამიტომ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ახალგაზრდების როლის გაზრდა კონფლიქტით გაყოფილ საზოგადოებებს შორის ნდობის აღდგენაში. ჩემი ღრმა რწმენით, ქართველთა და აფხაზთა შორის ნდობის მოპოვება, სულიერი გაერთიანება მხოლოდ სიყვარულში, პატიებასა და შერიგებაში დევს.

ზემოაღნიშნული პრობლემის მოგვარების ჩემეული ხედვა მსურს შემდეგი სიტყვებით დავასრულო: **„უფალმა ინება ქართველთა და აფხაზ-**

თა ერთად ცხოვრება და უფლის ნებას ვერვინ შეცვლის, თუნდაც უდიდესი გეოპოლიტიკური ძალები, რომლებსაც დღესაც უჭირავთ თვალი აფხაზე-თზე“ (შანიკიდზე, შანიკიდზე, 1992: 92).

ლიტერატურა:

1. Biblia, saqartvelos sapatriarqos gamocema, Tbilisi, 1989.
2. Khorava B. Afkhazta muhajiroba 1864 tslidan, 2004.
3. Nadareishvili T. Setqmuleba saqartvelos tsinaagmdeg, 2000.
4. Sanikidze L. Sanikidze G. Ubis istoria. 132 tslis tsinat: qartvelebi da afkha-zebi saerto mtris tsinaagmdeg (narkvevi). 1992.

Sopiko Kuntelia

WAYS OF RESTORATION OF CONFIDENCE IN REGULATION
OF FRIENDLY RELATIONS BETWEEN
THE GEORGIANS AND ABKHAZIANS

*Presented by Institute of Political Conflicts and Peace Building at
Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

Summary

In spite of the tragedy and pain that have been suffered by both nations they need to forgive each other and build peace wall of confidence and return refugees to their native places.

The important role of young people will be crucial in restoring respect, trust and confidence between the conflict parties. We can offer substantial contributions to facilitate dialogues aimed at deepening communications in order to build a bridge of confidence between the Georgians and Abkhazians.

We hope Georgian and Abkhazian youth will find ways to build trust for spiritual unification of love, forgiveness and reconciliation.

რელიგიათმცოდნეობა
RELIGION STUDIES

მედიკო ბენდელიანი

წმინდა ნინოს წარმომავლობის საკითხისათვის
(ჰერმენევტიკული მეთოდის გამოყენებით)

ქართულ და უცხოურ სპეციალურ ლიტერატურაში წმ. ნინოს წარმომავლობასთან დაკავშირებით სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ ის ებრაელია, ზოგი მას განიხილავს როგორც სომეხს, ზოგს კი მიაჩნია, რომ იგი ქართველია.

მკვლევარი მ. ჩხარტიშვილი თავის ნაშრომში „დედა ნინო და მირიან მეფის რელიგიური რეფორმა“ (Chkhartishvili, 2014) აღნიშნავს, რომ „სპეციალურ ლიტერატურაში ზოგჯერ შევხვდებით, სრულიად დაუსაბუთებელ თვალსაზრისებს წმ. ნინოს წარმომავლობასთან დაკავშირებით. ერთ-ერთი ასეთია კ. ლერნერის შეხედულება: „ნინო იყო ებრაელი ქრისტიანი სომხეთიდან“ (Lerner, 2004). სტატიის ავტორი იქვე განაგრძობს: „ჩვენ არაფერი შეგვიძლია გადაწყვეტით ვთქვათ, ქართველთა განმანათლებლის წარმომავლობის თაობაზე, თუმცა მისი სახელი ქართველთა შერქმეულია, რადგან იგი ქართული ისტორიული ნარატივის პერსონაჟია, როგორც ქართველთა განმანათლებელი“.

მ. ჩხარტიშვილის მოსაზრებიდან ჩანს, რომ მკვლევარი აშკარად ემიჯნება წმ. ნინოს ებრაულ წარმომავლობას, მაგრამ არც იმას ადასტურებს, რომ ის ქართველია. იგი უბრალოდ ამბობს, რომ „მას არაფერი შეუძლია გადაწყვეტით თქვას წმ. ნინოს წარმომავლობის შესახებ“ (Chkhartishvili, 2014).

კონსტანტინე ლერნერს, ხსენებულ მონოგრაფიაში მიზნად არ აქვს დასახული სპეციალური კვლევა აწარმოოს წმ. ნინოს წარმომავლობაზე; მკვლევარი სავარაუდოდ მიიჩნევს, რომ წმინდანი „როგორც ჩანს, იყო ებრაელი, დაბადებული სომხეთში“ (Lerner, 2004). თუმცა აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ აღნიშნულ საკითხთან მიმართებაში ფრიად მნიშვნელოვანია კ. ლერნერის კვლევები, რომელსაც ჩვენ ქვემოთ გავითვალისწინებთ, ნამდვილად ებრაელია ნინო სომხეთიდან, თუ იგი ქართველია წარმომავლობით.

საისტორიო თხზულება „წმინდა ნინოს ცხოვრება“ შესანიშნავი მაგალითია იმისა, თუ როგორ ახერხებდნენ შუა საუკუნეების ავტორები კომპოზიციური აგების საშუალებით მოვლენათა მნიშვნელობის, ამ მოვლენებში პიროვნების როლის განსაზღვრას და ისტორიულ პერსპექტივაში მისი ხვედრითი წილის წარმოჩენას.

როგორც ცნობილია, შუა საუკუნეების ისტორიოგრაფია მოვლენებს აღწერს არა ისე და იმ თანმიმდევრობით, როგორც ეს სიმანდვილეში იყო, არამედ ისე, როგორც ეს ავტორს წარმოედგინა, ღვთაებრივი ისტო-

რიის ქრისტიანული იდეის შესაბამისად (Ckhartishvili, 2014), ე. ი. ღვთაებრივი ისტორიის მანტიაში გახვეულია პოლიტიკური ისტორია, კულტის რეფორმა – ტექსტი დაშიფრულია.

ტექსტის სათაური მიგვანიშნებს იმაზე, რომ საკითხი ეხება იმ პირის ბიოგრაფიის გადმოცემას, რომლის სამისიონერო საქმიანობა პირდაპირ უკავშირდება მცხეთის საკრალური დანიშნულების მქონე ადგილების: (იგულისხმება წმ. კვართისა და ელიას ხალენის სამარხი ადგილები – მ. ბ.). „მაყვლოვანისა“ და „სამეფო ბალის“, „სახლი მცირეის“ ხელახლა საკრალიზაციას (ამ შემთხვევაში ქრისტიანობის ხარჯზე – მ. ბ.). ხოლო, სადაც კი არსებობს საკრალურის კატეგორია და მისი ცოცხალი განცდა არის კანონზომიერი მცდელობა (ავტორის მხრიდან – მ.ბ), რომ ეს ადგილები, თუ საგნები პიროვნული შეხებისაგან, თუ მზერისაგან იყოს განრიდებული, რაც თავის მხრივ იდუმალებით მოსავს ტექსტს და რაც უფრო დიდია სინმინდე, მით უფრო მატულობს საიდუმლოს ხარისხი, ასეა დაახლოებით წმ. ნინოს წარმომავლობასთან მიმართებაშიც.

ჩვენ შევხვით „საიდუმლოს ხარისხს“. ავტორის მცდელობა (სიმბოლოთა გამოყენებისა და აზრის ალეგორიულად გადმოცემის ხარჯზე – მ. ბ.) რაც შეიძლება რთულად განსამარტავი იყოს არა მარტო წმ. ნინოს წარმომავლობა, არამედ, საზოგადოდ ყველაფერი, რასთანაც, ან ვისთანაც აქვს მას შეხება.

„წმ. ნინოს ცხოვრება“ – ტექსტის სათაური – ის ნიშანია, რომლის სემანტიკური რადიუსიც მთელ ტექსტზე ვრცელდება. მასში შეკუმშული სახით აკუმულირებულია ინფორმაცია, რომელიც მთელ ნაწარმოებშია გაშლილი. სათაური გამოკვეთს ტექსტის მთავარ თეზისს, იგი ნაწარმოების იდეურ განვითარებას უზრუნველყოფს. ამდენად, თუ გვინდა შევისწავლოთ „წმ. ნინოს ცხოვრება“, კვლევა უნდა დავიწყოთ მისი წარმომავლობის გამოვლენით, სხვანაირად, ტექსტი ისეა შედგენილი (აგებული), რომ თხზულების შინაგანი საზრისის გამოვლენა ვერ ხორციელდება.

სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ შუა საუკუნეებში ყველაფერი სიმბოლურად მიაჩნდათ. სიმბოლურად გაიაზრებოდა უსულო საგნები, ცხოველები, მცენარეები, ადამიანი და ღვთაებაც (Siradze, 1982).

ამდენად, ძველი ტექსტები და მათ შორის „წმ. ნინოს ცხოვრების“ სააზროვნო ენა არის სიმბოლური. იგი ოპერირებს ისტორიის თეოლოგიური ენით, რომელიც განმარტება-გაგებით საჭიროებს შესწავლას, ანუ იგივე, ტექსტი საჭიროებს ჰერმენევტიკულ კვლევას.

რა არის ჰერმენევტიკა და რა დადებითი პოზიტივის შემოტანა შეუძლია მას ჩვენს წინაშე დაყენებული პრობლემის მართებულად გადაწყვეტაში? ჰერმენევტიკა ზოგადად არის გარკვეული საზრისის შემცველი მოცულობების განმარტება-გაგების ხელოვნება, ხოლო კონკრეტულად, – ძველი ტექსტების ინტერპრეტაციის ხელოვნება. შესაბამისად, განმარტება-გაგება ერთ დიალექტიკურ მთლიანობას ქმნის, რის საფუძველზეც წარმოიქმნება ე.წ. ჰერმენევტიკული სპირალი (Purceladze,

1998), რომლის უსასრულოდ გაფართოება იმთავითვეა დაშვებული. ე.ი. როდესაც ერთი სიტყვის განმარტებისა და გაგების შედეგად რაიმე ხდება გაგებული, ამის შემდგომ გაგებული საფუძვლად ედება განმარტება-გაგების შემდგომ პროცესს და ასე დაუსრულებლად, ვიდრე არ მოხდება ტექსტის შინაგანი, დაფარული საზრისის საბოლოო წვდომა. აქედან გამომდინარე, ჰერმენევტიკა, როგორც ტექსტების განმარტება-გაგების ხელოვნება და მეცნიერება, შეიმუშავებს განმარტება-გაგების უნივერსალურ მეთოდებს. ტექსტების ინტერპრეტაციის ამ უნივერსალური მეთოდების შეიმუშავება უკავშირდება გერმანელ თეოლოგს ფრ. შლაიერმახერს (1768-1834). ხსენებული მეთოდი ძველი ტექსტების განმარტება-გაგების უცილობელი და შეუცვლელი მეთოდია. თუმცა ძველი ტექსტების ინტერპრეტაცია ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში იღებს სათავეს, რაც სტოელთა ფილოსოფიურ სკოლას უკავშირდება. როდესაც ამ სკოლის წარმომადგენლები შეუდგნენ ბერძნული მითების, ალეგორიულ განმარტებას (Grondini, 1991). ტექსტების ინტერპრეტაციის პროცესში სტოელები ურთიერთისგან განასხვავებენ წარმოთქმულ და შინაგან ლოგოსს. აქედან, პირველი გამოხატულებაა, ანუ ტექსტის პირდაპირი აზრი, ხოლო მეორე ამ გამოხატულების შინაარსი, ანუ ქვეაზრი, დაფარული საზრისი. შინაგანი ლოგოსი, ანუ ტექსტის დაფარული საზრისი ცხადდება გარეგან ლოგოსში, ანუ ტექსტის პირდაპირ აზრში. შესაბამისად, შინაგანი ლოგოსის წვდომა და განმარტება ხდება ამ პირდაპირი აზრის, ანუ გამოხატულების გავლით. ე.ი. განმარტება-გაგების გზით მივიღვართ შინაგანი ლოგოსისაკენ. ასეთ შემთხვევაში ინტერპრეტატორი (იგივე ჰერმენევტი – მ. ბ.) ვერ შეისწავლის ნაწილს (ნინოს წარმომავლობას – მ. ბ.), თუ მან თავიდან ბოლომდე არ განმარტა არა მარტო „ნინოს ცხოვრება“, არამედ, „მეფეთა ცხოვრებიდან“ „მირიანის ცხოვრებაც“, რადგანაც, როგორც ნინოს წარმომავლობა და „აღზრდა“ განსამარტავ-შესასწავლი (... „და აღზარდა დედამან ჩემმან, ნიალთა შინა თვისთა....“ (შ. რ), ასევეა შესასწავლი მირიან მეფის წარმომავლობა და „აღზრდა“ (...და აღიზარდა მირიან მსახურებასა მას შვიდთა მათ კერპთათა და ცეცხლისათა...“). ორივე პერსონის „აღზრდის“ თემა, ინტერპრეტაციისას ავსებს ერთმანეთს და ასე მივიწვევთ წინ. ამით, იმის თქმა გვსურს, რომ წმ. ნინოს წარმომავლობის შესწავლა ტექსტიდან გამოცალკავებულად ვერ მოხდება, რადგან ტექსტის ბუნებაა ისეთი, რომ „მეფეთა ცხოვრების“ რელიგიურ-პოლიტიკური კონცეფციის გაუცნობიერებლად ვერ განვმარტავთ „მირიანის ცხოვრებას“ და პირიქით, თუ ვერ განვმარტავთ „ნინოს ცხოვრებაში“ სომხეთის ებრაული დიასპორის ისტორიას, ვერც ნინოს წარმომავლობას და აქედან გამომდინარე, ვერც მთელ ტექსტს ვერ განვმარტავთ.

შლაიერმახერის ჰერმენევტიკული თეორიის თანახმად, ჰერმენევტს ამ საქმეში დახმარებას უწევს ჰერმენევტიკული გამოცდილება, ანუ ორივე ზემოთ დასახელებული ტექსტის (ყველა რედაქციის – მ. ბ.) გამუდმებული კითხვა და კითხვის პროცესში გამუდმებული დივინაცია და კომპარაციის მეთოდის გამოყენება (რაც კვლევის ხანგრძლივი პრო-

ცესია – მ. ბ.). ასევე, ჰერმენევტს კვლევის პროცესში აუცილებლად სჭირდება ისტორიზმის პრინციპის გამოყენება, რაც მიზნის მიღწევის (ტექსტის სრული განმარტების – მ. ბ.) უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

ტექსტის განმარტებაზე მუშაობის დროს ჩვენ ვაწყდებით ავტორის მიერ მიზანმიმართულად შეთხზულ (მოთხრობილ – მ. ბ.), რთულად განსამარტავ სიუჟეტებს და ეპიზოდებს, რომელთაც თავიანთი ბუნებიდან გამომდინარე, უმეტეს შემთხვევაში, არალოგიკური „აბსურდული“ ხასიათი გააჩნიათ. ასეთ სახის სიუჟეტებში დარღვეულია გონებისმიერი ლოგიკის კანონზომიერებანი. აქედან გამომდინარე, თუკი ასეთ თხრობაში ასახულ მოვლენებს პირდაპირი მნიშვნელობით გავიაზრებთ, მაშინ მოხდება ამ „მითის“ სახისმეტყველებისთვის დამახასიათებელი ალოგიკურობის პირდაპირი აზრით გაგება, შედეგად კი მითის შინაგანი საზრისი განუმარტებელი და გაუგებარი დარჩება. ასეთი პასაჟია მაგალითად ტექსტში წმ. ნინოს გადაადგილება კაბადოკიიდან იერუსალიმში, იერუსალიმიდან ეფესოში, ეფესოდან რომში, რომიდან რიფსიმესა და ორმოცდაათ ქალწულთან ერთად „ლტოლვა“ სომხეთში, სომხეთიდან ისევ იერუსალიმში და ა. შ., თუ ჩვენ განმარტებისას, „იერუსალიმი“ და „რომი“ პირდაპირი მნიშვნელობით გავიგეთ, მუდმივად დავრჩებით „ღვთაებრივი ისტორიის“ ტყვეობაში და ტექსტის შინაგანი ლოგოსი (ჭეშმარიტი აზრი – მ. ბ.) საბოლოოდ განუმარტავი დარჩება. „მოგზაურობის“ ამსახველ ამბებს შორის, ავტორს სხვა წყება მითები აქვს ჩაქსოვილი. ასეთ შემთხვევაში, მკითხველს რჩება შთაბეჭდილება (გარეგანი ლოგოსით მიღებული ინფორმაციით – მ. ბ.), რომ წმინდა ნინო გეოგრაფიული იერუსალიმიდან გადაადგილდება რომში და რომიდან სომხეთში. სინამდვილეში წმ. ნინო სულაც არ იმყოფებოდა არც რომში და არც იერუსალიმში. ამ შემთხვევაში „იერუსალიმი“ და „რომი“ უნდა განიმარტოს ალევორიულად, ისე როგორც, თავის დროზე განმარტა იგი იოანე კასიანემ.

1. იერუსალიმი – ქალაქი პალესტინაში (სიტყვა-სიტყვითი განმარტება);
2. იერუსალიმი – ეკლესია (ალევორიულ-გადატანითი განმარტება);
3. იერუსალიმი – განრიგებული სახელმწიფოს განსახიერება (მორალური განმარტება);
4. იერუსალიმი – მარადი ცხოვრების სიმბოლო (ალყვანებითი, ანუ სულიერი განმარტება) (Laifridi, 1980);
1. რომი – ქალაქი აპენინის ნახევარკუნძულზე (სიტყვა სიტყვით განმარტა);
2. რომი – სახელმწიფო იმპერია (ალევორიული განმარტება);
3. რომი – გზა, რომელიც მხოლოდ რომთან მიდის (მორალური განმარტება);
4. რომია, იქ სადაც მისი იურისდიქცია ვრცელდება (ხაზი ჩემია).

როგორც ვხედავთ, „იერუსალიმს“ და „რომს“, გარდა პირდაპირი მნიშვნელობისა გააჩნია გადატანითი მნიშვნელობაც. აქედან ჩანს, რომ ჩვენს განსამარტავ ტექსტში იერუსალიმს გააჩნია ეკლესიის, სალოცავი სახლის, სინაგოგის მნიშვნელობა. ე.ი. „იერუსალიმია ავტორისთვის დია-

სპორაში იქ, სადაც არსებობს ქრისტიან ებრაელთა თემი და მათი სინაგოგა, სადაც მსახურებენ ერთ შემოქმედ ღმერთს და სწავლობენ საღვთო სჯულს. ეს „იერუსალიმი“ (დიასპორაში – მ. ბ.) ქრისტიანი ებრაელების აზრით, „მეორე იერუსალიმი“, იქ, სადაც სჯული უნდა შესრულდეს, იუდაიზმმა უნდა დაიდგას ქრისტეს გვირგვინი, ხოლო „რომი“ ალეგორიული განმარტებით არის იქ, სადაც მისი იურისდიქცია ვრცელდება.

შლაიერმახერის მიხედვით, ტექსტის გრამატიკული ინტერპრეტაცია ეფუძნება კომპარატიულ (შედარებით) მეთოდს, რომელიც ტექსტის ცალკეული ნაწილების – გრამატიკულ-ლექსიკური ერთეულების – ურთიერთთან შედარების საფუძველზე ადგენს ტექსტის ზედაპირულ შინაარსს, პირდაპირ აზრს, ტექსტის ფაბულურ ხაზს. ტექსტის ეს ზედაპირული შინაარსი არის ენობრივი სისტემის გამოვლინება: ტექსტის მოცემულ კონკრეტულ ადგილზე ყოველი ცალკეული სიტყვის საზრისი უნდა განისაზღვროს იმ სხვა სიტყვებთან თანაარსებობის მიხედვით, რომლებიც მას გარემოიცავენ. გრამატიკული განმარტება ნაწილების მთლიანობას განიხილავს ენობრივი კონსტრუქციების თვალსაზრისით, სადაც კომპოზიციის საფუძველს შეერთებათა კონსტრუქციები ქმნიან (Shlaiermakheri, 1999). ასე მაგალითად: მცხეთაში მოსულ წმ. ნინოს არისტოკრატიის წარმომადგენლები ეკითხებიან: „ვითარ, ანუ ვინაი მოჰმუერ შენ ქუეყანასა ჩუენსა განმათავისუფლებლად სულთა ჩუენთათვის და გვიხსენ ჩუენ კერპთა მსახურებისაგან და გუიჩუნე ჩუენ ღმერთი, რომელმან დაგუბადა, ანუ სადათიმე იყო აღძრვაი შენი, დედაუფალო მაუნყე ჩუენ შენი საქმეი, ვითარ იტყუი ტ ყ უ ე ო ბ ა ს ა, ტ ყ უ ე თ ა მ ხ ს ნ ე ლ ო, სანატრელო?“ (მატბ. კრებ.).

„შეერთებათა კონსტრუქციებისთვის“ (შლაიერმახერის თეორიის თანახმად) მოვიძიოთ ტექსტში დამატებითი დეტალები, რომელთა გრამატიკულ-ლექსიკური განმარტება საფუძველს მოგვცემს, რომ თავი დავაღწიოთ ტექსტის „ღვთაებრივ ისტორიას“, ანუ გარეგან ლოგოსს და დავინახოთ ჭეშმარიტი, შინაგანი ლოგოსი. ტექსტიდან მოვიტანოთ კიდევ რამოდენიმე ეპიზოდი, რომელშიც აშკარად გამოკვეთილი იქნება წმ. ნინოს წარმომავლობის დეტალები. დავინყოთ ცალკეული სიტყვების განმარტება, შევადაროთ ისინი ერთმანეთს და აქედან მიღებული აზრი (ინფორმაცია – მ. ბ.) გავატაროთ „ისტორიზმის პრინციპის“ სცილაში და შემდეგ გამოვიტანოთ დასკვნები.

ტექსტში მირიან მეფე წმ. ნ ი ნ ო ზ ე ამბობს: „ოდეს მიიწია ჟამი და მოვიდა ნინო პირველ, ვითარცა შეუნვენელი, და ვითარცა უ ტ ყ უ ი და ვითარცა უ ს მ ი, რომელიცა ან მექმნა ტ ყ უ ე ი იგი დედაუფალ და უ ც ხ ო ი იგი დედაკაცი, შეუნვენელი იგი-შესავედრებელ ყოველთა, უ ტ ყ ვ ი იგი – ქ ა და ა გ ძ ლ ი ე რ და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა“ (მატ.366).

ურიათყოფილი აბიათარის ასული სიდონია მიმართავს ნინოს: ტ ყ უ ე ო და ტ ყ უ ე თ ა მ ხ ს ნ ე ლ ო , უ ც ხ ო ო და ა ქ ა შ ო ბ ი - ლ ო , უწყი, რამეთუ შენ მიერ მიიწია და შენ ძლით მოისმის ამბავი იგი ძუელი მამათა ჩუენთაი ნაქმარი ზეცისა კაცთა ზედა, სისხლისა

უბრალოსაი დათხევაი, რომელიცა ქმნა ღმერთმან, ჰურიათა სირცხვილი და ცის კიდეთა განბნევაი, მეფობისა დაცემი, ტაძრისა მის წმიდისა მოღებაი და ერისა მის უცხოისა წოდებაი და დიდებისა მათისა მიცემი“. და კუალად თქუა: „ი ე რ უ ს ა ლ ი მ ი ე რ უ ს ა ლ ი მ, ვითარ განგიმარტავნ ფრთენი შენნი და შეიკრებ ყოველთა ნ ა თ ე ს ა ვ თ ა შენთა ფრთეთა შენთა ქუეშე. აჰა ესერა, აქაცა მ ო ს რ უ ლ ა დედაკაცი ესე, შეცვალოს ყოველი წესი ამის ქუეყნისაი“ (შატ.351).

ჩვენ ზემოთ გამოვთქვით მოსაზრება, რომ წმ. ნინო კოლასტადან, კაბადოკიიდან მშობლებთან ერთად არ წასულა გეოგრაფიულ იერუსალიმში. განვმარტეთ, „იერუსალიმი“ და ვნახეთ, რომ მას გააჩნია სხვა მნიშვნელობებთან ერთად ეკლესიის (ბაგინის – მ. ბ.) მნიშვნელობაც. შევადაროთ იგი ახლა მესამე ამონარიდში სიდონიას მიერ მოხმობილ სიტყვებს: „იერუსალიმი“, „იერუსალიმი“... სიდონია ამ სიტყვების გამოთქმის დროს წმ. ნინოსთან ერთად იმყოფება მცხეთის „სამოთხის ბაღში“. ამ კონტექსტში წმ. ნინო მოიხსენიება „აქაცა მოსრულად“ (წესის შესაცვლელად), ხოლო „იერუსალიმი“, ამ შემთხვევაში აღიქმება იმ ადგილად, სადაც ცის კიდეთა გაბნეული ებრაელები იკრიბებიან (შესაკრებელი, ანუ სალოცავი ადგილი). ამრიგად, ასეთი შესაკრებელი – „მეორე იერუსალიმი“, შეიძლება იყოს როგორც სომხეთშიც, ასევე ქართლშიც. რაც შეეხება ზემო ამონარიდში თხრობას იმასთან დაკავშირებით, რომ „ებრაელთა სირცხვილს“ მოჰყვა იერუსალიმის ტაძრის „მოღება“, ერს კი „უცხოის“ წოდება, ფაქტობრივად მიმანიშნებელია იმაზე, რომ ნინო სხვა ებრაელებთან ერთად დიასპორაში გენეტიკურ კავშირში იმყოფება უწინარეს დროში, პალესტინიდან დეპორტირებულ ტყვე ებრაელებთან. ამით უნდა განისაზღვროს ტექსტში მისი „ტყვეობა“, „უცხოობა“, „მწირობა“ და სხვა, რომელ სიტყვათა განმარტება-გაგებით ჩვენ გამოვიტანთ დასკვნას განმანათლებლის წარმომავლობის შესახებ.

განვმარტოთ ტექსტიდან მოტანილი სიტყვები შლაიერმახერის თეორიის თანახმად: „გასაგები“, „გაგება“ და „გაგებული“: დავინყოთ პირველად იქედან, რომ ქართლში (მცხეთაში) მოსული წმ. ნინოს მცხეთელი ებრაელები თვლიან „მოსრულად“, ე.ი. მოსულად“:

აჰა, აქაცა მოსრულა დედაკაცი ესე“ (შატ. 351), რათა „შეცვალოს წესი ამის ქუეყნისაი“ (იქვე). როგორც ვხედავთ, „ქუეყნის წესის შეცვლა“ „მარტო აქაც“ არ ხდება; იგი უკვე საყოველთაო მოვლენაა რომის იმპერიის მთელი ტერიტორიაზე. ესაა, რელიგიის სფეროში რეფორმის გატარების დასაწყისი. ვინაა წმ. ნინო, რომელმაც ჩვენი ქვეყნის ცხოვრების წესი უნდა შეცვალოს? უპირველეს ყოვლისა, განვმარტოთ სიტყვა „მოსრული“. საბას ლექსიკონში:

მ ო ს რ უ ლ ი – აქეთ მოსული. წიაღმოსრული და შემდეგ წ ი ა ლ ი . წიაღი-კალთა და უბე. დაბადების წიგნში წ ი ა ლ ი სხვარიგ უთარგმანებიათ, ჩუენში არად სახმარ არს. შეისწავე, სადა ესე ქართულად წ ი ა ლ ი დაგვინერია, მუნ ბერძულად პ ე რ ა ტ ი სწერია, ვითარმედ: უთხრაო აბრაამს პ ე რ ა ტ ს ა – ესე, იგი წ ი ა ლ ს ა, ანუ წ ი ა ლ მ ო ს უ ლ ს ა , ანუ წიაღ კერძო მყოფსა. ხოლო პერატი ენითაა

ასურესტანელთათა ე ბ რ ა ე ლ თ ა უნოდინ (საბა 376). ე.ი. „მოს - რ უ ლ ი“ იგივე ნიალი ასურულ ენაზე, ე ბ რ ა ე ლ ი ა. ახლა მიუზმატოთ განსამარტავად „უ ც ხ ო“ და „ა ქ ა შ ო ბ ი ლ ი“ სხვა ქვეყნისა, აქეთ მხარეში დაბადებული (საბა, 177). როგორც ვხედავთ, ებრაელებს დიასპორაში ადგილობრვი, მკვიდრი მოსახლეობა, თავიანთი განსხვავებული აღმსარებლობითა და ტრადიციების გამო, უნოდებდნენ „უ ც ხ ო“-ებს (Lerner, 2008).

ამდენად, ქართველი წარმართებისთვის, როგორც მცხეთელი ებრაელები, ასევე მათი გენეტიკური ნათესავი, სხვა ქვეყნიდან იმჟამად მოსული წმ. ნინო, არის „უცხო“. ახლა, განვმარტოთ „აქა შობილი“-ს მნიშვნელობა. როგორც ტექსტი გვაუწყებს წმ. ნინო დაბადებულია კაბადოკიაში, რომელიც იმ დროისათვის ვრცელი ქვეყანაა. მასში შედის როგორც სომხეთის, ასევე ქართლის მოსახლეობაც. ბუნებრივია, წმ. ნინო თავდაპირველად, მშობლიური ენის შემდეგ, იმ ენას შეითვისებდა, რომელთანაც მეტი შეხება ჰქონდა. ტექსტის ავტორი ჰერმენევტს, ამ გარემოების ახსნის საშუალებას აძლევს, – იგი ამბობს, რომ წმ. ნინო საუბრობდა „მცირედ სომხურად“ (ქ. ცხ. 19550); ე.ი. მეტყველებდა იმ ხალხის ენაზე, რომელთა შორის იგი იზრდებოდა. განსამარტავია ასევე: „მწირი“, „ტყუე“, „ტყუეთა მხსნელი“, „უტყუი“, და „უსმი“.

მწირი – ესე არს უცხო ვინმე, უცხო ადგილთა იყოფებოდეს და გამოიზარდებოდეს, გინა სულსა ზრდიდეს (კაცი, რომელიც გამოიზარდებოდეს უცხოთა ადგილთა (საბა 546).

ე.ი. როგორც ვხედავთ, ნინო თავის სულს უცხო ქვეყანაში ზრდის, იგი, სადაც მწირობს და იზრდება, იმ ქვეყნის მკვიდრი არ არის, – წმ. ნინო თავის ისტორიულ სამშობლოში არ იმყოფება. სწორედ ამით განისაზღვრება მისი უცხოელებაც და „ტყუე“-ბაც.

განვმარტოთ **„ტყუე“**. **ტყუე** არს ლამქართაგან წარტაცებული, გინა მძლავრებით აყრილი, გინა მოპარვით განსყიდული (საბა 150).

როგორც ვხედავთ წმ. ნინოს წარმომავლობა, ალეგორიული განმარტებით, მჭიდროდ უკავშირდება მის „ტყუეობას“, და მის „მწირობას“ თავის ისტორიულ სამშობლოდან მოშორებით.

განსაკუთრებული დატვირთვა მიენიჭება წმ. ნინოს წარმომავლობის დასადგენად, მისი სოციალური სტატუსის განსაზღვრას, კერძოდ, რატომ უნოდებენ მას „ტყვეს“? ასეთ შემთხვევაში ჰერმენევტი ტექსტში მოძებნის იმ ადგილს, სადაც წმ. ნინოს გენეტიკური წინაპრების სომხეთში შემოყვანასა და ვალარშაპატში (დღევანდელ ერმიადინში – მ.ბ.) ჩასახლებაზეა საუბარი: „და მოინივნეს ლტოლვილნი არეთა სომხითისათა, ადგილსა მას, რომელსა ჰქვიან ახალქალაქი, უალერეს შენებულსა ვალარ (შაპატ) ვალარშის ნაგებში (სომხურად აგათ. უალერეს), რომელ არს დვინი, საყოფელი სომეხთა მეფისა. და შევიდეს მუნ სანნახელთა მათ ვენახისათა, რომელი შენებულ არს ჩრდილოთ – კერძოდ აღმოსავლით, და იზრდებოდეს მუნ შინა ხელთსაქმრისაგან ვაჭრობით“ (ქ. ცხ. 82).

ჩვენ მიერ მოტანილი ამონარიდი ავტორს ჩართული აქვს „რომიდან“ რიფსიმიანელ ორმოცდაათ ქალწულთან ერთად წმ. ნინოს დევნასა და

მათი სომხეთის საზღვრებში შემოყვანის მითში.

ავტორის მიერ საგანგებოდ შეთხზულ ალოგიკური შინაარსის შემცველ მითში უნდა ვეძიოთ ჭეშმარიტი საზრისი. ეს მითი შეთხზულია საგანგებოდ. რომელზედაც ამჯერად, ამ წერილში არ შევჩერდებით, ალოგიკურ თხრობაში უნდა დავინახოთ ჭეშმარიტი საზრისი, – პალესტინიდან ებრაელი ტყვეების სომხეთში შემოყვანისა და აქ საგანგებოდ ჩასახლების ფაქტი. აქ რომ ნამდვილად რომის კეისრისგან ქალწულთა ლტოლვასა და დევნაზე იყოს საუბარი, მაშინ სადაა ლოგიკა, დევნილი ორმოცდაცამეტი ქალწული მაინც და მაინც კეისრის მოკავშირე, სომხეთის მეფის თრდატის საყოფელში მოვიდა და აქ ვაჭრობით ირჩენს თავს? რა თქმა უნდა არა. აქ საუბარია ისტორიულ რეალობაზე.

როგორც ცნობილია, ებრაელების დეპორტაცია, უწინაც და ამჟამად განიხილება, როგორც ბაბილონის ტყვეები. იერუსალიმის აღების შემდეგ (ჩვ. წ. აღ. 586), როგორც სომხეთის ისტორია მეტყველებს, სომხეთის მეფეს ტიგრან დიდს პალესტინაში ულაშქრია და იქედან ტყვეების გარკვეული ნაწილი სომხეთის მდინარე ქასახის ხეობაში დაუსახლებია. გარკვეული დროის შემდეგ ტიგრანის შთამომავალს ვალარშს, ებრაული დასახლების ეს ადგილი, დიდი კედლით შემოუზღუდავს, აქ ქალაქი აუშენებია და მისთვის თვისი სახელი ვალარშაპატი დაურქმევია, რომელი ადგილიც შემდეგში სავაჭრო ცენტრად გადაქცეულა. ვალარშს ებრაელებისთვის სინაგოგისა და აღმსარებლობის თავისუფლება მიუნიჭებია. ებრაელები ამ ქალაქს „ნორ“ ქალაქს, ანუ ახალ ქალაქს ეძახდნენ. დროთა განმავლობაში, – ქრისტეს მოსვლის შემდგომ, ნაწილი ებრაელებისა გაქრისტიანებულა, ხოლო ნაწილი ტრადიციულ იუდაიზმზე დარჩენილა (Khorenaci: 153).

შევადაროთ ის ისტორიული ფაქტი ზემომოტანილ ამონარიდს ტექსტიდან, ისინი თითქმის ერთმანეთს შეიცავენ.

აქედან, დასკვნა: წმ. ნინოს „მოსრულობა“, „წიაღმოსულობა“, „უცხოობა“, „მწირობა“ და „ტყვეობა“ უკავშირდება მის ებრაულ წარმომავლობას, ხოლო, რაც შეეხება სომხეთის ვალარშაპატი თორმეტი წლის შემდეგ მისი აღზრდის თემას, ვნახოთ როგორაა იგი გადმოცემული ტექსტში. წმ. ნინო თავის თავზე პირველი პირით საუბრობს: „და აღმზარდა დედამან ჩემმა წიაღთა შინა თვისთა, მსახურებასა შინა გლახაკათა“ (შატიბრ). განვმარტოთ მოტანილი წინადადება: ა ღ ზ რ დ ა – ზრდა-ალორძინება (ს.286), დ ე დ ა – მშობელი (ს.214), ჩ ე მ მ ა ნ – ჩემმა კერძმა (ს.318); წ ი ა ლ თ ა – ებრაელთა (576); შინა-სახლს შიგან (ს.302), სახლი (ტაძარი) ეწოდების სახლთა ღმრთისათა (ს. 77). თ ვ ი ს თ ა – დედის ნათესავი (ს.314), მსახური – უფლის შინაყმა (ს.520), გლახაკთა – გინა დაშავებულთა (ს.162). როგორც ვხედავთ, წმ. ნინო საკუთარ დედას, (ქმართან გაყრის შემდეგ), აღუზრდია ებრაულ სინაგოგაში, თავის ნათესავებს შორის, ხოლო რაც შეეხება მამას (ზაბილონს – მ. ბ.) იგი მეუღლესთან (სოსანასთან – მ. ბ.) გაყრის შემდეგ „წარვიდა წ ი ა ლ იორდანესა კაცთა მათ თანა ველურთა, სადა იგი ყოფა უწყის ღმერთმან, ყოვლისა მეცნიერად დამბადებელმან“ (ქ. ცხ.76). ბოლო წინადადებაში

„ნიალ“ – ნიშნავს ებრაელს. წინადადების სრული განმარტებიდან ჩანს, რომ ზაბულონმა თავისი ოჯახი (ცოლ-შვილი – მ. ბ.) კაბადოკიიდან ქამოსვლის შემდეგ ვალარშაპატის სინაგოგაში დატოვა, ხოლო თვითონ სამუდამოდ წავიდა, („ნ ი ა ლ“ იორდანეთა „კაცთა მათ ველურთა“), ებრაელ მეუღაობნეებთან; ე.ი. ასკეტური ცხოვებისთვის. ამრიგად, როგორც ვხედავთ წმ. ნინო წარმომავლობით არის დიასპორის ებრაელი, დაბადებული კაბადოკიაში და შემდეგ საცხოვრებლად წამოსული სომხეთის ებრაულ თემში, ვალარშაპატში, აქ ის იზრდება, ასევე კაბადოკიიდან წამოსულ მისივე დედის (სუსანას – მ. ბ.) ძმის, იუბინალისა და დვინელი ქალის ნიაფორის პატრონაჟის ქვეშ.

წმ. ნინოს წარმომავლობასთან დაკავშირებით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ტექსტში გაჟღერებულ მისი მაღალი წრიდან წარმომავლობის თემას. ჩვენ ზემოთ სიტყვათა განმარტებიდან ვნახეთ, რომ წმ. ნინო დედით და მამით ებრაელია, ბუნებრივია, წმ. ნინოს დედის ძმაც ებრაელი იქნებოდა, რომელიც ტექსტის თანახმად, კაბადოკიის ქ. კოლასტაში დევტალარობდა. საბას განმარტებით ლექსიკონში დევტალარი რაღაც სახელოა (ს. 216) ე. ი. იობენალი სინაგოგაში დაბალი სასულიერო წოდების მატარებელი ყოფილა, რადგანაც ტექსტი იობენალზე გვეუბნება, რომ, როცა ზაბილონი რომიდან დაბრუნებულა (სანამ სოსანასთან იქორწინებდა – მ. ბ.), „იერუსალიმში“ (ე.ი. ვალარშაპატში – მ. ბ.) ნახა, რომ თავისი თანამოქალაქე, კოლასტელი იობინალი „პატრიარქ ქმნულ იყო“ (ქ. ცხ.75), – გვამცნობს ტექსტი. კიდევ ერთხელ, რომ დავადგინოთ იობენალის (პირდაპირი მნიშვნელობით – მ.ბ.) პატრიარქის ხარისხში ყოფნის ალოგიკურობა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ დიასპორაში (სომხეთის – მ. ბ.), ქრისტიანულ-იუდაური თემის სამსახურში მყოფი იობენალი, გეოგრაფიული იერუსალიმის პატრიარქი ვერ იქნებოდა, დევტალარობიდან „პატრიარქობამდე“ აღზევება, ტექსტის ალეგორიული განმარტებით, ნიშნავს თემში დაბალი წოდებიდან (დევტალარობიდან – მ.ბ.) თემის მამათავრობამდე აღმატებას. ე.ი. იობინალი დაწინაურებულა და თემის უხუცესი გამხდარა. გარდა ამისა, მეცნიერულად დადგენილია, რომ იერუსალიმის საპატრიარქოს IV- V სს. განმავლობაში ამ სახელის პატრიარქი არ ჰყოლია. ტექსტში იობინალ „პატრიარქი“ (თემის მამათავარი – მ. ბ.) „წმიდა მამად“ იწოდება, როგორც ჩანს, ვალარშაპატის მესიანური-იუდაური თემი ძალზედ ძლიერი ყოფილა, რადგან იობინალი იმ მონასტერსაც კურირებს, საიდანაც ქალწულებს ქრისტიანობის საქადაგებლად ქვეყნის სხვადასხვა მიმართულებით გზავნიან. ამ ქალწულებთაგან ერთ-ერთს, წმინდა ნინოს, წილად ხვდა ქართლში სამისიონეროდ წარგზავნა: „მაშინ მოვიხსენე სიტყუაი იგი, რომელ მამცნო იობანელ პატრიარქმან, **წმიდამან მამამან**, ვითარმედ ვითარცა მამაკაცსა სრულსა წარგავლინებ შენ, მიწვევად ხარ ქუეყანასა **უცხოთა ნათესავთა**“... (ჭელ. რედ.), – გვამცნობს თავისთავზე წმ. ნინო. „უცხოთა ნათესავთა“ – ალეგორიული განმარტება ასეთია: უცხო – სხვა ქვეყნისა (ს. 176), ნ ა თ ე ს ა ვ ი – სამ სახედ განიყოფება: პირველი უკვე არს ისრაელისაგან ისრაელნი მამობით, მეორე პალესტინელი პალესტინად ქვეყნობით, მესამეც ...

რომელსა არა აქვნდეს ნათესავი (ს. 561). როგორც ვხედავთ, წმ. ნინოს გენეტიკური წარმომავლობა მჭიდროდ უკავშირდება მის სამისიონორო საქმიანობას. „წმდა მამა“ იობინალი, მას ქართლის („უცხო ნათესავებში“ – მ. ბ), ებრაულ თემში წარმოგზავნის სამისიონეროდ, პირველ რიგში ებრაელთა, ხოლო შემდეგ კი წარმართთა გასაქრისტიანებლად.

ზემოთ წმ. ნინოს წარმომავლობასთან დაკავშირებით, ჩვენ განვმარტეთ რამდენიმე სიტყვა, რაზედაც დაყრდნობით გავაკეთეთ დასკვნები. განსამარტავი დარჩა „ტყუეთამხსნელი“, „უტყვი“ და „უსმი“. „ტყუეს“ განმარტებამ და შემდგომ მისი ისტორიზმის პრინციპით, შედარებითი მეთოდის გამოყენებამ, მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ მოცემული განსამარტავი სიტყვა ალევორიულად განიმარტება როგორც „დიასპორის ებრაელი“, ხოლო „მხსნელი“, საბას ლექსიკონში, ხსნის მოქმედი (ს. 554). „ხსნა“ – ქრისტიანულ ეგზეგეტიკაში არის ქრისტე. ამგვარად, წმ. ნინო როგორც წარმომავლობით ებრაელი, ვალარშაპატის იუდაურ-ქრისტიანულ თემში. წიაღში ენეოდა მათში დანერგილი ცდომილებების აღმოფხვრას და ქრისტიანული ჯანსაღი წესის დამკვიდრებას. ეს პროცესი რომის იმპერიის მთელ ტერიტორიაზე III-IV საუკუნის დასაწყისში მიმდინარეობდა, მათ შორის გამონაკლისს არ წარმოადგენდა სომხეთი და ქართლი. წმ. ნინომ სწორედ სომხეთში მიიღო ეს გამოცდილება, რაც კარგად ჩანს მისი მასწავლებლის, სარა ნიაფორის სიტყვებიდან: „ვხედავ, შეიღო ძალსა შენსა, ვითარცა ძალსა ძუვისა ლომისასა, რომელნი იძახებენ ყოველთა ზედა ოთხფერხთა, გინა ვითარცა ორბი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა ერთასა უფროის მამლისა, და ყოველი ხმელი მას გუგასა შინა თუალისა მისისასა, მცირისა მის მარგალიტისა სწორად შეიყვანის, განიხილის და განიცადის საჭმელი მისი ცეცხლებრ. ქუეყანაი შემოაყენის და განიხილის და განიცადის საჭმელი მისი ცეცხლებრ. ხოლო იხილის რა, მიუტევის ფრთენი და მიეტევის მას ზედა. ეგრეთვე სახედ იყოს ცხოვრება შენი წინამძღურებითა სულისა წმიდისათა“ (შატბერ. კრებული).

ახლა რაც შეეხება „უსმისა“ და „უტყვის“ განმარტებას. უსმია ის, ვისაც-არა ესმოდეს რა (ს. 170), ხოლო „უტყვია“-ის ვინც არის მუნჯი (ს. 172). წმ. ნინო ქართლში მირიან მეფის სიტყვებით, რომ ვთქვათ, მოვიდა „ვითარცა უტყვი და უსმი“, რომელიც ქართლში გამხდარა „ქადაგ ძლიერ და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა“, – ასე გვაუწყებს მეფე მირიანი.

ე.ი. აქედან დასკვნა: წმ. ნინო არ ფლობს ქართულს და, შესაბამისად, არ ესმის მათი (ქართველების – მ.ბ.) საუბარი, ის ელინიზირებული ებრაელია, რომელიც მშობლიური ენის შემდეგ ფლობს სომხურს და ბერძნულს. არმაზის მთაზე, „ბრინჯის ხის“ ქვეშ მლოცველ წმინდა ნინოს სეფექალმა თარჯიმნად ბერძნულად მეტყველი ქალი მიუყვანა, რაც იმას ნიშნავს, რომ წმ. ნინო ქართველებთან პირველ ეტაპზე თარჯიმნის მეშვეობით ახერხებს ურთიერთობას. ხოლო რაც შეეხება იმას, რომ იგი „უტყვი“ და „უსმი“ – ძლიერ ქადაგი შექმნილა, განიმარტება ასე, რომ მას დიდებულად შეუსწავლია წლების მანძილზე ქართული ენა. „იქმნა ძლიერ ქადაგ...“, – გვამცნობს ტექსტი. მის პატივსაცემად ქა-

რთველ ხალხს, წმინდანის კუთვნილი სახელის (თეოგნოსტას) გვერდით, მისთვის წმ. ნინო უწოდებიათ. ქართულად **ნინველას** უწოდებდნენ, **ქალს ათი წლიდან თხუთმეტ წლამდე** (საბა 593, საბა 359.) ვფიქრობთ, რომ ქართველებმა წმინდა ქალწულს, თავიანთ განმანათლებელს, დიდი სიყვარულით შეარქვეს მისი მდგომარეობისთვის (ქალწულობისთვის – მ.ბ.) სწორედ ქართული ლექსიკიდან გამომდინარე სახელი – „ნინველა“, რომლის მოკლე ვარიანტი არის „ნინო“.

ამრიგად, ტექსტის ჰერმენევტიკულმა კვლევამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ წმინდა ნინო დაბადებულია ქრისტიანი ებრაელების ოჯახში, კაბადოკიის ქალაქ კოლასტაში. თორმეტი წლის თანაცხოვრების შემდეგ წმ. ნინოს მშობლები მხოლოდშობილი შვილითურთ სომხეთის ერთ-ერთ სავაჭრო და ებრაელებისთვის ერთ-ერთ სასულიერო ცენტრში ვალაშაპატში წამოსულან, და მისულან იქ, სადაც წმინდა ნინოს ბიძა იობინალი მოღვაწეობდა, სინაგოგაში. როგორც კვლევიდან ჩანს, იმ ეტაპზე ვალარშაპატის იუდაური სინაგოგა ორ ნაწილადაა გაყოფილი: ერთი ნაწილი ებრაელებისა ტრადიციულ იუდაიზმზე დარჩენილა და არ დაუთმია მამა-პაპათა სჯული და მეორე ნაწილი იუდაურ-ქრისტიანულ თემად ჩამოყალიბებულა, რომლის წინამძღვრადაც (უხუცესად) გვევლინება იობინალი. სწორედ ამ თემში იზრდება წმ. ნინო დედის ნათსავებში.

მეოთხე საუკუნის დასაწყისში, კონსტანტინე კეისრის მმართველობის პერიოდში, ვალარშაპატის ქრისტიანული სინაგოგა იწყებს აღორძინება-აყვავებას, სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება რომს, სომხეთსა და ქართლს შორის აქტიური პოლიტიკური კავშირები და მოლაპარაკებები რელიგიის სფეროში რეფორმის გატარების შესახებ, რომელ საქმეშიც განსაკუთრებული დატვირთვა შეიძინა ვალარშაპატის ქრისტიანულ სინაგოგაში აღზრდილი ქალწულების გაგზავნამ იმპერიის სხვადასხვა პროვინციაში; ქართლში შემოსვლა კი უფლის ნებით, წილად ხვდა ქართველთა განმანათლებელს, წმ. ნინოს.

ლიტერატურა:

1. Bregadze K. Hermenektika da mkhatvruli teqstis interpretacia. Koveltsliuri samecniero Jurnal literaturis teoriisa da shedarebiti litmcdneobebi, #10, 2009.
2. Chkhartishvili M. Deda nino da mirian mefis religiuri reforma, Tbilisi, 2014.
3. Homeriki G. Somkhetis istoria. Tbilis, 1984.
4. Lerner K. Evrei ot ellinizma do pozdnogo feodalizma. Ierusalim, 2008.
5. Qartlis kkhovreba, t.1. Red. S. Kaukhchishvili, Tbilisi, 1955.
6. Purceladze V. Teqsti rogorc enobrivi mozgvatseobis tserilobiti ganckhadeba. Tbilisi, 1998.
7. Siradze R. Sakhismetkveleba. Tbilisi, 1982.

Mediko Bendeliani

ON THE GENEALOGY OF SAINT NINO

Summary

There are various views concerning St. Nino's genealogy in the special literature. Some scientists consider that she is a Jew, some think that she is an Armenian and some believe that she is a Georgian.

The hermeneutic analysis of the text "The Life of St. Nino" has led us to the conclusion that St. Nino is a Jew by birth, born in Cappadocia ("Lesser Armenia" was considered a province of Cappadocia). The Saint was growing in Cappadocia till she became twelve. Her parents were Jewish Christians Sosana (Susan) and Zabulon. When St Nino was twelve her parents migrated to Valarshapat, a town in Armenia. Nino's father moved to the other side of the River Jordan to live an ascetic life and her mother and St Nino attended to the sick in the synagogue. In the town Valarshapat there existed both: a synagogue as a traditional Judaism and a Messianic-Judaistic synagogue. In the latter St. Nino formed as a missionary.

თანამედროვე რელიგიური მიმდინარეობების როლი
და მნიშვნელობა საქართველოში

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგიო-ათმცოდნეობის ინსტიტუტმა

საქართველო, როგორც მულტიეთნიკური და თანამედროვე სახელმწიფო თავისი განვითარების გზაზე არაერთი გამოწვევის წინაშე დამდგარა, რომელთა შორის მნიშვნელოვან როლს რელიგიური საკითხი იკავებს. საუკუნეების მანძილზე, ბრძოლა ამა თუ იმ რელიგიური აღმსარებლობის წინააღმდეგ, ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს თავისი გავლენის ქვეშ მოქცევის მიზნით, დაიხვეწა და მეტად გამარტივდა. ეს განსაკუთრებით მაშინ, როცა სახელმწიფო განვითარებად ქვეყნებს შორის მოიაზრება და მისი ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა არც თუ სტაბილურია.

ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის პირობებში ქართულ სახელმწიფოს, ისევე როგორც საბჭოეთში შემავალ არაერთ რესპუბლიკას მოუხდა ახალ რეალობასთან შეგუება, როდესაც ნებისმიერი რელიგიური აღმსარებლობა კანონგარეშედ გამოცხადდა და, ათეისტური საზოგადოების ჩამოყალიბების მიზნით, შეიქმნა მძლავრი ორგანიზაცია ქვეყნის კულტურულ-რევოლუციური განვითარებისა და ანტირელიგიური იდეოლოგიის დასანერგად „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის“ სახით (1928-1947 წლები საქართველოში). ქართული სახელმწიფოებრიობის მოშლის შემდგომ, ქართველი ხალხის, როგორც ერის იდენტობას, პრობლემა შეექმნა. ახლებური, ანტირელიგიური მოძღვრება თრგუნავდა და ებრძოდა რელიგიურ იდეოლოგიას, ანადგურებდა კულტს და კულტმსახურებას; მეთოდები მეტად მკაცრი და რეპრესიული გახლდათ, თუმცა თავისი არსებობის მანძილზე, ანტირელიგიურმა მოძრაობამ სახე იცვალა და უკვე მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, მისი არსებობა უფრო კულტურული სახით, საზოგადოება „ზნანიე“-ს (знание) მეშვეობით მოგვევლინა. 1947 წლის 29 აპრილის სტალინისეულ ბრძანებულებაში ნათქვამი იყო: «Одобрить обращение группы учёных и общественных деятелей ко всем деятелям советской науки и культуры о создании Всесоюзного общества по распространению политических и научных знаний и разрешить опубликовать обращение в центральной печати. Утвердить рекомендованный инициативной группой учёных организационный комитет Всесоюзного общества...» (Skkr rezoluciebshi, 1956).

„მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის“ მოღვაწეობა საქართველოში სხვადასხვა ეტაპს მოიცავს, მართალია, ამჯერად ეს საკითხი ჩვენი კვლევის ობიექტი არ არის, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ანტირელიგიური იდეოლოგიის გავრცელების პარალელურად, საბჭოთა კავშირის იდე-

ოლოგები ხედავდნენ რა ფუნდამენტური რელიგიური აღმსარებლობის წინააღმდეგ ბრძოლის სირთულეს, მის შერყევას არა მხოლოდ ტერორისა და განადგურების, არამედ, ამა თუ იმ სექტებისა და გაურკვეველი რელიგიური კულტმსახურების ნახალისებას ახდენდნენ. სწორედ ამგვარად აღმოცენდა და დაინერგა არაერთი რელიგიური, მწვალებლური ორგანიზაცია, რომლებსაც საერთო არ ჰქონდათ ზოგადად ქრისტიანულ მოძღვრებასთან და ეკლესიასთან.

თანამედროვე სახელმწიფოს მიერ აღებული ევროპული კურსი, ქვეყნის ისტორიულ განვითარებას ახლებურ დღის წესრიგს უდგენს. სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს და აქვს მკვეთრად განსაზღვრული რელიგიური პოლიტიკა და პრინციპები, რომლებიც შემდეგ ასპექტებს მოიცავენ: პირველი და მნიშვნელოვანი სეკულარული მმართველობაა, რომელიც სახელმწიფოს პოლიტიკური და რელიგიური ინსტიტუტების ერთმანეთისგან ფუნქციურ გამიჯვნას გულისხმობს; მეორე – რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების დაცვაა, რაც ინდივიდუალური და კოლექტიური რელიგიური მრწამსის, პრაქტიკისა და შეხედულებების დაცვისა და თავისუფალი გამოხატვის უზრუნველყოფი კანონმდებლობის, საერთაშორისო ნორმების გათვალისწინებას და დაუბრკოლებელ წვდომას მოიცავს; მესამე, მრავალფეროვნების შენარჩუნება და განვითარებაა, რაც თავის თავში გულისხმობს საქართველოსთვის დამახასიათებელი რელიგიური მრავალფეროვნების, როგორც საერთო ეროვნული სიმდიდრის დაცვას და იმგვარი პოლიტიკური პრაქტიკის დამკვიდრებასა და უზრუნველყოფას, რომლის დროსაც სხვადასხვა რელიგიური ჯგუფების ხელშეწყობა ხდება; მეოთხე, სახელმწიფოს მიერ შემწყნარებლობის კულტურის გაძლიერება, რაც გულისხმობს რელიგიურ ჯგუფებსა და მსოფლმხედველობებს შორის ისტორიულად დამკვიდრებული შემწყნარებლური თანაარსებობის კულტურის დაცვასა და მისი განვითარებისთვის საჭირო გამონეგებების სტაბილურ უზრუნველყოფას. სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკით, სახელმწიფო ვალდებულია კანონის წინაშე თანასწორობისა და არადისკრიმინაციული გარემოს შექმნაზე იზრუნოს, რაც თავისთავად გულისხმობს კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით დაუბრკოლებელ და თანაბარ სარგებლობას ყველასთვის, რელიგიისა და რწმენის მიუხედავად; და ბოლოს, სახელმწიფო ვალდებულია დაიცვას რელიგიური უმცირესობები, ამა თუ იმ უმცირესობას მიკუთვნებული რელიგიური ჯგუფებისთვის თვითმყოფადობის დაცვისთვის საჭირო პოლიტიკური, სამოქალაქო და სამართლებრივი მექანიზმების შექმნის და საზოგადოებრივი ცნობადობის ასამაღლებლად სპეციალური ღონისძიებების გატარების ჩათვლით (Sekularizmi, 2016)

საქართველო, როგორც კავკასიის ნაწილი, გეოგრაფიულად, ეთნიკურად და ენობრივად, კონფესიურად თუ კულტურულად მრავალფეროვანი რეგიონია. საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ყოფნის მანძილზე, მოსახლეობის კომფესიური აღწერა არ მომხდარა, თუ არ ჩავთვლით 1937 წლის აღწერის შედეგებს, როდესაც კითხვარში რელიგი-

ური აღმსარებლობის შესახებ საკითხი იყო შესული. რაც შეეხება საქართველოს მოსახლეობის კომფესიურ სტრუქტურას, პირველად იგი 2002 წელს დადგინდა. აღწერამ აჩვენა, რომ მოსახლეობის 88,6% ქრისტიანული აღმსარებლობისაა, 9,9%-ი ისლამის მიმდევარია, 0,1%-ი იუდეველია, სხვები 0,8%-ს შეადგენენ, 0,6 % არც ერთ აღმსარებლობას არ მიაკუთვნებს თავს. 2002 წლის მონაცემებით, მორწმუნე ქართველების 94% მართლმადიდებელია, 3,8%-ი – მუსლიმი, 0,3%-ი – კათოლიკე. სხვა აღმსარებლობათა მიმდევრების რაოდენობის შესახებ მონაცემები არ არის. 28 ათასი კაცი არ აღიარებს არც ერთ რელიგიას (Sakartvelos, 2004). რაც შეეხება უმცირესობებს, საქართველოში არის 11 სომხური სამოციქულო, 3 სომხური კათოლიკური, 8 რუსული მართლმადიდებლური ეკლესია, 3 კათოლიკური ტაძარი, 15 მუსლიმური მეჩეთი, 14 სინაგოგა. ქვეყანაში არსებობს 120-ზე მეტი არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომლებიც სხვადასხვა ეთნიკურ თემს წარმოადგენენ. მათი ნაწილი ფაქტობრივად რომელიმე პოლიტიკური პარტიის დანამატია, ნაწილი კი უმოქმედოა (Religia da kultura, 2006: 10).

იმის გათვალისწინებით, რომ დღესდღეობით საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა დარღვეულია, მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ რა მდგომარეობაა ისტორიული აფხაზეთის ტერიტორიაზე, სადაც 1997 წელს ჩატარებული ანკეტირების საფუძველზე გაირკვა, რომ მოსახლეობის ნაწილი თავს მორწმუნედ თვლის, თუმცა მათი უმრავლესობა მართლმადიდებლურ ეკლესიებში მონათვლის მიუხედავად არ მისდევს რელიგიურ ცხოვრებას, არ მარხულობს, არ კითხლობს სახარებასა და ბიბლიას და ა.შ. აფხაზეთის გვერდით თანაცხოვრობენ მუსლიმი აფხაზებიც, ძირითადად გუდაუთის რაიონში, ასევე ცხოვრობენ კათოლიკენი, რომლებიც კრასნოდარის მხარის სამხრეთ ნაწილში შემავალი კათოლიკური ეკლესიის შავიზღვისპირა სამრევლოს შემადგენლობაში შედიან. აფხაზეთის კათოლიკურ მრევლს რეგულარულად უგზავნის ჰუმანიტარულ დახმარებას პოლონეთის საელჩო, პოლონეთის საზოგადოებრივი კათოლიკური ეკლესია „კარიდასი“; რაც შეეხება სექტებს, აფხაზეთში აქტიურ საქმიანობას ეწევიან კრიშნაიდები, რომლებმაც ჯერ კიდევ 1989 წელს პირველად საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე, სოხუმში, აღნიშნეს თავიანთი ერთ-ერთი რელიგიური დღესასწაული, თუმც, მათი მოღვაწეობა რამდენადმე შენედა მას შემდეგ, რაც 1995 წელს სოხუმში მათი სავაჭრო სანყობი დაწვეს და სამი დღის შემდეგ, კრიშნაიდების ლიდერი იგორ ქორთუა მოკლეს (Religiebi, konfesiebi, 2005: 12).

აფხაზეთში, ისევე როგორც საქართველოს სხვა ტერიტორიაზე მოღვაწე სექტებიდან ცნობილია ბაფტისტურ-ევანგელისტური ეკლესია და „იელოვას მოწმეთა“ გაერთიანება. აღნიშნული სექტები და მათი მოღვაწეობა პირდაპირ კავშირშია რუსიფიკატორულ პოლიტიკასთან, რომელიც მიზნად ისახავს ადგილობრივ, შერჩენილ აფხაზურ მოსახლეობაში რწმენის აღრევის და დასუსტების გზით საქართველოს სამოციქულო ეკლესიასთან შესაძლო დაახლოების გზების აღმოფხვრას. ჯერ კიდევ XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან იმპერიამ გაააქტიურა საქართველოს

იდეოლოგიური დაპყრობის პოლიტიკა და რუსული ეკლესიაც ქმედით მოღვაწეობას შეუდგა. იმ ადგილებში, სადაც რუსი და აფხაზი მოსახლეობა იყო, განწესდა რუსი სამღვდელეობა. XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთმა ამ რეგიონიდანაც დაიწყო ქართველი სამღვდელეობის დევნა. „...რუსეთის საეკლესიო პოლიტიკამ არა თუ დადებითი შედეგი გამოიღო აფხაზეთში ქრისტიანობის განმტკიცებისათვის, არამედ შეურაცხყო მისი მოსახლეობა, შეასუსტა ქრისტიანობის აღდგენითი საქმიანობა და ეროვნული გადაგვარების საფრთხის წინაშე დააყენა. საღვთო მოღვაწეობას ამოფარებული რუსეთის სასულიერო კრებული მიზნად არა ეკლესიისადმი სამსახურს, არამედ პირად ინტერესებსა და იმპერიული ზრახვების განხორციელებას ემსახურებოდა“ (Pavliashvili, 2003: 17-20).

სექტანტების მომრავლება კავკასიაში, რუსეთის ამ რეგიონში დამკვიდრებას უკავშირდება. კავკასიის რუსეთთან შეერთების პროცესის პარალელურად, შემოერთებულ მიწებზე იქმნებოდა რუსული დასახლებები. ეს საშუალებას იძლეოდა, შემცირებულიყო საოკუპაციო ჯარის რაოდენობა და მისი შესანახი ხარჯები, ანუ დასულიყო ისინი ჩვეულებრივი გარნიზონების ოდენობამდე. ეს აგრეთვე დააჩქარებდა შემოერთებული მიწების ათვისების პროცესს. აღნიშნული მიზნის განხორციელება ამავე დროს, რუსეთიდან „განსაკუთრებით საშიშ“ სექტათა გაძევებისა და მართლმადიდებელი მოსახლეობისგან მათი იზოლაციის ხერხს წარმოადგენდა. ამრიგად, მულტიეთნიკურ კავკასიის რეგიონში თანდათან გაჩნდა დუხობორების, მოლაკნების სექტები; 1817 წელს საქართველოში გერმანელების გადმოსახლების შედეგად კი – პროტესტანტების, სუბოტნიკების, ხლისტების, სკოპცების, სტაროვერების (მეძველსტილენი), ბაფტისტების, ორმოცდაათიანელების, იელოვას მონმეების გაერთიანებები. აღსანიშნავია, რომ ბაფტისტთა მსოფლიო საბჭოს გადაწყვეტილებითაც სწორედ თბილისია მიჩნეული ბაფტიზმის გავრცელების ადგილად ყოფილ საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე (Religia da kultura, 2006: 18; Istoria da tanamedroveoba, 2002: 226-227). ეს უკანასკნელი, საქართველოში ორი მიმართულებითაა წარმოდგენილი: პირველი მიმართულება XIX საუკუნის 40-იან წლებში წარმოიშვა რუსეთში, მეორე კი – 1884 წელს ამერიკის შეერთებულ შტატებში. „იელოველთა რელიგიური კორპორაცია მტკიცე სტრუქტურითა და დისციპლინით გამოირჩევა, რასაც უზრუნველყოფს ბრუკლინის იელოველთა რელიგიური ცენტრის აქტიური და მიზანმიმართული საქმიანობა“ (Religia da kultura, 2006: 25; Istoria da tanamedroveoba, 2002: 20; Gegeshidze, 1999: 229).

თავისთავად, ქრისტიანული მიმართულების სექტების გავრცელებას საქართველოში აქვს თავისი საფუძველი, რომელიც დაკავშირებულია ძირითადი მოსახლეობის საერთო აღმსარებლობასთან. თუმცა, მოსახლეობის ისლამურ ნაწილში ისეთი მიმდინარეობების გავრცელების ტენდენციაც შეინიშნება, როგორც არის ვაჰაბიზმი.

ბოლო ათწლეულის მანძილზე, ზემოჩამოთვლილ ფსევდოქრისტიანულ სექტებს ახალი სექტა შეემატა, რომელიც ჩვენში „მორმონების“ სახელწოდებით არის ცნობილი. ქართველმა მკითხველმა მათ შესახებ

გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებიდან ჯერ კიდევ 1890 წლის 5 მაისის ნომერით შეიტყო. უფრო დაზუსტებით, მათი სრული დასახელებაა „უკანასკნელი დღის წმინდანთა ეკლესია“, რომელიც ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 30 იან წლებში, კერძოდ 1830 წელს ჯოზეფ სმიტის (1805-1844) მიერ დაფუძნდა. 1832 წლისთვის მათი ოფიციალური დასახელება „ქრისტეს ეკლესია“ იყო; უკვე 1834 წელს მოხდა აღნიშნული სექტის თანამედროვე დასახელების შემოღება. სპეციალისტების ნაწილი მორმონებს სინკრეტულ მწვალებლურ-ოკულტურ სექტად მიიჩნევს, რომელთა საწინამდებარევი სწავლებანი პროტესტანული ეკლესიის დოგმებს ემთხვევა, ხოლო უმთავრესი წიგნები „ბიბლია“ და „მორმონთა წიგნია“ (ფსევდობიბლიური თხრობითი შინაარსის შემცველი თხზულება). მორმონები ადამის პირველ ცოდვას უარყოფენ; მართლმადიდებლებისგან განსხვავებით თვლიან, რომ ადამიანი დაბადებიდან უცოდველია; მათსავე წიგნში წერია: „ადამი დაეცა რათა კაცობრიობას ეარსება, კაცობრიობა კი სიხარულისთვის არსებობს. რომ არ შეეცოდა ადამს, ის არ დაეცემოდა და ყველაფერი დარჩებოდა იმ პირველყოფილ მდგომარეობაში, როგორიც შეიქმნა“. მორმონები ასევე უარყოფენ ქრისტეს უცოდველ შობას და ამბობენ, რომ ქრისტეს დაბადება ისეთივე ჩვეულებრივი მოვლენაა, როგორიც ნებისმიერი ჩვილის დაბადება.

1829 წელს, მიმართულების დამაარსებლებმა ჯოზეფ სმიტმა და ოლივერ კაუდერმა განაცხადეს, რომ პენსილვანიის შტატთან ახლოს, ჰარმონთან, მათ იოანე ნათლისმცემელი გამოეცხადათ და ერთმანეთის ნათლობა უბრძანა მდინარე სოსკეგანში. ამის შემდგომ, ისინი მღვდლები გახდნენ. მოგვიანებით, ისინი პეტრე მოციქულის, იაკობისა და იოანეს გამოცხადებაზეც საუბრობდნენ, რამაც, თავის მხრივ, უფრო მაღალი იერარქიის დაუფლების ლეგიტიმაცია მისცა ორივე მათგანს. ყველაზე მაღალი იერარქიული თანამდებობა მორმონებში „წინასწარმეტყველია“, რომელსაც ორი თანაშემწე ჰყავს. ახალ „წინასწარმეტყველს“ მორმონებში თორმეტი მოციქულის სახელობის საბჭო ირჩევს, რომელსაც მოსდევს 70-იანელთა ქვორუმი. ეს 70 წევრი კი განასახიერებენ იმ 70 მოციქულს, რომლებიც ქრისტეს მოძღვრებით ქრისტიანობის საქადაგებლად გაიგზავნენ. მორმონების წიგნის მიხედვით, ამერიკელი ინდიელები იუდეველების ჩამომავლები არიან. წიგნში ისინი ლამანიელებად მოიხსენიებიან, რომლებიც, თავის მხრივ, ლეგიას და ნეფიას ჩამომავლები არიან. მორმონთა მოძღვრებით, იესო ქრისტეს გარდა ღვთისმშობელს და მამა ღმერთს სხვა შვილებიც ჰყავდა. მეორე შვილად მათ ლუციფერი მიაჩნიათ. მათვე, მიაჩნიათ რომ ადამიანი განვითარებადი არსებაა, რომელსაც შეუძლია ღმერთად გადაქცევა. მორმონებს განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვთ მიცვალებულებისადმი და თუ რომელიმე მათგანი ისე მიდის ამ ქვეყნიდან, რომ არ აქვს მიღებული შესაბამისი რიტუალი, მორმონები ცდილობენ მათი სანათესაო ხაზიდან ამოარჩიონ მოუნათლავი ადამიანები, რომლებსაც რიტუალებს მიცვალებულების სახელით აკეთებინებენ. მორმონთა რაოდენობა დღესდღეობით მთელ მსოფლიოში საკმაოდ შთამბეჭდავია. მათი რაოდენობა 8 მილიონს აღე-

მატება და მათი მისიონერული საქმიანობით და მოძღვრების გავრცელებით 40 000 მორმონია ჩართული (Novie religioznie, 2011: 102); სწორედ ამასთან არის დაკავშირებული ის ფაქტიც, რომ მორმონები ამა თუ იმ ქვეყნის არქივებში გარდაცვლილთა შესახებ მეტრიკულ ჩანაწერებს იკვლევენ. მონაცემები ქალაქ სოლტ ლეიკ სიტიში, სექტის პრეზიდენტის კორპორაციაში იგზავნება. ასე ზრუნავენ ისინი მიცვალებულებზე და ქრისტიანების, ბუდისტების, მუსლიმების – „მორმონებად მონათვლის“ რიტუალს ატარებენ მათი სულების გადარჩენის მიზნით. პირველი მისიონერი მორმონები ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირში, ქალაქ ლენინგრადში, 1990 წელს გამოჩნდნენ. ამ დროს მოხდა მათი შემოსვლა საქართველოშიც. მათი მისიონერული ჯგუფი საქართველოში მცირედი მოცულობით დღესაც სახლობს. ცნობილია, რომ ისინი ქალაქ რუსთავსა და თბილისში ინგლისური ენის უფასო კურსებისა და კომპიუტერის შემსწავლელი კურსების მეშვეობით შეფარვით, თავისი მოძღვრების გავრცელებას ცდილობენ.

ამრიგად, ჩვენ შევეცადეთ წარმოგვედგინა ფსევდოქრისტიანული, განსაკუთრებული აქტიურობით გამორჩეული რელიგიური მიმდინარეობები საქართველოში, რომელთა გავრცელების არეალი არც თუ მწირია და მათი არსებობა თუ გავრცელების მიზეზები ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პირდაპირპროპორციულია, თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სხვა გადახრითი მიმდინარეობები არ არიან საქართველოში დაინტერესებულები და არ იღწვიან სამხრეთ კავკასიის რეგიონში. ასეთი რელიგიური ორგანიზაციების საქმიანობა, მათი წარმოშობის მიზეზებისა და საქართველოში მათი როლის გარკვევა, ცალკე კვლევის ობიექტია და მათი შემოქმედების ანალიზი ცალკე ნაშრომში განიხილება.

საგულისხმოა, რომ პოსტსაბჭოური ქვეყნების შიდა პოლიტიკა, მსოფლიოსთან ინტეგრაციით დაინტერესებიდან გამომდინარე, ტოლერანტულია ახალრელიგიურ მიმდინარეობებთან მიმართებაში და უფრო მეტიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მათი დაცვა, დემოკრატიული პრინციპების დაცვიდან გამომდინარე, თავისუფალი საზოგადოების არსებობის განვითარების და უფლებების სახელით მიმდინარეობს. ეს კი იმის ფონზე, როდესაც საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობას სახელმწიფოსთან კონკორდატი არეგულირებს; თავის მხრივ, „სეკულარიზმი არ უნდა აღიქმებოდეს სახელმწიფოს მიერ რელიგიის, როგორც საზოგადოებრივი ღირებულებების ერთ-ერთი საფუძვლის, მთლიანად უგულვებლყოფად“ (Sekularizmi, 2016:11).

ლიტერატურა და წყაროები:

1. Gegeshidze D., *Religiuri konfesiebi da denominantebi Saqartveloshi*, Tbilisi, 1999.
2. *Istoria da tanamedroveoba. Sakartvelos mecnierebata akademiis politologiis institutis tselitsdeuli*, Tbilisi, 2002.
3. *Novie religioznie dvijeniya*, Moskva, 2011.
4. *Religia da kultura Samkhret Kavkasiashi*. Tbilisi, 2006.
5. *Religiebi, konfesiebi da sektebi Abkhazetshi*, gaz. *Abkhazetis akhali khma*, 19-26.03. 2005.
6. Pavliashvili K., *Rusetis saeklesio politika Abkhazetshi*, gaz. *Sapatrjarqos utsyebani*, Tb., #39 (247), 2003.
7. *Skkp rezoluciebshi*, Tbilisi, 1956.
8. *Sakartvelos mosakhleobis 2002 tsli pirveli sakoveltao agtseris ziritadi shed-egebi. Sakartvelos statistikis sakhelmtsifo departamenti*, Tbilisi, 2004.
9. *Sekularizmi da religiuri neitraliteti sajaro samsakhurshi. Religiis sakitkhta sakhelmtsifo saagento*, Tbilisi, 2016.

Eka Silagadze

**THE ROLE AND MEANING OF THE MODERN RELIGIOUS
STREAMS IN GEORGIA**

Presented by Institute of Religion Studies at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

Summary

Thus, we have tried to show pseudo-radical religious processes in Georgia, the spread of which is not scarce, and their existence or causes of the spread of the country's socio-economic development are proportional. It is noteworthy that internal politics of the post-Soviet countries are tolerant in relation to the new religious processes and, moreover, as noted above, their protection is based on the development of democratic principles and the development of a free society. This is the fact that, when the Orthodox Church relations with the state regulate the Concordat and „Secularism is not grounds by the State, who can absolutely ignore religion as one of the fundament of the values of society“.

ქეთევან პავლიაშვილი

მართლმადიდებლური ეკლესია თანამედროვე ეკოლოგიურ კრიზისსა და პრობლემებზე

საუკუნეების მანძილზე, მორწმუნე საზოგადოებისათვის ბიბლია მიჩნეულია ცხოვრების ერთგვარ ენციკლოპედიადად, რამეთუ ის ყოფითი ცხოვრების ყველა ძირითადი საკითხის შემცველია. ბიბლიაში სხვა საკითხის გვერდით, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეკოლოგიურ პრობლემასაც ეთმობა და „სულის ეკოლოგიის“ საკითხი ზნეობრივად ჯანსაღი ადამიანის შენარჩუნების უპირველეს და საუკეთესო საშუალებად ხასიათდება.

ეკოლოგიური პრობლემები აქტიურად განიხილება თანამედროვე, თუ წარსულის თეოლოგთა გამოკვლევებშიც, სადაც ერთნაირად აღნიშნება, რომ ბიბლიაში ეკოლოგიური საკითხების განხილვა შემთხვევით მოვლენას არ წარმოადგენს, რომ, თავის მხრივ, ეკოლოგიური პრობლემები ეხმარება საზოგადოებას განსხვავებული თვალთ შეხედოს სამყაროს, ბიბლიას და მასში დაცული ეკოლოგიური საკითხებიც გონივრულად გაიაზროს.

ეკლესიის მამები გაგვიმარტავენ, რომ სამყარო ადამიანისა და სხვა ქმნილებების მიმართ ღვთის სიყვარულის გამოვლინებაა. ნმ.მაქსიმე აღმსარებელი აღნიშნავს: „დასაბამითგან ღმერთია შემომქმედი და ჰქმნის საკუთარი სურვილით, თავისი უსასრულო სიკეთით“ (Fourth century, 1981: 100).

იმ ფაქტის რწმენა, რომ ბუნება და ადამიანი ღვთის ქმნილებაა, უკვე იმაზე მიგვანიშნებს, რომ ადამიანი მას უნდა უფრო ხილდებოდეს, რამეთუ, შემთხვევით სამყაროში არაფერი შექმნილა და ყველაფერს თავისი დანიშნულება აქვს. ღვთისგან შექმნილ ნებისმიერ ქმნილებაში ჩანს უზენაესის სიბრძნე და ძალა. შემთხვევით არ წერდა ნმ. ბერი ალექსი (შუშანია) 1913 წლის თავის ერთ-ერთ წერილში: „რა არის ცა და ქვეყანა, თუ არა უსაზღვრო აზროვნება და სიბრძნე და მისი წარმომჩენი, მმართველი დიდებული ღმერთი!“ (Tskhovreba, 2002: 45).

ბიბლია გვამცნობს, რომ ღმერთმა ადამიანი ყოველგვარ ქმნილებაზე მაღლა დააყენა, მის შექმნილზე გააბატონა, მაგრამ ისე, რომ ის შემქმნელს დაუმორჩილა; თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ყველა დანარჩენი ქმნილების ბოროტად გამოყენების უფლება მიანიჭა. ბიბლიის სწავლების გამოძახილია XI ს-ის ქართველი თეოლოგის გიორგი მცირეს სიტყვები: „ღმერთის მონყალეა არის, რომ კაცი ბუნებას თავისი ქმედებით სწყალობდეს“ (Giorgi mtsire, 1982: 54). თუ ქრისტიანს შეგნებულ აქვს, რომ ბუნება და მისი წესი ღვთის საიდუმლოა, მაშინ, ეს ცოდნა მას დაიცავს ქმნილებაზე გამანადგურებელი ბოროტებისაგან, ბუნებრივი რესურსების ავად გამოყენებისაგან, ყველა იმ გამოწვევებისაგან, რომელიც მატერიალურ პროგრესს ახლავს. სამყაროს დასაბამი მიეცა ღვთის ნებით იმ

მიზნით, რომ ის ჰარმონიულ უწყვეტ კავშირში ყოფილიყო შემომქმედთან (Losky, 1991: 63). ქრისტიანობა ადასტურებს, რომ მართალია სამყარო ღვთის ნების შედეგია, მაგრამ რომაელთადმი ეპისტოლეს თანახმად (Mezhdunarodnikh..., 2000: 20-21), გაქრობა-გადაშენების საშიშროების წინაშე დგას. ამავდროულად, სამყაროს, ღვთის ნებით მარადიულობის შესაძლებლობაც მიეცა და, ამიტომ ეკლესია შესთხოვს იმის დაცვას, რაც ღმერთს მისთვის სიყვარულით მიუცია.

ეკოლოგიურ პრობლემებთან შეხებისას, მკვლევრები ძირითადად მიმართავენ ბიბლიაში გამოცხადებიდან 21-ე თავს, სადაც მინიშნებაა ახალ ზეცასა და მიწაზე, ადამიანურ ვნება-განცდებზე (Kesman, 1997: 370). როგორც ბიბლიიდან არის ცნობილი, ღმერთმა შექმნა სრულყოფილი სამყარო ბიოლოგიური მრავალსახეობებით და იზრუნა ადამიანის მოთხოვნილებების დამაკმაყოფილებელ რესურსზეც (Kesman, 1997: 27). მიუხედავად აღნიშნულისა, ღვთისგან სამყაროში დადგენილი ბუნებრივი წონასწორობის დარღვევის ადამიანური მცდელობები სამყაროს განადგურების მუდმივ საფრთხეს ჰქმნის. იმთავითვე, ზოგადად, ადამიანი ის ერთადერთი არსებაა, რომელიც მუდმივად არღვევდა და არღვევს ბუნების კანონზომიერებას. ადამიანის ცოდვა იმავდროულად ბუნებაზეც გადადის, მასზე ახდენს გავლენას და ადამიანი საკუთარ თავზე განიცდის ძალადობის ამ შედეგს. გამომდინარე აქედან, რაც ადამიანის სულიერ ცხოვრებაში ხდება, იწვევს ძლიერ გავლენას მის გარემოზე. სახარება მოწმობს, რომ ადამის ცოდვის გამო დაიწყებულა მიწა, ცოდვით დაცემის მერე, მან დაკარგა უხვმოსავლიანობის უნარი. თავდაპირველად, ადამიანი ვერ იაზრებდა მის შემომქმედად დაბადების არსს, რომ უფლის ნებით, ის მოწოდებულია შექმნილი სამყაროს გაფრთხილებისათვის, მასზე ზრუნვისათვის – „გამრავლდით და მოიცავით მთელი სამყარო“ (She-saqme.1,28). უკანასკნელ საუკუნეებში ამ ფრაზამ განსხვავებული აზრი შეიძინა. ის ადამიანის მიერ გაგებულია, როგორც ძალადობის, ბოროტმოქმედების ერთგვარი გამართლება ყველაფერ იმაზე, რაც ღმერთმა შექმნა. ბუნებრივია, ადამიანთა მოდგმის ამ მიმართულებით ქმედებას გამართლება არ მოეძიება, თუმცა, ამავდროულად, უნდა ისიც ვალიართო, რომ თანამედროვე პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში, რომელიც დატვირთულია წინააღმდეგობებით, კონფლიქტებით, კატასტროფებით, ლოკალური ომებით, აღმოცენდა საერთო საკაცობრიობო ვალდებულება დაგროვილი ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტისათვის. ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველს – იოილს, რომელსაც სამეცნიერო წრეებში სამართლიანად უწოდებენ „ეკოლოგიის წინასწარმეტყველს“, აღნიშნული აქვს ის პრინციპები, რომლებიც ადამიანს დაეხმარება ეკოლოგიური პრობლემების დაძლევაში (Philosopski:1999). იოილის მიდგომა გარე სამყაროს შესწავლაზე დასაშვებია რამდენიმე პუნქტად დაიყოს: ეკოლოგიური ვითარების გააზრება; ღირებულებათა სისტემისა და ცხოვრების წესის შეცვლის ნებელობა; ეკოლოგიური და სულიერი პრობლემების გადაჯაჭვულობა; საზოგადოების მეხსიერება მოსალოდნელ ღვთის სამსჯავროსა და განადგურებაზე; ბუნებისა და საზოგადოების კავშირების

გაძლიერება; ეკოლოგიის საკითხების განხილვა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ ასპექტებთან ერთობლიობაში.

ეკლესია ეკოლოგიურ კრიზისის ცოდვა-დაცემის ქრილში განიხილავს და შესაბამისად, მას ცოდვად მოიაზრებს: „ეს არის პიროვნული ცოდვისა და კოლექტიური ცოდვის პოლარიზაციის შედეგი“, – აღნიშნავს კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ბართლომეოსი (1994 წ. 1 სექტემბრის მიმართვა). კრიზისიდან გამოსავალს ქრისტიანული მოძღვრება ხედავს იმ აზროვნების აღდგენაში, რომლის თანახმადაც სამყარო ფასეულია, სიყვარულის და არა ექსპლოატაციის ობიექტია. მონანიების იდეამ კი სრულად განსაზღვრა ეკლესიის დამოკიდებულება ეკოლოგიურ კრიზისთან, რადგან მონანიება გონებრივ ცვლილებას გულისხმობს, ეკოლოგიური კრიზისის შემთხვევაში, ეს ცვლილება ნიშნავს გამოყენებითი აზროვნების შეცვლას მსახურებით და არა ბატონობით. ყოველივე ეს, ემსახურება სამყაროს გადარჩენას. მართლმადიდებლური სწავლებით, ეკოლოგიური კრიზისის მიზეზი ბუნების არასწორი გაგებაა, როდესაც ბუნება მხოლოდ მოხმარების ობიექტია. ეს მაშინ, როდესაც ბუნება იმ პირობით ემსახურება ადამიანს, თუ ის მას იცავს და მისი გამოყენების კანონებს ექვემდებარება. ადამიანის პასუხისმგებლობაა, რომ სამყარო ზიანის მიუყენებლად გამოიყენოს. აქედან გამომდინარე, ეკლესია ადამიანს ბუნების მსახურად მოიაზრებს და არა მის ბატონად, რადგან ადამიანისათვის პატივია ემსახუროს ღვთის ქმნილებას, კრძალვით მოეკიდოს მას და წამყვანი როლი შეასრულოს მის დაცვაში და მიიჩნევს, რომ მხოლოდ ასეთ მსახურებას ძალუძს ეკოლოგიური კრიზისის დაძლევა. ეკლესია თვლის, რომ ეკოლოგიურ აზროვნებაში ცვლილებები საკუთარი ცნობიერების შეცვლიდან უნდა დაიწყოს და შემდგომ გაშალოს ეკოლოგიური მოძრაობა, რაც უნდა გამოიხატოს ეკოცნობიერების გაღრმავებაში, სამართლებრივი კანონების მიღებაში, საამისო უნარ-ჩვევების გამომუშავებაში და ა. შ. თეოლოგები აღნიშნავენ ეკოლოგიური კრიზისის კავშირს თანამედროვე ადამიანის მსოფლგაგების დეფორმაციასთან, ანუ „სულის ეკოლოგიის“ რღვევასთან. ისინი შენიშნავენ, რომ კრიზისის მიზეზი ძვეს არა ეკოლოგიაში, არამედ ადამიანის გულში. უპირველესად, თავად ადამიანი განიცდის პიროვნული აზროვნების კრიზისს.

ეკლესია მიიჩნევს, რომ სანამ ადამიანები ეკოლოგიის პრობლემის გადაწყვეტას შეუდგებიან, საჭიროა შეიცვალოს შეხედულება სამყაროზე; ეს კი იმას ნიშნავს, რომ შეიცვალოს შეხედულება საკუთარ თავზე. მანამდე, ბუნების დაცვის არც ერთი პროექტი, არანაირ ეფექტს არ გამოიღებს, რამეთუ ადამიანი ბრძოლას დაიწყებს არა გამომწვევ მიზეზებთან, არამედ სიმპტომებთან.

ქრისტიანული ეკლესია თვლის, რომ თანამედროვე ადამიანმა დაკარგა იმის შემეცნება, რომ სიცოცხლე ღვთის საჩუქარია; უმეტესწილად ადამიანი ველარ ერკვევა ყოფიერების არსში, რომელიც მის ფიზიკურ არსებობასთან არის დაკავშირებული. ადამიანის სიცოცხლისადმი ასეთი დამოკიდებულებით ბუნება აღარ აღიქმება, როგორც სახლი, მით უფრო, როგორც ტაძარი და ის ხდება მხოლოდ „საარსებო საშუალება“. სული-

ერად დეგრადირებული ადამიანი ახდენს ბუნების დეგრადაციას, რადგან არ შესწევს უნარი განახლების ზემოქმედება მოახდინოს სამყაროზე. სულიერებაზე არაორიენტირებულ ადამიანს ტექნოლოგიური სიმძლავრისაკენ აქვს ყურადღება მიპყრობილი და ეყრდნობა ადამიანის გონების უსაზღვრო შესაძლებლობებს.

სულიერი კრიზისის პირობებში ეკოლოგიური პრობლემის სრულად გადალახვა თითქმის წარმოუდგენელია, თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ეკლესია არ მოუწოდებს ადამიანს შეწყვიტოს ბუნების დაცვის მიმართულელებით საქმიანობა. ეკლესია იმედოვნებს ადამიანისა და ბუნების ურთიერთკავშირში დადებით ძვრებს, რომელიც უნდა გამოიხატოს საზოგადოების სულიერი აღორძინებისაკენ მისწრაფებაში.

ეკოლოგიური კრიზისის ანთროპოგენური საფუძველი აჩვენებს, რომ ადამიანები გარე სამყაროს ცვლიან თავიანთი შიდა სამყაროს შესაბამისად, რასაც მოჰყვება ბუნების ლიკვიდაციის პროცესი, ამიტომ ბუნების გარდაქმნა შესაძლებელია მხოლოდ ადამიანის სულიერი გარდაქმნის საფუძველზე. ღირსი მაქსიმე აღმსარებელი აღნიშნავდა – „ადამიანს ძალუძს სამყაროს სამოთხედ გარდაქმნა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის თავად იქნება სამოთხის მატარებელი“ (6, 370). როდესაც კაცობრიობა გაიაზრებს ნგრევა-განადგურების რეალურ მიზეზს, რაც მომდინარეობს ბუნების კანონების დარღვევიდან, მაშინ ეკოლოგიის ამოცანაც გადაწყდება.

ამრიგად, ეკოლოგიური კრიზისი ადამიანებს აიძულებს გადახედონ თავიანთ დამოკიდებულებას გარე სამყაროსადმი. დღეს, სულ უფრო ხშირად მიმდინარეობს ადამიანის ბუნებისადმი დამოკიდებულების კონცეფციითა კრიტიკა. იმაზე ფიქრი, რომ თანამედროვე საზოგადოება ცივილიზაციით მიღებული სიკეთის ფასად ერთობ ძვირს იხდის. რაც უფრო დრო გადის, მით უფრო აქტიურად ავლენენ ბუნების ზიანის მიმყენებელ მიზეზებს; მუშავდება ბუნების დაცვის სისტემები; გამოიყენება რესურსების დაცვის ტექნოლოგიები, თუმცა, ყოველივე, მხოლოდ ფორმალურ ხასიათს ატარებს და არაეფექტურია.

ამრიგად, თანამედროვე ეტაპზე, ქრისტიანული ეკლესიის ეკოლოგიის საკითხებთან მიდგომის ანალიზი გვეუბნება, რომ მართალია, ეს პრობლემები ძირითადად გაჟღერებულია თანამედროვე საერო და სასულიერო გამოკვლევებში, მაგრამ ამ მიმართულებებით მუშაობისას წარმატების მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ ეკლესიასთან ერთობლივი თანამშრომლობით.

ლიტერატურა:

1. Accelerated Climate Change - Sign of Peril, Test of Faith. Geneva, wcc Programme Unit on Justice, Peace and Creation. 1994.
2. Ckhovreba Aleqsi Berisa. Tbilisi, 2002, 54.
3. Fourth Century on Love, 3, The Philokalia: The Complete Text, compiled by St. Nikodimos of the Holy Mountain and St. Makarios of Corinth, vo.2,

- translated from the Greek, G.E.H. Palmer, Philip Sherard and Kallistos Ware, eds. London, Faber and Faber, 1981, 100.
4. Giorgi Mcire, Giorgi Mtatsmindelis ckhovreba. Qqartuli proza, tsigni 1, Tbilisi, 1982.
  5. Kesman Margo. Zavet, Molitva i spravedlivost v tvarenie pyat esse o Biblii, Ekologia golosa Severa i Yuga. pod. red. Davida G. Holmana, Moskva, 1997.
  6. Khose Pepe M Kiunenen. Prorok prirodi i razvitia ekologii. Golosa Severa i Yuga, Moskva, 1997.
  7. Losky, The Mistical Theology of the Eastern Church, Cambridge, J. Clarke, repr. 1991, 112.
  8. Lebedeva E.A., Otnoshenie kristianina k prirode. Pravoslavie i ekologia, Moskva, 1999.
  9. Mezhdunarodnikh rozhdestvenskikh obrazovatelnykh chtenii. Moskva, 2000.
  10. Osnovi sotsialnoy kontseptsii ruskoy pravoslavoy tserkvi. Moskva, 2002.
  11. Pilosophicheskiy entiklopedicheskiy slovar, Moskva, 1999.
  12. Pravoslavie i ekologia. Moskovskiy Patriarkhat. Otdel religioznogo obrazovaniya i katekhizatsii. Moskva, 2000.
  13. Sviatoy pravedniy Ioan Kronshadski. Beseda o Boge-promislitiye mira. Pravoslavie i ekologia, Moskva, 1999.

Ketevan Pavliashvili

ORTHODOX CHURCH ON MODERN ECOLOGICAL
CRISIS AND PROBLEMS

Summary

Ecological crisis appears to make the mankind revise its dependence on the nature. Ideas on this dependence became much more critical in the modern period. Reasons for the damages of nature are a popular research topic. The scientists use the technologies to defend the work and resources, but these works are ineffective and formal. Only collaboration with the Church is an efficient way to make progress in this direction.

ხათუნა ამალლობელი

რელიგიის სოციოლოგიის ბაზრეზისთვის

საყოველთაოდ აღიარებულია ხუთი დიდი სოციალური ინსტიტუცია, რომელიც საზოგადოებისა და სახელმწიფოს არსებობის საყრდენს წარმოადგენს: მთავრობა, ეკონომიკა, ოჯახი, განათლების სისტემა და რელიგია. ვინაიდან დასახელებულთა შორის რელიგიაც ფიგურირებს, ხაზი ესმევა ამ უკანასკნელის შესწავლის აუცილებლობას ამა თუ იმ საზოგადოების მახასიათებლების, რწმენა-წარმოდგენების, მორალის, ეთიკის, კულტურისა და, მაშასადამე, ზოგადი სურათის შესაქმნელად.

რელიგიის სოციოლოგია არის სოციოლოგიის ფართო დარგი, რომლის შესწავლის სფეროს წარმოადგენს საზოგადოებისა და რელიგიის ურთიერთზეგავლენა – თუ რა ცვლილებების შეტანა შეუძლია ადამიანს კონკრეტული რელიგიის კონცეფციასა და აღმსარებლობაში, და პირიქით, როგორ აყალიბებს თუ ცვლის რელიგია საზოგადოების მორალსა და სტანდარტებს.

რელიგიის სოციოლოგია როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა ყალიბდება მე-19 საუკუნის დასასრულსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში. ის თავისი შინაარსით ესაზღვრება თეოლოგიასა და რელიგიათმცოდნეობას. დიდი ხნის განმავლობაში რელიგია სოციოლოგიის შესწავლის თითქმის ერთადერთი საგანი იყო. თანდათანობით მეცნიერების დახვეწამ და სოციოლოგიით დაინტერესებამ ცალკეული დარგების ჩამოყალიბებას დაუდო სათავე და სრულყოფილი ფორმებით წარმოგვიდგინა მისი ქვესახეებიც. რელიგიის შესწავლა, რა თქმა უნდა, კვლავ დარჩა სოციოლოგიის ერთ-ერთ მთავარ საკითხად.

რელიგიის სოციოლოგიის ცალკეულ სფეროდ ჩამოყალიბებას საფუძველი ჩაუყარა გერმანელმა სოციოლოგმა და ფილოსოფოსმა მაქს ვებერმა, რომელმაც კლასიკოს სოციოლოგებთან – ფრანგ ემილ დიურკემთან და გერმანელ კარლ მარქსთან ერთად ნათელი მოჰფინა რელიგიის როლს თანამედროვე საზოგადოებაში და ასევე ჩამოაყალიბა თეორიები რელიგიისა და ინდივიდის ურთიერთდამოკიდებულების, რელიგიის არსებობის მიზეზ-შედეგობრივ კავშირსა და სარწმუნოების როგორც ცვლადი მოვლენის შესახებ.

როგორ ჩნდება რელიგია საზოგადოებაში? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა დიურკემმა ავსტრალიის ტომობრივი სოციუმის დაკვირვებით მოახერხა და განავითარა აზრი, რომ რელიგიის წყარო საზოგადოებაა; საზოგადოება კი ინდივიდების მეშვეობით ქმნის რელიგიას. სწორედ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფი განსაზღვრავს რწმენას, როგორც წმინდას (საკრალურს) და სხვებს, როგორც ყოველდღიურს (პროფანულს). ამ ორს შორის კი არსებობს ხიდი, რომელიც ერთდროულად აკავშირებს საერო და წმინდა დებულებებს და ამავდროულად გამოყოფს მათ ერთმანეთისგან. ამ მოვლენას დუალიზმი ეწოდება.

ტრაიბალურ სივრცეში რელიგია ხელშეუხებელი, წმინდა ნაწილია ადამიანის ცხოვრების. მისი სისპეტაკე ისეთი რამაა, რისკენაც უნდა მიიღწეოდეს ადამიანი, მაგრამ ხორციელი ყოფის ჟამს ვერ მოიპოვებდეს. ამით აიხსნება ის, რომ რელიგიურ რიტუალებს, რომლითაც უახლოვდებიან უზენაეს ძალებს და მათ კეთილგანწყობას მოიპოვებენ, განსაკუთრებულ ყურადღებას, დროს და ენერგიას უთმობენ. დიურკემმა დაასკვნა, რომ დღეს მსოფლიოში გავრცელებული რელიგიების არსებობა მაღალგანვითარებულ საზოგადოებაში იმავე იდეოლოგიის მატარებელია.

საკრალური ხშირად გარიყავს პროფანულს, და პირიქით, ეს ორი ერთად ცდილობს თანაარსებობას. „ის, რაც ითვლება საეროდ, არ მონაწილეობს საკრალურში, არამედ მთლიანად ეკუთვნის მეორე მხარეს, არანმინდას“ (დიურკემი). მაგალითისთვის, ფიზიკური ნაკლისა თუ ფსიქიკური პრობლემების მქონე ადამიანთა მიმართ დისტანციის დაჭერა დასტურია უწმინდურობისგან თავის დაცვის საშუალების. თუმცა იგივე ხელშეუხებლობის წესს მისდევს საზოგადოება იმ პირების მიმართ, რომელიც უცხოოდ, განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებულად ევლინებათ – ისეთი როგორებიც არიან ბელადები, მეფეები, სახელმწიფოს მმართველები და სხვ. ავსტრალიელი აბორიგენი ინტერვიუში განაცხადებს: „გვემინია ყველაფრის, რაც უცნობია ჩვენთვის“. შიში კი ადამიანში იწვევს ერთი მხრივ პარადოქსულ რეაქციას – თავყვანისცემას. ასე აიხსნება უძველესი რელიგიების არსებობა, რომლებთაგანაც ყველაზე გავრცელებული და ძირითადია ტოტემიზმი, ანიმიზმი, ფეტვიზმი და მაგია. ამ რელიგიებს მივყავართ დღევანდელ რწმენამდე ზეციური ძალების არსებობის შესახებ. სწორედ ასე, ანიმიზმის საფუძველზე საქართველოში აღმერთებდნენ ჭყონდიდს – „დიდ მუხას“, ასევე ტოტემიზმის მაგალითია მგლის როგორც უძლიერესი მტაცებელი ცხოველის განდიდება. უძველესი რწმენა-წარმოდგენებიდან სავარაუდოა, რომ საზოგადოება ეძებდა იმ სულიერ სიმშვიდეს, რომელსაც მათ შიშისმომგვრელი ძალების თუ არსებობის გაღმერთება მისცემდა.

სულიერი სიმშვიდის რელიგიური გზით მოპოვებას მივყავართ ავსტრალიელი მეცნიერის, ფქისონალიზის ფუძემდებლის, ზიგმუნდ ფროიდის თეორიამდე, რომელიც რელიგიას, როგორც სოციალურ ილუზიას წარმოაჩენს. ადამიანის ფსიქიკის შესწავლის შედეგად, ფროიდი რელიგიას ადარებს უსაფრთხოებას, რომელიც ადამიანს სჭირდება უსუსურობისგან, ეგზისტენციალური შფოთვისგან თავის დასაცავად, მარტოობის გადასალახად. სარწმუნოებაც, ისევე როგორც საზოგადოება, ინდივიდს თავისუფლებისგან გაქცევის საშუალებას აძლევს. ფროიდის თეორიით რელიგია ილუზიაა, რომლითაც ადამიანი თავის ფუნდამენტალურ მოთხოვნილებებს იკმაყოფილებს.

დავუბრუნდეთ პირველ აბზაცში ნახსენებ ხუთ ინსტიტუციას, რომელიც ინდივიდის სოციალიზაციის მთავარი წყაროა. ისინი მუდმივ კავშირში იმყოფებიან ერთმანეთთან და განაპირობებენ ერთი მეორის გავლენას საზოგადოების ჩამოყალიბებაზე. ამავე პრინციპით, რელიგიასა

და ეკონომიკას ერთმანეთზე უდიდესი გავლენის მოხდენა შეუძლიათ. საკითხი ისაა, როდესაც საზოგადოებაზე ვსაუბრობთ, ამ ორს შორის რომელია დომინანტი. მაქვს ვებერი თავის ნაშრომებში „პროტესტანტული ეთიკა და კაპიტალიზმის სულისკვეთება“ და „მსოფლიო რელიგიების სამეურნეო ეთიკა“ იკვლევდა ეკონომიკურ ცხოვრებასა და რაციონალიზმზე რელიგიური ეთიკის ზეგავლენას. ვებერი მიიჩნევდა, რომ ეკონომიკურ ცხოვრებაზე ზეგავლენას ახდენს არა საკუთრივ ეკონომიკური კანონები, არამედ რელიგიური თავისებურებანი. ამ მოსაზრებით ვებერი დაუპირისპირდა ისტორიის მატერიალისტურ გაგებას, მარქსიზმს, რომლის თანახმადაც, რელიგია წარმოადგენს ეკონომიკური ურთიერთობების პროდუქტს. იგივე აზრი ჰქონდა საფრანგეთის იმპერატორს, XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე პოლიტიკოსს, ნაპოლეონ ბონაპარტეს. ის რელიგიას უყურებდა როგორც ავტორიტეტს, რომელსაც შეუძლია დაარწმუნოს დაბალი სოციალური ფენა, რომ ზეციურ სამყაროში ელით ის ცხოვება, რომელიც მინაზე ვერ მოიპოვეს. ამგვარად, არსებულ დაბალ ეკონომიკურ და სოციალურ სტატუსს საფრანგეთის წვრილი ბურჟუაზია მხოლოდ რწმენის გამო ეგუებოდა. ბონაპარტე წერდა: „მე რელიგიაში ღვთიური განსახიერების საიდუმლოს კი არა, საზოგადოებრივი წყობის საიდუმლოს ვხედავ“. ეს სიტყვები ნათლად წარმოაჩენს პოლიტიკაში რელიგიის გამოყენების უმთავრეს მიზანს – ხალხზე მანიპულირებას.

სოციალური ფუნქციონალიზმის თეორიის თანახმად რელიგიის ერთ-ერთი უნმიშვნელოვანესი სოციალური ფუნქცია ასევე ადამიანური ყოფიერებისთვის საზრისის მინიჭებაა. ვინაიდან ადამიანი თავისი მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე, ყოველთვის მიისწრაფვის იდეალურის შექმნისკენ, ამიტომ მან (ადამიანმა) ოდითგანვე დასახა თავის წარმოდგენაში ის საკრალური ძალები, რომლებიც აზრს სძენდნენ მიწიერ ცხოვრებას სულის უკვდავებისა თუ უზენაესი ძალის არსებობის რწმენით. რწმენა კი, როგორც რელიგიური გრძნობა, ერთობლივი, კოლექტიური გამოცდილების შედეგია. ათასწლეულების მანძილზე ჩამოყალიბებული თეორიების, საუკუნეების ხარჯზე მონოთეისტური რელიგიებით ღმერთის შექმნის მცდელობის ერთ წინადადებაში ხაზის გადასმა და ასევე ბევრისთვის ღრმა მორწმუნეობის ეპოქის დასრულება ფრიდრიხ ნიცშემ 1884 წელს თავისი დასკვნით „ღმერთი მკვდარია!“ შეძლო. ნიცშეს გადმოსახედიდან მსჯელობისას იმ აზრამდე მივალთ, რომ როგორც საზოგადოება ქმნის ყოვლისშემძლე, ზეციურ ძალას, იმავე პრინციპით ხალხის ხელშია სადავეები რათა ღმერთი მოკლას.

როდესაც ადამიანის რწმენაზე ვსაუბრობთ, ნათელია, რომ გრძნობად სფეროს ვეხებით. რელიგია ხომ იდენტობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორია. თუმცა სენსიტიურობას ხშირად უპირისპირდება ფაქტები. ფაქტები კი მეცნიერების შემადგენელი, აუცილებელი ნაწილია. ისევე როგორც, მყარი, შეუვალი ევიდენსები უპირისპირდება ადამიანურ ემოციებს, სწორედ ასეთ ოპოზიციაში ხშირად მოდიან ერთმანეთთან მეცნიერება და რელიგია. მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, რელიგიის სოციოლოგები ყურადღებას ამახვილებენ არა რელიგიის სა-

ვარაუდო ამოებზე, რაც ძირითადად კლასიკოს სოციოლოგებს ახასიათებდათ, არამედ ასაბუთებენ და აყალიბებენ თეორიებს თუ რა გავლენა აქვს რწმენას ადამიანის ქცევაზე და ამავდროულად, არკვევენ ამ დისციპლინის შესაძლო ურთიერთდამოკიდებულებას მეცნიერებასთან მიმართებაში, რომლის როლიც საზოგადოებაში სულ უფრო იზრდება.

რელიგიისა და მეცნიერების ურთიერთდამოკიდებულებისა და ერთ გარემოში თანაარსებობის შესახებ ოთხი ძირითადი მოსაზრება არსებობს. აქედან პირველი ამ დისციპლინებს შორის კონფლიქტს განიხილავს; მეორე – მათ დამოუკიდებლობას; მესამე კატეგორიაში ეს ორი დისციპლინა გარკვეულ კონსენსუსამდე მიდის მხოლოდ მაშინ, როდესაც ერთმანეთს გადაკვეთენ; ხოლო მეოთხე მოსაზრებით რელიგია და მეცნიერება ერთ სფეროში თავისუფლად თანაარსებობენ.

ზემოთნახსენები კონფლიქტის თეორია არსებობს იმ დროიდან, როდესაც ადამიანის განვითარების დარვინისეული ევოლუციური თეორია შეეჯახა კრეაციონისტთა მიმდინარეობას ადამიანის ღმერთის შექმნის შესახებ. მეცნიერება ეყრდნობა ექსპერიმენტებს და ცდის შედეგად გამოტანილ დასკვნებს და საფუძველს უდებს მოდერნიზმს, როგორც მეცნიერების მხარდამჭერ დისციპლინას. მოდერნიზმის საპირისპიროდ, რელიგიის ერთადერთი საბუთი რწმენა, სრული, ხშირად ბრმა მინდობაა. ცნობილი ბიოლოგის, რიჩარდ დოკინსის აზრით, რელიგია ახშობს ინტელექტს და დამოუკიდებლად აზროვნების გზას. ის ამახვილებს ყურადღებას ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც რელიგიის ფანატიკოსების ძალისხმევით აკრძალეს დარვინის მოძღვრების სწავლება ამერიკის ერთ-ერთ შტატში, არკანზასში. ეს შემთხვევა დაუშვებელი აღმოჩნდა მოდერნიზმის თეორიისთვის და ზოგადად, განათლების უფლების შეზღუდვის მაგალითია. თუმცა, ამავდროულად, არსებობენ მეცნიერები, რომლებიც მხარს უჭერენ აზრს, რომ რელიგია და მეცნიერება სავსებით ეწყობა ერთმანეთს; უფრო მეტიც, მეცნიერული ცოდნა და ინტელექტი ადამიანს ეხმარება იპოვოს ღმერთი ბუნებაში. ისინი ასევე მიიჩნევენ, რომ რწმენა და რელიგიური განსწავლულობა ხელს უწყობს მეცნიერების ახალ დონეზე აყვანას. ინტეგრაციის თეორიის მაგალითი იქნებოდა უძველეს დროში ჰინდუიზმისა და ბუდიზმის მოძღვრებებს ქვეშ განვითარებული ისეთი მეცნიერებები როგორცაა ლოგიკა და მათემატიკა, რომელთაც დახვეწილი სახე სწორედ ამ სარწმუნოებების მიმდევრებმა მისცეს.

როგორც შევთანხმდით, რელიგია დღესაც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საზოგადოების განვითარებაში. ისევე როგორც სინათლის ნაკლებობას უწოდებენ სიბნელეს, ან სიყვარულის სიმცირეს – სიძულვილს, ასევე ითვლება, რომ რელიგიის გავლენის, აღმსარებლობის შემცირება იწვევს მოდერნიზაციის დაჩქარებას და პირიქით, მოდერნიზებული კულტურა იწვევს რელიგიის როლის შემცირებას. ეს მხოლოდ ერთი აზრია, რადგან არსებობს ამის საპირისპირო, პარადოქსული ხედვა, რომლის მიხედვითაც მოდერნიზმი რელიგიის გავრცელების ფარული პროპაგანდაა, რომელიც სწორედ მწვავე დებატებისა და აზრთა სხვადასხვაობის გამო ხდება.

დიდი ხნის მანძილზე მოდერნიზმი ითვლებოდა მიზეზად სეკულარიზაციისა, რომელსაც დეტალურად განიხილავს პიტერ ბერგერი, ავსტრიაში დაბადებული ამერიკელი რელიგიის სოციოლოგი. მაშინ, როდესაც თვითონ ტერმინი „სეკულარიზაცია“ გულისხმობს რელიგიური აზროვნების, პრაქტიკისა და ორგანიზაციების სოციალური გავლენისა და მნიშვნელობის დაკარგვას, ბერგერის აზრით, სეკულარიზაცია ერთგვარი უხილავი რელიგიაა, რომელიც ათეიზმს და აგნოსტიკას უყრის საძირკველს.

„ჩვენ არ ვცხოვრობთ სეკულარულ ხანაში, ჩვენ ვცხოვრობთ პლურალიზმის ეპოქაში“ (Berger, 2008). ბერგერი დიდი ხნის განმავლობაში ამტკიცებდა, რომ სეკულარიზაციის პროცესმა შთანთქა მსოფლიო რელიგიები. თუმცა, 2008 წლიდან მნიშვნელოვნად იცვლის ამ მოსაზრებას და ახალ, სრულიად საპირისპირო ხედვას გვთავაზობს. მისი დაკვირვებით, რელიგიის მნიშვნელობა კი არ მცირდება, რასაც კლასიკოსი სოციოლოგები წინასწარმეტყველებდნენ, არამედ მსოფლიო განიცდის რელიგიური რწმენის ერთგვარ აფეთქებებს, რაც ზრდის რელიგიის მიმდევრების მაჩვენებელს. ამერიკის ეკლესიები ხალხის სიმცირეს არათუ განიცდიან, პირიქით საზოგადოება სულ უფრო ინტერესდება ეკლესიური აქტივობებით. კულტურული მრავალფეროვნების შესაბამისად ძლიერდება ქრისტიანობის, ისლამის, ბუდიზმის თუ სხვათა აღმსარებლობები. ამ სტატისტიკის გამო თუ ამერიკის შეერთებული შტატები გვეჩვენებოდა როგორც თანამედროვე მსოფლიოს, როგორც სეკულარული ეპოქის ანომალია, ბერგერის დაკვირვებით ამ პარადოქსს ევროპა წარმოადგენს, რომელიც ნეოლიბერალური ღირებულებების განვითარებით უკანა პლანზე წევს რელიგიის აღმსარებლობას და მთლიანად მოდერნიზმის მორევში ეშვება. ამით ევროპა სრულიად განსხვავდება პლანეტის სხვა რეგიონებისგან. ამასთან, ბერგერმა ახალი ახსნა მოუძებნა მოდერნიზმს, რომელიც აუცილებლად არ გულისხმობს სეკულარიზაციის პროცესს; თუმცა ის აუცილებლად მოიცავს პლურალიზმს, რომელიც რელიგიის, კულტურის, რწმენა-წარმოდგენების სიმრავლეს, მასთან შეგუების იდეასა და ტოლერანტობას გამოხატავს. პლურალიზმი ასევე ავითარებს თანამედროვე, გლობალიზაციისკენ მიდრეკილი სამყაროსთვის აუცილებელ იდეას – რელიგია გახდეს ის ასპექტი ადამიანის ცხოვრებაში, რომლის არჩევაც თავად ინდივიდს შეუძლია.

ამგვარად, რელიგიის სოციოლოგია ის დარგია, რომელიც მუდმივი მოდიფიკაციის პროცესს გადის, ვითარდება და დროთა განმავლობაში დახვეწილ თეორიებს გვისახავს. მოდერნიზმი და პლურალიზმი, უდავოდ, პროგრესის გამომწვევი ფაქტორებია. პროგრესის რელიგიასთან შეთავსებას კი ხელს არაფერი უშლის, რადგან სწორედ რელიგიისა და პროგრესის სინთეზი გვაძლევს სიცოცხლის საზრისის ხელჩასაჭიდ დეფინიციას.

ლიტერატურა:

1. Berger Peter, Elements of a Sociological Theory of Religion, <https://goo.gl/CeG6S2>
2. Religiis sociologia, <https://goo.gl/7L4tB9>
3. Secularization Falsified, Berger Peter, 2008, <https://goo.gl/TxWwNK>
4. Sociology of Religion, <https://goo.gl/A4M6WD>

Khatuna Amaglobeli

UNDERSTANDING SOCIOLOGY OF RELIGION

Summary

Sociology of Religion is a field of study that modifies and develops constantly and, as a result, creates sophisticated theories. Undoubtedly, modernism and pluralism are factors which lead to progress. And nothing hinders combination of progress with religion as this exact synthesis of progress and religion gives us understandable definition of life's purpose.

მიხეილ ქართველიშვილი

ათეისტური იდეოლოგიის საფუძვლები და განვითარების ეტაპები დასავლეთ ევროპაში (ისტორიოგრაფიული ასპექტები)

*წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგი-
ათმცოდნეობის ინსტიტუტმა*

საბჭოთა ანტირელიგიური პოლიტიკის შესასწავლად განსაკუთრებ-
ული მნიშვნელობა ენიჭება მისი წარმოშობის ადგილის აღნიშვნას, იდე-
ოლოგიური წანამძღვრების, იდეური წინაპირობების განხილვას, რო-
მელიც წინ უძღვოდა მის წარმოშობა-განვითარებას.

ისტორიოგრაფიული ტრადიციის მიხედვით, ათეიზმის დაბადების
ადგილად ევროპული კულტურა მოიაზრება. ევროპულ მსოფლმხედვე-
ლობაში ათეისტური აზროვნების განვითარებას მრავალსაუკუნოვანი
ისტორია აქვს. საკვლევ პრობლემაში ჩაღრმავებისა და ევროპული ათ-
ეიზმის საბჭოთა ათეიზმთან მიმართებაში გარკვევისათვის, უპრიანია
ევროპული ათეიზმის თავისებურებების ზოგადი სააზროვნო მონახაზის
წარმოჩენა, ამასთანავე იმთავითვე შევნიშნავთ, რომ ათეისტური აზ-
როვნება დასაწყისშივე ფილოსოფიურ მოძღვრებებში ჰპოვეს გამოხატ-
ულებას და ბუნებრივია, მათი შესწავლაც აქედან მომდინარეობს. აქვე
აღვნიშნავთ, რომ თითოეული ფილოსოფიური მოძღვრება, თავის მხრივ,
მონოგრაფიულ შესწავლას საჭიროებს, რაც ჩვენს საკვლევ თემატიკას
სცილდება. გამომდინარე აქედან, ამ შემთხვევაში მათზე ყურადღება
გამახვილდება, როგორც კონკრეტული ეპოქის მსოფლმხედველობის ამ-
სახავ საგანზე და მის შესაბამისობაზე საკვლევი პრობლემისადმი.

საყოველთაოდ აღიარებული ფაქტია, რომ დასავლეთ ევროპაში
შუა საუკუნეების (V-XV სს.) მანძილზე პოლიტიკურ-სახელმწიფოე-
ბრივ, კულტურულ, სააზროვნო თუ შემეცნებით გარემოს არსებითად
განსაზღვრავდა და განაპირობებდა საეკლესიო დოგმატები და მისდამი
დამოკიდებულება (სქოლასტიკა),¹ რამეთუ, იმ დროის ქრისტიანული
მსოფლმხედველობა თითქმის სრულად მოიცავდა საზოგადოებრივი
ცხოვრების ყველა სფეროს.

XIV-XVI საუკუნეებში მსოფლიო ისტორია სრულიად ახალი ტიპის
მოვლენამ – „რენესანსმა“ მოიცვა, რომელმაც შუა საუკუნეების საზოგა-
დოება შემოაბრუნა ანტიკური მემკვიდრეობისაკენ; ეს უკანასკნელი მთე-
ლი შუა საუკუნეების განმავლობაში, დასავლეთ ევროპული სააზროვნო
სისტემის მიერ პრაქტიკულად სრულად იყო უგულვებელყოფილი.

---

¹ სქოლასტიკა – შუა საუკუნეების ფილოსოფია, რომლის წარმომადგენლები –
სქოლასტები – ცდილობდნენ ქრისტიანული რწმენისათვის რაციონალური დას-
აბუთება მიეცათ და მოეხდინათ მისი სისტემატიზაცია (ფილოსოფიური ლე-
ქსიკონი, 1987: 561).

ევროპაში, ანტირელიგიური აზროვნების დასაწყისი უკავშირდება რენესანსის ეპოქას. მართალია, აღორძინების მოღვაწეთა ნააზრევში ლიად არ შეინიშნება ანტირელიგიური მსჯელობანი, თუმცა, აშკარად იკვეთება ანტისაეკლესიო ორიენტირები, რაციონალისტური აზროვნებისაკენ მიდრეკა, რომელიც აქტიურად უპირისპირდებოდა შუა საუკუნეებისთვის დამახასიათებელ პროვიდენციალისტურ ხედვებს და ახდენდა სააზროვნო სისტემის სრულ დესაკრალიზაციას. ამრიგად, შუა საუკუნეების სქოლასტიკური აზროვნების ნგრევის საწყისად დასაშვებია მოვიაზროთ აღორძინის მსოფლგაგება, რამაც მოგვიანებით ნიადაგი მოუმზადა ათეისტური აზროვნების ფორმირებას განმანათლებლების ეპოქის დასავლეთ ევროპაში.

ნიშანდობლივია, რომ რენესანსული მსოფლმხედველობა შუა საუკუნეების ქრისტიანული აზროვნებისაგან განსხვავებით, მკვეთრად გამობატული თავისებურებით ხასიათდება. ჰუმანისტები არ აღიარებენ ქრისტიანულ სწავლებას ადამიანის დაცემული ბუნების შესახებ. მათში ძლიერია ადამიანის თანდაყოლილი სიკეთის, ღირსებისა და მისი ყოვლისმომცველი ინტელექტუალური შესაძლებლობების რწმენა. ანტიკური ეპოქის მოაზროვნების მსგავსად, ჰუმანისტებს სწამთ, რომ ცოდვის ერთადერთი მიზეზი გაუნათლებლობაა და, რომ ცრურწმენებისაგან გათავისუფლებული გონების წინამძღოლობით ადამიანს ყველა მიზნის მიღწევა შეუძლია. ისინი ადამიანის ღირსებას მის სინმინდემში, ეთიკურ იდეალთან მიახლოებაში კი არ ხედავენ, არამედ მის განსაკუთრებულობასა და განუმეორებლობაში. ეს აღორძინების ეპოქის ინდივიდუალიზმის ერთ-ერთი საფუძველი გახდა (Buadze, 2004: 9).

აღორძინებისათვის დამახასიათებელია კლასიკური ლიტერატურისა და ხელოვნების განსაკუთრებული თაყვანისცემა და ყოვლისმომცველი მსოფლმხედველობრივი სეკულარიზაციის პროცესი. ამ დროს, შუა საუკუნეების შემდეგ პირველად ინტელექტუალურ ცხოვრებას სასულიერო პირთა მაგივრად წარმართავენ საერონი (Buadze, 2004: 10).

ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შინაგანი ფაქტორი, რომელმაც რენესანსის წარმოშობასა და მის შემდგომ განვითარებას შეუწყო ხელი XIV-XVI საუკუნეებში ზოგადად ეკლესიის ავტორიტეტის მკვეთრი დაცემა დასავლეთში, განსაკუთრებით კი იტალიაში. სწორედ ამ მოვლენამ მისცა დასაბამი სეკულარულ ტენდენციას, რომელიც რენესანსული ჰუმანიზმის არსებით ასპექტს წარმოადგენს. იმ ეპოქაში ეკლესიის ავტორიტეტის დაქვეითება არაერთმა ფაქტორმა განაპირობა, სადაც უმნიშვნელოვანესია კათოლიკური ეკლესიისა და მისი უმაღლესი იერარქის წრეგადასული ფუფუნება და უზნეო ცხოვრების წესი.

საკვლევია პრობლემის ხასიათიდან გამომდინარე და იმდენად, რამდენადაც აღნიშნულ ეპოქაში მოიძიება ათეისტური მსოფლგაგების წინამძღვრები, მიზანშეწონილად მივიჩნევთ განვიხილოთ, თუ რა შეფასებას აძლევდა საბჭოთა სააზროვნო გარემო აღნიშნულ ეპოქას; ზოგადად აღიარებული ფაქტია საბჭოთა სისტემის ტოტალიტარულობა, ყოვლისმომცველობა, რაც უმეტესად იდეოლოგიურ გარემოზე აისახებოდა,

რომლის მიხედვითაც არსებობდა ერთადერთი საყოველთაოდ აღიარებული ჭეშმარიტება მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის სახით, ხოლო ყველა სხვა დანარჩენი უნდა ყოფილიყო მასზე დაქვემდებარებული. აღნიშნული ეხებოდა ნებისმიერ სააზროვნო გარემოს.

რენესანსისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხს საბჭოთა სააზროვნო სისტემა მოიაზრებდა ერთგვარი დუალისტური მიდგომებით – ფილოსოფიის ისტორიის მკვლევარი, პროფესორი კოტე ბაქრაძე წერდა: „აღორძინების ხანის ფილოსოფია მიმართულია ფეოდალური მსოფლმხედველობის, ეკლესიის დოგმების წინააღმდეგ, რომელიც იყო გაბატონებული შუა საუკუნეების ფილოსოფიისა და რელიგიის მიერ“ (Baqradze, 1969: 13). ხოლო, მეორეს მხრივ, კი იგივე ავტორი მიუთითებდა, რომ აღნიშნული ნააზრევი არათანმიმდევრულობით გამოირჩევა (Baqradze, 1969: 14-15). ანალოგიური აზრია გატარებული ათეიზმის ისტორიის სახელმძღვანელოშიც – „არათანმიმდევრულობის მიუხედავად, აღორძინების ხანის ათეიზმი ახალი ფორმა იყო ათეიზმის განვითარებაში, რომელიც მოასწავებდა რელიგიაზე გადამწყვეტი შეტევის დაწყებას“ (Ateizmis istoria, 1980: 255).

ამრიგად, საბჭოთა სააზროვნო სისტემამ ჯეროვნად დააფასა აღორძინების ეპოქის მოღვაწეთა ათეისტური შეხედულებები და იგი მისი მსოფლმხედველობის ერთგვარ წინამორბედადაც გამოაცხადა.

ათეისტური იდეოლოგიის განვითარებაზე მსჯელობისას გვერდს ვერ ავუვლით XVII-XVIII საუკუნეების დასავლეთ ევროპაში აღმოცენებულ ე.წ. განმანათლებლობის სახელით ცნობილ მოვლენას, რომელიც უკავშირდება შესაბამისი ეპოქის ფრანგი მატერიალისტების, ენიცკლოპედისტების მოღვაწეობას. მით უფრო, რომ ეს მოვლენა თავისი მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით უშუალოდ რენესანსული სააზროვნო გარემოს გაგრძელებას წარმოადგენს, რაც განსაკუთრებით იკვეთება მისი რელიგიისადმი დამოკიდებულებაში.

XVIII საუკუნის ფრანგულ რაციონალიზმსა და განმანათლებლებზე საუბრისას ყურადსაღებია რამდენიმე გარემოება, კერძოდ, გასათვალისწინებელია, ის ნიადაგი, რის საფუძველზეც აღნიშნული სააზროვნო სისტემა აღმოცენდა, კერძოდ, აქ აღსანიშნავია ორი გარემოება; ერთის მხრივ, ფრანგული განმანათლებლობის წინამორბედი მოვლენა ინგლისელი მოაზროვნების სახით, (ჰობსი, ლოკი და სხვ.), ხოლო, მეორის მხრივ, საფრანგეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება, რამაც თავის მხრივ, დიდი როლი შეასრულა მსგავსი სააზროვნო სისტემის ჩამოყალიბებაში; და, რომელსაც ცალსახად ათეისტურ აზროვნებასთან შეხება არ აქვს, ანუ ყალიბდება ახალი მსოფლმხედველობითი გარემო – დეისტური¹ აზროვნება, რომელიც თავის თავში გულისხმობს, ღმერთის პირველ წყაროდ აღიარების ფაქტს და, რომელიც ჰქმნის სამყაროს, მის შემდგომ

¹ დეიზმი – მოძღვრება, რომელიც აღიარებს, რომ ღმერთი არსებობს მხოლოდ როგორც უპიროვნო პირველმიზეზი სამყაროსი, რომელიც შემდგომში ვითარდება საკუთარი კანონებით (იხ. ფილოსოფიური ლექსიკონი, 1987: 122.)

განვითარებაში აღარ მონაწილეობს.

ძირითადი სიახლე, რომელიც XVIII საუკუნის ფრანგული განმანათლებლობის მახასიათებელია, განსხვავებით რენესანსული აზროვნებისაგან, არის მკვეთრად ანტისაეკლესიო და ანტიქრისტიანული პათოსი; თანამედროვე მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბება; აზროვნების გათავისუფლება ცრურწმენებისა და „სულიერი სიბნელისაგან“. ამ მიზნის მისაღწევად ისინი აქტიურად უპირისპირდებიან ქრისტიანულ რელიგიას.

ფრანგი განმანათლებლების ნააზრევის განხილვისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ ვოლტერისა და ჟან-ჟაკ რუსოს შეხედულებებს.

ვოლტერის რელიგიაზე ნააზრევს თანახმად, სახელმწიფოში ერთადერთი რელიგიის კლერიკალიზმის, რელიგიური ცენზურის არსებობა საშიშროებას შეიცავს ხელისუფლების მხრიდან ეკლესიის კერძო პოლიტიკური მიზნების განხორციელებისათვის. ვოლტერი მიიჩნევს, რომ მხოლოდ ორი რელიგიური აღმსარებლობის არსებობა, რელიგიური და სამოქალაქო ომების რისკს წარმოშობს; ბევრი რელიგიური დენომინაციის თანაარსებობის შემთხვევაში კი უმრავლესობას, ტოლერანტული რელიგიური პოლიტიკა აწყობს, რაც ქვეყნის მშვიდი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების წინაპირობას წარმოადგენს.

ჟან-ჟაკ რუსოს (1712-1778) რელიგიის ირგვლივ მოსაზრებები განსაკუთრებით საინტერესოდ არის გადმოცემული მის ცნობილ ნაშრომში – „საზოგადოებრივი ხელშეკრულება“.

რუსოს რელიგიაზე შეხედულებები იმდენად მიგვაჩნია საინტერესოდ, რამდენადაც, მათში ერთმანეთისგან გამიჯნულია ქრისტიანული კანონიკა სახელმწიფო კანონმდებლობისაგან – „მტკიცე სახელმწიფოებრივი წყობისათვის ქრისტიანული კანონი არსებითად უფრო საზიანოა და არა სასარგებლო“ (Ruso, 1997: 129). იმავე თხზულებაში ვხვდებით ქრისტიანების მარგინალიზაციის პირველ მცდელობებს – „ვინც გაბედავს, თქვას-ეკლესიის იქით ხსნა არ არსებობს-სახელმწიფოდან გაძევებული უნდა იქნეს“ (Ruso, 1997: 135) ზემომოტანილი ამონარიდები ნათლად ადასტურებს ავტორის დამოკიდებულებას რელიგიის ფუნქციონისადმი, კერძოდ, ერთმანეთისგან მკვეთრად მიჯნავს საერო და სასულიერო სფეროებს, ამგვარ სეკულარულ¹ მიდგომებს სწორედ ამ პერიოდში მოეძიება საწყისი.

რელიგიის წინააღმდეგ აქტიურად გაილაშქრა კიდევ ერთმა ფრანგმა განმანათლებელმა, ენციკლოპედისტმა დენი დიდრომ (1713-1784). მისი ანტირელიგიური მოღვაწეობა პირობითად ორ ნაწილად შეიძლება გაიყოს: პირველ რიგში, ეს არის მის (დალამბერთან ერთად) მიერ შედგე-

¹ ტერმინი „სეკულარიზმი“ ტრადიციულად ეკლესიისა და სახელმწიფოს ერთმანეთისგან გაყოფა-გამიჯვნის გარდა საერო სივრცის ყოველგვარი რელიგიურობისგან გათავისუფლებასაც ნიშნავს და ჩვენ ამ შემთხვევაში, მას სწორედ ამ მნიშვნელობით ვიყენებთ, ვრცლად სეკულარიზმის გაგების მრავალფეროვნების შესახებ იხილეთ (Beriasvili, 2009: 17-63, ასევე (Gaganidze, 2009: 203-237).

ნილი ენციკლოპედია, სადაც დიდი ადგილი უჭირავს ანტირელიგიური შინაარსის სტატიებს, საეკლესიო თემატიკა გადმოცემულია ირონიით, რაც იმ დროის რელიგიის წინააღმდეგ მიმდინარე ბრძოლის სახასიათო ფორმას წარმოადგენდა. დიდროსათვის არდამაკმაყოფილებელია დეისტური შეხედულებები. ის უფრო ათეისტური შეხედულებების გამავრცელებელ-პროპაგანდისტად გვევლინება. მაგალითად, მის ნაშრომში – „ეთიკა, ფილოსოფია, სოციოლოგია“ – დიდრო წერდა: „ღმერთი მარტო ცრუმორწმუნის წარმოდგენაშია, ნამდვილი ათეისტია ის, ვინც პირდაპირ ამბობს, რომ ღმერთი არ არსებობს, არიან ისეთი ათეისტებიც, რომლებიც მიკიბულ-მოკიბულად, ორჭოფულად მსჯელობენ ამ თემაზე. ესენი ათეიზმის ფანფარონები არიან და მატყუარები არიან“ (Didro, 1939: 187). მისი რადიკალური ანტირელიგიური შეხედულებები სრულ ჰარმონიაშია განმანათლებლობის იდეოლოგიასთან და რელიგიის თემატიკასთან სრული შეურიგებლობით ხასიათდება.

საბჭოური სააზროვნო სისტემისათვის ფრანგული განმანათლებლობის ამოსავალ წერტილს წარმოადგენდა ვლ. ლენინისეული მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, „XVIII საუკუნის ძველი ათეისტების მარჯვე, ცოცხალი, ნიჭიერად დაწერილი და გაბატონებულ ხუცობაზე გონებათმაცხილად და აშკარად თავდამსხმელი პუბლიცისტიკა ძალიან ხშირად ათასჯერ უფრო მეტად გამოსადეგია, იმისთვის, რომ ადამიანები რელიგიური ბანგისგან გამოვალვიძოთ, ვიდრე მოსაწყები, მშრალი ფაქტები, რაც ჩვენს ლიტერატურაში სჭარბობს და რითაც ხშირად ამახინჯებენ მარქსიზმს“ (Lenini, 1953: 266); თუმცა, ვლ. ლენინი ასევე არ ივინყებდა, იმასაც, რომ – „რა თქმა უნდა XVIII საუკუნის ათეისტურ ნაწარმოებებში ბევრი რამ მოიპოვება არამეცნიერულიც და გულუბრყვილოც, მაგრამ ამ თხზულებების გამომცემლებს არავენ უშლის ხელს შეამოკლონ ისინი, დაურთონ ბოლოსიტყვაობანი და მიუთითონ, თუ რა პროგრესს მიაღწია კაცობრიობამ რელიგიური მეცნიერული კრიტიკის დარგში XVIII საუკუნის დამლევადან“ (Lenini, 1953: 265-266). მოცემული თეზისი საბჭოთა სააზროვნო სისტემაში მყარად დამკვიდრდა.

საბჭოთა სააზროვნო სისტემის თანახმად, XVIII საუკუნის ფრანგმა განმანათლებლებმა და მატერიალისტებმა რელიგიასთან დაკავშირებით ბევრი რამ სწორად გაიაზრეს, თავიანთი დროისთვის მნიშვნელოვან დასკვნებამდეც მივიდნენ, რითიც კაცობრიობის აზროვნებას დიდი სამსახური გაუწიეს, მაგრამ რელიგიის სოციალურ აღიარებამდე მაინც ვერ მივიდნენ. სწორედ განმანათლებელთა ნააზრევს დაეფუძნა შემდგომში ე.წ. მარქსისტული ხედვა, რომელიც გერმანელმა და ინგლისელმა ფილოსოფოსებმა კარლ მარქსმა და ფრიდრიხ ენგელსმა ჩამოაყალიბეს.

მანამდე კი, ფრანგული განმანათლებლობის სკოლის ლოგიკური გამგრძელებელია XIX საუკუნის გერმანელი ფილოსოფოსი ლუდვიგ ფოიერბახი (1804-1872), რომელმაც ათეისტური აზროვნება კიდევ უფრო განავითარა. მთავარი სიახლე, რომელიც მის მოძღვრებაში იკვეთება არის ის, რომ ფოიერბახმა გამოიკვლია გრძნობების, ემოციების როლი რელიგიური წარმოდგენებისა და კულტის წარმოშობაში. რელიგიის ის-

ტორიის ანალიზისას, იგი მას ყოფდა ბუნებრივ და სასულიერო ისტორიებად: პირველი მათგანი დამახასიათებელია კაცობრიობის თავდაპირველი პერიოდისათვის და წარმოადგენს ბუნებრივ მოვლენათა კულტს. სასულიერო კი აღმერთებს ადამიანის სულიერ თვისებებს. ყველა რელიგიისათვის საერთოს, ფოიერბახისათვის შეადგენს დამოკიდებულების გრძნობა: ბუნებრივ რელიგიებში აისახება ადამიანის დამოკიდებულება ბუნებაზე, სასულიეროში- სოციალურ ძალებზე (Ateizmis istoria, 1980: 272; Harvey, 2001: 101-103; Abdropov, 2004: 98-117). გარდა ამისა, ფოერბახის მოძღვრებისთვის დამახასიათებელია აზროვნების მკვეთრი ანთროპოლოგიზაცია, კერძოდ ადამიანის ბუნებასთან ერთად მისი გამოცხადება ფილოსოფიის საფუძვლად (Danelia, 1967: 127; Harvey, 2001: 133-134).

საბჭოთა წყობილების რელიგიისადმი დამოკიდებულებიდან გამომიდინარე, მისი იდეოლოგიისა და მეცნიერებისათვის მისაღები იყო ლუდვიგ ფოიერბახის რელიგიური შეხედულებები; მით უფრო, რომ სოციალისტური სისტემის ფუძემდებელ მამებზე – მარქს-ენგელსისა და ლენინის შემოქმედებაზე დიდი როლი მოახდინა მისმა ნააზრევმა, თუმცა, ისინი სოციალური საკითხის ნაკლებ წინ წამოწევას ყოველთვის აღნიშნავდნენ. გარდა ამისა, კომუნისტური იდეოლოგიისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა ფოიერბახის კრიტიკა თავისი წინამორბედების შეხედულებებზე – „მე არ მინდა დავიცვა, – წერს იგი, – შეღზუდული, ზერეღე ათეიზმი წარსული დროისა, კერძოდ, ფრანგული ათეიზმი, ისევე როგორც ჭეშმარიტი რესპუბლიკა შორსაა ფრანგების რესპუბლიკისგან, ასევე შორსაა ჭეშმარიტი ათეიზმიც ფრანგების ათეიზმისგან“ (Foierbakh, 1995: 834). საბჭოთა მეცნიერებამ უარყო ზემოაღნიშნული მოსაზრება. გასაგებია, რომ ფოიერბახი უარყოფდა XVIII საუკუნის ფრანგული ათეიზმის რაიმე, თუნდაც მცირეოდენ გავლენას მის ათეისტურ შეხედულებებზე, მაგრამ ფოიერბახი აქაც ცდებოდა; ფაქტია, რომ ფრანგი მატერიალისტების ათეიზმმა უდიდესი გავლენა მოახდინა იმდროინდელი და შემდგომი ეპოქების ანტირელიგიურ აზროვნებაზე (Danelia, 1967: 126; Ardabiev, 1963: 14-15).

ამრიგად, ზემომოტანილი ანალიზი ცხადყოფს, რომ საბჭოთა სააზროვნო სისტემა სხვა მოძღვრებებთან შედარებით უფრო მეტ სიახლოვეს ამჟღავნებს ფრანგ განმანათლებლებთან და მატერიალისტებთან.

როგორც აღინიშნა, XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ევროპის სააზროვნო-სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდიან გერმანელი ფილოსოფოსები: კარლ მარქსი (1818-1883) და ფრიდრიხ ენგელსი (1820-1895). მათ გადამწყვეტი როლი შეასრულეს ათეისტური აზროვნების განზოგადება-განვითარებასა და ახლებურად ფორმირებაში, რაც დღემდე აქტიური მეცნიერული კვლევის ობიექტად რჩება. განსაკუთრებით პოპულარულია მემარცხენე პოლიტიკურ იდეოლოგიაში ე.წ. ნეომარქსისტული თეორიები, რომლებიც ცდილობენ საზოგადოებას დაანახონ, რომ ჭეშმარიტი, ავთენტური მარქსიზმი სინამდვილეში შორს დგას მის საბჭოთა ინტერპრეტაციასთან, აღნიშნული მოსაზრება შესაძლოა გარკვეული დოზით შეიცავდეს სიმართლის მარცვალს, მაგრამ გამომდინარე იქიდან, რომ

საკითხი ჩვენი საკვლევი პრობლემის ჩარჩოს სცილდება მასზე მსჯელობისაგან ამ ეტაპზე თავს შევიკავებთ.

გასული საუკუნის შუა წლებიდან მოყოლებულ დასავლეთ ევროპულ და ამერიკულ სამეცნიერო წრეებში მუდმივად აქტუალურია მარქსისა და ენგელსის რელიგიისადმი დამოკიდებულების შესწავლა, რაც ბუნებრივია, სოვეტოლოგიაშიც საბჭოთა ათეისტური პოლიტიკის შესწავლისადმი დიდი ინტერესით შეიძლება აიხსნას. აღნიშნული თემატიკა დღემდე ინარჩუნებს პოპულარულობას, რის დასტურსაც ის ნაშრომები წარმოადგენენ, რომლებიც დღემდე ინერება და ნათლად უჩვენებენ, რომ საბჭოთა კავშირის და კონკრეტულად მისი რელიგიური პოლიტიკის კომპლექსური შესწავლა საბჭოთა სახელმწიფოს კოლაფსის შემდეგაც დიდხანს შეინარჩუნებს აქტუალობას.

მსოფლგაგებითი სიახლე მარქსისა და ენგელსის მსჯელობაში იყო პირველი მცდელობა წინ წამოენიათ რელიგიური მოძღვრების სოციალური ფესვები. ცნობილია, რომ ნებისმიერი მომქმედი რელიგია განსაზღვრავს საზოგადოების განვითარების დონეს და მას იღებს საკუთარი სულიერი და ინტელექტუალური შესაძლებლობების შესაბამისად. „ახალი მოძღვრება“ (ათეიზმი) კი შეეცადა ეჩვენებინა, რელიგიური გრძობების მხოლოდ სოციალური საფუძველი. ამ უკანასკნელის წინ წამოწევა რელიგიას საკრალურ მომენტს უკარგავს და მას მხოლოდ ადამიანის გონებრივი განვითარების ნაყოფად აცხადებს. მარქსისეული ცნობილი თეზა – „ადამიანი ჰქმნის რელიგიას, რელიგია არ ჰქმნის ადამიანს, ის ოპიუმია ხალხისა“ (Markci, 1971: 3-4) საბჭოთა ხელისუფლებისათვის განმსაზღვრელი იყო.

ზემოაღნიშნულის პარალელურად, მარქსმა წამოაყენა იდეა რელიგიური გრძობების დაძლევის შესახებაც, რაც განმანათლებლებს მხოლოდ განათლების გზით მიაჩნდათ შესაძლებლად; მისი აზრით, ეს შესაძლო იყო მომხდარიყო გარეგანი იძულების გზით, საზოგადოების ან სახელმწიფოს ჩარევით.

მარქსიზმის იდეოლოგიაში რელიგიისადმი დამოკიდებულების კუთხით კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ცვლილება შეინიშნება, კერძოდ, ცნობილია მარქსიზმის კლასიკოსთა მოსაზრება, რომ ისტორიის მამოძრავებელი ძალა არის კლასობრივი ბრძოლა; შესაბამისად, კომუნისტური სახელმწიფოს იდეის განხორციელება, როდესაც სახელმწიფო, როგორც ინსტიტუცია აღარ იარსებებს და უნდა დამყარდეს უკლასო თვითკმარი საზოგადოება, რომელშიც რელიგიის ადგილი აღარ იქნება. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ მარქსთან პირველად გვხვდება ათეისტური პრიმატის – ადამიანის ყოფიერებამდე განვითარება, რაც ყველაზე მკაფიოდაა ფრაზაში – „ათეიზმი არის ღმერთის უარყოფა და ამ უარყოფით ადამიანის ნამდვილი ყოფიერების დადგენა“ ასახული (Marksi, 1971: 5). ამ მხრივ, მცირედი კორექტივი შეიტანა ენგელსმა, რომელმაც რელიგია ცალსახად სოციალურ მოვლენად წარმოადგინა, რომელსაც არანაირი საკრალური დატვირთვა არ გააჩნდა, თუმც, შეეცადა რელიგიის დაკავშირებას ადრეულ რწმენა-წარმოდგენებთან, რომლებსაც პრიმიტიული

სახე ჰქონდა, მაგრამ ადამიანთა ჯგუფის სულიერ მოთხოვნილებებს სრულად აკმაყოფილებდა, მას შემდეგ, რაც გაიზარდა საზოგადოების ინფორმაციული ველი და საზოგადოებრივი ურთიერთობები და რელიგიაში ახალი ფორმები შეიძინა (Engelsi, 1950: 207).

მარქსისა და ენგელსის დამოკიდებულება რელიგიის ფენომენისადმი არსებითად იდენტურია; ორივესათვის ამოსავალი წერტილი რელიგიის სოციალურობაა და საკუთარ მოძღვრებასთან დაკავშირებას შეუძლებლად მიიჩნევენ როგორც საზოგადოებრივ, ასევე სახელმწიფოებრივ დონეზე და აუცილებლად თვლიან მიზან-მიმართულ მუშაობას მისი დაძლევისათვის. ვფიქრობთ, მრავალ სხვა ფაქტორთან ერთად სწორედ ესეც იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც ამ იდეებს დაეფუძნა საბჭოთა სახელწიფო და მისი იდეოლოგია

ამრიგად, დასავლეთ ევროპაში ჰუმანისტურ-რენესანსული იდეოლოგიით გაჯერებულმა საზოგადოებრივმა აზროვნებამ დაიწყო ჯერ ქრისტიანული მოძღვრების გადახედვა და საფუძველი ჩაუყარა ათეისტურ მსოფლმხედველობას, ხოლო ამ უკანასკნელმა, სრულყოფილი სახე XVIII-XIX საუკუნეებში მიიღო, როდესაც ჯერ განმანათლებლების, ხოლო შემდეგ კი მარქსისა და ენგელსის ნააზრევის სახით ჩამოყალიბებულ მებრძოლ ათეისტურ მოძღვრებად იქცა; სწორედ ეს აღნიშნული იდეოლოგია დაედო საფუძვლად საბჭოთა სახელმწიფოს მშენებლობას, სადაც აღნიშნული იდეების პრაქტიკულმა განხორციელებამ არნახულ მასშტაბებს მიაღწია.

ლიტერატურა:

1. Antropov, Etika i religia filosofii Ludviga Foierbakha. Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 7. Filosofiya. Moskva, 2004. № 1.
2. Ateizmis istoria da teoria (damkhmare sakhelmdzrvanelo), Tbilisi, 1980.
3. Baqradze K. Akhali filosofii istoria. Tbilisi, 1969.
4. Buadze T. Renesansi da qristianoba, religiur-saganmanatleblo Jurnal "Gulgonieri", #9, Tbilisi, 2014.
5. Danelia D. Ludvig Foierbakhis ateizmi, Tbilisi, 1967.
6. Didro D. Estetika. Filosofia. Sociologia, Tbilisi, 1939.
7. Engelsi Fridrikh. Bunebis dialqtika. Tbilisi, 1950.
8. filosofiuri leqsikoni, Tbilisi, 1987.
9. Foierbakh, Sochineniya v 2-kh tomakh, 1995.
10. Harvey Van A. Feuerbach and the Interpretation of Religion, Cambridge University Press, 2001.
11. Lenini, Tkhzulebani, me-4 gamocema, tomi 33. Tbilisi, 1953.
12. Marqsi Karl. Hegelis samartlis filosofii krtikisatvis, Shesavali, Tbilisi. 1971.
13. Ruso J. J., Sazogadoebrivi khelshekruleba. Frangulidan targmna Dodo Labuchidem. Tbilisi, 1997.

Mikheil Kartvelishvili

PRINCIPLES AND DEVELOPMENT STAGES OF ATHEISTIC
IDEOLOGY IN WESTERN EUROPE
(Historiographical aspects)

*Presented by Institute of Religion Studies at Tskhum-Abkhazian Academy of
Sciences*

Summary

To study of Soviet antireligious policy it is of particularly important to designate its place of origin, and analyze the ideological leaders' principles preceding its origin and development.

In the Western Europe, the public opinion, sharing the humanistic-Renaissance ideology, began first to review the Christian doctrine and afterwards the atheistic ideology was founded. Later on, in the 18th-19th centuries it became perfect.

This ideology was the bases of building of the Soviet State, where practical implementation of these ideas reached an unprecedented scale.

პედაგოგია
PEDAGOGY

ლევან ჯინჯიხაძე

ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების
მეთოდოლოგიური პრინციპები და კლასიფიკაცია

ადამიანის საქმიანობის სტრუქტურის სხვადასხვაგვარი კვლევა მუდმივად ხაზს უსვამს მასში მოტივაციის კომპეტენტურობის არსებობის აუცილებლობას. ნებისმიერი საქმიანობა წარმართება გაცილებით ეფექტურად და მოგვცემს ხარისხიან შედეგს, თუკი პიროვნებას გააჩნია ძლიერი, ნათელი და ღრმა მოტივები, რომლებიც ინვევენ სასურველ აქტიურ მოქმედებას, სიძნელეების გადალახვას, დასახული მიზნისაკენ დაყინებულ სწრაფვას. აქ უნდა წარმოჩინდეს მოსწავლის ისეთი პიროვნული თვისებები, როგორცაა მიზანსწრაფულობა, ორგანიზებულობა, მომთხოვნელობა, კონკრეტულობა, თანმიმდევრულობა და სხვ.

ყოველივე ამას კი პირდაპირი კავშირი აქვს სასწავლო საქმიანობასთან, რომელიც იმ შემთხვევაში იქნება უფრო წარმატებული, თუ მოსწავლეებს ჩამოყალიბებული აქვთ დადებითი დამოკიდებულება სასწავლო საქმიანობისადმი, თუკი მათ აქვთ ცოდნისადმი ინტერესი, მოთხოვნილება ახალი ცოდნისა და უნარ-ჩვევებისადმი, გამომუშავებული აქვთ პასუხისმგებლობისა და მოვალეობის გრძნობა. სწორედ სასწავლო საქმიანობიდან გამომდინარე უნდა ხდებოდეს პიროვნების თანდათანობითი ფორმირება.

ნ. ვასაძის მიხედვით პიროვნების ფორმირება ანუ პიროვნების სრულყოფა ეს არის სხვადასხვა ფაქტორის ზემოქმედების შედეგად, სტაბილიზაციის გარკვეული დონის მიღწევა, თვისებათა შექმნა, გარკვეული შედეგის მიღწევა (Vasadze, 2000: 126).

ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით მოსწავლე წარმოადგენს ინტერაქტიური სწავლების სუბიექტს. იგი სწავლება-სწავლის პროცესის აქტიური მონაწილეა. სწავლება-სწავლის პროცესი განსაკუთრებით აქტიურია მაშინ, როდესაც იგი მოსწავლის კვლევითი ინტერესებისაკენ არის მიმართული. ეს ცნება (სწავლების სწავლა) მოიცავს დიდაქტიკურ ძიებებს, სწავლების პროცესში განსახორციელებელი აქტივობების დროში განაწილებას, მასწავლებლისა და მოსწავლის როლების ურთიერთდამოკიდებულებას, მოსალოდნელი შედეგების განსაზღვრას (Maglakelidze, 2013: 8).

აქედან გამომდინარე თავად ტერმინი სწავლება-სწავლა სწორედ იმას უსვამს ხაზს, რომ ეს პროცესი ინტერაქტიური უნდა იყოს და მისი სუბიექტები როგორც მასწავლებელი, ასევე მოსწავლეც აქტიურად უნდა იყვნენ მასში ჩართულნი. სწავლება-სწავლა წარმოადგენს სასწავლო პროცესის დამოუკიდებლად წარმართვის უნარს, სადაც პედაგოგმა

უნდა მიმართოს

- მოსწავლის ყურადღება სწავლის პროცესზე, მის მიმდინარეობაზე;
- დაეხმაროს მას იმ ფაქტორებისა და პირობების გაცნობიერებაში, რომლებიც აფერხებს ან ხელს უწყობს სასწავლო პროცესის მსვლელობას;
- აღმოაჩინოს ის ხერხები და მიდგომები, რომლებიც აუმჯობესებს სწავლის შედეგებს და გამოუმუშაოს სწავლის სტრატეგიების დამოუკიდებლად გამოყენების უნარი.

სწავლება-სწავლა ადამიანის მიერ ცოდნის, უნარ-ჩვევების ათვისების მიზანმიმართული პროცესია თანამედროვე ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მოთხოვნათა შესაბამისად.

ტერმინების მეთოდის, მეთოდის და მეთოდოლოგიის განმარტება ლექსიკონების მიხედვით ასეთია:

მეთოდ-ი [ბერძ. *methodos*] 1. ბუნებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენათა კვლევის, შეცნობის ხერხი. 2. ხერხი, წესი, წესების სისტემა რაიმე მოღვაწეობაში.

მეთოდისა [ბერძ. *methodike*] 1. რისამე პრაქტიკულად შესრულებისათვის საჭირო მეთოდების, წესების ერთობლიობა. 2. პედაგოგიკის ნაწილი, რომელიც გადმოსცემს ამა თუ იმ საგნის სწავლების მეთოდებს.

მეთოდოლოგია [ბერძ. *Methodos* მეთოდი და *logos* მოძღვრება] 1. მოძღვრება მეცნიერული კვლევის მეთოდების შესახებ. 2. ამა თუ იმ მეცნიერებაში გამოყენებულ კვლევის მეთოდთა ერთობლიობა [Uckho sityvata leqsikoni, 1964:248].

ფაქტიურად ასევეა განმარტებული ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონშიც:

მეთოდ-ი [ბერძ. *Methodos* გამოკვლევა] 1. მოვლენის კვლევის ხერხი, – მიდგომა შესასწავლი მოვლენებისადმი, ჭეშმარიტების დადგენის გეგმაშენილი გზა. 2. ხერხი, გზა, საშუალება მოქმედებისა.

მეთოდისა [ბერძ. *methodike*] 1. რაიმე საქმის შესასრულებლად საჭირო ხერხთა სისტემა. 2. პედაგოგიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის სწავლების წესებსა და ხერხებს.

მეთოდოლოგია [ბერძ. *methodos* მეთოდი და *logos* სწავლება] 1. მოძღვრება მეცნიერული კვლევის მეთოდების შესახებ. 2. ერთობლიობა კვლევის მეთოდებისა და ხერხებისა, რომელსაც ამა თუ იმ მეცნიერებაში იყენებენ [qartuli enis ganmartebiti leqsikoni, 1958;159-160].

ა. ნარგიზიშვილისა და მ. ნარგიზიშვილი-მიქაძის განმარტებით მეთოდოლოგია არის მეცნიერება კვლევის იდეალური პოზიციების ლოგიკისა და მეთოდების შესახებ, ხოლო თეორია არის შესასწავლი მოვლენების, პროცესების შემეცნების, გააზრების შედეგად ჩამოყალიბებული შეხედულებათა, მსჯელობათა, დასკვნების ერთობლიობა (Nargizishvili, Nargizishvili-Mikadze, 2006: 18).

განასხვავებენ ნებისმიერი მეცნიერების მეთოდოლოგიის სამ დონეს:

- **ზოგადი მეთოდოლოგია** – ზოგადმეცნიერული მიდგომა ადამიანის სწავლებისა და აღზრდის პროცესების კანონზომიერებათა შესახებ;
- **სპეციალური (კონკრეტული) მეთოდოლოგია** – მყარი წარმოდგენების შექმნა ადამიანის ცხოვრების, ფსიქიკისა და მათზე პედაგოგიური აღმზრდელითი ზემოქმედების შესახებ. ეს მეთოდოლოგია საშუალებას იძლევა იკვლიოს და დაადგინოს ის კანონზომიერებანი, რომელიც დამახასიათებელია კვლევის მოცემული ობიექტისათვის, მასში შემავალი ფენომენებისათვის;
- **კერძო მეთოდოლოგია** – წარმოადგენს იმ მეთოდთა, ხერხებისა და საშუალებების ერთობლიობას, რომლებიც გამოიყენება კონკრეტული მოვლენების და, საერთოდ, პედაგოგიური პროცესების შესწავლისა და ანალიზისათვის (Nargizishvili, Nargizishvili-Mikadze, 2006: 21).

პრაქტიკულად ასეთივე შინაარსისაა ზემოთხსენებული ტერმინების განმარტება პედაგოგიკისა და მეთოდის სხვა სპეციალისტთა მიერაც.

მეთოდოლოგიას სხვანაირად მეცნიერული კვლევის სტრატეგიასაც უწოდებენ.

სწავლების მეთოდები გვაქვს ორნაირი, ფართო გაგებით **მეთოდი-კონცეფცია**, ეს არის სწავლების გზებისა და საშუალებების ერთობლიობა. ხოლო, სწავლების მეთოდები ვიწრო გაგებით **მეთოდი-საშუალება** – ეს არის განსაზღვრული საშუალებები მასწავლებლისა და მოსწავლეების ურთიერთთანამშრომლობისა მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით, რომელიც მიმართულია სწავლების საგანმანათლებლო, განმავითარებელი და აღმზრდელითი მიზნების მისაღწევად.

სწავლების მეთოდები არის მასწავლებლისა და მოსწავლეთა ერთობლივი მუშაობის საშუალება, რომლებიც უზრუნველყოფს მოსწავლეთა შემეცნებითი მოქმედების ორგანიზაციას, რომელსაც ისინი მიჰყავს არცოდნიდან ცოდნამდე, უვითარებს უნარებს კონკრეტული საგანმანათლებლო შინაარსის მასალების ათვისებისათვის. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ სწავლების მეთოდები, მიზანი და შინაარსი ისტორიულად ყოველთვის იცვლებოდა. იგი იცვლება ყოველ გაკვეთილზე მასალის ხასიათის, მოსწავლეთა ასაკის, მომზადების დონისა თუ გაკვეთილის მიზნის მიხედვით.

სწავლების მეთოდების შერჩევისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ არა მხოლოდ მათი სწავლებითი მნიშვნელობა, არამედ, მათი გავლენაც მოსწავლეთა შემეცნებითი მოქმედების აღზრდასა და განვითარებაზე. ამ მხრივ საინტერესოა ისეთი შემეცნებითი მოქმედება, რომელიც მიმართავს მოსწავლეს შემეცნების გზებისა და ხერხების ძიებისაკენ, საკუთარი ცოდნის აქტუალიზაციისაკენ, ანალიზისაკენ, სინთეზისაკენ, განზოგადებისაკენ.

დანყებით საფეხურზე ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლებისას მოიაზრება არა მხოლოდ ერთი რომელიმე კონკრეტული გზის შერჩე-

ვა, არამედ მასწავლებლისა და მოსწავლის მიერ ერთობლივად შერჩეული ოპტიმალური ვარიანტების ძიება. იმისათვის, რომ სასწავლო საქმიანობის ასეთი მოტივები ჩამოყალიბდეს, აუცილებელია ყველა იმ მეთოდის გამოყენება, რომლებიც შეიძლება გამოვიყენოთ სასწავლო საქმიანობის მიზანმიმართული ორგანიზაციული განხორციელებისათვის.

ეს მეთოდები შეიძლება იყოს:

- **ცოდნის მიღების წყაროდან გამომდინარე:**
- **ვერბალური (სიტყვიერი) მეთოდები**, რომლებიც მიმართულია ცოდნის თეორიული ფორმირებისაკენ და ასევე მოსწავლეთა სიტყვიერ-თვალსაჩინოებრივი აზროვნებისა და მეტყველების განვითარებისაკენ;
- **სწავლების თვალსაჩინო მეთოდები**, რომლებიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა სახოვანი აზროვნებისა და მეხსიერების განვითარებისაკენ;
- **სწავლების პრაქტიკული მეთოდები**, რომლებიც ორიენტირებულია მოსწავლეთა პრაქტიკული უნარების, დამოუკიდებელი აზროვნების ფორმირებისაკენ, პრაქტიკული სავარჯიშოებისა და დავალებების შესრულების გზით სასწავლო საქმიანობის ჩვევების განვითარებისაკენ.
- მიდგომის ლოგიკურობიდან გამომდინარე:
- **ინდუქციური** – კერძო ფაქტებიდან, ცალკეული დებულებებიდან ზოგადი დასკვნის გამოყვანა;
- **დედუქციური** – ზოგადი დებულებიდან კერძო დასკვნის გამოყვანა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ დედუქციას გააჩნია ორნაირი გაგება: **ფართო გაგებით** დედუქცია არის აზროვნების ფორმა, როცა ცნობილი აზრებიდან გამოიყვანება ახალი აზრები წმინდა ლოგიკური გზით, გამოიყენება ლოგიკური კანონები. ხოლო **ვიწრო გაგებით** დედუქციაში იგულისხმება მსჯელობები, რომლებშიც გამოიყენება ზოგიერთი ლოგიკური წესი.
- **ტრადუქციული** – ანალოგიებით მსჯელობა, რომელიც შეიძლება გვექონდეს სამი ტიპის: ერთეულიდან ერთეულისაკენ, კერძოდან კერძოსაკენ, ზოგადიდან ზოგადისაკენ.

მასწავლებელ-მოსწავლის თანამშრომლობითი საქმიანობიდან გამომდინარე:

- ლექცია;
- საუბარი;
- გადმოცემა (თხრობა);
- დემონსტრაცია;
- დამოუკიდებელი მუშაობა.
- წიგნთან მუშაობა, რომელიც ორი სახისაა: ახსნითი კითხვის მეთოდი და დამოუკიდებელი კითხვის მეთოდი.

დიდაქტიკური ამოცანებიდან გამომდინარე:

- ცოდნის შექმნა;
- უნარ-ჩვევების ფორმირება;

- ცოდნის შესაბამისად გამოყენება;
- შემოქმედებითი საქმიანობა;
- ალქმითი;
- განმარტებითი;
- განმტკიცებითი და სხვ.

შემეცნებითი საქმიანობიდან გამომდინარე:

- ახსნით-ილუსტრაციული;
- რეპროდუქციული;
- პრობლემურ-ძიებითი;
- ნაწილობრივ-ძიებითი (ევრისტიკული);
- კვლევითი.

ცოდნის დანაწევრების ან გაერთიანების პრინციპიდან გამომდინარე:

- ანალიზური;
- სინთეზური;
- ანალიზურ-სინთეზური;
- შედარებითი;
- განმაზოგადებელი.

დასახელებულ მეთოდებს ახასიათებს არა მხოლოდ სასწავლო-ინფორმაციული თვისებები, არამედ მოტივაციური ზემოქმედებაც. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვისაუბროთ ნებისმიერი სწავლების მეთოდის მოტივაციურ-მასტიმულირებელ ფუნქციაზე.

პედაგოგიკური მეცნიერებიდან და მასწავლებელთა სასწავლო საქმიანობიდან გამომდინარე, გროვდება მეთოდთა საკმაოდ დიდი არსენალი, რომლებიც მიმართულია სწავლების დადებითი მოტივების ფორმირებისაკენ, შემეცნებითი აქტივობის სტიმულირებისაკენ, რომლების საშუალებითაც ხდება მოსწავლეთა ცოდნის კიდევ უფრო გამდიდრება და შესაბამისი უნარ-ჩვევების გამომუშავება. ამ შემთხვევაში სტიმულირების ფუნქცია იწვევს წინა პლანზე და სხვა მეთოდთა ხელშეწყობით იწვევს საგანმანათლებლო ფუნქციის განხორციელებას.

მასწავლებლის მიერ აღძრული სტიმული მოსწავლეებში, პირველ რიგში, უნდა იწვევდეს შინაგან კმაყოფილებას, რადგან ხშირად ეს აძლევს მათ საშუალებას წარმოაჩინონ საკუთარი თავი, ადგილი დაიმკვიდრონ კლასში, თანატოლებში. მაგრამ ამ შემთხვევაში საჭიროა მასწავლებელმა მოსწავლეთა მიმართ დაიცვას ზომიერება.

სტიმულირებისა და მოტივაციის მეთოდთა ჯგუფი პირობითად შეიძლება გაიყოს ორ ქვეჯგუფად. პირველ ქვეჯგუფში მოთავსდება ის მეთოდები, რომლებიც მიმართულია მოსწავლეთა შემეცნებითი ინტერესების გასააქტიურებლად, ხოლო მეორე ქვეჯგუფში ის მეთოდები, რომლებიც ორიენტირებულია მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის გრძობების ფორმირებაზე სწავლების პროცესში.

სპეციალური კვლევები, რომლებიც მიძღვნილია **შემეცნებითი ინტერესის** ფორმირების პრობლემისადმი, გვიჩვენებს, რომ ყველა სახის ინტერესი, მისი განვითარების ყველა ეტაპზე, ხასიათდება ძირითადად სამი აუცილებელი მომენტით:

- საქმიანობისადმი ემოციების დადებითი დამოკიდებულებით;
- ამ ემოციების შემეცნებითი მხარის არსებობით;
- სასწავლო საქმიანობის მოტივაციის არსებობით (Jinjikhadze, 2014: 24).

ამიტომ, ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე სწავლების პროცესში აუცილებელია, ხელი შევუწყოთ დადებითი ემოციების წარმოქმნას სასწავლო საქმიანობასთან, მის შინაარსთან, ფორმებთან და მეთოდების განხორციელებასთან მიმართებაში. ემოციური მდგომარეობა ყოველთვის კავშირშია სულიერ მღელვარებასთან, განცდასთან, როგორცაა: თანაგრძნობა, სიხარული, მწუხარება, გაკვირვება, ალტაცება. სწორედ ამიტომ ყურადღების, დამახსოვრების, გააზრების პროცესში ერთვება პიროვნების ღრმა შინაგანი განცდა, რომელსაც იძლევა თვით ეს პროცესები სასწავლო პროცესის ინტენსიური მიმდინარეობისას და აქედან გამომდინარე, იგი ხდება მეტად ეფექტური, მისაღწევი მიზნის გააზრებით.

ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე ერთ-ერთი ხერხი, რომელიც შედის სწავლების ემოციონალურ-მასტიმულირებელ მეთოდთა სისტემაში, არის **შექმნის ან წარმოქმნის ხერხი** (სტრატეგია), რომელიც შეიძლება წარმოიშვას სახალისო, გასართობ სიტუაციებში, როგორცაა, მაგალითად, სასწავლო პროცესის შესავალ ნაწილში სახალისო ეპიზოდების მოხმობა, გამოცდილების ფაქტორის გათვალისწინება, პარადოქსული (უჩვეულო, უცნაური) ფაქტები. მასწავლებელს ინტერესის ასამაღლებლად შეუძლია მოიხმოს და გააანალიზოს ეპიზოდები ან ნაწყვეტები მხატვრული ლიტერატურიდან, რომელიც ეხება გამოჩენილ ადამიანთა ცხოვრებასა და მოღვაწეობას (Jinjikhadze, 2014: 25).

ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე, სწავლების პროცესში ინტერესის სტიმულირებისათვის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს **შემეცნებითი თამაშობები**, რომლის დასაყრდენსაც წარმოადგენს სათამაშო სიტუაციები. შემეცნებითი თამაშობები მასწავლებლის მიერ ყოველთვის უნდა განისაზღვროს საგაკვეთილო მასალიდან გამომდინარე.

სწავლებაში სტიმულირებისა და მოტივაციის მეთოდებს მიეკუთვნება ასევე **დისკუსიის სიტუაციის შექმნის მეთოდი**. დისკუსია ინტერაქტიური მეთოდიკის ერთ-ერთ ეფექტურ მეთოდს წარმოადგენს და მისი წარმატებით ჩატარებისათვის საჭიროა კლასში სუფევდეს ნდობისა და ურთიერთპატივისცემის ატმოსფერო, სადაც, უპირველეს ყოვლისა, მასწავლებელი უნდა იყოს მისაბაძი მაგალითი.

დისკუსიის მეთოდი ეს არის მოქნილი მეთოდი, რომელიც გამოიყენება მოსწავლის მრავალმხრივი განვითარებისათვის, უპირველესად კი, კრეაციულობისა და თვითშემეცნების თვალსაზრისით. ეს მეთოდი გამოიყენება სასწავლო პრობლემების გადასაჭრელად. ამ მეთოდს გააჩნია შესაძლებლობები კომუნიკაციურ ქცევასა და საკუთარ თავთან მიმართებაში მოსწავლემ მოახდინოს და აწარმოოს ძიებისა და დადებითი თვისებების ფორმირება და განმტკიცება.

სასწავლო დისკუსია ინვეს და ამაღლებს ინტერესს ამა თუ იმ თემისადმი, მოვლენისადმი, ფაქტისადმი. ამიტომ, სასურველია, მასწავლებელმა აღნიშნული მეთოდი გამოიყენოს აქტიური სწავლების წარმართვისათვის. მასწავლებელს შეუძლია საკამათო სიტუაცია შექმნას ნებისმიერ მომენტში თუნდაც ტრივიალური (გაცვეთილი) კითხვის დასმით: „ვინ ფიქრობს სხვაგვარად?“ თუ ასეთი კითხვა ინვესს კამათს, მაშინ მოსწავლეები თავისდაუნებურად იყოფიან მომხრეებად და მოწინააღმდეგეებად ამა თუ იმ თემის (საკითხის) გარკვევა-განმარტებისას და ინტერესით ელოდებიან მასწავლებლის არგუმენტირებულ დასკვნას.

მასწავლებლის როლი დისკუსიის მსვლელობისას ზოგადად შეიძლება ასეთი იყოს:

- ზუსტად და გასაგებად განსაზღვროს სადისკუსიო საკითხი;
- არ ჩაერიოს დისკუსიის შინაარსობრივ მხარეში;
- ხელი შეუწყოს მოსწავლეების დისკუსიაში ჩართვას;
- მისცეს მოსწავლეებს საკუთარი აზრის გამოთქმის საშუალება;
- გააკონტროლოს, რომ მოსწავლეებმა დისკუსიისას დასმული პრობლემიდან არ გადაუხვიონ.

დისკუსიის მოსალოდნელი შედეგებია:

- სასწავლო მასალის უკეთ გაგება, გამოყენება, ანალიზი და შეფასება;
- სწავლა სხვების მოსაზრებებისა და შეხედულებების საფუძველზე;
- საკომუნიკაციო უნარ-ჩვევების შექმნა;
- საკუთარი თავისადმი რწმენის განმტკიცება;
- მოსწავლეების მაღალი ხარისხით ჩართულობა სასწავლო პროცესში.
- შესაბამისად, დისკუსიის მეთოდის გამოყენება სწავლებაში იძლევა:
  - მოსწავლის შემოქმედებითი ძალების გააქტიურებას;
  - მოსწავლის უნარის განვითარებას;
  - პრობლემათა მყისიერად გადაწყვეტის უნარს;
  - მოტივაციის ამაღლებას;
  - საკუთარი იდეების არგუმენტირებას;
  - საკუთარი პიროვნული პოზიციის უპირატესობის ჩვენებას არგუმენტების მოყვანით და სხვ.

ამავე დროს გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ამ მეთოდს დადებით მხარესთან ერთად გააჩნია უარყოფითი მხარეები:

- ერთგვარად შეზღუდულია მასწავლებლის ურთიერთობა მოსწავლეებთან;
- ჯგუფურმა დისკუსიამ შეიძლება დაკარგოს თავისი მიმართულება;
- ეფექტური ჯგუფური დისკუსია შესაძლებელია მხოლოდ მცირე ჯგუფების შემთხვევაში;

- ძალიან რთულია საჯაროდ გამოთქმულ მოსაზრებაზე უარის თქმა. მოსაზრება მცდარი რომ აღმოჩნდეს, ზოგ მოსწავლეს შეიძლება გაუჭირდეს მისი აღიარება.

აქედან გამომდინარე, მასწავლებელი, გარდა იმისა, რომ ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილზე აყენებს კონკრეტულ თემას, საკითხს თუ პრობლემას და სადისკუსიოდ განაწყობს მოსწავლეებს, ამავე დროს უნდა იზრუნოს ისეთი უნარ-ჩვევების განვითარებაზე, რომელიც საჭიროა და აუცილებელი დისკუსიის ნორმალურად წარმართვისათვის. მასწავლებელი ვალდებულია მოსწავლეებში გააღვივოს და დაწერგოს აზრი, რომ დისკუსიაში მონაწილეებს აქვთ საერთო პრობლემა და შეხედულებათა შეჯერება მიგვიყვანს პრობლემის სწორ გადაჭრასთან.

ასე რომ, როგორც ვხედავთ, სასწავლო დისკუსია გამოდის იმ მეთოდის როლში, რომელიც ახდენს ინტერესის სტიმულირებას სწავლისადმი.

სტიმულირების მეთოდებს შორის ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე დაწყებით კლასებში შეგვიძლია ასევე გამოვიყენოთ **ცხოვრებისეული სიტუაციების ანალიზი**. ეს მეთოდი უშუალოდ ინვესს სწავლისადმი სტიმულირებას კონკრეტული ცოდნის ფონზე.

სწავლისადმი ინტერესის სტიმულირებისათვის ერთ-ერთ აქტიურ მეთოდად შეიძლება ჩაითვალოს მოსწავლეებში **წარმატების მიღწევის სიტუაციის შექმნა**, რომლის დროსაც სწავლებაში შეიძლება გარკვეული სახის სირთულეებსაც წავაწყდეთ (Jinjikhadze, 2014: 28). სასწავლო სირთულეების დაძლევის მიზნით მიზანშეწონილია, მასწავლებელმა შეარჩიოს ზოგიერთი ისეთი მოსწავლე, რომელთაც სჭირდებათ სტიმულირება; ისინი მიიღებენ შესაბამის ეტაპზე მათთვის მისაწვდომ დავალებას, რომელიც შემატება რწმენას საკუთარი თავისადმი და შეძლებდნენ გაეგრძელებინათ თავიანთი სასწავლო საქმიანობა სასურველ ტემპში.

წარმატების მიღწევის სიტუაციის შექმნა შესაძლებელია მოსწავლეთა დიფერენციაციის გზით ერთი და იგივე სირთულის სასწავლო დავალების შესრულებით. წარმატების მიღწევის სიტუაცია იქმნება მასწავლებლის მიერ, მოსწავლის სტიმულირების (წახალისების, წაქეზების) გზით.

ლიტერატურა:

1. Chabashvili M. Uckho sitkvata leqsikoni. Tbilisi, 1964.
2. Jinjikhadze L. Qartuli enisa da literaturis datskebiti kursis stsavlebis metodika da teqnologia. Tbilisi, 2014.
3. Maglakelidze N. Qartuli enis stsavlebis metodika/didaqtika (I-VI klasebi). Tbilisi, 2013.
4. Nargizishvili A., Nargizishvili-Miqadze M. Pedagogika. Tbilisi, 2006.
5. Qartuli enis ganmartebiti leqsikoni. T. V. Tbilisi, 1958.
6. Vasadze N. Pedagogika, Tbilisi, 2000.

Levan Jinjikhadze

METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND CLASSIFICATION OF
GEORGIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

Summary

In this article is shown and analyzed Georgian Language and Literature Teaching Methodological Principles and Classification. Particularly explanation of the methods, methodologies and their significance is given; there are three levels of methodology: **General Methodology** - general-scientific approach towards the patterns of human teaching and upbringing processes; **Specific (particular) methodology** - creation of a solid imaginations about life, mentality and pedagogical educational influence. This methodology gives possibility to search and state those regulations, which are characterized for given objects of research, for including phenomena; **Private methodology** - is a combination of those methods, ways and means which are used for specific events and in general, teaching and analyzing pedagogical processes. There are also represented the following methods of teaching, which can be: proceeding from the source of receiving knowledge: verbal (world) methods of teaching, visual methods of teaching, practical methods of teaching. From the point of view of approach of logics they are inductive, deductive and traductive. According to the teacher-pupils collaboration activity: it could be lecture, talk, narration, demonstration, independent work, work on books, which can be of two types: method of explanatory reading and method of independent reading; Due to didactical tasks: knowledge acquisition, skills formation, appropriate application of knowledge, creative activity, reception, explanation and others. Due to cognitive activity: explanation-illustrative, reproductive, problem-seeking, partial-seeking (evristical), researchable. Due to the principle of fragmentation and unity of knowledge: analytical, synthetic, analytical-synthetic, comparative, generalizing.

არამართო მასწავლებლის პროფესიული
ბანკითარების სქემის შესახებ

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედა-
გოგიკისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტმა

„ახალგაზრდობის შემხედვარე ძნელია ნათლად
წარმოიდგონო, თუ საით მიექანება ეს სამყარო“.

სოკრატე

გულისტკივილით ნათქვამ ფრაზებზე: როგორი ბავშვები არიან, ორ სიტყვას ვერ აბამენ ერთმანეთზე, დღედაღამ ჩაჰკირკიტებენ აიფონებსა და აიპადებს ან ძალიან წინ წავიდნენ ვიდრე ჩვენ? – მინდა გაგიზიაროთ კარგა ხნის მომნიჭებული და მოფიქრებული მოსაზრება.

ყველა საუკუნეს ყავდა ადამიანები, რომლებიც ახალგაზრდა თაობას აკრიტიკებდნენ. ასევე აკრიტიკებდნენ XX საუკუნის 60-იან, 70-იან და 80-იანი წლების ბავშვებს უფროსები: ღმერთო ჩემო რას უსმენთ, თქვენ-
გან რა გამოვა და ა. შ.

ვფიქრობთ, რომ ეს ყველა ეპოქის სენია და მძაფრად არ უნდა ვაკრი-
ტიკოთ ყველაფერი ის, რაც მოსწავლეებს (ახალგაზრდებს) მოსწონთ. მოუფსმინოთ იმ მუსიკას, რასაც ისინი უსმენენ, ვუყუროთ იმ ფილმებს, რასაც ისინი უყურებენ, წავიკითხოთ რასაც ისინი კითხულობენ, ვეს-
აუბროთ გულახდილად და ყოველივე ამის შემდეგ, ვურჩიოთ მათ ესა თუ ის ლიტერატურა, მუსიკა, ფილმები და ა. შ., ამით შევძლებთ მათი კეთილგანწყობის მოპოვებას და საჭირო მიმართულებით განვითარებას (Marylin Price-Mitchell. 6 habits of great teachers).

ყოველივე ამაზე საჯარო სკოლის ზოგიერთი მასწავლებელი იტყ-
ვის, როგორ მოვახერხო ყოველივე ეს – თითოეული მოსწავლის ინტერე-
სებისა და გატაცებების გათვალისწინება, როცა კლასში მოსწავლეთა
რაოდენობა საკმაოდ მაღალია და საგაკვეთილო პროცესისათვის გამო-
ყოფილი დროის სიმცირის გამო ვერ ხერხდება საბაზისო ინფორმაციის
სრულფასოვნად მიწოდება (Ormotsadze, 2014).

საჯარო სკოლებში მოსწავლეთა რაოდენობა ცალკეული კლასების
მიხედვით მართლაც ბევრია, თუმცა მასწავლებელი სურვილის შემთხ-
ვევაში შეძლებს, გამონახოს თითოეული მათგანის გულისაკენ მიმავალი
გზა (წინააღმდეგ შემთხვევაში დაუთმოს ასპარეზი სხვას – სანყენად ნუ
მიიღებთ კოლეგებო). არ არსებობს საერთო შეთანხმების სტანდარტები
მასწავლებელთა ეფექტიანობის კრიტერიუმებისა. კრიტერიუმი მხოლოდ
მისი წარმატებაა. ამასთან, ეფექტიანი მასწავლებელი, როგორც არ უნდა
განვსაზღვროთ იგი, თანაბრად ეფექტიანია ყველა ბავშვთან. ვფიქრობთ,

რომ მასწავლებლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დანიშნულებაა ბავშვებში ემპათიის გრძნობის გაღვივება, რასაც თავის სტატიაში ნათლად აღწერს მერილინ ფრანს მიშელი. მასწავლებლის ეფექტურობაზე, გარდა აკადემიური მოსწრებისა, სწორედ ბავშვების სოციალური ცვლილების მაღალი დონე მიუთითებს, რაც გამოიხატება მოსწავლეების შედარებით მაღალ აქტივობაში, გახსნილობასა და დაინტერესებაში (Marylin Price-Mitchell. 6 habits of great teachers).

ჩემი მხრიდან (გამოცდილებიდან) ვეტყვი მათ, რომ მათემატიკის გაკვეთილზე ვახერხებ ფეხბურთის 1-1,5 წუთიან მიმოხილვას, ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების თანამედროვე მიღწევების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებას, მუსიკისა და ლიტერატურის მიმდინარეობებზე საუბარს და ა. შ. რაც კლასის მობილიზებაში მეხმარება და არავითარი საშიშროება არ არის იმისა, რომ ვერ ისწავლიან „2×2“ რამდენია.

რაც შეეხება მასწავლებლის პროფესიული ზრდის სქემაში ჩართვასთან დაკავშირებულ მრავალრიცხოვან ანგარიშებს, მართლაც რთულია ყოველივე ზემოთქმულის სათანადო დონეზე შესრულება, მაგრამ შეუძლებელი ნამდვილად არაა. გთავაზობთ დევიზს – „ჯერ ბავშვები, მერე კი ანგარიში“.

ცნობილი პედაგოგი იამბურგი ამბობდა: „ბავშვებთან მუშაობა კატორღაა, მაგრამ სასიამოვნო“. რაც შეეხება იმ 30-დან 60-მდე მეთორმეტე კლასელს, რომლებსაც მე ვასწავლი, პატივს ვცემ თითოეული მათგანის არჩევანს, მაგრამ თუ მათგან 10-15 აირჩევს ეროვნული გამოცდების ჩაბარებისას – მეოთხე საგნად მათემატიკას და 1-3 მათემატიკის მასწავლებლის სპეციალობის შესაბამის ფაკულტეტს, მე თავს ბედნიერად ვიგრძნობ, რაც ჯერჯერობით (უკვე წლებია) ასეა (Jaliashvili).

ვფიქრობთ, რომ განათლების სისტემაში მიმდინარე რეფორმები მიზანმიმართულად ხორციელდება, რათა საქართველოს განვითარებას და მის ნათელ მომავალს გრძელვადიან პერიოდში საფრთხე არ შეექმნას. დროა, ქართულმა საზოგადოებამ და ქართულმა სახელმწიფომ მოახერხოს სასკოლო განათლების სისტემის ტრანსფორმაცია ისე, რომ მან მაქსიმალურად შეძლოს თითოეული მოქალაქის ტალანტისა და შესაძლებლობების გამოვლენა. დროა, ქვეყანამ შექმნას ნიჭიერი, მიზანსწრაფული საზოგადოება, სადაც ქვეყნის მთავარი მამოძრავებელი ძალა იქნება – განათლებული, ინტელექტუალური ახალგაზრდების თაობა.

ვფიქრობთ, ყოველივე ამის სანინდარი არის, ის არა ერთი რეფორმა რაც განათლების სისტემაში დღესდღეობით მიმდინარეობს. განსაკუთრებით გამოვყოფდით მასწავლებლის პროფესიული განვითარებისა და კარიერული წინსვლის სქემას, რომელიც აქტიურ ფაზაშია და საქართველოს განათლების მინისტრის მოსაზრებას საგამოცდო ბარიერების მომატებასთან დაკავშირებით – „საატესტატო ბარიერის აწევას ვაპირებთ მომავალში. მე ვფიქრობ, საატესტატო გამოცდებისა და უმაღლესი განათლების ბარიერი, ევროპის ქვეყნების მსგავსად, გაცილებით უფრო მაღალი უნდა იყოს“, – განაცხადა ჟურნალისტებთან სკოლის გამოსამ-

ვები გამოცდების შედეგებზე საუბრისას საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრმა.

ჩვენს მიერ არა ერთხელ ხაზგასმული ფაქტი, რომ მასწავლებლის მიერ შესრულებული სამუშაოსთვის სახელფასო ანაზღაურება უნდა იყოს შესაბამისი, გათვალისწინებულია ზემო აღნიშნული სქემის მიხედვით.

საჯარო სამსახურში მასწავლებლების ხელფასი მართლაც ერთ-ერთი დაბალია. მაგრამ მასწავლებლები, ხომ „საჯარო მოხელეების“ ყველაზე დიდი ჯგუფია. შესაბამისად, მათ სახელფასო ზრდა სახელმწიფო ბიუჯეტზე მნიშვნელოვნად აისახება. განათლებაზე დახარჯული თანხა საქართველოს ბიუჯეტში მესამე ადგილზეა – 850 მილიონით, რომლის ნახევარი ზოგად განათლებაზე იხარჯება. მომავალი წლის ბიუჯეტში ეს ზრდა 135 მილიონით არის განსაზღვრული და რა ცვლილებებს გამოიწვევს სახელფასო კუთხით ეს ახალ სქემაში გამჭვირვალედ არის ასახული.

ხელფასის ზრდაზე შეზღუდვას არა მასწავლებლის სტატუსი, არამედ ქვეყნის ეკონომიური განვითარება აწესებს.

ვფიქრობთ, რომ დღევანდელი განათლების სისტემა დაფინანსების ადეკვატურია და შეძლებისდაგვარად ართმევს თავს განათლების საყოველთაობის და ხელმისაწვდომობის პრინციპს. დღეს მიმდინარე სასიკეთო ძვრები განათლების სისტემაში სწრაფი ვერ იქნება, რადგან ის დამოკიდებულია ჩვენი ეკონომიური და საზოგადოების სოციალური განვითარების დონეზე.

ლიტერატურა:

1. Jaliashvili M. Mastsavlebloba - mudmivi dziebis gzebi. Jurnal "Mastsavlebeli", #5. p. 31-32, 2014.
2. Marylin Price-Mitchell, 6 Habits of Great Teachers, 2015, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-moment-youth/201512/6-habits-great-teachers>
3. Ormotsadze T. Mosalodneli saganmanatleblo krizisi. Sokhumis sakhelmtsifo universitetis akademiuri personalis konferenciis masalebi, Maisi, 2014.

Teimuraz Ormotsadze

NOT ONLY ABOUT PROFESSIONAL DEVELOPMENT PLAN OF THE TEACHER

Summary

It has always been a controversial topic how young generation adjusts to changes, focuses on entertainment and has absolutely different tendencies from others. We ought to think that its common problem of all time, that's why we should not criticize what students like, let them get choice of listening what kind

of music they appeal, what kind of movies they are interested in or what they want to read. The thing is that we should give them right advice about literature, music and movies, that's the way of shaping positive attitude and as well as the most effective way to get the best result.

The main problem for the teacher might be how to take into consideration the various interests and hobbies of different children at the same time, while the quantity of the students per class is high and because of the paucity of the lesson time the basic information can't be delivered to the pupils.

The quantity of students in a class is really high at state schools, though teacher can do their best to suit their needs. There is no standard how to be an effective teacher. In my opinion the aim of the teacher is concentrating on empathy, which is very well described in the article of Mitchell. Besides the good scores, effectiveness of the teacher can be measured by high level of social change, that can be expressed in high activity, openness and being interested.

To my mind a teacher can handle everything during a lesson, according to my experience, I can summarize recent football match in 2 minutes, give children crucial information about new achievements in different sphere, like technology, music and literature and so on. I can sincerely admit that this method has really helped me to mobilize the class and I can also acknowledge that it has never interfered with learning the basics of math.

As for the plan of involving teachers in professional development, that is really difficult to fulfill everything as it's written, but it's not impossible. Here is the slogan: „First children, than accounting”.

A famous teacher I am burg used to say: working with children is like a jail, but it is pleasant. As for the 12th grade students, whom I am teaching, I really respect each of them, even if minority of them choose to pass exams by math, I would be really glad.

From my point of view, some changes in educational system are being held deliberately, so as to have positive effect on the whole process. It is high time the Georgian society transformed the educational system at schools, so as the students could express their talents and abilities appropriately. Time has come for the country to have talented, ambitious society, which is based on educated, rational generation.

I really think that Georgian educational changes have positive effects, especially the reform for the teachers. I agree with the idea, that barrier on the exams should be high, as it is in European countries.

The other considerable issue-the wages of the teacher is taken into account in the plan given from government, that's why we really support with this idea. Teachers really comprehend that low wages are caused by economic situation, not by status of the profession.

We reckon, that nowadays educational system is appropriate to its finance source and all in all is available for everyone. we really analyze that changes in educational sphere can't be instant, it needs time as it is based on the level of our economic and social development.

რიცხვითი სახელის რაობა

ნატურალური რიცხვები უფალმა ღმერთმა შექმნა,
დანარჩენი კი ადამიანთა ნახელავია.

ლეოპოლდ კრონეკერი

თანამედროვე გრამატიკულ ნაშრომებში, მეცნიერულ თუ სასწავლო ლიტერატურაში, მიღებულია რიცხვითი სახელის განსაზღვრის შემდეგი ვარიანტები:

- **რიცხვითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვა. განსაზღვრავს სახელს რაოდენობის ან რიგის მიხედვით, ან გამობატავს საგნის ნაწილს მთელთან მიმართებით. ამის მიხედვით გვაქვს: რაოდენობითი, რიგობითი და წილობითი რიცხვითი სახელები (Qartuli ena, 2008: 397).
- **რიცხვითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგნების რაოდენობას ან მათ რიგს (თვლაში) (Qartuli enis ganmartebiti leqsikoni, 1960: 441).
- **რიცხვითი სახელი** ჰქვია სიტყვას, რომელიც აღნიშნავს საგნის რაოდენობას ან რიგს, ან კიდევ საგნის ნაწილს მთელთან შეფარდებით გამობატავს (kvachadze, 1993).
- **რიცხვითი სახელი** ჰქვია ისეთ სიტყვას, რომელიც აღნიშნავს საგნის რაოდენობას, რიგს ან ნაწილს მთელთან შედარებით (Rekhiashvili, 2001).
- **რიცხვითი სახელი** ეწოდება მეტყველების ნაწილს, რომელიც აღნიშნავს საგნის რაოდენობას, რიგს ან ნაწილს მთელთან შეფარდებით (Miqiashvili, 2001).
- **რიცხვითი სახელი** ჰქვია ისეთ სიტყვას, რომელიც აღნიშნავს საგნის რაოდენობას, რიგს ან ნაწილს მთელთან მიმართებით (Maglakelidze, Miqadze, 1996).
- **რიცხვითი სახელი** ჰქვია სიტყვას, რომელიც აღნიშნავს საგნის რაოდენობას, რიგს ან ნაწილს მთელთან შეფარდებით (Feiqrishvili, 2010).

ანალოგიურ განსაზღვრებს იძლევა გრამატიკის სხვა წყაროებიც.

როგორც ჩანს, გარდა იმისა, რომ რიცხვით სახელს მეტყველების ნაწილად აცხადებენ, რაც არასწორია, განსაზღვრათა უმრავლესობაში – „სიტყვა აღნიშნავს“, სხვაგან – „სიტყვა განსაზღვრავს ან გამობატავს“. ეს ერთი და იგივე არ არის. გარდა ამისა, რატომღაც ავტორები სიტყვებს: „შედარებით“, „შეფარდებით“ და „მიმართებით“ ერთნაირ მნიშვნელობას ანიჭებენ. ეს სწორი არ არის. სინამდვილეში „შედარება“, „შეფარდება“ და „მიმართება“ სრულიად სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვებია. ისინი

ტერმინებია და სრულიად სხვადასხვა ცნებებს აღნიშნავენ. მათი სინონიმებად გამოყენება უხეში შეცდომაა. გამოთქმებიდან: „ნაწილი მთელთან შედარებით“, „ნაწილი მთელთან შეფარდებით“, „ნაწილი მთელთან მიმართებით“ – არც ერთი არ არის სწორი, არც ერთი მათგანი არ არის ქართული. მათში ავტორები, ალბათ, „მთელის ნაწილს“ გულისხმობენ.

ყოველ შემთხვევაში, რიცხვითი სახელის ყველა განსაზღვრაში ლაპარაკია საგნის რაოდენობაზე, საგნის რიგზე და საგნის ნაწილზე; ვიმეორებ, – საგნის რაოდენობაზე და არა საგნების რაოდენობაზე (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის გარდა). ეს არსებითია, ძალზე მნიშვნელოვანი. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში პირდაპირაა ნათქვამი, რომ რაოდენობა მიიღება თვლის შედეგად. სხვაგან, როგორც ეტყობა, ალბათ, ასეთი აზრია გატარებული: „რაოდენობა, რომელიც ახლავს საგანს“, „საგნის კუთვნილი რაოდენობა“. ამგვარად, რიცხვითი სახელი, დღეს გრამატიკაში მიღებული განსაზღვრის თანახმად, არ არის რიცხვის აღმნიშვნელი სიტყვა. გრამატიკაში რიცხვითი სახელები საგნებთანაა დაკავშირებული და არა რიცხვებთან, თუმცა, რიცხვითი სახელები კი ჰქვია. გრამატიკაში რიცხვითი სახელი ახლავს არსებით სახელს: ორი მეგობარი, სამი მეგელი, სამასი არაგველი და სხვ. აქ სახელდებულ რიცხვთანაც კი არა გვაქვს საქმე. სახელდებულ რიცხვში რიცხვს ახლავს სახელდება: 3 სმ, 5 კმ, 7 დღე-ღამე და სხვ. ამ შემთხვევაში რიცხვია მთავარი, მას ახლავს სახელდება; გრამატიკაში კი საგანია მთავარი, მას ახლავს რიცხვითი სახელი. ამასთან, ერთიცაა აღსანიშნავი: ლეო კვაჭაძე რიცხვით სახელთა ბრუნებისას იხილავს, აგრეთვე, „დამოუკიდებელ რიცხვით სახელს“ (Kvachadze, 1993: 176). ეს მაშინ, როცა გრამატიკაში მიღებულ ტრადიციულ განსაზღვრაში დამოუკიდებელი რიცხვითი სახელის ადგილი არ არის: იგი ხომ არც „საგნის რაოდენობას“ აღნიშნავს, არც „რიგს“ და არც „ნაწილს მთელთან შედარებით“. თუმცა, დამოუკიდებელი რიცხვითი სახელი, ვიცით, რომ არსებობს.

გავერკვეთ უფრო დეტალურად, რატომ ხდება ასე?

რაკი რიცხვით სახელში საგნის რაოდენობაზეა ლაპარაკი, ამიტომ, ბუნებრივია, მთავარი მნიშვნელობა აქვს საგნის ბუნებას, მისი არსებობის პირობებს. მაგრამ, სანამ საგნის შესახებ ვისაუბრებთ, დავახასიათოთ არსებითი სახელი, რადგანაც იგი საგნის სახელია.

გვაქვს არსებითი სახელის სხვადასხვა განსაზღვრა:

- **არსებითი სახელი** – სუბსტანტივი, მეტყველების ნაწილი; დამოუკიდებელი მნიშვნელობის მქონე სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს საგანს (Qartuli ena, 2008).
- **არსებითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგანს ან მოვლენას; უპასუხებს კითხვებზე ვინ? რა? (Qartuli enis ganmartebiti leqsikoni, 1955: 954).
- **არსებითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, რომელიც ობიექტურ საგნობრივ სინამდვილეს ასახავს (Gogolashvili, 2011).
- **არსებითი სახელი** – სიტყვა, რომელსაც საგნობრივი წარმოდგენა ახლავს (Shanidze, 1973).

- **არსებითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგანს (Kvachadze, 1993).
- **არსებითი სახელი** – მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგანს. მისი ძირითადი ნიშანი საგნობრიობის გამოხატვაა (Miq-iashvili, 2001).

სხვა განსაზღვრებიც არსებობს, მაგრამ ისინი ანალოგიურია. აღსანიშნავია, რომ თითქმის ყველა ავტორი არსებით სახელს მეტყველების ნაწილს უწოდებს, რაც, რა თქმა უნდა, არასწორია.

როგორც ჩანს, არსებითი სახელის განსაზღვრები, რომლებიც მოცემულია გრამატიკულ ნაშრომებში, მიახლოებით ერთნაირია და ყოველ მათგანში მკაცრადაა ფიქსირებული, რომ ეს სიტყვა „აღნიშნავს საგანს“. ეს ყოველივე სწორია, მაგრამ დავფიქრდეთ, ხომ არ ვიმყოფებით დესიგნატ-დენოტატობის ტყვეობაში? ხომ არ არის უმჯობესი, მეტი თავისუფლება მივანიჭოთ საკუთარ მეტყველებას? ჩვენ ხომ არ ვამბობთ, რომ, მაგალითად, სიტყვა **შოთა** აღნიშნავს ვეფხისტყაოსნის ავტორს? ჩვენ ვამბობთ, რომ **შოთა** სახელად ჰქვია ვეფხისტყაოსნის ავტორს. ნაცვლად წინადადებისა: სიტყვა **მთვარე** აღნიშნავს ერთ-ერთ კოსმოსურ სხეულს, თუ ვიტყვით: სიტყვა **მთვარე** სახელად ჰქვია ერთ-ერთ კოსმოსურ სხეულს, ამით ჩვენი მეტყველება უფრო გაიმართება, გაქართულდება. მაშასადამე, უმჯობესი ასეა: **არსებითი სახელი** ისეთი სიტყვაა, რომელიც სახელად ჰქვია საგანს. მართლაც, იგი ხომ სახელია, – ხან საკუთარი, ხან საზოგადო. ე. ი. საქმე გვაქვს საგნის სახელთან.

მაგრამ აქ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, აუცილებლად გასარკვევია თვით საგნის რაობა: რა არის საგანი და სად არსებობს იგი?

საგნის არსის შესახებ ენათმეცნიერებაში ასეთი მონაცემები გვაქვს:

- **საგანი** – 1. კონკრეტული მატერიალური მოვლენა, რომელსაც გრძნობის ორგანოებით აღვიქვამთ, რაც ცალკე, სუბსტანციის სახით არსებობს და გარკვეულ თვისებათა მქონეა, – ნივთი. 2. რის შესახებაც ვაზროვნებთ ან რის მიმართაც რაიმე მოქმედებას ვანარმოებთ; რასაც მსჯელობა, საუბარი ეხება, – ობიექტი, საკითხი (Kartuli enis ganmartebiti leqsikoni).
- გრამატიკული ნიშნების მიხედვით **საგნად** ითვლება ყველაფერი (მატერიალური საგნები თუ არამატერიალური, განყენებული საგანცნებები და მოვლენები), რასაც დაესმის კითხვა ვინ? და რა? (ადამიანი, დედამინა, სამშობლო, თავისუფლება) (Qartuli ena, 2008).
- გრამატიკაში **საგანი** ჰქვია ყველაფერს, რასაც დაესმის კითხვა ვინ? ან რა? – (Shanidze, 1973; Kvachadze, 1993).

არის სხვა განსაზღვრებიც, და ისინი იმავე შინაარსობრივ ჩარჩოებშია მომწყვდეული.

თუ ჩავატარებთ ამ განსაზღვრების ანალიზს, მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ საჭიროა და აუცილებელი, გამოვარკვიოთ, განვსაზღვროთ ჩვენი ცნობიერების უნივერსუმი, რადგან საგანი ამ უნივერსუმში რე-

ალურად არსებობს ყველგან, მის მიღმა ირეალობაა.

ეს უნივერსუმია: **გარესამყარო, მხატვრულ-ლიტერატურული სახეები, რელიგიურ-მითოლოგიური წარმოდგენები, აბსტრაქცია.** ე. ი. საგნის კერძო შემთხვევაა ნივთი, მოვლენა, პროცესი, მათი თვისებები, ნებისმიერი ფენომენი და ნებისმიერი ნოუმენი. მაშასადამე,

საგანი არის ყველაფერი, რასაც დაესმის კითხვა: **ვინ? ან რა?** და, რაც რეალურად არსებობს:

- ან გარესამყაროში,
- ან მხატვრულ-ლიტერატურულ სახეებში,
- ან რელიგიურ-მითოლოგიურ წარმოდგენებში,
- ან აბსტრაქციაში.

ამის შემდეგ თამამად შეიძლება შემოვიღოთ ასეთი განსაზღვრა:

არსებითი სახელი ეწოდება არსებით სახელთა კლასის (მეტყველების ნაწილის) ნებისმიერ წარმომადგენელ სიტყვას ან სიტყვათა ერთობლიობას, რომელიც სახელად ჰქვია ერთ ცნებაში გაერთიანებულ საგანთა კლასს ან ერთეულად საგანს.

თუ ეს სიტყვა სახელად ჰქვია ერთ ცნებაში გაერთიანებულ საგანთა კლასს, მაშინ იგი **საზოგადო** არსებითი სახელია, თუკი სახელად ჰქვია ერთეულად საგანს, მაშინ იგი **საკუთარი** არსებითი სახელია.

განსაზღვრაში „სიტყვათა ერთობლიობა“ იმიტომ ვახსენე, რომ, მაგალითად, „ახალი ზელანდია“ ერთიანადაა საკუთარი არსებითი სახელი, ერთი სახელი, „ახალი“ ამ შემთხვევაში ზედსართავი სახელი არ არის, ეს ზელანდია დიდი ხანია, ახალი არაა. მისი სიახლე ისტორიის კუთვნილებაა. ამიტომ სიტყვას „ახალი“ თავისი ზედსართავული მნიშვნელობა და ხასიათი დაკარგული აქვს.

აქ ნიშანდობლივია, გავიხსენოთ სახელის განმარტება, რომელსაც იძლევა ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი: **სახელი** – სიტყვა, რომელიც აღნიშნავს ვისმე ან რასმე; რაც **ჰქვია**, რასაც უწოდებენ (ხაზგასმა ჩემია – ჯ. ჯ.) ვისმე ან რასმე, – სახელწოდება (Qartuli enis ganmartebiti leqsikoni, 1960: 953).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, **საგანი** არის ყველაფერი, რასაც დაესმის კითხვა: **ვინ? ან რა?** და, რაც რეალურად არსებობს: **ან გარესამყაროში, ან მხატვრულ-ლიტერატურულ სახეებში, ან რელიგიურ-მითოლოგიურ წარმოდგენებში, ან აბსტრაქციაში.** ეს – მივიღოთ ასე!

თუ დავაკვირდებით, გრამატიკაში რიცხვით სახელთან კავშირში განხილული საგანი არსებობს ძირითადად მხატვრულ-ლიტერატურულ სახეებში, ასევე, ან გარესამყაროში, ან რელიგიურ-მითოლოგიურ წარმოდგენებში, მაგრამ – არა აბსტრაქციაში. ეს განპირობებულია იმით, რომ ენათმეცნიერება თავის დროზე ჩაისახა ფილოლოგიის წიაღში, იმ ფილოლოგიისა, რომელიც წერილობით ძეგლებს სწავლობდა ენის, სტილის, ისტორიული და ეთნიკური კუთვნილების თვალსაზრისით. საზოგადოდ სინამდვილეში გასათვალისწინებელია, რომ დღეს ქართული ენა არის:

- სახელმწიფო ენა,
- სამწერლობო ენა,
- სამეცნიერო ენა,
- სარელიგიო ენა.

გამოდის, რომ გრამატიკაში მიღებული რიცხვითი სახელის ცნება ემსახურება მხოლოდ ქართულ ენას, როგორც სამწერლობოს, რადგანაც მხოლოდ სამწერლობო ენაშია რიცხვითი სახელი არსებითი სახელის თანმხლები. რა ვუყვით იმ შემთხვევას, რომ მეცნიერებაში რიცხვი არსებობს როგორც სრულიად დამოუკიდებელი აბსტრაქტული ცნება, იგი არ „აღნიშნავს“ საგანს, იგი თვითონაა საგანი, ნოუმენური საგანი. მას ქართულ ენაში სახელი არა სჭირდება? ამასთან, ეს აბსტრაქტული რიცხვი არსებობს არა მხოლოდ მეცნიერებაში, არამედ იგი არსებობს ყველგან, ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაშიც.

ალბათ, დრო მოვიდა, დავდგეთ სწორ გზაზე. ქართული ენის გრამატიკა უნდა ემსახუროდეს ქართული ენის მთელ სიდიადეს, ერთიანად, მის ყველა გზას:

- სახელმწიფო-პოლიტიკურს,
- სამწერლობოს,
- სამეცნიეროს,
- სარელიგიოს,
- საურთიერთობოს.

და არა მხოლოდ სალიტერატურო ენას.

თუმცა, საკითხის განვითარებას მივყვეთ თანდათანობით.

საგნების გადათვლისას ჩვენ არა მხოლოდ ვგებულობთ საგანთა რაოდენობას, არამედ ამ საგნებს ვალაგებთ კიდევ გარკვეული მიმდევრობით, რიგით. ამიტომ ნატურალური რიცხვი წარმოადგენს არა მარტო პასუხს კითხვაზე „რამდენი?“, არამედ პასუხსაც კითხვაზე „რიგით რომელი?“ სხვა სიტყვებით, ნატურალურ რიცხვებს **ორსახოვანი ბუნება** გააჩნია, ორი როლი აკისრია. ისინი წარმოადგენენ როგორც **რაოდენობით** რიცხვებს, ისე **რიგობით** რიცხვებს. ეს როგორც მათემატიკაში, ცხოვრებაშიც ასეა და, ყოველივე ამის საფუძველზე, ქართულ ენაში გვაქვს **რაოდენობითი** და **რიგობითი** რიცხვითი სახელები.

საგანთა გადათვლის დროს, ნებისით თუ უნებლიედ, ჩვენ საგნებს ვალაგებთ გარკვეული რიგით და თითოეულ მათგანს შევუსაბამებთ ნატურალურ რიცხვებს მიმდევრობით, ერთიდან დაწყებული. წარმოვთქვამთ რიცხვით სახელებს: ერთი, ორი, სამი და ა. შ. თითოეული დასახელებული რიცხვი, როგორც უკვე ვთქვით, რაოდენობითიც არის და რიგობითიც. ამიტომ თვლის დროს იგივე უფლებით შეგვიძლია დავასახელოთ რიცხვითი სახელები: პირველი, მეორე, მესამე და ა. შ. საგანთა რაოდენობის გასაგებად ბოლოს დასახელებული როგობითი რიცხვითი სახელი უნდა გადავიყვანოთ რაოდენობითის ფორმაში.

აქვე აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც, რომელიც, ზოგადობის დაურღვევლად, მაგალითზე შეიძლება ვაჩვენოთ. მაგალითად, სტუდენტმა გამოცდაზე აიღო ბილეთი. გამომცდელი ეკითხება: „რომელი ნომერია?“

სტუდენტისაგან იგი მოელის პასუხს: „მეხუთე“. ეს სწორი არ არის. თუ გამომცდელმა ჰკითხა, რომელი ბილეთიაო, სტუდენტმა უნდა უპასუხოს: „მეხუთე“. მაგრამ, თუ გამომცდელის კითხვა იქნება: „რომელი ნომერია?“, პასუხი უნდა იყოს: „ხუთი“. ეს იმიტომ, რომ დათვლილი და გადანომრილია ბილეთები და არა ნომრები: ბილეთი **მეხუთეა** იმიტომ, რომ მისი ნომერი არის **ხუთი**, მას გადანომვრისას მიენიჭა რიცხვი **ხუთი**.

რაც შეეხება **ნილობით** რიცხვით სახელს, თუმცა სიტყვა **ნილობითი** კარგადაა შერჩეული, მაგრამ ეს რიცხვითი სახელი შეესაბამება მხოლოდ ნილადის მნიშვნელს. ნილადში მნიშვნელი **აღნიშნავს**, თუ რამდენ ნაწილადაა დაყოფილი მთელი, ხოლო მრიცხველი **აღრიცხავს**, თუ რამდენი ასეთი ნაწილია აღებული. უმრიცხველო ნილადი ნილადი არ არის, ე. ი. რიცხვიც არ არის. მაშასადამე, მაგალითად, სიტყვები: „მეოთხედი“, „მეათედი“ და მისთანები ნილადს არ აღნიშნავს და, ამდენად, ეს სიტყვები არაა რიცხვების აღმნიშვნელი. თუმცა, ასეთი სიტყვები აზრს მოკლებულიც არ არის. ისინი აღნიშნავენ ნაწილს, ნაწილს საგნისას, მაგრამ საგნის ნაწილი ისევ საგანია, ახალი საგანი და არა რიცხვი. ისე, რომ, სიტყვები: „მეორედი“, „მეხუთედი“, „ორმოცდამეერთედი“ და სხვა ასეთები – რიცხვით სახელებს არ წარმოადგენენ. მათ კითხვად უნდა დაესვას არა „მერამდენედი?“, არამედ „რა ნაწილი?“. ნილადს დაესმის კითხვა „რამდენი?“ და არა „რამდენი მერამდენედი?“ ასეთ კითხვას არავინ არ სვამს, იგი ხელოვნურადაა შექმნილი. დიახ, ხელოვნურადაა შექმნილი კითხვა „მერამდენედი“ **მე-ედი** მანარმოებლით. თუ ასეთ მიდგომას სხვაგანაც განვახორციელებთ, მაშინ ზუსტად ასევე:

- **ორფა, სამფა, ...** (ხელოვნური კითხვა „რამდენფა?“)
- **ორეული, სამეული, ...** (ხელოვნური კითხვა „რამდენეული?“)
- **მეორეული, მესამეული, ...** (ხელოვნური კითხვა „მერამდენეული?“)
- **მეორადი, მესამადი, ...** (ხელოვნური კითხვა „მერამდენადი?“)
- **მეორედ, მესამედ, ...** (ხელოვნური კითხვა „მერამდენედ?“)
- **მეორეჯერ, მესამეჯერ, ...** (ხელოვნური კითხვა „მერამდენეჯერ?“)
- **ორჯერადი, სამჯერადი, ...** (ხელოვნური კითხვა „რამდენჯერადი?“)

და სხვა მრავალი შეგვიძლია ჩავთვალოთ რიცხვით სახელებად (ეს ხომ აბსურდი იქნება!).

არავინ არ იტყვის, რომ **მეოთხედი** რიცხვითი სახელია წინადადებაში: „პირველ მეოთხედში თემურს არც ერთი ოთხი არ მიუღია“, რადგანაც არ იკადრებს დასვას აბსურდული კითხვა: „**მერამდენედში?**“, თუმცა, ასეთი კითხვა სრულიად შეესაბამება რიცხვითი სახელის დღეისათვის მიღებულ განსაზღვრას. ამ შემთხვევაში „მეოთხედი“ დროის მონაკვეთია, და არა რიცხვი: სულ ახლახან სასწავლო წელი მეოთხედებად იყოფოდა.

ვთქვათ, მაგალითად, ვაშლი დაჭრილია სამ ტოლ ნაწილად. ვაშლის თითოეულ ნაწილს დაესმის კითხვა: **რა ნაწილი?** ან, თუ გნებავთ, დავსვათ ხელოვნურად შექმნილი კითხვა: **მერამდენედი?** ეს კითხვები დაესმის ვაშლის ნაწილს, საგანს, და არა რიცხვს; ამ რიცხვს დაესმის კითხვა: **რამდენი?**

გარდა ამისა, წილადს შეიძლება ჰქონდეს სხვადასხვა ასპექტი: იგი შეიძლება იყოს მთელის ნაწილი, ან ერთობლიობის ნაწილი, ან პოზიცია რიცხვით ლერძზე, ან შეფარდება, ან გაყოფის შედეგი და სხვ. ვერც ერთ მათგანს ვერ ახასიათებს რიცხვითი სახელის ტრადიციულად მიღებული დეფინიცია. „ნაწილი მთელთან შედარებით“ საგნის ნაწილია და არა რიცხვი.

მაშასადამე, ტრადიციულად მიღებული წილობითი რიცხვითი სახელები სინამდვილეში რიცხვითი სახელები არ არის. საგულისხმოა, რომ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი რიცხვითი სახელის განმარტებისას წილობით რიცხვით სახელს არც ახსენებს (Kartuli enis ganmartebiti leqsikoni, 1960: 441).

მივიღეთ, რომ რიცხვითი სახელები ორი სახისაა: **რაოდენობითი** (ერთი, ორი, სამი, ...) და **რიგობითი** (პირველი, მეორე, მესამე, ...). ამასთან, რაოდენობითი ერთიანდება, აგრეთვე, განუსაზღვრელი რიცხვითი სახელებიც: **ბევრი, მრავალი, უამრავი, ურიცხვი, ცოტა** და სხვ., თუმცა, აქვეა ზოგიერთი განსაზღვრულიც: **ერთადერთი, არც ერთი** და სხვ.

საინტერესო საკითხი დგება. ნატურალური რიცხვების რაოდენობითი და რიგობითი ბუნება ადამიანმა თავისი პირველყოფილობის პერიოდშიც იცოდა. მას შემდეგ გაფართოვდა რიცხვის ცნება. შემოვიდა **ნული, უარყოფითი რიცხვები**, ჩამოყალიბდა **მთელი, რაციონალური** და **ნამდვილი** რიცხვების ცნებები. გაფართოვდა რაოდენობის ცნება: ნებისმიერი რიცხვი გამოხატავს რაოდენობას, როგორც თვლის, ისე გაზომვის შედეგად მიღებულს, და მას დაესმის კითხვა: **რამდენი?** ცხადზე უცხადესია: ოდესღაც იყო პერიოდი, როცა ქართულ ენას ავითარებდა ხალხი და მწერლობა, მაგრამ დღეს ხალხსა და მწერლობასთან ერთად ქართულ ენას მეცნიერება ავითარებს, ყველა ქართული მეცნიერება, მისი ნებისმიერი დარგი, და მეცნიერებას დღეს, ამ მიმართებით, უპირველესი ადგილი უკავია. ყველა მეცნიერება ამეტყველებულია ქართულ ენაზე და ამ მეტყველებაში უზადობისა და სინმინდის დაცვა ნებისმიერი მეცნიერების ღვთაებრივი მოვალეობაა. რანაირად იქნება, მათემატიკაში **ნული** რიცხვი იყოს და ქართულ ენაში „**ნული**“ რიცხვითი სახელი არ იყოს. **პარადოქსია!** ან კიდევ, თუ მათემატიკაში საგანთა რაიმე რიგს ნულიდან იწყებენ, მაშინ ამ რიგის პირველ ელემენტს **ნულოვანს** უწოდებენ. ჩვენს ცხოვრებაშიც არსებობდა ერთ დროს დაწყებითი სკოლის ნულოვანი კლასი, მაგრამ რიცხვით სახელთა სიმრავლეს მაინც არ შემატებია რიგობითი რიცხვითი სახელი „**ნულოვანი**“, თუმცა, ეს სიტყვა ქართულ ენაში დღესაც არსებობს. **ესეც პარადოქსია!**

გავარჩიოთ ორი წინადადება. უფრო სწორად, მივმართოთ ამ წინადადებათა გარჩევის ზოგიერთ მომენტს:

- ირაკლიმ ამოილი კვადრატული ფესვი ორიდან.
- ირაკლიმ მიიღო კვადრატული ფესვი ორიდან.

პირველი წინადადების გარჩევისას ვამბობთ: **ამოილო ვინ?** – ირაკლიმ. ირაკლიმ **რა ქნა?** – ამოილო. ამოილო **რა?** – ფესვი. ფესვი **როგორი?** – კვადრატული. ამოილო **საიდან?** – ორიდან. მაშასადამე, გვაქვს: **ირაკ-**

ლიმ – ქვემდებარე, **ამოილო** – შემასმენელი, **ფესვი** – პირდაპირი დამატება, **კვადრატული** – განსაზღვრება, **ორიდან** – ადგილის გარემოება ამასთან: **ირაკლიმ** – არსებითი სახელი, **ამოილო** – ზმნა, **კვადრატული** – ზედსართავი სახელი, **ფესვი** – არსებითი სახელი, **ორიდან** – რიცხვითი სახელი.

როგორც აშკარად ჩანს, მეორე წინადადება ჰგავს პირველს. მისი გარჩევა რომ მოვიხდომოდ, წინადადების გარჩევის დღევანდელი ნორმები გვიბიძგებს იქითკენ, რომ ვთქვათ: **მიილო ვინ?** – ირაკლიმ. **ირაკლიმ რა ქნა?** – მიილო. **მიილო რა?** – ფესვი. **ფესვი როგორი?** – კვადრატული. **მიილო საიდან?** – ორიდან.

პირველი წინადადების გარჩევა სწორია, მეორისა კი – სრული აბსურდია.

მეორეში უნდა იყოს: **მიილო ვინ?** – **ირაკლიმ**. **ირაკლიმ რა ქნა?** – **მიილო**. **მიილო რა?** – **კვადრატული ფესვი ორიდან**. კითხვაში **რა?** იგულისხმება „რა რიცხვი?“ ან „რამდენი?“.

ერთ ანალოგიას მოვუხმოდ. აბსურდი იქნება დასმა კითხვისა „როგორი ათონი?“ – ახალი ათონის მიმართ, რადგანაც „ახალი ათონი“ ერთადაა ერთი საკუთარი (გეოგრაფიული) სახელი. ამ კითხვის დასმა ისეთივე აბსურდია, როგორც დასმა კითხვისა „როგორქალაქი?“ – ახალქალაქის მიმართ. ან კიდევ, არავის არ უკითხავს „როგორი კახიო“ პატარა კახის (მეფე ერეკლეს) მიმართ. მაგრამ შეიძლება იკითხო „როგორი კახიო“, თუ ეზოში თამაშობს პატარა ბიჭი, რომელსაც კახი ჰქვია. პირველ შემთხვევაში სიტყვა „პატარა“ საკუთარი არსებითი სახელის ერთი ნაწილია, მეორე შემთხვევაში სიტყვა „პატარა“ ზედსართავი სახელია. ასევე, **„კვადრატული ფესვი ორიდან“** ერთი რიცხვითი სახელია, რომელიც სახელად ჰქვია რიცხვს $\sqrt{2}$. $\sqrt{2}$ ერთი გარკვეული რიცხვია. მას რიცხვით ღერძზე შეესაბამება ერთი წერტილი, ზუსტად ისევე, როგორც 2-ს ან 7-ს და სახელად ჰქვია **„კვადრატული ფესვი ორიდან“**. ეს შედგენილი ტერმინია და მისი დანაწევრება არც გრამატიკაში შეიძლება.

-7, აგრეთვე, არის რიცხვი, სრულიად გარკვეული რიცხვი. მის მიმართ აზრს მოკლებულია, დაისვას კითხვა: „როგორი შვიდი?“ ამ რიცხვის სახელია **„მინუს შვიდი“** და ეს შედგენილი ტერმინი რიცხვითი სახელია, რაოდენობითი რიცხვითი სახელი, რომელსაც დაესმის კითხვა: **რამდენი?**

ვთქვათ, მოცემულია რიცხვი $\frac{5}{8}$; მისი შესაბამისი რიცხვითი სახელია **„ხუთი მერვედი“**. აღსანიშნავია, რომ „ხუთი მერვედი“ ერთი რიცხვითი სახელია და არა ორი, როგორც ეს გრამატიკაშია მიღებული,

რადგანაც $\frac{5}{8}$ ერთი რიცხვია და არა ორი. სწორედ ამიტომ დაესმის ერთადერთი კითხვა: **რამდენი?** ერთი რიცხვითი სახელია განუსაზღვრელი ოდენობის მაჩვენებელი **„ერთი მაინც“**, ასევე, **„არც ერთი“**, რადგან

დაესმის კითხვა „რამდენი?“ და არა „რამდენი მაინც?“ და სხვ.

რიცხვით სახელთა განსაზღვრები მხოლოდ ასეთი შეიძლება იყოს:

განსაზღვრა 1. რიცხვითი სახელი ეწოდება სიტყვას ან სიტყვათა ერთობლიობას, რომელიც სახელად ჰქვია რიცხვს და პასუხობს კითხვაზე: **რამდენი? ან რიგით რომელი?**

განსაზღვრა 2. რაოდენობითი რიცხვითი სახელი ეწოდება ისეთ რიცხვით სახელს, რომელიც აღნიშნავს რაოდენობას და პასუხობს კითხვაზე: **რამდენი?**

განსაზღვრა 3. რიგობითი რიცხვითი სახელი ეწოდება ისეთ რიცხვით სახელს, რომელიც აღნიშნავს რიგს და პასუხობს კითხვაზე: **რიგით რომელი?**

თავის მხრივ, რაოდენობითი რიცხვითი სახელები იყოფა ორ ჯგუფად: **ნატურალური** (ე. ი. ბუნებრივი) **რიცხვითი სახელები** და **არანატურალური** (არაბუნებრივი) **რიცხვითი სახელები**.

რიცხვით სახელთა დიქტომიური კლასიფიკაცია ასეთია (ნახ. 1):

ნახ. 1

რიგობით რიცხვით სახელებს უნდა დაემატოს „ნულოვანი“, და ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სიტყვა „მეერთე“ ქართულ ენაში არ გამოიყენება,

იგი არ არის რიცხვითი სახელი, რადგანაც ენიდან გამოდევნა სიტყვამ „პირველი“. ეს სიტყვა იხმარება მხოლოდ რთულ სახელებში. მაგალითად, „ასმეერთე“, თუმცა, გვაქვს „ასპირველიც“ (იშვიათად). რიგობით რიცხვით სახელებს წარმოადგენს მხოლოდ მთელი არაუარყოფითი რიცხვების აღმნიშვნელი სიტყვები: ნულოვანი, პირველი, მეორე, მესამე, ...; ჩვეულებრივ, თვლა „პირველი“-დან იწყება, მაგრამ გადანომვრა შეიძლება ზოგჯერ „ნულოვანი“-დანაც დაიწყოს.

ტრადიციულად მიღებული განსაზღვრის თანახმად რიცხვით სახელებში იგულისხმება მხოლოდ ნატურალური რიცხვები, მიღებული თვლის შედეგად. მაგრამ გაზომვის შედეგად მიღებული რიცხვებიც ხომ საგანთა რაოდენობას აღნიშნავს? თვლის შედეგად მხოლოდ ნატურალური რიცხვები მიიღება, გაზომვის შედეგად კი მიიღება ნატურალურიც, ნულიც, რაციონალურიც, ...; მათ რა ვუყოთ? სახელები არ დავარქვათ? ისინიც ხომ საგანთა რაოდენობებს წარმოადგენენ? განა საზომი ერთეულები, როგორიცაა: სანტიმეტრები, მილიმეტრები, ... საგნები არ არის? ნებისმიერ სახელდებულ რიცხვს სახელდებად საგნები გააჩნია: 5 ვაშლი და 5 სმ ორივე სახელდებულია.

ენათმეცნიერებაში ისეთი აზრიც არსებობს, რომ სხვადასხვაა „მათემატიკური რიცხვი“ და „გრამატიკული რიცხვი“. ასეთი აზრი უაზროა და უსაფუძვლო, რადგანაც არ არსებობს ასეთი ცნებები. რიცხვი არც მათემატიკურია და არც გრამატიკული. იგი უპირველესთაგან ერთერთი უზენაესი აბსტრაქტული ცნებაა, უზოგადესი და ზოგადკაცობრიული. რიცხვი რასაც მათემატიკოსისთვის ნიშნავს, იმასვე ნიშნავს ენათმეცნიერისთვის, ისტორიკოსისთვის, ზეინკლისთვის, გლეხისათვის, აბსოლუტურად ყველასთვის. გრამატიკული რიცხვია „მხოლოდობითი“ და „მრავლობითი“, ეს კი სულ სხვა საკითხია.

მიხეილ რეხვიაშვილის მიდგომა რიცხვის ცნებისადმი კი, რბილად რომ ვთქვათ, პარადოქსულია. იგი წერს: „ჩვენ ვიცნობთ არაბულ და რომაულ რიცხვებს. რომაული რიცხვებია: IVXLCDM. ინდურ-არაბული რიცხვებია: 1234567890“ (Rekhviashvili, 2001: 95) და შემდეგ საუბრობს ამ „რიცხვებზე“. ავტორი ერთმანეთში ურევს რიცხვისა და ციფრის ცნებებს.

რიცხვი არც არაბულია, არც ინდური და არც რომაული. ვიმეორებ, რომ იგი უზენაესი აბსტრაქტული ცნებაა, ზოგადკაცობრიული კულტურის ნაწილი და სასურველია, რომ ამ ცნებაში ერკვეოდეს ყველა.

რიცხვითი სახელები საკუთარი სახელებია. როგორც ვიცით, საკუთარ სახელთა ჯგუფებია: ტოპონიმები, ანთროპონიმები, თეონიმები, ეთნონიმები, ზოონიმები, კოსმონიმები, ფსევდონიმები, კრიპტონიმები, ეპონიმები, ოიკონიმები, ჰიდრონიმები, ორონიმები, ურბანონიმები, გოდონიმები, აგორონიმები და სხვა მრავალი. მათ უნდა დაემატოს რაოდენობითი რიცხვითი სახელები. ეს უკანასკნელი საკუთარი სახელებია მთლიანად, გარდა განუსაზღვრელისა, როგორიცაა: ბევრი, ცოტა და

მისთანები. ავიღოთ მაგალითად, რიცხვი $23 \frac{5}{9}$. მას ჰქვია „ოცდასამი
182

მთელი ხუთი მეცხრედი“. ეს შედგენილი ტერმინი მისი სახელია, საკუთარი სახელი. ეს სახელი მხოლოდ ამ რიცხვს ჰქვია, სხვას – არც ერთს. ეს რიცხვი კი ერთადერთია, ასეთი რიცხვი სხვა არ არსებობს. სირთულე იმითაა გამოწვეული, რომ ჩვენ ყველა რიცხვის აღმნიშვნელი ციფრი არა გვაქვს, და არც შეიძლება გვექონდეს. ბუნებრივია, არც თითოსიტყვიანი რიცხვითი სახელები გვექნება ყველა რიცხვისათვის. ერთი საკუთარი სახელია, მაგალითად, „ჟორჟ ლუი ლეკლერკ ბიუფონი“ და არა ოთხი, ან კიდევ, „კარლ თეოდორ ვილჰელმ ვეიერშტრასი“. ერთი სრული საკუთარი სახელია: „პაბლო დიეგო ხოსე ფრანცისკო დე პაულა ხუან ნეპომუსენო მარია დე ლოს რემედოს სიპრიანო დე ლა სანტისიმა ტრინიდად მარტირ პატრისიო კრისტო რუის ი პიკასო“. მან ეს სრული სახელი ნათლობისას მიიღო.

საკუთარ სახელში „შავი ზღვა“ შავი არ არის ზედსართავი სახელი, „შავი ზღვა“ ერთიანად არის ერთი არსებითი სახელი. ასევეა რიცხვით სახელებშიც.

რიცხვები, რომლებიც რიცხვითი სახელებით აღინიშნებიან, აბსტრაქციაში რეალურად არსებობენ. ამ გაგებით ისინიც „არსებითია“. ამიტომ სიტყვა „რიცხვი“ არსებითი სახელია, დაესმის კითხვა „რა?“ და ამ სიტყვით გამოხატული ცნების ყველა წარმომადგენელს თავისი საკუთარი რიცხვითი სახელი გააჩნია, დაესმით კითხვა „რამდენი?“.

გრამატიკში, სამწუხაროდ, რიცხვი უშუალოდ საგანთანაა არა მარტო დაკავშირებული, არამედ მასთან გაიგივებულიც კი. ეს – უხეში შეცდომაა!

მართალია, რიცხვის ცნებას სწავლობს მათემატიკა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ რიცხვი მათემატიკის კუთვნილებაა. რიცხვი ადამიანის ცნობიერების მიერ შექმნილი უზენაესი ზოგადკაცობრიული ცნებაა. რიცხვი არის განყენებული და არის სახელდებული. განყენებული რიცხვის ცნება გამოიყენება ყველგან, ხოლო სახელდებული რიცხვის ცნების გამოყენება სხვადასხვა სფეროში – თავისებურია: მათემატიკაში რიცხვს ახლავს სახელდება (ე. ი. რიცხვს ახლავს საგანი), გრამატიკაში კი არსებით სახელს ახლავს რიცხვითი სახელი (ე. ი. საგანს ახლავს რიცხვი). ეს განპირობებულია მეცნიერებათა თავისებურებით: მათემატიკაში მთავარია რიცხვი, ხოლო გრამატიკაში მთავარია საგანი.

რიცხვებს შორის ისეთი სრულყოფილება და შეთანხმებულობა სუფევს, რომ ამ საოცარ კანონზომიერებებზე დღეები და ღამეები უნდა ვიფიქროთო, – სიმონ სტეინი ამბობდა. იგივე ითქმის რიცხვით სახელებზეც. ადამიანმა დაჭედა ერთი საგანი და „მაგიდა“ უწოდა, შეკერა მეორე საგანი და „ქალამანი“ დაარქვა, პირველისაგან სრულიად დამოუკიდებლად. როგორც ჩანს, არსებითი სახელების წარმოშობაში გარკვეული სტიქიურობაა, მაგრამ ასე არ არის რიცხვით სახელებში, აქ საოცარი კანონზომიერება სუფევს. რიცხვით სახელთა წარმოშობა, თავის არსში, უმკაცრეს კანონზომიერებებს ექვემდებარება, ზოგადკაცობრიული თვლის ჩასახვისა და განვითარების საოცარ კანონზომიერებებს.

რიცხვითი სახელები, როგორც საკუთარი სახელები, სხვა საკუთარ

სახელთაგან განსხვავებით, ითარგმნება სხვადასხვა ენაზე, რადგანაც ისტორიულად ეს საკუთარი სახელები სხვადასხვა ხალხებმა ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად შექმნეს.

შევიჩრდეთ რიცხვით სახელთა მართლწერაზე.

რიცხვით სახელთა მართლწერის წესები, რომლებიც დღეს ქართულ გრამატიკაში საყოველთაოდ მიღებული, დეტალურად აღწერილი აქვს მიხეილ რეხვიაშვილს: „სიტყვებით რაოდენობითი რიცხვითი სახელები იწერება ასამდე ერთი სიტყვით. ერთი, სამი, ორმოცდახუთი, ორმოცდათხუთმეტი, ასი. თუ რიცხვითი სახელი შედგება ასეულის, ერთეულისა და ოცეულისაგან, მაშინ ასი იწერება ცალკე, ერთეულები, ათეულები და ოცეულები ერთად. მაგ. ას ერთი, ას ათი, ას ოცი, ას ოცდაათი, ას სამოცდახუთი და ა. შ. თუ სიტყვაში ათასეული, ასეული, ოცეული, ათეული და ერთეული შედის, მაშინ ათასეული და ასეული იწერება ცალკე, ხოლო ოცეული, ათეული და ერთეული – ერთად. მაგ. ათას ხუთას ოცი, ორი ათას სამას ორმოცდათოთხმეტი, ხუთი ათას შვიდას ოცდაშვიდი და ა. შ. ასევე ითქმის მილიონზე: მილიონ ორას ორმოცდაათი, ორი მილიონ ხუთას ოცდაათი და ა. შ.“ (Rekhviashvili, 2001: 95).

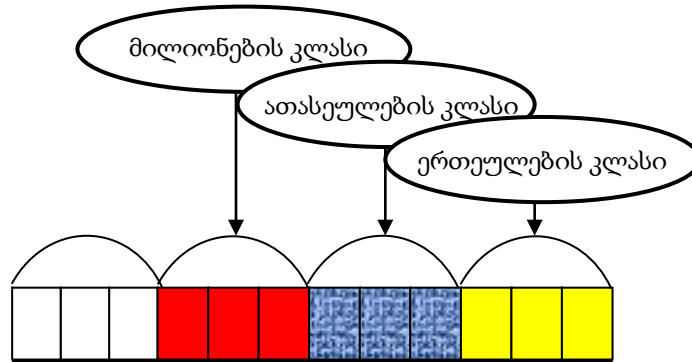
იბადება კითხვა: რა საფუძველი გააჩნია ამ წესებს? რას ემყარება მათი მიღება? რომელი კანონზომიერება უდევს საფუძვლად? – პასუხი ერთია: ამ წესებს არავითარი საფუძველი არ გააჩნია. ეს წესები ხელოვნურადაა შექმნილი და მიღებულია იმიტომ, რომ ვიღაცამ ასე მოისურვა, მეტი არაფერი!

დავფიქრდეთ, ხომ არ აჯობებს, საფუძვლად საყოველთაოდ მიღებული ნუმერაცია დავუდოთ?

ნუმერაცია ეწოდება რიცხვის ჩანერისა და ნაკითხვის წესების ერთობლიობას.

ეს მთელს მსოფლიოში ასეა!

დიახ, ყველაზე უმჯობესი და ოპტიმალური იქნება რიცხვთა ნუმერაციის ცნების გამოყენება. ნუმერაციაში გამოიყოფა სათანრიგო კლასები: ერთეულების, ათასეულების, მილიონების და ა. შ. (ნახ. 2). რიცხვის ჩანერისას არც ერთი კლასი არ ნაწევრდება, რადგანაც თითოეულ კლასში სამი თანრიგია (ერთეულები, ათეულები, ასეულები) და ეს სამი თანრიგი ერთ მთლიანობას წარმოადგენს.

ნახ. 2

მოვიყვანოთ რიცხვის მართლჩანერის მაგალითები:
მხოლოდ ციფრების მეშვეობით:

- 326 583 187;
- 120 102 070.

ნაწილობრივ ციფრებისა და ნაწილობრივ რიცხვითი სახელების მეშვეობით:

- 326 მილიონ 583 ათას 187;
- 120 მილიონ 102 ათას 70.

მხოლოდ რიცხვითი სახელების მეშვეობით:

- სამასოცდაექვსი მილიონ ხუთასოთხმოცდასამი ათას ასოთხმოცდაშვიდი;
- ასოცი მილიონ ასორი ათას სამოცდაათი.

ყოველი სათანრიგო კლასის რიცხვითი სახელები ერთად ინერება, მათ ეწერება შესაბამისი კლასის სახელწოდება.

ასეთი ჩანერა ნუმერაციულ კლასებს კრავს ერთ მთლიანობაში და სრულად შეესაბამება რიცხვის ცნების ზოგად შინაარსს, რაოდენობრივი ცნობიერების ფსიქოლოგიურ კრიტერიუმებს. ამასთან, ყოველი ჩანანერი ერთი რიცხვითი სახელია, რადგანაც ყოველი მათგანით ერთი რიცხვია ჩანერილი. ყოველი ჩანანერი ამ რიცხვის საკუთარი სახელია, საკუთარი რიცხვითი სახელი.

ლიტერატურა:

1. Bolshaya sovetskaya entsiklopediya. Trete izdanie. Moskva, 1969-1978.
2. Feiqrishvili J. Qartuli enis morfologia. Qutaisi, 2010;
3. Fizicheskaya entsiklopediya. Pyatitomnik. Moskva, 1988-1999.
4. Fizicheskii entsiklopedicheskiy slovar. Moskva, 1983.
5. Fockhishvili A. Qartuli enatmecnierebis istoria. Tbilisi, 1995.
6. Gogolashvili G., Arabuli A., Sukhishvili, Manjgaladze M., Chumburidze N. Tanamedrove qartuli enis morfologia. Saliteruro ena. Tbilisi, 2011.
7. Kvachadze L. Qartuli ena. Tbilisi, 1993.

8. Kodukhovi V. Zogadi enatmecniereba. Tbilisi, 1982.
9. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar. Moskva, 2002.
10. Luriya A. Yazyk i soznanie. Moskva, 1979.
11. Miqashvili O. Qartuli ena. Tbilisi, 2001.
12. Maghlakelidze N., Miqadze M. Qartuli enis stsavlebis metodika. Tbilisi, 1996.
13. Rekhviashvili M. Qartuli enis sakitkhta stsavlebis metodika. Tbilisi, 2001.
14. Qartuli ena (enciklopedia). Tbilisi, 2008.
15. Qartuli enis ganmartebiti leqsikoni, rvatomeuli. Tbilisi, 1950-1964.
16. Qartuli sabchota enciklopedia. Tbilisi, 1975-1987.
17. Peterson M. Russkiy yazik. Moskva-Leningrad, 1925.
18. Sturua N. Sitkva rogorc enobrivi erteuli. Tbilisi, 1975.
19. Shanidze A. Qartuli enis gramatikis safudzvlebi. T. 1, Tbilisi, 1973;

Jemal Jinjikhadze

DEFINITION OF NUMERALS

Summary

According to traditionally received definition in numerals we imply only natural numbers, which are resulting from counting, but the numbers received from measuring are also numbers of objects. As a result of counting are received only natural numbers, but as a result of measuring we can receive natural numbers, zero and a rational numbers as well. They have no names, though, they also express number. A number is neither mathematical, nor grammatical concept. It is first of all one of the supreme abstract concept, the most general and general-universal. Number means the same for Mathematician as for Linguist, Historian, Locksmith, Peasant. It is the same for everybody.

უცხოური ენების სწავლების მეთოდოლოგია
METHODOLOGY OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Maia Marghania

CONTEMPORARY APPROACHES AND PERSPECTIVES
IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING PROCESS

Language is a system of communication, the most difficult phenomenon and a spirit of nation. E. Benveniste points out: "Language reproduces reality. This is to be understood in the most literal way. Language is possible only because each speaker sets himself up as a subject by referring to himself as in his discourse" (Benveniste, 1971: 224).

As is known English is an international language and lingua franca in the world currently. D. Crystal states: "In the minds of many people, there is no longer an issue. They argue that English has already become a world language, by virtue of the political and economic progress made by English-speaking nations in the past 200 years and is likely to remain so, gradually consolidating its position... Surveys of range of use carried by UNESCO and other world organizations reinforce the general statistical impression. English is used as an official or semi-official language in over 60 countries, and has a prominent place in a further 20. It is either dominant or well established in all six-continent. It is the main language of books, newspapers, airports and air-traffic control, international business and academic conferences, science, technology, medicine, diplomacy, sports, international competitions, pop music, and advertising" (Crystal, 1997; 360).

The aim of the paper is some problems and prospects of English language teaching. In the teaching process student's engagement refers to the degree of attention, curiosity and interest which extends the level of motivation.

The English language teaching takes a special place in European intercultural society based on the principles of tolerance, creativity and cultural diversity.

Methods of teaching English have developed rapidly, especially over the last years. It is important to understand the various methods and techniques to implement them in teaching process.

English language teaching is considered as one of the priority directions in the modernization of education. There are many different approaches having its advantages to sustain students' interest in the language learning process.

Regarding English language teaching the following approaches such as: activity, cultural studies, communicative and cognitive have special importance. One of the most significant problems in educational process is students' abilities, opportunities, tendencies, requirements and language competences.

The main purpose of English language teaching is to develop students' communicative competences. Communicative competence includes the following

components: linguistic-communicative, intercultural (the ability to understand different cultural world), interpersonal and intrapersonal or learning to learn (learning to learn develops strategic competence in students and increases their capabilities in any educational field and will make them ready for self-studying of foreign language).

Linguistic-communicative competence is carried out by means of four general activities: reception or perceive (by means of listening or reading); producing (creation text orally or in a written form); Interactions or participation in verbal communication carried out in the form perceiving and producing between two or more persons; Mediation (translation, interpreting, processing of information for a third person -resume, report).

Language competences involve linguistic competence (knowledge, skills and abilities of acquiring pronunciation, vocabulary, lexis and grammar, phonetics (lexical and grammatical skills), socio-linguistic competence (ability to use and interpret language forms with situational appropriateness (formal vs. non-formal in terms of communicative context: who is communicating with whom, about what, where, on what topic and for what purpose) providing learners with four communicative skills (listening, reading, speaking and writing), the four domains of language (personal, public, academic and occupational) and pragmatic competence (ability to receive and produce coherent and fluent discourse with reference to differences in register, genre and type of text, focus on appropriate functional use of linguistic resources while communicating (implying language functions and speech acts as required by certain scenarios of international exchanges).

The communicative approach /communicative language teaching (CLT) focuses on the idea that people get language if they have opportunities to use it, and that if students have a desire to communicate and a purpose for communicating (rather than just practicing a grammar item), then language learning will 'take care of itself'. In CLT, students do many speaking and writing tasks, trying to use any and all of the language that they can. CLT concentrates on the content than on form (Jeremy Harmer, 2012).

In order to successfully implement communicative competence functions, the teacher needs to create a situation with the use of new information technologies, a wide range of multimedia resources: Internet - resources, audio - and video resources, visual materials contributing the development of learners' language skills (listening, speaking). Maximum development of communicative abilities - that is the main objective of the course of a foreign language. In the modern world the variety of technological possibilities - and the speed of technological change - is extraordinary. Technology expands learners' opportunities, motivates them and it allows learners to be independent. Teachers must integrate technology into their lessons because technology plays an essential role in their everyday lives. But multimedia materials do not teach English by themselves, they require effective teachers, who use all teaching materials including course books, interactive white boards, smart boards effectively.

The achievement of success of study immensely depends on an interest. The interest expresses the general direction of the person that positively influences all mental processes and is very fruitfully reflected on his/her activity.

One of the main problems of cognitive interest is a special selective orientation of the personality on knowledge and the selective character expressed in getting knowledge. It is known that steady cognitive interest is formed by combining emotional and rational training. Cognitive interest is a powerful source of motivation. But we should see the difference between cognitive interest and curiosity. Curiosity is "situational" and a teacher can "win" students' attention due to unusual and interesting task and students can be involved in doing it and they can be active but when they finish this task they will be bored again.

Cognitive aspect of linguistics and area studies as means of enrichment students' inner world is realized mainly on the basis of receptive kinds of activity: readings and auditions. Introducing new information students' interest, curiosity, enthusiasm and passion can be promoted. Foreign culture brings to students process of mastering a foreign language in developing of educational, informative aspects.

On teaching a foreign language the motivation and interest play a great role. These two components are major factors of development of cognitive activity. As the motivation defines the person's any purposeful action, cognitive interest requires the creation of active educational motive. Educational activities of students have to be caused by his/her internal motivation. In any successful completion of cognitive activity the motivation makes the significant contribution. Students who are not motivated find learning language difficult whereas students who are motivated usually have more chance of success.

According to G. Broughton "the language student is best motivated by practice in which he senses the language is truly communicative, that it is appropriate to its context, that his teacher's skills are moving him forward to a fuller competence in the foreign language" (Broughton, 1994: 47). Here, the attention is drawn to the pupils' activity in learning process. A teacher should encourage and help them to explore, make them get more information on different themes, make learning interesting, etc.

The increase of motivation goes through:

- 1) students' involvement in independent work at a lesson;
- 2) problematical character of tasks and situations;
- 3) control of knowledge of skills;
- 4) use of informative games;
- 5) regional geographic material and, certainly, benevolent relation of students.

Languages should be studied in indissoluble unity with the world and culture of the peoples speaking these languages. One of the most serious and comprehensive methods of learning a foreign language is lingvo-cultural, involving an appeal to such a component, as a social and cultural environment.

I would like to focus my attention on including in curriculum more materials

not only English speaking countries' cultural studies, but also Georgian regions cultural information. These materials also need to contrast regional cultures of different countries and peoples. Information on cultural studies can be included by the following contents:

- informative or descriptive text material;
- texts presenting foreign attitudes and opinions;
- human-interest texts (including dialogues), authentic or fictitious, with details of everyday life;
- questionnaires, contextualized practice activities, writing tasks;
- lexis - particularly idioms - and unfamiliar collocations, which involve alien concepts.

The comparison is considered as a central method in language and culture teaching as students do compare and contrast, particularly when talking about a foreign culture.

The education humanization is familiarizing of learners with a cultural heritage and cultural wealth of the people and other peoples of the world. The special role in it belongs to a foreign language by means of which the direct and mediated dialogue of cultures - foreign and native is carried out", - become to one of basic provisions of the modern concept of education" (Morozova, 2004: 56-57).

Unlike traditional methodology, modern methodology is much more student-oriented. According to Jim Scrivener, the teacher's main role is to involve students in what is going on who are enable to work at their own speed, not giving long explanations, encourage them to participate, talk, interact and do things, etc. (Scrivener, 2005: 18-19).

The modern methodology comprises a rich variety of methods which should have some common features: activities involving students and close to the real-life situations.

We should enrich programs suggesting various approaches as a crucial factor which interacts with other factors involved in language learning process. Individual differences in language acquisition depend not only on innate inclination, but also on actual tendencies in educational system. The usage of variety of methods in learning process is much more productive and effective developing students' abilities and skills.

It is obvious the need of various contemporary methods and approaches of learning English in educational process in order to provide and increase students' learning activities, develop their communicative abilities, create positive motivation at a lesson, and give stimulus to independent work. Successful results can be reached by combining different approaches focused on modern methodologies as a main strategy of education.

References:

1. Benveniste E. Problems in General Linguistics, Subjectivity in language. From Journal de psychology. July - September, 1971.

2. Broughton, G. Teaching English as a Foreign Language. 2nd ed. London: Routledge, 1994.
3. Crystal, D. English as a Global Language. Cambridge University Press, 2003.
4. Harmer, J. Essential Teacher Knowledge. Pearson Education Limited, 2012.
5. Maslova, V.A. Language Cultural Studies. Moscow: Academia, 2001.
6. Morozov T. Tvoya lingvosotsiokulturnaya kompetentsia. Uchitel, #5, 2004.
7. Scrivener, Jim. Learning. Teaching. Oxford: Macmillan, 2005.

მაია მარლანია

თანამედროვე მიდგომები და პერსპექტივები ინგლისური ენის სწავლების პროცესში

რეზიუმე

ნაშრომი ეხება თანამედროვე მეთოდებისა და მიდგომების გამოყენებას ინგლისური ენის სწავლებისას, მის პერსპექტივებს. ინგლისური ენის სწავლების ახალი, თანამედროვე მეთოდები სტუდენტებს საშუალებს მისცემს განავითარონ დამოუკიდებელი აზროვნება და შემოქმედებითი აქტივობა.

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია ინგლისური ენის სწავლებაზე, რომელიც განათლების მოდერნიზაციის საქმეში ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად ითვლება. დღითიდღე იზრდება უცხო ენის ცოდნისა და მისი პრაქტიკული გამოყენების მნიშვნელობა, რისი მიღწევა შესაძლებელია ისეთი მიდგომების გათვალისწინებით, როგორებიცაა: ენობრივ-კომუნიკაციური, კოგნიტიური, შემოქმედებითი და კულტურ-ოლოგიური ასპექტები.

ჩატარებული კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ინგლისური ენის სწავლებაში მოტივი და ინტერესი დიდ როლს ასრულებენ. ეს ორი კომპონენტი შემეცნებითი აქტივობის განვითარების ძირითადი ფაქტორებიცაა, რადგან ადამიანის ყოველგვარ მიზანმიმართულ მოქმედებას მოტივი განსაზღვრავს.

ენისა და კულტურის ინტეგრირებულ სწავლებას დიდი ხნის ისტორია აქვს. ინგლისური ენის შესწავლის პროცესი ითვალისწინებს კულტურათმცოდნეობის კომუნიკაციის პრაქტიკასაც. სტუდენტები უნდა გაეცნონ შესასწავლი ენის ქვეყნის სპეციფიკას, მის ისტორიას, კულტურასა და ტრადიციებს.

განათლების ჰუმანიზაცია, მშობლიური და უცხოური კულტურების მემკვიდრეობის დაახლოება ენის შემსწავლელებს ხელს შეუწყობს კომუნიკაციური უნარ-ჩვევების განვითარებასა და უცხოური ენის დაუფლებაში.

ფსიქოლოგია
PSYCHOLOGY

კახი კოპალიანი, თამარ ადგიშვილი

გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასების გავლენა
პრობლემურ სიტუაციებში ქცევის სტილზე

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტმა

გარდამავალი ასაკის მოზარდი, გადამწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებს იმას, თუ რას ფიქრობენ მასზე სხვები და რამდენად აღიარებენ მის ღირსებებს. ამ პერიოდში საკმაოდ აქტუალურია სოციალური პრესტიჟის მოთხოვნილება. პრესტიჟის მოთხოვნილება ასახვას პოვებს პრეტენზიების დონეში, რომელიც ფსიქოლოგიური ავტოპორტრეტის ღერძს წარმოადგენს. სისტემატური და ხშირად სრულიად უსაფუძვლო გადამეტებული ქება იწვევს მოზარდის მაღალ პრეტენზიულობას. სისტემატური დაბალი შეფასებები კი იწვევს დაბალი პრეტენზიების დონესა და პრესტიჟის მოთხოვნილების საფუძველზე ე. წ. „არასრულფასოვნების კომპლექსის“ განვითარებას. არც ერთი ეს შედეგი სასურველი არაა. მოზარდი დაზღვეული უნდა იყოს ყოველგვარი პიროვნული დამცირებისაგან, განსაკუთრებით თანატოლების თანდასწრებით. იგი უნდა გრძნობდეს, რომ მის პრესტიჟს იცავენ და მის პიროვნებას პატივს სცემენ მაშინაც კი, როდესაც შენიშვნებს აძლევენ (Kopaliani, 2008: 79, Charkviani, 2004: 180).

მოზარდისათვის მეტად მნიშვნელოვანია მიღებული იყოს თანატოლთა მიერ, იგრძნოს, რომ საჭიროა ჯგუფისთვის, ჰქონდეს მასში პრესტიჟი და ავტორიტეტი. ურთიერთობათა დიაპაზონის გაფართოების და ცხოვრებისეული საქმიანობის გართულების შედეგად მნიშვნელოვნად იზრდება იმ ჯგუფების რაოდენობა, რომლებსაც მოზარდი ეკუთვნის, ან რომლებზედაც ორიენტირდება, რომლებსაც შეუსაბამებს თავის ღირებულებით ორიენტირდება და თვითშეფასებებს (Gogichaishvili, 2005: 284).

ჯგუფების ასეთი სიმრავლე პიროვნებას არჩევანის წინაშე აყენებს: თუ რომელი მათგანია უფრო მნიშვნელოვანი. მდგომარეობა კიდევ უფრო რთულდება, როდესაც სხვადასხვა ჯგუფის მოთხოვნები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება. ბუნებრივია, ყოველივე ეს ხელს უწყობს როლური კონფლიქტების აღმოცენებას, რასაც ხშირად ადგილი აქვს მოზარდთა ცხოვრებაში (Gogichaishvili, 2005: 303).

ლიტერატურული მონაცემების მიხედვით, კონფლიქტურობის სკალაზე მაღალი რანგის მქონე პიროვნებები, პრობლემურ სიტუაციაში შეჯიბრების ტიპის მახასიათებლებს ირჩევენ, არაკონფლიქტურები კი, უპირატესობას, კონფლიქტისგან განრიდებას ანიჭებენ. ამის პარალელ-

ლურად გაირკვა, რომ პიროვნებები, რომლებსაც კონფლიქტურობის სკალაზე დაბალი რანგი აქვთ, ურთიერთობებში თანამშრომლობის ფორმას ირჩევენ. ხოლო იმ პიროვნებებისათვის, რომლებიც საკუთარ თავს არაკონფლიქტურებად თვლიან, პრობლემურ სიტუაციებში შეჯიბრების ტიპის მახასიათებლებია უპირატესი (Chomaxidze, Dzidziguri, 2009: 131).

უდაოა, რომ პრობლემური სიტუაციის მოგვარების დროს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა სტრატეგიას, ქცევის რა ტიპს აირჩევენ კონფლიქტში ჩართული ადამიანები.

კვლევის ინტერესის სფეროს წარმოადგენდა იმის გარკვევა, თუ რომელ სტრატეგიებს ანიჭებენ უპირატესობას კონფლიქტის გადასაჭრელად სხვადასხვა თვითშეფასების მქონე მოზარდები, ანუ თამაშობს თუ არა რაიმე როლს კონფლიქტური სიტუაციის მოგვარებაში მოზარდთა თვითშეფასება.

ემპირიული კვლევის მეთოდები

კვლევა ჩატარდა გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან, სულ რე-სპოდენტთა რაოდენობა შეადგენდა 130 ცდისპირს. მასალა დამუშავდა მათემატიკური სტატისტიკის კომპიუტერულ პროგრამათა პაკეტის – SPSS - მეშვეობით.

თვითშეფასების საკვლევად გამოყენებულ იქნა დემბო-რუბინშტეინის თვითშეფასების სკალა. შერჩეულ იქნა თვითშეფასების ექვსი მახასიათებელი: გარეგნობა, სიკეთე, გონიერება, წარმატებულობა, ბედნიერება, აქტიურობა. თითოეული მახასიათებელი ფასდებოდა 3-დან -3 ქულით, შესაბამისად 3 ქულა იყო ყველაზე მაღალი შეფასება, ხოლო -3, ყველაზე დაბალი.

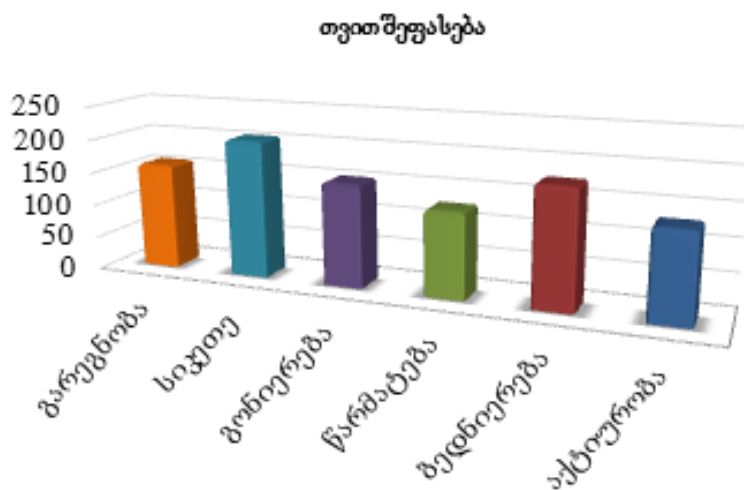
მიღწევის მოტივაციის საკვლევად გამოყენებულ იქნა მ. ჯაფარიძის მიერ ქართულ პოპულაციაზე ადაპტირებული ტესტი.

კრიტიკულ სიტუაციაში ქცევის სტილის შესასწავლად გამოყენებულია კ. ტომასის კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის საკვლევე ტესტი.

ემპირიული კვლევის შედეგები

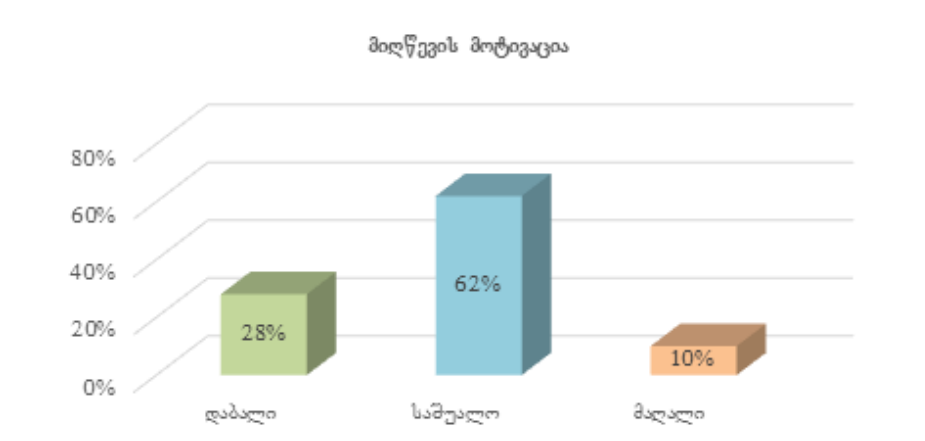
თვითშეფასების მაჩვენებლები გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან. თვითშეფასების ზოგადი მონაცემების მიხედვით, გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან გამოკვეთილი მახასიათებელია – სიკეთე, ანუ ამ ასაკის მოზარდები ყველაზე მაღალ შეფასებას საკუთარ თავს სიკეთის მახასიათებლის მიხედვით ანიჭებენ. შემდეგ მოდის ბედნიერება, გარეგნობა, გონიერება და ყველაზე დაბალი ქულით საკუთარ აქტიურობასა და წარმატებულობას აფასებენ.

მიღწევის მოტივაციის მარჯვენა გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან. მიღწევის მოტივაციის მონაცემების მიხედვით სამი ჯგუფი გამოიყო: დაბალი, საშუალო და მაღალი. დაბალი მიღწევის მოტივაცია ცდისპირთა 28%-ში გამოვლინდა, საშუალო – 62%-ში, ხოლო 10%-ში მაღალი მიღწევის მოტივაცია დადასტურდა.

დაბალი, საშუალო და მაღალი მიღწევის მოტივაციის გამოვლინების მარჯვენა გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან (ნახ. 1)

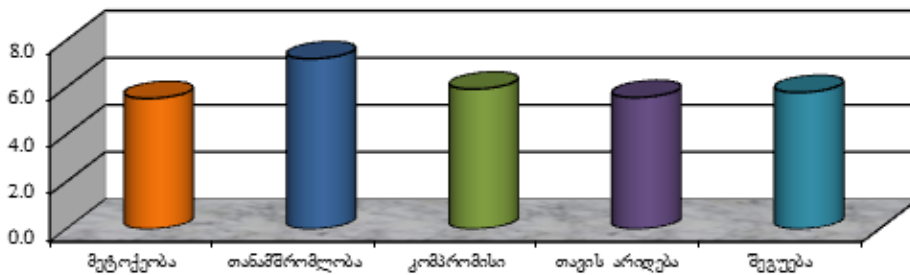
კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიები გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან. როგორც ზემოთ ითქვა, კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 130-მა უფროსკლასელმა. ცხრილში 1-ში წარმოდგენილია უფროსკლასელთა მიერ (სქესისა და ასაკის მიუხედავად) კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის

სტრატეგიის არჩევის ამსახველი მონაცემები. მომდევნო, მე-2 ცხრილში, წარმოდგენილია ამ მაჩვენებლებს შორის განსხვავების სტატისტიკური სანდოობის შემოწმების (სტიუდენტის კრიტერიუმით) შედეგი.

ცხრილი 1. გარდამავალი ასაკის მოზარდთა ქცევის სტრატეგიები კონფლიქტურ სიტუაციაში

მეტოქეობა		თანამშრომლობა		კომპრომისი		თავის არიდება		შეგუება	
საშუ- ალო	სტ. გადახრა	საშუალო	სტ. გადახრა	საშუა- ლო	სტ. გადახრა	საშუა- ლო	სტ. გადახრა	საშუ- ალო	სტ. გადახრა
5.5	3.4	7.2	1.5	5.9	2.0	5.6	2.0	5.8	2.0

კონფლიქტურ სიტუაციაში გარდამავალი ასაკის მოზარდთა ქცევის სტრატეგიები

როგორც წარმოდგენილი შედეგი ცხადყოფს, კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის წამყვანი ფორმაა თანამშრომლობა. რაც შეეხება ქცევის დანარჩენ ოთხ სტრატეგიას – კომპრომისს, თავის არიდებას, შეგუებასა და მეტოქეობას, მათ შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება არ დასტურდება.

ცხრილი 2. კონფლიქტურ სიტუაციაში გარდამავალი ასაკის მოზარდთა ქცევის ფორმების მაჩვენებლებს შორის განსხვავების შემოწმება (სტიუდენტის კრიტერიუმით)

	თანამშრომლობა	კომპრომისი	თავის არიდება	შეგუება
მეტოქეობა	3.44; $p=0.001$	0.73; $p=0.465$	0.08; $p=0.940$	0.46; $p=0.649$
თანამშრომლობა		4.47; $p=0.000$	5.09; $p=0.000$	4.45; $p=0.000$
კომპრომისი			0.97; $p=0.342$	0.40; $p=0.342$
თავის არიდება				0.70; $p=0.488$

დაბალი მილწვევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასებისა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მონაცემთა კორელაციური ანალიზი. კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სხვადასხვა სტრატეგიასა და თვითშეფასებას შორისაც ურთიერთკავშირის დადგენის მიზნით ჩატარებულ იქნა კორელაციური ანალიზი (პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის გამოყენებით). მიღებული შედეგები ასახულია ცხრილში.

ცხრილი 3. დაბალი მილწვევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიებს შორის გამოვლენილი ურთიერთკავშირი

	გარეგნობა	სიკეთე	გონიერება	წარმატება	ბედნიერება	აქტიურობა
მეტოქეობა	,086	-,069	,110	-,311*	-,124	-,136
თანამშრომლობა	,021	,197	,284	,301	,049	-,079
კომპრომისი	,289	,063	,099	-,081	-,179	,320
თავის არიდება	,181	,325*	,069	,438**	,340	,201*
შეგუება	-,341*	-,192	-,311*	,042	-,052*	-,067

როგორც ვხედავთ, სტატისტიკურად სანდო კორელაცია, თანაც უარყოფითი ნიშნით, დასტურდება მხოლოდ შეგუებასა და თვითშეფასებას შორის სამი ასპექტის მიხედვით, კერძოდ: გარეგნობას, გონიერებასა და ბედნიერებას შორის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რაც უფრო მეტად არის მიდრეკილი შეგუებისკენ დაბალი მილწვევის მოტივაციის მქონე უფროსკლასელი, მით უფრო დაბალია მისი თვითშეფასება გარეგნობის, გონიერებისა და ბედნიერების მიხედვით, ანუ რაც უფრო მეტად იყენებს დაბალი თვითშეფასების მქონე უფროსკლასელი შეჯიბრების საპირისპირო ხერხს, ე. ი. რაც უფრო მეტად უგულვებელყოფს საკუთარ ინტერესებს სხვისი ინტერესების სასარგებლოდ, მით უფრო ნაკლებ ბედნიერად განიცდის თავს, მით უფრო არ მოსწონს მას საკუთარი გარეგნობა და მით უფრო უკმაყოფილოა ის საკუთარი გონიერებით.

ცხრილიდან ასევე ჩანს, რომ სანდოა კორელაცია, ოღონდ ამ შემთხვევაში დადებითი ნიშნით, თავის არიდებასა და თვითშეფასებას შორის სიკეთის, წარმატებისა და აქტიურობის მიხედვით, ანუ რაც უფრო მეტად არის გამოკვეთილი დაბალი მილწვევის მოტივაციის მქონე უფროსკლასელთან კონფლიქტის გადაჭრის ისეთი სტრატეგია, როგორცაა თავის არიდება (რაც გულისხმობს, ერთი მხრივ, კოოპერაციისაკენ სწრაფვასა და, მეორე მხრივ, საკუთარი მიზნების მიღწევის ტენდენციის არარსებობას), მით უფრო კეთილად მიიჩნევს ის თავს და მით უფრო მეტი წარმატებულობისა და აქტიურობის განცდა აქვს.

საშუალო მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდ-თა თვითშეფასებისა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მონაცემთა კორელაციური ანალიზი. საშუალო მიღწევის მოტივაციის უფროსკლასელებთან თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მიხედვით, სტატისტიკურად სანდო კავშირი დადასტურდა გონიერებასა და მეტოქეობას შორის და გონიერებასა და კომპრომისს შორის, მხოლოდ ამ უკანასკნელის შემთხვევაში კორელაცია უარყოფითია. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, რაც უფრო მაღალ შეფასებას აძლევს, საშუალო მიღწევის მოტივაციის უფროსკლასელი, საკუთარ გონიერებას, მით უფრო მეტადაა ის მიდრეკილი მეტოქეობისკენ და მით უფრო ნაკლებადაა მასში კონფლიქტის გადაჭრის ისეთი სტრატეგია, როგორცაა კომპრომისი.

ცხრილი 4. საშუალო მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიებს შორის გამოვლენილი ურთიერთკავშირი

	გარეგნობა	სიკეთე	გონიერება	წარმატება	ბედნიერება	აქტიურობა
მეტოქეობა	,159	,136	,215*	,051	-,084	,091
თანამშრომლობა	,100	,099	,058	,079	,031	,079
კომპრომისი	-,008	-,138	-,211*	,022	-,078	-,039
თავის არიდება	-,198	-,152	-,155	-,087	,002	-,151
შეგუება	-,080	,032	,016	-,099	,135	,066

მაღალი მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდ-თა თვითშეფასებისა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მონაცემთა კორელაციური ანალიზი. მაღალი მიღწევის მოტივაციის უფროსკლასელებთან თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მიხედვით, სტატისტიკურად სანდო უარყოფითი კავშირი დადასტურდა გარეგნობასა და თავის არიდებას შორის.

ცხრილი 5. მაღალი მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიებს შორის გამოვლენილი ურთიერთკავშირი

	გარეგნობა	სიკეთე	გონიერება	წარმატება	ბედნიერება	აქტიურობა
მეტოქეობა	,209	,029	,033	-,356	-,418	-,257
თანამშრომლობა	,283	,362	,092	,364	,085	-,027
კომპრომისი	,112	-,275	-,152	-,333	-,280	,107
თავის არიდება	-,574*	-,141	-,156	,000	,000*	-,219
შეგუება	-,055	,054	,148	,150	,300	,026

დასკვნა

- ჩატარებული კვლევების შედეგად მიღებული მონაცემების საფუძველზე ირკვევა, რომ გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან თვითშეფასების გამოკვეთილი მახასიათებელია – სიკეთე.
- მიღწევის მოტივაციის მიხედვით სამი ჯგუფი გამოიყო: დაბალი, საშუალო და მაღალი. დაბალი მიღწევის მოტივაცია ცდისპირთა 28%-ში გამოვლინდა, საშუალო - 62%-ში, ხოლო 10%-ში მაღალი მიღწევის მოტივაცია დადასტურდა.
- დაბალი მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდები უფრო მეტად შეგუებისკენ არიან მიდრეკილნი, კორელაციური ანალიზის შედეგად კი გაირკვა, რომ რაც უფრო მაღალია მათთან შეგუებისკენ სწრაფვა მით უფრო არ მოსწონთ მათ საკუთარი გარეგნობა, მით უფრო დაბალ შეფასებას მიაწერენ საკუთარ გონიერებას და მით უფრო ნაკლებ ბედნიერად თვლიან თავს.
- საშუალო მიღწევის მოტივაციის მქონე გარდამავალი ასაკის მოზარდებთან კი თვითშეფასების გამოკვეთილი მახასიათებელია გონიერება, შესაბამისად ემპირიულმა ანალიზმა უჩვენა, რომ რაც უფრო მაღალ შეფასებას აძლევს, საშუალო მიღწევის მოტივაციის უფროსკლასელი, საკუთარ გონიერებას, მით უფრო მეტადაა ის მიდრეკილი მეტოქეობისკენ და მით უფრო ნაკლებადაა მასში კონფლიქტის გადაჭრის ისეთი სტრატეგია, როგორცაა კომპრომისი.
- მაღალი მიღწევის მოტივაციის უფროსკლასელებთან თვითშეფასებასა და კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების მიხედვით, სტატისტიკურად სანდო უარყოფითი კავშირი დადასტურდა გარეგნობასა და თავის არიდებას შორის, ანუ რაც უფრო კმაყოფილია გარდამავალი ასაკის მოზარდი საკუთარი გარეგნობით, მით უფრო ნაკლებად მიმართავს ის ქცევის ისეთ სტრატეგიას, როგორცაა თავის არიდება.

ლიტერატურა:

1. Charkviani D. Eqsperimentuli socialuri fsiqologiis safudzvlebi. Tbilisi, 2004.
2. Chomakhidze E. Dzidziguri D. Tvitshefaseba, rogorc kompensatoruli meqanizmi. Samecniero krebuli "Fsiqologia", Tbilisi, 2009.
3. Gogichaishvili T. Ganvitarebis fsiqologia, Tbilisi, 2005.
4. kopaliani K. Ufrosklaselta statusis gavlena problemur situaciebshi qcevis stilze, saqmian da pirad urtiertobebshi. Samecniero krebuli saqartvelos fsiqologiis macne, Tbilisi, 2008.

Kakhi kopaliani, Tamar Adeishvili

IMPACT OF SELF-ESTEEM OF TRANSITIONAL-AGED YOUNG
PEOPLE ON BEHAVIOR STYLE IN PROBLEMATIC SITUATIONS

*Presented by Institute of Pedagogy and Physiology at Tskhum-Abkhazian
Academy of Sciences*

Summary

The work reflects the impact of self-esteem of transitional-aged young people on behavior style in problematic situations. Survey was conducted with transitional-aged youth. Total number of respondents was 130 people. On the basis of empirical analysis of the received results, the interconnections between the self-esteem of transitional-aged young people, the dominant behavior style in problematic situation and the motivational characteristics were revealed.

ლია სვანიძე

ადეკვატური თვითშეფასება – ადამიანის წარმატების საწინდარი

თვითშეფასების პროცესი ადამიანის მიერ თავისი ფსიქიკური აქტების და მდგომარეობების შეფასებაა, საკუთარ ცნობიერებაში მიმდინარე პროცესებზე ჩაფიქრებაა რეფლექსიის მეშვეობით. იგი შესაძლებლობას აძლევს მას მოახდინოს თვითრეალიზაცია, რომელიც ვარაუდობს ადამიანის იმ თვისებების, თავისებურებების, ფსიქიკური აქტების აქტუალიზაციას, რომლებიც რაციონალურად, მორალურად და მისაღებად ითვლება საზოგადოებაში. თვითრეალიზაცია ადამიანის თვითარსებობის ძირითადი ატრიბუტია. შესაბამისად, სოციალური სისტემა, ისტორიული ვითარება, ბუნებრივ-ეკოლოგიური პირობები, სოციალური გარემო, შემთხვევითობაც კი, განაპირობებს ადამიანის აქტივობის გამოვლენას. ამასთან, მას შეუძლია რეალიზება მოახდინოს თავისი თვითობის, შეიმეცნოს საკუთარი ღირებულებითი ორიენტაციები, ამაღლდეს შემთხვევითობაზე, სიტუაციაზე.

შემეცნება და შეფასება განპირობებულია პიროვნული მახასიათებლებით, ცოდნით, სოციალური უნარებით. თვითშეფასება უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს პიროვნების ცხოვრების მთელ გზაზე და არსებითად განაპირობებს მის ავკარგიანობას. იგი, დიდწილად, განაპირობებს „მე-კონცეფციის“ ჩამოყალიბებასაც. „მე-კონცეფციას განვიხილავთ, როგორც მყარ, განუყოფელ ურთიერთდამოკიდებულებას ერთ და იგივე ადამიანში, როგორც ქცევის აგენტს და როგორც ადამიანს, რომელიც ყოველ წამს შეიგრძნობს, შეიმეცნებს თავის საკუთარ თავს“ (Svanidze, 2014: 11-115).

თვითშეფასების პროცესი თითქმის გადამწყვეტ როლს თამაშობს პიროვნებათა შორის ურთიერთობებში, როგორც ყოველგვარი ქმედებისა და საქმიანობის აუცილებელი პირობა. ურთიერთობისათვის საჭირო ინფორმაციის მისაღებად სხვა ადამიანის შეცნობის პროცესში, მიზანშეწონილია დავაკვირდეთ მისი გარეგნობის და მისი ბუნების ექსპრესიული მახასიათებლების გამოვლენას, რადგან ეს უკანასკნელი ფუნქციურად არის დაკავშირებული ადამიანის ფსიქოლოგიურ თავისებურებებთან. უაღრესად მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, სხვა ადამიანზე წარმოდგენის შესაქმნელად ინფორმაციის წყაროდ გამოვიყენოთ მისი ქცევის და საქმიანობის შედეგები. სხვა ადამიანზე დაკვირვებით უფრო ზუსტად და ადეკვატურად უყალიბდებათ წარმოდგენა იმათ, ვისთვისაც დამახასიათებელია სხვებისაკენ მიმართულობა – შეგეძლოს შეიგრძნო შენს გვერდით ადამიანი, შეგეძლოს შეიგრძნო მისი სულიერი მდგომარეობა, მისი სურვილები, გაგაჩნდეს თვითშეფასების უნარი, შეიმეცნო შენს სულიერ სამყაროში სხვა ინდივიდი. ეს პროცესი უაღრესად რთულია და იგი მიმართულობასთან ერთად, კიდევ მოითხოვს ერთ მნიშვნელოვან

ფაქტორს, რომელიც უზრუნველყოფს პიროვნების უნარს ადეკვატურად გაერკვეს და შეაფასოს სხვა ადამიანების მდგომარეობა. ეს არის მათში შემეცნებითი და ემოციური პროცესების განვითარების დონე – რა დონეზე აქვთ ჩამოყალიბებული ყურადღება, აღქმა, აზროვნება, წარმოსახვა; რამდენად შეუძლია ადამიანის თანაგრძნობა, სხვის მდგომარეობაში შესვლა, მხარში ამოდგომა. პიროვნებათა შორის ურთიერთობის პროცესში ქცევის ფორმების არჩევა დიდად არის დამოკიდებული ადამიანის თვითშემეცნების და თვითშეფასების დონეზე, რის საფუძველზეც ყალიბდება საკუთარი ქცევის შეგნებული მართვის უნარი ურთიერთობის განსხვავებულ სიტუაციებში.

ცხოვრება გვიჩვენებს, რომ არაადეკვატური თვითშემეცნება ართულებს, აძნელებს პიროვნებათა შორის ურთიერთობებს. მისი არაადეკვატურობის ხასიათი, გარკვეულწილად, თავის დაღს ასვამს ადამიანის მდგომარეობას ჯგუფის სტრუქტურაში. ადამიანებს, რომელთაც აქვთ მკვეთრად ანეული თვითშემეცნება, მათი სოციომეტრიული სტატუსი ჯგუფში გაცილებით დაბალია, ვიდრე იმ ადამიანებთან, ვისი თვითშეფასებაც დაქვეითებულია სინამდვილესთან შედარებით. გამომდინარე ზემოთქმულიდან, როგორც არ უნდა იყოს არაადეკვატურობის თვალსაზრისით თვითშეფასება – მაღალი თუ დაბალი, მას მძაფრი დისონანსი შეაქვს პიროვნებათა შორის ურთიერთობებში. ურთიერთობების ფუნქცია ხომ უკიდურესად მრავალფეროვანია. ის ძირითად პირობად გვევლინება ადამიანის პიროვნებად ჩამოყალიბებაში, მათი მიზნების განხორციელებაში, უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაში; ის წარმოადგენს ადამიანთა ერთობლივი საქმიანობის შინაგან მექანიზმს და გვევლინება აუცილებელი ინფორმაციის წყაროდ, საიდანაც მოედინება ცოდნა და გამოცდილება. პიროვნებათა შორის ურთიერთობის პროცესში ადამიანები გაცნობიერებულად ან გაუცნობიერებლად ზემოქმედებენ ერთმანეთის ფსიქიკურ მდგომარეობაზე, გრძნობებზე, აზრებზე, ქცევებზე. ზემოქმედების მიზანს ძირითადად წარმოადგენს პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება – სიყვარულის, პატივისცემის, რომელიმე სასურველ ჯგუფთან მიკუთვნებულობა, საზოგადოებრივი აღიარება, დამოუკიდებლობა, ფსიქოლოგიური კომფორტი და სხვ. ამ მოთხოვნილებათა დიდი ნაწილის დაკმაყოფილება, მათი ფლობა შეუძლებელია და მიუღწევადია სხვა ადამიანების დახმარების გარეშე.

როდესაც საკითხი ეხება იმას, თუ რამდენად შემძლია გავუმკლავდე ცხოვრების მიერ შემოთავაზებულ პოზიტიურ ან ნეგატიურ შემოთავაზებებს, „მე“ ვდგები დილემის წინაშე – რამდენად შემძლია, რა უნარები და ძალები არის ჩემში, რაც მე ხელს შემინცობს ან ხელს შემიშლის პრობლემის გადაწყვეტაში.

პასუხი მხოლოდ ერთადერთია – მე უნდა შევძლო ადეკვატური თვითშემეცნება, რეფლექსია, მე უნდა ჩავუღრმავდე ჩემს სულიერ სამყაროს და კრიტიკულად შევიმეცნო ჩემი შესაძლებლობები. ღირსეულმა ამერიკელმა მოაზროვნემ, მრავალი რომანის ავტორმა, კურტ ვონეგუტმა დიდი სიმპათია დაიმსახურა. მან მოცულობით მცირე, მაგრამ ღრმა

შინაარსის ლექსი-ნატვრა შემოგვთავაზა, რომელიც ჰაერივით განეფინა მთელს მსოფლიოში. იგი ძალიან შეეფერება წარმოდგენილი ნაშრომის დადასტურებას:

„ღმერთო, მომეცი მოთმინება, რომ ავიტანო ის, რისი შეცვლაც არ შემიძლია;

გამბედაობა, რომ შევცვალო ის, რისი შეცვლაც შემიძლია;

გონიერება, რომ გავარჩიო პირველი მეორესაგან“.

აქ საუბარია იმ „გონიერებაზე“, რომელიც ადამიანს ეძლევა თვით-შემეცნების სასწაულებრივი უნარით.

როგორც ცნობილია, თვითშემეცნება უალრესად მრავალფეროვანი და მრავლისმომცემია. ადეკვატური თვითშემეცნების პროცესი ხშირად მოითხოვს ფაქტებისა და მოვლენების გადამონმებას, კონტროლს. ამიტომ იგი მჭიდრო კავშირშია თვითკონტროლთან. როგორც თვითკონტროლის სუბიექტი, ადამიანი თვითონ გვევლინება კონტროლის მექანიზმის მატარებლად. მისთვის კონტროლის ობიექტი არის არა მხოლოდ მის გარეთ არსებული მოვლენები და ფაქტორები, არამედ საკუთარი ქცევები და მოქმედებები, თავისი ფსიქიკური ცხოვრება. როდესაც ადამიანი აკონტროლებს საკუთარ ფსიქიკურ სფეროს, ჩვენ საქმე გვაქვს თვითკონტროლის პროცესთან, რომლითაც გამსჭვალულია ყველაფერი, რასაც მოიცავს და რაც ახასიათებს ფსიქიკას – ფსიქიკური პროცესები, თვისებები და ფსიქიკური მდგომარეობები. თვითკონტროლი განუყოფლად არის ჩართული მთლიან ფსიქიკაში და გვევლინება უმნიშვნელოვანეს პირობად ადეკვატურად ასახოს თავისი შინაგანი სამყარო და მის გარშემო მყოფი ობიექტური სინამდვილე.

ურთიერთობის პროცესს, ადამიანის ქცევების მართვას საზოგადოებაში საფუძვლად უდევს მეტყველება. თითოეული სიტყვის, თითოეული ფრაზის მეტყველებად გარდაქმნას წინ უძღვის „მაკონტროლებელი აპარატი“ (ქცევის აქცენტორი), რომელიც თვალყურს ადევნებს მათ სწორად გამოთქმას. მეტყველებითი საქმიანობის ურთულეს ორგანიზაციაში ჩართულია თვითკონტროლის მექანიზმების სხვადასხვა სახე: მხედველობითი, სმენითი, ყნოსვითი, კინესთეტიკური და სხვ.

თვითშემეცნება და, ასე ვთქვათ, მისი დამხმარე თვითკონტროლი უდიდეს როლს ასრულებს ადამიანის ხასიათის ისეთი ფენომენების დამკვიდრებაში, როგორცაა საკუთარი თავის ფლობა, რაც მას ეხმარება მართოს საკუთარი პერსონა, საკუთარი ქცევები და მოქმედებები, შეინარჩუნოს უნარი იმოქმედოს თავდაჯერებულად უკიდურეს არახელსაყრელ სიტუაციაშიც კი. ადეკვატური თვითშემეცნება ადამიანში ამაღლებს უნარს, ემოციები დაუმორჩილოს გონების ხმას, არ მისცეს შესაძლებლობა შეარყიონ მისი ფსიქიკური ცხოვრების რიტმი, ორგანიზებული მდომარეობა.

პიროვნებებს, რომელთაც გააჩნიათ რეფლექსიის უნარი, ფლობენ თვითშემეცნების საუცხოო ტექნიკას, გამოირჩევიან თავიანთი წინდახედულობით და გონიერებით, რისი გაკონტროლებაც თვითონვე შეუძლიათ. ამიტომაც ასეთი ადამიანები დიდ წარმატებებს აღწევენ ცხოვრებაში.

როდესაც ჩვენ ვმოქმედებთ, ჩვენი ყურადღება მიმართულია სიტუაციაზე: ჩვენ მასზე ვრეაგირებთ, ის ხდება თვალშისაცემი. სწორედ ამით აიხსნება ის ფაქტიც, რომ თვითშემეცნების პროცესში ჩვენ მეტად მგრძობიარენი ვხდებით ჩვენზე სიტუაციის ზემოქმედებით, ვიდრე გარეშე მყოფთა ზემოქმედებით ჩვენს მიმართ. ცხადია, ობიექტური სინამდვილე ჩვენგან დამოუკიდებლად არსებობს, მაგრამ ჩვენ მას თვალყურს ვადევნებთ ჩვენი მრწამსის, მორალური ღირებულებების, ჩვენი დისპოზიციური განწყობების პრიზმაში გატარების გზით. მაშასადამე, ობიექტური, რეალური სამყარო არსებობს ჩვენს გარეთ, მაგრამ ჩვენი შემეცნება, ჩვენი გონება აქტიურად განმარტავს, ხსნის და იგებს მას, ასევე სხვადასხვა ადამიანები სხვადასხვაგვარად განმარტავენ, იგებენ და ინტეგრირებენ არსებულ ობიექტურ სამყაროს და სწორედ ამიტომ მოქმედებენ სხვადასხვაგვარად. ის, თუ როგორ ზემოქმედებენ ისინი – სხვადასხვა ადამიანები – ჩვენზე, სავსებით არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ ხსნიან ისინი არსებულ რეალობას. „თუ შეიცვლი შენს აზრს და გაყვები მას, ვინც მიგიყვანს ჭეშმარიტებამდე, – ბრძანა ბრძენმა მარკუს ავრელიუსმა, – შენ დარჩები თავისუფალ ადამიანად“.

როდესაც ვიკვლევთ პრობლემას „ადეკვატური თვითშემეცნება – ადამიანის წარმატების საწინდარი“, შეუძლებელია არ მოვიხსენიოთ ჰუმანისტური ფსიქოლოგიის წამყვანი ფიგურის, ცნობილი ფსიქოთერაპევტის კარლ როჯერსის სახელი (1902-1987), რომელიც თვითშემეცნებას პიროვნების დიდ სულიერ ფუფუნებად თვლიდა. მან დიდი როლი ითამაშა „მე-კონცეფციის“ ჩამოყალიბებაშიც.

კარლ როჯერსის ადამიანზე ცენტრირებული მიდგომა ფსიქოთერაპიის ფარგლებს გასცდა და ადამიანურ ურთიერთობათა სხვა სახეებზეც გავრცელდა. საკმაოდ ბევრი მიმდინარეობის მიერ შეწყნარებული და პრაქტიკულად რეალიზებული იქნა როჯერსის მიერ შემოთავაზებული მთავარი პრინციპები. მრავალწლიანი კვლევების შედეგად როჯერსი შემეცნების სამ გზას გამოყოფს: 1. შინაგანი სუბიექტური შემეცნება, გამოცდილება, რომელიც დამყარებულია ე. წ. ორგანიზმულ გრძობაზე და შეადგენს შინაგანი ჰიპოთეზების ფორმულირების წყაროს; 2. ობიექტური შემეცნება, რომელიც არსებითად, კლასიკურ საბუნებისმეტყველო მეთოდოლოგიას გულისხმობს და 3. პიროვნებათაშორისი ან ფენომენოლოგიური შემეცნება. ამ შემთხვევაში ემპათია მიმართულია სხვა ადამიანის სუბიექტური სამყაროს წვდომაზე, იმაზე, თუ რამდენად რელევანტურად შევძივართ მის ფენომენოლოგიურ ველში, მისი საზრისის სისტემაში. ამ გზით მოპოვებული ცოდნა აბსოლუტურად ინდივიდუალურია, მაგრამ, ამავე დროს, შესაძლებელია მისი განზოგადება და შემონახვა ობიექტური (ექსპერიმენტული) პროცედურების მეშვეობით (Imedadze, 2008: 532-533).

ჰუმანისტურ ფსიქოლოგიაში პიროვნების შესწავლის ძირითად მეთოდად ითვლება ფენომენოლოგია. პიროვნების გაგება მისი საკუთარი „თვალთახედვიდან“ არის შესაძლებელი, რაც მის სუბიექტურ გამოცდილებას ემყარება. მთავარია, გავიგოთ როგორ განიცდის ადამიანი

თავის თავს და სასიცოცხლო პრობლემებს, როგორია მისი თვითშემეცნება.

ადამიანის შემეცნების საუკეთესო საშუალებად მიჩნეულია ემპათია – შთაგრძნობა, უშუალოდ შესვლა შინაგან სამყაროში, თანაგანცდა, ის, რასაც კარლ როჯერსი ფენომენოლოგიურ შემეცნებას უწოდებდა.

ზემოაღნიშნულის გარდა, კარლ როჯერსს აუცილებლად მიაჩნია, რომ ადამიანს, რომელსაც სხვა ადამიანზე, მათ არსებობაზე, მათ ცხოვრებაზე და საქმიანობაზე უწევს პასუხისმგებლობის აღება, კიდევ ნაყენება ერთი უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნილება, რასაც კონგრუენტულობა ეწოდება. კონგრუენტულობის სინონიმია „შესატყვისობა“, „სინაღდე“. ე. ი., აზრები, განცდები, სიტყვები, ჟესტები, მიმიკები ურთიერთშესატყვისი, გაგებული და გაცნობიერებული უნდა იყოს. ზემოქმედება იმაში გამოიხატება, რომ მარტო თვითონ კი არ გაიგოს წინააღმდეგობის მოქმედების ბუნება, არამედ მასზე დამოკიდებული სხვა ადამიანის ცნობიერ „მე“-საც მოანდომოს. შემდეგ კი გააგებინოს მისი მოქმედების მექანიზმი. ამგვარი ადამიანის ზემოქმედება სხვა ადამიანზე (ან ადამიანებზე) თერაპიული ეფექტის მქონეა და რადიკალურად განსხვავდება გაუნონასწორებელი, საკუთარი თავის არაადეკვატურად აღქმელი ადამიანის ზემოქმედებისაგან.

კონგრუენტული ადამიანი ბუნებრივად იღებს, ამჟღავნებს და გამოხატავს თავის გრძნობებს. ამის გამო იგი ურთიერთობებში ღია და გახსნილია. მისი თვითგამოხატვა გულწრფელად ასახავს მასში მიმდინარე აზრებს და გრძნობებს. ასეთ ადამიანზე ამბობენ, რომ იგი ნაღვია, ანუ სხვისთვისაც ისეთია, როგორიც სინამდვილეშია. ასეთი ადამიანის შეხედულება საკუთარ თავზე, თვითშემეცნება და მისი წარმოდგენა, როგორ აღიქვამენ მას სხვები, ძალიან ჰგვანან ერთმანეთს.

ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე წარმატებულმა ქართველმა ფსიქოლოგმა დიმიტრი ნადირაშვილმა თავის წიგნში „სოციალურ-ფსიქოლოგიური გავლენა“ (Nadirashvili, 2009) საგანგებო ადგილი დაუთმო კარლ როჯერსის მსოფლმხედველობის განხილვას.

მინდა დავესესხო ავტორს და აღნიშნული წიგნიდან შემოგთავაზოთ კარლ როჯერსის ციტატა: „ადამიანებთან ურთიერთობის პროცესში ჩამომიყალიბდა ჰიპოთეზა, რომელიც ჩემთვის ადამიანებთან მიმართებაში უმნიშვნელოვანესი (ბევრის მთქმელი) გახდა. მისი გამოყენება მარტო პრობლემის მქონე კლიენტებთან კი არ შეიძლება, არამედ ნებისმიერ ადამიანთან. ჩვენს მიერ ჩატარებული გამოკვლევების მონაცემები ადასტურებენ ამ ჰიპოთეზის სისწორეს.

თუ ვახერხებ და ვამყარებ ადამიანებთან გულწრფელ ურთიერთობებს, ჩემი გრძნობები გამჭვირვალეა და დასანახია, სათანადოდ ვაფასებ მეორე ადამიანს, როგორც ცალკე ინდივიდს. თუ მე შევძელი და დავინახე იგი და მისი სამყარო ისეთი, როგორადაც თვითონ ხედავს, მაშინ ეს ადამიანი ახერხებს დაინახოს საკუთარი პიროვნული მახასიათებლები, რომლებსაც მანამდე თრგუნავდა და ახშობდა, აღმოაჩინს პიროვნულ გამოვლიანებას, იგრძნობს, რომ შეუძლია იცხოვროს თავისი თავისა და

სხვათა საკეთილდღეოდ, მეტად დაემსგავსება იდეალს, როგორც უნდა რომ იყოს, გახდება თავის თავში დარწმუნებული, თავის ფასეულობაზე ორიენტირებული, საკუთარი ინდივიდუალობის გამომხატველი, უკეთ გაუგებს და მიიღებს სხვა ადამიანებს, უკეთ გაართმევს თავს ცხოვრებისეულ პრობლემებს.

მე მჯერა, რომ ამგვარი ურთიერთობა სასიკეთოდ მოქმედებს არა მარტო კლიენტებზე, არამედ სტუდენტებზე, კოლეგებზე, ოჯახის წევრებზე და ბავშვებზე. მე მჯერა, რომ საქმე გვაქვს ჰიპოთეზასთან, რომელსაც შეუძლია ადამიანი გახადოს შემოქმედებითი, ცხოვრებას კარგად მორგებული და დამოუკიდებელი“.

კარლ როჯერსის აზრით, კლიენტის ახლანდელი განცდების ფოკუსირებისაკენ წარმართვა, უპირობო მიმღებლობა, ემპათია და კონგრუენტულობა ზემოქმედების ის საშუალებებია, რომლებიც გაჯანმრთელების, პიროვნული ზრდის პროცესს განაპირობებს (Nadirashvili, 2009: 79-80).

ცოცხალ არსებათა შორის, რომლებიც განფენილია ჩვენს სამყაროში, საოცრად მრავალფეროვანია, რადიკალურად გამოირჩევა მხოლოდ ერთი, **ადამიანი-ინდივიდი, სუბიექტი, პიროვნება**, რომელიც დაჯილდოებულია სასწაულებრივი შესაძლებლობებით. მან ერთადერთმა იცის, ღმერთის გარდა, რა ხდება მის სულიერ სამყაროში.

ადამიანის თავის ტვინის ფუნქციას, მის თვისებას ხომ არამატერი-ალური ფენომენი, ფსიქიკა წარმოადგენს, რომლის უმაღლესი საფეხური ცნობიერებაა, ცნობიერება, რომელსაც ასაზრდოებს შემეცნება. ცხოვრებისეულმა პრაქტიკამ დაადასტურა, რომ **ადეკვატური თვითშე-ეცნება** ადამიანის წარმატების სანინდარია, ამიტომ, არცერთმა ნორმალურმა, ზრდადასრულებულმა ადამიანმა, ხელიდან არ უნდა გაუშვას ეს სასწაულებრივი შესაძლებლობა.

ლიტერატურა:

1. Avreliusi M. Fiqrebi. (Targmnili, tsinasitkvaoba da senisvnebi Bachana Bregvadzisa, Tbilisi, 1972.
2. Imedadze I. Fsiqologiis istoria. Tbilisi, 2008.
3. Maiersi D. Socialuri fsiqologia. 2007.
4. Nadirashvili Sh. Gantsyobis antropuli teoria. 2001.
5. Nadirashvili D. Socialur-fsiqologiuri gavlena, 2009.
6. Svanidze L. Leqciebi ekonomikur fsiqologiashi. Shemecnebiti stsavleba, 2016.

Lia Svanidze

**ADEQUATE SELF-COGNITION THE PRECONDITION
OF HUMAN SUCCESS**

Summary

On the basis of in-depth study of the problem under study the author comprehensively considers and formulates the hypothesis that adequate self-cognition is the precondition of human success whereupon the whole work is devoted to confirmation of mentioned problem.

As is clearly seen in the article the human is the perceptive, making clear and analyzing being. By means of thinking the subject makes clear the relations, which are foreseen during process of relationship with outside world.

It is shown that the individual is a consumer, while the subject is a cognizer, but human activity is not limited neither by consumption of reality and nor by its cognition. The human, at the same time, is a personality. He/she creates and consumes certain values that needs creative activity from him/her. In order to carry out the behavior characteristic for the person, the human should be specially prepared for it. The opportunity of this preparation is given by miraculous skill of self-cognition that is peculiar only for human. The psychical processes, by means of which the adequate self-cognition is managed, are logically, comprehensively and strongly manifested in the article. Among them are sensation, perception, thinking, speech, attention, memory. The areas of social development are represented, functioning of which is impossible without self-cognition, e.g. diverse, multi-dimensional area of interpersonal relations. Human life is impossible without perfection of this area.

The psychical phenomena, which are closely linked with self-cognition, are clearly seen in the work: namely self-control, self-evaluation, self-consciousness, influence etc. In the work the author uses thoughts of famous scientists that makes the represented psychological phenomenon even more interesting. As is obviously seen from the work the human is not destined only for passive reflection of outside world and his/her inner spiritual sphere; unlimited opportunities of the psyche, and self-cognition in this particular case, creatively, actively constructs outside world and himself/herself. The author of work makes conclusion that adequate self-cognition is a precondition of human success.

Kakhi Kopaliani

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF
FORMING EFFECTIVE GROUPS OF YOUNG SPORTSMEN

Presented by Institute of Pedagogy and Physiology at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

In terms of a person's development, special actualization of the demands of the liberty, independence and social prestige in an adolescent should be primarily emphasized. An adolescent views himself as a personality and attaches primary importance to the independence of choice. For him, acting on his own is principal, by means of which he perceives his own "self" as an independent person.

The demand for the social prestige has been initially actualized at the transitional age. When an adolescent attaches crucial importance to what he is thought of and how his dignities are recognized. At this time, he becomes happy by the conception of the fact that people around him recognize his personality, that he is viewed as social power, and is placed higher than children in the society. At the transitional age, a social status is a subject of demand of an adolescent: he wants have a greater social weight in order to be recognized, to be counted for as a personality, in the social environment he has to live and act. An adolescent gradually develops in himself inner belief that he is a much greater social power than it is recognized by adults and this social power has been enforced with corresponding physical and intellectual abilities (Chkartishvili, 1974).

The demand for prestige is revealed in the level of an adolescent's aspiration, this being the axis of a psychological self-portrait. A psychological self-portrait is a system of views about the self about one's eyes. There are people with a higher (with superfluous views about themselves) and a lower (with less than real views about themselves) level of aspiration, this being most closely associated with the emotions perceived at the transitional age (Chkartishvili, 1974).

At the beginning of the transitional age, the formation of an adolescent's personality has been greatly influenced by this thrust towards high ideals, they have a concrete character, besides, an adolescent pays more attention to human physical features. Boys, for instance, specially honor man's physical strength, adroitness and other 'sporting' dignities. A sporting activity originates from an impulse of movement. A human, as a social, conscious creature, consciously treats his movement apparatus, he swim, lifts weights, runs, jumps, plays ball, etc. As far as the improvement, strengthening of the function is perceived in the notion of exercise, and this becomes observable on the basis of the comparison, the idea of competition, the impulse of competition is revealed in human consciousness. Where exercise, enforcement and development of the function, motivated by the competition, occurs, a human commits sporting activities (Norakidze, 1959).

The study of the motivation of sporting activities enables us to build the pro-

cess of training and education of adolescent sportsmen in a paper way. It is very important to consider the motive of the preparation of sportsmen for a competition. In sports psychology, special attention is paid to the study of the “motivation of achievement”. The motivation of achievement - thrust towards resultative improvement, dissatisfaction improvement, dissatisfaction with an achievement, real to realize one’s goals by all means - is one of the most important features of personality, this influencing the whole life of the mankind (Volkov, 2002).

By the demand for achievement, activities in accordance with high standards and the desire to succeed in a concrete situation are meant. A person oriented to an achievement has the following principal features: he is well capable of setting the goals. He is not a passive follower of the life’s course, and he always acts. He has great personal responsibility in realizing his goals. He tries to get rid of setting very complex goals, and he is not interested much in easy activities in which he has greater chances to succeed. For an achievement-oriented person, a goal is of the great value, hence, the result of his activities is of great significance for him. By the level of aspiration, we mean a set goal or standard by a decision maker, which is considered realizable by him (Charkviani, 2001; Simon, 1967).

Thus, with regards of the above-given material, the following hypotheses can be formulated: first, we suppose, that the level of aspiration of adolescent sportsmen may be defined by team’s effectiveness.

Second, in adolescents’ sports team, leadership in accordance with two spheres of sporting activities (instrumental and expressive) may condition the level of aspiration in other words, one may suppose that the higher a sportsmen’s status in the team, the higher is the level of his aspiration.

The investigation was conducted in adolescent football school. The total number of the respondents was 159, the sportsmen born in 2002-2003.

In the mentioned team, we studied:

1. level of aspiration;
2. Motivation of achievement, where the main principle was the following. In order to establish the degree of the motivation of achievement, we considered the valency of the sports results (subjective value of results) and probability of achievement those results (subjective evaluation of the possibilities of achieving the results);
3. Leadership, in accordance with two dimensions of sporting activities (instrumental and expressive);
4. coach’s professional activities and his relationship with the sportsmen;
5. Sportsmen’s satisfaction according to different aspects of the teams viability (official games and relationship with the coach).

Respondents’ replies concerning the coach’s professional activities and the sportsmen-coach relationships, together with the evaluation of the level of satisfaction with the team membership, were strictly anonymous.

According to the empirical material received as a result of the investigation, the statistically liable correlation was attested between the level of aspiration and effectiveness $r=0,798$ ($p<0,001$). Besides, the statistically liable correlation ap-
208

peared between the level of claims and unity, viz. in accordance with the instrumental and expressive dimensions of sporting activities: instrumental sphere - $r=0,720$ ($p<0,01$), expressive sphere - $r=0,732$ ($p<0,01$).

Besides the above said, based on the empirical results, the dependence between the level of aspiration and leadership in accordance with the instrumental and expressive dimensions of sporting activities has not appeared statistically liable in either teams.

The received data point to the fact that the correlation is not statistically reliable between the indications of the level of aspiration and the indications of their evaluation of a coach's sporting activities according to the two dimensions (instrumental and expressive).

The empirical results indicate to the occurrence of close dependence between sportsmen's satisfaction with official games and their level of aspiration - $r=0,699$ ($p<0,25$), while the correlation between the letter variable and sportsmen's satisfaction with the relationship with a coach is not statistically liable.

The statistically liable correlation has not been evidenced between the level of aspiration and the motivation of achievement.

Thus, we can make the following conclusions:

In adolescents' sports team, sportsmen's level of aspiration has been determined by a team's effectiveness, that is, the more effective a team is, the higher the level of team-members' aspiration. The higher the level of adolescent sportsmen's aspiration, the more connected a team, that is connectness of adolescent sportsmen's team has been determined by the level of their aspiration. The more adolescent sportsmen are satisfied with their activities, the higher is the level of aspiration. In other words, the level of adolescents' aspiration has been determined by their satisfaction with their own activities (official games).

As a result of the correlational analysis, it has been established that in a sports team of adolescents, the level of sportsmen's aspiration has been determined by the effectiveness of the team, while the connectness of a team, according to the instrumental and expressive dimension, has been determined by the level of its members' aspiration. The close relationship has also been observed between sportsmen's satisfaction and the level of aspiration in official games; as for the relationship between the latter variable and sportsmen's satisfaction in relation to a coach, also between leadership and coach's activities, according to the spheres of activities (instrumental and expressive) no statistically significant correlation has been evidenced.

References:

1. Chkartishvili, 1974 - Chkartishvili Sh. Ganatlebiossocialurifsiqologia, Tbilisi 1974.
2. Norakidze, 1959 - Norakidze V. Sportiszogadifsiqologia, Tbilisi 1959.
3. Volkov, 2002 -Volkov I.P. Practical Course in Sports Psychology, St. Petersburg 2002.

4. Charkviani, 2001 - Charkviani D. fsiqologia industrial organizaciebshi, Tbilisi 2001.
5. Simon, 1967 - Simon H. Motivational and emotional controls of cognition. Psychological Review, 1967.

კახი კოპალიანი

მოზარდ სპორტსმენთა ეფექტური ჯგუფების შექმნის სტრუქტურული და ფუნქციური მახასიათებლები

წარმოადგინა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტმა

რეზიუმე

წინამდებარე გამოკვლევის მიზანს წარმოადგენს მოზარდთა პრეტენზიის დონის ექსპერიმენტული შესწავლის საფუძველზე მათი მიღწევის მოტივაციის თავისებურებათა დადგენა. გამოკვლევაში მონაწილეობა მიიღო 10 სპორტული გუნდის 159-მა მოზარდმა. მიღებული მონაცემების თანახმად, პრეტენზიის დონეს, საქმიანობის ეფექტურობისა და კმყოფილების მაჩვენებლებს შორის სატისტიკურად დადებითი მნიშვნელობის მქონე კორელაცია დადგინდა. აღნიშნული შედეგების საფუძველზე გამოიყო მოზარდების ეფექტური ჯგუფების შექმნის სტრუქტურული და ფუნქციური მახასიათებლები.

Отар Жордания

**КАВКАЗСКАЯ АРМИЯ В БИОГРАФИЯХ ЕЕ ОФИЦЕРОВ.
ПОЛКОВНИКИ. 1901 - 1914 гг.¹**

КАТАЕВ КОНСТАНТИН ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 28.03.1861), полковник. Воспитывался в Ярославской гимназии и Одесском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 15.08.1877, произведен в прапорщики - 23.02.1881, подпоручик - 21.02.1882, поручик - 21.02.1886, в запасе - июль 1888 - июль 1890, штабс-капитан - 1.08.1893, капитан - 6.05.1900. Участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1905), Св. Анны 2 ст. (1907), за боевое отличие награжден чином подполковника - 1.05.1906, полковник - 6.11.1914 (в чине по 24.07.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1911-14 службу проходил в 203 пехотном Сухумском полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1909).

Spisok, 1907: 170; Spisok, 1910: 144; Spisok, 1910: 144; Spisok, 1911: 136; Spisok, 1913, SPb.: 322; Spisok, 1914, SPb.: 1009.

КВАНЧЕХАДЗЕ ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ. См.: КВАНЧХАДЗЕ ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ.

КВАНЧХАДЗЕ (КВАНЧЕХАДЗЕ) ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 2.02.1858), полковник. Воспитывался в Воронежской Михайловской военной гимназии, Тифлисском пехотном юнкерском училище, Кавказской учебной роте, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 24.09.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 16.04.1878, подпоручик - 17.02.1881, поручик - 8.03.1888, штабс-капитан - 15.03.1898, капитан - 15.03.1893, подполковник - 26.02.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденом Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), чином полковника - 21.07.1905 (старшинство с 5.10.1904 (в чине по 31.12.1913) (www.ourbaku.com), золотым оружием с надписью «За храбрость» (1907).

В 1906 занимал должность воинского начальника г. Баку, назначен командиром 206 пехотного резервного Сальянского Е. И. В. Наследника Цесаревича полка - с 11.10. 1907.

---

¹ Продолжение. Начало см.: №№ IX-X настоящего издания. Продолжение в последующем выпуске.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1897), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1905) и 3 ст. (1909).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 2 ст. (1889) (*www.rusgen-eral.ru*).

Spisok, 1906, SPb.: 901; Spisok, 1907, SPb.: 704; Spisok, 1907: 62; Spisok, 1908: 58; Spisok, 1910: 51; Spisok, 1911: 47; Spisok, 1911, SPb.: 270; Spisok, 1912, SPb.: 212; Sp, 1913, SPb.: 127; Spisok, 1914, SPb.: 1833; Spisok, 1916, SPb.: 120.

КВИНИХИДЗЕ ВАСИЛИЙ ТИМОФЕЕВИЧ (род. 10.04.1865), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 26.08.1884, подпоручик - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, за отличие награжден чином штабс-капитана - 24.02.1896, капитан - 6.05.1900, за отличие подполковник - 22.06.1907, полковник - 6.12.1912.

В 1908-13 служил в 16 гренадерском Мингрельском Е.И.В. Вел. кн. Дмитрия Константиновича полку. За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905) и 2 ст. (1910), Св. Станислава 2 ст. (1907). *Spisok, 1908: 170; Spisok, 1910: 161; Spisok, 1911: 150; Spisok, 1914, SPb.: 1238.*

КВИЦИНСКИЙ СТАНИСЛАВ-ЭДУАРД СТАНИСЛАВОВИЧ (род. 1.09.1848), полковник. Воспитывался в 1 С.-Петербургской военной гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Произведен в подпоручики - 22.11.1872, за отличие поручик - 10.12.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, чином есаула - 9.06.1878, войсковой старшина - 1. 01.1889, за отличие полковник - 4.12.1899.

В 1879-81 занимал должность бригадного адъютанта, командир 1 Ейского полка Кубанского казачьего войска - 4.12.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. (1895) и 3 ст. (1901), Св. Анны 2 ст. (1896).

Spisok, 1900: 94; Spisok, 1901: 92; Spisok, 1903: 71; Spisok, 1903, yan, SPb.: 526; Spisok, 1904, SPb.: 382.

КЕРИМ-АГА-МАМЕД-КОРСУМ-АГА-ОГЛЫ-ДЖЕВАНШИР (род. 20.10.1826), полковник лейб-гвардии Е.В. полка. Произведен в прапорщики милиции - 26.09.1861, корнет - 29.09.1866, штабс-ротмистр - 8.04.1873, ротмистр - 30.08.1874, полковник - 6.01.1879.

Spisok, 1901:43; Spisok, 1902, SPb.: 5; Spisok, 1903, yan., SPb.: 4; Spisok, 1904: 58; Spisok, 1905, SPb.: 3; Spisok, 1906, SPb.: 2; Spisok, 1907: 34.

КЕРСТИЧ НИКОЛАЙ ГЕОРГИЕВИЧ (род. 14.11.1871), полковник. Воспитывался в Владимирском Киевском кадетском корпусе, 1 военном Павловском училище, окончил курс восточных языков с оценкой «Успешно». Службу начал 1.09.1889, произведен в подпоручики - 10.08.1890, поручик - 10.08.1894, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 10.08.1902, за отличие по службе награжден чинами подполковника - 4.03.1907 и полковника - 6.12.1910 (в чине по 2.04.1917) (www.rusgeneral.ru).

В 1902-07 - помощник старшего адъютанта, старший адъютант штаба Кавказского военного округа - с 4.03.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905), Св. Станислава 2 ст. (1910), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1911: 89; Spisok, 1912, SPb.: 1417; Spisok, 1914, SPb.: 881.

КИБЕР АНАТОЛИЙ РЕЙНГОЛЬДОВИЧ (род. 6.01.1861), полковник. Воспитывался в Кронштадтском реальном и 1 военном Павловском училищах. Службу начал 16.12.1884, произведен в подпоручики - 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 1.07.1901 (старшинство с 6.05.1901). Участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Анны 4 ст., Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), мечами и бантом к ордену Св. Станислава 3 ст. (1907), подполковник - 26.02.1909, за отличие полковник - 6.12.1913.

В 1911-14 службу проходил в 13 лейб-гренадерском Эриванском Е.В. полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898), Св. Анны 2 ст. (1909), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1912).

Spisok, 1911: 173; Spisok, 1913, SPb.: 639; Spisok, 1914, SPb.: 1411.

КИКНАДЗЕ ИВАН ЗУРАБОВИЧ (род. 2.01.1857), полковник. Воспитывался в Петровской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал 13.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879 (ранен в бою), произведен в подпоручики - 22.05.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1880), поручик - 26.07.1882, штабс-капитан - 18.07.1887, капитан - 15.06.1893, подполковник - 26.02.1901, за отличие награжден чином полковника - 25.02.1908.

В 1901-10 служил в 13 лейб-гренадерском Эриванском Е.В. полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1900), Св. Станислава 2 ст. (1904).

Spisok, 1901: 175; Spisok, 1905: 108; Spisok, 1907: 103; Spisok, 1908: 84; Spisok, 1910: 75; Spisok, 1910, SPb.: 936.

КИНДЯКОВ ПАВЕЛ ЕВСТАФЬЕВИЧ. См.: КИНДЯКОВ ПАВЕЛ ЕВГРАФОВИЧ.

КИНДЯКОВ ПАВЕЛ ЕВГРАФОВИЧ (ЕВСТАФЬЕВИЧ) (род. 21.09.1854), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина военной гимназии, Николаевском кавалерийском училище, окончил Офицерскую кавалерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 18.08.1871, произведен в подпоручики - 9.08.1873, поручик - 18.03.1874, штабс-ротмистр - 25.04.1880, за отличия получил чины ротмистра - 25.08.1886 и подполковника - 26.02.1896. В Русско-Японской войне 1904-05 получил чин полковника - 5.10.1904, награжден орденом Св. Анны 2 ст. с мечами (1906) и золотым оружием (1907). Ранен в бою.

Службу проходил в 12 драгунском Стародубовском полку, Кавказском запасном кавалерийском дивизионе, служил управляющим Государственной конюшни, с 1907 служил на Кавказе, командовал Кавказским запасным кавалерийским дивизионом - 7.08. 1907- 31.05.1910, 8 запасным кавалерийским полком - с мая 1910.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1899), Св. Анны 3 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1900).

Spisok, 1907: 61; Spisok, 1908: 54; Spisok, 1909, SPb.: 402; Spisok, 1910: 49; Spisok, 1910, SPb.: 359; Spisok, 1911, SPb.: 234; Spisok, 1912, SPb.: 187; Spisok, 1913, SPb.: 116; Spisok, 1914, SPb.: 51.

КИРЕЕВ СЕМЕН МИХАЙЛОВИЧ (род. 8.04.1855), полковник. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в сотники - 3.04.1882, корнет гвардии - 10.09.1882, поручик - 4.10.1884, подъесаул - 30.08.1891, есаул - 30.08.1893, полковник - 6.12.1896.

Известно, что в 1897-1903 служил помощником командира Собственного Е.В. конвоя по хозяйственной части.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. (1901).

Кавалер иностранных орденов: мекленбург-шверинского - Грифа 3 кл. (Кавалерийский крест, 1889), Прусской Короны 4 ст. (1890), датского - Данеброга 3 ст., бухарского - Благородной Бухары 1 ст., баденского - Церингского Льва (Кавалерийский крест) 1 кл. (все в 1896).

Spisok, 1897: 116; Spisok, 1899: 93; Spisok, 1900, SPb.: 583; Spisok, 1901: 81; Spisok, 1902, SPb.: 419; Spisok, 1903: 63.

КИРИЛОВ ВЛАДИМИР АНДРЕЕВИЧ (род. 7.03.1848), полковник. В офицерских чинах с 1869, поручик - 7.04.1871, штабс-капитан - 15.03.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 15.03.1879, за отличие

მაიორ - 7.02.1883, პერიენოვან ვ პოდპოლკოვნიკი - 6.05.1884, ნაგრადენ ჩინომ პოლკოვნიკი - 2.06.1898.

ს 1900 სლუჟბუ პროდილ ნა კავკაზე: ნაზნაჩენ კომაღდირომ 257 პეოტნოღო პოტიისკო რეზერვნოღო პოლკი - 24.10.1900.

ზა ვოენო-სლუჟბენიე ზასლუღი ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანიასლა 3 სტ. (1872) ი 2 სტ. (1887), სვ. ანნი 3 სტ. (1874) ი 2 სტ. (1895), სვ. ვლადიმირა 3 სტ. (1904).

Spisok, 1901: 86; Spisok, 1903: 67; Spisok, 1903, sen., SPb.: 383; Spisok, 1904: 56; Spisok, 1905: 46; Spisok, 1905, SPb.: 262.

კისელე ვ კონსტანტინ ფედოროვიჩ (როდ. 23.12.1859), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალესა ვ ორენბურღსკოი პოლკოვოი პროღიმაზიი ი კაზანსკომ პეოტნომ იუნკერსკომ უჩილისესე. სლუჟბუ ნაჩალ 5.06.1876, პროიზვედენ ვ პრაპორშიკი - 16.04.1878, პოდპორუჩიკ - 6.07.1880, პორუჩიკ - 15.08.1884, ზა ოტლიჩია ნაგრადენ ჩინაი შტაბს-კაპიტანა - 6.05.1889, კაპიტანა - 6.12.1895, პოდპოლკოვნიკი - 26.02.1902 ი პოლკოვნიკი - 6.12.1907

ზანიმალ რაღილჩინე დოღიანოსი ვ კარსკოი ობლ.: სლუჟილ მლადშიმ პომოღნიკომ ნაჩალნიკა 1 კარსკოი ოკრუღა - ს 18.12.1892, შტაბ-ოფიციერომ დღა ოსობოღი პორუჩენიე პრი ვოენომ გუბერნატორე კარსკოი ობლ. - ს 8.10.1899, ნაზნაჩენ სტარშიმ პომოღნიკომ ნაჩალნიკა კარსკოი ოკრუღა - 30.11.1902, ნაჩალნიკი კაზიკუმუღსკოი ოკრუღა დაღესტანსკოი ობლ. - ს 15.09.1906.

ზა ვოენო-სლუჟბენიე ზასლუღი ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანიასლა 3 სტ. (1893) ი 2 სტ. (1905), სვ. ანნი 3 სტ. (1898).

Spisok, 1903: 140; Spisok, 1904: 131; Spisok, 1910: 72; Spisok, 1910, sh. 3, SPb.: 70; Spisok, 1911: 65; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 61; Spisok, 1914, SPb.: 256.

კიყაშკო ანდრეი ივანოვიჩ (როდ. 30.11.1857), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალესა ვ კუბანსკოი ვოისკოვოი კლასიჩესკოი გიმაზიი, ოკონჩილ ნიკოლავესკუი აკადემიუ გენერალნოღო შტაბა პო 1 რაღრადუ. ვ ოფიციერსკი ჩინაი ს 1881: სტარშიი ხორუნჟიი - 8.08.1881, უაღსტნიკი ვოენოი ექსპედიციი 1885, ზა ოტლიჩიე ნაგრადენ ჩინომ სოტნიკი - 1.01.1885, პოდყესაულ - 15.10.1889, ესაულ (კაპიტან გენერალნოღო შტაბა) - 22.05.1891, პოდპოლკოვნიკი - 24.03.1896, ზა სლუჟბენოი ოტლიჩიე პოლკოვნიკი - 9.04.1900 (ვ ჩინე პო 22.04.1907) (www.rusgeneral.ru).

ს 24.05.1898 პო 15.03.1898 ზანიმალ დოღიანოსი ნაჩალნიკი პსეკუპსკოი ვოისკოვოი ბოღიანიცი კუბანსკოი კაზაჩყეო ვოისკა, ვ 1900 ისპრავლყლ დოღიანოსი ნაჩალნიკი შტაბოვ თოღო ჯე ვოისკა ი 39 პეოტნოი დივიზიი - 18.08.1900, კომაღდირ 1 კავკაზსკოი პეოტნოი კუბანსკოი კაზაჩყეო ვოისკა - 15.10.1900 - 24.05.1898, ს მარტა 1904 სლუჟბუ პროდილ ნა დალნემ ვოსტოკე, ვ ფევრალე-მარტე 1907 პოკაზან ვ დოღიანოსი ატამანა მაიკოპსკოი ოტდელა კუბანსკოი ობლ. კუბანსკოი კაზაჩყეო ვოისკა.

ზა ვოენო-სლუჟბენიე ზასლუღი ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანიასლა 3 სტ. (1887) ი 2 სტ. (1896), სვ. ანნი 3 სტ. (1893) ი 2 სტ. (1899), სვ. ვლადიმირა 4 სტ.

с мечами и бантом (1904) и 3 ст. (1905).

Кавалер золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1893).

Spisok, 1900: 100; Spisok, 1901: 98; Spisok, 1903: 77; Spisok, 1903, sen., SPb.: 563; Spisok, 1904: 63; Spisok, 1906, SPb.: 226; Spisok, 1907: 40; Spisok, 1916, SPb.: 39.

КЛЕВЕЗАТ АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 15.05.1865), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 26.08.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, за отличие награжден чином штабс-капитана - 1.01.1897, капитан - 6.05.1900. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1877), подполковник - 1.10.1906, полковник - 26.08.1912.

В 1906-14 командовал Михайловской крепостной саперной ротой.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1905), Св. Анны 2 ст. (1908), Св. Владимира 4 ст. (1911).

Spisok, 1908: 160; Spisok, 1910: 147; Spisok, 1911: 138. См.: Spisok, 1914, SPb.: 1167.

КЛЕЙНЕР ПАВЕЛ НИКОЛАЕВИЧ (род. 1.03.1870), полковник. Воспитывался в Ярославской военной школе и Виленском пехотном юнкерском училище. Службу начал 4.09.1886, произведен в подпоручики - 1.09.1888, поручик - 1.09.1892, награжден чином штабс-капитана - 6.12.1897, капитан - 1.09.1900, за отличия подполковник - 30.07.1905 и полковник - 10.04.1911.

Интендант Карсской крепости - 8.07.1907-7.03.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1912).

Spisok, 1908: 159; Spisok, 1910: 133; Spisok, 1911: 99; Spisok, 1914, SPb.: 910.

КОБИЕВ ГЕОРГИЙ АНДРЕЕВИЧ (АДАМОВИЧ) (род. 1.08.1860), полковник. Воспитывался в Елисаветградском кадетском юнкерском училище. Службу начал 1.10.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1878), произведен в корнеты - 23.05.1884,

Поручик - 23.05.1888, штабс-ротмистр - 15.03.1894, за отличия награжден чинами капитана (ротмистра) - 15.03.1899 и подполковника - 30.12.1904 (старшинство с 5.10.1904), полковник - 6.12.1911.

В 1905-11 служил в 18 драгунском Северском полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1899) и 2 ст. (1912) и Св. Станислава 2 ст. (1908).

Spisok, 1905: 135; Spisok, 1910: 116; Spisok, 1911: 114; Spisok, 1914, SPb.: 975.

КОБИЕВ МИХАИЛ АНДРЕЕВИЧ (род. 29.06.1862), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе и Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище. Службу начал 18.01.1881, произведен в хорунжие - 18.07.1884, сотник - 18.07.1888, подъесаул - 15.03.1895, есаул - 15.03.1900, войсковой старшина - 26.02.1905, полковник - 6.12.1911 (в чине по 29.10.1916) (www.rusgeneral.ru).

Командир Дагестанского конного полка - с 15.10.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1900), Св. Анны 2 ст. (1910).

Spisok, 1912, SPb.: 1533; Spisok, 1913, SPb.: 1076; Spisok, 1914, SPb.: 984.

КОБЦЕВ ВАСИЛИЙ ИВАНОВИЧ (род. 1854), полковник. В офицерских чинах с 1878, хорунжий - 16.04.1878, сотник - 6.05.1882, подъесаул - 6.05.1885, участник военной экспедиции 1885, есаул - 13.10.1888, войсковой старшина - 26.02.1901, полковник - 1.01.1906.

Командующий 2 Хоперским полком Кубанского казачьего войска - 10.12.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1898).

Spisok, 1905: 169; Spisok, 1906, SPb.: 1222; Spisok, 1907: 78.

КОВАЛЕВСКИЙ КОНСТАНТИН АФАНАСЬЕВИЧ (род. 17.09.1853), полковник. Воспитывался в Чугуевском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1873, прапорщик - 21.08.1873, подпоручик - 10.05.1875, поручик - 28.03.1878, штабс-капитан - 2.08.1870, ротмистр - 1.11.1886, подполковник - 26.02.1895, за отличие по службе полковник - 21.08.1873 (в чине по 1907) (www.rusgeneral.ru).

Начальник Эриванского губернского жандармского управления - 8.01.1901. С августа 1901 года службу проходил в Владимирском, затем в Киевском (с сентября 1903) губернских жандармских управлениях.

Награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1879) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1889).

Spisok, 1902, SPb.: 837; Spisok, 1903: 82; Spisok, 1903, sen., SPb.: 677; Spisok, 1904: 68; Spisok, 1904, SPb.: 585; Spisok, 1905, SPb.: 546; Spisok, 1906, SPb.: 305; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 15.

КОВАЛЕВСКИЙ СЕРГЕЙ ВИКТОРОВИЧ (род. 7.10.1859), полковник. Воспитывался в Одесской духовной семинарии и Одесском пехотном юнкерском училище. Службу начал 2.06.1878, произведен в прапорщики - 11.07.1881, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, награжден чином штабс-капитана - 14.05.1896, капитан - 6.05.1900, подполковник - 26.02.1905, за отличие по службе полковник - 26.02.1909.

В 1902- 14 служил смотрителем зданий, заведующим хозяйственной частью и командиром нестроевой команды штаба Кавказского военного округа (с 13.06.1902).

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1894) и 2 ст. (1912), Св. Анны 3 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1905: 151; Spisok, 1908: 139; Spisok, 1910: 85; Spisok, 1910, SPb.: 1144; Spisok, 1911, SPb.: 930; Spisok, 1913, SPb.: 1912; Spisok, 1914, SPb.: 446.

КОВАЛЕВСКИЙ ФЕДОР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 25.07.1866), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Харьковском реальном училище, Московском пехотном юнкерском училище окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 31.12.1887, произведен в подпоручики - 10.08.1890, поручик - 1.08.1894, штабс-капитан - 19.05.1886, капитан - 5.04.1898, подполковник - 22.04.1907, за отличие по службе награжден чином полковника - 10.04.1911.

С апреля 1907 по ноябрь 1910 служил помощником начальника Кубанской инженерной дистанции. С ноября 1910 службу проходил в Туркестанском военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1909), Св. Станислава 3 ст. (1913) и 2 ст. (1913).

Spisok, 1908: 167; Spisok, 1910: 158; Spisok, 1911: 148; Spisok, 1913, SPb.: 1018; Spisok, 1914, SPb.: 915.

КОДИН КОНСТАНТИН ГРИГОРЬЕВИЧ (род. 20.05.1847), полковник. Воспитывался в Фельдшерской школе Тифлисского пехотного юнкерского училища. В офицерских чинах с 1874, прапорщик - 15.02.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 13.05.1877, за боевое отличие поручик - 13.07.1879, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), за служебное отличие штабс-капитан - 27.06.1882, капитан - 2.06.1885, подполковник - 1.01.1891, награжден чином полковника - 17.03.1904 (старшинство с 5.10.1904).

В 1879 - 1888 занимал должность старшего адъютанта штаба 2 Кавказского армейского корпуса, 1891-1904 служил в 84 Ширванском Е.И.В. Государя Наследника Цесаревича и 83 Самурском Е. И. В. Вел. кн. Владимира Александровича пехотных полках, назначен командиром 6 Кавказской стрелковой батареи - 10.05.1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1883), Св. Станислава 2 ст. (1896).

Spisok, 1891: 256; Spisok, 1904: 89; Spisok, 1905: 78; Spisok, 1906, SPb.: 828; Spisok, 1907: 61.

КОЖИН СЕРГЕЙ АНДРЕЕВИЧ (род. 21.06.1856), полковник. Воспитывался в 1 Московской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 10.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 22.05.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. (1878), поручик - 20.12.1879, штабс-капитан - 19.11.1886, капитан - 15.07.1893, подполковник - 25.02.1900, за отличие по службе награжден чином полковника - 1.08.1910.

Командовал 1 Кавказским стрелковым артиллерийским дивизионом - 1.08.1910 - 12.12.1911, 11.01.1912, 1 дивизионом 3 артиллерийской бригады - с 12.12.1911, назначен командиром 1 Кавказского стрелкового артиллерийского дивизиона - 11.01.1912

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст. (1903), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1902) и 3 ст. (1912).

Spisok, 1911: 86; Spisok, 1912, SPb.: 1069; Spisok, 1913, SPb.: 738; Spisok, 1914, SPb.: 628.

КОЗЛОВ КОНСТАНТИН СЕМЕНОВИЧ (род. 16.09.1836), полковник. Получил домашнее образование. Участник военных экспедиций 1858-63 периода Кавказской войны 1817-64, произведен в офицеры в 1858, подпоручик - 20.03.1860, поручик - 28.02.1862, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1862), Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1864), за боевое отличие штабс-капитан - 5.09.1865, в отставке - 27.01.1866 - 15.02.1872, за штатом - 1.10.1876 - 5.04.1877, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), за отличия по службе награжден чинами капитана - 3.02.1881, подполковника - 1.01.1888 и полковника - 6.12.1899.

Занимал военные, административные и другие должности: временно и. д. начальника Черноморского округа - 1887 - 88, батумского полицмейстера - 1888 - 90, Ленкоранского уездного начальника - 1890 - 1895, председателя Благодаринского уездного съезда Ставропольской губ. - с 30.03.1895.

В 1891 награжден орденом Св. Станислава 2 ст.

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 3 ст. (1895).

Spisok, 1903: 71; Spisok, 1903, sen., SPb.: 476; Spisok, 1904: 58; Spisok, 1904, SPb.: 396; Spisok, 1905, SPb.: 348.

КОЗЛОВСКИЙ АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ (род. 5.08.1864), полковник. Воспитывался в Владимирском Киевском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Михайловскую артиллерийскую Академию с отличием, его имя было выбито на мраморной доске почета, Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно».

Службу начал 31.08.1882, произведен в подпоручики - 12.08.1882, поручик - 12.08.1887, награжден чинами штабс-капитана - 7.06.1890 и капитана - 30.08.1894, штабс-капитан гвардии - 6.05.1896, капитан гвардии -

6.12.1896, переименован в подполковники - 6.01.1900, за отличие по службе полковник - 5.10.1904 (в чине по 2.10.1912) (www.rusgeneral.ru).

В 1900 - 05 командовал батареями в 23 артиллерийской бригаде (с 6.01.1900), 3 гренадерской артиллерийской бригаде (с 22.02.1901), командир 2 дивизиона 33 артиллерийской бригады - с 25.08.1905.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 2 ст. (1907), Св. Владимира 3 ст. (1911).

Spisok, 1908: 57; Spisok, 1909, SPb.: 412; Spisok, 1910, SPb.: 368; Spisok, 1911, SPb.: 242; Spisok, 1912, SPb.: 193.

КОЗЛОВСКИЙ ЛЕОНИД АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 16.04.1866), полковник. Воспитывался в Санкт-Петербургском Гудовича реальном и 2 военном Константиновском училищах, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 12.09.1888, произведен в подпоручики - 10.08.1890 (старшинство с 10.08.1889), поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 17.05.1898, капитан - 9.04.1900, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1908), подполковник - 1.06.1905 (старшинство с 17.04.1905), за отличие по службе полковник - 29.03.1909 .

В 1905- 14 служил офицером-преподавателем в Тифлисском Вел. кн. Михаила Николаевича пехотном юнкерском училище.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905) и 2 ст. (1912), Св. Станислава 2 ст. (1908).

Spisok, 1905: 155; Spisok, 1908: 143; Spisok, 1910: 86; Spisok, 1911: 78; Spisok, 1912, SPb.: 843; Spisok, 1914, SPb.: 455.

КОКЛИН АЛЕКСЕЙ СТЕПАНОВИЧ (род. 18.04.1853), полковник. Воспитывался дома и Виленском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879, произведен в прапорщики - 25.06.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. и Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), подпоручик - 5.04.1881, поручик - 5.04.1885, штабс-капитан - 26.10.1890, подполковник - 26.02.1902, за отличие по службе полковник - 1.01.1906.

В 1903-07 служил в 260 Ардаганском , 257 Потийском пехотных резервных полках.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903), Св. Станислава 2 ст. (1907), Св. Анны 2 ст. (1909).

Spisok, 1903: 150; Spisok, 1906, SPb.: 1234; Spisok, 1907: 79; Spisok подп., 1909, SPb.: 220;

КОКУНЬКО ПЕТР ИВАНОВИЧ (род. 10.06.1851), полковник. воспитывался в Казанской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. Службу начал 29.08.1876, произведен в хорунжие - 16.04.1878, 220

სოტნიკ - 30.12.1879, ნაგრადენ ჩინომ პოდბესაულა - 6.05.1885, ესაულ - 13.10.1888, ჯა ოტლიჩია პო სლუჟბე ვოისკოვოი სტარშინა - 26.02.1894 ი პოლკოვნიკ - 2.08.1902 (ვ ჩინე პო 1910) (www.rusgeneral.ru).

კომანდოვალ 1 ურუპსკიმ - ს 18.06.1902 ი 1 ლინეინუმ გენ. ველუამინოვა - ს 2.08.1902 პოლკამი კუბანსკოგო კაზაჩუეგო ვოისკა.

ჯა ვოენნო-სლუჟბენუე ჯასლუგი ნაგრადენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 3 სტ. (1881) ი 2 სტ. (1905), სვ. ანნუ 3 სტ. (1900) ი 2 სტ. (1906).

კავალერ ინოსტრანნუე ორდენოვ: მეკლენბურგ-შვერინსკოგო-გრუფა (კომანდორსკი კრესტ, 1896), პერსიდსკოგო - ლუვა ი სოლნცა (1902).

Spisok, 1903: 88; Spisok, 1903, sen., SPb.: 869; Spisok, 1904: 74; Spisok, 1907: 48; Spisok, 1907, SPb.: 307; Spisok, 1908: 42; Spisok, 1910, SPb.: 126.

კოლესნიკოვ ფედორ ნიკიფოროვიჩ (როდ. 6.06.1858), პოლკოვნიკ. ვოსპიტუვალსა ვ ვლადიკავკასსკომ რეალნომ ი 2 ვოენნომ კონსტანტინოვსკომ უჩილიშაჟ, ს ოცენკოი «უსპეშნო» ოკონჩილ ოფიცერსკუი არტილერისკუი სჟოლუ. სლუჟბუ ნაჩალ 1.09.1878, პოიზვედენ ვ პრაპორშიკი - 8.08.1880, პოდპორუჩიკ - 24.10.1881, პორუჩიკ - 6.05.1884, შტაბს-კაპიტან - 16.12.1890, კაპიტან - 28.07.1896, პოდპოლკოვნიკ - 29.08.1904, ჯა ოტლიჩიე პო სლუჟბე ნაგრადენ ჩინომ პოლკოვნიკა - 1.12.1912.

ვ 1905-07 კომანდოვალ 6 ბატარეი კავკასსკოი რეზერვნოი არტილერისკოი ბრიგადუ.

ჯა ვოენნო-სლუჟბენუე ჯასლუგი ნაგრადენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 2 სტ. (1898), სვ. ანნუ 2 სტ. (1903), სვ. ვლადიმირა 4 სტ. (1905).

Spisok, 1905: 126; Spisok, 1907: 123; Spisok, 1914, SPb.: 1185.

კოლლაროვიჩ ნიკოლაი პავლოვიჩ (როდ. 5.09.1855), პოლკოვნიკ. ვოსპიტუვალსა ვო 2 მოსკოვსკოი ვოენნოი გიმნაზიი ი მიხაილოვსკომ არტილერისკომ უჩილიშე, ოკონჩილ მიხაილოვსკუი არტილერისკუი აკადემიუ. სლუჟბუ ნაჩალ - 9.08.1874, უაჩასტნიკ რუსსკო-ტურეცკოი ვოინუ 1877-78 (რანენ ვ ბოუ), პოიზვედენ ვ პოდპორუჩიკი - 22.05.1877, ჯა ბოეოე ოტლიჩიე პორუჩიკ - 4.07.1877, შტაბს-კაპიტან - 18.12.1878, კაპიტან - 21.12.1889, პოდპოლკოვნიკ - 28.07.1896, ჯა ოტლიჩიე პო სლუჟბე პოლკოვნიკ - 14.04.1902.

ვ 1900-04 ისოლნილ დოჟნოსტუ ნაჩალნიკა 1 კავკასსკოგო უჩებნოგო არტილერისკოგო პოლიგონა.

ჯა ვოენნო-სლუჟბენუე ჯასლუგი ნაგრადენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 3 სტ. (1888) ი 2 სტ. (1898), სვ. ანნუ 3 სტ. (1893) ი 2 სტ. (1902), .

Spisok, 1900: 144; Spisok, 1901: 141; Spisok, 1903: 86; Spisok, 1904, SPb.: 709; Spisok, 1906, SPb.: 412; Spisok, 1907, SPb.: 252

კოლობოვ ნიკოლაი ალექსანდროვიჩ (როდ. 11.11.1858), პოლკოვნიკ. ვოსპიტუვალსა დომა ი ნიკოლაევსკომ კავალერისკომ უჩილიშე. სლუჟბუ ნაჩალ 31.08.1876, პოიზვედენ ვ პრაპორშიკი გვარდიი - 8.08.1879, კორნეტ - 23.10.1882, პორუჩიკ - 17.04.1883, ჯა ოტლიჩია პო სლუჟბე ნაგრადენ ჩინამი შტაბს-როტმისტრა - 24.04.1888, როტმისტრა - 30.08.1894, პერეინოვან

в подполковники - 23.09.1896, за отличие по службе полковник - 1.06.1904 (в чине по 6.12.1911) (www.rusgeneral.ru).

Назначен постоянным членом Кавказской кавалерийской ремонтной комиссии района Северного Кавказа - 8.03.1903.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1898) и 2 ст. (1909).

Spisok, 1905; 76; Spisok, 1908: 51; Spisok, 1910: 46; Spisok, 1910: 291; Spisok, 1911, SPb.: 189.

КОЛЬБЕ ВЛАДИМИР НИКИТИЧ (род. 15.06.1862), полковник. Воспитывался в 3 Московской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 31.08.1880, произведен в поручики армии - 7.08.1882, прапорщик гвардии - 11.09.1883, подпоручик - 30.08.1882, поручик - 30.08.1886, штабс-капитан - 30.08.1894, капитан - 6.12.1897, полковник - 6.04.1903(в чине по 6.02.1913). Участник Русско-Японской войны 1904-05.

Командир 1 Кавказского Е.И.В. Вел. кн. Михаила Николаевича стрелкового батальона - 11.09.1906 - 4.04.1908, командир 78 пехотного Навагинского полка - с 4.04.1908.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1903) и 2 ст. (1909) (: www.rusgeneral.ru).

Spisok, 1907: 50; Spisok, 1908: 43; Spisok, 1910: 40; Spisok, 1910, SPb.: 176; Spisok, 1912, SPb.: 79.

КОМСТАДИУС НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 7.08.1864), полковник. Воспитывался во 2 военном Константиновском училище, Императорском Александровском лицее, окончил Военно-юридическую Академию по 1 разряду. Произведен в подпоручики - 15.08.1887, поручик - 30.08.1891, штабс-ротмистр - 21.06.1892, ротмистр - 6.12.1896, полковник - 9.04.1900 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

С 1904 службу проходил на Кавказе, назначен командиром 44 драгунского Нижегородского Е.В. полка - 19.08.1904. С февраля 1905 служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895) и 2 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1901) и 2 ст. (1906).

Кавалер ордена Итальянской Короны (Командорский крест, 1903).

Spisok, 1903, yan., SPb.: 627; Spisok, 1904, SPb.: 486; Spisok, 1905; 53; Spisok, 1906, SPb.: 236.

КОНГЕ ДМИТРИЙ ЭДУАРДОВИЧ (род. 1.02.1875; по другим данным: 1871), полковник Генерального штаба. Воспитывался в Александровском кадетском корпусе, 2 военном Константиновском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба. Службу начал 31.08.1889, произведен в хорунжие - 5.08.1891, сотник - 1.07.1895, 222

подъесаул - 19.05.1897, капитан - 1.08.04.1899, участник Китайского похода 1900-01, подполковник - 14.04.1902, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1904) и 2 ст., Св. Станислава 2 ст. с мечами и бантом (1905), за отличие полковник - 6.12.1906.

С 1906 служил на Кавказе, и. д. начальника штаба 20 пехотной дивизии (с января 1906), штаб-офицер при управлении 66 пехотной резервной бригады (до 23.01.1909), начальник штаба 66 пехотной дивизии - с 23.01.1909, начальник штаба 52 пехотной дивизии - с 29.05.1910. Командир 202 пехотного Горийского полка - с 25.01.1912.

Spisok, 1907: 107; Spisok, 1908: 99; Spisok, 1910: 68; Spisok, 1910, SPb.: 767; Spisok, 1911: 61; Spisok, 1912, SPb.: 472.

КОНДРАТОВИЧ ЛУКА ЛУКИЧ (род. 17.10.1866), полковник. Воспитывался в 3 военном Александровском училище, курс которого завершил по 1 разряду, Псковском кадетском корпусе, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 31.08.1885, произведен в подпоручики - 11.08.1886, поручик - 11.08.1890, награжден чином штабс-капитана - 20.05.1893, капитан Генерального штаба - 2.04.1895, подполковник - 9.04.1900, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие полковник - 28.03.1904 (в чине по 9.04.1913) (www.rusgeneral.ru), награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1906).

Начальник штаба 1 Кавказской казачьей дивизии - 26.08.1903 - 8.12.1904, штаб-офицер 2 пешей пластунской бригады Кубанского казачьего войска - 8.12.1904 - 26.06.1905. Затем служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1902) и 2 ст. (1909).

Spisok, 1904: 85; Spisok, 1905: 85; Spisok, 1907: 56; Spisok, 1907, SPb.: 501; Spisok, 1908: 49; Spisok, 1909, SPb.: 291; Spisok, 1910, SPb.: 256; Spisok, 1912, SPb.: 127.

КОНОВАЛОВ ЛЕОНИД ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 21.07.1859), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Петровской Полтавской военной гимназии, Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1859, произведен в подпоручики - 16.04.1876. поручик - 6.08.1880, штабс-капитан - 12.12.1882, капитан - 21.04.1891, подполковник - 9.04.1900, за отличие по службе полковник - 28.03.1904(в чине по 30.07.1916) (www.rusgeneral.ru).

Служил производителем работ Кутаисской инженерной дистанции (с 21.04.1890), затем Михайловского крепостного инженерного управления (с 11.02.1899), штаб-офицер окружного инженерного управления - 27.03.1900 - 20.07.1910, начальник Тифлисского отдела - с 20.07.1910), позднее инструктор работ окружного управления по квартирному обеспечению войск Кавказского военного округа - с 30.01.1914.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст.

(1879) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1909) и 3 ст. (1912).

Spisok, 1908: 49; Spisok, 1910: 44; Spisok, 1910, SPb.: 246; Spisok, 1911, SPb.: 158; Spisok, 1912, SPb.: 120; Spisok, 1914, SPb.: 35.

КОНАРДИ ИВАН-РИЧАРД ФЕДОРОВИЧ (род. 2.02.1857), полковник. Воспитывался в Воронежской военной гимназии, Варшавском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской кавалерийской школы. Произведен в офицеры в 1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, переименован в корнеты - 30.05.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 15.05.1881, штабс-ротмистр - 7.04.1885, подполковник - 26.02.1899, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.05.1904.

В 1896 - 99 служил обер-офицером для поручений при начальнике Кубанской обл. и наказном атамане Кубанского казачьего войска, заведовал станичным коневодством в Кубанском казачьем войске - с 3.01.1899.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1888), Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902).

Spisok, 1904, SPb.: 1024; Spisok, 1905: 76; Spisok, 1905, SPb.: 1005; Spisok, 1906, SPb.: 745; Spisok, 1907: 57; Spisok, 1907, SPb.: 543; Spisok, 1908: 51.

КОНСТАНТИНОВ АЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ (род. 14.08.1857), полковник, Воспитывался в Владимирской Киевской гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 13.08.1876, произведен в подпоручики - 16.04.1878, участник военных экспедиций 1880-81, поручик - 18.06.1881, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1881), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1882), штабс-капитан - 24.08.1886, капитан - 30.08.1889, подполковник - 30.08.1892, за отличие полковник - 13.04.1908.

В 1887- 1908 служил офицером-воспитателем в Тифлисском Вел. кн. Михаила Николаевича кадетском корпусе, в марте 1908 назначен ротным командиром там же.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. (1898) и 3 ст. (1913).

Spisok, 1893: 245; Spisok, 1908: 85; Spisok, 1910: 77; Spisok, 1910, SPb.: 949; Spisok, 1911: 69; Spisok, 1911, SPb.: 744; Spisok, 1914, SPb.: 299.

КОНЧАКОВСКИЙ НИКОЛАЙ ПЛАТОНОВИЧ (род. 24.12.1854), полковник. Воспитывался в 1 Павловском училище. Произведен в офицеры в 1874, подпоручик - 30.08.1875, поручик - 30.08.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 3.08.1878, награжден орденами

Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), Св. Анны 2 ст. с мечами и Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 13.04.1886, полковник - 24.04.1888 (в чине по 5.04.1906) (www.general.ru).

В 1889 - 1900 занимал должность Владикавказского (с 22.08.1889; 7.10.1891), Пятигорского (с 8.12.1889), Кутаисского (с 9.06.1891), уездного воинского начальника, назначен начальником Владикавказского военного госпиталя - 24.08.1900.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1875), Св. Владимира 3 ст. (1894).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1899).

Spisok, 1890: 127; Spisok, 1893: 104; Spisok, 1901: 47; Spisok, 1903: 43; Spisok, 1903, yan., SPb.: 21; Spisok, 1904: 40; Spisok, 1904, SPb.: 15; Spisok, 1905, SPb.: 13.

КОПАНЕВ ВАСИЛИЙ ЛАРИОНОВИЧ. См.: КОПАНЕВ ВАСИЛИЙ АНДРИАНОВИЧ.

КОПАНЕВ ВАСИЛИЙ АНДРИАНОВИЧ (род. 1.01.1847), полковник. Участник военной экспедиции 1862 периода Кавказской войны (1817-1864), произведен в хорунжие - 14.12.1866, сотник - 2.10.1869, за отличия награжден чинами есаула - 26.02.1880, войскового старшины - 6.05.1884 и полковника - 14.05.1896.

Помощник начальника войскового штаба Кубанского казачьего войска - 25.10.1895 - 20.06.1897, атаман Лабинского отдела Кубанской обл. - с 20.06.1897.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871) и 2 ст. (1889), Св. Анны 3 ст. (1875) и 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1892).

Spisok, 1897: 113; Spisok, 1899: 90; Spisok, 1900, SPb.: 542; Spisok, 1902, SPb.: 383.

КОПАЧЕВ НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 1.08.1860), полковник. Воспитывался в Ровенском реальном и С.-Петербургском пехотном юнкерском училищах, сдал экзамен на получение офицерского чина при Николаевском кавалерийском училище, с оценкой «Успешно» окончил Офицерскую кавалерийскую школу. Службу начал 25.05.1877, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 4.01.1882, корнет - 13.07.1882, поручик - 4.01.1884, штабс-ротмистр - 2.02.1891, за отличие награжден чином ротмистра - 30.08.1894, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), за боевое отличие награжден чином подполковника - 9.09.1905 и орденами Св. Владимира 4 ст с мечами и бантом, Св. Анны 4 ст. (1906), полковник - со старшинством с 5.12.1910 (в чине по 17.10.1915) (www.rusgeneral.ru). Награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1912).

В 1910- 14 служил в 18 драгунском Северском Короля Датского Христиана IX полку, командир того же полка - с 1.07.1913.

Spisok, 1910: 123; Spisok, 1911: 95; Spisok, 1912, SPb.: 1352; Spisok, 1914, SPb.: 766.

КОРЕВО АЛЬБЕРТ ИОСИФОВИЧ (род. 28.02.1854), полковник. Воспитывался дома и Тверском кавалерийском юнкерском училище. Службу начал 14.03.1873, произведен в корнеты - 23.11.1875, поручик - 19.12.1878, штабс-капитан - 3.11.1884, штабс-ротмистр - 21.03.1885, ротмистр - 30.08.1888, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 26.02.1899 и полковника - 6.12.1903 (в чине по 1911).

Председатель постоянной ремонтной кавалерийской команды Кавказского района - с 31.03.1905.

За военно-служебные заслуги был награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1881) и 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1889) и 2 ст. (1907).

Spisok, 1908: 46; Spisok, 1910: 42; Spisok, 1910, SPb.: 205; Spisok, 1911, SPb.: 128; Spisok gen., 1913, SPb.: 705; Spisok gen., 1913, SPb.: 705.

КОРЗУН НИКОЛАЙ ПАВЛОВИЧ (род. 20.10.1874), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 8.09.1892, произведен в подпоручики - 7.08.1893, поручик - 7.08.1897, штабс-капитан - 23.05.1901, капитан - 6.04.1903, подполковник - 22.04.1907, за отличие полковник - 10.04.1911.

В 1904-09 служил производителем геодезических работ на триангуляции Западной границы 1909-11 служил штаб-офицером для поручений и астрономических работ при Военно-топографическом отделе Кавказского военного округа - 1909- 1913. С марта 1913 служил в Иркутском военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1910), Св. Анны 3 ст. (1907).

Кавалер японского ордена Священного Сокровища (1908).

Spisok, 1910: 159; Sp.: Spisok, 1909, SPb.: 1503; Spisok, 1911: 99; Spisok, 1913. SPb.: 1028; Spisok, 1914, SPb.: 926.

КОРНИЕВСКИЙ АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ (род. 18.08.1853), полковник. Воспитывался в С.-Петербургской военной гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое закончил по 2 разряду. В офицерских чинах с 1874, произведен в подпоручики - 1.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином поручика - 10.06.1877, орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), за отличия штабс-

капитан - 29.01.1879, капитан - 4.11.1882 и подполковник - 26.02.1894, участник Русско-Японской войне 1904-05, награжден чином полковника - 17.08.1904 и золотым оружием с надписью «За храбрость» (1905).

Командир 254 Темир-Хан-Шуринского резервного батальона - с 24.07.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1888), Св. Анны 2 ст. (1892).

Spisok, 1906, SPb.: 787; Spisok, 1907: 59.

КОРНИЛОВ МИХАИЛ ФЕДОРОВИЧ (род. 1.01.1857), полковник. Воспитывался дома и Тифлисском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с отличием. Службу начал 18.11.1878, произведен в прапорщики - 14.11.1882, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, награжден чином штабс-капитана - 15.03.1894, капитан - 15.03.1898, подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1910.

В 1905-13 службу проходил в 6 Кавказском стрелковом батальоне.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1902), Св. Станислава 2 ст. (1908).

Spisok, 1905: 150; Spisok, 1910: 129; Spisok, 1911: 97; Spisok, 1912, SPb.: 1306; Spisok, 1913, SPb.: 911.

КОРОВИН ПЕТР НИКОЛАЕВИЧ (род. 13.07.1854), полковник. Воспитывался в Костромской гражданской гимназии и Оренбургском пехотном юнкерском училище. Произведен в первый офицерский чин в 1874, подпоручик - 26.07.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 18.07.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), штабс-капитан - 15.03.1879, за отличие капитан - 15.03.1885, подполковник - 1.01.1891, за отличие по службе полковник - 30.01.1902 (в чине по 1909) (www.rusgeneral.ru).

В 1891-1901 служил в 3 Кавказском стрелковом батальоне, 259 пехотном резервном Горийском полку, командир 5 Кавказского стрелкового Е.И.В. Вел. кн. Георгия Михайловича батальона - 10.02.1902 - 1.06.1904. В дальнейшем службу проходил вне Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1890), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898).

Spisok, 1891: 254; Spisok, 1901: 112; Spisok, 1903: 86; Spisok, 1904: 71; Spisok, 1904, SPb.: 689; Spisok, 1905, SPb.: 647; Spisok, 1907, SPb.: 238.

КОРСУН ВЛАДИМИР ФЕДОРОВИЧ (род. 19.12.1846), полковник. Офицер с 1865, поручик - 11.08.1867, штабс-капитан, поручик артиллерии - 1.04.1870, штабс-капитан - 1.11.1872, капитан - 9.12.1876, за отличие по службе награжден чином полковника - 1.01.1898.

В 1904 командовал 2 дивизионом 20 артиллерийской бригады.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1875) и 2 ст. (1883), Св. Анны 3 ст. (1879) и 2 ст. (1889), Св. Владимира 4 ст. (1893) и 3 ст. (1902).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 337; Spisok, 1904: 54.

КОРСУН ФЛОРЕНТИН ДМИТРИЕВИЧ (род. 5.01.1863), полковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу. Службу начал 1.09.1880, произведен в сотники - 12.08.1883, подъесаул - 1.06.1893, есаул - 1.06.1898, войсковой старшина - 7.01.1905, за отличие по службе полковник - 6.05.1909 (в чине по 15.02.1916) (www.rusgeneral.ru).

Командовал 1 Кубанской казачьей батареей - с 1.09.1907, 3 Кавказским казачьим конно-артиллерийским дивизионом - с 13.07.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1897), Св. Станислава 2 ст. (1906).

Spisok, 1910: 87; Spisok, 1910, SPb.: 1173; Spisok, 1911: 79; Spisok, 1911, SPb.: 958; Spisok, 1914, SPb.: 469; Spisok gen., 1916, SPb.: 168.

КОСТОМАРОВ ДМИТРИЙ КОРОНАТОВИЧ (род. 15.10.1857), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Николаевском инженерном училище, окончил курс наук в Николаевской инженерной Академии. Произведен в подпоручики - 8.08.1881, поручик - 1.01.1885, штабс-капитан - 12.01.1886, капитан - 1.01.1885, подполковник - 6.12.1899, за отличие по службе полковник - 6.12.1903 (в чине по 1909) (www.rusgeneral.ru).

В 1893 - 1895 служил производителем работ хозяйственного комитета при Карском крепостном инженерном управлении. Затем до 1907 службы проходил в других регионах страны. Начальник Терской инженерной дистанции - с 1.03.1907, начальник инженеров Карской крепости - с 11.01.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891) и 2 ст. (1898), Св. Анны 3 ст. (1895) и 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1906).

Spisok, 1907, SPb.: 442; Spisok, 1908: 46; Spisok gen., 1916, SPb.: 76.

КОТЛЯРЕВСКИЙ ИВАН СЕРГЕЕВИЧ (род. 23.08.1852), полковник. Произведен в офицеры в 1875. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879). Подполковник - 1.01.1898. Участник Русско-Японской войны 1904-05, полковник - 14.01.1905 (старшинство с 29.09.1904), награжден мечами к ордену Св. Анны 2 ст. (1905).

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1896), Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. (1901).

В 1908-11 командовал разновременно 2 Кавказским горно-артиллерийским парком и 2 Кавказским мортирным дивизионом.
Spisok, 1908: 62; Spisok, 1910: 47; Spisok, 1911: 43.

КОТРОХОВ АЛЕКСЕЙ АНДРЕЕВИЧ (род. 4.03.1857), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева военной гимназии, 2 военном Константиновском училище, окончил Офицерскую кавалерийскую школу с оценкой «Успешно» и Кавказскую учебную роту с отличием. Службу начал 3.09.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в хорунжие - 22.05.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), сотник - 3.04.1882, подъесаул - 12.10.1888, есаул - 6.05.1891, войсковой старшина - 26.02.1898, за отличие по службе полковник - 26.12.1908.

Командующий 2 Урупским (с 20.11.1904), 2 Ейским (с 19.03.1906), командир 1 Волгского (26.12.1908 - 2.01.1913) полков, атаман Моздокского отдела Терского казачьего войска - с 2.01.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1896) и 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902) и 3 ст. (1912).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 4 ст.

Spisok, 1910: 84; Spisok, 1910, SPb.: 1129; Spisok, 1911: 76; Spisok, 1911, SPb.: 914; Spisok, 1912, SPb.: 816; Spisok, 1913, SPb.: 549; Spisok, 1914, SPb.: 435.

КОХНО ПЕТР АНДРЕЕВИЧ (род. 24.07.1850), полковник. Произведен в офицеры в 1870, подпоручик - 31.10.1871, поручик - 6.11.1872, штабс-капитан - 25.10.1875, капитан - 2.04.1878, участник военных экспедиций 1879 и 1880, подполковник - 12.11.1884, за отличие по службе полковник - 14.05.1896.

Командир 2 дивизиона 39 артиллерийской бригады - 27.04.1902 - 5.01.1904. В дальнейшем службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1873) и 2 ст. (1886), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1900).

Кавалер ордена Румынской Короны (Командорский крест, 1899).

Spisok, 1903: 61; Spisok, 1903, sen., SPb.: 257; Spisok, 1904, SPb.: 17

КОЦУРИК ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 2.06.1854), полковник. Воспитывался в приготовительном пансионате Николаевского кавалерийского училища и Николаевском кавалерийском училище. В офицерских чинах с 1877, поручик - 12.04.1881, штабс-ротмистр - 30.08.1883, ротмистр - 24.04.1888, полковник - 28.03.1893 (в чине по 1904) (www.rusgeneral.ru).

Командир 43 драгунского Тверского полка - с 28.01.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст.

(1889) и 2 ст. (1895), Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. (1898).
Spisok, 1900: 61; Spisok, 1901: 61; Spisok, 1902: 49; Spisok, 1903: 49; Spisok, 1903, sen., SPb.: 86; Spisok, 1904: 43.

КОЧЕНГИН ПАВЕЛ ФОРТУНАТОВИЧ (род. 15.12.1858), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в духовном училище и Казанском пехотном юнкерском училище. Службу начал 4.03.1876, прапорщик - 14.03.1883, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, штабс-капитан - 1.08.1894, участник Китайского похода 1900 - 01, капитан - 6.05.1900, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1901) и Св. Анны 2 ст. с мечами (1903), участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 14.01.1905, за выдающееся боевое отличие награжден орденами Св. Георгия 4 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905), за отличие по службе полковник - 26.11.1908 (в чине по 1915) (www.rusgeneral.ru).

Командир 3 Кавказского стрелкового батальона - 30.01.1909 - 9.07.1910, назначен командиром 3 Кавказского стрелкового полка - 9.07.1910.

Spisok, 1910: 79; Spisok, 1910, SPb.: 1021; Spisok, 1911: 71; Spisok, 1911, SPb.: 806; Spisok, 1913, SPb.: 465; Spisok, 1914, SPb.: 344; Spisok gen., 1916, SPb.: 135.

КРАВЧЕНКО АЛЕКСЕЙ ТАРАСОВИЧ (род. 17.03.1855), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии, 1 Павловском военном училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 12.08.1871, произведен в хорунжие - 10.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином сотника - 26.10.1877, орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), есаул - 30.08.1882, за служебные отличия войсковой старшина - 8.11.1902 и полковник - 1.01.1906.

Командовал 3 Кубанской казачьей батареей - 24.11.1908 - 18.02.1908, атаман Баталпашинского отдела Кубанской обл. - 18.02.1908 - 26.11.1908, назначен командиром 1 Лабинского ген. Засса полка Кубанского казачьего войска - 26.11.1908. Уволен со службы в 1911.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1888) и 2 ст. (1898), Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898).

Spisok, 1907: 79; Spisok, 1908: 71; Spisok, 1910: 63; Spisok, 1910, SPb.: 668; Spisok, 1911: 56, 193; Spisok, 1911, SPb.: 486.

КРАВЧЕНКО АНТОН ТАРАСОВИЧ Кравченко Антон Тарасович (род. 12.07.1864), полковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую кавалерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 13.08.1881, произведен в хорунжие - 12.08.1883, сотник - 1.01.1885, 230

подъесаул - 14.10.1890, за отличие по службе есаул - 6.05.1897, войсковой старшина - 26.02.1905, полковник - 6.12.1910.

В разные годы командовал 2 Черноморским и 3 Ейским полками, в 1909 - 11 занимал должность командующего льготным составом 2 Черноморского полка Кубанского казачьего войска, командир 1 Запорожского Императрицы Екатерины Великой полка того же войска - с 30.05.1911.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1901) и 2 ст. (1906), Св. Анны 2 ст. (1909).

Spisok, 1911: 100; Spisok, 1912, SPb.: 1302; Spisok, 1913, SPb.: 909; Spisok, 1914, SPb.: 782.

КРАВЧЕНКО НИКИФОР ИОСИФОВИЧ (род. 1852), полковник. Произведен в хорунжие - 28.11.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, сотник - 29.11.1881, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1882), подъесаул - 13.11.1888, есаул - 6.05.1892, войсковой старшина - 26.02.1900, полковник - 1.01.1906.

Командующий 2 Кубанским полком Кубанского казачьего войска - с 3.09.1904.

Spisok, 1905: 168; Spisok, 1906, SPb.: 1217; Spisok, 1907: 77.

КРАЙСКИЙ КОНДРАТ (КОНРАД) АНТОНОВИЧ (род. 20.03.1855), полковник. Воспитывался в Ломжинской классической гимназии и 2 Константиновском военном училище. Произведен в подпоручики - 10.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (контужен в бою), поручик - 13.03.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), за боевое отличие штабс-капитан - 13.06.1879, награжден чином капитана - 6.05.1884, подполковник - 1.01.1890, получил орден Св. Станислава 2 ст. (1891), за отличие по службе полковник - 9.02.1902.

Назначен командиром 155 пехотного Кубинского полка - 9.02.1905.

Spisok, 1901: 109; Spisok, 1902: 61; Spisok, 1902, SPb.: 692; Spisok, 1903, sen., SPb.: 791; Spisok, 1904, SPb.: 692; Spisok, 1905, SPb.: 791.

КРАСНОПЕВЦЕВ АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 26.06.1857), полковник. Воспитывался в гимназии, Московском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 27.06.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 20.07.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), участник военной экспедиции 1881, ранен и контужен в бою, подпоручик - 16.06.1881, за отличие по службе поручик - 2.11.1884, подъесаул - 28.10.1892, награжден чином есаула - 6.05.1895, войсковой старшина - 28.11.1902, за боевое отличие в Русско-Японской войне 1904-05

награжден чином полковника - 19.06.1906 (старшинство с 25.02.1905) (в чине по 1915) (www.gusgeneral.ru), золотым оружием за храбрость(1906), а так же боевыми наградами: Св. Анны 2 ст. с мечами (1904), мечами к ордену Св. Станислава 2 ст. (1905).

Командующий 9 Кубанским пластунским льготным батальоном - 19.09.-16.12.1906, командир 3 Кубанского пластунского батальона - 16.12.1906 - 24.01.1911, командовал 208 пехотным Лорийским полком - с 24.01.1911.

За другие военно- служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1890), Св. Станислава 2 ст. (1898),Св. Владимира 4 ст. (1902) и 3 ст. (1909).

Кавалер иностранных орденов: персидского - Льва и Солнца 2 ст. (1890), бухарского - золотого Благородной Бухары 2 ст. (1895).

Spisok, 1907: 82; Spisok, 1908: 75; Spisok, 1909, SPb.: 568; Spisok, 1911, SPb.: 365; Spisok, 1912, SPb.: 292; Spisok, 1914, SPb.: 89.

КРАСНОПЕВЦЕВ ВАСИЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 22.04.1861), полковник. Воспитывался в Константиновском межевом институте и Московском пехотном училище. Службу начал 17.10.1877, произведен в прапорщики - 13.11.1880, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, штабс-капитан - 1.05.1893, капитан - 1.05.1896, за отличие по службе награжден чинами подполковника - 26.02.1904 и полковника - 19.03.1911.

Дежурный штаб-офицер управления начальника Тифлисской местной бригады - 11.05.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1889) и 2 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1892) и 2 ст. (1912).

Spisok, 1911; 98; Spisok, 1912, SPb.: 1437; Spisok, 1914, SPb.: 898.

КРИВЕНКО ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 8.06.1864), полковник. Воспитывался в реальном и Тифлисском пехотном юнкерском училищах, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Выдающийся». Службу начал 27.06.1883, произведен в подпоручики - 20.07.1885, поручик - 29.-7.1889, штабс-капитан - 15.03.1899, капитан - 6.05.1900, за служебные отличия награжден чинами подполковника - 21.03.1908 и полковника - 9.10.1913..

В 1910-14 служил в 84 пехотном Ширванском Е. В. полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1898), Св. Станислава 2 ст. (1912).

Spisok, 1910: 170; Spisok, 1911: 159; Spisok podp., 1913, SPb.: 501; Spisok, 1914, SPb.: 1391.

КРИЖЕВИЧ ИОСИФ (род. 2.04.1853), полковник. Воспитывался в Витебском уездном училище, Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 15.01.1878, награжден Знаком отличия военного ордена Св. 232

Геоργია 3 и 4 ст. (1877), подпоручик - 16.07.1881, за служебные отличия награжден чинами поручика - 2.11.1884, штабс-капитана - 6.05.1889, капитана - 6.12.1895, подполковника - 26.02.1901 и полковника - 26.02.1905 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

В 1900-06 служил старшим адъютантом штаба Кавказского военного округа, окружной дежурный генерального штаба Кавказского военного округа - с 14.01.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893) и 2 ст. (1900), Св. Анны 3 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903) и 3 ст. (1906).

Кавалер иностранных орденов: бухарского - золотого Благородной Бухары 3 ст. (1899), персидского - Льва и Солнца 3 ст. (1901) и 2 ст. (1903).

Spisok 1901: 174; Spisok, 1904: 125; Spisok, 1905: 87; Spisok, 1906, SPb.: 1046; Spisok, 1907: 70; Spisok, 1908: 63; Spisok, 1910: 57; Spisok, 1910, SPb.: 526.

КРИТСКИЙ АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 30.08.1863), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, Александровском военном училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. Службу начал 24.08.1884, произведен в подпоручики - 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.05.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), войсковой старшина - 2.09.1905, за выдающееся боевое отличие награжден орденами Св. Георгия 4 ст., Св. Анны 2 ст. с мечами, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1906), чином полковника - 22.01.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898), Св. Анны 3 ст. (1901)

В 1905-07 занимал должность командующего 8 Кубанским пластунским батальоном, атаман Лабинского отдела Кубанской обл. - с 14.10.1907, в 1908 показан командующим 7 Кубанским пластунским льготным батальоном.

Spisok, 1907: 86; Spisok, 1907, SPb.: 1175; Spisok, 1908: 80.

КРОПАЧЕВ МИХАИЛ НИКОЛАЕВИЧ (род. 25.02.1870), полковник. Воспитывался в 4 Московском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил 2 класса Николаевской Академии Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 30.08.1887, произведен в подпоручики - 9.08.1888, поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 10.08.1901, подполковник - 6.12.1902, за отличие по службе награжден чином полковника - 11.03.1909.

Назначен штаб-офицером для особых поручений при наместнике Кавказском по Военно-народному управлению - 2.01.1909, начальник Сухумского округа - 20.01.1909 - 30.05.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1909).

Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 115; Spisok, 1912, SPb.: 90; Spisok, 1913, SPb.: 561; Spisok, 1914, SPb.: 449; Spisok, 1916, SPb.: 38.

КРУГЛОВ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 25.04.1850), полковник. Воспитывался в Чугуевском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, Оренбургской военной прогимназии и военно-чертежной школе. Службу начал 13.08.1868, произведен в прапорщики - 10.12.1872, подпоручик - 31.08.1873, поручик - 9.07.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен и контужен в бою), штабс-капитан - 2.12.1879, капитан - 23.10.1883, подполковник - 26.02.1896, за отличие по службе награжден чином полковника - 1.01.1906.

По данным источников 1895-1907, службу проходил в 263 пехотном резервном Новобаязетском полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886), Св. Анны 3 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1899).

Spisok, 1895: 189; Spisok, 1905: 94; Spisok, 1906, SPb.: 1193; Spisok, 1907: 75; Spisok, 1907, SPb.: 978; Spisok, 1911, SPb.: 1094; Spisok, 1912, SPb.: 992; Spisok, 1913, SPb.: 683.

КРЫЖАНОВСКИЙ ПЕТР ИВАНОВИЧ (род. 3.07.1852), полковник. Произведен в офицеры в 1872, сотник - 21.11.1872, корнет гвардии - 25.01.1874, за отличие по службе награжден чинами поручика - 1.01.1878 и штабс-ротмистра - 30.08.1882, есаул - 30.08.1893, за отличие полковник - 4.05.1895.

С 1895 состоял в полках Кубанского казачьего войска, в 1903 командовал сотней в 1 Черноморском полку Кубанского казачьего войска.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1886), Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1894).

Кавалер прусского ордена Красного Орла 4 ст. (1890).

Spisok, 1897: 105; Spisok, 1901: 72; Spisok, 1902: 60; Spisok, 1903: 50; Spisok, 1903, sen., SPb.: 185.

КРЫЛОВ АЛЕКСЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (Мартьянович) (род. 1.05.1862), полковник. Воспитывался в Холмской классической гимназии, Николаевском инженерном училище, Императорском Московском университете. Кандидат физико-математических наук. Окончил Николаевскую инженерную Академию.

Службу начал 26.09.1888, произведен в подпоручики - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 13.05.1895, капитан - 13.04.1897, подполковник - 1.10.1903, награжден чином полковника - 17.05.1907.

Инженер для особых поручений при Управлении Закавказской железной дороги - с 21.02.1903, начальник мобилизационного отдела - с 20.05.1900, исполнял обязанности помощника временного военного начальника

Закавказских железных дорог - 3.01.1906 - 27.03.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898) и 2 ст. (1909), Св. Анны 3 ст. (1905) и 2 ст. (1913).

Spisok, 1908: 82; Spisok, 1910: 71; Spisok, 1910, SPb.: 844; Spisok, 1911: 64; Spisok, 1911, SPb.: 644; Spisok, 1913, SPb.: 347; Spisok, 1914, SPb.: 232.

КРЫМ - ШАМХАЛОВ КОНСТАНТИН ЛЬВОВИЧ (род. 11.10.1855), полковник. Воспитывался дома, окончил 3 военное Александровское училище по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик гвардии - 16.04.1878, подпоручик гвардии - 12.04.1881, поручик гвардии - 1.01.1885, штабс-капитан гвардии, переименован в капитаны - 30.08.1889, подполковник - 30.08.1892, за отличие по службе полковник - 30.08.1892.

Ротный командир Владикавказского кадетского корпуса - с 14.04.1902.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. (1905).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 2 ст. (1903).

Spisok, 1903: 87; Spisok, 1903, sen., SPb.: 803; Spisok, 1904: 72; Spisok, 1907: 46; Spisok, 1908: 40; Spisok, 1910, SPb.: 98; Spisok, 1911: 36; Spisok, 1911, SPb.: 55.

КУВЯЗЕВ ЕВГЕНИЙ СЕРГЕЕВИЧ (род. 30.07.1848), полковник. Воспитывался в Михайловском артиллерийском училище, которое окончил по 1 разряду. Произведен в подпоручики - 12.07.1869, поручик - 5.12.1870, штабс-капитан - 29.12.1873, капитан - 26.12.1877, подполковник - 15.12.1897, за отличие полковник - 6.12.1902.

Командир: 7 мортирного летучего артиллерийского парка - 15.12.1897-26.12.1905, Кавказского мортирного артиллерийского парка - с 26.12.1905.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1873) и 2 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1899).

Spisok, 1903: 89; Spisok, 1903, mai, SPb.: 932; Spisok, 1903, sen., SPb.: 900; Spisok, 1904: 74; Spisok, 1904, sen., SPb.: 798; Spisok, 1905: 64; Spisok, 1905: 760; Spisok, 1907: 48; Spisok, 1907, SPb.: 333.

КУЗЬМИНСКИЙ ВАСИЛИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 1.03.1853), полковник. Воспитывался дома и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 13.11.1868, произведен в прапорщики - 20.12.1872, участник военной экспедиции 1873, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1874), подпоручик - 1.11.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие поручик - 19.11.1878, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1880), штабс-капитан - 15.05.1883, награжден чином капитана - 30.08.1888, подполковник - 26.02.1898, за отличие полковник - 27.02.1906.

Занимал должность старшего адъютанта управления военного

начальника Западного Дагестана - с 7.03.1878, Таркинский наиб - с 15.03.1885, старший адъютант штаба 21 пехотной дивизии - 24.01.1886 - 11.11.1895, в дальнейшем службу проходил в 262 пехотном резервном Сальянском полку, назначен командиром 4 Кавказского стрелкового батальона - 15.12.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Анны 2 ст. (1905), Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1897) и 3 ст. (1910).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 2 ст. (1903).

Spisok, 1903: 122; Spisok, 1905: 100; Spisok, 1907: 80; Spisok, 1908: 72; Spisok, 1910: 64; Spisok, 1910, SPb.: 684.

КУЛАЕВ ИВАН ИВАНОВИЧ (род. 13.04.1854), полковник. Воспитывался в Могилевской духовной семинарии и Рижском пехотном юнкерском училище. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 6.07.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), за отличие поручик - 13.05.1882, штабс-капитан - 26.05.1886, награжден чинами капитана - 22.03.1889, подполковника - 26.02.1895 и полковника - 6.12.1900.

С 1901 службу проходил на Кавказе. Пятигорский уездный воинский начальник - с 30.07.1901.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1903).

Spisok, 1903: 80; Spisok, 1903, yan., SPb.: 681; Spisok, 1903, sen., SPb.: 630; Spisok, 1904: 66; Spisok, 1904, SPb.: 540; Spisok, 1905, SPb.: 501.

КУЛЕБЯКИН АЛЕКСАНДР ПАРФЕНТЬЕВИЧ (род. 29.05.1870), полковник. Воспитывался во 2 кадетском корпусе и Николаевском кавалерийском училище. Службу начал - 30.08.1887, корнет - 10.08.1889, сотник - 10.08.1893, подъесаул - 6.05.1900, есаул - 6.05.1904, полковник - 20.01.1910 (в чине по 6.12.1915) (www.rusgeneral.ru).

В 1910 службу проходил в 1 Волгском полку Терского казачьего войска. Командующий льготным составом 2 Горско-Моздокского - с 5.11.1910 и 2 Сунженско-Владикавказского - с 19.07.1912 полков Терского казачьего войска, командир 1 Горско-Моздокского ген. Круковского полка того же войска - с 14.08.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1909) и 3 ст. (1913) и др.

Spisok, 1910, SPb.: 1287; Spisok, 1911: 83; Spisok, 1911, SPb.: 1079; Spisok, 1914, SPb.: 566.

КУЛЬНЕВ ИЛЬЯ ЯКОВЛЕВИЧ (род. 18.12.1856), полковник. Воспитывался в 3 военном Александровском училище. В офицерском чине с 1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 30.06.1877, поручик - 17.01.1878, штабс-капитан - 13.03.1880, капитан - 3.04.1888, подполковник - 21.04.1891, за отличие полковник - 6.12.1899 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

Командир 255 Аварского резервного батальона - 26.09.1902-19.03.1904. В дальнейшем служил вне пределов Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1891) и 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. (1902) и др.

Spisok, 1903: 72; Spisok, 1903, sen., SPb.: 480; Spisok, 1905: 352; Spisok, 1906, SPb.: 167.

КУН ВЛАДИМИР ВЛАДИМИРОВИЧ (род. 16.06.1849), полковник. Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Произведен в поручики - 24.07.1871, штабс-капитан - 8.12.1872, капитан - 4.04.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1877), Св. Анны 3 ст. (1878), подполковник - 24.03.1885, за отличие по службе полковник - 9.04.1889.

Начальник Кутаисской инженерной дистанции - 26.05.1887-30.04.1900, назначен начальником Кубанской инженерной дистанции - 30.04.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. (1892) и 3 ст. (1897).

Spisok, 1890: 135; Spisok, 1900: 46; Spisok, 1901: 48; Spisok, 1902, SPb.: 37; Spisok, 1903: 44; Spisok, 1903, sen., SPb.: 22.

КУРМОЯРОВ ИВАН АКИМОВИЧ (род. 18.10.1858), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном училище. Произведен в хорунжие - 16.04.1878, сотник - 30.09.1883, подъесаул - 31.12.1885, за отличия по службе награжден чинами есаула - 6.05.1891, войскового старшины - 26.02.1896 и полковника - 1.01.1901 (старшинство с 6.12.1900).

Командир 1 Горско-Моздокского полка Терского казачьего войска - с 26.04.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1884).

Spisok, 1901: 102; Spisok, 1902, SPb.: 797; Spisok, 1903: 81; Spisok, 1903, yan., SPb.: 688; Spisok, 1903, sen., SPb.: 636.

КУРОПЯТНИКОВ ВАСИЛИЙ СЕМЕНОВИЧ (род. 26.04.1856), полковник. Воспитывался в Таганрогской классической гимназии, окончил Казанское пехотное юнкерское училище по 2 разряду, Офицерскую школу с отличием. Службу начал 30.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 20.07.1877, награжден чином поручика

- 2.08.1879, орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 15.08.1884, за отличие штабс-капитан - 2.03.1890 и капитан - 26.02.1896. Участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 26.02.1904, полковник - старшинством с 6.12.1910.

В 1907- 12 службу проходил в 153 пехотном Бакинском Е.И.В. Вел. кн. Сергея Михайловича полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с бантом (1903), Св. Анны 2 ст.(1906).

Spisok, 1907: 118; Spisok, 1910: 107; Spisok, 1909, SPb.: 426; Spisok, 1911: 93; Spisok, 1912, SPb.: 1164.

КУТАТЕЛАДЗЕ СЕМЕН ИВАНОВИЧ (род. 24.05.1858), полковник. Воспитывался в гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой “Успешно». Службу начал 4.10.1875, произведен в прапорщики - 16.04.1877, подпоручик - 27.04.1883, поручик - 27.04.1887, штабс-капитан - 15.05.1893, капитан - 6.05.1900. Участник Русско-Японской войны 1904-05, за боевое отличие награжден чином подполковника - 30.07.1905, орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1905), полковник - 6.12.1910.

В 1907-14 служил в 153 Бакинском, 79 Куринском ген.-фельдм. кн. Воронцова (позднее: Е. И. В. Вел. кн. Павла Александровича) пехотных полках.

Spisok, 1907: 169; Spisok, 1910: 132; Spisok, 1911: 126; Spisok, 1914, SPb.: 809.

КУТЛОЕВ ГЕОРГИЙ ЗАХАРОВИЧ (род. 1.10.1856), полковник. Воспитывался в Тифлисской классической гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 18.11.1874, произведен в прапорщики - 16.04.1878, подпоручик - 17.02.1881, награжден чином поручика - 6.05.1884, участник военной экспедиции 1885, штабс-капитан - 26.02.1890, за отличия по службе капитан - 15.03.1895, подполковник - 26.02.1900 и полковник - 28.03.1904.

В 1904 службу проходил во 2 Кавказском стрелковом батальоне, командовал 249 пехотным Майкопским - 5.05.1905-1906 и 256 Гунибским - 30.08.1906-1908 резервными батальонами.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1899), Св. Станислава 2 ст. (1909). С августа 1908 служил за пределами Кавказского военного округа.

Spisok, 1900: 167; Spisok, 1904: 83; Spisok, 1907: 56; Spisok, 1908: 48; Spisok, 1909, SPb.: 280; Spisok, 1910, SPb.: 245.

КУХАРЕНКО АЛЕКАНДР ЯКОВЛЕВИЧ (род. 9.04.1836), полковник. Участник Кавказской войны 1817-64 (экспедиций: 1856-57, 1859, 1861-62), офицер с 31.08.1857, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За 238

храбрость», за отличие по службе награжден чином сотника - 11.11.1860, за боевое отличие есаул - 5.12.1865, награжден чином войскового старшины - 12.11.1872, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие произведен в подполковники - 14.12.1877, награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами и Св. Анны 2 ст. с мечами (1878), за отличие полковник - 1.03.1893 (в чине по 28.03.1904) (www.rusgeneral.ru).

Командовал Куртинским конно-иррегулярным полком - 21.04.1877-1.09.1887, 2 Уманским конным полком Кубанского казачьего войска, атаман Майкопского - с 30. 12.1896, Ейского - с 23.09.1897 отделов Кубанской обл.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1871).

Spisok, 1894: 103; Spisok, 1901: 59; Spisok, 1902: 48; Spisok, 1903, yan., SPb.: 97; Spisok, 1903, sen., SPb.: 77.

КУЧЕВСКИЙ АВГУСТ КАРЛОВИЧ (род. 1852), полковник. В офицерских чинах с 11.08.1871. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), контужен в бою. Подполковник- 26.02.1894. Полковник - 17.03.1905 (старшинство с 5.10.1904).

В 1894-1904 служил в 153 пехотном Бакинском Е.И.В. Вел. кн. Сергия Михайловича, 156 пехотном Елисаветпольском ген. кн. Цицианова полках.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1889), Св. Анны 2 ст. (1896).

Spisok, 1894: 219; Spisok, 1904: 94; Spisok, 1905: 79.

КУЧЕВСКИЙ ИГНАТИЙ КАРЛОВИЧ (род. 28.08.1848), полковник. Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 12.07.1868, поручик - 24.07.1871, штабс-капитан - 1.12.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879, награжден орденом Св. Анны 3 ст. (1878), капитан - 1.04.1879, подполковник - 30.08.1886, за отличие по службе полковник - 30.08.1890 (в чине по 6.12.1911) (www.rusgeneral.ru).

В 1891-1900 штаб-офицер, находился в распоряжении Главного инженерного управления. состоял при начальнике инженеров Кавказского военного округа, назначен начальником Кутаисской инженерной дистанции - 30.04.1900, инспектор при окружном инженерном управлении Кавказского военного округа - 1908 - 11.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871) и 2 ст. (1882), Св. Анны 2 ст. (1885), Св. Владимира 4 ст. (1889) и 3 ст. (1904) и др.

Spisok, 1894: 106; Spisok, 1901: 51; Spisok, 1902: 44; Spisok, 1903: 45; Spisok, 1903, yan., SPb.: 38; Spisok, 1904: 42; Spisok, 1908: 32; Spisok, 1909,

SPb.: 4; Spisok, 1910: 32; Spisok, 1911: 33; Spisok, 1911, SPb.: 2; Spisok gen. SPb.: 700; Spisok gen., 1916, SPb.: 65.

КУЧИН НИКОЛАЙ ПЕТРОВИЧ (род. 24.04.1860), полковник. Воспитывался в 1 Московской военной гимназии и 2 военном Константиновском училище. Службу начал 1.09.1880, произведен в подпоручики - 7.08.1882, поручик - 7.08.1886, штабс-капитан - 9.04.1889, капитан - 21.04.1891, подполковник, капитан гвардии - 26.02.1896, полковник - 6.12.1901 (в чине по 5.07.1913) (www.rusgeneral.ru).

Командир: Башкадыклярского резервного батальона - 27.02.1903-23.01.1905, 81 пехотного Апшеронского Е. И. В. Вел. кн. Георгия Михайловича полка - 5.09.1906-5.07.1910. С июля 1910 служил в других военных округах страны.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1889) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1893) и 2 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1905) 3 ст. (1909) и др.

Spisok, 1903, sen., SPb.: 778; Spisok, 1904: 71; Spisok, 1907: 46; Spisok, 1910: 37; Spisok, 1910, SPb.: 91; Spisok gen., 1916, SPb.: 97.

КУЧИНСКИЙ АНТОНИЙ (АНТОН-ЛЮЦИАН) АНТОНОВИЧ (род. 5.01.1860), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Киевском кадетском корпусе, 2 военном Константиновском училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1877, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 6.08.1880, поручик - 16.08.1884, штабс-капитан - 21.11.1887, капитан - 21.04.1891, подполковник - 9.04.1900, за отличие по службе полковник - 28.03.1904 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

С 1888 находился в распоряжении начальника инженеров Кавказского военного округа, назначен в Тифлисскую инженерную дистанцию, одновременно являлся делопроизводителем по строительной части в окружном инженерном управлении Сибирского военного округа - с 1900, штаб-офицер для поручений Кавказского окружного инженерного управления - с 13.05.1906, назначен инспектором работ окружного управления по квартирному довольствию войск - 1.12.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1896) и 2 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1910).

Spisok, 1908: 49; Spisok, 1910: 44; Spisok, 1910, SPb.: 246; Spisok, 1911: 41; Spisok, 1912, SPb.: 119; Spisok, 1913, SPb.: 79.

ЛАВРИНЕНКОВ НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ (род. 3.05.1849), полковник. Окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду. Произведен в первый офицерский чин в 1869, поручик - 5.12.1870, штабс-капитан - 28.12.1873, капитан - 17.04.1876, участник Русско-Турецкой войны

1877-78, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), за отличия по службе подполковник - 15.03.1885, полковник - 30.08.1892.

С 15.03.1885 занимал должность штаб-офицера по осмотру оружия в Кубанском казачьем войске.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1895), Св. Станислава 2 ст. (1889), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1895).

Spisok, 1893: 1893; Spisok, 1895: 102; Spisok, 1900: 59; Spisok, 1900, SPb.: 217; Spisok, 1901: 58; Spisok, 1902: 47.

ЛАВРОВ ПЕТР ИВАНОВИЧ (род. 14.01.1864), полковник. Воспитывался в 4 Московском кадетском корпусе и 3 Александровском военном училище. Службу начал 30.08.1882, произведен в хорунжие - 14.08.1884, сотник - 1.01.1885, поручик - 25.07.1892, штабс-капитан - 28.03.1893, капитан - 2.04.1895, подполковник - 5.04.1898, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), за боевые отличия награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1904) и чином полковника - старшинство с 3.10.1904.

С 20.06.1890 по 10.07.1904 служил офицером - воспитателем Оренбургского Неплюева кадетском корпусе, с 4.09.1908 занимал должность Елисаветпольского уездного воинского начальника.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1901) и 2 ст. (1909), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1910).

Spisok, 1910: 48; Spisok, 1911: 44; Spisok, 1911, SPb.: 223; Spisok, 1912, SPb.: 176; Spisok, 1914, SPb.: 49.

ЛАГУНОВ ПЕТР ПАВЛОВИЧ (род. 28.06.1858), полковник. Воспитывался в Сибирской военной гимназии и Павловском военном училище. Службу начал 18.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, хорунжий - 22.05.1877, за боевое отличие сотник - 23.02.1879, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), подъесаул - 31.12.1885, участник Китайского похода 1900 - 1901, награжден чином подполковника - 28.11.1902, Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), Св. Анны 2 ст. с мечами (1906), золотым оружием (1906), за боевое отличие полковник - 20.06.1906 (в чине по 22.03.1905 (www.rusgeneral.ru)).

До 1908 службу проходил вне Кавказского военного округа. Атаман Майкопского отдела Кубанской обл. - с 16.01.1908.

В 1910 награжден орденом Св. Владимира 3 ст.

Spisok, 1910: 66; Spisok, 1910, SPb.: 744; Spisok, 1911: 59; Spisok, 1911, SPb.: 546; Spisok, 1912, SPb.: 448; Spisok, 1913, SPb.: 280; Spisok gen., 1916, SPb.: 125.

ЛАЗАРЕВ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 6.05.1858), полковник. Воспитывался в 1 Московской военной гимназии и Николаевском кавалерийском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 31.08.1876, произведен в корнеты гвардии - 16.08.1878, поручик - 8.04.1884, штабс-ротмистр - 30.08.1886, ротмистр - 5.04.1892, подполковник - 5.04.1892, за отличие по службе полковник - 6.12.1904 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

В 1893 -1906 состоял при войсках Кавказского военного округа, штаб-офицер для особых поручений при наместнике на Кавказе по Военно-народному управлению Кавказского края - с 14.03.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1901) и 2 ст. (1909), Св. Анны 3 ст. (1906).

Spisok, 1894: 207; Spisok, 1904: 91; Spisok, 1905: 84; Spisok, 1905, SPb.: 1099; Spisok, 1907: 66; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 57; Spisok, 1908: 59; Spisok, 1910: 53; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 23.

ЛАЗАРЕВИЧ НИКОЛАЙ НИКИФОРОВИЧ (род. 20.11.1853), полковник. Окончил Военно-юридическую Академию по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие произведен в подпоручики (1877) и награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), поручик - 18.12.1878, штабс-капитан - 4.12.1883, капитан - 15.06.1886, подполковник - 30.08.1889, за отличие по службе полковник - 30.08.1894.

В 1889-90 служил помощником военного прокурора, военный следователь Кавказского военного округа - с 31.08.1890.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1904).

Spisok, 1895: 114; Spisok, 1900: 69; Spisok, 1900, SPb.: 372; Spisok, 1901: 69; Spisok, 1902: 57; Spisok, 1903: 54; Spisok, 1903, sen., SPb.: 123; Spisok, 1904: 46; Spisok, 1905: 39; Spisok, 1905, SPb.: 69.

ЛАКЕРБАЙ АНДРЕЙ ГУДЖУХМАНОВИЧ (ГУДЖУМАХОВИЧ) (род. 18.01.1865), полковник. Воспитывался дома и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 27.10.1882, произведен в подпоручики - 1.09.1896, поручик - 1.09.1890, штабс-капитан - 24.11.1891, капитан - 1.07.1896, подполковник - 26.02.1904, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1909.

И. д. старшего адъютанта управления 24 местной бригады - с 2.07.1892, Сухумского полицмейстера - с 9.05.1899, мировой посредником III отдела того же округа - с 18.05.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1901), Св. Анны 2 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1912)

Spisok, 1909, ch. 2, СПб.: 44; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 117; Spisok, 1911: 81; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 99; Spisok, 1914, SPb.: 508.

ЛАПЕРОВ ИВАН НИКОЛАЕВИЧ (род. 6.04.1855), полковник. Воспитывался в Тифлисском реальном и 2 Константиновском училищах, окончил Офицерскую артиллерийскую школу. Службу начал 1.09.1876. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 16.04.1878, подпоручик - 20.12.1879, поручик - 24.10.1881, штабс-капитан - 21.12.1889, капитан - 29.07.1895, подполковник - 4.10.1903, за боевое отличие в Русско-Японской войне 1904-05 награжден чином полковника - 14.07.1904, орденами Св. Анны 2 ст. (1904), мечами к ордену Св. Анны 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905), золотым оружием (1907). Ранен и контужен в бою.

Командир Кавказского мортирного артиллерийского дивизиона - с 22.11.1906, назначен командиром 1 Кавказского мортирного артиллерийского дивизиона - 21.08.1910, числился в списках 2 батареи 4 Сибирской стрелковой артиллерийской бригады.

За другие воинно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 3 ст. (1908).

Spisok, 1908: 52; Spisok, 1910, SPb.: 305; Spisok, 1912, SPb.: 156; Spisok, 1913: 101.

ЛАСТОЧКИН ВЛАДИМИР ГУРЬЕВИЧ (род. 18.02.1871), полковник. Воспитывался в 3 Казанской гимназии, окончил военно-училищные курсы Московского пехотного юнкерского училища и Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 2.06.1890, произведен в подпоручики - 4.08.1892, поручик - 5.08.1895, штабс-капитан - 19.07.1898, капитан - 2.06.1899, подполковник - 6.12.1903, за отличие по службе полковник - 6.12.1907(в чине по 22.03.1915) (www.rusgeneral.ru).

Занимал различные штабные должности: обер-офицер для особых поручений при штабе 2 Кавказского армейского корпуса - с 29.12.1899, помощник старшего адъютанта штаба Кавказского военного округа - с 16.03.1900. С декабря 1903 службу проходил вне Кавказского военного округа. С 1910 вновь на Кавказе, начальник штаба 2 Кавказской стрелковой бригады - 1.08.1910 - 7.10.1912. В октябре 1912 выбыл из Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1904), Св. Станислава 2 ст. (1906) и др.

Spisok, 1910, SPb.: 918; Spisok, 1911: 67; Spisok, 1912, SPb.: 623; Spisok, 1914, SPb.: 283; Spisok gen., 1916, SPb.: 153.

ЛАЦЫННИКОВ ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 1.03.1854), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Полтавской военной гимназии и Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Произведен в офицеры в 1873, с 2 августа по 10 декабря 1876 находился в отставке, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 28.08.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст.

с надписью «За храбрость» (1878), штабс-капитан - 4.08.1881, капитан - 30.08.1883, подполковник - 6.12.1895, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1899.

В 1882, 1894-95 состоял при Кавказском окружном интендантском управлении, службу проходил при Ардаганской инженерной дистанции (1882-1895), Карсском корпусном инженерном управлении (1885-1886, 1888-1894), Бакинской инженерной дистанции (1886-1888), в 1895-98 служил вне Кавказского военного округа. В июне 1898 назначен начальником штаба Кавказской саперной бригады, начальник Ардаганской инженерной дистанции - с 23.12.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885) и 2 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1889) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1898) и 3 ст. (1905).

Кавалер сербского ордена Такова 3 ст. (1877) и Румынской звезды (1877).

Spisok, 1900: 96; Spisok, 1901: 94; Spisok, 1903: 73; Spisok, 1901: 94; Spisok, 1903, yan., SPb.: 555; Spisok, 1903. sen., SPb.: 492; Spisok, 1904 : 60; Spisok, 1907: 39; Spisok, 1908: 35; Spisok, 1907, SPb.: 103; Spisok, 1911: 34; Spisok, 1911, SPb.: 23.

ЛЕБЕДЕВ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 22.10.1863), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина кадетском корпусе и 1 военном Павловском училище. Службу начал 26.08.1882. Произведен в подпоручики армии - 14.08.1884, подпоручик гвардии - 14.10.1885, поручик - 30.08.1888, штабс-капитан - 30.08.1894, капитан - 6.12.1899, полковник - 6.12.1904.

По данным на 1.05.1911, служил в 201 пехотном Потийском полку, с 30.08. 1911 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Анны 2 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. (1907) и др.

Spisok, 1911: 50; Spisok. 1911, SPb.: 326; Spisok, 1912, SPb.: 260; Spisok, 1914, SPb.: 77.

ЛЕБЕДЕВ ВАСИЛИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ (род.1.01.1858), полковник. Воспитывался в Ставропольской классической гимназии, казачьем артиллерийском юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, завершил курс Офицерской артиллерийской школы. Службу начал 29.09.1876, хорунжий - 26.07.1879, за служебные отличия награжден чинами сотника - 6.05.1884, подьесаула - 6.05.1893, есаула - 14.05.1896 и войскового старшины - 8.11.1902, участник Русско-Японской войны 1904-05, за боевое отличие полковник - 3.06.1905, награжден золотым оружием с надписью «За храбрость» (1905), орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чирах (1906), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905).

Командир 1 Кубанской казачьей батареи - с 8.11.1902, назначен

командиром 1 Уманского полка Кубанского казачьего войска - 3.08.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1889), Св. Анны 3 ст. (1902).

Spisok, 1907: 71; Spisok, 1907, SPb.: 874; Spisok, 1908: 64.

ЛЕБЕДЕВ ИВАН ГРИГОРЬВИЧ (род. 2.09.1855), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Произведен в хорунжие - 7.08.1874, сотник - 17.02.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военных экспедиций 1879-81, за боевые отличия награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880), чином есаула - 20.01.1881, другими знаками отличия: орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом и Св. Станислава 2 ст. с мечами (1881), войсковой старшина - 26.02.1892, за отличие по службе полковник - 7.04.1900 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

В 1895-1900 командовал батальоном 2 Ейского полка, младший помощник начальника Кубанской обл. и наказной атаман Кубанского казачьего войска - 4.06.1900.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1899) и 3 ст. (1903).

Spisok, 1900: 99; Spisok, 1900, SPb.: 873; Spisok, 1901: 96; Spisok, 1902, SPb.: 705; Spisok, 1903: 75; Spisok, 1903, sen., SPb.: 547; Spisok, 1904: 62; Spisok, 1906, SPb.: 210; Spisok gen., 1913, SPb.: 446.

ЛЕБЕДИНСКИЙ ЕВГЕНИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 24.12.1853), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, 1 военном Павловском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 1.09.1891, произведен в подпоручики - 4.08.1892, поручик - 4.08.1896, штабс-капитан - 4.08.1900, капитан - 23.05.1901, подполковник - 22.04.1907 (старшинство с 6.12.1904), полковник - 6.12.1908 (в чине по 11.03.1916) (www.rusgeneral.ru).

В апреле 1903 назначен старшим адъютантом штаба Кавказской кавалерийской дивизии, с мая 1907 - старший адъютант штаба Кавказского военного округа, начальник штаба 2 Кавказской казачьей дивизии - с 22.12.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1906).

Spisok, 1904, SPb.: 420; Spisok, 1908: 167; Spisok, 1911: 76; Spisok, 1911, SPb.: 894; Spisok, 1912, SPb.: 798; Spisok gen., 1916, SPb.: 157.

ЛЕВАНДОВСКИЙ ВЛАДИМИР АНТОНОВИЧ (род. 26.04.1873), полковник. Воспитывался в Псковском кадетском корпусе, Константиновском военном училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 31.08.1891, произведен в подпоручики - 4.08.1892, поручик - 4.08.1896, штабс-капитан - 4.08.1900, капитан -

23.05.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 5.12.1904, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1904), Св. Анны 2 ст. с мечами и Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), за служебные отличия полковник - 6.12.1908 (в чине по 30.12.1915)(www.rusgeneral.ru).

С февраля 1906 службу проходил в Кавказском военном округе, штаб-офицер для поручений при главнокомандующем войсками Кавказского военного округа - с 4.02.1906, и. д. начальника штаба Кавказской кавалерийской казачьей дивизии - с 23.11.1911.

Spisok, 1910: 84; Spisok, 1910, SPb.: 1109; Spisok, 1911, SPb.: 895; Spisok, 1912, SPb.: 799; Spisok, 1914, ch. 3, SPb.: 1100; Spisok gen., 1916, SPb.: 176.

ЛЕВАЧЕВ ВАСИЛИЙ ИЛЛАРИОНОВИЧ (род. 8.08.1871), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в Донском кадетском корпусе и Александровском военном училище. Службу начал 1. 09.1890. Произведен в подпоручики - 5.08.1891, поручик - 5.08.1895, штабс-капитан - 19.07.1898, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1901), капитан - 19.07.1902, участник Русско-Японской войны 1904-05, за выдающееся боевое отличие пожалован орденом Св. Георгия 4 ст. (1906), за служебные и боевые отличия награжден чинами подполковника - 7.02.1905 и полковника - 26.11.1909 (в чине по 1905)(www.rusgeneral.ru).

В 1908-10 командовал батареями в 21, 29 артиллерийских бригадах и 1 дивизионе 42 артиллерийской бригады, в феврале 1910 назначен командиром 7 батареи 21 Артиллерийской бригады. В последующие годы служил вне пределов Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1901) и 2 ст. (1912) и др.

Spisok, 1910: 888; Spisok, 1910, SPb.: 1210; Spisok, 1912, SPb.: 894; Spisok, 1914, SPb.: 144.

ЛЕВИКОВ АНДРЕЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 29.03.1870), полковник. Воспитывался в Полоцком кадетском корпусе, Николаевском инженерном училище, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 1 разряду. Службу начал 21.08.1888, подпоручик - 10.08.1889, поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 1.04.1901, подполковник - 6.12.1905, за отличие по службе полковник - 6.12.1909.

Занимал должности в военно-судебном ведомстве: помощник военного прокурора - с 16.06.1905, военный следователь Кавказского военного округа - с 4.02.1907. С сентября 1910 службу проходил в Московском военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1904).

Spisok, 1907: 163; Spisok, 1908: 151; Spisok, 1909, SPb.: 1135; Spisok, 1910: 91; Spisok, 1910, SPb.: 1272; Spisok, 1912, SPb.: 960; Spisok, 1914, SPb.: 551.

ЛЕВИЦКИЙ ВАСИЛИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 24.06.1858), полковник. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие произведен в прапорщики (1877), награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), подпоручик - 17.02.1881, поручик - 6.03.1883, штабс-капитан - 29.03.1885, капитан Генерального штаба - 5.04.1887, подполковник - 30.08.1891, в 1892-93 находился в запасе, за отличие по службе полковник - 6.12.1895 (в чине по 1906)(www.rusgeneral.ru).

В 1896-97 служил штаб-офицером при управлении 2 Кавказской пехотной резервной бригады, командовал 249 Майкопским резервным батальоном - 1903-04, командир 80 пехотного Кабардинского ген.-фельдм. кн. Барятинского полка - с 2.12.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1890) и 2 ст.(1900).

Кавалер иностранных орденов : персидского - Льва и Солнца 3 ст. (1890), Румынской звезды (Командорский крест, 1899).

Spisok, 1897: 109; Spisok, 1900, SPb.: 478; Spisok, 1903, sen., SPb.: 206; Spisok, 1904: 49; Spisok, 1905: 40; Spisok, 1905, SPb.: 119; Spisok, 1906, SPb.: 540.

ЛЕВИЦКИЙ ИОСИФ СИГИЗМУНДОВИЧ (род. 31.07.1848), подполковник. Воспитывался дома и 3 военном Александровском училище. Службу начал 13.07.1848, подпоручик - 8.08.1866, поручик - 29.09.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 14.06.1877, награжден орденами Св. Владимира 4ст. с мечами и бантом (1877), Св. Станислава 3 ст. (1878) за боевое отличие произведен в капитаны - 13.07.1879, за отличие по службе награжден чином майора - 30.08.1882, переименован в подполковники - 6.05.1884, полковник - 30.08.1892.

Помощник начальника Закатальского округа - с 26.04.1880, полицмейстер г. Карса - с 15.03.1884, начальник Карсского округа - с 4.03.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1887), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1895), Знаком отличия за 40 лет безупречной службы на Георгиевской ленте (1909), Св.Владимира 3 ст. (1913).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 3 ст. (1894).

Spisok, 1893: 144; Spisok, 1895: 101; Spisok, 1899: 66; Spisok, 1900: 59; Spisok, 1900, SPb.: 211; Spisok, 1901: 58; Spisok, 1903: 47; Spisok, 1903, sen., SPb.: 65; Spisok, 1905, SPb.: 47; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 18; Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 3; Spisok, 1909, SPb.: 10; Spisok, 1910: 32; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 3; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 3; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 2; Spisok, 1914, SPb.: 2.

ЛЕВИЦКИЙ НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 30.08.1846), полковник. Воспитывался в С.-Петербургском училище военного ведомства. Службу начал 13.05.1866, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен

в бою), прапорщик - 3.03.1877, подпоручик - 4.05.1877, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), за отличия награжден чинами поручика - 12.04.1881, штабс-капитана - 15.05.1883, капитана - 5.04.1887, подполковника - 24.03.1896 и полковника - 17.04.1905.

Служил производителем строительных и дорожных работ в Дагестанской инженерной дистанции (1878, 1885 - 93), Сухумском отделе (1878-83), Карсской обл. (1883-85), обер-офицером по проверке смет и отчетов окружного инженерного управления Кавказского военного округа - 1893-96, штаб-офицер в распоряжении Главного инженерного управления - с 24.03.1896.

Награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. (1902).

Spisok, 1908: 63; Spisok, 1909, SPb.: 582; Spisok, 1910: 57; Spisok, 1910, SPb.: 536; Spisok, 1912, SPb.: 303.

ЛЕМКУЛЬ ВЛАДИМИР-ГЕНРИХ ФЕРДИНАНДОВИЧ (род. 14.11.1852), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в частном пансионе и пехотном кадетском корпусе. Произведен в первый офицерских чин - 15.11.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 8.09.1878, за участие в военных экспедициях 1878-81, награжден орденами Св. Георгия 4 ст. (1882), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880) и 2 ст. с мечами (1882), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1881), штабс-капитан - 18.06.1881, капитан - 15.03.1888, подполковник - 26.02.1898, за отличие по службе награжден чином полковника - 26.11.1901. Контужен в бою.

В 1899-1904 служил в 84 Ширванском Е.В. полку, командир 83 пехотного Самурского Е. И. В. Вел. кн. Владимира Александровича полка - с 30.08.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1881) и 2 ст. (1893).

Spisok, 1899: 170; Spisok, 1901: 153; Spisok, 1901, fev., SPb.: 719; Spisok, 1902, SPb.: 904; Spisok, 1903, sen., SPb.: 739; Spisok, 1904: 70; Spisok, 1904, SPb.: 641; Spisok, 1905, SPb.: 600.

ЛЕНИН НИКОЛАЙ ВСЕВОЛОДОВИЧ (род. 12.12.1861), полковник. Воспитывался в Нижегородской военной гимназии, Павловском военном училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Произведен в прапорщики - 8.08.1881, подпоручик - 4.12.1883, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан Генерального штаба - 9.04.1889, капитан - 21.04.1891, подполковник - 2 .04.1895, за отличие по службе полковник - 18.04.1899 (в чине по 6.12. 1909) (www.rusgeneral.ru).

С августа 1891 службу проходил на Кавказе: штаб-офицер для поручений при штабе Кавказского военного округа - с 28.09.1894, начальник штаба Михайловской крепости - с 9.10.1896, начальник Батумского военного

госпиталя - с 17.03.1900, инспектор классов Тифлисского пехотного юнкерского училища - с 17.11.1901-20.11.1909. В дальнейшем служил вне пределов Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891) и 2 ст. (1899), Св. Анны 3 ст. (1895) и 2 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. (1906).

Spisok, 1899: 104; Spisok, 1900: 91; Spisok, 1900, SPb.: 59; Spisok, 1901: 89; Spisok, 1903: 70; Spisok, 1903, sen., SPb. : 442; Spisok, 1904: 58; Spisok, 1904, SPb.: 43; Spisok, 1904, SPb.: 353; Spisok, 1906, SPb.: 144; Spisok, 1907: 38; Spisok, 1908: 35; Spisok, 1909, SPb.: 43; Spisok gen., 1913, SPb.: 574; Spisok gen., 1916, SPb.: 77.

ЛЕНЧОВСКИЙ ИВАН ЕФИМОВИЧ (род. 10.10.1855), полковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 10.08.1873, произведен в прапорщики - 4.08.1875, подпоручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), поручик - 18.12.1878, за служебные отличия награжден чинами штабс-капитана - 4.11.1882, и капитана - 30.08.1886, подполковник - 2.11.1895, за отличие полковник - 6.12.1902 (в чине по 1911).

Командир Терско-Дагестанской крепостной артиллерии - 30.11.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Анны 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1899) и 3 ст. (1906).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 893; Spisok, 1905, SPb.: 753; Spisok, 1907, SPb.: 327; Spisok, 1909 SPb.: 160; Spisok, 1910: 39; Spisok, 1910, SPb.: 136; Spisok gen., 1913, SPb.: 688.

ЛЕОНТОВИЧ ЕВГЕНИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 1.12.1862, по др. данным: 1859), полковник. Воспитывался в Елисаветградском кавалерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Произведен в поручики - 26.02.1888, штабс-ротмистр, штабс-капитан Генерального штаба - 13.05.1890, капитан - 5.04.1892, подполковник - 13.04.1897, за отличие по службе полковник - 1.04.1901 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

Службу проходил в различных военных округах страны, военный агент в Бухаре и Белграде - 26.07.1899-20.10.1901, Сербии и Черногории - 20.10.1901-17.09.1902, находился в распоряжении начальника Главного штаба - 17.09.1902-12.12.1905, командовал 36 драгунским Ахтырским Ее И. В. Вел. кн. Ольги Александровны полком - 12.12.1905- 11.09.1906, назначен командиром 43 драгунского Тверского полка - 11.09.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1905) и др.

Кавалер иностранных орденов: сербского - Св. Саввы 2 ст. (1902), болгарского - За военные заслуги (Большой офицерский крест, 1902).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 687; Spisok, 1905, SPb.: 554; Spisok, 1907: 43; Spisok, 1907, SPb.: 181; Spisok, 1908: 38; Spisok gen., 1916, SPb.: 51.

ЛЕОНТОВИЧ СЕРГЕЙ ГАВРИЛОВИЧ (род. 24.05.1862), полковник. Воспитывался в Петровской Полтавской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Произведен в подпоручики - 7.08.1882, поручик - 1.06.1887, штабс-капитан - 22.05.1891, капитан Генерального штаба - 28.03.1893, подполковник - 13.04.1897, за служебные заслуги полковник - 1.04.1901(в чине по 1910).

До 1904 службу проходил вне Кавказского военного округа. Командир 251 пехотного Георгиевского резервного батальона - с 9.02.1904. С февраля 1905 служил в другом военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893) и 2 ст. (1905), Св. Анны 3 ст. (1897).

Spisok, 1902, SPb.: 852; Spisok, 1903, sen., SPb.: 693; Spisok, 1904: 69; Spisok, 1904, SPb.: 599; Spisok, 1905, SPb.: 560; Spisok, 1907, SPb.: 185; Spisok, 1910, SPb.: 71; Spisok gen., 1913, SPb.: 592.

ЛЕОНТЬЕВ ФЕДОР ИВАНОВИЧ (род. 7.02.1861), полковник. Воспитывался в Николаевском кавалерийском училище, которое окончил по 1 разряду и Орловском Бахтина военной гимназии. Службу начал 7.09.1880, корнет - 7.08.1882, поручик - 21.01.1884, штабс-ротмистр - 26.02.1890, переименован в подъесаулы - 3/09.1891, есаул - 5.04.1892, войсковой старшина, переименован в подполковники - 2. 04.1895, за отличие по службе полковник - 28.03.1904.

В 1889-1903 служил офицером-воспитателем Донского кадетского корпуса (позднее имени Императора Александра III), ротный командир Тифлисского кадетского корпуса - с 14.12.1903, командир сотни Донского Императора Александра III кадетского корпуса - с 9.02.1908.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893) и 2 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1896) и 2 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1912).

Spisok, 1904: 84; Spisok, 1905: 73; Spisok, 1905: 947; Spisok, 1907: 55; Spisok, 1907, SPb.: 486; Spisok, 1909, SPb.: 275; Spisok, 1912, SPb.: 115; Spisok, 1913, SPb.: 75.

ЛЕСНЕВСКИЙ ИОСИФ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род.18.07.1856), полковник. Воспитывался в Нижегородской военной гимназии графа Аракчеева, 3 военное Александровское училище и Офицерскую стрелковую школу. Службу начал 12.08.1873, подпоручик - 4.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 10.06.1877, награжден орденом Св. 250

Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), штабс-капитан - 18.04.1881, капитан - 15.03.1888, подполковник - 26.02.1899, за отличие в Русско - Японской войне 1904-05 награжден чином полковника - 1905 (старшинство с 5.10.1904).

Назначен командиром 153 пехотного Бакинского Е.И.В. Вел. кн. Сергия Михайловича полка - 21.08.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Анны 2 ст. (1901).

Spisok, 1910: 50; Spisok, 1910., SPb.: 393; Spisok, 1911: 46; Spisok, 1911, SPb.: 258; Spisok, 1912, SPb.: 204.

ЛЕСНЕВСКИЙ ИОСИФ ВИКЕНТЬЕВИЧ (род. 14.09.1867), полковник. Воспитывался в Полоцком кадетском корпусе и 2 военном Константиновском училище. Службу начал 1.09.1884, подпоручик армии - 7.08.1885, поручик - 39.08.1889, поручик гвардии - 6.12.1894, штабс-капитан - 6.12.1896, капитан - 22.07.1900, полковник - 22.04.1907 (в чине по 31.12.1914) (www.rusgeneral.ru).

Командир 82 пехотного Дагестанского Е. И. В. Вел. кн. Николая Михайловича полка - с 6.02.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1907), Св. Станислава 2 ст. (1910).

Spisok, 1910, SPb.: 837; Spisok, 1913, SPb.: 344; Spisok, 1914, SPb.: 229. Spisok gen., 1916, SPb.: 129.

ЛЕСНЕВСКИЙ КАСТАН (КОНСТАН, КАЭТАН) АНТОНОВИЧ (род. 7.08.1855), полковник. Воспитывался в военной прогимназии, Московском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской стрелковой школы. Службу начал 8.06.1873, прапорщик - 20.11.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 8.04.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 7.05.1881, штабс-капитан - 15.03.1883, капитан - 15.03.1891, подполковник - 26.02.1902, за отличие полковник - 13.10.1906.

В 1908 командовал 153 пехотным Бакинским полком.

За военно - служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Анны 2 ст. (1897), Св. Владимира 4 ст. (1901).

Spisok, 1906, SPb.: 1341; Spisok, 1907, SPb.: 1315; Spisok, 1908: 76; Spisok, 1909, SPb.: 792.

ЛИНДЕСТРЕМ МИХАИЛ ВЛАДИМИРОВИЧ (род. 21.04.1854), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики гвардии - 9.05.1879, подпоручик - 28.03.1882, штабс-капитан - 30.08.1889, капитан -

17.04.1894, полковник - 6.12.1899 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

Командир Асландузского резервного батальона - 27.04.1900 - 13.08.1903. В последующие годы служил за пределами Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1894), Св. Анны 3 ст. (1891) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Spisok, 1901: 94; Spisok, 1903: 73; Spisok, 1903, sen., SPb.: 508; Spisok, 1905, SPb.: 380; Spisok, 1907, SPb.: 109; Spisok, 1916, SPb.: 189.

ЛИОНИДЗЕ ВАСИЛИЙ ДМИТРИЕВИЧ (род. 17.08.1864), князь, полковник. Воспитывался в Городском и Тифлисском пехотном юнкерском училищах. Службу начал 1.11.1881, произведен в подпоручики - 29.05.1885, поручик - 29.05.1889, за отличия награжден чинами штабс-капитана - 6.12.1895, капитана - 6.12.1898 и подполковника - 26.02.1905, полковник - 6.12.1911.

В 1905-14 служил в 14 гренадерском Грузинском ген. Котляревского, 15 гренадерском Тифлисском Е.И.В. Вел. кн. Константина Константиновича полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. (1903), Св. Станислава 2 ст. (1909).

Spisok, 1905: 160; Spisok, 1910: 124; Spisok, 1911: 119; Spisok, 1913, SPb.: 1234; Spisok, 1914, SPb.: 983.

ЛИОРКО НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 9.05.1845), полковник. Воспитывался в Витебской классической гимназии. В офицерских чинах с 1866, произведен в подпоручики - 14.08.1867, поручик - 26.03.1869, штабс-капитан - 21.06.1872, капитан - 26.06.1877, подполковник - 1.01.1887, за отличие по службе награжден чином полковника - 15.05.1899.

С 1899 службу проходил на Кавказе, командир 249 Майкопского резервного батальона - с 1.10.1899. . За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1874) и 2 ст. (1892), Св. Анны 3 ст. (1879) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. (1901).

Spisok, 1900, SPb.: 777; Spisok, 1901: 90; Spisok, 1902, SPb.: 611; Spisok, 1903: 70; Spisok, 1903, yan., SPb.: 508; Spisok, 1903, may, SPb.: 483.

ЛИХАЧЕВ ДМИТРИЙ ФЕДОРОВИЧ (род. 26.10.1853), полковник. Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 13.07.1877, штабс-капитан - 24.12.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), капитан - 20.04.1880, подполковник - 30.08.1890, за отличие по службе полковник - 30.08.1894 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

С 22.06.1898 занимал должность инспектора работ окружного инженерного управления Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1882) и 2 ст. (1890), Св. Станислава 2 ст. (1886), Св. Владимира 4 ст. (1901).

Spisok, 1899: 77; Spisok, 1900: 68; Spisok, 1900, SPb.: 364; Spisok, 1901: 68; Spisok, 1902: 56; Spisok, 1902, SPb.: 230; Spisok, 1903: 54; Spisok, 1903, sen., SPb.: 125; Spisok, 1904: 46; Spisok, 1905, SPb.: 70; Spisok, 1907: 26; Spisok, 1908: 24.

ЛОВЕН ГРИГОРИЙ ПЕТРОВИЧ (род. 30.01.1864), полковник. Воспитывался в Тифлисской военной гимназии и 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 1.09.1881, произведен в подпоручики - 12.08.1883, поручик - 12.08.1887, штабс-капитан - 1.04.1890, капитан - 5.04.1892, за отличия подполковник - 26.02.1902 и полковник - 6.12.1906 (в чине по 6.12.1916) (www.rusgeneral.ru).

С января 1904 исполнял должность начальника, а затем начальник (с 6.12.1906) Артвинского округа, Душетский уездный начальник Тифлисской губ - 12.06.-2.08.1907, неперемный член Кутаисского губ. по воинской повинности присутствия - с 2.08.1907, член-делопроизводитель Кутаисского губ. по крестьянским делам присутствия - с 30.07.1910, член Елисаветпольского губернского по поселянским делам присутствия - с 14.02.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1894) и 2 ст. (1905), Св. Анны 3 ст. (1896) и 2 ст. (1910), Св. Владимира 4 ст. (1903).

Spisok, 1903: 146; Spisok, 1904: 130; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 104; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 57; Spisok, 1911: 61; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 49; Spisok, 1912, SPb.: 43; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 26; Spisok, 1914, SPb.: 184; Spisok, 1916, SPb.: 13.

ЛОГВИНОВ АЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ (род. 9.03.1852), полковник. В офицерских чинах с 1875, корнет гвардии - 12.09.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие награжден чином поручика - 6.11.1877 и орденом Св. Анны 4 ст. (1878), за отличие по службе штабс-ротмистр - 30.08.1891, есаул - 30.08.1891, полковник - 17.04.1894 (в чине по 1904) (www.rusgeneral.ru).

Участник Русско-Японской войны 1904-05.

В 1894-97 помощник командира Собственно Е. И. В. конвоя по строевой части, командир 1 Хоперского Е. И. В. Вел. кн. Анастасии Михайловны полка Кубанского казачьего войска - 4.12.1899 -20.11.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1886) и 2 ст. (1893), Св. Владимира 4 ст. (1895) и 3 ст. (1901).

Кавалер иностранных орденов: мекленбург-шверинских - "Freifen" 2 ст. со звездой (1894), Вендской Короны 2 ст. со звездой и Большого

Командорского креста той же Короны (1896), болгарских - Св. Александра 3 ст. (1897) и Св. Владимира 3 ст. (1901).

Spisok, 1895: 111; Spisok, 1900: 66; Spisok, 1900, SPb.: 338; Spisok, 1901: 66; Spisok, 1902: 54; Spisok, 1903: 52; Spisok, 1903, yan., SPb.: 145; Spisok, 1903, sen., SPb.: 115; Spisok, 1904: 42; Spisok, 1904, SPb.: 72; Spisok gen., 1916, SPb.: 62.

ЛОГИНОВСКИЙ ПЕТР ВЛАДИМИРОВИЧ (род. 19.02.1857), полковник. Воспитывался в Межевом институте, Московском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно» и Кавказскую учебную роту с отличием. Службу начал 23.07.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 20.07.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), подпоручик - 12.05.1881, поручик - 12.05.1885, штабс-капитан - 15.03.1889, капитан - 15.03.1899, за служебное отличие подполковник - 28.11.1902 и награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом (1903). Участвовал в Русско-Японской войне 1904-05 (ранен и контужен), удостоен орденов Св. Станислава 2 ст. с мечами и Св. Анны 2 ст. с мечами и бантом (1905), полковник - 6.12.1910.

В 1904-13 служил в 257 пехотном резервном Потийском полку, 7 Кавказском стрелковом полку.

Spisok, 1904: 142; Spisok, 1908: 101; Spisok, 1911: 91, Spisok, 1912, SPb.: 1143; Spisok, 1913, SPb.: 789.

ЛОЗИНСКИЙ ЯКОВ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 18.03.1862), полковник. Окончил Военно-юридическую Академию. Произведен в офицеры - 7.08.1882, поручик - 7.08.1886, штабс-капитан - 7.06.1889, капитан - 30.08.1891, подполковник - 30.08.1894, полковник - 5.04.1898.

В 1892- 95 помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда, военный следователь Кавказского военного округа - 28.11.1895-20.03.1902, одновременно почетный мировой судья по Екатеринодарскому округу. С марта 1902 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1894), Св. Анны 3 ст. (1897).

Spisok, 1899: 98; Spisok, 1900: 86; Spisok, 1900, SPb.: 681; Spisok, 1901: 85; Spisok, 1902, SPb.: 516; Spisok, 1903, sen, SPb.: 376; Spisok, 1905, SPb.: 248

ЛОСЕВ ЯКОВ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 1.11.1850), полковник. Воспитывался во 2 военном Константиновском, которое окончил по 1 разряду, и Тифлисском реальном училищах. Произведен в прапорщики - 7.08.1874, подпоручик - 25.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие произведен в поручики - 22.08.1877, награжден 254

орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), штабс-капитан - 18.12.1878, за отличие капитан - 2.11.1884, подполковник - 1.10.1895, полковник - 24.10.1904. В 1888 получил орден Св. Анны 2 ст.

В 1899-1904 командовал батареей Кавказской гренадерской Е. И. В. Вел. кн. Михаила Николаевича артиллерийской бригады, командир 1 дивизиона 39 артиллерийской бригады - 4.08.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1888), Св. Владимира 3 ст. (1907).

Spisok, 1899: 148; Spisok, 1904: 98; Spisok, 1907, SPb.: 712; Spisok, 1908: 59; Spisok, 1909, SPb.: 397; Spisok, 1910: 48.

ЛОССОВСКИЙ ЮЛИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 27.01.1848), полковник. Воспитывался в 1 С-Петербургской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. В офицерских чинах с 1867, произведен в подпоручики - 17.07.1867, в отставке - 1870-72, поручик - 20.05.1874, штабс-капитан - 15.03.1877, за отличия по службе награжден чинами капитана - 15.03.1885, подполковника - 1.01.1891 и полковника - 24.09.1900.

Командир 250 Ахульгинского резервного батальона - с 22.03.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1881), Св. Анны 3 ст. (1889).

Кавалер золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1902).

Spisok, 1901: 100; Spisok, 1902, SPb.: 763; Spisok, 1903: 78; Spisok, 1903, уан.: 78; Spisok, 1903, sen., SPb.: 607; Spisok, 1904: 64; Spisok, 1904, SPb.: 519; Spisok, 1906, SPb.: 258.

ЛУТЦАУ, ФОН НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 20.11.1853), полковник. В офицерских чинах с 20.12.1872, награжден чином подпоручика - 18.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие поручик - 6.11.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), за боевые отличия в экспедициях 1879-81 награжден чинами штабс-капитана - 28.08.1879 и капитана - 12.12.1880, орденами Св. Анны 3 ст. (1880), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом и золотым оружием (1882), за служебные отличия подполковник - 1.01.1888 и полковник - 11.09.1895 (в чине по 1903) (www.rusgeneral.ru).

С ноября 1895 службу проходил на Кавказе: командир 2 Кавказского стрелкового батальона - с 6.11.1895. До июля 1900 служил за пределами Кавказского военного округа, и. д. Елисаветпольского губернатора - с 13.07.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Владимира 3 ст. (1901).

Кавалер иностранных орденов: персидского - Льва и Солнца 4 ст. (1882), бухарского - Благородной Бухары 2 ст. (1900).

Spisok, 1897: 107; Spisok, 1900: 74; Spisok, 1900, SPb.: 459; Spisok, 1901:

74; *Spisok, 1902: 62; Spisok, 1902, SPb.: 315; Spisok, 1903: 58; Spisok, 1903, mai, SPb.: 235.*

ЛУЧИНСКИЙ ИГНАТИЙ ИВАНОВИЧ (род.18.06.1851), полковник. Воспитывался в Варшавском Императорском университете (не окончил) и Варшавском пехотном юнкерском училище. Службу начал 16.05.1872, прапорщик - 16.07.1877, подпоручик - 13.06.1875, поручик - 25.006.1878, штабс-капитан - 15.03.1880, капитан - 15.03.1885, подполковник - 1.01.1891, за отличие полковник - 5.10.1904.

Назначен командиром Анапского резервного батальона - 5.05.1905.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Анны 2 ст. (1895)

Spisok, 1907, SPb.: 628; Spisok, 1909, SPb.: 386; Spisok, 1910, SPb.: 345.

ЛУЧКОВСКИЙ ВЛАДИМИР АНТОНОВИЧ (род. 12.02.1852), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. В офицерских чинах с 1872, подпоручик - 17.07.1872, награжден чином поручика - 14.02.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военных экспедиций 1880-81, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), штабс-капитан - 20.12.1879, за боевое отличие капитан - 12.01.1881, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1882), подполковник - 8.10.1893, за служебное отличие полковник - 6.12.1902.

Командир Кавказского резервного летучего артиллерийского парка - с 5.07.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1896), Св. Станислава 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1897) и 3 ст. (1906).

Кавалер золотого ордена Благородной Бухары 3 ст.(1895).

Spisok, 1901: 122; Spisok, 1901, fev., SPb.: 345; Spisok, 1903: 89; Spisok, 1903, SPb.: 887; Spisok, 1904: 74; Spisok, 1905: 64; Spisok, 1905, SPb.: 747; Spisok, 1907: 49; Spisok, 1907, SPb.: 321; Spisok, 1908: 42.

ЛУХАВА ИЛЬЯ ФИЛИПОВИЧ (род. 22.04.1853), полковник. Воспитывался в школе военных воспитанников и Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), прапорщик - 30.06.1877, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1877), орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), чином подпоручика - 13.07.1879, поручик - 1.01.1885, штабс-капитан - 15.03.1891, подполковник - 28.11.1902, за участие в Русско-Японской войне 1904-05 награжден чином полковника - 16.02.1905, мечами к ордену Св. Станислава 2 ст. и золотым оружием за храбрость (1905).

В 1906 - 07 служил в 14 гренадерском Грузинском ген. Котляревского

полку, в 1908 командовал 250 Ахульгинским резервным батальоном.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1887), Св. Станислава 2 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1903).

Spisok, 1904: 138; Spisok, 1906, SPb.: 1029; Spisok, 1907: 69; Spisok, 1907, SPb.: 827; Spisok, 1908: 63.

ЛЮБИНСКИЙ ЕВГЕНИЙ ИВАНОВИЧ (род. 19.05.1855), полковник. Воспитывался в частном учебном заведении и Одесском пехотном юнкерском училище. Службу начал 21.08.1872, произведен в прапорщики - 19.11.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен и контужен), награжден чинами подпоручика - 13.10.1877 и поручика - 28.12.1877, орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), штабс-капитан - 8.07.1884, капитан - 23.07.1886, подполковник - 26.02.1892, за отличие по службе полковник - 18.06.1903.

Командир 257 пехотного Потийского полка - с 28.10.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 3 ст. (1885) и 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1902) и 3 ст. (1908).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 988; Spisok, 1905, SPb.: 856; Spisok, 1907: 51; Spisok, 1907, SPb.: 406; Spisok, 1908: 44; Spisok, 1909, SPb.: 215; Spisok, 1910: 41; Spisok, 1910, SPb.: 185.

ЛЯВДАНСКИЙ ВИТОЛЬД-НИКОЛАЙ-ГРИГОРИЙ АНТОНОВИЧ (род. 9.05.1850), полковник. Воспитывался в военной гимназии, 1 военном Павловском училище, которое окончил по 2 разряду, с оценкой «Успешно» завершил учебный курс Офицерской стрелковой школы. Службу начал 6.08.1868, произведен в подпоручики - 12.07.1873, поручик - 18.06.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 25.03.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), капитан - 2.06.1885, подполковник - 1.01.1891, за отличие по службе полковник - 27.10.1905.

С 20.12.1903 командовал Кавказским обозным кадровым батальоном.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1886), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1896), Св. Станислава 2 ст. (1904).

Кавалер иностранных орденов: бухарского золотого Благородной Бухары 2 ст. (1897), датского - Данеброга (Командорский крест) 2 кл. (1898).

Spisok, 1907: 72; Spisok, 1907, SPb.: 903; Spisok, 1908: 63; Spisok, 1909, SPb.: 623; Spisok, 1910, SPb.: 577.

ЛЯВДАНСКИЙ ЮЛИАН АНТОНОВИЧ. См.: ЛЯВДАНСКИЙ ЮЛИАН-РОХ АНТОНОВИЧ.

ЛЯВДАНСКИЙ ЮЛИАН-РОХ АНТОНОВИЧ (род. 14.08.1846),

Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Произведен в первый офицерский чин - 17.07.1867, поручик - 29.06.1870, штабс-капитан - 8.12.1872, капитан - 4.04.1876, подполковник - 12.04.1881, за отличие по службе полковник - 30.08.1886 (в чине по 22.04.1907).

Начальник Закатальской инженерной дистанции - с 21.04.1886.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1875) и 2 ст. (1883), Св. Анны 3 ст. (1878) и 2 ст. (1890), Св. Владимира 4 ст. (1894) и 3 ст. (1896).

Spisok, 1903: 43; Spisok, 1903, sen., SPb.: 13; Spisok, 1905: 35; Spisok, 1906, SPb.: 8; Spisok, 1907: 34; Spisok, 1908: 28; Spisok, 1910: 23; Spisok, 1911: 19.

ЛЯХОВ ВЛАДИМИР ПЛАТОНОВИЧ (род. 20.06.1869), полковник. Воспитывался в 1 Московском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал - 30.08.1887, подпоручик - 10.08.1888, подпоручик гвардии - 10.08.1889, поручик - 10.08.1893, за служебное отличие награжден чином штабс-капитана, капитан Генерального штаба - 17.05.1896, подполковник - 6.12.1900, полковник - 6.12.1904.

Состоял для поручений при штабе Кавказского военного округа - с 10.04.1899, начальник штаба 21 пехотной дивизии - с 24.03.1904, начальник отряда по подавлению революционных выступлений в наместничестве - с 7.01.1906, состоял в распоряжении главнокомандующего войсками Кавказского военного округа - с 28.06.1906. В марте-июле 1909 находился в отставке. Затем служил за пределами Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. (1906) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1901: 171; Spisok, 1901, fev., SPb.: 1124; Spisok, 1904: 123; Spisok, 1905: 85; Spisok, 1907: 68; Spisok, 1907, SPb.: 977; Spisok, 1908: 61; Spisok, 1909, SPb.: 505; Spisok, 1912, SPb.: 246.

МАЗАН СТЕПАН ИВАНОВИЧ (род. 20.12.1847), полковник. В офицерских чинах с 15.11.1868, сотник - 26.10.1869, награжден чином есаула - 20.08.1879, войсковой старшина - 1.01.1891, за служебные отличия полковник - 20.08.1895.

Командир 1 Кавказского полка Кубанского казачьего войска - 15.02.1898 - 14.08.1900, По данным 9.05.1901, состоял полковником в войсках Кубанского казачьего войска. 1.04.1904 показан в том же чине и в том же войске. По имеющимся сведениям на 1.09.1905, занимал должность командующего 2 Ейском полком Кубанского казачьего войска.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1894), Св. Анны 3 ст. (1903).

Spisok, 1899: 82; Spisok, 1900: 73; Spisok, 1901: 75; Spisok, 1902: 61; Spisok, 1902, SPb.: 313; Spisok, 1903: 57; Spisok, 1903, yan., SPb.: 233; Spisok, 1903, sen., SPb.: 189; Spisok, 1904: 48; Spisok, 1905: 39; Spisok, 1905, SPb.: 109.

МАЙБОРОДА АНДРЕЙ ОНИСИМОВИЧ (АНИСИМОВИЧ) (род. 17.08.1855), полковник. Воспитывался в Кубанской войсковой гимназии, Ставропольском казачьем юнкерском училище и Офицерской кавалерийской школе, которую не окончил. Службу начал 5.09.1874, участник военной кампании 1878, хорунжий - 16.04.1878, награжден чином сотника - 15.05.1883, подъесаул - 13.10.1888, за отличие есаул - 6.05.1891, войсковой старшина - 26.02.1898, награжден чином полковника - 1.01.1906 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

Командир: 2 Уманского полка - 10.08.1902- 3.05.1903, 1 Кубанского полка Кубанского казачьего войска - с 3.05.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1899) и 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. (1909).

Spisok, 1906, SPb.: 1205; Spisok, 1907: 76; Spisok, 1907, SPb.: 986; Spisok, 1909, SPb.: 693; Spisok, 1910: 61; Spisok, 1910, SPb.: 643; Spisok, 1911: 30.

МАЙГУР НИКИФОР МАКСИМОВИЧ (род. 13.03.1846), полковник. Участник военной экспедиции 1864, награжден Знак отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1866), произведен в офицеры - 13.04.1869, сотник - 21.02.1874, за боевые отличия в Русско-Турецкой войне 1877-78 награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, чином есаула - 25.04.1878, войсковой старшина - 1.01.1891, за отличие по службе полковник - 9.11.1899.

В 1893-99 заведовал Кубанским пластунским батальоном льготного состава, атаман Темрюкского отдела Кубанской обл. - 9.11.1899, командир 3 Кубанского пластунского батальона - с 9.11.1899.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1886), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1894) и 3 ст. (1893), Св. Анны 2 ст. (1896).

Spisok, 1900: 93; Spisok, 1901: 90; Spisok, 1902, SPb.: 620; Spisok, 1903: 70; Spisok, 1903, sen., SPb.: 463.

МАКАЕВ АВЕЛЬ ГАВРИЛОВИЧ (род. 6.06.1860), князь, полковник. Воспитывался в Елисаветградской военной прогимназии, Казанском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 11.08.1877, произведен в прапорщики - 30.11.1880, подпоручик - 17.12.1881, поручик - 24.08.1886, штабс-капитан - 15.03.1890, капитан - 15.03.1895, подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1910 (в чине по 18.01.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1905 -09 службу проходил в Башкадыклярском резервном батальоне,

затем в 185 пехотном Башкадыклярском и 202 пехотном Горийском полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Анны 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1910).

Spisok, 1905: 147; Spisok, 1910: 126; Spisok, 1911: 121; Spisok, 1914, SPb.: 774; Spisok, 1916, SPb.: 166.

МАКАЕВ ИВАН РОМАНОВИЧ (род. 5.10.1855), князь, полковник. Воспитывался дома и пехотном юнкерском училище. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 30.07.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), подпоручик - 11.02.1879, поручик - 16.12.1881, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1881), за отличия удостоен чинов штабс-капитана - 23.06.1885, капитана - 15.03.1892 и подполковника - 26.02.1899, участник Русско-Японской войны 1904-05, полковник - 18.07.1904 (в чине по 1907) (www.rusgeneral.ru), награжден золотым оружием (1906).

Командир 250 пехотного Ахульгинского резервного батальона - с 16.05.1905, назначен командиром 253 Грозненского резервного батальона - 6.04.1906.

Spisok, 1906, SPb. : 769.

МАКАРАШВИЛИ ИЛЬЯ САКВАРЕЛОВИЧ (род. 1.12.1854), полковник. Воспитывался в Владимирско-Киевской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Произведен в подпоручики - 28.10.1875, поручик - 9.12.1876, Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. и золотым оружием (1878), другими боевыми знаками отличия: орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), чином штабс-капитана (1877), капитан - 29.11.1882, подполковник - 12.03.1895, за отличие по службе полковник - 13.11.1898.

Командир 1 батареи Кавказской гренадерской Е.И.В. Вел. кн. Михаила Николаевича артиллерийской бригады - 24.07.1897-13.10.1898, 1 дивизиона Кавказской резервной артиллерийской бригады - 13.10.1898. С 5.10.1902 по 4.06.1904 командовал 7 мортирным артиллерийским полком. В дальнейшем службу проходил вне Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1883), Св. Анны 2 ст. (1894), Св. Владимира 3 ст. (1904).

Spisok, 1901: 87; Spisok, 1901, SPb.: 621; Spisok, 1903, sen., SPb.: 393; Spisok, 1905, SPb.: 271.

МАКАРОВ АЛЕКСЕЙ ИВАНОВИЧ (род. 20.12.1861), полковник. Воспитывался дома и в Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище. Службу начал 20.08.1877, корнет - 15.06.1883, поручик - 30.08.1889, за отличие по службе удостоен чинов штабс-ротмистра - 30.08.1893 и ротмистра - 14.05.1896, подполковник - 26.02.1905, награжден 260

чином полковника - 6.12.1909 и орденом Св. Станислава 3 ст. (1909).

С 1904 службу проходил на Кавказе, Александропольский уездный начальник Эриванской губ. - с 22.09.1904, начальник Введенского округа - с 27.01.1910.

Spisok, 1910: 90; Spisok, 1910, SPb.: 118.

МАКАРОВ ПАВЕЛ ПЕТРОВИЧ (род. 22.07.1855), полковник. Воспитывался во 2 С.-Петербургской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, которое окончил по 1 разряду, завершил курс учебы в Офицерской артиллерийской школе. Произведен в сотники - 4.08.1875, есаул - 17.07.1881, войсковой старшина - 25.08.1896, за отличие по службе полковник - 6.05.1903.

С 25.08.1896 командовал 2 Кубанской казачьей батареей, командир 1 Ейского полка Кубанского казачьего войска - с 8.11.1903.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1890) и 2 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1906).

Кавалер бухарского ордена Благородной Бухары 1 ст. (1897).

Spisok, 1903, SPb.: 978; Spisok, 1904, SPb.: 878; Spisok, 1905: 68; Spisok, 1905, SPb.: 846; Spisok, 1906, SPb.: 584; Spisok, 1907: 50; Spisok, 1907, SPb.: 398.

МАКЕДОНСКИЙ МИХАИЛ ПАВЛОВИЧ (род. 31.08.1854), полковник. Воспитывался в Тверском кавалерийском юнкерском училище, окончил Военно-юридическую Академию по 1 разряду. Произведен в офицеры - 22.08.1875, поручик - 13.03.1878, штабс-ротмистр - 29.1.1881, ротмистр - 23.06.1884, переименован в капитаны военно-судебного ведомства - 1.06.1885, подполковник - 30.08.1887, полковник - 30.08.1891(в чине по 1902) (www.rusgeneral.ru), награжден орденом Св. Анны 3 ст. (1892).

С 1.06.1885 военный следователь Кавказского военного округа, помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - с 23.05.1892, военный следователь Кавказского военного округа - с 5.04.1895.

Spisok, 1893: 137; Spisok, 1895: 94; Spisok, 1900: 54; Spisok, 1901: 54; Spisok, 1902, SPb.: 90.

МАКРОПЛИО (МОКРОПЛИО) АЛЕКСАНДР ГЕОРГИЕВИЧ, полковник. Георгиевский кавалер. Участник военных экспедиций 1859-1864, 1866, награжден чином прапорщика - 18.11.1862, орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1864), за отличие подпоручик - 1.09.1865, поручик - 9.01.1870, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (контужен), за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1878) и другими знаками отличия: Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Станислава 2 ст. (1878), штабс-капитан - 4.05.1877, за служебное отличие награжден чином капитана - 9.09.1881, подполковник - 26.02.1892, полковник - 26.11.1898.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1873) и 2 ст. (1890), Св. Владимира 3 ст. (1904).

С 1905 службу проходил в Кавказском военном округе: назначен командиром 81 пехотного Апшеронского Е. И .В. Вел. кн. Георгия Михайловича полка - 7.03.1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1873) и 2 ст. (1890).

Spisok, 1905: 47; Spisok, 1905, SPb.: 276.

МАКСИМОВ НИКОЛАЙ СЕРГЕЕВИЧ (род. 31.03.1870), полковник. Воспитывался в 1 кадетском корпусе, 2 военном Константиновском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 1.09.1888, произведен в подпоручики - 10.08.1889, поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 13.07.1897, капитан - 2.06.1899, подполковник - 6.12.1903, за отличие полковник - 6.12.1907 (в чине по 2.04.1917) (www.rusgeneral.ru).

С 5.01.1907 служил начальником штаба 1 Кавказской казачьей дивизии, командир 79 пехотного Куринского ген.-фельдм. кн. Воронцова (позднее Е. И. В. Вел. кн. Павла Александровича) полка - с 7.05.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1905), Св. Анны 3 ст. (1902) и 2 ст. (1910), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1907: 115; Spisok, 1908: 105; Spisok, 1910, SPb.: 915; Spisok, 1911: 67; Spisok, 1911, SPb.: 714; Spisok, 1912, SPb.: 621; Spisok, 1914, SPb.: 281.

МАКШЕЕВ НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 7.07.1860), полковник. Воспитывался во 2 Московской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал 6.09.1879, произведен в подпоручики - 8.08.1881, поручик - 8.08.1885, подьесаул - 21.04.1891, есаул - 28.03.1893, войсковой старшина, переименован в подполковники- 24.03.1896, за отличие по службе полковник - 29.03.1907 (в чине по 1914) (www.rusgeneral.ru).

С января 1909 службу проходил на Кавказе: Кутаисский уездный воинский начальник - 17.01.1909 - 16.07.1910. В дальнейшем служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1901), Св. Станислава 3 ст. (1892) и 2 ст. (1910).

Spisok, 1909, SPb.: 864; Spisok, 1910: 70; Spisok, 1910, SPb.: 809; Spisok, 1911, SPb.: 611; Spisok, 1913, SPb.: 323.

МАЛЬКЕВИЧ ВИКТОР ВИКЕНТЬЕВИЧ (род. 6.02.1851), полковник. Воспитывался в Псковской военной начальной школе, Вяземском юнкерском пехотном училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Произведен в прапорщики - 29.06.1870, подпоручик - 17.04.1871, поручик - 21.06.1872, штабс-капитан - 26.07.1877, капитан

- 15. 03.1879, подполковник - 1.01.1889, награжден чином полковника - 15.11.1902.

С 7.03.1889 служил в 252 Анапском резервном батальоне.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1874) и 2 ст. (1887), Св. Анны 3 ст. (1880) и 2 ст. (1891) Св. Владимира 4 ст. (1896).

Spisok, 1901: 107; Spisok, 1903: 88; Spisok, 1903, yan., SPb.: 913; Spisok, 1903, sen., SPb.: 875.

МАЛЬСАГОВ САФАР-БЕЙ ТАУСУЛТАНОВИЧ (ТОВСОЛТАНОВИЧ) (род. 25.07.1868), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном училище и Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище. Службу начал 13.09.1885, произведен в корнеты - 1.09.1887, в запасе - 6.08.1889 - 28.04.1891, поручик - 23.05.1893, награжден чином штабс-ротмистра - 14.05.1896, ротмистр - 6.05.1900, подполковник - 26.02.1904, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1907), за отличие полковник - 8.07.1911 (в чине по 7.05.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1904-11 служил в Дагестанском конном полку, командир Осетинского конного дивизиона - с 8.07.1911.

Spisok, 1904: 148; Spisok, 1910: 107; Spisok, 1911: 108; Spisok, 1913, SPb.: 1042; Spisok, 1914, SPb.: 941; Spisok gen., 1916, SPb.: 169.

МАМВРИЙСКИЙ АРКАДИЙ ГРИГОРЬЕВИЧ (род. 22.01.1845), полковник. Воспитывался в частном учебном заведении и кавалерийском училище. Участник военных экспедиций 1860 - 1861 периода Кавказской войны (1817-64), подпоручик - 4.12.1864, за боевое отличие произведен в поручики - 25.07.1868, участвовал в Русско-Турецкой войне 1877-78, штабс-капитан - 8.07.1877, награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), за боевое отличие в экспедиции 1879 награжден чином капитана (со старшинством с 28.08.1879), подполковник - 1.01.1887, за отличие по службе полковник - 2.03.1893.

Командовал Ахульгинским резервным батальоном - с 24. 12. 1894, Шемахинским - с 8.04. 1894 и 262 Сальянским - с 5.06. 1896 пехотными резервными полками.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871) и 2 ст. (1884), Св. Анны 3 ст. (1874) и 2 ст. (1888), Св. Владимира 3 ст. (1899).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1895).

Spisok, 1895: 104; Spisok, 1900: 61; Spisok, 1901: 60; Spisok, 1902: 49; Spisok, 1902, SPb.: 146; Spisok, 1903, yan., SPb.: 99.

МАНСВЕТОВ ВЛАДИМИР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 20.10.1871), полковник. Воспитывался в кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 1.09.1889, произведен в подпоручики - 10.08.1890,

поручик - 10.08.1894, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 11.08.1902. Участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие подполковник - 23.07.1907, награжден мечами к ордену Св. Станислава 3 ст. (1907) и чином полковника - 6.12.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1912), Св. Анны 2 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1910) .

С января 1909 по сентябрь 1913 служил Сенакским, затем Шорапанским уездным начальником - с 10.09.1913.

Spisok, 1910: 162; Spisok, 1911: 151; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 105; Spisok, 1914, SPb.: 1240.

МАНТЕЙФЕЛЬ ВИТАЛИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 10.07.1868), полковник. Воспитывался в 3 военном Александровском училище, которое окончил по 1 разряду, 1 Московском кадетском корпусе, питомец Александровской военно-юридической Академии. Службу начал 31.08.1885, подпоручик - 11.08.1886, поручик - 11.08.1890, штабс-капитан - 28.05.1894, капитан - 24.03.1896, подполковник - 6.12.1899, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1903.

Помощник военного прокурора Кавказского военного окружного суда с - 20.12.1899, военный следователь Кавказского военного округа - с 23.06.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898) и 2 ст. (1905), Св. Анны 3 ст. (1901) и 2 ст. (1905)..

Spisok, 1900: 166; Spisok, 1901: 164; Spisok, 1904: 81; Spisok, 1904, SPb.: 953; Spisok, 1905: 71; Spisok, 1905, SPb.: 920; Spisok, 1906, SPb.: 657; Spisok, 1907: 53; Spisok, 1907, SPb.: 461; Spisok, 1908: 47.

МАНУЧАРОВ ПАВЕЛ ДАВИДОВИЧ (род. 25.01.1858), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном училище, Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище. Службу начал 13.02.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие прапорщик - 26.11.1877 (старшинство с 18.05.1877), награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1877), поручик - 1.01.1885, штабс-ротмистр - 5.02.1889, ротмистр - 15.03.1897, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 30.12.1904 (старшинство с 5.10.1904) и полковника - 30.04.1909.

В 1905-10 служил в 18 драгунском Северском Е. В. Короля Датского Христиана IX полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1894), Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902).

Spisok, 1905: 132; Spisok, 1908: 117; Spisok, 1909, SPb.: 1229; Spisok, 1910: 86; Spisok, 1910, ch. 2, SPb.: 118.

МАНЬКОВСКИЙ АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 20.10.1854), полковник. Воспитывался во 2 Московской военной гимназии и Михайловском артиллерийском училище. Произведен в офицеры - 7.08.1874, подпоручик - 26.11.1874, поручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие награжден чином штабс-капитана - 30.08.1877, орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879) и 3 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 29.11.1882, подполковник - 7.05.1892, за отличие по службе полковник - 6.12.1900 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Командир: Кавказского осадного артиллерийского парка - с 23.04.1905, Михайловской крепостной артиллерии - с 25.08.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1886), Св. Анны 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1899) и 3 ст. (1906).

Кавалер румынского Железного креста (1879).

Spisok, 1902, SPb.: 770; Spisok, 1903, sen., SPb.: 619; Spisok, 1905: 55; Spisok, 1905, SPb.: 491; Spisok, 1906, SPb.: 265; Spisok, 1908: 29; Spisok, 1910: 25; Spisok, 1911: 33.

МАРГАНИЯ МАЛАХИЙ КВАДЖИЕВИЧ (род. 29.12.1859), полковник. Воспитывался в Кавказской учительской семинарии. Участник военных экспедиций 1878, 1880-81, 1884. Службу начал 1.04.1879, прапорщик милиции - 6.05.1887, подпоручик милиции - 9.10.1888, поручик милиции - 2.03.1892, штабс-капитан милиции - 6.05.1894, штабс-ротмистр - 25.06.1896, ротмистр - 6.12.1898, подполковник - 26.02.1902, полковник - 6.05.1906 (в чине по 1913 (www.rusgeneral.ru).

С конца апреля 1910 службу проходил в Кавказском военном округе. Командир: Дагестанского конного полка - с 29.04.1910, 2 бригады 2 Кавказской казачьей дивизии - с 14.08.1913

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1909) и 3 ст. (1913).

Spisok, 1913, SPb.: 268; Spisok, 1916, SPb.: 114.

МАРКС НИКАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 24.09.1861), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Окончил Московский археологический институт. Произведен в подпоручики - 8.08.1880, прапорщик гвардии - 28.08.1881, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 1.01.1885, переименован в штабс-капитаны - 1.09.1887, за отличия по службе капитан - 30.08.1889, подполковник - 26.02.1896 и полковник - 27.03.1900 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

В 1895 - 1902 занимал должность правителя канцелярии Военно-окружного совета Кавказского военного округа, с февраля 1902 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885) и 2 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1892) и 2 ст. (1905) и др.

Кавалер иностранных орденов: персидского - Льва и Солнца 2 ст. со звездой (1895), бухарского - Благородной Бухары 2 ст. (1897).

Spisok, 1900: 99; Spisok, 1901: 96; Spisok, 1902, SPb.: 703; Spisok, 1903, sen., SPb.: 545; Spisok, 1904, SPb.: 455; Spisok, 1906, SPb.: 208.

МАРТЫНОВ МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 5.09.1850), полковник. Георгиевский кавалер. Произведен в первый офицерский чин в 1871, поручик - 19.09.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, дважды ранен, за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1878), а также другими боевыми орденами: Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), за боевое отличие штабс-капитан - 12.06.1877, капитан - 24.12.1879, подполковник - 1.01.1888, полковник - 6.05.1893(в чине по 1901) (www.rusgeneral.ru).

В 1892-99 командовал 6 Кубанским пластунским батальоном, командир 257 пехотного резервного Потийского полка - с 28.11.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1887), Св. Владимира 3 ст. (1896).

Spisok, 1894: 127; Spisok, 1897: 90; Spisok, 1900: 62; Spisok, 1900, SPb.: 262. Spisok, 1901: 61.

МАРТЫНОВ ПЕТР ИВАНОВИЧ (род. 20.06.1867), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе и 2 военном Константиновском училище. Службу начал 2.09.1886, произведен в подпоручики - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штаб-ротмистр - 6.12.1900, ротмистр - 6.12.1901, подполковник - 17.07.1906, за отличие по службе награжден чином полковника - 10.04.1911.

Служил в 155 пехотном Кубинском полку, в 1911 исполнял должность Бакинского градоначальника, позднее состоял в Отдельном корпусе жандармов.

Награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1911).

Spisok, 1910: 146; Spisok, 1911: 100; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 133; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 88; Spisok, 1914, SPb.: 912.

МАСЛОВСКИЙ ВАСИЛИЙ ТРОФИМОВИЧ (род. 21.03.1846), полковник. Воспитывался в Киевском и Военно-Топографическом училищах. Службу начал 23.05.1863, произведен в подпоручики - 26.10.1870, поручик - 2 04.1875, штабс-капитан - 16.04.1878, капитан - 30.08.1887, за отличие награжден чином подполковника - 26.02.1893, полковник - 19.10.1906.

С 1.05.1889 - 1909 старший землемер межевого отдела канцелярии наместника Е. И. В. на Кавказе по Военно-народному управлению, назначен мировым посредником II отдела Сухумского округа. - 10.01.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1880) и 2 ст. (1889), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1886).

Spisok, 1893: 250; Spisok, 1905: 92; Spisok, 1906, SPb.: 1343; Spisok, 1907: 83; Spisok, 1908: 77; Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 60; Spisok, 1911: 59; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 43; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 37; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 22; Spisok, 1914, SPb.: 171.

МАСЛЯНИКОВ ГЕОРГИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 23.03.1868), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 30.08.1886, произведен в подпоручики - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 6.05.1900, за отличие награжден чином подполковника - 26.02.1907, участник Русско-Японской войны 1904-05 (контужен), награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами, Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), за отличия по службе подполковник - 26.02.1907 и полковник - 6.12.1910 (в чине по 5.08.1916) (www.rusgeneral.ru).

Назначен старшим адъютантом 3 Кавказской пехотной резервной бригады - 11.05.1894, помощник старшего адъютанта - 1.02.1899-14.03.1902 и с 8.06.1906, старший адъютант Кавказского военного округа - с 7.02.1907, командир 5 Кубанского пластунского батальона - с 10.11.1911.

Spisok, 1908: 165; Spisok, 1910: 154; Spisok, 1911: 89; Spisok, 1911, SPb.: 1346; Spisok, 1911, SPb.: 1414; Spisok, 1913, SPb.: 987; Spisok, 1914, SPb.: 877.

МАТАФАНОВ АЛЕКСЕЙ ИВАНОВИЧ (род. 4.03.1867), полковник. Воспитывался в 1 Тифлисской классической гимназии, выдержал экзамены при Тифлисском кадетском корпусе, окончил Тифлисское пехотное юнкерское училище. Службу начал 30.07.1884, произведен в подпоручики - 1.09.1886, поручик - 1.09.1890, штабс-капитан - 24.02.1896, капитан - 6.05.1900, подполковник - 26.02.1905, за отличие по службе полковник - 26.02.1909 (в чине по 6.12.1916) (www.rusgeneral.ru).

С 26 марта 1904 служил старшим адъютантом штаба Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1908), Св. Анны 3 ст. (1900) и 2 ст. (1912), Св. Владимира 4 ст. (1908).

Spisok, 1905: 154; Spisok, 1908: 141; Spisok, 1909, SPb.: 1205; Spisok, 1910: 1143; Spisok, 1911: 77; Spisok, 1912, SPb.: 831; Spisok, 1913, SPb.: 559; Spisok, 1914, SPb.: 445.

МАХЛАЮК НИКОЛАЙ ПАВЛОВИЧ (род. 24.07.1865), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, Александровском военном училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 26.08.1883, подпоручик - 14.08.1884, поручик -

14.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1896, капитан - 6.05.1900, подполковник - 6.12.1904, за отличие по службе полковник - 6.12.1908 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

Старший адъютант штаба Кавказского армейского корпуса - с 2.02.1901, начальник стрелкового отдела штаба Михайловской крепости - с 25.03.1902, в 1904-11 службу проходил вне Кавказского военного округа, назначен начальником штаба Кавказской гренадерской дивизии - 9.03. 1911

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 2 ст. (1906).

Spisok, 1910, SPb.: 1077; Spisok, 1911, 1911: 74; Spisok. 1911, SPb.: 861; Spisok, 1912, SPb.: 765; Spisok, 1913, SPb.: 1077.

МДИВАНИ ЗАХАРИЙ АСЛАНОВИЧ (род. 5.09.1867), полковник. Флигель-адъютант. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, 2 военном Константиновском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 1.09.1884, произведен в подпоручики- 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 25.07.1895, капитан - 17.05.1898, подполковник - 6.12.1902, за отличия по службе полковник - 6.12.1906 (в чине по 18.01.1915) (www.rusgeneral.ru), флигель-адъютант (1913).

Помощник старшего адъютанта штаба Кавказского военного округа - 10.04.1899, начальник штаба Михайловской крепости - 6.12.1902. С июня 1908 служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1902) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1905), Св. Владимира 3 ст. (1911).

Spisok, 1904: 139; Spisok, 1905: 116; ; Spisok, 1907: 85; Spisok, 1908: 79; Spisok, 1914, SPb.: 189.

МЕДВЕДЕВ ИВАН ИВАНОВИЧ (род. .24.05.1855), полковник. Воспитывался в Тифлисской военной гимназии и 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 1.09.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 22.05.1877, подпоручик - 18.12.1878, поручик - 20.12.1879, участник военных экспедиций 1879-81 и 1883-1884, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880), за боевое отличие штабс-капитан - 12.01.1881, за отличия по службе есаул - 6.05.1891, войсковой старшина - 26.02.1902 и полковник - 6.05.1906.

Старший чиновник особых поручений при начальнике Терской области и наказной атаман Терского казачьего войска - с 23.09.1894, старший адъютант войскового штаба Терского казачьего войска - с 15.10.1895.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1885), Св. Анны 2 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902).

Spisok, 1906, SPb.: 1305; Spisok, 1907, SPb.: 1079; Spisok, 1908: 74.

МЕДВЕДОВСКИЙ ВЛАДИМИР ЮЛИАНОВИЧ (род. 10.09.1847), полковник. В офицерских чинах с 1868, поручик - 1869, штабс-ротмистр - 17.03.1869, поручик артиллерии, подпоручик гвардии - 20.07.1871, поручик - 31.03.1874, в отставке - 1876-77, участник военной кампании 1876 (ранен) и Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 16.04.1878, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1880), капитан, переименован в подполковники - 24.03.1885, за отличие по службе полковник - 14.05.1896.

Командир 5 батареи 39 артиллерийской бригады - 1892-98, командир 1 дивизиона 39 артиллерийской бригады - с 1.01.1898, командир 1 дивизиона 20 артиллерийской бригады - с 27.06.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1883), Св. Анны 2 ст. (1900).

Кавалер сербского ордена Такова 3 ст. (1879).

Spisok, 1897: 114; Spisok, 1900: 79; Spisok, 1900, SPb.: 545; Spisok, 1901: 79; Spisok, 1903: 62; Spisok, 1903, yan., SPb.: Spisok, 1903, sen., SPb.: 258.

МЕЛИК-ШАХ-НАЗАРОВ (МЕЛИК-ШАХНАЗАРОВ) НИКОЛАЙ МЕЖЛУМОВИЧ (род. 13.04.1851), полковник. Воспитывался в Бакинской реальной гимназии, 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской артиллерийской школы. В офицерских чинах с 1874, прапорщик - 7.08.1874, подпоручик - 25.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и экспедиций 1880-81, поручик - 26.12.1877, штабс-капитан - 18.12.1878, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880) и 2 ст. с мечами (1882), за отличие капитан - со старшинством с 20.12.1880, получил орден Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1882), подполковник - 12.03.1895, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие полковник - 21.08.1903 (в последнем чине по 1916) (www.rusgeneral.ru), награжден орденом Св. Владимира 3 ст. с мечами (1905).

В 1895-1893 командовал 5 (с 29.09.1895) и 7 (с 1.10.1897) батареями 20 артиллерийской бригады, командир 2 дивизиона 20 артиллерийской бригады - 21.08.1903-14.11.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1882), Св. Анны 2 ст. и Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1899) и 3 ст. (1903),

Spisok, 1897: 170; Spisok, 1901: 129; Spisok, 1903: 106; Spisok, 1910: 41; Spisok, 1905, SPb.: 867; Spisok, 1906, SPb.: 604; Spisok, 1907: 51; Spisok, 1907, SPb.: 413; Spisok, 1909, SPb.: 438; Spisok, 1910, SPb.: 190.

МЕЛИКОВ ГЕОРГИЙ ЛЕВАНОВИЧ (род. 20.03.1858), князь, полковник. Произведен в подпоручики гвардии - 30.08.1878, переименован в штабс-капитаны - 20.03.1882, за отличия по службе награжден чинами капитана - 15.05.1883, подполковника - 1.01.1891) и полковника - 6.12.1855.

Адъютант командующего войсками Кавказского военного округа - 20.03.1882 - 4.04.1890, штаб-офицер для особых поручений при командующем войсками Кавказского военного округа - 4.04.1890 - 6.05.1897, состоял при войсках того же военного округа - с 6.05.1897.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886), Св. Анны 3 ст. (1888).

Spisok, 1901, SSPb.: 396; Spisok, 1902, SPb.: 328.

МЕЛИКОВ НИКОЛАЙ ЛЕВАНОВИЧ (род. 12.01.1867), князь, полковник. Воспитывался в Пажеском Е.В. корпусе. Службу начал 1.09.1886. произведен в корнеты - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штаб-ротмистр - 15.03.1896, ротмистр - 6.05.1900. Участник Русско-Японской войны 1904-05, за боевое отличие награжден чином подполковника - 30.09.1904, орденами Св. Анны 4 ст. (1904), 3 ст. с мечами и бантом и 2 ст. с мечами, Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и 2 ст. с мечами, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905), полковник - 6.12.1911 (в чине по 28.08.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1907-14 службу проходил в 44 (17) драгунском Нижегородском Е. В. полку.

Spisok, 1907: 144; Spisok, 1910: 112; Spisok, 1911: 111; Spisok, 1914, SPb.: 973.

МЕРЖВИНСКИЙ НИКОЛАЙ КАРЛОВИЧ (род. 4.07.1850), полковник. Воспитывался в Владимирском кадетском корпусе и Московском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1871, подпоручик - 27.10.1872, поручик - 10.09.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 6.03.1877, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 19.05.1880, подполковник - 1.01.1888, за отличие полковник - 6.12.1899.

Командир 251 Георгиевского резервного батальона - 27.03.1900-9.02.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1873) и 2 ст. (1891), Св. Анны 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1897) и 3 ст. (1904).

Spisok, 1900: 94; Spisok, 1900, SPb.: 801; Spisok, 1901: 92; Spisok, 1902, SPb.: 634; Spisok, 1903: 71; Spisok, 1904, SPb.: 386.

МЕРТЕНГРЕН ФЕДОР ФРАНЦЕВИЧ (род. 8.02.1847), полковник. Воспитывался в техническом морском училище и Рижском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1869, подпоручик - 25.03.1871, поручик - 30.05.1872, штабс-капитан - 27.03.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, капитан - 23.10.1877, подполковник - 1.01.1887, полковник - 29.11.1899.

Командир Михайловского крепостного пехотного батальона - с 270

29.11.1899, с 12.10. 1902 занимал так же должность начальника Батумского военного госпиталя.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1876) и 2 ст. (1880), Св. Анны 3 ст. (1880) и 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1895).

Кавалер иностранных орденов - французского - Почетного Легиона (1897) и Румынской Короны (Командорский крест, 1899).

Spisok, 1900: 94; Spisok, 1900, SPb.: 793; Spisok, 19001: 92; Spisok, 1902, SPb.: 627; Spisok, 1903: 71; Spisok, 1903, sen., 1903: 469; Spisok, 1904: 58; Spisok, 1905: 48; Spisok, 1905, SPb.: 342.

МИКЕЛАДЗЕ ДМИТРИЙ ОТТННВНЧ (род.26.10.1837), князь, полковник. Участник военных экспедиций 1863 и 1867, за боевое отличие произведен в прапорщнки - 29.05.1863, подпоручнк - 3.01.1867, за боевое отличие поручнк - 30.09.1868. штабс-капнтан - 22.09.1871, за боевое отличие капнтан - 9.04.1878, за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1879) и другими боевыми наградами: орденами Св. Анны 3 ст. с бантом (1878) и Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), подполковнк - 1.01.1887, за отличие полковнк - 26.11.1898.

Командовал ротой более 18 лет, батальоном - более 10 лет, назначен командиром 3 Кавказского стрелкового батальона - 22.05.1901.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. - 25 лет безупречной службы в офицерских чинах и Св. Анны 2 ст. (1888).

Spisok, 1901, SPb.: 628; Spisok, 1903, sen., SPb.: 397; Spisok, 1905, SPb.: 275.

МИКЕЛАДЗЕ КОНСТАНТИН АЛМАСХАНОВНЧ (род. 15.10.1866), полковнк. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 26.08.1884, произведен в подпоручнкн- 7.08.1885, поручнк - 7.08.1880, за отличие награжден чином штабс-капнтана - 15.03.1896, капнтан - 6.05.1900, за отличие награжден чином подполковнкана - 16.06.1906, орденом Св. Анны 3 ст. (1907), полковнк - 6.12.1910 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

В 1907-11 служил в 4 Кавказском стрелковом батальоне.

Spisok, 1907: 170; Spisok, 1910: 145; Spisok, 1911: 137; Spisok, 1914, SPb.: 854.

МИЛАСНЕВНЧ ГРНГОРНЙ ННКНТНЧ (род. 14.12.1855), полковнк. В офицерских чинах с 1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878) и Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), за боевое отличие произведен в сотннкн - 2.05.1879, корнет гвардии - 8.11.1881, награжден чинами поручнка - с 30.08.1884 и штабс-ротмистра - 30.08.1887, есаул -

30.08.1891, полковник - 2.04.1895 (в чине по 1904) (www.rusgeneral.ru).

Командир 1 Ейского полка Кубанского казачьего войска - с 30.04.1899, командир 1 Черноморского полка того же войска - с 30.11.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1894), Св. Владимира 3 ст. (1902).

Spisok, 1897: 72; Spisok, 1900, SPb.: 441; Spisok, 1901: 72; Spisok, 1902: 60; Spisok, 1902, SPb.: 299; Spisok, 1903: 56; Spisok, 1903. sen., SPb.: 180; Spisok, 1904: 48; Spisok, 1904, SPb.: 120.

МИТКЕВИЧ - ЖЕЛТОК ВЯЧЕСЛАВ КУПРИАНОВИЧ (род. 20.10.1857), полковник. Окончил Михайловскую артиллерийскую Академию и Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), произведен в поручики - 16.12.1877, штабс-капитан - 18.12.1880, капитан - 7.04.1887, подполковник Генерального штаба - 30.08.1891, за отличие по службе полковник- 2.04.1895 (в чине по 6.04.1903). (www.rusgeneral.ru).

С 1894 службу проходил на Кавказе: штаб-офицер для поручений при штабе Кавказского военного округа - с 15.12.1894, начальник войскового штаба Терского казачьего войска - 10.12.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1888), Св. Анны 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. (1894).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст.

Spisok, 1895: 116; Spisok, 1900: 71; Spisok, 1900, SPb.: 419; Spisok, 1901: 71; Spisok, 1902: 59; Spisok, 1902, SPb.: 280; Spisok, 1903, yan., SPb.: 201; Spisok, 1904: 35.

МИТРОФАНОВ ПЕТР ПЕТРОВИЧ (род. 18.11.1855), полковник. Воспитывался в военной гимназии и 1 военном Павловском училище. В офицерских чинах с 1875: произведен в прапорщики - 4.08.1875, подпоручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 29.12.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), штабс-капитан - 24.10.1881, за отличие капитан - 24.10.1881, капитан - 30.08.1886, подполковник - 18.03.1897, за отличие по службе полковник- 6.12.1902.

В 1899-1904 заведовал практическими занятиями Карсской крепостной артиллерии.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1893), Св. Анны 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1898).

Spisok, 1899: 162; Spisok, 1901: 45; Spisok, 1903: 89; Spisok, 1903, sen., SPb.: 897; Spisok, 1904: 75; Spisok, 1904, SPb.: 795; Spisok, 1905, SPb.: 757; Spisok, 1907, SPb.: 330.

МИЩЕНКО ВАСИЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 7.03.1854), полковник. Воспитывался в 1 С.-Петербургской военной гимназии и Михайловском артиллерийском училище. В офицерских чинах с 1873, произведен в сотники - 10.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие есаул - 1.09.1877, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), войсковой старшина - 30.09.1883, полковник - 6.05.1900 (в чине по 31.05.1907) (www.rusgeneral.ru).

Командир 3 Кубанского казачьего батальона - с 4.03.1893, атаман Темрюкского отдела Кубанской обл. - с 23.08.1902.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1887), Св. Анны 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1899) и 3 ст. (1904).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (1895).

Spisok, 1900: 903; Spisok, 1901: 98; Spisok, 1903: 77; Spisok, 1903, sen., SPb.: 581; Spisok, 1904: 63; Spisok, 1905, SPb.: 452; Spisok, 1906, SPb.: 240.

МОИСЕЕВ ДМИТРИЙ ЕФИМОВИЧ (род. 19.09.1854), полковник. Воспитывался в Ярославской военной прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 14.07.1871, в офицерских чинах с 1875, прапорщик - 14.11.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 13.05.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), за отличия поручик - 13.06.1879 и штабс-капитан - 12.05.1881, капитан - 15.03.1889, подполковник - 26.02.1900, награжден чином полковника - 21.03.1908.

В 1900-09 службу проходил в лейб-гренадерском Эриванском Е. В. полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1900), Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 2 ст. (1905).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (.)

Spisok, 1900: 168; Spisok, 1908: 92; Spisok, 1909, SPb.: 1003; Spisok, 1910: 75; Spisok, 1910, SPb.: 940.

МОКРОПЛИО АЛЕКСАНДР ГЕОРГИЕВИЧ. См.: МАКРОПЛИО АЛЕКСАНДР ГЕОРГИЕВИЧ.

МОНАЕВ СЕРГЕЙ ИВАНОВИЧ (род. 25.10.1850), полковник. Воспитывался в 1 С.-Петербургском кадетском корпусе и Николаевском инженерном училище. В офицерских чинах с 1868, подпоручик - 12.07.1871, подпоручик гвардии - 24.08.1874, поручик - 30.08.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 30.08.1877, капитан - 30.08.1885, переименован в подполковники - 17.09.1886, за отличие по службе награжден чином полковника - 12.02.1897, участник Китайского похода 1900-01 и Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденом Св. Владимира 4

ст. с мечами и бантом (1901) и 3 ст. с мечами (1902), золотым оружием с надписью «За храбрость» (1901).

С 1905 службу проходил на Кавказе, Александропольский уездный воинский начальник - 8.03.1905 - 3.08.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1881), Св. Станислава 2 ст. (1885), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом и 3 ст. с мечами (1902), золотым оружием с надписью «За храбрость» (1901).

Кавалер иностранных орденов: болгарского - Св. Александра 4 ст. и сербского - Такова 3 ст. (1882).

Spisok, 1900, SPb.: 587; Spisok, 1902, SPb.: 423; Spisok, 1903, sen., SPb.: 286; Spisok, 1905: 43; Spisok, 1905, SPb.: 175; Spisok, 1906, SPb.: 76; Spisok, 1910, SPb.: 23.

МОНЧИНСКИЙ МИХАИЛ ВАЛЕРИАНОВИЧ (род. 4.05.1854), полковник. Воспитывался дома и военном кавалерийском юнкерском училище. В офицерских чинах с 1875: корнет - 20.12.1875, поручик - 20.03.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-ротмистр - 26.07.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880), ротмистр - 15.03.1881, подполковник - 26.02.1895, за отличие по службе полковник - 15.09.1903.

Командир 43 драгунского Тверского полка - с 18.06.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1880) и 2 ст. (1888), Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1894).

Spisok, 1904, SPb.: 905; Spisok, 1905: 69; Spisok, 1905: 873.

МОРОЗОВ ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 10.02.1854), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии и 2 военном Константиновском училище. В офицерских чинах с 1873, хорунжий - 10.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином сотника, переименован в поручики - 9.12.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), награжден чинами штабс-капитана - 12.04.1884 и капитана - 30.08.1891, подполковник - 28.07.1896, за отличие полковник - 6.12.1902.

С октября 1901 и. д. ремонтера, а затем ремонтера артиллерии Кавказского военного округа (с 17.12.1882), состоял по Терскому казачьему войску - с 2.07.1904, причислен к Главному управлению государственного коннозаводства - июль 1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1888), Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Анны 2 ст. (1898).

Spisok, 1901; 142; Spisok, 1901, fev., SPb.: 612; Spisok, 1903: 90; Spisok, 1903, sen., SPb.: 896; Spisok, 1904: 75; Spisok, 1904, SPb.: 794; Spisok, 1905, SPb.: 756; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 30.

МОСКВЕНКО НИКОЛАЙ МАТВЕЕВИЧ. См.: МОСКВЕНКОВ НИКОЛАЙ МАТВЕЕВИЧ.

МОСКОВЕНКОВ (МОСКОВЕНКО) НИКОЛАЙ МАТВЕЕВИЧ (род. 29.11.1869), полковник. Воспитывался в Демидовском юридическом лицее, Московском пехотном юнкерском училище, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 1 разряду. Службу начал 6.09.1891, произведен в подпоручики - 5.08.1891, поручик - 5.08.1895, штабс-капитан - 27.05.1897, капитан - 18.04.1899, подполковник - 6.12.1903, за отличие по службе полковник - 6.12.1907 (в чине по 1917) (www.rusgeneral.ru).

Помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - с 21.05.1903, военный следователь Кавказского военного округа - с 26.02.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1905) и 2 ст. (1911).

Spisok, 1904: 146; Spisok, 1908: 106; Spisok, 1910: 73; Spisok, 1910, SPb.: 909; Spisok, 1911: 66; Spisok, 1911, SPb.: 706; Spisok, 1914, SPb.: 274; Spisok, 1912, SPb.: 613; Spisok, 1914, SPb.: 274.

МОШИНСКИЙ КОНСТАНТИН АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 2.12.1846), полковник. Воспитывался в 1 Московском кадетском корпусе, Московском пехотном юнкерском училище. Службу начал в 1863, в офицерских чинах с 1866, подпоручик - 2.06.1866, поручик - 5.03.1868, штабс-капитан - 29.08.1870, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, капитан - 16.06.1877, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), подполковник - 26.02.1885, за отличие по службе полковник - 20.02.1899.

До 1899 службу проходил вне Кавказа. Бакинский уездный воинский начальник - с 20.02.1890. С июля 1901 служил в другом военном округе.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871), Св. Анны 2 ст. (1888).

Кавалер румынского ордена Железного креста (1879).

Spisok, 1899: 103; Spisok, 1900: 91; Spisok, 1900, SPb.: 746; Spisok, 1901: 89; Spisok, 1902, SPb.: 581; Spisok, 1903, sen., SPb.: 427; Spisok, 1905, SPb.: 303; Spisok, 1906, SPb.: 136; Spisok, 1909, SPb.: 41.

МУДРОВ ИВАН ВИКТОРОВИЧ (род. 8.07.1851), полковник. Воспитывался дома и Михайловском артиллерийском училище. В офицерских чинах с 1871, прапорщик - 1.12.1871, подпоручик - 8.11.1872, поручик - 29.12.1873, штабс-капитан - 9.12.1876, капитан - 20.12.1880, подполковник - 24.01.1899, полковник - 6.12.1904 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

Командир Кавказского артиллерийского парка - с 22.05.1907, командующий Карсской крепостной артиллерией - с 24.07.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст.

(1877) и 2 ст. (1883), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1886), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Spisok, 1906, SPb.: 942; Spisok, 1907, SPb.: 740; Spisok, 1908: 60.

МУДРЫЙ МАТВЕЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 9.08.1855), полковник. Воспитывался в Полтавском окружном пансионате и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Участник Русско - Турецкой войны 1877-78, произведен в хорунжие - 17.04.1877, за отличие получил орден Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), сотник - 2.02.1881, награжден чином есаула - 6.12.1881, войсковой старшина - 26.02.1893, за отличие по службе полковник - 13.01.1900 (в чине по 2.10.1907) (www.rusgeneral.ru).

Командир 5 Кубанского - с 13.01.1900 и 3 Кубанского - с 27.04.1904 пластунских батальонов, командовал 259 пехотным резервным Горийским полком - с 15.05.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1888)

Spisok, 1900: 97; Spisok, 1900, SPb.: 856; Spisok, 1901: 95; Spisok, 1902. SPb.: 688; Spisok, 1903: 74; Spisok, 1903, sen., SPb.: 530; Spisok, 1904: 61; Spisok, 1905, SPb.: 401; Spisok, 1906, SPb.: 198; Spisok, 1907: 39.

МУНСТЕР АЛЕКСАНДР ЯКОВЛЕВИЧ (род. 28.10.1884), полковник. Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1862, участник военной кампании 1863, подпоручик - 16.09.1864, поручик - 8.10.1866, штабс-капитан - 30.09.1869, капитан - 8.04.1873, подполковник - 20.04.1880, за отличие по службе полковник - 4.04.1884.

Начальник Бакинской инженерной дистанции - с 26.02.1887.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1881) и 2 ст. (1898), Св. Станислава 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898).

Spisok, 1887: 131; Spisok, 1895: 55; Spisok, 1900: 42; Spisok, 1900, SPb.: 16.

МУРЗИН АРКАРДИЙ ЕФИМОВИЧ (род. 1856), полковник. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877). Подполковник - 28.12.1896. Полковник - 5.10.1904.

Командир 2 дивизиона 21 артиллерийской бригады - 2.12.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1880) и 2 ст. (1888), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1896).

Spisok, 1905: 83; Spisok, 1905, SPb.: 1065.

МУСХЕЛОВ ГЕОРГИЙ ИВАНОВИЧ (род. 17.04.1844), полковник. Произведен в прапорщики - 7.008.1865, подпоручик - 17.05.1869, поручик - 5.12.1870, штабс-капитан - 6.11.1872, капитан - 9.12.1876, подполковник - 276

14.02.1889, за отличие по службе полковник - 30.08.1894.

Командир: 3 батареи 39 Артиллерийской бригады - 14.02.1889 - 1.01.1898, 2 дивизиона той же бригады - с 1.01.1898.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871), Св. Анны 3 ст. (1875), Св. Станислава 2 ст. (1879), Св. Анны 2 ст. (1883), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Spisok, 1900, SPb.: 359; Spisok, 1901, SPb.: 28; Spisok, 1902, SPb.: 227.

МУСХЕЛОВ ИВАН ЛЕВАНОВИЧ (род. 15.08.1859; по другим данным: 15.04.1859), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду и Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 15.07.1878, подпоручик - 8.08.1881, поручик - 12.11.1884, штабс-капитан - 4.06.1888, капитан - 21.07.1895, подполковник - 27.07.1899, за отличие по службе. полковник - 6.12.1905 (в чине по 23.01.1914) (www.rusgeneral.ru).

В 1900-04 командовал батареями в 20 Артиллерийской и Кавказской гренадерской Е. И. В. Вел. кн. Михаила Николаевича артиллерийских бригадах, и. д. начальника, а затем начальника 2 Кавказского учебного артиллерийского полигона - с 18.11.1904 - 25.01.1909

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898) и 2 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1893) и 2 м. (1905) и др.

Spisok, 1900: 164; Spisok, 1901: 162; Spisok, 1905: 104; Spisok, 1907: 73; Spisok, 1908: 68; Spisok, 1911: 53; Spisok, 1913, SPb.: 207.

МУСХЕЛОВ ЯКОВ ЛЕВАНОВИЧ (род. 9.09.1865), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 31.08.1884, произведен в подпоручики - 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 25.07.1899, капитан - 27.07.1899, подполковник - 5.05.1907, за отличие по службе полковник - 6.12.1911.

В 1908-14 служил в Карсской крепостной артиллерии.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1897) и 2 ст. (1909), Св. Анны 3 ст. (1906).

Spisok, 1908: 171; Spisok, 1910: 162; Spisok, 1911: 151; Spisok, 1914: 1032.

МЯГКОВ ГРИГОРИЙ СЕМЕНОВИЧ (род. 6.01.1857), полковник. Воспитывался в межевом классе Владикавказской военной прогимназии, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу. Службу начал 31.08.1877, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 18.12.1880, поручик - 4.12.1883, штабс-капитан - 16.12.1890, капитан - 25.07.1895, подполковник - 4.03.1904, за отличие по службе

полковник - 20.06.1912.

В 1907-11 командовал батареей Кавказской гренадерской артиллерийской бригады, назначен командиром 2 дивизиона 51 артиллерийской бригады - 20.06.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1895) и 2 ст. (1906).

Spisok, 1907: 119; Spisok, 1910: 108; Spisok, 1911: 109; Spisok, 1914, SPb.: 1152.

МЯКИШЕВ МИХАИЛ ЕВГРАФОВИЧ (род. 21.10.1858), полковник. Военный инженер. Воспитывался в межевом классе Владикавказской военной прогимназии, Военно-топографическом училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 20.09.1876, произведен в подпоручики - 8.08.1879, поручик - 30.08.1881, штабс-капитан - 30.08.1884, капитан - 30.08.1892, подполковник - 1.01.1901 (старшинство с 6.12.1900), за отличие полковник - 6.12.1906.

Назначен помощником начальника Кубанской инженерной дистанции - 30.10.1900, делопроизводитель по строительной части Кавказского окружного военно-инженерного управления - 29.07.1906 - 20.03.1909, начальник Александропольской инженерной дистанции - с 20.03.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1892), Св. Анны 3 ст. (1888) и 2 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. (1909).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 4 ст. (1889).

Spisok, 1901: 171; Spisok, 1905: 107; Spisok, 1907: 84; Spisok, 1908: 78; Spisok, 1910, SPb.: 756; Spisok, 1911: 60; Spisok, 1911, SPb.: 560; Spisok, 1912, SPb.: 461; Spisok, 1914, SPb.: 179.

НАДЕЖИН КОНСТАНТИН ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 6.08.1856), полковник. Воспитывался дома и Московском пехотном юнкерском училище. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 20.07.1877, подпоручик - 16.07.1881, поручик - 15.08.1884, за отличия по службе штабс-капитан - 30.08.1887, капитан - 14.08.1889, подполковник - 26.02.1896 и полковник - 6.12.1902 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

В 1894 - 1896 служил штаб-офицером для поручений при военном губернаторе Карсского округа, затем старшим помощником начальника Карсского округа - с 9.03.1896, назначен и. д. начальника (с 7.12.1899), позднее начальник Ардаганского округа Карсской обл. - 6.12.1902-26.01.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1892) и 2 ст. (1899), Св. Анны 3 ст. (1895) и 2 ст. (1905).

Spisok, 1897: 174; Spisok, 1901: 133; Spisok, 1903: 90; Spisok, 1903, sen., SPb.: 893; Spisok, 1904: 75; Spisok, 1904, SPb.: 791; Spisok, 1905, SPb.: 753; Spisok, 1906, SPb.: 495; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 28; Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 278

12; *Spisok, 1911: 37; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 8; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 7; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 4.*

НАДЕИН ЯКОВ ПАВЛОВИЧ (род. 21.03.1860), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина военной гимназии и 2 военном Константиновском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу. Службу начал 1.09.1876, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 18.12.1880, поручик - 29.11.1882, штабс-капитан - 21.12.1889, капитан - 25.07.1895, подполковник - 4.04.1904, за отличие по службе полковник - 7.12.1911 (в чине по 20.06.1917) (www.rusgeneral.ru).

В 1910 командовал 1 батареей Сибирского резервного горного артиллерийского дивизиона. На 1.05.1911 показан командиром 1 батареи 52 Артиллерийской бригады. С 7.12.1911 служил в другом военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. (1908).

Spisok, 1910: 109; Spisok, 1911: 109; Spisok, 1912, SPb.: 1640; Spisok, 1913, SPb.: 1164; Spisok, 1914, SPb.: 1096.

НАДЕРВЕЛЬ ЕВГЕНИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 18.02.1853), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе и Николаевском кавалерийском училище. В офицерских чинах с 1872, корнет - 17.06.1872, поручик - 4.02.1873, штабс-ротмистр - 27.06.1877, ротмистр - 31.01.1881, подполковник - 26.02.1894, за отличие по службе полковник - 1.08.1902.

Командир 45 драгунского Северского Е.В. Короля Датского полка - с 2.10.1903.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1881) и 2 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1905).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 867; Spisok, 1904: 74; Spisok, 1904, SPb.: 766; Spisok, 1905: 64; Spisok, 1905, SPb.: 728; Spisok, 1906, SPb.: 471; Spisok, 1907: 48.

НАЗАРОВ АНАТОЛИЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 12.11.1876), полковник. Воспитывался в Донском казачьем корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 31.08.1894, произведен в хорунжие - 12.08.1895, сотник - 12.08.1899, штабс-капитан - 23.05.1903, участник Русско-Японской войны 1904-05, капитан - 17.04.1905, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1906), подполковник - 6.12.1908, награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1908), за служебные отличия полковник - 1912 (старшинство с 21.10.1915) (www.rusgeneral.ru).

С августа 1912 службу проходил в Грузии, прикомандирован к

Тифлисскому военному училищу для преподавания военных дисциплин - 10.08.1912.

Spisok, 1913, SPb.: 1187; Spisok, 1914, SPb.: 1120.

НАЛЬГИЕВ ЭЛЬБЕРТ (ЭЛЬБЕРД) АСМУРЗИЕВИЧ (АСМАРЗИЕ-ВИЧ) (род. 4.11.1863), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном училище и Ставропольском казачьем юнкерском училище. Службу начал 13.07.1883, произведен в хорунжие - 29.08.1886, сотник - 1.09.1890, награжден чином подъесаула - 6.05.1899, есаул - 6.05.1900, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), за боевое отличие подполковник (войсковой старшина) - 30.12.1904, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1904) и 2 ст. с мечами (1905), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1905) и 2 ст. с мечами (1905), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1912) и 3 ст. (1913), за отличие по службе полковник - 22.09.1910 (в чине по 26.02.1917).

Командующий льготным составом 2 Горско-Моздокского полка - 10.09.1908- 22.09.1910, командир 1 Полтавского кошевого атамана Сидора Белого полка Кубанского казачьего войска - с 22.09.1910.

Spisok, 1911: 86; Spisok, 1911, SPb.: 1192; Spisok, 1912, SPb.: 1091; Spisok, 1913, SPb.: 753; Spisok, 1914, SPb.: 642.

НАРКЕВИЧ КОНСТАНТИН МИХАЙЛОВИЧ (род. 16.06.1854), полковник (30.08.1889). В офицерских чинах с 1873, произведен в поручики - 30.08.1875, штабс-ротмистр - 1.04.1879, ротмистр - 17.04.1883, переименован в подполковники - 13.12.1887, за отличие по службе награжден чином полковника - 30.08.1889 (в чине по 1901) (www.rusgeneral.ru).

По данным на 9.05 1901, занимал должность помощника окружного интенданта Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1879) и 2 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1882) и 2 ст. (1895).

Spisok, 1900, SPb.: 68; Spisok, 1901: 48.

НАСТАВИН СЕРГЕЙ ПЛАТОНОВИЧ (род. 28.09.1859), полковник. Воспитывался в С.-Петербургской 1 гимназии и С.-Петербургском пехотном юнкерском училище. В службу вступил 24.12.1879, прапорщик - 23.05.1883, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1898, капитан - 6.05.1900, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие награжден чином подполковника - 1905 (старшинство с 28.09.1904), орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), полковник - 6.11.1911 (в чине по 13.11.1915) (www.rusgeneral.ru).

В 1913 службу проходил в 148 пехотном Каспийском полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. и Св. Анны 2 ст. (1909).

Spisok, 1913, SPb.: 1229; Spisok, 1914, SPb.: 973.

НАЦВАЛОВ ДАВИД МАЛАХИЕВИЧ (род. 8.11.1859), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 11.08.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1880, подпоручик - 8.08.1881, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан - 8.08.1891, капитан - 28.07.1896, подполковник - 29.08.1904, за отличие по службе полковник - 20.12.1912 (в чине по 27.01.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1911 командовал 5 батареей Кавказской гренадерской артиллерийской бригады, назначен командиром 2 дивизиона 21 артиллерийской бригады - 20.12.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1904), Св. Анны 2 ст. (1909).

Spisok, 1905: 125; Spisok, 1910: 111; Spisok, 1911: 201; Spisok, 1913, SPb.: 1324; Spisok, 1914, SPb.: 1279.

НЕВТОНОВ ВЛАДИМИР ФЕДОРОВИЧ (род. 26.01.1856), полковник. Воспитывался в Тифлисском реальном училище. Службу начал 20.05.1873, произведен в прапорщики - 6.06.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), подпоручик - 1.05.1877. За боевые отличия в военной экспедиции 1879 награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1880), тяжело ранен в бою, поручик - 6.10.1880, за отличие штабс-капитан - 8.03.1883, капитан - 18.07.1887, награжден чинами подполковника - 26.02.1895 и полковника - 26.02.1900 (в чине по 15.01.1909) (www.rusgeneral.ru).

Командовал 2 Кавказским стрелковым батальоном - с 24.07.1900, 150 пехотным Таманским - с 8.02.1904, 16 гренадерским Мингрельским Е. И. В. Вел. кн. Дмитрия Константиновича - с 27.04.1905, 150 пехотным Таманским - с 13.05.1905 полками.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Владимира 3 ст. (1904).

Кавалер иностранных орденов: персидского - Льва и Солнца 4 ст. (1889), бухарского - золотого Благородной Бухары 2 ст. (1900).

Spisok, 1900: 98; Spisok, 1901: 96; Spisok, 1903: 75; Spisok, 1903, sen., SPb.: 540; Spisok, 1904, SPb.: 450; Spisok, 1905, SPb.: 411; Spisok, 1906, SPb.: 205; Spisok, 1907, SPb.: 118.

НЕЙГЕБАУЕР ИОСИФ АДОЛЬФОВИЧ (род. 24.03.1858), полковник. Воспитывался в реальном училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1878: прапорщик - 4.07.1878, подпоручик - 6.08.1880, поручик - 4.08.1881, штабс-капитан - 31.08.1887, капитан - 1.08.1893, подполковник - 18.04.1899, за отличие по службе полковник - 6.04.1903 (в чине по 30.07.1907) (www.rusgeneral.ru).

В 1899-1900 служил старшим адъютантом штаба Кавказского военного округа, штаб-офицером для поручений штаба Кавказского военного округа и заведующим передвижением войск по железным дорогам и водным путям Кавказского региона - с 12.10.1900, командир 13 лейб-гренадерского Эриванского Е. В. полка - с 22.08.1905, назначен начальником военных сообщений Кавказского военного округа - 1.07.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1890), 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1897) и 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. (1906).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 2 ст. (1903).

Spisok, 1899: 177; Spisok, 1903: 129; Spisok, 1903, sen., SPb.: 954; Spisok, 1904: 77; Spisok, 1905, SPb.: 822; Spisok, 1906, SPb.: 561; Spisok: 1907: 50.

НЕМИРОВИЧ-ДАНЧЕНКО АЛЕКСАНДР ПРОКОФЬЕВИЧ (род. 24.03.1868), полковник. Воспитывался в кадетском корпусе и 2 военном Константиновском училище. Службу начал 18.09.1887, произведен в подпоручики - 9.08.1888, поручик - 9.08.1892, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.05.1901, за отличие награжден чином подполковника - 30.04.1909 и полковника - 5.10.1913.

В 1910-13 служил в 16 гренадерском Мингрельском полку, назначен адъютантом Е.И.В. Вел. кн. Николая Михайловича - 14.05.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899), Св. Анны 2 ст. (1908), Св. Владимира 4 ст. (1911), золотым оружием - 1913.

Spisok, 1910: 189; Spisok, 1911: 178; Spisok 1914, SPb.: 1381.

НЕМЫСКИЙ АНТОН-ЕМЕЛЬЯН ВОЙЦЕХОВИЧ - АДальбертович (род. 14.11.1844). В офицерских чинах с 1863. Полковник - 9.07.1891 (в чине по 1901) (www.rusgeneral.ru). Участник Русско-Турецкой войны 1877-78.

В 1899-1901 показан командиром 258 пехотного резервного Сухумского полка.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1868) и 2 ст. (1882), Св. Анны 3 ст. (1873) и 2 ст. (1887), Св. Владимира 4 ст. (1895) и 3 ст. (1900).

Spisok, 1900: 52; Spisok, 1900, SPb.: 130; Spisok, 1901: 53.

НЕПОКУПНОЙ ДМИТРИЙ ЕМЕЛЬЯНОВИЧ (род. 12.02.1854), полковник. Воспитывался дома, Ставропольском казачьем юнкерском училище, окончил кавалерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 14.05.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, военных экспедиций 1879-81, произведен в хорунжие - 17.04.1877, награжден чином сотника - 20.01.1881, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и 2 ст., Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1881), подьесаул - 31.12.1885, 282

за отличие есаул - 6.05.1889, войсковой старшина - 26.02.1896, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличия награжден чином полковника - 25.06.1904, золотым оружием, мечами и бантом к ордену Св. Владимира 4 ст., Св. Владимира 3 ст. с мечами (1906).

В 1904-10 командовал 1 Екатеринодарским кошевого атамана Чепеги полком Кубанского казачьего войска.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1893), Св. Владимира 4 ст. (1900).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 4 ст. (1884).

Spisok, 1905: 77; Spisok, 1905, SPb.: 1021; Spisok, 1906, SPb.: 763; Spisok, 1907: 58; Spisok, 1907, SPb.: 563; Spisok, 1909, SPb.: 340; Spisok, 1910: 46; Spisok, 1910, SPb.: 301.

НЕСТЕРОВСКИЙ ВАСИЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 18.07.1854), полковник. Воспитывался в Ставропольской гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78. В офицерских чинах с 1877: произведен в хорунжие - 14.02.1877, за отличия по службе награжден чинами сотника - 5.10.1880 и есаула - 3.04.1882, войсковой старшина - 26.02.1894, за отличие полковник - 14.07.1900.

В 1900 - 1904 командовал 2 Кубанским пластунским батальоном (с 21.09.1900), назначен командиром 264 пехотного резервного Лорийского полка - 20.08.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и Св. Анны 3 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1902) и 3 ст. (1904).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (1895).

Spisok, 1901: 99; Spisok, 1903: 78; Spisok, 1903, sen., SPb.: 592; Spisok, 1904: 64; Spisok, 1904, SPb.: 502; Spisok, 1905, SPb.: 463; Spisok, 1906, SPb.: 248.; Spisok, 1907: 41.

НИЖАРАДЗЕ (НИЖЕРАДЗЕ) КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВИЧ (род. 26.09.1869), князь, полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище. Службу начал 18.09.1888, подпоручик - 10.08.1889, поручик - 10.08.1898, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 10.08.1901. Участник Русско-Японской войны 1904-05, за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1905) и другими знаками отличия: Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и 3 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), ранен в бою, за отличие подполковник - 26.11.1907, награжден орденом Св. Анны 2 ст. (1910), полковник - 6.12.1911 (в чине по 16.07.1916) (rusgeneral.ru).

В 1908-13 служил в 155 пехотном Кубинском полку.

Spisok, 1908: 173; Spisok, 1910: 165; Spisok podpk., 1913: 452; Spisok, 1914, SPb.: 1039.

НИЖЕРАДЗЕ КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВИЧ. См.: НИЖЕРАДЗЕ КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВИЧ.

НИКИТИН АППОЛИНАРИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 27.03.1854), полковник. Воспитывался в 1 Тифлисской классической гимназии, Тифлисском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 20.01.1879, произведен в прапорщики - 23.05.188, подпоручик - 30.08.188, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), поручик - 18.04.1883, за отличие штабс-капитан - 6.05.1889, капитан - 15.04.1894, подполковник - 28.11.1902, награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902), участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), за боевое отличие награжден чином полковника - 9.07.1905 и орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905). В 1910 получил орден Св. Анны 2 ст.

В 1904 -10 службу проходил в 15 гренадерском Тифлисском Е.И.В. Вел. кн. Константина Константиновича полку, назначен командиром 7 Кавказского стрелкового полка - 29.08.1910.

Spisok, 1904: 137; Spisok, 1906, SPb.: 1086; Spisok, 1907: 71; Spisok, 1907, SPb.: 883; Spisok, 1908: 65; Spisok, 1909, SPb.: 607; Spisok, 1910, SPb.: 561; Spisok, 1911, SPb.: 398; Spisok, 1912, SPb.: 320; Spisok, 1913. SPb.: 194.

НИКИФИРАКИ ИВАН АНТОНОВИЧ. См.: НИКИФОРАКИ ИВАН АНТОНОВИЧ.

НИКИФОРАКИ (НИКИФИРАКИ) ИВАН АНТОНОВИЧ (род. 26.09.1863), полковник. Воспитывался в военной гимназии и Пажеском Е.В. корпусе. Службу начал 29.07.1881, произведен в прапорщики - 12.08.1883, подпоручик - 12.08.1883, поручик - 12.08.1887, штабс-капитан - 6.12.1896, капитан - 6.05.1900, полковник - 6.12.1905.

Младший штаб-офицер лейб-гвардии Измайловского полка - с 6.12.1905, назначен командиром 16 гренадерского Мингрельского Е. И. В. Вел. кн. Дмитрия Константиновича полка - 7.08.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1909), Св. Анны 3 ст. (1904).

Spisok, 1906, SPb.: 1169; Spisok, 1907, SPb.: 957; Spisok, 1911: 54; Spisok, 1911, SPb.: 452; Spisok, 1914, SPb.: 128.

НИКОЛАЕВ ИЛЬЯ ИВАНОВИЧ (род. 22.07.1862), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном и 2 военном Константиновском училищах. Службу начал 1.09.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1887, штабс-капитан - 15.03.1894, капитан - 15.03.1900,

участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие награжден чином подполковника - 17.02.1905, орденом Св. Станислава 2 ст. (1905), полковник - 6.12.1910.

В 1907-14 службу проходил в 79 пехотном Куринском, 156 пехотном Елисаветпольском ген. кн. Цицианова полках.

В 1910 награжден орденом Св. Владимира 4 ст.

Spisok, 1907: 144; Spisok, 1910: 123; Spisok, 1911: 95; Spisok, 1912, SPb.: 1267; Spisok, 1913, SPb.: 885; Spisok, 1914, SPb.: 759.

НОННЕ, ФОН - ДЕР МИХАИЛ АВГУСТОВИЧ (род. 12.05.1838), полковник. Участник военной экспедиции 1863. В офицерских чинах с 1865, произведен в подпоручики - 25.07.1861, поручик - 6.12.1863, награжден чином штабс-капитана - 14.07.1866, капитан - 30.08.1871, подполковник - 15.07.1878, за отличие по службе полковник - 20.07.1884.

Назначен Эриванским губернским инженером - 30.03.1876.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира - за 35 лет службы в офицерских чинах (1895), Св. Станислава 2 ст. (1897), Знаком отличия беспорочной службы за XL лет (1900), Св. Анны 2 ст. (1902).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 3 ст. (1879) и 2 ст. (1889).

Spisok, 1900, SPb.: 17; Spisok, 1903, SPb.: 9; Spisok, 1904, SPb.: 9; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 2; Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 21.

НОННЕ, ФОН-ДЕР НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 4.03.1862), полковник. Воспитывался в Тифлисском реальном и Николаевском кавалерийском училищах. Службу начал 31.08.1882, корнет - 14.08.1884, поручик - 1.01.1885, штабс-ротмистр - 26.02.1896, за отличия награжден чинами ротмистра - 24.02.1904, подполковника - 26.02.1904 и полковника - 6.12.1908.

Занимал ряд административных и командных должностей: и.д. штаб-офицера для поручений при Кутаисском военном губернаторе, инспектор Закавказской полицейской стражи Кутаисской губ., временно командовал 2 Полтавским полком Кубанского казачьего войска, назначен командиром Осетинского конного дивизиона - 12.04.1907.

Spisok, 1909, SPb.: 1119.

ОБЕРУЧЕВ НИКОЛАЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 24.03.1861), полковник. Воспитывался в Владимирской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 12.08.1879, произведен в подпоручики армии - 8.08.1881, прапорщик гвардии - 8.08.1881, подпоручик - 8.08.1881, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан - 29.08.1893, капитан - 6.12.1896, подполковник - 6.12.1899, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст., Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом и 2 ст. с мечами (1904), золотым оружием (1905), за боевое отличие полковник - старшинство с 25.11.1904 (в чине по 1915) (www.rusgeneral.ru).

Награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1908).

В 1908-10 командовал Гунибским резервным батальоном. С июля 1911 службу проходил вне Кавказского военного округа.

Spisok, 1910: 52; Spisok, 1910, SPb.: 416; Spisok, 1911, SPb.: 276; Spisok, 1914, SPb.: 57.

ОБРАЗЦОВ АЛЕКСЕЙ ПЕТРОВИЧ (род. 5.02.1859), полковник. Воспитывался в 1 Московской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 11.08.1877, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 18.12.1880, поручик - 4.12.1883, штабс-капитан - 16.12.1890, капитан - 28.07.1896, подполковник - 21.06.1904, награжден чином полковника - 31.03.1912.

В 1907 командовал батареей 1 Кавказского горного артиллерийского дивизиона, командир 13 мортирного артиллерийского дивизиона - с 31.03.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1902), Св. Анны 2 ст. (1910), Св. Владимира 4 ст.

Spisok, 1907: 122; Spisok, 1913, SPb.: 1210; Spisok, 1914. SPb.: 1143.

ОБРАЗЦОВ АНТОН ГРИГОРЬЕВИЧ (род. 20.09.1857), полковник. Воспитывался в Тифлисской военной прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Службу начал 15.05.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1877), прапорщик - 16.09.1879, награжден чином подпоручика - 15.05.1883, поручик - 21.12.1884, штабс-капитан - 26.10.1890, капитан - 15.03.1892, подполковник - 26.02.1900. Участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1905), Св. Анны 2 ст. с мечами (1906), полковник - 6.12.1910.

В 1900-10 служил в Аварском, 252 Анапском резервных батальонах, 80 пехотном Лорийском и 155 пехотном Кубинском полках.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1903).

Spisok, 1900: 169; Spisok, 1904: 77; Spisok, 1908: 93; Spisok, 1910: 97; Spisok, 1911: 90; Spisok, 1912, SPb.: 765.

ОБРАЗЦОВ СЕРГЕЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 1.07.1854), полковник. Воспитывался дома, окончил Тверское кавалерийское юнкерское училище по 2 разряду и Офицерскую кавалерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 30.04.1873, произведен в корнеты - 4.07.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 5.05.1877, награжден орденом

Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879), штабс-капитан - 15.03.1881, ротмистр - 26.02.1886, подполковник - 14.05.1896, получил орден Св. Анны 2 ст. (1896), участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах, мечами к ордену Св. Анны 2 ст. (1904), за отличие полковник - 3.09.1905.

В 1908-10 командовал 16 драгунским Тверским Е.И.В. наследника Цесаревича полком.

Spisok, 1907, SPb.: 893; Spisok, 1910: 58; Spisok, 1910, SPb.: 570.

ОВСЯНЫЙ ПАВЕЛ РОМАНОВИЧ (род. 1.07.1850), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище. Участник военной экспедиции 1873 и Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1874), поручик - 19.03.1875, штабс-ротмистр - 16.06.1877, ротмистр - 22.05.1880, награжден чином майора - 26.02.1882, переименован в подполковники - 6.05.1884, за отличие по службе полковник - 6.12.1898.

В 1880 - 1893 занимал различные должности: адъютант при ген-губернаторе Восточной Сибири, начальник Иркутской военно-фельдшерской школы. С октября 1893 службу проходил в Грузии в должности старшего чиновника особых поручений при Кутаисском военном губернаторе, мировой посредник Сухумского округа - с 22.02.1898.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1885), Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1895).

Кавалер черногорского ордена Даниила 1-го 3 ст. (1892).

Spisok, 1899: 101; Spisok, 1900: 89; Spisok, 1901: 88; Spisok, 1902, SPb.: 557; Spisok, 1903: 69; Spisok, 1903, sen., SPb.: 399.

ОГАНОВСКИЙ ПЕТР ИВАНОВИЧ (род. 20.08.1851), полковник. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. В офицерских чинах с 1870, произведен в подпоручики - 21.04.1871, поручик - 30.03.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 1.05.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1878), капитан - 16.04.1882, штабс-капитан Генерального штаба - 24.11.1882, капитан - 8.04.1884, подполковник - 9.04.1889, за отличие полковник - 28.03.1893(в чине по 25.03.1904) (www.rusgeneral.ru).

До 1900 служил за пределами Кавказского военного округа, назначен командиром 79 пехотного Куринского ген.-фельдм. кн. Воронцова полка - 2.09.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1891), Св. Станислава 2 ст. (1887), Св. Владимира 4 ст. (1896) и 3 ст. (1899).

Spisok, 1901: 60; Spisok, 1902: 49; Spisok, 1902, SPb.: 148; Spisok, 1903: 49; Spisok, 1903, sen., SPb.: 81.

ОГУРЕЦКИЙ ИВАН ФЕДОРОВИЧ (род. 28.11.1851), полковник. Воспитывался в Смоленской духовной семинарии, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 14.08.1871, произведен в прапорщики - 10.08.1873, подпоручик - 10.08.1874, поручик - 9.12.1876, штабс-капитан - 18.12.1878, капитан - 15.05.1883, подполковник - 12.03.1895, за отличие по службе полковник - 4.03.1904 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

В 1895-1904 командовал батареей, назначен командиром 1 дивизиона 20 Артиллерийской бригады - 4.03.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1887) и 2 ст. (1898), Св. Владимира 3 ст. (1907).

Spisok, 1904: 82; Spisok, 1904, SPb.: 975; Spisok, 1905: 72; Spisok, 1906, SPb.: 679; Spisok, 1907: 55; Spisok, 1907, SPb.: 481; Spisok, 1908: 47; Spisok, 1909, SPb.: 271; Spisok, 1910, SPb.: 236.

ОДИШЕЛИДЗЕ НИКОЛАЙ ЗУРАБОВИЧ (род. 30.07.1861), полковник. Воспитывался в гимназии и пехотном юнкерском училище. Произведен в прапорщики - 23.05.1883, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, награжден чином штабс-капитана - 15.03.1898, капитан - 24.09.1900 (старшинство с 6.05.1900), награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1903), подполковник - 26.02.1905, полковник - 2.04.1911 (старшинство с 6.12.1910).

В 1905-1911 служил в 84 пехотном Ширванском Е.В. полку.

Spisok, 1905: 152; Spisok, 1909, SPb.: 500; Spisok, 1910: 130; Spisok, 1911: 97.

ОКОНЕВ АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 14.03.1847), полковник. В офицерских чинах с 25.10.1868, произведен в поручики - 17.03.1871, штабс-капитан - 20.03.1876, награжден чином капитана - 9.02.1876 и майора - 25.12.1881, подполковник - 6.05.1884, за отличие по службе полковник - 31. 03.1897.

Назначен Ставропольским уездным воинским начальником - 31.03.1897.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1886) и 2 ст. (1896), Св. Станислава 2 ст. (1891).

Spisok, 1897: 116; Spisok, 1900: 82; Spisok, 1901: 81; Spisok, 1902, SPb.: 425; Spisok, 1903: 63; Spisok, 1903, yan., SPb.: 336.

ОСИПОВ АЛЕКСАНДР СТЕПАНОВИЧ (род. 24.08.1854), полковник. Воспитывался в Ярославской военной прогимназии, Тифлисском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 5.06.1872, произведен в прапорщики - 13.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 14.06.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 26.01.1880, штабс-капитан

- 15.05.1883, капитан - 26.02.1890, подполковник - 26.02.1900, за отличие полковник - 17.03.1905 (старшинство с 5.10.1904) (в чине по 1915) (www.rusgeneral.ru).

Командовал 256 Гунибским - янв. - авг.1900, 249 Майкопским - с 30.08.1906, резервными батальонами, командир 156 пехотного Елисаветпольского ген. кн. Цицианова полка - с 20.03.1908

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1901) и 3 ст. (1910).

Spisok, 1900: 168; Spisok, 1901: 167; Spisok, 1904: 120; Spisok, 1905: 82; Spisok, 1907: 64; Spisok, 1907, SPb.: 696; Spisok, 1908: 97; Spisok, 1910: 51; Spisok, 1910, SPb.: 398; Spisok, 1911, SPb.: 263; Spisok, 1912, SPb.: 208.

ОСИПОВ АЛЕКСЕЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 7.03.1853), полковник. Воспитывался во 2 Московской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу. Службу начал 10.08.1872, произведен в прапорщики - 7.08.1874, подпоручик - 25.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и чином поручика - 4.07.1877, штабс-капитан - 18.12.1878, за отличие капитан - 4.05.1896, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), за боевое отличие полковник - 14.01.1905 (старшинство с 5.07.1904), награжден мечами к ордену Св. Анны 2 ст. (1905).

В июле-ноябре 1888 служил старшим адъютантом управления начальника артиллерии 2 Кавказского армейского корпуса, в последующие годы службу проходил вне Кавказского военного округа. С июня 1905 вновь на Кавказе, назначен командиром 1 дивизиона 21 Артиллерийской бригады - 19.07.1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Анны 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах и 3 ст. (1909).

Spisok, 1905: 86; Spisok, 1906, SPb.: 764; Spisok, 1907: 68; Spisok, 1907, SPb.: 565; Spisok, 1908: 52; Spisok, 1909, SPb.: 342; Spisok, 1911, SPb.: 197.

ОССОВСКИЙ КОНСТАНТИН НЕСТОРОВИЧ (род. 8.08.1852), полковник. Воспитывался в 1 С.-Петербургской военной гимназии и 2 Константиновском училище. В офицерских чинах с 1871. прапорщик - 11.08.1871, подпоручик - 6.11.1872, поручик - 20.12.1873, штабс-капитан - 9.12.1876, капитан - 18.12.1878, подполковник 10.07.1893, за отличие по службе полковник - 18.07.1900.

С 1900 службу проходил в Кавказском военном округе, назначен командиром Кавказского стрелкового артиллерийского дивизиона - 18.07.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст.

(1881) и 2 ст. (1889), Св. Анны 3 ст. (1885) и 2 ст. (1898).

Spisok, 1901: 99; Spisok, 1902, SPb.: 751.

ОСТЕН-САКЕН, ФОН ДЕР АЛЕКСЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 23.11.1857), барон, полковник. Окончил Александровскую Военно-юридическую Академию по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен и контужен в бою), в офицерских чинах с 1871, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), произведен в подпоручики - 20.12.1879, участник военной экспедиции 1880-81, поручик - 18.12.1880, награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1882), штабс-капитан - 18.06.1887, капитан - 30.08.1889, подполковник - 30.08.1892, за служебное отличие полковник - 24.03.1896 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru). Награжден орденом Св. Анны 2 ст. (1904).

В 1892-99 - военный следователь Кавказского военного округа, в последующие годы служил в Туркестанском и Варшавском военных округах, военный следователь Кавказского военного округа - 25.05.1902 - 26.04.1906.

Spisok, 1900, SPb.: 516; Spisok, 1903, SPb.: 241; Spisok, 1905, SPb.: 143; Spisok, 1906, SPb.: 61.

ОСТРОВСКИЙ ИОСИФ АЛЬБЕРТОВИЧ (род. 20.03.1859), полковник. Воспитывался в реальном училище и Чугуевском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Службу начал 9.09.1877, произведен в прапорщики - 27.04.1881, подпоручик - 21.05.1882, поручик - 26.12.1884, за отличие по службе награжден чином штабс-капитана - 15.03.1888, капитан - 15.03.1889, подполковник - 26.02.1898, участник Русско-Японской войны 1904 (контужен) - 05 (ранен), награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами (1904), Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), за отличие полковник - 1905 (в чине по 27.10.1908) (www.rusgeneral.ru). Получил орден Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1906).

В 1899-1907 служил начальником Закатальской местной команды, 82 пехотном Дагестанском полку, командир 264 пехотного резервного Лорийского полка - с 12.07.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1902).

Spisok, 1899: 171; Spisok, 1901: 669; Spisok, 1902, SPb.: 571; Spisok, 1906, SPb.: 794; Spisok, 1907: 59; Spisok, 1907, SPb.: 730; Spisok, 1908: 53.

ОСТРЯНСКИЙ НИКОЛАЙ МАКСИМОВИЧ (род. 24.02.1867), полковник. Воспитывался в Владимирском Киевском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 31.08.1884, произведен в подпоручики - 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, награжден

чином штабс-капитана - 20.05.1893, капитан - 2.04.1895, подполковник - 9.04.1900, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие полковник - 28.03.1904 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

В 1903-1904 служил штаб-офицером при управлении 64 пехотной резервной бригады. В последующие годы служил вне пределов Кавказского военного округа.

За военно - служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1903).

Spisok, 1904: 84; Spisok, 1904, SPb.: 986; Spisok, 1905, SPb.: 960; Spisok, 1906, SPb.: 697; Spisok, 1907, SPb.: 499; Spisok, 1909, SPb.: 288; Spisok, 1910, SPb.: 253; Spisok, 1911, SPb.: 164; Spisok, 1913, SPb.: 83.

ОХОТИН МИХАИЛ ИВАНОВИЧ (род. 8.11.1842), полковник. Георгиевский кавалер. В офицерских чинах с 1867, произведен в подпоручики - 2.10.1872, поручик - 5.07.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), за боевые отличия награжден орденами Св. Георгия 4 ст, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), чинами штабс-капитана - 15.07.1877 и капитана - 28.12.1879, подполковник - 1.01.1887, за отличие полковник - 31.05.1867(в чине по 1904) (www.rusgeneral.ru).

В 1898-1900 командовал 253 Грозненским резервным батальоном. В последующие годы служил вне Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1885), Св. Анны 2 ст. (1891), Св. Владимира 3 ст. (1902).

Spisok, 1899: 95; Spisok, 1900: 83; Spisok, 1901: 84; Spisok, 1902, SPb.: 464; Spisok, 1903, sen., SPb.: 321; Spisok, 1904, SPb.: 237.

ПАВЛОВ АНДРЕЙ ПАВЛОВИЧ (род. 22.07.1855), полковник. Воспитывался в Казанском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1877, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879, произведен в подпоручики - 13.07.1879, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), поручик - 4.07.1881, штабс-капитан - 15.05.1883, капитан - 30.08.1887, подполковник - 26.02.1893, за отличие по службе полковник - 6.12.1899 (в чине по 31.05.1907).

С 1900 служил в Кавказском военном округе, Горийский уездный воинский начальник - с 25.02.1900, начальник Закатальского округа - с 13.03.1903, и. д. генерала для особых поручений при главнокомандующем войсками Кавказского военного округа - с 8.05.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1882), Св. Анны 2 ст. (1895).

Spisok, 1900: 95; Spisok, 1901: 93; Spisok, 1903: 72; Spisok, 1903, sen., SPb.: 486; Spisok, 1904: 59; Spisok, 1904, SPb.: 397; Spisok, 1906, SPb.: 172; Spook, 1908: 29.

ПАВЛОВ НИКИФОР ДЕМЬЯНОВИЧ (род. 4.02.1867), полковник. Завершил курс землемерного и Военно-топографического училищ, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 1.11.1887, произведен в подпоручики - 9.08.1889, поручик - 30.08.1892, штабс-капитан - 6.12.1895, капитан - 6.12.1898, подполковник - 6.04.1903, участник Русско-Японской войны 1904-05, за отличие по службе полковник - 22.04.1907 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

С 2.05.1907 - 18.12.1908 служил штаб-офицером для поручений и астрономических работ при Военно-топографическом отделе штаба Кавказского военного округа - 2.05.1907 - 18.12.1908. В последующие годы служил в другом военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1902) и 2 ст. (1907), Св. Анны 3 ст. (1905).

Spisok, 1908: 81; Spisok, 1907, ch. 2, SPb.: 50; Spisok, 1908: 81; Spisok, 1911, SPb.: 622; Spisok, 1913, SPb.: 332.

ПАВЛОВ НИКОЛАЙ АФАНАСЬЕВИЧ (род. 10.09.1857), полковник. Воспитывался в Тифлисской военной прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 31.05.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), произведен в прапорщики - 30.06.1877, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), подпоручик - 13.03.1883, поручик - 6.10.1888, штабс-капитан - 30.08.1892, капитан - 4.06.1895, подполковник - 28.11.1902, за отличие по службе награжден чином полковника - 1909 (старшинство с 6.12.1908).

В 1904-14 служил адъютантом, комендантским штаб-офицером Тифлисского комендантского управления.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. и 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902), Св. Анны 2 ст. (1906).

Кавалер иностранных орденов: бухарского - золотого Благородной Бухары 3 ст. и серебряного 1 ст. (1899), персидского - Льва и Солнца 3 ст. (1901).

Spisok, 1904: 137; Spisok, 1908: 100; Spisok, 1909, SPb.: 1109; Spisok, 1910: 80; Spisok, 1911: 72; Spisok, 1911, SPb.: 830; Spisok, 1914, SPb.: 363.

ПАВЛОВ ПЕТР АВКСЕНТЬЕВИЧ (род. 4.06.1866), полковник. Воспитывался в Тифлисском реальном и Московском военном училищах. Службу начал 30.09.1886, произведен в подпоручики - 9.08.1888, поручик - 9.08.1892, штабс-капитан - 15.03.1894, капитан - 1.07.1901 (старшинство с 6.05.1900), подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1912.

В 1905-14 служил в Карском крепостном пехотном и 3 Кавказском стрелковом полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1904) и 2 ст. (1912), Св. Анны 3 ст. (1908).

Spisok, 1905: 154; Spisok, 1910: 130; Spisok, 1913, SPb.: 179; Spisok, 1914, SPb.: 1206.

ПАВЛОВИЧ АЛЕКСАНДР ФЕЛИКСОВИЧ (род. 3.08.1851), полковник. Воспитывался в Полоцкой военной гимназии и 2 военном Константиновском училище. В офицерских чинах с 1869, произведен в подпоручики - 17.11.1871, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за отличия награжден чинами поручика - 14.06.1877, штабс-капитана - 5.09.1878, капитана - 30.08.1885 и подполковника - 1.01.1891, за отличие полковник - 6.12.1899.

Назначен помощником начальника Ольгинского округа, (18.06.1895), затем управляющим (с 9.04.1898) и начальником того же округа (4.03.1899).

За военно-служебные отличия награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1903), Св. Станислава 3 ст. (1884) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898).

Spisok, 1900: 95; Spisok, 1901: 93; Spisok, 1902, SPb.: 638; Spisok, 1903: 72; Spisok, 1903, sen., SPb.: 480; Spisok, 1904: 59; Spisok, 1905, SPb.: 352.

ПАНСКИЙ СЕРГЕЙ ИВАНОВИЧ. См.: ПАНСКОЙ СЕРГЕЙ ИВАНОВИЧ.

ПАНСКОЙ (ПАНСКИЙ) СЕРГЕЙ ИВАНОВИЧ (род. 23.10.1867), полковник. Военный инженер. Воспитывался во 2 Московском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 31.08.1884, произведен в подпоручики - 5.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 26.11.1892, капитан - 6.12.1895, участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 6.12.1905, награжден орденами Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), Св. Владимира 4 ст. (1906), за отличие по службе полковник - 6.12.1909 (в чине по 2.04.1917) (www.rusgeneral.ru).

С 1909 службу проходил на Кавказе: делопроизводитель по строительной части окружного управления Кавказского военного округа (с 16.10.1909), штаб-офицер для поручений управляющего инспектора инженерной части Кавказского военного округа - с 27.11.1910.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1901), Св. Владимира 3 ст. (1913).

Spisok, 1910: 90; Spisok, 1911: 82; Spisok, 1911, SPb.: 1060; Spisok, 1914, SPb.: 550.

ПАСТРЮЛИН ИВАН ИОСИФОВИЧ (род. 11.11.1867), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе и 2 военном Константиновском училище. Службу начал 1.09.1885, хорунжий - 11.08.1886, сотник - 11.08.1890, штабс-ротмистр - 30.08.1894, ротмистр - 6.12.1895, подполковник - 26.02.1906, при исполнении служебных

обязанностей был ранен в 1908, за отличие по службе награжден чином полковника - 18.04.1910.

Утвержден в должности начальника Тифлиского губернского жандармского управления - 18.04.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898), Св. Анны 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. (1908) и 3 ст. (1913).

Spisok, 1911: 83; Spisok, 1911, ch.3, SPb.: 118; Spisok, 1913, ch.3, SPb.: 72; Spisok, 1914, SPb.: 585.

ПАТАРАКИ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 4.08.1863), полковник. Воспитывался в Николаевском кавалерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1883, поручик - 1.01.1885, награжден чином штабс-ротмистра - 13.05.1890, капитан - 5.04.1892, подполковник - 6.12.1896, за отличие по службе полковник - 6.12.1900 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

С 1899 служил на Кавказе, начальник штаба 6 округа отдельного корпуса пограничной стражи - 16.08.1899 - 25.05.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893) и 2 ст. (1900), Св. Анны 3 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. (1903) и 3 ст. (1906).

Spisok, 1903: 81; Spisok, 1903, sen., SPb.: 645; Spisok, 1904: 67; Spisok, 1904, SPb.: 553; Spisok, 1906, SPb.: 281; Spisok, 1907: 162.

ПАУЛИ НИКОЛАЙ ФЕДОРОВИЧ (род. 27.03.1865), полковник. Воспитывался в Симбирской военной гимназии, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 28.08.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1896, капитан - 6.05.1900, подполковник - 26.02.1907, полковник - 6.12.1912.

В 1910-13 служил в 153 пехотном Бакинском Е.И.В. Вел. кн. Сергия Михайловича полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895) и 2 ст. (1907), Св. Анны 3 ст. (1901) и 2 ст. (1911).

Spisok, 1908: 83; Spisok, 1910: 154; Spisok, 1911: 144; Spisok, 1913, SPb.: 381; Spisok, 1914, SPb.: 1234.

ПАЦАПАЙ ВАСИЛИЙ ФЕДОРОВИЧ (род. 6.03.1856), полковник. Воспитывался в Кубанской военной классической гимназии, Ставропольском казачьем юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил учебу в Офицерской кавалерийской школе. Службу начал 14.08.1877, произведен в хорунжие - 3.12.1880, награжден чином сотника - 6.05.1884, подесаул - 15.10.1889, удостоен чина есаула - 14.05.1896, получил орден Св. Анны 3 ст. (1899), войсковой старшина - 20.08.1904, в январе-июне 1908 находился в отставке, за отличие полковник - 6.05.1909.

В январе 1909 назначен командующим 2 Урупским полком Кубанского казачьего войска, командир 1 Кубанского полка Кубанского того же войска - 27.07.1910

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 4 ст. (1889).

Spisok, 1909, SPb.: 1234; Spisok, 1910: 87; Spisok, 1911: 79; Spisok, 1911, SPb.: 957; Spisok, 1912, SPb.: 859.

ПАШКОВСКИЙ ЕВГЕНИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 9.01.1866), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном и Тифлисском пехотном юнкерском училищах. Службу начал 3.07.1884, произведен в подпоручики - 1.09.1885, поручик - 1.09.1889, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 1.07.1902 (старшинство с 6.05.1901), за отличие по службе подполковник - 30.08.1905 (старшинство с 30.07.1905), полковник - 6.12.1910 (в чине по 10.04.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1905-14 служил в 154 пехотном Дербентском, 153 пехотном Бакинском Е. И. В. Вел. кн. Сергия Михайловича полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1903) и 2 ст. (1910), Св. Станислава 2 ст. (1903).

Spisok, 1905: 159; Spisok, 1910: 136; Spisok, 1911: 129; Spisok, 1914, SPb.: 815.

ПАЩЕНКО АЛЕКСАНДР ДМИТРИЕВИЧ (род. 22.07.1859), полковник. Воспитывался в Петровском Полтавском кадетском корпусе и 3 Александровском училище. Службу начал 9.08.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1880, подпоручик - 29.11.1881, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан - 9.04.1889, капитан - 21.04.1891, подполковник - 17.04.1894, за служебные отличия награжден чином полковника - 6.12.1902.

Около 15 лет занимал должность офицера-воспитателя в Тифлисском и Киевском кадетских корпусах. С августа 1902 служил в Киеве.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст. (1901).

Spisok, 1910, SPb.: 133.

ПАЩЕНКО АЛЕКСЕЙ ДМИТРИЕВИЧ (род. 22.01.1852), полковник (5.10.1904). Воспитывался в Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. С отличием окончил Офицерскую кавалерийскую школу. Произведен в прапорщики - 21.11.1873, поручик - 26.02.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 16.03.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 31.01.1881, подполковник - 26.02.1894, за отличие полковник - 5.10.1904 (в чине по 1909) (www.rusgeneral.ru). Командир Кавказского запасного кавалерийского дивизиона - с 7.07.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св.

Станислава 2 ст. (1883), Св. Анны 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898).

Spisok, 1906, SPb.: 836; Spisok, 1907: 61; Spisok, 1907, SPb.: 775.

ПЕВНЕВ АЛЕКСАНДР ЛЕОНТЬЕВИЧ (род. 23.11.1875), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе, Николаевском кавалерийском училище, Николаевской Академии Генерального штаба, которую окончил по 1 разряду. Службу начал 1.11.1892, хорунжий - 7.08.1893, сотник - 7.08.1897, штабс-капитан - 6.05.1906, капитан - 14.04.1902, участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 17.04.1905, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1904) и 3 ст. с мечами и бантом (1905), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и 2 ст. с мечами (1906), полковник - 6.12.1909 (в чине по 6.04.1914) (www.rusgeneral.ru).

До октября 1905 служил вне пределов Кавказского военного округа. Старший адъютант штаба Кавказского военного округа, командир Линейного ген. Вельяминова полка Кубанского казачьего войска - 27.07.1910, командующий 1 бригады 2 Кавказской казачьей дивизии - с 9.01.1914.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1908), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1907: 154; Spisok: 1908: 142; Spisok, 1910: 90. Spisok, 1910, SPb.: 1260; Spisok, 1911, SPb.: 1048; Spisok, 1912, SPb.: 940; Spisok, 1914, SPb.: 537.

ПЕЛЛЬ ПЕТР КАРПОВИЧ (род. 5.03.1857), полковник. Воспитывался во 2 С.-Петербургской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил учебу в Офицерской артиллерийской школе. Службу начал 9.08.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, сотник - 22.05.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879), есаул - 17.07.1881, за служебные отличия награжден чинами войскового старшины - 25.07.1898 и полковника - 1.01.1906.

В 1898-1908 командовал 5 Кубанской казачьей батареей.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1902).

Кавалер иностранных орденов: бухарского - Благородной Бухары (золотого) 3 ст. (1897), персидского - Льва и Солнца 2 ст. со звездой (1901).

Spisok, 1906, SPb.: 1209; Spisok, 1907: 76, Spisok, 1907, SPb.: 208; Spisok, 1907, SPb.: 989; Spisok, 1908: 69.

ПЕРЕКРЕСТОВ НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 17.10.1868), подполковник. Воспитывался в 4 Московском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 30.08.1887, произведен

в хорунжие - 10.08.1889, сотник - 10.08.1893, переименован в поручики - 12.01.1897, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 10.08.1901, подполковник - 21.03.1908, за служебные отличия награжден чином полковника - 21.03.1912.

Назначен помощником старшего адъютанта - 1.09.1898, старший адъютант штаба Кавказского военного округа - 5.04.1905.

За военно-служебные отличия награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1897), Св. Анны 3 ст. (1905) и 2 ст. (1911).

Spisok, 1910: 171; Spisok, 1911: 160; Spisok, 1913, SPb.: 1173; Spisok, 1914, SPb.: 1105.

ПЕРЕПЕЛОВСКИЙ ВЛАДИМИР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 3.07.1868), полковник. Воспитывался в Владимирском Киевском кадетском корпусе и 1 Павловском военном училище. Службу начал 1.09.1886, произведен в хорунжие - 7.08.1877, хорунжий гвардии - 9.08.1888, сотник - 9.08.1892, подьесаул - 6.05.1900, есаул - 6.05.1904, полковник - 6.12.1906.

С 21. 12.1906 служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1901), Св. Анны 2 ст. (1905).

Spisok, 1907: 85; Spisok, 1907, SPb.: 1385; Spisok, 1909, SPb.: 848; Spisok, 1910, SPb.: 793; Spisok, 1911, SPb.: 596.

ПЕРМЯКОВ ВЛАДИМИР ФЕДОРОВИЧ (род. 1852), полковник. В офицерских чинах с 8.05.1877. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879). Подполковник - 26.02.1898. Полковник - 17.03.1905 (старшинство с 5.10.1904).

В 1899-1905 служил в 156 Елисаветпольском ген. кн. Цицианова, 153 Бакинском Е. И. В. Вел. кн. Сергея Михайловича пехотных полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1893), Св. Станислава 2 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903).

Spisok, 1899: 171; Spisok, 1904: 109; Spisok, 1905: 81.

ПЕТЕРОВ ЭРНЕСТ-ЯКОВ КАСПЕРОВИЧ (род. 19.11.1851), полковник. В офицерских чинах с 1874, прапорщик гвардии - 17.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 30.08.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), штабс-капитан - 12.04.1881, капитан - 24.04.1888, за отличие полковник - 17.04.1894 (в чине по 1.06.1904) (www.rusgeneral.ru).

В 1901-04 показан командиром 15 гренадрского Тифлиского Е. И. В. Вел. кн. Константина Константиновича полка.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. (1895) и 3

ст. (1901), знаком Холмского православного Свято-Богородицкого братства 3 ст. (1897).

Кавалер иностранных орденов: датского - Данеброга (Командорский крест, 2 кл., 1896), персидского - Льва и Солнца 2 ст. со звездой (1901).

Spisok, 1900, SPb.: 325; Spisok, 1901: 65; Spisok, 1902: 53; Spisok, 1902, SPb.: 207; Spisok, 1903: 52; Spisok, 1903, sen., SPb.: 112; Spisok, 1904: 42.

ПЕТИН ПЕТР ПЕТРОВИЧ (род. 5.08.1854), полковник. Корнет гвардии - 27.07.1877, поручик - 30.08.1879, штабс-ротмистр - 30.08.1885, есаул - 6.05.1895, полковник - 5.04.1898.

Командующий кадром 2 Екатеринодарского полка Кубанского казачьего войска - 5.07. - 5.09.1905, назначен командующим того же полка - 5.09.1905. За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1890) и 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1906).

Кавалер гессенского ордена Филиппа Великодушного (Кавалерийский крест) 1 класса ( ).

Spisok, 1899: 98; Spisok, 1900: 86; Spisok, 1901: 85; Spisok, 1902, SPb.: 518; Spisok, 1903: 66; Spisok, 1904: 55; Spisok, 1904, SPb.: 288; Spisok, 1905, SPb.: 255; Spisok, 1906; SPb.: 112; Spisok, 1907: 38.

ПЕТРЕНКО АЛЕКСАНДР ЕВСТАФЬЕВИЧ (род. 13.08.1870), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 1.09.1899, произведен в подпоручики - 10.08.1890, поручик - 10.08.1894, штабс-капитан - 13.08.1897, капитан - 26.02.1901 (старшинство с 15.07.1900), в 1900-1901 участвовал в Китайском походе: награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1901); Русско-Японской войне 1904-05, за отличие подполковник - 6.12.1904 (старшинство с 13.07.1904), награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами, Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1907) и др., чином полковника - 7.05.1913 (в чине по 16.07.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1911 командовал батареей 21 Артиллерийской бригады, в мае 1913 назначен командиром 1 Кавказского мортирного артиллерийского дивизиона.

Spisok, 1911: 197; Spisok, 1914, SPb.: 1342.

ПЕТРОВ АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ (род. 4.05.1856), полковник. Воспитывался во 2 С.-Петербургской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил учебный курс Офицерской артиллерийской школы. Произведен в прапорщики - 7.08.1874, подпоручик - 25.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 26.12.1877, штабс-капитан - 20.12.1879, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом

(1879), за отличие капитан - 6.05.1886, подполковник - 2.02.1896, полковник - 2.12.1904.

С 1904 службу проходил на Кавказе, назначен командиром 2 дивизиона 20 артиллерийской бригады - 2.12.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1880) и 2 ст. (1894), Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Владимира 4 ст. (1901) и 3 ст. (1908).

Spisok, 1905: 83; Spisok, 1905, SPb.: 1095; Spisok, 1907: 65; Spisok, 1907, SPb.: 723; Spisok, 1910: 49; Spisok, 1910, SPb.: 357.

ПЕТРОВ ВЕНЕДИКТ ВИКТОРОВИЧ (род. 20.01.1856), полковник. Участник Русско-Турецкой войны 1877(контужен) - 78, за боевое отличие поручик - 9.11.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), штабс-ротмистр - 30.08.1883, ротмистр - 24.04.1888, полковник - 30.08.1894.

В 1895-1902 командовал 44 драгунским Нижегородским Е. В. полком.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1884), Св. Анны 2 ст. (1887), Св. Владимира 4 ст. (1891) и 3 ст. (1898).

Кавалер иностранных орденов: мекленбург-шверинского - Вендской Короны (Кавалерийский крест), черногорского - Кн. Даниила 1-го 3 класса (1889), бухарского - Благородной Бухары 2 ст. (1895), персидского - Льва и Солнца 2 ст. с лентой (1901).

Spisok, 1895: 114; Spisok, 1900: 69; Spisok, 1901: 69; Spisok, 1902, SPb.: 244.

ПЕТРОВ ВИТАЛИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 25.04.1854), полковник. Воспитывался в пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, Уфимской духовной семинарии. Участник военных экспедиций 1878-1885. В офицерских чинах с 1876, произведен в прапорщики - 4.12.1876, подпоручик - 25.09.1881, за отличия награжден чинами поручика - 2.11.1884, штабс-капитана - 2.03.1890, капитана - 6.12.1895, подполковника - 26.02.1900, награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903), полковник - 6.12.1904.

В 1908 занимал должность Кутаисского уездного воинского начальника.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1892) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1903).

Кавалер бухарского серебряного ордена Благородной Бухары 1 ст. и золотого 3 ст.

Spisok, 1905, SPb.: 1125; Spisok, Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 63; Spisok, 1908: 61.

ПЕТРОВ ИВАН ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 27.01.1859), полковник. Воспитывался в Кременчугском реальном и 2 Константиновском военном

училищах. Службу начал 1.09.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1880, подпоручик - 29.11.1882, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан - 13.12.1892, капитан - 13.07.1897, подполковник - 29.08.1904, за отличие по службе полковник - 23.10.1913.

В 1908 служил в 33 Артиллерийской бригаде.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Анны 2 ст. (1907), Св. Владимира 4 ст. (1911).

Spisok, 1908: 171; Spisok, 1914, SPb.: 1392.

ПЕТРОПАВЛОВСКИЙ НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ (род. 31.05.1853), полковник. Воспитывался в Пиротехнической артиллерийской школе и Николаевском артиллерийском училище, которое окончил по 2 разряду. Произведен в прапорщики - 26.03.1877, подпоручик - 26.12.1877, поручик - 18.12.1878, за отличие по службе штабс-капитан - 30.09.1880, капитан - 21.12.1889, подполковник - 28.07.1896, за отличие полковник - 6.12.1904 (в чине по 1915) (www.rusgeneral.ru).

С 1897 службу проходил на Кавказе. Штаб-офицер по осмотру оружия в войсках Кавказского военного округа - 27.05.1897 - 1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1897), Св. Анны 3 ст. (1891) и 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1909).

Spisok, 1899: 158; Spisok, fev., 1901, SPb.: 612; Spisok, 1904: 102; Spisok, 1905: 84; Spisok, 1905, SPb.: 1109; Spisok, 1907: 66; Spisok, 1907, SPb.: 733; Spisok, 1908: 60; Spisok, 1910: 53; Spisok, 1910, SPb.: 422; Spisok, 1911: 48; Spisok, 1912, SPb.: 221; Spisok, 1913, SPb.: 132.

ПИКУЛЬ НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ (род. 2.12.1856), полковник. Воспитывался в Нижегородской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал в 1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878) и чинами подпоручика - 13.06.1879 и поручика - 15.05.1883, штабс-капитан - 24.04.1888, капитан - 1.04.1890, подполковник - 28.03.1893, за отличие полковник - 6.12.1899.

В 1885-1899 - офицер-воспитатель в Тифлисском кадетском корпусе, назначен ротным командиром Тифлисского кадетского корпуса - 6.11.1899.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1891) и 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1901) и 3 ст. (1913).

Spisok, 1900: 95; Spisok, 1901: 93; Spisok, 1903: 72; Spisok, 1903, sen., SPb.: 487; Spisok, 1904: 59; Spisok, 1907: 39; Spisok, 1905, SPb.: 359; Spisok, 1907, SPb.: 99; Spisok, 1908: 35; Spisok, 1910: 34; Spisok, 1911, SPb.: 21; Spisok, 1912, SPb.: 15; Spisok, 1914, SPb.: 7.

ПЛОТНИКОВ ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 1.08.1847), подполковник. В офицерских чинах с 1866, поручик - 25.10.1868, штабс-капитан - 25.10.1871, капитан - 25.10.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), за отличие по службе полковник - 30.08.1894 (в чине по 1903) (www.rusgeneral.ru).

В 1892-98 командовал 2 батареей Кавказского гренадерского Е. И. В. Вел. кн. Михаила Николаевича артиллерийской бригады, командир 2 дивизиона той же бригады - 1.01.1898.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1869), Св. Анны 3 ст. (1873) и 2 ст. (1880), Св. Владимира 4 ст. (1883) и 3 ст. (1899).

Кавалер австрийского ордена Железной Короны 3 ст. (1874).

Spisok, 1895: 113; Spisok, 1900: 67; Spisok, 1901: 67; Spisok, 1902: 55, Spisok, 1903: 53; Spisok, 1902, SPb.: 221; Spisok, 1903, may, SPb.: 132.

ПЛЮЩЕВСКИЙ-ПЛЮЩИК БОРИС ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 28.11.1858), полковник. Воспитывался в 3 Московской военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 21.08.1879, произведен в прапорщики - 8.08.1881, подпоручик - 4.12.1883, поручик - 1.12.1885, штабс-капитан - 13.12.1892, капитан - 13.07.1897, награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1900), участник Русско-Японской войны 1904-05 (тяжело ранен), подполковник - 11.10.1904, награжден орденами Св. Анны 2 ст. с мечами (1906), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1906), за служебные отличия награжден чином полковника - 1909 (старшинство с 6.12.1909).

В 1907 командовал 6 батареей 21 Артиллерийской бригады.

Spisok, 1907: 140; Spisok, 1910, SPb.: 1242; Spisok, 1911, SPb.: 1029; Spisok, 1912, SPb.: 927; Spisok, 1913, SPb.: 631; Spisok, 1914, SPb.: 520.

ПОБАВСКИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФРАНЦЕВИЧ. См.: ПОБОЕВСКИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФРАНЦЕВИЧ.

ПОБОЕВСКИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФРАНЦЕВИЧ (род. 25.10.1862), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался в 3 Московском кадетском корпусе и 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 1.09.1882, подпоручик - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1898, участник Русско-Японской войны (ранен), за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1904) и другими знаками отличия: Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст с мечами и бантом, Св. Анны 2 ст. с мечами и бантом (1904), награжден чином подполковника - 26.02.1904, за боевое отличие полковник - 11.06.1906 (в чине по 27.05.1915) (www.rusgeneral.ru).

Служил в 28 пехотном резервном кадровом батальоне, 16 гренадерском Мингрельском полку, командовал 252 Анапским резервным батальоном -

10.05.1907-19.01.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст., Св. Анны 3 ст. (1891), Св. Владимира 3 ст. (1910).

Spisok, 1907: 1907; Spisok, 1907, SPb.: 1087; Spisok, 1908: 74; Spisok, 1909, SPb.: 776; Spisok, 1912, SPb.: 435; Spisok, 1914, SPb.: 164.

ПОДГОРЕЦКИЙ ПАВЕЛ ВЛАДИМИРОВИЧ (род. 2.07.1876), полковник. Воспитывался в Петровском Полоцком кадетском корпусе, Константиновском артиллерийском училище, окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1894, произведен в подпоручики - 12.08.1895, поручик - 12.08.1899, штабс-капитан - 8.09.1903, поручик-гвардии - 13.08.1901, штабс-капитан гвардии (капитан) - 13.08.1905, подполковник (войсковой старшина) - 6.12.1908, награжден чином полковника - 6.12.1912.

В 1907-14 служил штаб-офицером - преподавателем Тифлисского пехотного юнкерского и Новочеркасского казачьего (с 1.09.1912) училищ .

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1908).

Spisok, 1910: 176; Spisok, 1913; SPb.: 1313; Spisok, 1914, SPb.: 1268

ПОДГУРСКИЙ АЛЕКСЕЙ ДМИТРИЕВИЧ (род. 17.03.1862), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии, 1 военном Павловском и Николаевском инженерном училищах. Службу начал 30.08.1880, произведен в прапорщики - 7.08.1882, подпоручик - 7.08.1882, поручик - 7.08.1886, штабс-капитан - 1.08.1896, капитан - 6.05.1900, подполковник - 6.12.1905, за служебное отличие полковник - 28.09.1910 (в чине по 6.12.1915) (www.rusgeneral.ru).

Адъютант 2 Кавказского военно-телеграфного батальона - с 28.02.1886, земский начальник Ставропольской губ. - с 1.10.1894, уездный начальник Тифлисской губ. - с 25.01.1899, Балахано-Сабучинский полицмейстер - с 24.10.1907, помощник Бакинского градоначальника - с 24.03.1909, помощник военного губернатора Батумской обл. - с 5.11.1910, и.д. военного губернатора Карсской обл. - с 13.07.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами (1899) и 2 ст. (1907), Св. Станислава 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. (1908) и 3 ст. (1912).

Spisok, 1907: 168; Spisok, 1909, SPb.: 109; Spisok, 1910: 141; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 121; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 113; Spisok, 1913, SPb.: 754; Spisok, 1914, SPb.: 643.

ПОЗОЕВ РУБЕН АВЕТИКОВИЧ (род. 16.11.1856), полковник. Воспитывался во 2 Московской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 12.08.1875, участник Русско-Турецкой

войны 1877-78, подпоручик - 16.04.1878, поручик - 18.12.1878, штабс-капитан - 1.12.1885, за отличие награжден чином капитана - 25.12.1892, подполковник - 13.10.1898, за отличие полковник - 1.06.1910 (в этом чине по 2.02.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1901-10 командовал батареей 20 Артиллерийской бригады, командир 1 дивизиона 20 Артиллерийской бригады - 1.06.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1884) и 2 ст. (1898), Св. Анны 3 ст. (1888) и 2 ст. (1902), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1906) и 3 ст. (1912).

Spisok, 1901, fev., SPb.: 777; Spisok, 1901: 156; Spisok, 1909, SPb.: 70; Spisok, 1910: 94; Spisok, 1911: 85; Spisok, 1911, SPb.: 1148; Spisok, 1914, SPb.: 613.

ПОКРОВСКИЙ МИТРОФАН ИВАНОВИЧ (род. 27.08.1856), полковник. Воспитывался в Орловской духовной семинарии, Чугуевском пехотном юнкерском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1876, прапорщик - 12.11.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 16.04.1877, поручик - 2.06.1881, штабс-капитан - 1.06.1893, капитан - 5.06.1893, подполковник - 18.04.1899, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.04.1903.

В 1899-1902 служил штаб-офицером для особых поручений при штабе 1 Кавказского армейского корпуса, начальник штаба 20 пехотной дивизии - 4.12.1902 - 6.008.1905. С августа 1905 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1884) и 2 ст. (1899), Св. Анны 3 ст. (1896) и 2 ст. (1902).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 2 ст. (1902).

Spisok, 1901: 160; Spisok, 1903, sen., SPb.: 953; Spisok, 1904: 77; Spisok, 1904, SPb.: 853; Spisok, 1907, SPb.: 382.

ПОЛИКАРПОВ ДМИТРИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 21.04.1842), полковник. Военный инженер, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1863, произведен в поручики - 25.08.1865, штабс-капитан - 25.11.1868, капитан - 16.04.1872, за отличие награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), подполковник - 30.08.1880, за отличие по службе полковник - 30.08.1884.

В 1885-1903 начальник Александропольской инженерной дистанции.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1874) и 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1884), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1888) и 3 ст. (1895).

Spisok, 1886: 158; Spisok, 1890: 110; Spisok, 1895: 56; Spisok, 1900: 42; Spisok, 1900: 42; Spisok, 1903: 43; Spisok, 1903, sen., SPb.: 10.

ПОЛКОВНИКОВ АРТЕМИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 24.03.1849), полковник. Воспитывался во 2 военном Константиновском училище. Участник военной экспедиции 1870, произведен в поручики - 7.05.1871, штабс-капитан - 3.04.1875, капитан - 25.03.1876, отличился в Русско-Турецкой войне 1877-78, награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), майор - 30.08.1882, переименован в подполковники - 6.05.1884, за отличие полковник - 30.08.1893. Ранен в бою.

В 1893-1903 служил штаб-офицером (чиновником) для особых поручений VI класса окружного интендантского управления Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1872) и 2 ст. (1898), Св. Анны 2 ст. (1898).

Spisok, 1894: 129; Spisok, 1900: 62; Spisok, 1901: 62; Spisok, 1902: 50; Spisok, 1903, yan., SPb.: 115.

ПОЛОЗОВ АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 19.03.1864), полковник. Воспитывался в Пажеском Е. В. корпусе, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1884 произведен в подпоручики - 30.08.1884, поручик - 2.05.1887, награжден чином штабс-капитана - 13.05.1890, капитан - 5.04.1892, подполковник - 24.03.1896, за отличие полковник - 9.04.1900.

До 28.01.1903 служил в Туркестанском военном округе, штаб-офицер при управлении 65 пехотной резервной бригады - 29.01.1903, командир 82 пехотного Дагестанского Е. И. В. Вел. кн. Николая Михайловича полка - 23.01.1905 - 26.01.1907,

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891) и 2 ст. (1903), Св. Анны 3 ст. (1898) и 2 ст. (1906).

Кавалер бухарского ордена Благородной Бухары: серебряного 1 ст. (1886) и золотого 2 ст. (1900).

Spisok, 1903: 77; Spisok, 1903, sen., SPb.: 565; Spisok, 1904: 63; Spisok, 1908: 36; Spisok, 1906, SPb.: 227; Spisok, 1907: 41; Spisok, 1907, SPb.: 133.

ПОЛОНСКИЙ ЭРАСТ АНДРЕЕВИЧ (род. 4.01.1856), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище. В офицерских чинах с 1873: прапорщик - 4.08.1875, подпоручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 26.12.1877, штабс-капитан - 24.10.1881, капитан - 30.08.1886, за отличия по службе подполковник - 23.04.1895 и полковник - 6.12.1901 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

С 1907 службу проходил на Кавказе, командир Александропольской крепостной артиллерии и начальник Александропольского артиллерийского склада - с 14.08.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1899) и 3 ст. (1906).

Spisok, 1905. SPb.: 613; Spisok, 1907, SPb.: 212; Spisok, 1908: 40.

ПОЛЯНОВСКИЙ ВЛАДИМИР ФЕЛИКСОВИЧ (род. 25.12.1857), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Киевской военной гимназии, Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1877, произведен в подпоручики - 23.06.1877, поручик - 2.09.1878, штабс-капитан - 12.12.1882, капитан - 13.04.1886, подполковник - 18.04.1899. за отличие полковник - 6.04.1903.

В 1899-1903 служил штаб-офицером для проверки смет и отчетов окружного инженерного управления Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1897), Св. Анны 3 ст. (1891) и 2 ст. (1901).

Spisok, 1899: 176; Spisok, 1903: 122; Spisok, 1903, sen., SPb.: 949; Spisok, 1904: 77; Spisok, 1905: 66; Spisok, 1905, SPb.: 818.

ПОМОРСКИЙ ПЕТР ПЕТРОВИЧ (род. 17.08.1854), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1875, подпоручик - 4.08.1875, поручик - 2.09.1878, за отличия по службе штабс-капитан - 12.12.1882, капитан - 13.04.1886, подполковник - 6.12.1897 и полковник - 6.12.1902 (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

В 1899-1908 служил штаб-офицером Михайловского крепостного инженерного управления.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1889) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Spisok, 1899: 164; Spisok, 1903, sen., SPb.: 899; Spisok, 1905, SPb.: 759; Spisok, 1907: 6; Spisok, 1907, SPb.: 332; Spisok, 1908: 43.

ПОПОВ АЛЕКСАНДР КОНСТАНТИНОВИЧ (род. 16.08.1851), полковник. Воспитывался в Темир-Хан-Шуринской окружной горской школе и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Участник военных экспедиций 1870 и 1885. В офицерских чинах с 1874, произведен в прапорщики - 1.12.1874, участвовал в Русско-Турецкой войне 1877-78, подпоручик - 1.05.1877, поручик - 25.08.1878, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с медами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), штабс-капитан - 17.02.1881, участник военной экспедиции 1885, награжден чином капитана - 26.02.1886, подполковник - 26.02.1896, за служебные отличия полковник - 13.01.1903.

В 1897- 1903 служил в 154 пехотном Дербентском полку, 1 Кавказском

стрелковом Е.И.В. Вел. кн. Михаила Николаевича батальоне. В последующие годы служил в Туркестанском и др. военных округах.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1900) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1897: 177; Spisok, 1901: 136; Spisok, 1903: 91; Spisok, 1903, sen., SPb.: 935; Spisok, 1904, SPb.: 835; Spisok, 1905, SPb.: 803; Spisok, 1906, SPb.: 542; Spisok, 1907, SPb.: 367; Spisok, 1909, SPb.: 187; Spisok, 1910, SPb.: 159.

ПОПОВ ВЛАДИМИР МИХАЙЛОВИЧ (род. 26.11.1863), полковник. Воспитывался в Тифлисском реальном и Тифлисском пехотном юнкерском училищах. Службу начал 3.11.1884, произведен в подпоручики - 7.03.1890, поручик - 7.03.1894, штабс-капитан - 6.05.1900, участник Русско-Японской войны 1904-05, капитан - 19.11.1905 (старшинство с 6.05.1902), награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1905), тяжело ранен в бою, за отличие подполковник - 11.04.1908, полковник - 6.12.1912 (в чине по 1914) (www.rusgeneral.ru).

В 1910 - 14 служил в 258 Сухумском полку, 1 Кавказском стрелковом ген.-фельдм. Вел. кн. Михаила Николаевича полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 (1901) и 2 ст. (1912), золотым оружием (1913).

Spisok, 1910: 171; Spisok, 1911: 160; Spisok, 1913, SPb.: 503; Spisok, 1914, SPb.: 1254.

ПОПОВ ВЛАДИМИР ПЛАТОНОВИЧ (род. 9.02.1863), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Петровском Полтавском кадетском корпусе, Николаевском военном инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 1 09.1880, произведен в подпоручики - 12.08.1883, поручик - 1.01.1885, штабс-капитан - 5.11.1889, капитан - 28.03.1893, подполковник - 1.01.1901 (старшинство с 6.12.1900), за отличие полковник - 2.04.1906 (в чине по 6.05.1915) (www.rusgeneral.ru).

С 1893 служил в Кавказском окружном инженерном управлении, в 1900 -06 и. д. помощника начальника Тифлисской инженерной дистанции, штаб-офицер для проверки смет и отчетов Кавказского окружного управления (с 31.12.1905), начальник Закавказского отдела по квартирному довольствию войск - с 20.03.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893) и 2 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1897) и 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. (1909) и 3 ст. (1892).

Spisok, 1901: 171; Spisok, 1905: 107; Spisok, 1907: 80; Spisok, 1908: 73; Spisok, 1910: 64; Spisok, 1910, SPb.: 695; Spisok, 1912, SPb.: 410; Spisok, 1914, SPb.: 150.

ПОПОВ ГЕОРГИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 26.05.1858), полковник. Воспитывался в Ставропольской классической гимназии, Московском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую школу с отличием. В офицерских чинах с 1878, прапорщик - 15.04.1878, участник военных экспедиций 1879-81 (ранен в бою), за боевые отличия награжден чинами подпоручика - 28.08.1879 и поручика - 12.01.1881, награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1881), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1882), за служебные отличия штабс-капитан - 26.02.1886 и капитан - 2.03.1890, подполковник - 26.02.1897, за отличие по службе полковник - 22.03.1903

Служил полковым адъютантом, ротным командиром, командовал батареей, в 1903 службу проходил в 81 пехотном Апшеронском Е. И. В. Вел. кн. Георгия Михайловича полку, с сентября 1904 служил вне пределов Кавказского военного округа.

Награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1892)

Spisok, 1903, sen., SPb.: 943; Spisok, 1904: 76; Spisok, 1904, SPb.: 843; Spisok, 1906, SPb.: 550; Spisok, 1909, SPb.: 191

ПОПОВ ЕВЛАМПИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 20.10.1860), полковник. Воспитывался в Харьковском реальном и 2 военном Константиновском училищах. Службу начал 1.09.1881, произведен в подпоручики - 12.08.1883, участник военной экспедиции 1885, поручик - 12.08.1887, штабс-капитан - 26.02.1890, капитан - 15.03.1896, подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1910.

В 1905-10 служил в 4 Кавказском стрелковом батальоне, затем службу проходил в 5 Кавказском Е.И.В. Вел. кн. Георгия Михайловича полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1902) и 2 ст. (1912), Св. Станислава 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1905: 148; Spisok, 1910: 127; Spisok, 1911: 122; Spisok, 1912, SPb.: 1293; Spisok, 1914, SPb.: 776.

ПОПОВ ИВАН ДМИТРИЕВИЧ (род. 7.09.1853), полковник. Воспитывался дома и во 2 военном Константиновском училище. Службу начал 1.09.1874, в офицерских чинах с 1876, произведен в прапорщики - 10.08.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином подпоручика - 12.01.1878, поручик - 18.12.1878, удостоен орденов Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Анны 3 ст. с мечами (1878), Св. Владимира 4 ст с мечами и бантом (1880), за отличия по службе капитан - 26.05.1892, подполковник - 26.02.1901 и полковник - 6.05.1906 (в последнем чине по 1912) (www.rus-general.ru).

Начальник Нальчикского (1897-1902) и Грозненского (1902-07) округов Терской обл., атаман Пятигорского отдела той же области - с 12.06.1907.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст.

(1897), Св. Владимира 3 ст. (1909).

Spisok, 1901: 173; Spisok, 1905: 107; Spisok, 1906, SPb.: 1405; Spisok, 1907: 81; Spisok, 1908: 74; Spisok, 1908, SPb.: 718; Spisok, 1910: 65; Spisok, 1911: 58; Spisok, 1911, SPb.: 527; Spisok, 1912, SPb.: 432.

ПОПОВ ИВАН ИВАНОВИЧ (род. 28.08.1866), полковник. Воспитывался в 4 Московском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище и Николаевской Академии Генерального штаба, которые окончил по 1 разряду. Произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, награжден чином штабс-капитана - 18.05.1894, капитан - 24.03.1896, подполковник - 9.04.1900, за отличие по службе полковник - 28.03.1904(в чине по 1912) (www.rusgeneral.ru).

В 1896-99 служил в Кавказской гренадерской дивизии, занимая должности старшего адъютанта (с 16.02.1896), командира роты (с 12.02.1898), временно и. д. начальника штаба дивизии (с 17.07.1899). В последующие годы службу проходил вне Кавказского военного округа. С 1896 вновь на Кавказе. Начальник штаба 21 пехотной дивизии - 7.09.1906 - 24.09.1908. Затем служил в других военных округах.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1889) и 2 ст. (1907), Св. Станислава 3 ст. (1883) и 2 ст. (1901).

Spisok, 1905, SPb.: 968; Spisok, 1906, SPb.: 705; Spisok, 1907, SPb.: 506; Spisok, 1908: 49; Spisok, 1909, SPb.: 296; Spisok, 1910, SPb.: 261; Spisok, 1911, SPb.: 169; Spisok, 1912, SPb.: 130.

ПОПОВ ИВАН МИХАИЛОВИЧ (род. 1838), полковник. Участник военных экспедиций 1856-59 периода Кавказской войны (1817-64), за выдающееся боевое отличие награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1857). В офицерских чинах с 1859, за боевое отличие произведен в прапорщики - 25.07.1859, награжден чинами подпоручика - 14.07.1865, поручика - 30.10.1869, штабс-капитана - 19.02.1872, капитана - 12.01.1876, майора (за боевое отличие) - 13.03.1879, подполковника - 5.03.1883 и полковника - 27.07.1888.

По имеющимся данным, в 1888 - 1901 служил старшим помощником атамана Сунженского отдела Терской обл.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1885), Св. Анны 3 ст. (1893), Св. Станислава 2 ст. (1900).

Spisok, 1889: 129; Spisok, 1895: 69; Spisok, 1900: 45; Spisok, 1901: 47.

ПОПОВ ИПОЛИТ ИВАНОВИЧ (род. 11.08.1857), полковник. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. В офицерских чинах с 1876: произведен в подпоручики - 26.12.1877, поручик - 18.12.1878, штабс-капитан - 12.11.1884, капитан Генерального штаба - 9.04.1889, подполковник - 28.03.1893, за отличие по службе полковник - 308

13.04.1897(в чине по 1907) (www.rusgeneral.ru).

В 1907 занимал должность начальника штаба 21 пехотной дивизии.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1883) и 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1889) и 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. (1905).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 295; Spisok, 1905, SPb.: 181; Spisok, 1906, SPb.: 79; Spisok, 1907: 36.

ПОПОВ ФЕДОР ИВАНОВИЧ (род. 10.09.1875), полковник. Воспитывался в кадетском корпусе и Михайловском артиллерийском училище. Службу начал 31.08.1893, произведен в хорунжие - 8.08.1894, сотник - 12.08.1900, подъесаул - 12.08.1902, есаул - 12.08.1909, подполковник - 29.01.1910, в марте - августе 1911 находился в отставке, за служебное отличие полковник - 5.10.1913.

Штаб-офицер для поручений при заместнике Кавказском по Военно-народному управлению - с 20.08.1911.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1907), Св. Станислава 2 ст. (1911).

Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 91; Spisok, 1914, SPb.: 1386.

ПОСПЕЛОВ МИХАИЛ ИВАНОВИЧ (род. 15.10.1852), полковник. Воспитывался в Ставропольской гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 5.11.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 6.07.1877, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1878), орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), подпоручик - 16.03.1880, поручик - 1.06.1884, штабс-капитан - 24.03.1887, награжден чином капитана - 2.03.1890, подполковник - 26.02.1901, за отличие полковник - 16.06.1906 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

Командир 5 Кавказского стрелкового Е. И. В. Вел. кн. Георгия Михайловича батальона - с 4.04.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1886) и 2 ст. (1904), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1903).

Spisok, 1905: 108; Spisok, 1906, SPb.: 1314; Spisok, 1907: 82; Spisok, 1907, SPb.: 1088; Spisok, 1908: 74; Spisok, 1909, SPb.: 777; Spisok, 1910: 65; Spisok, 1910, SPb.: 725.

ПОСПЕЛОВ НИКОЛАЙ ЛУКИЧ (род. 20.10.1850), полковник. В офицерских чинах с 1873, прапорщик - 10.08.1873, подпоручик - 26.11.1874, поручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином штабс-капитана - 17.12.1878, орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), штабс-капитан - 17.12.1878, капитан - 17.12.1883, подполковник - 18.05.1895, полковник -

11.06.1904.

Командир 1 дивизиона Кавказской гренадерской Е. И. В. Вел. кн. Михаила Николаевича артиллерийской бригады - с 11.06.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1891), Св. Анны 2 ст. (1895), Св. Владимира 3 ст. (1909).

Spisok, 1904, SPb.: 1035; Spisok, 1905: 77, Spisok, 1905, SPb.: 1013; Spisok, 1907: 58; Spisok, 1907, SPb.: 555; Spisok, 1908: 51; Spisok, 1909, SPb.: 335; Spisok, 1910: 46; Spisok, 1910, SPb.: 296.

ПОТТО АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 28.02.1866), полковник. Воспитывался в Оренбургском кадетском корпусе и Николаевском кавалерийском училище. Службу начал 2.09.1885, произведен в корнеты - 11.08.1886, поручик - 11.08.1890, штабс-ротмистр - 15.03.1896, поручик гвардии - 14.05.1896, штабс-ротмистр гвардии - 14.05.1900, ротмистр гвардии - подполковник - 14.05.1904, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1909 (в чине по 6.12.1915) (www.rusgeneral.ru).

В 1906 -10 состоял при войсках Кавказского военного округа, командир 5 полевого жандармского эскадрона - с 5.09.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1907), Св. Анны 3 ст. (1903) и 2 ст. (1912).

Spisok, 1910: 89; Spisok, 1910, SPb.: 1236; Spisok, 1911: 81; Spisok, 1911, SPb.: 1023; Spisok, 1912, SPb.: 921; Spisok, 1914, SPb.: 514.

ПОТТО ФЕДОР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 22.04.1868), полковник. Воспитывался в Оренбургском Неплюева кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 18.09.1888, произведен в подпоручики - 10.08.1889, поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.12.1905, подполковник - 6.12.1902, полковник - 6.12.1910.

В 1907-14 служил офицером- воспитателем в Владикавказском кадетском корпусе, 81 пехотном Апшеронском Императрицы Екатерины Великой (позднее Е. И. В. Вел. кн. Георгия Михайловича) полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1899) и 2 ст. (1910), Св. Анны 3 ст. (1904).

Spisok, 1907; 163; Spisok, 1910: 137; Spisok, 1911: 130; Spisok, 1914, SPb.: 828.

ПОХИТОНОВ ИВАН ДАНИЛОВИЧ (род. 13.11.1868), полковник. Воспитывался в 1 Московском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 30.08.1886, произведен в подпоручики - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 28.07.1896, капитан - 28.07.1900, подполковник - 11.09.1907, за отличие по службе награжден чином полковника - 2.04.1911.

Помощник старшего адъютанта - с 7.10.1896, старший адъютант - с 18.03.1898 Кавказского окружного артиллерийского управления, правитель 310

дел окружного артиллерийского управления Кавказского военного округа - с 28.06.1908.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1904), Св. Анны 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1908).

Spisok, 1908: 172; Spisok, 1910: 163; Spisok, 1912, SPb.: 1442; Spisok, 1914, SPb.: 901.

ПОЦХВЕРОВ ГЕОРГИЙ ДМИТРИЕВИЧ (род. 15.11.1861), полковник. Воспитывался в Оренбургском Неплюева кадетском корпусе и 1 военном Павловском училище. Службу начал 19.08.1870, произведен в подпоручики - 8.08.1881, поручик - 8.08.1885, за отличие награжден чином штабс-капитана - 15.03.1896, капитан - 6.05.1900. Участник Русско-Японской войны 1904-05 (контужен), награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1904), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905), в отставке - 1907 - 1910, за отличие награжден чином подполковника - 31.05.1908, полковник - 5.10.1913.

В 1911 -14 служил в 82 пехотном Дагестанском Е.И.В. Вел. кн. Николая Михайловича полку.

Spisok, 1911: 161; Spisok, 1913, SPb.: 513; Spisok, 1914, SPb.: 1367.

ПРАВИКОВ ВЛАДИМИР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 10.08.1867), полковник. Воспитывался в Полоцком кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 31.08.1885, произведен в подпоручики - 11.08.1886, поручик - 11.08.1890, штабс-капитан - 15.03.1894, капитан - 6.12.1898, подполковник - 6.12.1901, за служебное отличие награжден чином полковника - 6.12.1906.

В 1906-10 служил ротным командиром Владикавказского кадетского корпуса. Позднее службу проходил вне Кавказского военного округа

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1905), Св. Анны 3 ст. (1902) и 2 ст. (1909).

Spisok, 1904: 129; Spisok, 1905: 110; Spisok, 1907: 84; Spisok, 1907, SPb.: 1138; Spisok, 1908: 78; Spisok, 1910, SPb.: 762; Spisok, 1911, SPb.: 566; Spisok, 1912, SPb.: 467; Spisok, 1913, SPb.: 293; Spisok, 1914, SPb.: 183.

ПРЖЕВАЛЬСКИЙ ВЛАДИМИР АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 7.10.1847), полковник. В офицерских чинах с 1867, подпоручик - 17.07.1867, поручик - 15.08.1869, переименован в сотники - 1.04.1872, есаул - 19.09.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), войсковой старшина - 17.07.1881, за отличие по службе полковник - 11.11.1894 (в чине по 1904 (www.rusgeneral.ru)).

Командир 1 Кубанской казачьей батареи - с 1.12.1887.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1874), Св. Анны 2 ст. (1884), Св. Владимира 4 ст. с бантом

- за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898) и 3 ст. (1901).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1897).

Spisok, 1900: 69; Spisok, 1900, SPb.: 383; Spisok, 1902: 57; Spisok, 1902, SPb.: 249; Spisok, 1903: 54; Spisok, 1903: 54; Spisok, 1903, sen., SPb.: 139; Spisok, 1904: 36; Spisok, 1911: 16.

ПРЖЕВАЛЬСКИЙ МИХАИЛ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 5.11.1859), полковник. Воспитывался в Петровской Полтавской военной гимназии, Михайловском артиллерийском училище, Окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду и Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1879, произведен в подпоручики - 8.08.1879, поручик - 20.12.1879, подпоручик гвардии - 6.08.1880, за отличие штабс-капитан гвардии, капитан - 31.03.1888, из надворных советников переименован в полковники - 10.07.1901(в чине по 2.04.1906) (www.rusgeneral.ru).

Начальник стрелкового отдела штаба Михайловской крепости - с 6.11.1888, обер-офицер для особых поручений при командующем войсками Кавказского военного округа - с 16.04.1891, секретарь Российского Генерального консульства в г. Эрзеруме - с 31.03.1892, начальник штаба 39 пехотной дивизии - 10.07.1901 - 8.07.1903, в 1904 показан командиром 155 пехотного Кубанского полка.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1890) и 2 ст. (1899), Св. Анны 3 ст. и Св. Владимира 4 ст. (1896).

Spisok, 1902, SPb.: 359; Spisok, 1903: 84; Spisok, 1903, sen., SPb.: 238; Spisok, 1904: 50; Spisok, 1905, SPb.:140; Spisok, 1907: 27; Spisok, 1908: 24; Spisok, 1910: 20.

ПРИБЫЛЬСКИЙ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 18.03.1844), полковник. Участник военной экспедиции 1862, в офицерских чинах с 1864, за отличия награжден чинами подпоручика - 17.05.1869, поручика - 8.09.1871 и штабс-капитана - 29.08.1874, отличился в Русско-Турецкой войне 1877-78 (ранен в бою), награжден золотым оружием с надписью «За храбрость» (1877), капитан - 5.11.1880, подполковник - 1.01.1887, за отличие полковник - 25.08.1897.

Командир Боржомской местной команды - с 10.02.1880, плац-адъютант - с 15.10.1883, Карсский комендантский штаб-офицер - с 5.02.1885, начальник Тифлисской местной команды - с 10.03.1888, командир 4 Закаспийского стрелкового батальона - с 25.08.1897, Елисаветпольский уездный воинский начальник - с 20.04.1901.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1887) и 3 ст. (1901), Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Анны 2 ст. (1896).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1899).

Spisok, 1901: 83; Spisok, 1902, SPb.: 459; Spisok, 1903: 65; Spisok, 1903,

yan., SPb.: 624; Spisok, 1903, sen., SPb.: 317; Spisok, 1904: 53; Spisok, 1905: 43; Spisok, 1905, SPb.: 202; Spisok, 1907: 37.

ПРИГОРОВСКИЙ АЛЕКСЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 12.02.1853), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище и Калишской классической гимназии. В офицерских чинах с 1874, прапорщик - 24.07.1874, подпоручик - 5.06.1876, поручик - 25.06.1878, штабс-капитан - 9.03.1883, награжден чином капитана - 25.03.1890, подполковник - 26.02.1897, за отличие по службе полковник - 5.06.1901(в этом чине по 1910) (www.rus-general.ru).

Начальник Екатериноградского дисциплинарного батальона - 5.06.1901-1.06.1904. С июня 1904 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1894), Св. Анны 3 ст. (1886).

Spisok, 1903: 83; Spisok, 1903, sen., SPb.: 713; Spisok, 1904: 69; Spisok, 1904, SPb.: 618; Spisok, 1905, SPb.: 579; Spisok, 1906, SPb.: 333; Spisok, 1910, SPb.: 75.

ПРОГУЛЬБИЦКИЙ ВЛАДИМИР КОНСТАНТИНОВИЧ (род. 27.11.1857), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева военной гимназии и 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал в 1874, произведен в прапорщики - 10.08.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военных экспедиций 1880-81 (ранен в бою), подпоручик - 26.12.1877, поручик - 18.12.1878, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1881), за отличия награжден чинами штабс-капитана - 30.08.1884, капитана - 30.08.1891, подполковника - 14.05.1896 и полковника - 6.12.1903.

В течение многих лет занимал различные адъютантские и канцелярские должности в Дагестанской обл. и Кавказском окружном артиллерийском управлении, начальник Сухумского округа - 2.07.1900 - 28.03.1905 и Тифлисской военно-фельдшерской школы - с 28.03.1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1894), Св. Анны 2 ст. (1908).

Spisok, 1901, fev., SPb.: 588; Spisok, 1903 Spisok, 1904: 82; Spisok, 1904, SPb.: 922; Spisok, 1905: 72; Spisok, 1906, SPb.: 626; Spisok, 1907: 54; Spisok, 1908: 45; Spisok, 1909, SPb.: 234; Spisok, 1910: 41; Spisok, 1910, SPb.: 202; Spisok, 1911, SPb.: 126; Spisok, 1912, SPb.: 91; Spisok, 1914, SPb.: 29.

ПРОЗОРКЕВИЧ ВЛАДИМИР ГАВРИЛОВИЧ (род. 15.07.1866), полковник. Воспитывался в Ярославской военной прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 19.08.1888, произведен в подпоручики - 15.05.1887, поручик - 15.05.1891, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.05.1901. Участник Русско-Японской войны

1904-05, за отличия награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1904) и чином подполковника - 5.05.1907, полковник - 6.12.1911.

В 1907-14 и. д. помощника начальника Дагестанской инженерной дистанции, служил во 2 Кавказском стрелковом батальоне, 205 пехотном Шемахинском полку.

Награжден орденом Св. Анны 2 ст. (1902).

Spisok, 1908: 169; Spisok, 1910: 160; Spisok, 1911: 149; Spisok, 1913, SPb.: 413; Spisok, 1914, SPb.: 1025.

ПРОКОПЕНКО ЮЛИАН ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 20.06.1857), полковник. Воспитывался дома и С.-Петербургском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской стрелковой школы. Произведен в прапорщики - 3.11.1882, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, в 1890 - 91 находился в запасе, штабс-капитан - 15.03.1891, капитан - 15.03.1896, подполковник - 26.02.1900, за отличие полковник - 12.05.1905 (старшинство с 5.10.1904) (в чине по 3.04.1915) (www.rusgeneral.ru).

Командир 254 Темир-Хан-Шуринского резервного батальона - 4.08.1907, назначен командиром 15 гренадерского Тифлисского Е. И. В. Вел. кн. Константина Константиновича полка - 3.05.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1892) и 2 ст. (1909), Св. Анны 3 ст. (1902), Св. Владимира 4 ст. (1912).

Spisok, 1906, SPb.: 898; Spisok, 1907, SPb.: 701; Spisok, 1908: 57; Spisok, 1909, SPb.: 445; Spisok, 1910, SPb.: 402; Spisok, 1911: 47; Spisok, 1914, SPb.: 55.

ПРОСТОВ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 30.07.1845), полковник. Воспитывался в гражданской гимназии и 1 военном Павловском и Михайловском артиллерийском училищах. В офицерских чинах с 1869, произведен в поручики - 5.12.1870, штабс-капитан - 29.12.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, капитан - 26.12.1877, за участие в военных экспедициях 1880 - 81 награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами (1880) и Св. Анны 2 ст. с мечами (1882), подполковник - 8.01.1890, за отличие по службе полковник - 25.03.1899.

До 1900 служил вне Кавказского военного округа. Командир 3 дивизиона Кавказской резервной артиллерийской бригады - 24.08.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1872), Св. Анны 3 ст. (1875), Св. Владимира 4 ст. (1893).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1893).

Spisok, 1901: 89; Spisok, 1901, SPb.: 89; Spisok, 1902, SPb.: 587; Spisok, 1903: 69; Spisok, 1903, yan., SPb.: 485.

ПРОФФЕН КАРЛ КАРЛОВИЧ (род. 7.09.1847), полковник. В офицерских чинах с 1868, произведен в поручики - 7.03.1869, штабс-капитан 314

- 5.03.1873, ნაგრადენ ჩინომ კაპიტანა - 13.08.1873, უაჩტნიკ რუსკო-ტურეცკოი ვოინი 1877-78, ჯა ბოეოე ოტლიჩიე მაიორ - 27.08.1878, ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანილავა 3 სტ. ს მეჩაი და ბანტომ (1878) და სვ. ანნი 3 სტ. ს მეჩაი და ბანტომ (1879), პერიენოვან ვ პოდპოლკოვნიკი - 6.05.1884, ჯა ოტლიჩიე პო სლუჟბე პოლკოვნიკ - 14.05.1896 (ვ ჩინე პო 6.12.1904) (www.rusgeneral.ru).

ს 1902 სლუჟბუ პროდილ ნა კავკაზე, პომოშნიკ ოკრუჟნოი ინტენდანტა კავკაზსკოი ვოენნოი ოკრუგა - ს 16.05.1902.

ჯა ვოენნო-სლუჟბენიე ჯასლუგი ნაგრადენ ორდენაი სვ. ვლადიმირა 4 სტ. (1882) და 3 სტ. (1899), სვ. სტანილავა 2 სტ. (1887), სვ. ანნი 2 სტ. (1891).

კავალერ პრუსსკიხ ორდენოვ: პრუსსკოი კორონი 3 სტ. (1873) და 2 სტ. (1885), კრასნოი ორლა 3 სტ. ს მეჩაი (1880) და 2 სტ. (1897).

Spisok, 1903: 61; Spisok, 1903, sen., SPb.: 252; Spisok, 1904: 51; Spisok, 1904 SPb.: 174; Spisok, 1905: 32.

ПРОХОРОВ СЕРГЕЙ ДМИТРИЕВИЧ (род. 25.11.1870), полковник. Воспитывался в 1 Московском кадетском корпусе, Николаевском артиллерийском училище и Николаевской Академии Генерального штаба, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 1.10.1888, произведен в корнеты - 10.08.1899, поручик - 10.08.1893, штабс-ротмистр - 15.03.1898, капитан - 10.08.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 29.03.1909, за отличие по службе полковник - 25.03.1912 (в чине по 29.09.1917) (www.rusgeneral.ru).

ს 1912 სლუჟბუ პროდილ ვ კავკაზსკოი ვოენნოი ოკრუგე. პრიკომანდიროვან კ ელისავეტგრადსკოი კავალერიისკოი უჩილიშუ დია პრეპოდავანია ვოენნიხ ნაუკ - 1.01.1912.

ჯა ვოენნო-სლუჟბენიე ჯასლუგი ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანილავა 2 სტ. (1908), სვ. ანნი 2 სტ. (1911).

Spisok, 1913, SPb.: 1191; Spisok, 1914, SPb.: 1124.

ПРОЦЫКОВ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 17.08.1849), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Михайловском артиллерийском училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик гвардии (поручик, военный инженер) - 7.01.1880, штабс-капитан - 30.08.1883, капитан - 30.08.1886, подполковник - 6.12.1896, за отличие по службе полковник - 6.12.1900) (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

ს 1887 სლუჟილ ნა რაზლიჩნიხ დოჟნოსტიახ კუბანსკოი ინჟენერნოი დისტანციი, შტაბ-ოფიცერ დია პროვერკი სმეტ და ოტჩეტოვ ოკრუჟნოი ინჟენერნოი უპრავლენია კავკაზსკოი ვოენნოი ოკრუგა - ს 9.10.1900, ვრემენნო ოსტავლენ პრი კუბანსკოი ინჟენერნოი დისტანციი (ს 12.02.1901), ნაჩალნიკ კუტაისსკოი ინჟენერნოი დისტანციი - ს 4.03.1907, ინსპექტორ რაბოტ ოკრუჟნოი ინჟენერნოი უპრავლენია კავკაზსკოი ვოენნოი ოკრუგა - ს 17.09.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1880) и 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1890) и 2 ст. (1903), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1902) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1901: 102; Spisok, 1902, SPb.: 798; Spisok, 1903: 81; Spisok, 1903, sen., SPb.: 639; Spisok, 1904: 67; Spisok, 1905, SPb.: 508; Spisok, 1907: 42; Spisok, 1908: 37; Spisok, 1910: 36; Spisok, 1910, SPb.: 61; Spisok, 1911, SPb.: 35; Spisok, 1912, SPb.: 24; Spisok, 1913, SPb.: 18.

ПРОЦАНИЦКИЙ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 13.03.1848), полковник. Воспитывался в военно-юридическом и 2 военном Константиновском училищах. В отставке - 8.08.-10.08. 1871. В офицерских чинах с 1872, произведен в прапорщики - 17.07.1872, подпоручик - 29.12.1873, поручик - 25.11.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 26.12.1877, капитан - 4.12.1883, подполковник - 18.10.1894, за отличие по службе полковник - 6.12.1903.

С 1902 службу проходил на Кавказе, командир батареи Кавказского осадного артиллерийского парка - 13.05.1902.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1880) и 2 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1884).

Spisok, 1904: 79; Spisok, 1904, SPb.: 918; Spisok, 1905: 69; Spisok, 1905, SPb.: 886; Spisok, 1906, SPb.: 622.

ПРЯСЛОВ ВЛАДИМИР АНДРЕЕВИЧ (род. 6.06.1859), полковник. Воспитывался в Полоцкой военной гимназии и Михайловском артиллерийском училище. Службу начал 13.07.1877, подпоручик - 8.08.1880, поручик - 29.11.1882, штабс-капитан - 29.12.1889, капитан - 25.06.1895, подполковник - 13.03.1903, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен), за боевое отличие полковник - 20.02.1905 (в чине по 29.01.1914) (www.rusgeneral.ru), награжден орденами Св. Анны 2 ст. с мечами, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, золотым оружием (1905).

Командир 2 дивизиона 52 артиллерийской бригады - 9.08.1910 - 18.03.1911.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1899), Св. Владимира 3 ст. (1909).

Spisok, 1910, SPb.: 514; Spisok, 1911: 51; Spisok, 1911, SPb.: 357; Spisok, 1912, SPb.: 285; Spisok, 1913, SPb.: 174.

ПУЗАНОВ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 13.12.1853), полковник. Воспитывался во 2 военном Константиновском училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 2 разряду. В офицерских чинах с 1875, прапорщик - 4.08.1875, подпоручик - 9.12.1876, поручик - 26.12.1877, штабс-капитан - 4.08.1881, капитан - 24.04.1888, подполковник - 21.04, за отличие по службе полковник - 6.12.1901 (в чине по 21.01.1914) (www.rusgeneral.ru).

С 1901 службу проходил на Кавказе, инспектор классов Тифлисского кадетского корпуса - с 6.12.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1889) и 2 ст. (1894), Св. Анны 3 ст. (1892) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1896).

Spisok, 1902, SPb.: 909; Spisok, 1903: 85; Spisok, 1903, sen., SPb.: 744; Spisok, 1904: 71; Spisok, 1905: 61; Spisok, 1905, SPb.: 605; Spisok, 1907, ch. 2, SPb.: 10; Spisok, 1908: 39.

ПУЛИКОВСКИЙ ЛЕОНИД ПЕТРОВИЧ (род. 12.12.1872), полковник. Воспитывался в Полоцком кадетском корпусе, 2 военном Константиновском училище, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1891, произведен в подпоручики - 4.08.1892, поручик - 4.08.1896, штабс-капитан - 4.08.1900, капитан - 4.08.1904, подполковник - 13.04.1908, за отличия по службе награжден чином полковника - 25.03.1912.

Военный следователем Кавказского военного округа - 27.02.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1910).

Spisok, 1910: 171; Spisok, 1914, SPb.: 1114.

ПУНАГИН ВЛАДИМИР ПЕТРОВИЧ (род. 13.07.1850), полковник. Воспитывался в Кронштадтской гимназии и С.-Петербургском пехотном юнкерском училище, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской стрелковой школы. В офицерских чинах с 1872, произведен в прапорщики - 1.11.1872, подпоручик - 8.11.1873, поручик - 8.11.1875, штабс-капитан - 8.11.1876, капитан - 24.09.1878, подполковник - 26.02.1888, за отличие по службе полковник - 4.08.1901.

С 1901 службу проходил на Кавказе, командир 254 Темир-Хан-Шуринского резервного батальона - 4.08.1901 - 26.03.1904, командир 4 Новогоргиевского крепостного пехотного полка - с 26.03.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1879) и 2 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1883) и 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. (1899) и 3 ст. (1906).

Spisok, 1902, SPb.: 892; Spisok, 1903: 84; Spisok, 1903, sen., SPb.: 726; Spisok, 1909, SPb.: 93; Spisok, 1910, SPb.: 78.

ПУРЦЕЛАДЗЕ ГЕОРГИЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 29.10.1867), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. Службу начал 30.08.1880, произведен в подпоручики - 9.08.1888, поручик - 9.08.1892, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.05.1901. Участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами

Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и Св. Станислава 3 ст. (1905), подполковник - 26.02.1908, получил орден Св. Анны 3 ст. (1909), полковник - 6.12.1911 (в чине по 12.12.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1908-14 служил в 131 Тираспольском, 263 Новобаязетском и 208 Лорийском пехотных полках.

Spisok, 1908: 174; Spisok, 1910: 169; Spisok, 1914, SPb.: 1058.

ПУЦЯТО ПЛАТОН ИОСИФОВИЧ (Осипович) (род. 23.05.1853), полковник. Окончил Военно-юридическую Академию по 2 разряду. В офицерских чинах с 1877, произведен в подпоручики - 2.09.1878, поручик - 4.08.1881, штабс-капитан - 7.06.1885, капитан - 24.04.1888, подполковник - 21.04.1891, за служебные отличия полковник - 2.04.1895 (в чине по 1905) (www.rusgeneral.ru).

В 1888 -1890 занимал должность помощника военного прокурора Кавказского военно-окружного суда, военный следователь Кавказского военного округа - с 19.07.1890.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1896).

Spisok, 1895: 116; Spisok, 1900: 71; Spisok, 1901: 71; Spisok, 1902: 59; Spisok, 1903: 56; Spisok, 1904: 47; Spisok, 1903, sen., SPb.: 164; Spisok, 1905, SPb.: 89.

ПУШКАРЕВ НИКОЛАЙ СЕМЕНОВИЧ (род. 29.12.1850), полковник. Воспитывался во 2 военном Константиновском училище. В офицерских чинах с 1869, произведен в поручики - 9.07.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 7.03.1877, награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1877), Св. Станислава 2 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 4.04.1883, подполковник, капитан гвардии - 26.02.1892, полковник - 9.04.1900.

Командир 7 Кавказского стрелкового батальона - 31.08.1900 - 31.12.1901. В последующие годы служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1875), Св. Анны 2 ст. (1887), Св. Владимира 3 ст. (1903).

Spisok, 1901: 98; Spisok, 1902, SPb.: 708; Spisok, 1903, sen., SPb.: 569; Spisok, 1905, SPb.: 440; Spisok, 1907, SPb.: 135.

ПФИНГСТЕН АДОЛЬФ ФЕРДИНАНДОВИЧ (род. 25.12.1867), полковник. Воспитывался в С.-Петербургском кадетском корпусе и 1 военном Павловском училище, с оценкой «Успешно» окончил Николаевскую Академию Генерального штаба с дополнительным курсом. Службу начал 1.09.1886, подпоручик - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 28.07.1896, капитан - 28.07.1900, участник Русско-Японской войны 1904 - 05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами, Св. Анны 2 ст. с мечами (1904), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, бантом к ордену Св. Станислава 3 ст. (1905) и чином подполковника - 1905 (со старшинством с 318

6.12.1904), за отличие по службе полковник - 6.12.1908.

С 1908 службу проходил на Кавказе: штаб-офицер при управлении Кубанской пластуной бригады - с 20.06.1908, начальник штаба Кубанской пластуной бригады - с 20.06.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1894), Св. Владимира 3 ст. (1912).

Spisok, 1909, SPb.: 1152; Spisok, 1910: 83; Spisok, 1910, SPb.: 1089; Spisok, 1911: 75; Spisok, 1911, SPb.: 873; Spisok, 1912, SPb.: 778; Spisok, 1913, SPb.: 516; Spisok, 1914, SPb.: 402.

РАДЕЦКИЙ ПАВЕЛ ОТТОКАРОВИЧ (род. 22.12.1856), полковник. Воспитывался в Рижской гимназии, Рижском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую кавалерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 27.02.1874. В офицерских чинах с 1878, произведен в прапорщики - 12.07.1878, корнет - 23.11.1879, в отставке - 1880 - 1882, поручик - 17.02.1883, штабс-ротмистр - 26.02.1887, подполковник - 26.02.1901, за отличие по службе полковник - 13.09.1907 (в чине по 1912) (www.rusgeneral.ru).

В 1907 - 10 служил в Кавказской запасной кавалерийской дивизии. С сентября 1910 служил за пределами Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1888) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1892) и 2 ст. (1904).

Spisok, 1907: 103; Spisok, 1908: 83; Spisok, 1909, SPb.: 916; Spisok, 1910: 71; Spisok, 1910, SPb.: 857; Spisok, 1911, SPb.: 655; Spisok, 1912, SPb.: 558.

РАДЗИКОВСКИЙ ВИКТОР ФЕДОСЕЕВИЧ (род. 18.12.1848), полковник. Воспитывался в Динабургской гимназии, во 2 военном Константиновском и Николаевском инженерном училищах. В офицерских чинах с 1874, произведен в подпоручики - 7.08.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 13.07.1877, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), штабс-капитан - 4.08.1881, награжден чином капитана - 25.12.1886, подполковник - 14.05.1896, за отличие по службе полковник - 1.08.1902.

С 1906 службу проходил на Кавказе, Эриванский уездный воинский начальник - с 27.09.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1882) и 3 ст. (1905), Св. Анны 2 ст. (1891).

Кавалер персидского ордена Льва и Солнца 3 ст. (1890).

Spisok, 1903, sen., SPb.: 868; Spisok, 1905, SPb.: 729; Spisok, 1906, SPb.: 472; Spisok, 1907: 48; Spisok, 1907, SPb.: 306; Spisok, 1908: 42; Spisok, 1909, SPb.: 148; Spisok, 1910, SPb.: 126.

РАЗУМОВ НИКОЛАЙ ПАВЛОВИЧ (род. 1.03.1844), полковник. В офицерских чинах с 1865, произведен в поручики - 27.08.1867, штабс-

капитан - 29.12.1873, в отставке - 1876 - 1880, капитан - 11.03.1878, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 1.04.1890 и полковника - 17.04.1894 (в чине по 1913)(www.rusgeneral.ru).

С мая 1883 состоял в распоряжении Главного инженерного управления. По имеющимся данным, в 1895-1907 служил местным инженером окружного инженерного управления Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1870) и 2 ст. (1897), Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1901).

Spisok, 1895: 110; Spisok, 1900: 64; Spisok, 1900, SPb.: 320; Spisok, 1901: 64; Spisok, 1902: 52; Spisok, 1902, SPb.: 136; Spisok, 1903: 52; Spisok, 1904: 45; Spisok, 1905; Spisok, 1907: 35.

РАЗУМОВСКИЙ НИКОЛАЙ СТЕПАНОВИЧ (род. 7.05.1852, по другим данным: 1850), полковник. В офицерских чинах с 1872, произведен в подпоручики - 29.12.1873, поручик - 26.11.1874, участник войны 1877-78, за боевое отличие награжден чином штабс-капитана - 11.06.1877 и орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1879), капитан - 24.10.1881, за отличия по службе подполковник - 30.08.1887 и полковник - 30.08.1894 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Помощник старшего адъютанта окружного артиллерийского управления Кавказского управления - с 23.11.1879, разновременно старший адъютант там же и командующий войсками Кавказского военного округа - с 5.01.1883, правитель дел окружного артиллерийского управления Кавказского военного округа - с 18.03.1898, начальник Тифлисского артиллерийского склада - с 21.04.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1883), Св. Владимира 3 ст. (1899).

Spisok, 1895: 112; Spisok, 1900: 67; Spisok, 1900, SPb.: 353; Spisok, 1901: 67; Spisok, 1902: 55; Spisok, 1903: 53; Spisok, 1903, sen., SPb.: 121, Spisok, 1904: 46; Spisok, 1906, SPb.: 35.

РАКОВ ИОСИФ ПЕТРОВИЧ (род. 9.11.1846), полковник. В офицерских чинах с 1870, за отличия по службе награжден чинами подпоручика - 21.06.1870 и поручика - 27.06.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие штабс-капитан - 15.01.1878, за отличия по службе капитан - 15.05.1883 и подполковник - 3.08.1887, награжден чином полковника - 15.10.1895.

Воспитатель Тифлисского кадетского корпуса - 1885 - 88, командир Карсского крепостного пехотного батальона - с 15.10.1895, командир Карсского крепостного пехотного полка - с 4.01.1897 и начальник Карсского военного госпиталя - с 18.12.1895.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1882) и 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1887) и 2 ст. (1900), Св. Владимира 4

სტ. ს ბანტომ - ზა 25 ლეტ ბეზუპრეჩნოი სლუზბი ვ ოფიცერსკიხ ჩინახ (1896) ი 3 სტ. (1904).

Spisok, 1897: 107; Spisok, 1900: 74; Spisok, 1900, SPb.: 460; Spisok, 1901: 74; Spisok, 1902: 62; Spisok, 1902, SPb.: 316; Spisok, 1903: 58; Spisok, 1904: 49; Spisok, 1904, SPb.: 128.

РАНЦЕВ (РАНЦОВ) ВАСИЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ (როდ. 28.05.1865), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალსა ვ ალექსანდროვსკომ კადეტსკომ კორპუსე, 1 ვოენომ პავლოვსკომ უჩილსე, ოკონჩილ ნიკოლაევსკუი აკადემიი გენერალნო-გო შტაბა. სლუზბუ ნაჩალ 16.09.1883, პოდპორუჩიკ - 14.008.1884, პორუჩიკ - 14.08.1888, შტაბს-კაპიტან - 15.03.1895, კაპიტან - 8.10.1900, პოდპოლკოვნიკ - 6.05.1903, უჩასტნიკ რუსსკო-იპონსკოი ვოინი 1904-05, ნაგრაზდენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 2 სტ. ს მეჩამი ი სვ. ანნი 2 სტ. მეჩამი (1904), სვ. ვლადიმირა 4 სტ. ს მეჩამი ი ბანტომ (1905) ი ჩინომ პოლკოვნიკა ზა ბოეოვო ოტლიჩიე - 1905 (სტარშინსტოვო ს 30.09.1904) (ვ ჩინე პო 3.05.1914) (www.rusgeneral.ru).

კომანდირ 4 კავკაზსკოგო სტრელკოვოგო ბატალნონა - 5.09.1906 - 25.11.1908, კომანდირ 14 გრენადერსკოგო გრუზინსკოგო გენ. კოტლარევსკოგო (პოზდნეე: ე. ი. ვ. ნასლედნიკა ცესარევიჩა) პოლკა - 25.11.1908.

ზა დრუგიე ვოენო-სლუზბებნე ზასლუგი ნაგრაზდენ ორდენომ სვ. ვლადიმირა 3 სტ. (1909).

კავალერ ზოლოტოგო ორდენა ბლაგოროდნოი ბუზარყ 3 სტ. (1899).

Spisok, 1906, SPb.: 820; Spisok, 1907: 60; Spisok, 1907, SPb.: 621; Spisok, 1908: 54; Spisok, 1909, SPb.: 379; Spisok, 1910: 48; Spisok, 1910, SPb.: 339; Spisok, 1911, SPb.: 220; Spisok, 1912, SPb.: 175; Spisok, 1914, SPb.: 49.

РАНЦОВ ВАСИЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ. სმ.: РАНЦЕВ ВАСИЛИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ.

РАСТОРГУЕВ ГЕОРГИЙ НИКОЛАЕВИЧ (როდ. 5.02.1860), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალსა ვ ზერსონსკოი გიმნაზიი, კოტორუი ნე ოკონჩილ, ი ოდესსკომ პეოტონომ იუნკერსკომ უჩილსე. სლუზბუ ნაჩალ 20.11.1878, პრაპორშიკ - 15.02.1883, პოდპორუჩიკ - 30.08.1884, პორუჩიკ - 30.08.1888, პერეიენოვან ვ სოტნიკი - 4.06.1890, ნაგრაზდენ ჩინომ პოდბესაულა - 6.05.1894, ესაულ - 6.05.1900, ვოისკოვოი სტარშინა - 26.02.1907, პოლკოვნიკ - 28.02.1911 (ვ ჩინე პო 2.06.1916) (www.rusgeneral.ru).

კომანდირ 1 კუბანსკოგო პლასტუნსკოგო გენ.-ფელდმ. ველ. კნ. მიზაილა ნიკოლაევიჩა ბატალნონა - 10.11.1909.

ზა ვოენო-სლუზბებნე ზასლუგი ნაგრაზდენ ორდენამი სვ. ანნი 3 სტ. (1907), სვ. სტანისლავა 3 სტ. (1905) ი 2 სტ. (1913).

Spisok, 1911: 98; Spisok, 1911, SPb.: 1310; Spisok, 1914, SPb.: 895.

РАТИНСКИЙ МАРК ИАСАНОВИЧ (როდ. 1.01.1848), პოლკოვნიკ. ოკონჩილ ვოენო-იურიდესკუი აკადემიი პო 1 რაზრადუ. ვ ოფიცერსკიხ ჩინახ ს 1869, ნაგრაზდენ ჩინომ პორუჩიკა - 30.08.1871, შტაბს-კაპიტან -

24.03.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), за боевое отличие награжден чином капитана - 1878 (старшинство с 15.06.1877), майор - 8.06.1883, переименован в подполковники - 6.05.1884, полковник - 30.08.1888 (в чине по 14.04.1902) (www.rusgeneral.ru).

Помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - с 12.06.1884.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1890), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1895) и 3 ст. (1899).

Spisok, 1900: 45; Spisok, 1900, SPb.: 52; Spisok, 1901: 47; Spisok, 1902, SPb.: 32.

РАФАЛОВИЧ АЛЕКСАНДР ФЕРДИНАНДОВИЧ (род. 15.08.1861), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева военной гимназии и 3 военном Александровском училище. Службу начал 14.08.1880, хорунжий - 7.08.1882, сотник - 1.01.1885, подьесаул - 6.05.1889, есаул - 1.01.1895, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами (1904), Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), за боевое отличие войсковой старшина - 12.01.1905, за отличие по службе полковник - 27.07.1910 (в чине по 15.06.1915) (www.rusgeneral.ru).

Командующий 2 Уманским полком Кубанского казачьего войска - с 19.04.1907- 3.04.1910, командующий кадром 2 Уманского полка Кубанского казачьего войска - 3.04.- 27.07.1910, командир 1 Таманского ген. Бескровного полка Кубанского казачьего войска - 27.07.1910-31.03.1911, командир 1 Лабинского ген. Засса полка Кубанского казачьего войска. - 31.03.1911.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1897), Св. Анны 2 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1909).

Spisok, 1911: 85; Spisok, 1911, SPb.: 1169; Spisok, 1912, SPb.: 1067; Spisok, 1914, SPb.: 627.

РЕДИН ИВАН НИКОЛАЕВИЧ (род. 28.08.1865), полковник. Воспитывался в Псковском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище. Службу начал 1.09.1880, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 17.12.1889, капитан - 6.12.1896, подполковник - 6.12.1899, за служебное отличие полковник - 6.12.1904.

В 1894-1914 служил офицером-воспитателем, затем ротным командиром Владикавказского кадетского корпуса - с 16.08.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1898) и 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1913).

Spisok, 1904: 117; Spisok, 1906, SPb.: 952; Spisok, 1907: 99; Spisok, 1907, SPb.: 747; Spisok, 1908: 61; Spisok, 1909, SPb.: 478; Spisok, 1911, SPb.: 289; 322

Spisok, 1910: 54; Spisok, 1912, SPb.: 229; Spisok, 1913, SPb.: 136; Spisok, 1914, SPb.: 63.

РЕМЕР ОСКАР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 6.03.1859), полковник. Воспитывался в 1 Санкт-Петербургской гимназии и 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 11.08.1874, произведен в прапорщики - 10.08.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 12.06.1877, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), поручик - 29.11.1882, штабс- капитан - 21.12.1889, подполковник - 15.01.1904, за отличие по службе полковник - 6.12.1909.

В 1906 - 1910 командовал 1 Кавказским горным артиллерийским парком, затем службу проходил в 52 артиллерийской бригаде.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст. (1902), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903).

Spisok, 1907: 116; Spisok, 1908: 106; Spisok, 1911, SPb.: 1014; Spisok, 1913, SPb.: Spisok, 1914, SPb.: 505.

РЕПЬЕВ ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧ (род. 18.12.1866), полковник. Воспитывался в Сибирском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил геодезическое отделение Николаевской Академии Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 1.09.1883, подпоручик - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 20.05.1893, капитан Генерального штаба - 2.04.1895, подполковник - 6.12.1899, за отличие по службе полковник - 28.03.1904(в чине по 1912) (www.rusgeneral.ru).

С 1904 службу проходил на Кавказе, штаб-офицер для поручений и астрономических работ при Военно-топографическом отделе штаба Кавказского военного округа - 22.01.1904 - 4.11.1906. Затем служил в других военных округах.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1898) и 2 ст. (1906), Св. Анны 3 ст. (1902) и 2 ст. (1909).

Spisok, 1904: 84; Spisok, 1904, SPb.: 984; Spisok, 1905: 73; Spisok, 1906, SPb.: 688; Spisok, 1909, SPb.: 278; Spisok, 1909, SPb.: 278; Spisok, 1911, SPb.: 155; Spisok, 1912, SPb.: 117.

РОДЗЕВИЧ АНТОН АДАМОВИЧ (род. 22.01.1857), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина военной гимназии, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 11.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 22.05.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), поручик - 20.12.1879, штабс-капитан - 1.12.1885, капитан - 15.07.1893, подполковник - 25.02.1900,

за отличие по службе награжден чином полковника - 8.08.1910.

Командир 2 Кавказского стрелкового артиллерийского дивизиона - с 8.08.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. с бантом (1902), Св. Анны 2 ст. (1905).

Spisok, 1911: 86; Spisok, 1911, SPb.: 1185; Spisok, 1912, SPb.: 1083; Spisok, 1914, SPb.: 637.

РОДИОНОВ НИКОЛАЙ ПЕТРОВИЧ (род. 2.04.1861), полковник. Воспитывался в военной прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 22.08.1877, за отличие награжден чином прапорщика - 28.08.1879, участник военной экспедиции 1879, награжден Знаком отличия военного ордена Св. Георгия 4 ст. (1880), подпоручик - 17.01.1881, поручик - 10.07.1884, штабс-капитан - 26.02.1890, капитан - 23.04.1898 (старшинство с 15.03.1898), подполковник - 30.08.1905 (старшинство с 30.07.1905), полковник - 6.12.1911 (в чине по 30.07.1916) (www.rusgeneral.ru).

В 1905-14 служил в 15 гренадерском Тифлисском Е. И. В. Вел. кн. Константина Константиновича полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1903), Св. Анны 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1907).

Spisok, 1905: 157; Spisok, 1910: 134; Spisok, 1911: 127; Spisok, 1913, SPb.: 220; Spisok, 1914, SPb.: 992.

РОЗЕНМЕЙЕР ВЛАДИМИР ВЛАДИМИРОВИЧ (род. 1.03.1876), полковник. Воспитывался в Псковском кадетском корпусе, Константиновском артиллерийском училище, окончил 3 курса Михайловской артиллерийской Академии по 1 разряду. Службу начал 1.09.1894, подпоручик - 12.08.1895, поручик - 13.08.1901, штабс-капитан - 28.05.1902, капитан - 28.05.1906, полковник - 6.12.1910.

Помощник начальника Тифлисского окружного арсенала - с 22.04.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1908), Св. Анны 3 ст. (1911).

Spisok, 1911: 83; Spisok, 1911, SPb.: 1327; Spisok, 1914, SPb.: 853.

РОИНОВ ИОСИФ НИКОЛАЕВИЧ (род. 7.12.1874), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе и Александровском военном училище, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1893, произведен в подпоручики - 8.08.1894, поручик - 8.08.1898, штабс-капитан - 8.08.1902, капитан - 28.05.1905, подполковник 6.12.1908, за отличие по службе полковник - 6.12.1912 .

С 1909 службу проходил на Кавказе. Назначен помощником военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - 28.05.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1906), Св. Станислава 2 ст. (1911).

Spisok, 1910: 176; Spisok, 1911: 165; Spisok, 1913, SPb.: 1310; Spisok, 1914, SPb.: 1265.

РОМАНОВИЧ АРКАДИЙ ПОРФИРЬЕВИЧ (род. 8.03.1867), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе, Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 13.09.1885, произведен в подпоручики - 11.08.1886, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 13.05.1895, капитан - 13.04.1897, подполковник - 6.12.1902, за отличие по службе награжден чином полковника - 22.04.1907.

С 1906 службу проходил на Кавказе, помощник начальника Кубанской инженерной дистанции - 18.10.1906, штаб-офицер для проверки смет и отчетов окружного инженерного управления Кавказского военного округа - 10.01.1912, начальник Ардаганской инженерной дистанции - с 11.09.1912, начальник Терского отдела по квартирному обеспечению войск - с 16.02.1914.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1897) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1901) и 2 ст. (1905), Св. Владимира 4 ст. (1909) и 3 ст. (1913).

Spisok, 1907, SPb.: 1197; Spisok, 1908: 81; Spisok, 1909: 872; Spisok, 1911, SPb.: 618; Spisok, 1912, SPb.: 522; Spisok, 1913, SPb.: 328; Spisok, 1914, SPb.: 214.

РОМАНОВСКИЙ БОРИС СТЕПАНОВИЧ (СТЕФАНОВИЧ) (род. 15.06.1870), полковник. Воспитывался в Петровском Полтавском кадетском корпусе, Николаевском кавалерийском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. Службу начал 31.08.1888, в офицерских чинах с 1890, корнет гвардии - 10.08.1890, поручик - 10.08.1894, штабс-ротмистр - 6.12.1896, ротмистр - 10.09.1900, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1901), за отличия по службе награжден чинами подполковника - 26.02.1905 и полковника - 26.02.1909 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

В 1900-14 служил адъютантом главнокомандующего войсками Кавказского военного округа и заместника на Кавказе, и. д. помощника военного губернатора Батумской обл. - с 31.05.1906, и. д. военного губернатора Батумской обл. - с 23.03.1909.

Spisok, 1905: 154; Spisok, 1908: 141; Spisok, 1910: 85; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 106; Spisok, 1911: 77; Spisok, 1911, ch. 3, SPb.: 96; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 89; Spisok, 1913, ch. 3, SPb.: 56.

РОМАНУС АЛЕКСАНДР АДАМОВИЧ (род. 8.01.1860), полковник. Воспитывался в Воронежской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал 31.03.1873, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 18.12.1880, поручик - 4.12.1883, штабс-капитан -

21.12.1889, капитан - 25.06.1895, участник Русско-Японской войны 1904-05, подполковник - 21.02.1906, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1910.

В 1909-13 служил в Михайловской крепостной артиллерии.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1903) Св. Анны 2 ст. (1907).

Spisok, 1910: 140; Spisok, 1911: 133; Spisok, 1912, SPb.: 1372; Spisok, 1913, SPb.: 956; Spisok, 1914: SPb.: 839.

РОШКОВСКИЙ АНТОН АНТОНОВИЧ (род. 15.02.1862), подполковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 20.08.1880, произведен в подпоручики - 7.08.1882, поручик - 7.08.1886, штабс-капитан - 15.03.1898, капитан - 6.05.1900, подполковник - 30.07.1905, полковник - 6.12.1910 (в чине по 15.08.1917) (www.rusgeneral.ru).

В 1908 - 14 служил в 131 пехотном Тираспольском полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1905), Св. Анны 2 ст. (1910).

Spisok, 1908: 145; Spisok, 1912, SPb.: 1339; Spisok, 1914, SPb.: 813.

РУБАН ПАВЕЛ СТЕПАНОВИЧ (род. 2.07.1851), полковник. Воспитывался дома и в гимназии, выдержал экзамен на получение офицерского чина при Ставропольском казачьем юнкерском училище. В офицерских чинах с 1871, хорунжий - 7.12.1871, за отличия по службе награжден чинами сотника - 26.02.1877 и есаула - 26.02.1881, войсковой старшина - 26.02.1896, полковник - 2.06.1902.

Помощник начальника войскового штаба - 23.01.1901 - 6.11.1903, командир 1 Таманского полка Кубанского казачьего войска - с 6.11.1903, командир 1 Хоперского Ее И . В. Вел. кн. Анастасии Михайловны полка Кубанского казачьего войска - с 20.05.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1889), Св. Анны 3 ст. (1894).

Кавалер иностранных орденов: бухарского серебряного Благородной Бухары 1 ст. (1893), персидского Льва и Солнца 4 ст. (1889).

Spisok, 1903: 87; Spisok, 1903, sen., SPb.: 862; Spisok, 1904: 73; Spisok, 1904, SPb.: 761; Spisok, 1906, SPb.: 467.

РУДНЕВ ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 10.07.1855), полковник. Воспитывался в Белевском духовном училище и Московском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. В службу вступил в 1872, участник Русско-Турецкой войны 1877—78, прапорщик - 17.07.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1879), подпоручик - 27.06.1880, участник военных экспедиций

1880-81, награжден золотым оружием с надписью «За храбрость» (1881), орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1882), поручик - 17.06.1882, штабс-капитан - 15.03.1893, капитан - 15.03.1900, подполковник - 28.11.1903, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен и контужен), награжден орденами Св. Анны 2 ст. с мечами (1904), за боевое отличие полковник - 30.12.1905, награжден мечами к ордену Св. Станислава 2 ст. (1906).

В 1904 служил в 81 пехотном Апшеронском полку, командир 7 Кавказского стрелкового батальона - с 28.07.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1900), Св. Станислава 2 ст. (1905).

Spisok, 1907, SPb.: 968; Spisok, 1906, SPb.: 1180; Spisok, 1907: 75; Spisok, 1907, SPb.: 968; Spisok, 1908: 68; Spisok, 1910: 61; Spisok, 1910, SPb.: 631.

РУДЫКОВСКИЙ ЛЕОНИД ПЕТРОВИЧ (род. 10.05.1850), полковник. Воспитывался во 2 С.-Петербургской военной гимназии, С.-Петербургском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1870, подпоручик - 24.03.1873, поручик - 15.06.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), поручик гвардии - 15.06.1885, штабс-капитан - 24.04.1888, капитан - 6.12.1895, полковник - 6.12.1899.

Эриванский уездный воинский начальник - с 28.08.1902

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1898), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1900).

Spisok, 1902: 657; Spisok 1903: 73; Spisok, 1903, sen., SPb.: 512; Spisok, 1904: 60; Spisok, 1905, SPb.: 384.

РУКИН ВЛАДИМИР НИКОЛАЕВИЧ (род. 1.02.1869), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Оренбургском Неплюева кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 29.08.1887, подпоручик - 9.08.1888, поручик - 9.08.1892, штабс-капитан - 19.05.1896, капитан - 6.12.1897, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден орденом Св. Анны 3 ст., Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1904), Св. Станислава 2 ст. с мечами и золотым оружием (1905), подполковник - 24.09.1904, полковник - 6.12.1909.

Штаб-офицер для проверки смет и отчетов окружного инженерного управления Кавказского военного округа - с 31.07.1909.

Spisok, 1910: 89; Spisok, 1911: 81; Spisok, 1911, SPb.: 1028; Spisok, 1914, SPb.: 519.

РУССО МИХАИЛ ГАВРИЛОВИЧ (род. 28.10.1854), полковник. Воспитывался в Николаевском инженерном училище и 2 Московской

военной гимназии. В офицерских чинах с 1874. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 13.07.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), штабс-капитан - 15.12.1880, капитан - 13.04.1886, подполковник - 9.04.1889, за отличие по службе награжден чином полковника - 26.02.1900.

Командир 80 пехотного Кабардинского ген.-фельдм. кн. Бярятинского полка - 10.08.1900 - 15.11.1904. Затем служил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1886), Св. Владимира 4 ст. (1895) и 3 ст. (1903).

Spisok, 1900, SPb.: 864; Spisok, 1901: 96; Spisok, 1902, SPb.: 696; Spisok, 1903: 75; Spisok, 1903, sen., SPb.: 537; Spisok, 1904: 610; Spisok, 1906, SPb.: 203.

РЫБАЛЬЧЕНКО ЕВГРАФ ГРИГОРЬЕВИЧ (род. 14.09.1857), полковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии и 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 16.08.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, прапорщик - 22.05.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), подпоручик - 18.12.1878, поручик - 20.12.1880, за отличия награжден чинами штабс-капитана - 15.05.1883 и капитана - 2.03.1890, подполковник - 1.01.1898, за отличие по службе полковник - 2.11.1908 (в чине по 16.05.1915) (www.rusgeneral.ru).

Командовал 3 батареей 39 Артиллерийской бригады - 30.03.1902 - 2.11.1908. В дальнейшем службу проходил вне Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст., Св. Владимира 4 ст. (1902) и 3 ст. (1911).

Spisok, 1899: 167; Spisok, 1908: 88; Spisok, 1910, SPb.: 1010; Spisok, 1914, SPb.: 338.

РЫЖОВ ПЕТР НИКОЛАЕВИЧ (род. 7.06.1864), полковник. Воспитывался в Пажеском Е. В. корпусе, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба. В офицерских чинах с 1884, поручик - 14.08.1888, штаб-ротмистр - 22.05.1891, капитан Генерального штаба - 9.12.1891, подполковник - 24.03.1896, полковник - 9.04.1900.

С 1900 непродолжительное время службу проходил на Кавказе, и. д. начальника штаба 39 пехотной дивизии - 14.12.1900 - 30.06.1901.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1898), Св. Станислава 2 ст. (1899) (в чине по 1908) (www.rusgeneral.ru).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 2 ст. (1897).

Spisok, 1900, SPb.: 893; Spisok, 1901: 98; Spisok, 1902, SPb.: 727; Spisok, 1903, SPb.: 562; Spisok, 1907, SPb.: 131.

РЫКОВСКОВ ПЕТР ПЕТРОВИЧ (род. 3.09.1844), полковник. В офицерских чинах с 1865, поручик - 30.08.1866, штабс-ротмистр - 14.04.1870, ротмистр - 28.03.1871, переименован в подполковники - 18.03.1872, за служебные отличия полковник - 28.06.1884.

В 1905 состоял при войсках Кавказского военного округа сверх штата.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1871), Св. Станислава 2 ст. (1877).

Spisok, 1900, SPb.: 17; Spisok, 1903, sen., SPb.: 9; Spisok, 1905: 35; Spisok, 1905, SPb.: 8.

РЫЧКОВ ВЕНИАМИН ВЕНИАМИНОВИЧ (род. 12.12.1867), полковник. Воспитывался в Тифлисском кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 25.08.1885, произведен в подпоручики - 11.08.1886, поручик - 11.08.1890, штабс-капитан - 25.07.1895, капитан - 6.05.1900, подполковник - 28.03.1904, за отличие полковник - 13.04.1908 (в чине по 18.03.1915) (www.rusgeneral.ru).

Занимал ряд командных должностей: помощник начальника 1 Кавказского учебного артиллерийского полигона - с 26.03.1866, старший адъютант штаба 39 пехотной дивизии - с 17.12.1901), начальник штаба Карсской крепости - 2.02.1904 - 7.04.1908. Затем службу проходил вне Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1907), Св. Анны 3 ст. (1904) и 2 ст. (1911).

Spisok, 1905: 125; Spisok, 1907: 121; Spisok, 1908: 111; Spisok, 1909, SPb.: 1037; Spisok, 1914, SPb.: 675.

РЯБУХИН ВАСИЛИЙ ЯКОВЛЕВИЧ (род. 9.04.1846), полковник. В офицерских чинах с 1866, подпоручик - 29.02.1868, поручик - 25.03.1870, штабс-капитан - 19.05.1874, капитан - 14.07.1879, подполковник - 1.01.1889, за отличие полковник - 25.06.1895.

Командир 259 пехотного резервного Горийского полка - с 31.10.1899.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1876) и 2 ст. (1884), Св. Анны 3 ст. (1882) и 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. (1899) и 3 ст. (1903)..

Spisok, 1900: 73; Spisok, 1901 : 73; Spisok, 1902: 61; Spisok, 1902, SPb.: 311; Spisok, 1903: 57; Spisok, 1903, sen., SPb.: 188; Spisok, 1904: 48.

САБЕЦКИЙ (СОБЕЦКИЙ) НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род.11.11.1854), полковник. Воспитывался в Темир-Хан-Шуринской горской школе, Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 27.05.1871, прапорщик - 16.04.1878, подпоручик - 19.02.1881, участник военных экспедиций 1879-81, за боевое отличие награжден чином поручика - 18.06.1881, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом

(1881), штабс-капитан - 26.02.1886, капитан - 15.03.1891, подполковник - 26.02.1898, участник Русско-Японской войны 1904-05 (контужен), награжден орденом Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), за отличие по службе полковник - 28.02.1907.

В 1899-1907 служил в 83 пехотном Самурском Е.И.В. Вел. кн. Владимира Николаевича полку.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1882), Св. Станислава 2 ст., Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903).

Spisok, 1899: 171; Spisok, 1901: 154; Spisok, 1907: 5; Spisok, 1907, SPb.: 1179; Spisok, 1908: 81; Spisok, 1910, SPb.: 801; Spisok, 1911, SPb.: 604; Spisok, 1912, SPb.: 508.

САВЕНКОВ СТЕПАН ИОСИФОВИЧ (род. 1838), полковник (6.05.1891). В офицерских чинах с 1858, участник Кавказской войны (1817-64) и Русско-Турецких 1853-56 и 1877-78 войн, за боевые отличия награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1877). Ранен в бою. Полковник - 6.05.1891.

Другие военно-служебные заслуги отмечены орденами Св. Станислава 3 ст. (1871) и Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1886).

В 90-х гг. XIX - начале XX в. службу проходил в Кубанском казачьем войске; в течение многих лет занимал должность старшего помощника атамана Темрюкского отдела Кубанской обл.

Spisok, 1893: 131; Spisok, 1899: 58; Spisok, 1900: 51; Spisok, 1901: 52; Spisok, 1902: 44; Spisok, 1903: 46.

САВИЦКИЙ МАРИАН СОБЕСЛАВОВИЧ (род. 2.08.1871), полковник. Воспитывался в Шавельской гимназии, Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1890, произведен в подпоручики - 7.08.1893, поручик - 13.10.1896, штабс-капитан - 2.06.1899, капитан - 1.04.1901, подполковник - 17.04.1905, за отличие по службе полковник - 6.12.1909 (в чине по 6.12.1916) (www.rusgeneral.ru). Участник Китайского похода 1900 - 01 и Русско - Японской войны 1904 - 05, награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905), Св. Станислава 2 ст. (1906).

Делопроизводитель по строительной части окружного инженерного управления Кавказского военного округа - с 17.04.1909, затем службу проходил во 2 Кавказском железнодорожном батальоне - с 7.05.1910.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Анны 2 ст. (1913).

Spisok, 1910: 90; Spisok, 1910, SPb.: 1256; Spisok, 1911: 82; Spisok, 1912, SPb.: 942; Spisok, 1914, SPb.: 533.

САДОКОВ КОНСТАНТИН АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 1.01.1866), полковник. Военный инженер. Воспитывался дома, 1 военном Павловском и Михаловском артиллерийском училищах. Службу начал 30.08.1883, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 15.07.1894, капитан - 19.07.1898, участник Русско-Японской войны 1904-05, за боевые отличия награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905) и чином подполковника - 29.06.1906, за отличие по службе полковник - 6.12.1910.

Командир 20 артиллерийского парка - 22.01.1907 - 19.08.1910, в дальнейшем службу проходил в 20 Артиллерийской бригаде - с 27.11.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1903).

Spisok, 1908: 159; Spisok, 1910: 145; Spisok, 1911: 88; Spisok, 1911, SPb.: 1329; Spisok, 1912, SPb.: 1388; Spisok, 1914, SPb.: 855.

САДОМЦЕВ ИВАН ТИМОФЕЕВИЧ (род. 8.09.1856), полковник. Воспитывался в учительской семинарии и Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 23.07.1873, произведен в прапорщики - 15.11.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 12.06.1877, участвовал в военных экспедициях 1880-81, награжден чином поручика - 17.01.1880, орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1881), за отличие по службе штабс-капитан - 30.08.1887 и капитан - 30.08.1891, подполковник - 26.02.1898, награжден чином полковника - 6.12.1904.

Начальник: Кюринского - 25.07.1898 - 16.05.1906, Самурского - с 16.05.1906 округов Дагестанской обл.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1882) и 2 ст. (1901), Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1902).

Spisok, 1899: 168; Spisok, 1904: 106; Spisok, 1906, SPb.: 938; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 60; Spisok, 1910: 54; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 26; Spisok, 1911: 49; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 14.

САЗОНОВ ЯКОВ ДМИТРИЕВИЧ (род. 23.10.1855), полковник. Военный инженер. Окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1875, поручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), за отличия штабс-капитан - 24.04.1879, капитан - 30.08.1881, подполковник - 30.08.1893 и полковник - 13.04.1897 (в чине по 1913) (www.rusgeneral.ru).

Находился в распоряжении Главного инженерного управления - 1881 - 1904, начальник Александропольской - с 17.02.1904 и Кубанской - с 18.03.1909 инженерных дистанций.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3

ст. (1885) и 2 ст. (1893), Св. Станислава 2 ст. (1889), Св. Владимира 4 ст. (1901) и 3 ст. (1907).

Кавалер австрийского ордена Франца-Иосифа (1874).

Spisok, 1900, SPb.: 600; Spisok, 1901: 82; Spisok, 1903: 64; Spisok, 1903, yan., SPb.: 347; Spisok, 1904: 53; Spisok, 1904, SPb.: 215; Spisok, 1907: 37; Spisok, 1907, SPb.: 51; Spisok, 1908: 34; Spisok, 1910: 34; Spisok, 1910, SPb.: 24; Spisok, 1913, SPb.: 7.

САЙЧУК АФАНАСИЙ СЕМЕНОВИЧ (род. 30.06.1858), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался дома, окончил Киевское пехотное юнкерском училище по 1 разряду и 2 класса Николаевской Академии Генерального штаба по 2 разряду. Службу начал 4.10.1877, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 29.11.1880, подпоручик - 1.03.1883, поручик - 15.03.1887, штабс-капитан - 15.03.1894, капитан - 6.05.1900, участник Китайского похода 1900-01 и Русско-Японской войны 1904-05 (дважды ранен), за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1905) и другими боевыми знаками отличия: Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1902), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1903), Св. Анны 2 ст. с мечами, Св. Владимира 4 ст. с мечами (1905), подполковник - 26.02.1904, за боевое отличие полковник - 1905 (старшинство с 23.10.1905) (в чине по 16.04.1914) (www.rusgeneral.ru).

Службу проходил в 79 пехотном Куринском ген.-фельдм. кн. Воронцова полку - с 14.06.1904, командир 264 Лорийского - 27.10.1908 - 24.01.1911 и 203 пехотного Сухумского - с 24.01.1911 полков.

В 1910 награжден орденом Св. Владимира 3 ст.

Spisok, 1907: 72; Spisok, 1907, SPb.: 902; Spisok, 1908: 65; Spisok, 1909, SPb.: 623; Spisok, 1910: 59; Spisok, 1910, SPb.: 577; Spisok, 1911: 50; Spisok, 1912, SPb.: 267; Spisok, 1914, SPb.: 81.

САМБИКИН ГЕОРГИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 29.10.1842), полковник. Участник военных экспедиций 1863-64, подпоручик - 4.11.1863, поручик - 26.04.1867, штабс-капитан - 12.03.1871, за отличие по службе капитан - 23.01.1875, майор - 18.04.1881, переименован в подполковники - 6.05.1884, награжден чином полковника - 2.04.1896.

Карсский - с 10.12.1890, Елисаветпольский - с 2.04.1896, Тифлисский - с 20.04.1901 уездный воинский начальник.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1868) и 2 ст. (1883), Св. Анны 3 ст. (1872) и 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1890) и 3 ст. (1900).

Spisok, 1897: 112; Spisok, 1900: 77; Spisok, 1900, SPb.: 521; Spisok, 1901: 77; Spisok, 1902: 64; Spisok, 1903: 60; Spisok, 1903, yan., SPb.: 291.

САРАНЧЕВ АНДРЕЙ МИХАЙЛОВИЧ (род. 17.06.1862), полковник. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1881, поручик гвардии - 11.10.1882, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан, капитан Генерального штаба - 7.04.1887, подполковник - 5.04.1892, за отличие по службе полковник - 24.03.1896 (в чине по 1905) (www.rusgeneral.ru).

Штаб-офицер для поручений при штабе Кавказского военного округа - с 5.04.1892, старший адъютант штаба того же военного округа - с 14.06.1893, начальник штаба Кавказской гренадерской дивизии - с 4.09.1899, командир 81 пехотного Апшеронского Е. И. В. Вел. кн. Георгия Михайловича полка - с 13.12.1902.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1889) 2 ст. (1895), Св. Анны 3 ст. (1893) и 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. (1902).

Spisok, 1897: 110; Spisok, 1900: 76; Spisok, 1901, SPb.: 426; Spisok, 1901: 76; Spisok, 1902: 64; Spisok, 1903: 59; Spisok, 1903, sen., SPb.: 231; Spisok, 1904: 50, Spisok, 1905, SPb.: 137.

САРАНЧОВ АНДРЕЙ МИХАЙЛОВИЧ. См.: САРАНЧЕВ АНДРЕЙ МИХАЙЛОВИЧ.

САТОВ НИКОЛАЙ ГРИГОРЬЕВИЧ (род. 19.02.1859), полковник. Воспитывался в Владимирской Киевской военной гимназии, 1 военном Павловском училище, окончил курсы восточных языков. Службу начал 16.08.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1880, подпоручик - 29.10.1881, поручик - 8.08.1885, штабс-капитан - 25.12.1891, капитан - 6.05.1901, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 26.02.1905 и полковника - 26.02.1909.

С 1906 службу проходил на Кавказе; начальник Батумского округа - с 25.06.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1911), Св. Анны 3 ст. (1901), Св. Владимира 4 ст. (1903).

Spisok, 1907: 145; Spisok, 1908: 133; Spisok, 1910: 86; Spisok, 1910, SPb.: 106; Spisok, 1911: 78; Spisok, 1912, ch. 3., SPb.: 89; Spisok, 1914, SPb.: 448.

САФАРЕВИЧ АЛЕКСАНДР ЯКОВЛЕВИЧ (род. 5.10.1848), полковник. Воспитывался в Минской классической гимназии и 2 военном Константиновском училище. В офицерских чинах с 1871, произведен в прапорщики - 11.08.1871, подпоручик - 6.11.1872, штабс-капитан - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, капитан - 18.12.1878, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), подполковник - 30.05.1893, за отличие по службе полковник - 18.07.1900.

С 1904 службу проходил на Кавказе. Командир 7 мортирного артиллерийского полка - 11.06.1904, командовал Кавказским мортирным

артиллерийским дивизионом - с 26.12.1905.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1875), Св. Анны 2 ст. (1883), Св. Владимира 4 ст. (1890) и 3 ст. (1904).

В 1879 награжден румынским Железным крестом.

Spisok, 1902, SPb.: 750; Spisok, 1903, sen., SPb.: 594; Spisok, 1904, SPb.: 505; Spisok, 1905: 54; Spisok, 1905, SPb.: 466; Spisok, 1906, SPb.: 251.

САФОНОВ АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 1.07.1858), полковник. Воспитывался в Корочинской гимназии, Чугуевском пехотном юнкерском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 25.02.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 6.07.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879), подпоручик - 22.07.1880, поручик - 25.06.1882, штабс-капитан - 5.06.1880, за отличие капитан - 15.03.1893, подполковник - 26.02.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), награжден мечами и бантом к ордену Св. Владимира 4 ст. и орденом Св. Анны 2 ст. с мечами (1905), за боевое отличие полковник - старшинство с 24.02.1905.

Командир: адъютантов штаба Карсской крепости - 15.10.1889-21.12.1897, 205 пехотного Шемахинского полка - с 15.03.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1903) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1903: 145; Spisok, 1906, SPb.: 1033; Spisok, 1907: 69; Spisok, 1907, SPb.: 836; Spisok, 1908: 63; Spisok, 1909, SPb.: 562; Spisok, 1910: 56; Spisok, 1911: 51; Spisok, 1912, SPb.: 288; Spisok, 1914, SPb.: 87.

СВЕЧИН ИВАН НИКОЛАЕВИЧ (род. 12.02.1863), полковник. В офицерских чинах с 1885, поручик гвардии - 7.08.1889, штабс-ротмистр - 30.08.1890, ротмистр - 30.08.1892, полковник - 6.12.1897 (в чине по 1904) (www.rusgeneral.ru). Адъютант командующего войсками Кавказского военного округа - с 6.04.1898, назначен и. д. Тифлисского губернатора - 23.03.1899.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1890) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. (1901).

Кавалер иностранных орденов: шведско-норвежского Меча (Командорский крест 2 и 3 ст. 1896), французского - Почетного Легиона (Кавалерийский крест, 1897), бухарского - золотого Благородной Бухары 2 ст. (1898).

Spisok, 1899: 96; Spisok, 1900, SPb.: 639; Spisok, 1903: 65; Spisok, 1903, sen., SPb.: 331; Spisok, 1904: 54; Spisok, 1904, SPb.: 246.

СЕЛЯДЦЕВ АФАНАСИЙ АНДРЕЕВИЧ (род. 2.05.1849), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался дома и Варшавском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Службу начал 25.01.1868, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики - 17.07.1877, подпоручик - 14.11.1879, поручик - 6.01.1885, штабс-капитан - 15.03.1899, капитан - 7.11.1899 (старшинство с 15.03.1899), участник Русско-Японской войны 1904-05 (тяжело ранен и контужен), за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1905) и другими знаками отличия: Св. Станислава 2 ст. с мечами (1904), золотым оружием с надписью «За храбрость» (1907), за боевое отличие подполковник - 11.07.1904, за отличие по службе полковник - 26.11.1908 (в чине по 13.05.1915) (www.rus-general.ru).

Служил в 80 пехотном Кабардинском ген.-фальдм. кн. Барятинского полку - с 31.07.1905. С ноября 1911 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За 25 лет безупречной службы в офицерских чинах награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом (1903), в 1911 получил орден Св. Анны 2 ст.

Spisok, 1905: 144; Spisok, 1908: 129; Spisok, 1909, SPb.: 1081; Spisok, 1910: 79; Spisok, 1910, SPb.: 1018; Spisok, 1911: 71; Spisok, 1912, SPb.: 709; Spisok, 1914, SPb.: 343.

СЕМАШКО АНДРЕЙ ИВАНОВИЧ (род. 18.11.1853), полковник. Окончил Военно-юридическую Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1878, подпоручик - 4.04.1883, поручик - 7.06.1885, штабс-капитан - 30.08.1887, капитан - 30.08.1889, подполковник - 30.08.1892, за служебное отличие полковник - 24.03.1896 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - с 22.08.1892.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1889) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1893) и 2 ст. (1904).

Spisok, 1897: 112; Spisok, 1900: 77; Spisok, 1900, SPb.: 518; Spisok, 1901: 77; Spisok, 1902: 365; Spisok, 1902, SPb.: 365; Spisok, 1903: 60; Spisok, 1903, sen., SPb.: 243; Spisok, 1904: 51; Spisok, 1905: 41; Spisok, 1905, SPb.: 144.

СЕМЕНОВСКИЙ СТЕПАН ДАНИЛОВИЧ (род. 2.08.1854), полковник. Воспитывался в Варшавском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду и Уманском окружном училище Кубанской обл. Службу начал 1.01.1873, хорунжий - 16.04.1878, награжден чином сотника - 6.05.1882, подьесаул - 13.10.1888, за отличие по службе есаул - 6.05.1893, войсковой старшина - 26.02.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05, за боевое отличие - полковник - 24.08.1905. (старшинство с 7.05.1905), награжден мечами к ордену Св. Станислава 2 ст. (1905), Св. Анны 2 ст. с мечами (1907).

Командующий 2 Ейским полком Кубанского казачьего войска - 18.01.

- 13.05.1906, атаман Лабинского отдела той же области - с 13.05.1906, командир 1 Полтавского кошевого атамана Сидора Белого полка Кубанского казачьего войска - с 19.03.1907.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885) и 2 ст. (1902), Св. Анны 3 ст. (1889), Св. Владимира 4 ст. (1906) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1905: 87; Spisok, 1907: 70; Spisok, 1907, SPb.: 871; Spisok, 1910: 58; Spisok, 1908: 64; Spisok, 1910, SPb.: 551.

СЕМИКОБЫЛИН ВЛАДИМИР ЯКОВЛЕВИЧ (род. 1846), полковник. В офицерских чинах с 1871. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878). Произведен в полковники - 13.01.1899.

Командир 1 Урупского полка Кубанского казачьего войска предположительно в 1899-1902.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1896).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (1898).

Spisok, 1899: 102; Spisok, 1900: 90; Spisok, 1900, SPb.: 743; Spisok, 1901: 88; Spisok, 1902, SPb.: 579.

СЕМИЧЕВ АЛЕКСАНДР ИВАНОВИЧ (род. 15.03.1853), полковник. Воспитывался в Смоленской классической гимназии и Московском пехотном юнкерском училище. Службу начал 7.05.1871, произведен в прапорщики - 25.11.1871, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 17.07.1877, награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1879), поручик - 21.08.1882, подъесаул - 9.08.1892, есаул - 1.-6.1899, участник Русско-Японской войны 1904-05, войсковой старшина - 5.10.1904, за отличия награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1905) и чином полковника - 23.11.1908.

В 1905 -10 командовал 9 - с 19.09.1905, 14 - с 5.01.1906, 5 - с 11.03. 1906 и 2 - с 31.10.1907 Кубанскими пластунами батальонами.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1885), Св. Анны 3 ст. (1897), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1901) и др.

Spisok, 1905: 179; Spisok, 1907: Spisok, 1910: 79; Spisok, 1908: 178; Spisok, 1909, SPb.: 1080; Spisok, 1910, SPb.: 1017.

СЕНЧА ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 9.07.1868), полковник. Воспитывался в Елисаветградской гимназии, Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 21.08.1887, произведен в корнеты - 1.09.1889, 336

პორუჩიკ - 1.09.1893, შტაბს-როტმისტრ - 15.03.1896, კაპიტან - 17.05.1898, პოდპოლკოვნიკ - 6.12.1902, ჯა ოტლიჩიე პო სლუჟბე პოლკოვნიკ - 6.12.1906 (ვ ჩინე პო 11.02.1915) (www.rusgeneral.ru).

В 1904-08 სლუჟილ შტაბ-ოფიცერო მრ იუპრავლენიე 64 პეხოტნოი რეზერვნოი ბრიგადი. С ოქტაბრე 1908 სლუჟილ ჯა პრედელამი კავკაზსკოგო ვოენნოგო ოკრუგა.

ჯა ვოენნო-სლუჟებნე ჯასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 3 სტ. (1902) ი 2 სტ. (1909), სვ. ანნი 3 სტ. (1906).

Spisok, 1905: 116; Spisok, 1907: 85; Spisok, 1908: 79; Spisok, 1910, SPb.: 774; Spisok, 1910, SPb.: 774; Spisok, 1912, SPb.: 480; Spisok, 1914, SPb.: 191.

СЕРВИАНОВ ВЛАДИМИР ПАВЛОВИЧ (როდ. 19.03.1851), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალსე ვა ჩასტნო მანსიონე ი თიფლისსკო მეხოტნო იუნკერსკო მუჩილისე. ვ ოფიცერსკი ჩინაჲ ს 1871, პრეპორუჩიკ - 2.02.1871, პოდპორუჩიკ - 15.03.1873, პორუჩიკ - 25.03.1876, უაჩასტნიკ რუსსკო-ტურეცკოი ვოინი 1877-78, ნაგრაჟდენ ორდენო სვ. ვლადიმირა 4 სტ. ს მეჩამი ი ბანტო მ (1877), ჯა ოტლიჩიე პო სლუჟბე შტაბს-კაპიტან - 28.05.1880 ი კაპიტან - 15.05.1883, ვოისკოვოი სტარშინა - 26.02.1895, ჯა ოტლიჩიე პოლკოვნიკ - 19.04.1902 (ვ ჩინე პო 1908) (www.rusgeneral.ru).

სლუჟილ ვ ვოენნო-ნაროდნო მრავლენიე ტერსკოი ობლ. - 23.06.1876 - 13.07.1888, კომანდირ 1 კუბანსკოგო პლასტუნსკოგო ბატალიონა - 19.03.1902 - 26.01.1905. ჯათემ სლუჟილ ვნე პრედელოვ კავკაზსკოგო ვოენნოგო ოკრუგა.

ჯა დრუგე ვოენნო-სლუჟებნე ჯასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენამი სვ. სტანისლავა 2 სტ. (1888), სვ. ანნი 2 სტ. (1900).

Spisok, 1903: 87; Spisok, 1903, sen., SPb.: 849; Spisok, 1904: 72; Spisok, 1905, SPb.: 712.

СЕРДАКОВСКИЙ ВИКТОР ДИОНИСЬЕВИЧ (როდ. 5.04.1849), პოდპოლკოვნიკ. ვ ოფიცერსკი ჩინაჲ ს 1872, პრეპორუჩიკ - 20.12.1872, პორუჩიკ - 10.04.1876, უაჩასტნიკ რუსსკო-ტურეცკოი ვოინი 1877-78, ჯა ბოეოე ოტლიჩიე შტაბს-კაპიტან - 3.10.1877, ნაგრაჟდენ ორდენამი სვ. ანნი 3 სტ. ს მეჩამი ი ბანტო მ, სვ. სტანისლავა 2 სტ. ს მეჩამი (1877), სვ. ვლადიმირა 4 სტ. ს მეჩამი ი ბანტო მ (1879), როტმისტრ - 20.02.1886, პოდპოლკოვნიკ - 26.02.1896, ჯა სლუჟებნოე ოტლიჩიე პოლკოვნიკ - 5.10.1904.

В 1897-1904 სლუჟილ ვ 45 დრეგუნსკო მ სევერსკო მ. ვ. კოროლი დატსკოგო პოლკუ, კომანდირ ოსეტინსკოგო კონნო დივიზიონა - ს 1.01.1904..

ჯა დრუგე ვოენნო-სლუჟებნე ჯასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენო სვ. ანნი 2 სტ. (1884).

კავალერ ინოსტრანნო ორდენოვ: დატსკოგო - დანებროგა (კავალერიისკიი ი კომანდორსკი კრესტყ, 1879-1892), ბუჲარსკოგო - ჯოლოტო ბლავოროდნოი ბუჲარყ 3 სტ. (1896).

Spisok, 1897: 176; Spisok, 1904: 100; Spisok, 1905: 79; Spisok, 1906, SPb.: 849; Spisok, 1907: 63.

СИДОРИН ЛЕОНТИЙ ЛЕОНТЬЕВИЧ (род. 12.06.1852), полковник. Георгиевский кавалер. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 2 разряду. В офицерских чинах с 1873, подпоручик - 24.11.1874, поручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (ранен в бою), штабс-капитан - 26.12.1877, за выдающееся боевое отличие награжден орденом Св. Георгия 4 ст. (1877) и другими боевыми знаками отличия: Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), капитан - 19.11.1886, подполковник Генерального штаба - 30.08.1891, за отличие по службе полковник - 2.04.1895 (в чине по 26.11.1902) (www.rusgeneral.ru). Командир 258 пехотного резервного Сухумского полка - 20.02. - 26.11.1902.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1882), Св. Анны 2 ст. (1888),
Spisok, 1902: 58; Spisok, 1902, SPb.: 278.

СИЗЫХ ИВАН АНДРЕЕВИЧ (род. 1.02.1847), полковник. Воспитывался в Сибирском кадетском корпусе. В офицерских чинах с 1865, поручик - 27.11.1867, подпоручик армии - 23.04.1868, поручик - 5.12.1870, за отличия по службе награжден чинами штабс-капитана - 8.04.1873, капитана - 9.12.1876, подполковника - 14.02.1889 и полковника - 13.10.1898.

Командир 2 дивизиона Кавказской резервной артиллерийской бригады - с 13.10.1898.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1871) и 2 ст. (1883), Св. Анны 3 ст. (1875) и 2 ст. (1894), Св. Владимира 4 ст. (1898).

Spisok, 1899: 99; Spisok, 1900: 87; Spisok, 1900, SPb.: 710, Spisok, 1901: 87; Spisok, 1903: 68; Spisok, 1903, sen., SPb.: 391.

СИЛИКОВ МОВСЕС БАБАЕВИЧ (род. 14.09.1862), полковник. Воспитывался в 1 Московской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 28.08.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1895, капитан - 6.05.1900, подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1910 (в чине по 22.08.1917) (www.rusgeneral.ru).

В 1905-10 служил в 153 пехотном Бакинском Е. И. В. Вел. кн. Сергия Михайловича полку, в 1912 - 14 службу проходил в 8 Кавказском стрелковом полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905), Св. Станислава 2 ст. (1910).

Spisok, 1905: 153; Spisok, 1910: 130; Spisok, 1912, SPb.: 1314; Spisok, 1913, SPb.: 918; Spisok, 1914, SPb.: 789.

СИНЕЛЬЩИКОВ ИВАН ЯКОВЛЕВИЧ (род. 5.01.1862), полковник. Воспитывался в Ставропольской гимназии и 2 военном Константиновском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу. Службу начал 1.09.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, штабс-капитан - 15.03.1891, за отличие награжден чином капитана - 14.05.1896 (старшинство с 15.03.1896), подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1912.

В 1905-14 служил в 249 Майкопском, 252 Анапском резервных батальонах, 7 Кавказском стрелковом полку.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1905), Св. Станислава 2 ст. (1912).

Spisok, 1905: 149; Spisok, 1908, SPb.: 137; Spisok, 1910: 127; Spisok, 1911: 122; Spisok, 1914, SPb.: 1205.

СИНИЦЫН АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ (род. 14.09.1858), полковник. Воспитывался дома и Казанском пехотном юнкерском училище. Службу начал - 9.10.1873, произведен в прапорщики - 7.08.1877, подпоручик - 17.08.1870, поручик - 2.07.1880, штабс-капитан - 23.11.1887, капитан - 14.05.1896, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 26.02.1902 и полковника - 6.12.1906.

До июля 1907 службу проходил вне Кавказского военного округа. Главный смотритель Тифлисского вещевого склада - 13.07.1907- 23.01.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1891), Св. Анны 3 ст. (1901).

Spisok, 1908: 78; Spisok, 1910, SPb.: 68; Spisok, 1910, ch.2, SPb.: 43; Spisok, 1912, ch. 2, SPb.: 31; Spisok, 1914, SPb.: 185.

СИНЮХАЕВ ДИЙ АНДРИАНОВИЧ (род. 13.07.1857), полковник. Воспитывался в Владикавказской военной прогимназии и Военно-топографической школе. Службу начал 4.10.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1881, подпоручик - 8.08.1883, поручик - 30.08.1885, штабс-капитан - 30.08.1888, капитан - 30.08.1890, подполковник - 26.02.1897, за отличие по службе полковник - 29.03.1910.

С 1889 служил на различных должностях в Кавказском военном округе: и. д. старшего помощника старшего адъютанта штаба Кавказского военного округа - с 11.04.1890, смотритель Грозненского военного госпиталя - с 11.11.1899, воинский начальник Грозненского (с 19.04.1904) и Борисовского уездов.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886), Св. Анны 3 ст. (1893) и 2 ст. (1906).

Spisok, 1901: 143; Spisok, 1905: 96; Spisok, 1907: 92; Spisok, 1908: 87; Spisok, 1910: 93; Spisok, 1911: 56, 93; Spisok, 1914, SPb.: 573.

СИНЮХАЕВ ФОКА АНДРИАНОВИЧ (род. 15.07.1860), полковник. Воспитывался в Владикавказском реальном училище, С.-Петербургском университете, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 1.09.1880, произведен в хорунжие - 7.08.1882, сотник - 1.01.1885, за отличия по службе награжден чинами подъесаула - 6.05.1890, есаула - 6.05.1897, войскового старшины - 8.11.1902 и полковника - 1.01.1906.

Командир 1 Терской казачьей батареи - с 8.11.1902, командир 1 Кизляро-Гребенского ген. Ермолова полка Терского казачьего войска - с 9.03.1909

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1893), Св. Анны 3 ст. (1901).

Spisok, 1907: 79; Spisok, 1907, SPb.: 1213; Spisok, 1908: 71; Spisok, 1910, SPb.: 63; Spisok, 1910, SPb.: 668; Spisok, 1911, SPb.: 486.

СКАКУН ВАСИЛИЙ САВИНОВИЧ (САВВИЧ) (род. 7.03.1837), полковник. Участник Крымской войны 1853-56, военных экспедиций 1857-58, Русско-Турецкой войны 1877-78. В офицерских чинах с 1860, награжден чинами поручика - 30.08.1865, штабс-ротмистра - 30.08.1871 и ротмистра - 30.08.1877, за боевое отличие награжден золотым оружием (1877) и орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), за отличие по службе полковник - 30.08.1881.

В 1878 - 1884 командовал лейб-гвардейским 1 Кубанским эскадром Е. В. конвоя, состоял в комплекте строевых частей Кубанского казачьего войска - с 4.10.1889.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1867), Св. Анны 3 ст. (1873) и 2 ст. (1883), Св. Владимира 4 ст. - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1885).

Кавалер иностранных орденов: Румынской звезды (1877), прусского ордена Красного Орла 3 ст. с мечами (1878).

Spisok, 1885: 135; Spisok, 1890: 93; Spisok, 1895: 49; Spisok, 1900: 42; Spisok, 1900, SPb.: 10; Spisok, 1903: 42; Spisok, 1903, sen., SPb.: 5; Spisok, 1905, SPb.: 5.

СКЛИФАСОФСКИЙ ВАСИЛИЙ ФЕОДОСЕЕВИЧ (Феодосиевич) (род. 21.01.1873), полковник. Воспитывался в Оренбургском Неплюева кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду. Службу начал 1.09.1891, произведен в подпоручики - 4.08.1892, поручик - 4.08.1896, штабс-капитан - 27.07.1899, капитан - 6.05.1900, подполковник - 25.09.1904, за отличие по службе полковник - 6.12.1910 (в чине по 12.01.1916) (www.rusgeneral.ru).

Начальник артиллерийского полигона Кавказского военного округа - 18.01.1909 - 4.10.1913, назначен командиром 1 дивизиона 51 артиллерийской бригады - 4.10.1913.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1906).

Spisok, 1910: 111; Spisok, 1911: 87; Spisok, 1912, SPb.: 1214; Spisok, 1914, SPb.: 725.

СКЛЯРЕВСКИЙ ВАСИЛИЙ ЕПИФАНОВИЧ (род. 1.01.1855), полковник. Воспитывался в Конотопском уездном училище, Тифлисском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Отлично» завершил курс Офицерской стрелковой школы. В офицерских чинах с 1876. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), за боевое отличие произведен в поручики - 30.06.1878, награжден чинами штабс-капитана - 15.03.1884 и капитана - 15.03.1889, подполковник - 26.02.1900, за отличие по службе полковник - 28.03.1904 (в чине по 1912) (www.rusgeneral.ru).

В 1877-1904 служил на различных должностях в Ардаганском отряде, 78 пехотном Навагинском полку, Михайловском крепостном пехотном батальоне, командир 8 Кавказского стрелкового батальона - 20.08.1904 - 1906, командир 130 пехотного Херсонского Е. И. В. Вел. кн. Андрея Владимировича полка - с 21.12.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1895), Св. Анны 2 ст. (1898), Св. Владимира 3 ст. (1907).

Spisok, 1900: 167; Spisok, 1903: 135; Spisok, 1904: 83; Spisok, 1905: 74; Spisok, 1905, SPb.: 951; Spisok, 1907, SPb.: 488; Spisok, 1908: 48; Spisok, 1910, SPb.: 243.

СКЛЯРОВ ИВАН ОСИПОВИЧ (род. 20.08.1851), полковник. Воспитывался дома и Ставропольском казачьем юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду, завершил курс Офицерской стрелковой школы. В офицерских чинах с 1880: за отличие сотник (1881), подьесаул - 31.12.1885, награжден чином есаула - 6.05.1890, войсковой старшина - 26.02.1895, за отличие полковник - 15.03.1904.

Командир 1 Горско - Моздокского полка Терского казачьего войска - с 15.03.1904.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1900).

Spisok, 1904: 84; Spisok, 1904, SPb.: 976; Spisok, 1905, SPb.: 73; Spisok, 1906, SPb.: 680; Spisok, 1907: 55.

СКОРНЯКОВ АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ (род. 11.12.1854), полковник. Воспитывался в 1 Московском кадетском корпусе и 3 военном Александровском училище, которое окончил по 1 разряду, завершил курс Офицерской стрелковой школы. В офицерских чинах с 1876, участник

Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в поручики - 19.02.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), за отличие по службе штабс-капитан - 4.02.1880, капитан - 26.06.1886, подполковник - 26.02.1892, за отличие по службе полковник - 18.06.1903 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

Командир 2 Кавказского стрелкового батальона - с 14.02.1904 - 4.07.1906, командир 13 лейб-гренадерского Эриванского Е. В. полка - с 4.07.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1895), Св.Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1901) и 3 ст. (1908).

Spisok, 1903, SPb.: 988; Spisok, 1904: 82; Spisok, 1905: 72; Spisok, 1905, SPb.: 856; Spisok, 1907: 406; Spisok, 1908: 433; Spisok, 1910, SPb.: 185.

СЛАВОЧИНСКИЙ АДАМ ИВАНОВИЧ (род. 18.08.1855), полковник. Воспитывался в юнкерском училище. Участник военной экспедиции 1873, Русско-Турецкой войны 1877-78 военных экспедиций 1879-1880 (ранен и контужен в боях), за боевые отличия награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878) Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), золотым оружием (1880). В 1888 получил орден Св. Анны 2 ст. Полковник - 6.12.1899 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Начальник Батумского округа - 12.11.1898 - 7.09.1904. Затем службу проходил за пределами Кавказского военного округа.

Spisok, 1900: 95; Spisok, 1901: 93; Spisok, 1903: 72; Spisok, 1903, sen., SPb.: 485; Spisok, 1904: 59; Spisok, 1905, SPb.: 357.

СЛЮСАРЕНКО ПЕТР ЯКОВЛЕВИЧ (род. 26.01.1850), полковник. Воспитывался в 3 военном Александровском училище. В офицерских чинах с 1872, прапорщик - 17.07.1872, подпоручик - 29.12.1873, поручик - 26.11.1874, штабс-капитан - 26.12.1877, за отличия по службе награжден чинами капитана - 4.11.1882, подполковника - 30.08.1889 и полковника - 14.02.1900.

Начальник мастерской Георгиевского артиллерийского склада - с 12.04.1888, начальник Георгиевского окружного артиллерийского склада - с 14.02.1900, командир Александропольской крепостной артиллерии и начальник Александропольского артиллерийского склада - с 8.10.1906.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1879) и 2 ст. (1892), Св. Анны 3 ст. (1886) и 2 ст. (1900), Св. Владимира 4 ст. (1903).

Spisok, 1900: 97; Spisok, 1900, SPb.: 858; Spisok, 1901: 95; Spisok, 1902, SPb.: 690; Spisok, 1903: 74; Spisok, 1903, sen., SPb.: 531; Spisok, 1904: 61; Spisok, 1906, SPb.: 199; Spisok, 1907: 39.

СМАГИН АЛЕКСЕЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 4.07.1857), полковник. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1878), произведен в подпоручики гвардии - 28.03.1882, поручик - 25.03.1884, штабс-капитан Генерального штаба - 8.11.1884, капитан - 29.03.1885, подполковник - 1.04.1890, за отличие по службе полковник 17.04.1894 (в чине по 6.12.1901) (www.rusgeneral.ru).

С 1900 службу проходил на Кавказе, окружной дежурный Генерального штаба Кавказского военного округа - с 5.05.1900.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1886) и 2 ст. (1896), Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. (1899).

Кавалер иностранных орденов: французского - Почетного Легиона (Офицерский крест, 1897), бухарского - золотого Благородной Бухары 2 ст. (1898), румынского - Румынской звезды (Командорский крест, 1899).

Spisok, 1900, SPb.: 330; Spisok, 1901: 65; Spisok, 1903: 36.

СМИРНОВ ПАВЕЛ АЛЕКСЕЕВИЧ (род. 20.12.1851), полковник. Воспитывался в Астраханской гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1871, произведен в прапорщики - 23.03.1871, участник военных экспедиций 1872-73, подпоручик - 5.11.1872, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1874), участник Русско-Турецкой войны 1877-78, военных экспедиций 1879-80, штабс-капитан - 19.02.1880, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1880) и Св. Станислава 2 ст. (1881), капитан - 17.06.1882, подполковник - 26.02.1893, за отличие по службе полковник - 1.08.1902.

В 1901 - 03 служил в 84 пехотном Ширванском Е. В. полку, командир Асландузского резервного батальона - с 13.08.1903.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1885), Св. Владимира 4 ст. (1889).

Spisok, 1901: 119; Spisok, 1903: 88; Spisok, 1903, sen., SPb.: 866; Spisok, 1904: 74; Spisok, 1905: 64; Spisok, 1905, SPb.: 727.

СНАРСКИЙ АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 10.10.1853), полковник. В офицерских чинах с 1872, произведен в подпоручики - 13.04.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, поручик - 27.03.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1887), штабс-капитан - 30.08.1879, капитан - 30.08.1884, подполковник - 17.04.1894, полковник - 6.12.1894.

Командир 77 пехотного Тенгинского Е. И. В. Вел. кн. Алексия Александровича полка - с 27.04.1900.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1887), Св. Анны 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1898) и 3 ст. (1901).

Кавалер иностранных орденов : прусских - Красного Орла 4 ст. с мечами (1879) и Прусской Короны 3 ст. (1885), австрийского - Железной Короны 2 ст. (1898).

Spisok, 1900, SPb.: 393; Spisok, 1901: 70; Spisok, 1902: 58; Spisok, 1903: 55; Spisok, 1903, sen., SPb.: 145.

СОБЕЦКИЙ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ. См.: САБЕЦКИЙ НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ

СОБОЛЕВСКИЙ ПЕТР ПЕТРОВИЧ (род. 23.12.1850), полковник. Окончил 6 классов Смоленской классической гимназии и Московское пехотное юнкерское училище. В офицерских чинах с 1870: прапорщик - 1.12.1870, подпоручик - 21.10.1872, поручик - 4.09.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чинами штабс-капитана - со старшинством с 9.08.1877 и капитана - 21.05.1881, орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), подполковник - 1.01.1889, за отличие по службе полковник - 24.09.1900 (в чине по 1915) (www.rusgeneral.ru).

Командир 4 Кавказского стрелкового батальона - 22.03.1901 - 15.03.1904. В дальнейшем службу проходил вне пределов Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Владимира 4 ст. (1886) и 3 ст. (1904), Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Анны 2 ст. (1896).

Spisok, 1901: 100; Spisok, 1903: 78; Spisok, 1903, sen., SPb.: 606; Spisok, 1904, SPb.: 518; Spisok, 1906, SPb.: 257.

СОЙМОНОВ ИВАН ГАВРИЛОВИЧ (род. 10.02.1859), полковник. Воспитывался в Московской военной гимназии и Александровском училище, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 1 разряду. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики гвардии - 25.05.1879, подпоручик - 28.03.1882, поручик - 8.04.1884, переименован в капитаны - 4 02.1889, полковник - 30.08.1893 (в чине по 1903) (www.rusgeneral.ru). С 1902 службу проходил на Кавказе. Директор Тифлисского кадетского корпуса - с 6.11.1902.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1890) и 2 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1894) и 2 ст. (1899), Св. Владимира 4 ст. (1902).

Spisok, 1903: 51; Spisok, 1903, yan., SPb.: 124.

СОКОЛОВ ИВАН ПЛАТОНОВИЧ (род. 22.05.1850), полковник. В офицерских чинах с 1871, произведен в подпоручики - 6.11.1872, поручик - 29.12.1873, штабс-капитан - 9.12.1876, за отличия по службе подполковник

- 5.03.1888 и полковник - 30.08.1894.

Старший адъютант штаба Кавказского военного округа - с 11.04.1890.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1876) и 2 ст. (1884), Св. Анны 3 ст. (1880) и 2 ст. (1891), Св. Владимира 4 ст. (1896) и 3 ст. (1899).

Spisok, 1895: 113; Spisok, 1900: 67; Spisok, 1900, SPb.: 355; Spisok, 1901: 67.

СОКОЛОВ КЛАВДИЙ ПЕТРОВИЧ (род. 9.03.1852), полковник. Воспитывался в военной гимназии и Павловском военном училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу. В офицерских чинах с 1873, награжден чином хорунжего - 10.08.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие сотник - 18.05.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами с бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом и Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1878), за боевое отличие в экспедиции 1879 награжден чином есаула - 17.10.1879, за отличия по службе войсковой старшина - 25.08.1896 и полковник - 6.05.1902 (в чине по 1909) (www.rusgeneral.ru).

Командир 2 Терской казачьей батареи - 25.08.1896 - 30.03.1903, атаман Моздокского (30.03.1903- 29.04.1907) и Сунженского (29.04.1907) отделов Терской обл.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1888), Св. Анны 2 ст. (1894).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (1899).

Spisok, 1903: 87; Spisok, 1903, sen., SPb.: 853; Spisok, 1904: 73; Spisok, 1905: 63; Spisok, 1905, SPb.: 714; Spisok, 1906, SPb.: 458; Spisok, 1908: 41; Spisok, 1909, SPb.: 141.

СОКОЛОВСКИЙ АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 14.12.1852), полковник. Воспитывался во 2 Московском кадетском корпусе. В 1871 награжден чином прапорщика, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в поручики - 3.05.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877) и 2 ст. с мечами (1879), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), штабс-капитан - 24.03.1881, за отличие ротмистр - 6.05.1884, подполковник - 26.02.1895, за отличия по службе полковник - 15.06.1901.

Старший адъютант штаба Кавказской кавалерийской дивизии - 25.07.1882 - 12.02.1887, младший штаб-офицер - 28.05.1896, помощник командира 15 драгунского Северском Е.В. Короля Датского полка по хозяйственной части - 27.02.1897. С мая 1903 службу проходил вне Кавказского военного округа.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1892), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1896).

Кавалер бухарского золотого ордена Благородной Бухары 3 ст. (1896).

Spisok, 1895: 190; Spisok, 1901: 126; Spisok, 1902, SPb.: 879; Spisok, 1903: 84; Spisok, 1903, sen., SPb.: 716; Spisok, 1904, SPb.: 621; Spisok, 1905, SPb.: 582.

СОКОЛЬСКИЙ ВАСИЛИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ (род.22.12.1867), полковник. Воспитывался в реальном и Одесском пехотном юнкерском училищах, окончил Александровскую военно-юридическую Академию по 2 разряду. Службу начал 4.10.1885, произведен в подпоручики - 10.05.1891, поручик - 10.05.1895, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 20.02.1906, награжден орденом Св. Станислава 3 ст. (1907), подполковник - 29.03.1909, за отличие полковник - 14.04.1913.

С марта 1908 по ноябрь 1911 служил помощником военного прокурора Кавказского военно-окружного суда.

Spisok, 1910: 188; Spisok, 1911: 177; Spisok, 1914, SPb.: 1310.

СОЛОВЬЕВ АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ (род. 29.08.1865), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева кадетском корпусе и 1 военном Павловском училище. Службу начал 26.08.1883, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик гвардии - штабс-ротмистр - 7.08.1889, ротмистр - 30.08.1891, подполковник - 26.02.1900, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1908.

Начальник Екатеринодарского отдела Владикавказского жандармского полицейского управления железных дорог - 19.01.1906. В дальнейшем состоял при Отдельном корпусе жандармов.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1912), Св. Анны 3 ст. (1905).

Spisok, 1910: 80; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 92; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 77; Spisok, 1914, SPb.: 348.

СОЛОВЬЕВ КОНСТАНТИН СЕРГЕЕВИЧ (род. 12.04.1853), полковник. В офицерских чинах с 1874. Участник русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 2 ст. с мечами и бантом (1879). Полковник - 30.08.1899 (в чине по 1901) (www.rusgeneral.ru).

На 9.05.1901 - помощник военного губернатора Дагестанской обл.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1884), Св. Анны 2 ст. (1887), Св. Владимира 4 ст. (1894) и 3 ст. (1896).

Spisok, 1901: 48.

СОЛОМЧЕНКО АДРИАН ТИХОНОВИЧ (род. 26.08.1857), полковник. Воспитывался в Темир-Хан-Шуринской прогимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 24.01.1875, произведен в

პრაპორშიკი - 16.04.1878, უატიანი ვოენნიე ექსპედიციე 1879-81, ნაგრადენ ორდენაი სვ. სტანილავა 3 სტ. ს მეჩაი და ბანტომ (1881), სვ. ანნი 4 სტ. ს ნაძიშუი «ზა ხრაბროსტი» და სვ. ანნი 3 სტ. ს მეჩაი და ბანტომ (1882), ზა სლუჟებნიე ოტლიჩია ნაგრადენ ჩინაი შტაბს-კაპიტანა - 15.03.1892, კაპიტანა - 15.03.1898 და პოძპოლკოვნიკა - 30.07.1905 (სტარშინსტო ს 30.07.1905), პოლკოვნიკ - 6.12.1910.

В 1905-13 показан офицером 82 пехотного Дагестанского Е. И. В. Вел. кн. Николая Михайловича полка .

В 1900 награжден орденом Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах.

Spisok, 1905: 156; Spisok, 1909, SPb.: 1051; Spisok, 1910: 134; Spisok, 1911: 98; Spisok, 1912; SPb.: 1333; Spisok, 1913, SPb.: 930.

СОЛОНЕНКО КОНСТАНТИН СТЕПАНОВИЧ (род. 6.11.1852), полковник. Воспитывался в С.-Петербургской гражданской гимназии и Николаевском инженерном училище. В офицерских чинах с 1875, произведен в прапорщики гвардии - 20.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, подпоручик - 30.08.1877, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость», Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), поручик саперного батальона - 29.08.1878, штабс-капитан - 4.08.1881, награжден чином капитана - 13.04.1883, подполковник - 30.08.1891, за отличие по службе полковник - 6.09.1898 (в чине по 19.07.1908) (www.rusgeneral.ru).

Командир 78 пехотного Навагинского полка - с 15.11.1903. В 1908 показан командиром 2 бригады 39 дивизии.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 3 ст. (1888) и 2 ст. (1901), Св. Станислава 2 ст. (1893), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1900) и 3 ст. (1906), Св. Владимира 3 ст. (1906).

Spisok, 1903, yan., SPb.: 443; Spisok, 1904: 56; Spisok, 1904, SPb.: 301; Spisok, 1907: 38; Spisok, 1907, SPb.: 71; Spisok, 1908: 34.

СПИРИДОНОВ ФЕДОР ИОСИФОВИЧ (род. 18.10.1863), полковник. Воспитывался в Бакинском реальном училище, Павловском военном училище, которое окончил по 1 разряду, с отличием завершил курс Офицерской стрелковой школы. Службу начал 4.10.1882, произведен в подпоручики - 14.08.1884, поручик - 14.08.1888, награжден чином штабс-капитана - 15.03.1894, капитан - 15.03.1896, подполковник - 26.02.1904, участник Русско-Японской войны 1904-05, награжден золотым оружием (1904) и орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами и Св. Анны 2 ст. (1905), за отличие по службе полковник - 25.02.1907.

С июля 1910 службу проходил на Кавказе. Командир 2 Кавказского железнодорожного батальона - 22.07.1910 - 4.05.1913. В дальнейшем служил за пределами Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Владимира 3 ст. (1909).

Spisok, 1910, SPb.: 801; Spisok, 1911: 62; Spisok, 1912, SPb.: 507; Spisok, 1914, SPb.: 206.

СТАНИШЕВСКИЙ ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ (род. 3.02.1848), полковник. Воспитывался в частном учебном заведении и Тифлисском пехотном юнкерском училище. В офицерских чинах с 1868, Произведен в прапорщики - 7.10.1868, награжден чином подпоручика - 21.10.1870, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден чином поручика - 14.05.1878 и орденом Св. Анны 3 ст. мечами и бантом (1878), за отличия по службе награжден чинами штабс-капитана - 30.07.1881, капитана - 30.08.1885, подполковника - 26.02.1896 и полковника - 1.01.1901 (старшинство с 6.12.1900).

Старший адъютант управления 23 Владикавказской местной бригады - с 10.12.1884, дежурный штаб-офицером управления начальника 3 Владикавказской местной бригады - 16.10.1895, Екатеринодарский уездный воинский начальник - с 2.01.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1890), Св. Анны 2 ст. (1904); Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1893) и 3 ст. (1909).

Spisok, 1901: 102; Spisok, 1903: 80; Spisok, 1903, sen., SPb.: 633; Spisok, 1904: 66; Spisok, 1905: 56; Spisok, 1905, SPb.: 503; Spisok, 1907: 42; Spisok, 1907, SPb.: 201; Spisok, 1908: 37; Spisok, 1909, SPb.: 72; Spisok, 1910: 36; Spisok, 1910, SPb.: 60.

СТАРОВ ВЛАДИМИР ПАВЛОВИЧ (род. 12.06.1871), полковник. Воспитывался в 4 Московском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Михайловскую артиллерийскую Академию по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс Офицерской артиллерийской школы. Службу начал 30.08.1889, произведен в подпоручики - 10.08.1890, поручик - 10.08.1894, штабс-капитан - 15.07.1897, капитан - 17.05.1898, подполковник - 25.08.1902, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1909 (в чине по 8.10.1916) (www.rusgeneral.ru).

Начальник 2 Кавказского учебного артиллерийского полигона - 25.01.1909 - 19.10.1911. Затем службу проходил в другом военном округе.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1902) и 2 ст. (1912), Св. Анны 3 ст. (1907).

Spisok, 1910: 88; Spisok, 1910: 1222; Spisok, 1911: 80; Spisok, 1912, SPb.: 905; Spisok, 1914, SPb.: 501.

СТАРОВ ФИЛИПП МАКАРОВИЧ (род. 14.11.1852), полковник. Воспитывался в Оренбургском Неплюева военной гимназии и Александровском военном училище. В офицерских чинах с 1871, участник военных

ექსპედიციი 1873-74, ზა ბოეოე ოტლიჩიე პოდპორუჩიკ - 18.01.1874, ნაგრაჟდენ ორდენოე სვ. ანნი 4 სტ. ს ნაღპიშიუ «ზა ხრაბროსუ» (1874) ი ჩინოე პორუჩიკა - 1.05.1877, შტაბს-კაპიტან - 25.08.1878, კაპიტან - 6.03.1883, პოდპოლკოვნიკ - 1.01.1889, ზა სლუჟებნიე ოტლიჩია ნაგრაჟდენ ჩინოე პოლკოვნიკა - 1.08.1902.

В 1901 - 03 სლუჟილ ვ 156 პეხოტნოე ელისავეტპოლსკოე გენ. კნ. ციციანოვა პოლკუ. ზათემ სლუჟილ ზა პრედელაში კავკაზსკოე ეოენნოე ოკრუგა.

ზა დრუგიე ეოენნო-სლუჟებნიე ზასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენაში სვ. სტანიასლა 3 სტ. (1879) ი 2 სტ. (1887), სვ. ანნი 3 სტ. (1883) ი 2 სტ. (1892), სვ. ვლადიშირა 4 სტ. - ზა 25 ლეტ ბეზუპრეჩნოე სლუჟბი ვ ოფიციერსკიე ჩინაე (1897).

Spisok, 1901: 108; Spisok, 1903: 88; Spisok, 1903, sen., SPb.: 866; Spisok, 1906, SPb.: 471.

СТЕЛЬНИЦКИЙ ИВАН-БРОНЕСЛАВ ФЕЛИКОВИЧ (როდ. 20.05.1857), პოლკოვნიკ. ვოსპიტყვალეს ვ ეოენნოე პროგიმნაზიი ი პეხოტნოე იუნკერსკოე უჩილშიე. უჩასტნიკ რუსსკო-ტურეცკოე ეოენი 1877-78, პროიზვედენ ვ პრაპორშიკი - 20.07.1878, ნაგრაჟდენ ორდენაში სვ. სტანიასლა 3 სტ. ს მეჩაში ი ბანტოე (1877), სვ. ანნი 3 სტ. ს მეჩაში ი ბანტოე (1879), რანენ ვ ბოეოე, პოდპორუჩიკ - 16.07.1881, პორუჩიკ - 18.04.1883, ზა ოტლიჩია ნაგრაჟდენ ჩინაში შტაბს-კაპიტანა - 24.04.1888, კაპიტანა - 24.02.1896 ი პოდპოლკოვნიკა - 28.11.1902, პოლკოვნიკ - 6.12.1910.

В 1911 სლუჟილ ვ 13 გრენადერსკოე ლეიბ-გვარდიი ე. ვ. ერივანსკოე პოლკუ.

ზა დრუგიე ეოენნო-სლუჟებნიე ზასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენაში სვ. სტანიასლა 2 სტ. (1901), სვ. ვლადიშირა 4 სტ. ს მეჩაში ი ბანტოე (1902), სვ. ანნი 2 სტ. (1906).

კაველერ ბუხარსკოე ზოლოტოე ორდენა ბლაგოროდნოე ბუხარი 3 სტ. ი სერებრყანოე 2 სტ. (1905).

Spisok, 1904: 137; Spisok, 1909, SPb.: 271; Spisok, 1911: 91.

СТЕНЮКИН АНТОНИЙ КОНДРАТЬЕВИЧ (როდ. 11.04.1839), პოლკოვნიკ. ვ ოფიციერსკიე ჩინაე ს 1874. უჩასტნიკ რუსსკო-ტურეცკოე ეოენი 1877-78 (რანენ ვ ბოეოე), ზა ბოეოე ოტლიჩიე ნაგრაჟდენ ჩინოე სოტნიკა - 12.06.1877, ორდენაში სვ. სტანიასლა 3 სტ. ს მეჩაში ი ბანტოე (1877), სვ. ანნი 3 სტ. ს მეჩაში ი ბანტოე (1878), ზა ბოეოე ოტლიჩიე ესაულ - 5.10.1880, პერეიენოვან ვ როტმისტრყ - 27.03.1881, ზა ოტლიჩია პო სლუჟბე ნაგრაჟდენ ჩინაში პოდპოლკოვნიკა - 1.01.1889 ი პოლკოვნიკა - 25.03.1894.

И. д. правителя канцелярии штаба Кавказского военного округа - с 6.02.1891 - 23.02.1892, ნაზნაჩენ სტარშიმ ადყუტანტოე შტაბა კავკაზსკოე ეოენნოე ოკრუგა - 23.02.1892.

ზა დრუგიე ეოენნო-სლუჟებნიე ზასლუგი ნაგრაჟდენ ორდენაში სვ. სტანიასლა 2 სტ. (1884), სვ. ანნი 2 სტ. (1896), სვ. ვლადიშირა 4 სტ. - ზა 25 ლეტ ბეზუპრეჩნოე სლუჟბი ვ ოფიციერსკიე ჩინაე (1899) ი 3 სტ. (1901).

Spisok, 1895: 109; Spisok, 1900: 64; Spisok, 1901: 64; Spisok, 1902: 52; Spisok, 1904, SPb.: 314; Spisok, 1902: 52; Spisok, 1902, SPb.: 192.

СТЕПАНОВ НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ (род. 19.02.1850), полковник. Воспитывался в Тифлисской классической гимназии и 2 военном Константиновском училище. Произведен в подпоручики - 5.12.1870, поручик - 12.02.1871, штабс-капитан - 28.12.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (контужен в бою), капитан - 26.12.1877, награжден орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1878), подполковник - 7.08.1890, полковник - 6.05.1899 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Начальник Грозненского округа Терской обл. - 27.05.1893 - 7.06.1902.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1872), Св. Анны 3 ст. (1874) и 2 ст. (1882).

Spisok, 1899: 104; Spisok, 1900: 92; Spisok, 1900, SPb.: 775; Spisok, 1901: Spisok, 1902: 90; Spisok, 1902, SPb.: 609; Spisok, 1905, SPb.: 328.

СТЕПАНОВ НИКОЛАЙ ПАВЛОВИЧ (род. 3.05.1859), полковник. Воспитывался дома, в Михайловской Воронежской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал 12.08.1877, произведен в прапорщики - 8.08.1879, подпоручик - 18.12.1880, поручик - 4.12.1883, штабс-капитан - 30.08.1890, капитан - 25.07.1895, подполковник - 8.09.1903, за отличие по службе полковник - 6.12.1909 (в чине по 6.12.1916) (www.rusgeneral.ru).

Более 20 лет служил помощником ремонтера Кавказского военного округа, постоянный член кавалерийской ремонтерной комиссии Кавказского района - 1909-13. С мая 1913 службу проходил вне пределов Кавказского военного округа.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1895) и 2 ст. (1901), Св. Анны 3 ст. (1898) и 2 ст. (1906), Св. Владимира 4 ст. (1912).

Spisok, 1908: 104; Spisok, 1909, SPb.: 355; Spisok, 1912, SPb.: 909; Spisok, 1910: 89; Spisok, 1910, SPb.: 1225; Spisok, 1911: 81; Spisok, 1912, SPb.: 909; Spisok, 1914, SPb.: 504.

СТЕПАНОВ ПАВЕЛ ФЕОФИЛАКТОВИЧ (род. 1.11.1839), полковник. Воспитывался в Военно-топографическом училище. В офицерских чинах с 1866, произведен в подпоручики - 31.03.1868, поручик - 8.04.1873, штабс-капитан - 24.03.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденом Св. Станислава 2 ст. с мечами (1877) и чином капитана - 9.06.1881, переименован в майоры - 30.03.1883, подполковник - 6.05.1884, за отличие по службе полковник - 30.08.1891(в чине по 1903) (www.rusgeneral.ru).

Помощник инспектора межевого отдела канцелярии главноначальствующего по Военно-народному управлению Кавказского края - 20.04.1881 - 27.02.1895, инспектор того же межевого отдела - с 27.02.1895.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св.

Станислава 3 ст. (1874), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 лет безупречной службы в офицерских чинах (1892), Св. Анны 2 ст. (1894): Св. Владимира 3 ст. (1896).

Кавалер турецкого ордена Меджидие 3 ст. (1887).

Spisok, 1893: 135; Spisok, 1895: 93; Spisok, 1901, SP.: 104; Spisok, 1903: 46; Spisok, 1903, yan., SPb.: 51.

СТЕФАНОВИЧ-СТАСЕНКО ПАВЕЛ СПИРИДОНОВИЧ (род. 13.05.1869), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина кадетском корпусе, 3 военном Александровском училище, окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. Службу начал 18.09.1888, произведен в подпоручики - 10.08.1889, поручик - 10.08.1893, штабс-капитан - 13.07.1897, капитан - 6.05.1900, подполковник - 6.12.1904, за отличие по службе полковник - 6.12.1908 (в чине по 10.04.1916) (www.rusgeneral.ru).

Назначен старшим адъютантом штаба Кавказского военного округа - 6.12.1904, штаб-офицер для поручений при штабе Кавказского военного округа и заведующий передвижением войск по железным дорогам и водным путям Кавказского района - 5.11.1905..

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1902) и 2 ст. (1911), Св. Анны 3 ст. (1906) и 2 ст. (1913).

Spisok, 1905: 144; Spisok, 1908: 129; Spisok, 1910: 83; Spisok, 1910, SPb.: 1083; Spisok, 1911: 75; Spisok, 1912, SPb.: 771; Spisok, 1914, SPb.: 395.

СТЕЦЕНКО ДМИТРИЙ ВАСИЛЬЕВИЧ (род. 20.10.1857), полковник. Георгиевский кавалер. Воспитывался дома и в Ставропольском казачьем юнкерском училище. Участник Русско-Турецкой войны 1877-78, хорунжий - 20.08.1877, награжден Знаком отличия ордена Св. Георгия 4 ст. (1877), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и 3 ст. с мечами и бантом (1879), за выдающееся боевое отличие во время экспедиции 1880 - 81 удостоен орденом Св. Георгия 4 ст. и чином сотника (1881), другими боевыми знаками отличия: Св. Станислава 2 ст. с мечами и Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1882), за отличие по службе есаул - 31.08.1883, войсковой старшина - 26.02.1898, полковника - 26.11.1901.

В 1902 служил в 1 Уманском полку Кубанского казачьего войска, командир 1 Волгского (Волжского) полка Терского казачьего войска - с 20.01.1903.

В 1885 получил орден Св. Анны 2 ст.

Кавалер румынского Железного креста (1879) и персидского ордена Льва и Солнца 3 ст. (1883).

Spisok, 1902, SPb.: 904; Spisok, 1903: 85; Spisok, 1903, sen., SPb.: 738; Spisok, 1904: 70; Spisok, 1906, SPb.: 348; Spisok, 1907: 44.

СТОЛЯРЕВСКИЙ ЛЕОНИД НИКОЛАЕВИЧ (род. 29.03.1859), полковник. Окончил Военно-юридическую Академию по 1 разряду. В офицерских чинах с 1879, произведен в поручики - 21.06.1884, штабс-ротмистр - 26.02.1878, переименован в штабс-капитаны - 28.03.1889, капитан - 30.08.1889, подполковник - 30.08.1892, за отличие по службе полковник - 24.03.1896 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Помощник военного прокурора Кавказского военно-окружного суда - с 24.03.1896, назначен военным следователем Кавказского военного округа - 15.05.1900.

В 1894 награжден орденом Св. Станислава 3 ст.

Spisok, 1897: 111; Spisok, 1900: 77; Spisok, 1900, SPb.: 516; Spisok, 1901: 77; Spisok, 1902: 64; Spisok, 1907: 44; Spisok, 1903: 60; Spisok, 1903, sen., SPb.: 241; Spisok, 1904: 50; Spisok, 1905: 40; Spisok, 1905, SPb.: 143.

СТОЯНОВСКИЙ КОНСТАНТИН НИКИТИЧ (род. 21.05.1855), полковник. Воспитывался в Кубанской войсковой гимназии, Ставропольском казачьем юнкерском училище, которое окончил по 1 разряду, с оценкой «Успешно» завершил курс обучения в Офицерской кавалерийской школе. Службу начал 1.04.1875, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 и военной экспедиции 1879 - 1881, произведен в хорунжие - 17.04.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 4 ст. и 3 ст. с мечами и бантом (1880), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1881), чинами сотника - 20.01.1881 и есаула - 6.05.1884, войсковой старшина - 26.02.1901, за отличие по службе полковник - 1.01.1906 (в чине по 1910) (www.rusgeneral.ru).

Командир 2 Лабинского казачьего войска - с 5.03.1905, назначен командиром 1 Уманского бригадира Головатова полка Кубанского казачьего войска - 2.11.1908.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1896), Св. Анны 2 ст. (1908).

Spisok, 1907: 78; Spisok, 1907, SPb.: 1000; Spisok, 1908: 70; Spisok, 1910: 62; Spisok, 1910, SPb.: 653.

СТРАХОВ МИХАИЛ АНДРЕЕВИЧ (род. 23.01.1854), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина военной гимназии и Елисаветградском кавалерийском юнкерском училище. В офицерских чинах с 1874, корнет - 9.11.1874, поручик - 18.03.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом (1877), Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), в запасе - 1883 - 1887, в отставке - 1887 - 1891, штабс-ротмистр - 25.02.1891, за отличия по службе награжден чинами ротмистра - 25.02.1891, подполковника - 26.02.1896 и полковника - 6.12.1902.

Начальник 2 распорядительного отдела Терского обл. правления -

25.02.1891-10.11.1902, назначен начальником Нальчикского округа Терской обл. - 10.11.1902.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1881), Св. Анны 2 ст. (1899).

Кавалер иностранных орденов: румынского - Железного креста (1877), итальянского - Итальянской короны 3 ст. (1891), бухарского - золотого Благородной Бухары 3 ст. (1896).

Spisok, 1897: 175; Spisok: 1901; 134; Spisok, 1903: 90; Spisok, 1903, sen., SPb.: 894; Spisok, 1904: 76; Spisok, 1905: 65; Spisok, 1905, SPb.: 754; Spisok, 1907: 49; Spisok, 1907, ch. 3, SPb.: 29; Spisok, 1909, ch. 3, SPb.: 13.

СТРАШНИКОВ ВЛАДИМИР НИКОЛАЕВИЧ (род. 9.07.1869), полковник. Воспитывался в Сибирском кадетском корпусе, Михайловском артиллерийском училище, окончил Офицерскую артиллерийскую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 29.08.1886, произведен в подпоручики - 7.08.1887, поручик - 7.08.1891, штабс-капитан - 28.07.1896, участник Китайского похода 1900-01, капитан - 28.07.1900, награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1903), участник Русско-Японской войны 1904-05, участник обороны Порт- Артура, за отличия награжден орденами Св. Анны 2 ст. с мечами, Св. Станислава 2 ст. с мечами (1904), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905), подполковник - 26.09.1907, за отличие по службе награжден чином полковника - 6.12.1912.

В 1908 служил в Михайловской крепостной артиллерии.

Spisok, 1908: 172; Spisok, 1914, SPb.: 1244.

СТРИЖЕВ ИВАН МАКСИМОВИЧ (род. 7.01.1859), полковник. Воспитывался в Нижегородском графа Аракчеева военной гимназии и Михайловском артиллерийском училище. Службу начал 13.06.1877, произведен в подпоручики - 8.08.1880, поручик - 29.11.1882, штабс-капитан - 21.12.1889, капитан - 25.07.1895, в запасе - с сентября 1896, переименован в ротмистры - 8.06.1901, в отставке - 26.03.1900 - 8.06.1901, участник Китайского похода 1900 - 01 и Русско-Японской войны 1904-05 (ранен в бою), награжден орденом Св. Анны 2 ст. с мечами (1904), подполковник - 28.03.1904, за отличие по службе полковник - 6.12.1908.

С 1908 службу проходил на Кавказе. Душетский уездный начальник - с 28.04.1908, назначен начальником Грозненского округа Терской обл. - 7.05.1909.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденом Св. Станислава 2 ст. (1896).

Spisok, 1910: 82; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 101; Spisok, 1911: 74; Spisok, 1912, ch. 3, SPb.: 85; Spisok, 1914, SPb.: 373.

СТРУСЕВИЧ АЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ (род. 30.09.1855), полковник. Воспитывался в 1 Павловском училище, окончил Николаевскую

Академию Генерального штаба по 2 разряду. В офицерских чинах с 1873, произведен в подпоручики - 26.11.1874, поручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан, переименован в есаулы - 18.12.1878, награжден орденами Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом и Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1879), из штабс-капитанов переименован в подьесаулы - 29.03.1886, есаул - 13.04.1886, войсковой старшина - 9.04.1889, за отличие по службе полковник - 28.03.1893 (в чине с 1903) (www.rusgeneral.ru).

Инспектор классов Тифлисского кадетского корпуса - 10.01.-28.09.1901. В дальнейшем служил в других военных округах.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1886), Св. Анны 2 ст. (1890), Св. Владимира 4 ст. (1896) и 3 ст. (1901).

Spisok, 1900, SPb.: 252; Spisok, 1901: 60; Spisok, 1903, sen., SPb.: 83.

СТРУСЕВИЧ ВЛАДИМИР ПЕТРОВИЧ (род. 4.06.1860), полковник. Воспитывался в Орловском Бахтина военной гимназии, 1 военном Павловском училище, окончил Офицерскую стрелковую школу с оценкой «Успешно». Службу начал 2.08.1878, произведен в прапорщики - 8.08.1881, подпоручик - 30.08.1884, поручик - 30.08.1888, штабс-капитан - 21.04.1891, капитан - 28.03.1893, подполковник - 26.02.1905, полковник - 6.12.1912.

В 1907-14 служил в 262 Сальянском, 82 Дагестанском, 83 Самурском пехотных полках.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896), Св. Анны 3 ст. (1907).

Spisok, 1907: 124; Spisok, 1910: 124; Spisok, 1911: 120; Spisok, 1913, SPb.: 1269; Spisok, 1914, SPb.: 1202.

СТУПАЧЕВСКИЙ СЕРГЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ (род. 10.06.1858), полковник. Военный инженер. Воспитывался в Владимировской военной гимназии, 3 военном Александровском училище, Николаевском инженерном училище, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 14.08.1875, произведен в сотники - 16.04.1878, подьесаул (переименован в штабс-капитаны) - 12.01.1886, капитан - 1.04.1890, подполковник - 18.04.1899, за отличие по службе полковник - 6.12.1904 .

Назначен помощником начальника Дагестанской инженерной дистанции - 8.04.1899, состоял в распоряжении Главного инженерного управления - с 6.12.1904, начальник Дагестанской инженерной дистанции и Дагестанского отдела по квартирному довольствию войск - с 20.03.1909.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст.(1892) и 2 ст.(1901), Св. Анны 3 ст.(1893) и 2 ст. (1909).

Spisok, 1899: 176; Spisok, 1905, SPb.: 1119; Spisok, 1907: 98; Spisok, 1907, SPb.: 743; Spisok, 1908: 60; Spisok, 1910: 54; Spisok, 1911: 49; Spisok, 1912, SPb.: 227; Spisok, 1914, SPb.: 62.

СУЛЕЙМАНОВ АХМЕД СУЛЕЙМАНОВИЧ (род. 31.12.1862), полковник. Воспитывался в Ставропольской классической гимназии и Тифлисском пехотном юнкерском училище. Службу начал 4.09.1883, произведен в подпоручики - 1.09.1885, поручик - 1.09.1889, штабс-капитан - 6.05.1900, капитан - 6.05.1901, участник Русско-Японской войны 1904-05 (контужен в бою), за отличие награжден чином подполковника - 1905 (старшинство с 18.07.1904), орденами Св. Станислава 3 ст. (1904) и 2 ст. с мечами (1907), Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» и 3 ст. с мечами и бантом (1904), Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1906), полковник - 6.12.1910.

В 1907-14 службу проходил в 83 пехотном Самурском полку и 82 пехотном Дагестанском Е. И. В. Вел. кн. Николая Михайловича полку.

Spisok, 1907: 153; Spisok, 1910: 110; Spisok, 1911: 93; Spisok, 1912, SPb.: 1192; Spisok, 1914, SPb.: 709.

СУЛИКОВСКИЙ СИГИЗМУНД-МИХАИЛ ФЕЛИКСОВИЧ (род. 6.09.1855), полковник. Георгиевский кавалер. Окончил Николаевскую Академию Генерального штаба по 1 разряду. В офицерских чинах с 1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, произведен в прапорщики гвардии - 5.08.1877, подпоручик - 30.08.1878, за выдающееся боевое отличие удостоен ордена Св. Георгия 4 ст. (1878), награжден орденом Св. Анны 4 ст. с надписью «За храбрость» (1878), поручик - 30.08.1878, штабс-капитан - 25.03.1884, капитан Генерального штаба - 8.11.1884, подполковник - 24.04.1888, за отличие по службе полковник - 5.04.1892 (в чине по 1901) (www.rusgeneral.ru).

Командир 14 гренадерского Грузинского ген. Котляревского полка - 31.10.1899.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1886) и 2 ст. (1895), Св. Анны 2 ст. (1898).

Spisok, 1900: 57; Spisok, 1900, SPb.: 181; Spisok, 1901: 57; Spisok, 1901, SPb.: 132.

СУЛТАН - АСЛАН ГИРЕЙ. См.: СУЛТАН - ГИРЕЙ САЛЕТОВИЧ.

СУЛТАН-ГИРЕЙ АСЛАН САЛЕТОВИЧ (род. 10.03.1857), полковник. Воспитывался в Ставропольской гимназии и 2 военном Константиновском училище, которое окончил по 1 разряду. Службу начал 1.09.1878, произведен в хорунжие - 8.08.1880, сотник - 29.11.1881, подъесаул - 13.10.1888, есаул - 1.06.1894, войсковой старшина - 26.02.1901, участник Русско-Японской войны 1904 - 05, за боевое отличие полковник - 18.06.1905, награжден орденами Св. Станислава 2 ст. с мечами, Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом (1905).

Командир 1 Таманского ген. Бескровного полка Кубанского казачьего войска - с 31.05.1906.

В 1909 награжден орденом Св. Анны 2 ст.

Spisok, 1907: 71; Spisok, 1907, SPb.: 878; Spisok, 1908: 64; Spisok, 1910: 58; Spisok, 1910, SPb.: 558.

СУРИН ВЛАДИМИР ИОСИФОВИЧ (род. 23.12.1850), полковник. Воспитывался в Московской военной гимназии и 3 Александровском военном училище. В офицерских чинах с 1870, произведен в подпоручики - 5.12.1870, поручик - 31.10.1871, штабс-капитан - 29.12.1873, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, капитан - 26.12.1877, награжден орденом Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), подполковник - 2.01.1891, за отличие по службе полковник - 30.12.1899 (в чине по 1906) (www.rusgeneral.ru).

Командующий 21 Артиллерийской бригады - с 2.03.1905.

За другие военно-служебные отличия награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1874) и 2 ст. (1887), Св. Анны 2 ст. (1895), Св. Владимира 4 ст. (1897) и 3 ст. (1903).

Кавалер Румынского Железного креста.

Spisok, 1903, sen., SPb.: 575; Spisok, 1905: 50; Spisok, 1905, SPb.: 391.

СУРМЕНЕВ НИКАНОР НИКАНОРОВИЧ (род. 28.05.1854), полковник. Воспитывался в 1 военном Павловском училище, которое окончил по 1 разряду, 2 С.-Петербургскую военную гимназию. В офицерских чинах с 1872, произведен в прапорщики - 17.07.1872, подпоручик - 29.12.1873, поручик - 26.11.1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78 (контужен в бою), штабс-капитан - 26.12.1877, награжден орденами Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), капитан - 29.11.1882, подполковник - 12.03.1895, за отличие по службе награжден чином полковника - 4.03.1904.

Командир 3 дивизиона Кавказской резервной артиллерийской бригады - 4.03.1904.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1885), Св. Владимира 4 ст. (1891).

Кавалер румынского Железного креста ( ).

Spisok, 1904: 82; Spisok, 1904: 82; Spisok, 1904, SPb.: 973; Spisok, 1905, SPb.: 940.

СУРОВЕЦКИЙ ВАСИЛИЙ СТЕПАНОВИЧ (род. 5.01.1847), полковник. Воспитывался в артиллерийских классах казачьих юнкеров. В офицерских чинах с 1870, хорунжий - 31.08.1870, награжден чином сотника (переименован в подпоручики) - 22.11.1873, поручик - 25.10.1875, штабс-капитан - 26.12.1877, капитан - 1.12.1885, за отличия по службе награжден чинами подполковника - 30.08.1893 и полковника - 1.01.1901 (Старшинство с 6.12.1900).

С 1891 службу проходил на Кавказе. Штаб-офицер, осматривающий

оружие в войсках Кавказского военного округа, - с 14.03.1891.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1878) и 2 ст. (1890), Св. Анны 3 ст. (1885) и 2 ст. (1897), Св. Владимира 4 ст. (1907).

Spisok, 1901: 101; Spisok, 1903: 80; Spisok, 1903, sen., SPb.: 621; Spisok, 1905, SPb.: 493; Spisok, 1907: 42; Spisok, 1907, SPb.: 155; Spisok, 1908: 37; Spisok, 1910: 36; Spisok, 1910, SPb.: 59; Spisok, 1912, SPb.: 23; Spisok, 1913, SPb.: 17.

СУРОВЕЦКИЙ НИКОЛАЙ СТЕПАНОВИЧ (род. 28.04.1851), полковник. В офицерских чинах с 1874, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, за боевое отличие произведен в есаулы - 29.09.1877, войсковой старшина - 6.05.1884, за отличие по службе полковник - 6.05.1891(в чинах по 1902) (www.rusgeneral.ru).

Командир 2 Терской казачьей батареи - 12.01. - 29.05.1896, назначен командиром 1 Кизляро-Гребенского казачьего полка - 29.05.1896.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1881) и 2 ст. (1887), Св. Анны 3 ст. (1884) и 2 ст. (1896), Св. Владимира 4 ст. с бантом - за 25 безупречной службы в офицерских чинах (1900).

Кавалер иностранных орденов: персидского - Льва и Солнца 2 ст. (1890), бухарского - золотого Благородной Бухары 2 ст. (1895), мекленбург-шверинского - Венедской короны

Spisok, 1893: 132; Spisok, 1895: 90; Spisok, 1900: 52; Spisok, 1900, SPb.: 127; Spisok, 1902: 53; Spisok, 1902, SPb.: 77; Spisok, 1903, yan., SPb.: 672; Spisok, 1904: 66.

СУШИНСКИЙ АЛЕКСАНДР ИЛЬИЧ. См.: СУЩИНСКИЙ АЛЕКСАНДР ИЛЬИЧ.

СУШКОВ НИКОЛАЙ ПЕТРОВИЧ (род. 4.12.1852), полковник. Воспитывался в Оренбургской военной прогимназии и Казанском пехотном юнкерском училище, которое окончил по 2 разряду. Службу начал 1.08.1869, произведен в прапорщики - 3.02.1874, подпоручик - 11.08.1874, поручик - 26.07.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, штабс-капитан - 18.07.1877, награжден орденами Св. Станислава 3 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 3 ст. с мечами и бантом (1877) и 4 ст. (1878), Св. Станислава 2 ст. с мечами (1879), капитан - 14.06.1881, подполковник - 1.01.1890, за отличие по службе полковник - 16.01.1906.

Темир-Хан-Шуринский уездный воинский начальник - с 16.01.1906.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Анны 2 ст. (1888), Св. Владимира 4 ст. (1896).

Spisok, 1907: 80; Spisok, 1907, SPb.: 1030; Spisok, 1908: 72; Spisok, 1910: 63; Spisok, 1910, SPb.: 677; Spisok, 1911, SPb.: 493.

СУЩИНСКИЙ АЛЕКСАНДР ИЛЬИЧ (род. 31.07.1855), полковник. Воспитывался в Михайловской Воронежской военной гимназии и 1 военном Павловском училище. Службу начал 8.08.1872, произведен в прапорщики - 4 08.1875, подпоручик - 9.12.1876, участник Русско-Турецкой войны 1877-78, военных экспедиций 1880-81, поручик - 26.12.1877, за отличие награжден чином штабс-капитана - 19.02.1881, орденами Св. Владимира 4 ст. с мечами и бантом, Св. Анны 4 ст. и 3 ст. с мечами и бантом (1881), капитан - 16.12.1890, в запасе - 6.10.1893 - 13.04.1896, за отличие по службе подполковник - 26.02.1899 и полковник - 6.12.1905 (в чине по 6.12.1914) (www.rusgeneral.ru).

В 1900-02 и. д. Шорапанского уездного начальника, начальник Темир-Хан-Шуринского - с 15.08.1902 и Закатальского - с 12.05.1908 округов.

За другие военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 2 ст. (1892), Св. Анны 2 ст. (1902).

Spisok, 1901: 158; Spisok, 1904: 113; Spisok, 1906, SPb.: 1123; Spisok, 1907: 73; Spisok, 1907, SPb.: 916; Spisok, 1908: 66; Spisok, 1910: 59; Spisok, 1910, ch. 3, SPb.: 38; Spisok, 1911: 53; Spisok, 1914, SPb.: 114.

СЫСОЕВ ЕВГЕНИЙ НИКОЛАЕВИЧ (род. 18.02.1866), полковник. Воспитывался в Михайловском Воронежском кадетском корпусе, 1 военном Павловском и Николаевском инженерном училищах, окончил Николаевскую инженерную Академию по 1 разряду. Службу начал 25.08.1884, произведен в подпоручики - 7.08.1885, поручик - 7.08.1889, штабс-капитан - 30.11.1891, капитан - 1.08.1895, подполковник - 19.03.1904, полковник - 6.12.1910.

В 1904-07 командовал Михайловской крепостной саперной ротой, позднее 5 саперным батальоном - с 21.01.1912.

За военно-служебные заслуги награжден орденами Св. Станислава 3 ст. (1896) и 2 ст. (1910), Св. Анны 3 ст. (1907).

Spisok, 1904: 149; Spisok, 1905: 124; Spisok, 1912, SPb.: 1176; Spisok, 1913, SPb.: 817; Spisok, 1914, SPb.: 699.

Список использованных и учтенных источников:

1. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 22-e yanvaryu 1885 goda. Tiflis, 1885.
2. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskoy armii i voisk k onym prikomandirovannikh. Ispravlen po 28-e ynvarya 1886 goda. Tiflis, 1886.
3. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskoy armii i voisk k onym prikomandirovannikh. Ispravlen po 6-e marta 1887 goda. Tiflis, 1887.
4. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 25-e fevralya 1889 goda. Tiflis, 1889.
5. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 15-e fevralya 1890. Tiflis, 1890.
6. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Isprav-

- len po 10-e fevralya 1891 goda. Tiflis, 1891.
7. Spisok generalam i stab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e marta 1893 goda. Tiflis, 1893.
  8. Spisok generalam i stab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Isphavlen po 1-e marta 1894 goda. Tiflis, 1894.
  9. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 15-e aprelya 1895 goda. Tiflis, 1895.
  10. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 15-e aprelya 1897 goda. Tiflis, 1897.
  11. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 7-e maya 1899 goda. Tiflis, 1899.
  12. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 9-e aprelya 1900 goda. Tiflis, 1900.
  13. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 9-e maya 1901. Tiflis, 1901.
  14. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 20-e marta 1902 goda. Tiflis, 1902.
  15. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e marta 1903 goda. Tiflis, 1903.
  16. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e aprelya 1904 goda. Tiflis, 1904.
  17. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e sentyabrya 1905 goda. Tiflis, 1906.
  18. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 17-e fevralya 1907 goda. Tiflis, 1907.
  19. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 15-e marta 1908 goda. Tiflis, 1908.
  20. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e yanvarya 1910 goda. Tiflis, 1910.
  21. Spisok generalam i shtab-ofitseram Kavkazskogo voennogo okruga. Ispravlen po 1-e maya 1911 goda. Tiflis, 1911.
  22. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e sentyabrya 1900, SPb., 1900.
  23. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e maya 1901, SPb., 1901.
  24. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e ynvarya 1902, SPb., 1902.
  25. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e yanvarya 1903, SPb., 1903.
  26. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e maya 1903. SPb., 1903.
  27. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e sentyabrya. 1903, SPb., 1903.
  28. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e sentyabrya 1904, SPb., 1904.
  29. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e yanvarya. 1905, SPb., 1905.

30. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e noyabrya. 1907, SPb., 1907.
31. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e noyabrya 1909, SPb., 1909.
32. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e marta 1910, SPb., 1910.
33. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e marta 1911, SPb., 1911.
34. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e marta 1912, SPb., 1912.
35. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e marta 1913, SPb., 1913.
36. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 1-e marta 1914, SPb., 1914.
37. Spisok polkovnikam po starshinstvu. Na 1 avgusta 1916, Pt., 1916.
38. Spisok generalam po starshinstvu. Ch. I – III. Sostavlen po 1-e iylya. 1913, SPb., 1913.
39. Spisok generalam po starshinstvu. Ispravlen po 19-e iylya 1916, Pt., 1916.
40. Spisok podpolkovnikam po starshinstvu. Sostavlen po 25-e fevralya 1901, SPb., 1901.
41. Spisok podpolkovnikam po starshinstvu. Ch. I-III. Sostavlen po 1-e marta 1909, SPb., 1909.
42. Spisok podpolkovnikam po starshinstvu. Ch. I-III. Sostavlen po 15-e maya 1913. SPb., 1913.
43. www.rusgeneral.ru
44. www.ourbaki.com
45. www.grwar.ru

იუბილე
ANNIVERSERY

ნოდარ ჩხარტიშვილი – 65

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის თანადამფუძნებელს, აკადემიის აკადემიური საბჭოს წევრს, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორს, აკადემიკოს ნოდარ ჩხარტიშვილს დაბადებიდან 65 წელი შეუსრულდა.

ნოდარ ჩხარტიშვილი დაიბადა 1951 წლის 5 სექტემბერს ქ. ოზურგეთში (ყოფილი მახარაძე). მან წარმატებით დაამთავრა საქართველოს სახელმწიფო პოლიტექნიკური ინსტიტუტი, სპეციალობით რადიოტექნიკა და ელექტრონიკის ინჟინერია. ნიჭიერი, მიზანდასახული ახალგაზრდის კარიერა დაიწყო 1973 წელს სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება მიონში უფროსი ინჟინრის თანამდებობით. 1978 წლიდან ნოდარ ჩხარტიშვილი მუშაობს სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანება საქნავთობში ლაბორატორიის გამგედ, მოგვიანებით კი საქმიანობას აგრძელებს იმავე დანესებულების სამმართველოს უფროსის მოადგილის თანამდებობაზე. სწორედ ამ პერიოდში იწყება ბატონი ნოდარის დაინტერესება მეცნიერებით და ის სწავლას აგრძელებს მოსკოვის რადიოტექნიკისა და ელექტრონიკის ინსტიტუტის ასპირანტურაში (1985-1989), სადაც მან წარმატებით დაიცვა ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის, ხოლო 1991 წლის იანვარში – ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი.

1988-1992 წწ. ნოდარ ჩხარტიშვილი პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში. პარალელურად ინტერესდებოდა ეკონომიკური მეცნიერებებით და 1990 წელს წარმატებით დაამთავრა თბილისის ევროპული ბიზნესის სკოლა (ESM), ხოლო 1992 წელს – ვენის საერთაშორისო საფინანსო ეკონომიკური ინსტიტუტი.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველივე წლებიდანვე ნოდარ ჩხარტიშვილი სწრაფად დაწინაურდა სახელმწიფო სამსახურში, კერძოდ, 1992 წელს დაინიშნა საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების კომიტეტის სამმართველოს უფროსად, 1995 წელს – საქართველოს მინისტრთა კაბინეტის მთავარ სახელმწიფო მრჩეველად ეკონომიკურ საკითხებში. 1996 წლიდან ის იყო დსთ-ის სახელმწიფო ბიუროს სამმართველოს უფროსი საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიაში.

1998-2003 წწ. ნოდარ ჩხარტიშვილი საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროში უძღვებოდა ერთ-ერთ ყველაზე რთულ და საპასუხისმგებლო მიმართულებას – რუსეთის ფედერაციასთან ურთიერთობის დეპარტამენტს, ხოლო 2003-2005 წწ. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში ხელმძღვანელობდა გრანტების სამმართველოს.

2005 წლიდან ნოდარ ჩხარტიშვილი მჭიდროდ თანამშრომლობს აფხაზეთის ა/რ სახელმწიფო სტრუქტურებთან. 2005-2010 წწ. იგი იყო აფ-

ხაზეთის ა/რ ეკონომიკის მინისტრის მოადგილე, 2010-2012 წწ. - აფხაზეთის ა/რ ეკონომიკის მინისტრი, ხოლო 2010-2013 წწ. – აფხაზეთის ა/რ უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარის მთავარი მრჩეველი. მის ბიოგრაფიასა და კარიერაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია საქართველოს თავდაცვის სამინისტროში ადმინისტრაციის უფროსის თანამდებობაზე მუშაობის მოკლე, მაგრამ საინტერესო ეტაპს 2013-2015 წწ.

2015 წლის ოქტომბრიდან დღემდე ბატონი ნოდარი აფხაზეთის ა/რ ფინანსთა და ეკონომიკის მინისტრის პირველი მოადგილის თანამდებობას იკავებს. ამრიგად, საჯარო სამსახურში მოღვაწეობის ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ბატონი ნოდარ ჩხარტიშვილი მუდამ იდგა ქვეყნის ინტერესების სადარაჯოზე და მან მთელი თავისი ცოდნა და ენერჯია მამულის სამსახურს დაუქვემდებარა. ბატონი ნოდარი გამოირჩევა პრინციპულობით, იდეებისა და ღირებულებების ერთგულებით, მიზანდასახულობით. ბუნებრივია, რომ ის დიდი სიყვარულით სარგებლობს საზოგადოებაში, კოლეგებისა და მეგობრების წრეებში.

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიური საბჭოსა და აკადემიის თანამშრომლების სახელით ვულოცავ ბატონ ნოდარ ჩხარტიშვილს საიუბილეო თარიღს და დიდ მადლობას ვუხდით იმ დახმარებისათვის, რომელიც მან გასწია აკადემიის მუშაობის გასამართავად.

ოთარ ჟორდანია,

ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი

NODAR CHKHATISHVILI - 65

The co-founder of the Academy of Sciences of Tskhum-Abkhazia, the member of the Academic Council of the Academy, the Doctor of the Sciences of Physics-Mathematics, academician Nodar Chkhartishvili has become 65 years old.

Nodar Chkhartishvili was born on September 5, 1951 in Ozurgeti (former Makharadze). He successfully graduated the State Polytechnic University of Georgia, the engineering faculty. In 1985-1989 Nodar Chkhartishvili was studying in the Radio Engineering and Electronics University of Moscow post-graduate studentship. He made a qualification of the candidate of Physics-Mathematics in the same university and in 1991 he made the degree of doctor of sciences of Physics-Mathematics Sciences. In 1990 he successfully graduated the European Business School (ESM) of Tbilisi and in 1992 the International Financial Economic Institute of Vienna.

In 1988-1992 Nodar Chkhartishvili was doing his pedagogic deeds in the Iv. Javakhishvili Tbilisi State University and Technical University of Georgia.

In 1992 Nodar Chkhartishvili was assigned as the head of the Office of the Foreign Economic Relations Committee, in 1995 he became the Chief Advisor in Economic issues of the Chamber of Ministry of Georgia. Since 1996 he has been the Head of CIS State Bureau in the State Chancellery of Georgia.

In 1998-2003 Nodar Chkhartishvili was leading the department of the relations with Russian Federation in the Ministry of Foreign Affairs of Georgia, and in 2003-2005 he led the office of Grants in the Ministry of Finances of Georgia.

In 2005-2013 Nodar Chkhartishvili was the assistant of the Minister of Economics of A/R of Abkhazia, in 2010-2012 he was the Minister of Economics of A/R of Abkhazia, and in 2010-2013 he became the chief advisor of the Chairman of the Supreme Council of A/R of Abkhazia. In 2013-2015 he was the head of Administration of the Defence of Georgia.

Since October 2015 until today Mr. Nodar Chkhartishvili occupies the position of the first Assistant of the Minister of Economics. Mr. Nodar Chkhartishvili devoted all his knowledge and energy to the service of his motherland. He is distinguished with his faithfulness to the integrity, value. I congratulate Mr. Nodar Chkhartishvili on the jubilee date and want to thank him for the assistance which he provided to organize the work of the Academy.

*Otar Zhordania,
President of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences*

მამულიშვილი, მეცნიერი, პედაგოგი

(აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის დაბადების 60 წლისთავის გამო)

გამოჩენილ სწავლულ ეკონომისტს, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრს (აკადემიკოსი) პაატა კოლუაშვილს დაბადებიდან 60 წელი, ხოლო სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობიდან 25 წელი შეუსრულდა. აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის სახელი კარგადაცნობილი როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ.

პაატა კოლუაშვილი დაიბადა 1956 წლის 5 სექტემბერს ქ. ქუთაისში, ცნობილი ავტონიჟინრის პეტრე კოლუაშვილის ოჯახში. 1978 წელს მან დაამთავრა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის ეკონომიკის ფაკულტეტი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეკონომისტ-ორგანიზატორის სპეციალობით, ხოლო 2003 წელს – ივ. ჯავახიშვილის სახ. თსუ-ს სიღნაღის ფილიალის იურიდიული ფაკულტეტი.

პაატა კოლუაშვილის შრომითი ბიოგრაფია დაიწყო ნიადაგმცოდნეობის, აგროქიმიისა და მელიორაციის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში უმცროს მეცნიერ-თანამშრომლის პოზიციაზე. იგი 1983-1990 წწ. მუშაობდა სახელმწიფო აგროსამრეწველო კომიტეტის მევენახეობისა და მეხილეობის მთავარ სამმართველოში, სადაც ყურადღება მიიქცია როგორც ნიჭიერმა და წარმატებულმა ეკონომისტმა. სწორედ აქედან დაიწყო ახალგაზრდა სპეციალისტის კარიერული წინსვლა. 1990 წელს პაატა კოლუაშვილი არჩეულ იქნა საქართველოს უზენაესი საბჭოს წევრად და აგრარული რეფორმის ქვეკომისიის თავმჯდომარედ.

1992-1995 წწ. პაატა კოლუაშვილი უშუალოდ იყო ჩართული საქართველოს სოფლის მეურნეობის რეფორმირების პროცესში; ხელმძღვანელობდა მინის რესურსებისა და მინის რეფორმის სახელმწიფო კომიტეტს; იყო საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე აგრარულ საკითხებში. 1995 წელს იგი არჩეულ იქნა საქართველოს პარლამენტის წევრად და საფინანსო-საბიუჯეტო კომისიის თავმჯდომარის მოადგილედ. 1993-1995 წწ. პაატა კოლუაშვილი იყო სახელმწიფო მეთაურის წარმომადგენელი აგროსამრეწველო კომპლექსში და საგანგებო ეკონომიკური საბჭოს წევრი.

1996-2003 წწ. პაატა კოლუაშვილი მუშაობდა სახელმწიფო კანცელარიამი აგრარული რეფორმის საკითხებში მთავარ სახელმწიფო მრჩეველად.

პაატა კოლუაშვილის ინიციატივით თუ უშუალო მონაწილეობით მომზადდა არაერთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი გარდამავალი პერიოდის საქართველოს სოფლის მეურნეობის საკანონმდებლო ბაზის შესაქმნელად. მათ შორის, კანონპროექტები: „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების“, „სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის იჯარის“, „ინდიკატური დაგეგმვის საფუძვლების“, „მენარმეთა შესახებ“, „ვაზისა და ღვინის შესახებ“, „სასოფლო-სამეურნეო კოპერატივის

შესახებ“ და სხვ. ცნობილია მისი წვლილი საქართველოს მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა და ეკონომიკის განვითარების ანტიკრიზისული პროგრამების, აგრარული პოლიტიკის კონცეფციის შემუშავებაში. მისმა წინადადებებმა ასახვა ჰპოვა ეკონომიკური ზრდისა და სიღარიბის დაძლევის პროგრამაში, სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარებისა და სასურსათო უსაფრთხოების სტრატეგიაში (2003-05 წწ.).

პაატა კოლუაშვილი აქტიურად მონაწილეობდა ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. იგი არის ჩვენი ქვეყნის უახლესი ისტორიის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტების – საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტის (1991) და საქართველოს კონსტიტუციის (1995) ერთ-ერთი ხელმომწერთაგანი. პაატა კოლუაშვილმა თავისი წვლილი შეიტანა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლაში. იგი ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანია.

საზოგადოებრივ საქმიანობის პარალელურად პაატა კოლუაშვილმა თვალსაჩინო წვლილი შეიტანა საქართველოს აგრარული ეკონომიკის მეცნიერების განვითარებაში. ჯერ კიდევ 1998 წელს მან წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „აგრარული რეფორმა: შედეგები და პერსპექტივები“, ხოლო 2002 წელს – სადოქტორო დისერტაცია „საქართველოს სასურსათო უშიშროების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები“.

აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის სამეცნიერო შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია საქართველოს მიწის ფონდის განკარგვის, უფრო კონკრეტულად, მიწის განვითარების, სასურსათო უსაფრთხოების საკითხებს, სოფლის მეურნეობის განვითარების პრობლემებს. ამ საკითხებს ეძღვნება პაატა კოლუაშვილის მონოგრაფიები: „აგრარული რეფორმა: შედეგები და პერსპექტივები“ (თბ., 1998) „სასურსათო პრობლემიდან სასურსათო უსაფრთხოებამდე“ (თბ., 1999), „საქართველოს სასურსათო უშიშროება: რეალობა და პროგნოზები“ (თბ., 2004). დასახელებულმა შრომებმა მკვლევართა და სპეციალისტთა დიდი ყურადღება მიიპყრეს და ფართოდ გაუთქვეს სახელი მის ავტორს.

სამეცნიერო საზოგადოება ასევე კარგად იცნობს პაატა კოლუაშვილის მონოგრაფიებს, რომლებიც ქართული სოფლის აღგენა-აღორძინების საკითხებს ეხება: „სამკვიდროს გულიდან ამოღება ძნელია – ილია ჭავჭავაძე“ (თბ., 2007), „საქართველო ვაზისა და ხორბლის ქვეყანა“ (თბ., 2009), „ქართველთა კვების კულტურა“ (თბ., 2009), „ილია ჭავჭავაძე მეურნის თვალით“ (2013). ახლო ხანებში იხილა დღის სინათლე ნაშრომმა „სოფელი და კაცობრიობა“ (თბ., 2016). აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის სამეცნიერო მემკვიდრეობა 250-ზე მეტ ნაშრომს ითვლის. იგი არის მრავალი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციისა და სიმპოზიუმის მონაწილე. არჩეულია რამდენიმე უმაღლესი და აკადემიური დანესებულების სამეცნიერო საბჭოს წევრად.

მეცნიერების განვითარებაში შეტანილი დიდი წვლილისათვის პაატა კოლუაშვილი არჩეულ იქნა საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად (2004), ხოლო 2015 წელს

– ამავე აკადემიის ნამდვილ წევრად, აკადემიკოსად.

2014 წელს საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიამ პაატა კოლუაშვილს მიანიჭა წლის საუკეთესო მეცნიერის ნოდება აგრარული სფეროს ეკონომიკის დარგში.

აკადემიკოსი პაატა კოლუაშვილი უმაღლესი სკოლის ღვანლმოსილი პედაგოგია. 25 წელია ის თავის ცოდნასა და გამოცდილებას უზიარებს სტუდენტ ახალგაზრდობას. ის პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა და ეწევა საქართველოს წამყვან უმაღლეს სასწავლებლებში: საქართველოს სახელმწიფო აგრარულ უნივერსიტეტში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში.

აკადემიკოსმა პაატა კოლუაშვილმა შექმნა სანიმუშო სახელმძღვანელოები სტუდენტებისათვის. მათ შორის უნდა დავასახელოთ „სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა“, ნიგნი I-II (თბ., 2006-2010), „აგრარული სანარმოო ეკონომიკა“ (2010), „უძრავი ქონების ეკონომიკა“ (თბ., 2013), „საქართველოს ეკონომიკა“ (თბ., 2016), „მინის მმართველობა“ (თბ., 2016). დასახელებული სახელმძღვანელოები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ახალგაზრდა კადრების მომზადებაში.

აკადემიკოსმა პაატა კოლუაშვილმა დიდი დახმარება გაუწია აფხაზეთიდან დევნილ მეცნიერებს. მისი უშუალო მონაწილეობით 2010 წელს დაარსდა ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემია. ის აქტიურად მონაწილეობს აკადემიის მუშაობაში, არჩეულია ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად და მის ვიცე-პრეზიდენტად. აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის სახელი დიდი პატივისცემით სარგებლობს აფხაზეთის მეცნიერთა წრეში.

აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილი დაჯილდოებულია ღირსების ორდენით (2013 წ.), არის აკაკი წერეთლის პრემიის ლაურიატი (1995 წ.).

მამულის ერთგულ შვილს, გამოჩენილი მეცნიერსა და პედაგოგს, გულისხმიერ მეგობარსა და კოლეგას, აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილს ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიისა და პირადად ჩემი სახელით ვულოცავ იუბილეს. ვუსურვებ შემდგომ წარმატებებს ჩვენი ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

**ოთარ ჟორდანია,
ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი**

PATRIOT, SCIENTIST AND EDUCATOR

(To the 60th Birthday of Academician Paata Koghuashvili)

The prominent well-educated economist, the doctor of the Economic Sciences, Professor, the true member of the Academy of the Sciences of the Agriculture of Georgia (an Academician) Paata Koghiashvili has become 60 years old, and it has been 25 years since his Scientific-teaching work. The name of Academician Paata Koghuashvili is well known in Georgia as well as abroad.

In 1992-1995 Paata Koghuashvili was personally involved in the process of reformation of the Agriculture of Georgia; He led the State Committee of the Land Resources and Land Reform; He was the Assistant of the Chairperson of the Georgian Government in the Agrarian issues. In 1995 he was elected as the member of the Parliament of Georgia and the assistant of the Chief of the Finance-Budget Committee. In 1993-1995 Paata Koghuashvili was the representative of the State Head in the Agrarian Complex and the member of the Emergency Economic Council.

With the initiative and direct participation of Paata Koghuashvili a numerous documents has been prepared in order to form the Legal grounds for the Agriculture of Georgia. These include the draft laws: “The land property assigned to the Agriculture”, “The land lease assigned to the Agriculture”, “The grounds of the indicative planning”, “About the entrepreneurs”, “About the vine and wine”, “About the Agriculture cooperative” and others. His contribution to the elaboration of the Georgian macroeconomic stabilisation and the anticrisis programs of development of the agriculture, the Agrarian Policy of conception, is very well-known. His suggestions found the reflection in the programs of economic growth and overcoming the poverty, in the strategies of development of steady Agriculture and food-staff safety (2003-05).

Paata Koghuashvili actively participated in the current National-Liberation movement of our country. He is one of the signatories of the most important documents of the newest history of our country – the deeds of restoration of the independence of Georgia (1991) and Constitution of Georgia (1995). Paata Koghuashvili made his contribution to the fight for the territorial unity of Georgia – he is the veteran of the war and military forces.

Simultaneously to his social activities, Paata Koghuashvili made an eminent contribution to the development of Agrarian Economic Sciences of Georgia, due to which he was elected as the member-correspondent of the Agriculture Academy of Georgia (2004), and in 2015 as the true member of the same academy the Academician.

In 2014 the Academy of the Sciences of the Agriculture of Georgia, according to the decisions made by the Academic Council, Paata Koghuashvili was awarded the title of the best scientist of the year in the Agrarian field of Economics.

Academician Paata Koghuashvili is the honoured pedagogue of the high school. It has been 25 years since he is sharing his knowledge and experiences to the young students. He was conducting the teaching activities and is still conducting them in the leading high educational institutions of Georgia: at the State Agricultural University of Georgia, at the State University of Tbilisi and the Technical University of Georgia.

Academician Paata Koghuashvili was awarded with the Order of Honour (2013), he is the awardee of the Akaki Tsereteli Premium (1995).

On behalf of Science Academy of Tskhum-Abkhazia and on behalf of my own name I want to congratulate the devoted son of his motherland, the famous scientist and pedagogue, the sympathetic friend and colleague, academician Paata Koghuashvili on the jubilee. I wish him the further success for the welfare of our country.

Otar Zhordania,
President of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences

ავტორთა შესახებ

ადამია ზოია, ფილოლოგიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რუსული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერი თანამშრომელი, ექვთიმე თაყაიშვილის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ადეიშვილი თამარ, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ალაინია დიანა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რუსული ენისა და ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ამალლობელი ხათუნა, ფილოსოფიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

ბენდელიანი მედიკო, ისტორიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგიათმცოდნეობის ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი;

გაბედავა მერი, ისტორიის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის მთავარი სწავლული მდივანი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

გვანცელაძე გვანცა, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი;

დოლბაია თინა, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტი;

ესვანჯია ვიოლა, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ესებუა ეკა, ბიოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

ვარდოშვილი ეკა, ფილოლოგიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი;

ვახანია ნინო, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ზარანდია ჯანდრი, ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

კოპალიანი კახი, ფსიქოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

მანია ქეთევან, ისტორიის დოქტორი;

მარღანია მაია, პედაგოგიკის დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის უცხო ენების ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერი თანამშრომელი, ექვთიმე თაყაიშვილის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი;

მსხილაძე ანტონინა, ქიმიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, ქიმიის მიმართულება;

ორმოცაძე თეიმურაზ, პედაგოგიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

პავლიაშვილი ქეთევან, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის რელიგიათმცოდნეობის ინსტიტუტის დირექტორი;

პეტრიაშვილი ელენე, ბიოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ჟორდანიას ოთარ, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი;

სვანიძე ლია, ფსიქოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი;

სილაგაძე ეკა, ისტორიის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა თამარ მეფის სახელობის უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი;

ტაბატაძე ლალი, ქიმიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, ქიმიის მიმართულება;

ქართველიშვილი მიხეილ, ისტორიის მიმართულების დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ქარჩავა გულნარა, ბიოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ბიოლოგიისა და ეკოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი;

ქუნთელია სოფიკო, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, სტუდენტი;

შანავა ეკატერინე, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკოლოგიის მიმართულების დოქტორანტი;

შელია მანანა, განათლების დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის უცხო ენათა ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი;

შენგელია ნათია, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქიმიის მეცნიერების დოქტორი;

შველიძე ვასილ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ციციქიშვილი მარატ, ბიოლოგიისა და ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი;

ციცქიშვილი მარიამ, ეკოლოგიის მიმართულების დოქტორანტი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ნურნუშია ზაზა, აღმოსავლეთმცოდნეობის დოქტორი, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა თამარ მეფის სახელობის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი;

ჭანტურია მინედა, ქიმიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებისა და ჯანდაცვის ფაკულტეტი, ქიმიის მიმართულება, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ქიმიის ინსტიტუტის დირექტორი;

ჯინჯიხაძე ლევან, ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის ნევრ-კორესპონდენტი;

ჯინჯიხაძე ჯემალ, პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ცხუმ-აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

AUTHORS

Adamia Zoia, PhD (Philology), Professor at E. Takaishvili Teaching University, Leading Scientific Worker of Institute of Russian Language and Literature, at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Adeishvili Tamar, Sokhumi State University;

Alania Diana, Doctor of Sciences (Philology), Director of Institute of Russian Language and Literature at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Amaglobeli Khatuna, PhD (Philosophy), Associate Professor of Sokhumi State University;

Bendeliani Mediko, PhD (History), Assistant Professor at Sokhumi State University, Leading Scientific Worker Religion Studies Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Chanturia Mineda, PhD (Chemistry), Direction of Chemistry of Natural Sciences and Health Faculty of Sokhumi State University, Director of Institute of Chemistry at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Dolbaia Tina, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;

Esebua Eka, PhD (Biology), Assistant Professor at Sokhumi State University;

Esvanjia Viola, Sokhumi State University;

Gabedava Meri, PhD (History), Chief Scientific Secretary of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Associate Professor of Sokhumi State University;

Gvantseladze Gvantsa, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University; Arn. Chikobava Institute of Linguistics;

Jinjikhadze Levan, PhD (Philology), Associate Professor of Sokhumi State

---

University, Corresponding Member of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;
Jinjikhadze Jemal, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of Sokhumi State University, Leading Scientist of Pedagogy and Psychology Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Academician;

Karchava Gulnara, Doctor of Sciences (Biology), Professor at Sokhumi State University, Director of Institute of Biology and Ecology at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences, Academician;

Kartvelishvili Mikheil, Doctoral Student (History), Iv. Javakhishvili State University;

Kopaliani Kakhi, PhD (Psychology), Associate Professor at Sokhumi State University;

Kuntelia Sopiko, Georgian Technical University;

Mania Ketevan, PhD (History);

Marghania Maia, PhD (Philology), Professor at E. Takaishvili Teaching University, Leading Scientific Worker of Institute of Foreign Language and Literature, at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Mskhiladze Antonina, PhD (Chemistry), Direction of Chemistry of Natural Sciences and Health Faculty of Sokhumi State University;

Ormotsadze Teimuraz, PhD (Pedagogy), Associate professor of Sokhumi State University;

Pavliashvili Ketevan, Doctor of Sciences (History), Professor, Director of Religion Studies Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Petriashvili Elene, PhD (Biology), Sokhumi State University;

Shelia Manana, PhD (Pedagogical Sciences), Professor at Sokhumi State University, Leading Research Worker of Foreign Languages Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Shanava Ekaterine, Doctoral Student (Ecology), Sokhumi State University;

Shengelia Natia, Doctoral Student (Chemistry), Sokhumi State University;

Shvelidze Vasil, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University;

Silagadze Eka, PhD (History), Assistant Professor at Saint King Tamar University, Patriarchate of Georgia;

Svanidze Lia, PhD (Psychology), Associate Professor of Sokhumi State University, Leading Research Worker of Pedagogy and Psychology Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Tabatadze Lali, PhD (Chemistry), Direction of Chemistry of Natural Sciences and Health Faculty of Sokhumi State University;

Tsitskishvili Marat, Doctor of Sciences (Biology; Physics - Mathematics), Associate Professor at Sokhumi State University, President of Ecological Sciences Academy of Georgia;

Tsitskishvili Mariam, Doctoral Student (Ecology), Sokhumi State University;

Tsurtsunia Zaza, PhD (Oriental Studies), Associate Professor at Saint King Tamar University, Patriarchate of Georgia;

Vakhanian Nino, Doctor of Sciences (Philology), Professor at Sokhumi State

---

University;

Vardoshvili Eka, PhD (Philology), Associate Professor of Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Corresponding Member of Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Zarandia Jandri, PhD (Economics), Associate Professor of Sokhumi State University, Leading Research worker of Economics and Business Administration Institute at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences;

Zhordania Otar, Doctor of Sciences (History), President at Tskhum-Abkhazian Academy of Sciences.

სარჩევი

ქიმია Chemistry

მინედა ჭანტურია, ანტონინა მსხილაძე იოდი – ინტელექტის მიკროელემენტი ქიმიური ეკოლოგიის სწავლების პროცესში	5
Mineda Chanturia, Antonina Mskhiladze Iodine - a Microelement of the Intellect - in the Process of Studying of Chemical Ecology	11
ლალი ტაბატაძე, ვასილ შველიძე, ნათია შენგელია ოზოგენერატორის „სამანი-1“ გამოყენება სახალხო მეურნეობაში ...	12
Lali Tabatadze, Vasil Shvelidze, Natia Shengelia Using an Ozogenerator „Samani-1” in Agriculture.....	15

ეკოლოგია Ecology

გულნარა ქარჩავა, მარატ ციცქიშვილი, ეკა ესებუა, ელენე პეტრიაშვილი, ეკატერინე შანავა გარემოს დაცვის ეკოლოგიური ანალიზი.....	16
Gulnara Karchava, Marat Tsitskishvili, Eka Esebua, Elene Petriashvili, Ekaterine Shanava Ecologically Analysis of the Environmental Protection	23

ლინგვისტიკა Linguistics

გვანცა გვანცელაძე პირთა სახელები სამეგრელო-აფხაზეთის ქართულ წარწერებში	24
Gvantsa Gvantseladze Names of Persons in Georgian Inscriptions of Samegrelo-Abkhazia.....	33
Диана Алания Современное языковое состояние в Грузии	34
დიანა ალანია თანამედროვე ენობრივი სიტუაცია საქართველოში	37
Diana Alania Modern Language Situation in Georgia	37
Зоя Адамия Трудности и специфика переводов библейских имен	38

ზოია ადამია	
ბიბლიურ სახელთა თარგმანის სირთულეები და სპეციფიკა	45
Zoia Adamia	
Difficulties and Specific Translation of Biblical Names	46
Manana Shelia, Viola Esvanjia	
England and Georgia's Floristic Symbols and Their Healing Properties	47
მანანა შელია, ვიოლა ესვანჯია	
ინგლისისა და საქართველოს ფლორისტიკული სიმბოლოები და მათი სამკურნალო თვისებები	55

ლიტერატურათმცოდნეობა

Literature Studies

ეკა ვარდოშვილი	
ბუნება ვაჟა-ფშაველასა და მსოფლიო პროზაიკოსთა თხზულებებში 56	
Eka Vardoshvili	
Nature in the Works of Vazha-Pshavela and World Literature	60

ისტორია

History

ქეთევან მანია	
ლინგვისტური იდენტობა იაკობ გოგებაშვილის პუბლიცისტურ მემკვიდრეობაში	61
Ketevan Mania	
Lingual Identity in Iakob Gogebashvili's Publicistic Inheritance.....	77

ეკონომიკა

Economics

ჯანდრი ზარანდია	
საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაცია: ლიტვისა და საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი	78
Jandri Zarandia	
Georgia's Integration with the European Union: Comparative Analysis of the Key Macroeconomic Indices of Lithuania and Georgia	88

სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებანი
Social and Political Sciences

ხათუნა ამაღლობელი, ნინო ვახანია ენა და სოციალური მოთხოვნილებანი (ხოსე ორტეგა-ი-გასეტის „ადამიანი და ხალხი“ მიხედვით).....	89
Khatuna Amaglobeli, Nino Vakhania Language and Social Demands (According to José Ortega y Gasset’s “Man and People”)	94
ზაზა წურწუმია თურქეთის აფხაზური დიასპორა	95
Zaza Tsurtsumia The Abkhazian Diaspora in Turkey	100
მერი გაბედავა 1992-1993 წლების რუსეთ-საქართველოს ომის გააზრებისათვის ...	101
Meri Gabedava To Understand the Russian-Georgian War between 1992-1993 years.....	107
Tina Dolbaia Georgian Supra	108
თინა დოლბაია ქართული სუფრა.....	115
სოფიკო ქუნთელია ნდობის აღდგენის გზები ქართველებსა და აფხაზებს შორის მეგობრული ურთიერთობის დარეგულირებაში	116
Sopiko Kuntelia Ways of Restoration of Confidence in Regulation of Friendly Relations Between the Georgians and Abkhazians	120

რელიგიათმცოდნეობა
Religion Studies

მედიკო ბენდელიანი წმინდა ნინოს წარმომავლობის საკითხისათვის (ჰერმენევტიკული მეთოდის გამოყენებით).....	121
Mediko Bendeliani On the Genealogy of Saint. Nino.....	132
ეკა სილაგაძე თანამედროვე რელიგიური მიმდინარეობების როლი და მნიშვნელობა საქართველოში	133
Eka Silagadze The Role and Meaning of the Modern Religious Stream in Georgia	139

ქეთევან პავლიაშვილი	
მართლმადიდებლური ეკლესია თანამედროვე ეკოლოგიურ კრიზისსა და პრობლემებზე	140
Ketevan Pavliashvil	
Orthodox Church on Modern Ecological Crisis and Problems	144
ხათუნა ამაღლობელი	
რელიგიის სოციოლოგიის გააზრებისთვის.....	145
Khatuna Amaglobeli	
Understanding Sociology of Religion.....	150
მიხეილ ქართველიშვილი	
ათეისტური იდეოლოგიის საფუძვლები და განვითარების ეტაპები დასავლეთ ევროპაში (ისტორიოგრაფიული ასპექტები)	151
Mikheil Kartvelishvili	
Principes and Development Stages of Atheistic Ideology in Wesretn Europe	159

პედაგოგია

Pedagogy

ლევან ჯინჯიხაძე	
ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდოლოგიური პრინციპები და კლასიფიკაცია	160
Levan Jinjikhadze	
Methodological Principles and Classification of Georgian Language and Literature Teaching	168
თეიმურაზ ორმოცაძე	
არამარტო მასწავლებლის პროფესიული განვითარების სქემის შესახებ	169
Teimuraz Ormotsadze	
Not Only about the Professional Development Plan of the Teacher.....	171
ჯემალ ჯინჯიხაძე	
რიცხვითი სახელის რაობა.....	173
Jemal Jinjikhadze	
Definition of Numerals	186

უცხოური ენების სწავლების მეთოდოლოგია

Methodology of Teaching Foreign Languages

Maia Marghania	
Contemporary Approaches and Perspectives in English Language Teaching Process	187

მაია მარლანია

თანამედროვე მიდგომები და პერსპექტივები ინგლისური ენის
სწავლების პროცესში 191

ფსიქოლოგია

Psychology

კახი კოპალიანი, თამარ ადეიშვილი

გარდამავალი ასაკის მოზარდთა თვითშეფასების გავლენა
პრობლემურ სიტუაციებში ქცევის სტილზე 192

Kakhi Kopaliani, Tamar Adeishvili

Impact of Self-Esteem of Transitional-Aged Young People on Behavior
Style in Problematic Situations 199

ლია სვანიძე

ადეკვატური თვითშემეცნება – ადამიანის წარმატების
საწინდარი 200

Lia Svanidze

Adequate Self-Cognition the Precondition Human Success 206

Kakhi Kopaliani

Structural and Functional Characteristics of Forming Effective Groups
of young Sportsman 207

კახი კოპალიანი

მოზარდ სპორტსმენტთა ეფექტური ჯგუფების შექმნის სტრუქტურული
და ფუნქციური მახასიათებლები 210

მასალები ბიობიბლიოგრაფიული ლექსიკონისათვის

Materials for Bio-Bibliographical Dictionary

Отар Жордания

Кавказская армия в биографиях ее офицеров. Полковники.
1901- 1914 гг. 211

იუბილე

Anniversary

ნოდარ ჩხარტიშვილი – 65 361

Nodar Chkhartishvili – 65 363

მამულიშვილი, მეცნიერი პედაგოგი (აკადემიკოს პაატა კოლუაშვილის
დაბადების 60 წლისთავის გამო) 364

Patriot, Scientist and Educator (to the 60th Birthday of Academician Paata Koghuashvili)	367
ავტორთა შესახებ	369
About Authors	371

გამომცემლობა „მერიდიანი“,
თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №47
 239-15-22
E-mail: meridiani777@gmail.com

ISSN 2233-3363

9 772233 336003